ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 1
DIMANCHE
1er JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 151

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 17.308 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.308

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊՐԵԽՏԻ ԳԱԼԻԼԷՕ ԳԱԼԻԼԷՈՍ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Կարճ եւ թատերականութեամբ լեցուն սրամիտ նախադասութիւն մը «եւ սակայն կը դառնայ...», որ չուրջ երեք ուկէս դար առասպելականօրէն իր ներկայութիւնը պիտի պարտադրէր մարդոց հաւաքական դիտակցութեան մէջ, ո՛վ ծանօթ չէ ատոր : Այս նախադասութիւնը իր պարզութեան մէջ կը պարփակէ աստղարան, ուսուցչապետ եւ յատկապէս բնապէտ Գալիլէօ Գալիլէոսի (1564 – 1642) հետաքրքրական տիպարը : Ուսումնասիրութիւնները կը հաստատեն թէ Պրեխտի արխիւներուն մէջ ամենաշատ արծարծուած եւ սերտուած նիւթը եղած է «Գալիլէօ Գալիլէոսի կեանքը» թատերախաղը : Ան հետեւողականօրէն սերտած է այս նիւթը չուրջ քսան տարի եւ գրած է երեք տարբերակները : Ինչո՞ւ այս հրապոյրը այս նիւթին հանդէպ : 1938–ը դիտութեան համար կարեւոր անկիւնադարձ մը կ'ըլլայ : Առաջին անգամ ըլլալով բնապէտ Նէյլս Պոհր կը պայթեցնէ հիւլէն, պայթումին արդիւնքը կ'ըլլայ հսկայական ուժի մը արտադրութիւնը, ի՛նչպէս պէտք էր գործածելատիկա : Նկատի ունենալով այդ ժամանակուան գիտական զարգացումի մակարդակը, մարդկութիւնը պատրաստ չէր, ըստ այնմ գործածելու համ վիճակի մէջ գտնուող այդ ուժը : Հոս Պրեխտ կը ներշնչուի Ա· Այնըշթայնի մտքերէն, ըստ որոնց, գիտական յեղափոխութիւնը պէտք է նաեւ նպաստէ ընկերային յառաջդիմութեան : Ի դէպ նախնական ուսումնասիրութեանց համար Պրեխտ կը դործակցի Ն· Պոհրի գլխաւոր օգնականներէն Ս· Միլլերի հետ· այս վերջինը բարձր կը գնահատէ թատերախաղին գիտական մասերու ճշդրտութիւնը : 1938–ին տեղի կ'ունենայ պատմական ուրիշ դէպք մը՝ Միւնիխի համաձայնագրութիւնը, ապա նացիական Գերմանիան կը յարձակէր Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ վրայ : Նացիական բարբարոսական դաղափարախօսութիւնը որ դալիք հարուստ տարուան համար «խաղաղութիւն» կը խոստանար, արդեօ՞ք վերադարձ մը չէր դէպի բարբարոսութիւն, «Նոր դարաշրջան»ի մը սկիզբին սուտ խոստումով : Պատմական դէմք մը արծարծելով Պրեխտ կ'ակնարկէր ժամանակակից հարցերու : Ռեմպրութիւնը որ առիթը կու տայ մեղի ներկայ խորհրդածութեան, կը պատկանի Անթուան Վիթէզի (1), որ Գալիլէոսի ընդմէջէն կ'ակնարկէ այժմեական պատմական դէպքերու՝ Պեռլինի Պատին քանդումը եւլն· : Ի՞նչ էր ուրեմն թատերախաղի առաջին տարբերակին մէջ տանին· մտաւորականին պատասխանատուութիւնը ճշմարտութեան դիմաց : Երկրորդ Գալիլէոսը Պրեխտ կը գրէ անդլերէն, աշխատակցութեամբ ամերիկացի հռչակաւոր դերասան Չարլզ Լոֆթընի, 1946 – 1947, որ կը խաղայ նաեւ գիտնականին դերը : Երրորդ եւ վերջին տարբերակը Պրեխտ կը զարգացնէ Արեւելեան Գերմանիա վերադարձին, չուրջ յիսունական թուականներուն : Մեր մեկնակէտը պիտի ըլլայ վերջին բնագիրը, առանց սակայն անտեսելու միւսները :

Գալիլէոսի թատերախաղին մէջ դէպքերու տափակ նկարագրութեան չէ որ հանդիսատես կ'ըլլանք, այլ դէմառ տիպարին անհատական տագնապներուն եւ հակասութիւններուն ընդմէջէն ականատես կ'ըլլանք պատմական շրջանի մը հիմնական հարցերուն (2) : Գալիլէոս ուրացա՞ւ իր դասաւանդած գիտութիւնը, եթէ ուրացաւ, ատիկա չակերտներու մէջ է, ապա եթէ յետադարձ մը ըրաւ, ի՞նչ պայմաններու տակ եւ ինչո՞ւ : Որպէս թատերական տիպար ի՞նչ են սակայն անոր վարմունքին հիմնական շարժառիթները, ատիկա զուտ ենթակայական է (կը չեշտենք ենթակայականին վրայ, ըսելու համար թէ որքան իրապաշտ է Գալիլէոս – Պրեխտ, որ չեն մեկնիր բարձր իտէալներէն... իսկ եթէ ատոնք կան, ի՞նչպէս կ'արծարծուին) Գալիլէոսի հիմնական կիրքը, գիտական հետազօտութիւնն է, «Պէտք է գիտնամ» կը կրկնէ ան անդադար : Իր այս խանդավառութեան մէջ, ան դէմ յանդիման կը գտնուի Արիստոտէլեան, Պտղոմէոսեան ժառանգուած տիեզերաբանութեան, ըստ որուն երկիրը կեդրոնն է տիեզերական դրութեան (Geocentrique), մինչ արեւը, լուսինը եւ միւս մոլորակները կը դառնան անոր չուրջ, երկիրը հետեւաբար յաւիտենական է : Տեսարան առաջին, –Փատուա, 1609– հանդիսատեսը պիտի ականատեսը դարձ մակարդակի դասախօսութիւն մը : Ո՛չ, Գալիլէոս իր տանտիրուհիի տղուն, փոքրիկ Անդրէայինհետ, աթոռ, սեղան չարժելով կը բացատրէ թէ արեւը չէ որ կը չարժի այլ երկիրն է որ կը դառնայ անոր չուրջ (Heliocentrique), ամբողջ մարդկութիւնն ալ միասին (ներառեալ պապերն ու կարդինալները) : «Հոն ուր հաւատքը հազար տարիէ ի վեր պատեան կապած էր, հոն է որ այժմ կասկածը արմատ կը դնէ : Բոլոր աչխարհը կ'ըսէ, ատիկա զրուած է Ս· գրոց մէջ, իսկ հիմա քող որ մենք զննենք : Ամենածանօթ ճշմարտութիւնները այլեւս իրենք զիրենք կը պարտադրեն, ատոր որուն մասին չէինք կասկածած, հիմա կը տարակուսինք» : Պրեխտ հոս կ'ակնարկէ ոչ միայն եկեղեցական իշխանութեան, որ հաւատքի անունով կը մերժէր գիտական իրողութիւն մը, այլ նաեւ կ'ակնարկէր ընկերվարական ընկերութեան : Եթէ ատիկա կը յաւակնէր գիտական ընկերութիւն մը ըլլալ, հետեւաբար ինչպէս Մարքսը կ'ըսէր, պէտք էր իրականութիւնը հարցաքրքրումի ենթարկել, ինչպէս նաեւ տեսութիւնները եւ անոնց գործնական արդիւնքները, տարակուսիլ եւ այսպէս շարունակաբար... : Գալիլէոսի բերած առաջին նպաստը գիտութեան կ'ըլլայ ան որ առանց հետադիտակի օգի համաձայնութեան մէջ կը գտնէ նոր աստղ մը՝ «Նովա» անունով, ասիկա կ'ըլլայ իր առաջին հակա – Արիստոտելեան հաստատումը, ի՞նչպէս կ'ըլլայ թէ նման աստղ մը գոյութիւն կրնայ ունենալ երբ ըստ փիլիսոփային երկինքը անփոփոխ է : Ապա Գալիլէոս իր իսկ բարեփոխած հետադիտակով (որուն հնարիչն էր) առաջինը կ'ըլլայ որ գիտականօրէն կը գործածէ հետադիտակը, երկու ամիս ամէն գիշեր կ'ուսումնասիրէ լուսինը, անոր վրայ ինկած չուքերը եւ չարժումները, ապա կ'ուսումնասիրէ Լուսնթաղը և անոր չուրջ գտնուող չորս աստղերը, ուրկէ՞ մէջտեղ կու գան ատոնք : Երկրորդ կարեւոր հարուած մը Պտղոմէոսի եւ փիլիսոփաներու տիեզերաբանութեան :

Վերադառնանք մեր տիպարին, տեսարան երրորդ, Գալիլէոս իր մտերիմ բարեկամին՝ Սակրետոյին կը փոխանցէ հետադիտակի միջոցաւ իր քաղած գիտութիւնները, հրաւիրելով զայն որ աչքերովը փաստէ իր տեսածները : Եղրակացութիւն՝ լուսինը մոլորակ մըն է, որու վրայ կան լեռներ եւ ձորեր, ոչ մէկ տարբերութիւն երկրին եւ լուսնին միջեւ, որովհետեւ երկուքն ալ արեւուն չուրջ դարձող մոլորակներ են եւ անկէ կ'առնեն իրենց լոյսը : Ուրեմն երկիրը այլեւս տիեզերական դրութեան կեդրոնը չէ, ատիկա սովորական մոլորակ մըն է· ո՞ւր մնացին ուրեմն Արիստոտելի, Պըտղոմէոսի եւ եկեղեցական իշխանութեանց ուսուցումները : Այսօր· Գալիլէոսի դիտերը չատ նախնական կը թուին ըլլալ

Գրեց՝

Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

սակայն չորս դար առաջ նման «նախնական» հաստատում մը ըրած ըլլալուն համար Ճիորտանօ Պրունօ խարոյկի վրայ այրեցին : Սակրետոյի հետ երկխօսութեան ընթացքին պիտի տեսնենք Գալիլէոսի տիպարին հիմնական դիծը, սէրը տրամաբանութեան հանդէպ· «կը հաւատամ մարդուն, այդ կը նշանակէ թէ կը հաւատամ իր մտքին... առանց այս հաւատքին անկարող պիտի ըլլամ արթննալ առաւօտուն» : Տրամաբանութիւնը կ'ըսէ Գալիլէոս, միայն մեռեալները չի կրնար համոզել, ան կը հաւատայ մտքի առթած մեղմ բրտութեան : Մտածելը, կ'ըսէ ան, մարդկային ցեղի մեծագոյն հաճոյքներէն է : Իրեն համար մտածելը ձեւով մը հոմանիշ է տեառային պղպջունեան (3), ատոր համար կը սիրէ նաեւ լաւորակ գինին եւ որկրամոլ է : Սակրետօ կ'առարկէ թէ որպէս ուսողութեան ուսուցիչ Գալիլէոս նախապէս «ղէմ» արտայայտած էր Կոպեռնիկոսի տիեզերաբանութեան, ինչո՞ւ այժմ կը յարէր անոր : Պատճառը յստակ է Կոպեռնիկոս միայն վարկածներ ունէր, մինչ Գալիլէոս կը հաւատար փաստերուն, ան իր հետադիտակին միջոցաւ փաստեր առաջ կը բերէր որ նախապէս չունէր : Գալիլէոս որպէս իրապաշտ տիպար, փորձառական գիտութեան կողմնակից էր : Գալիլէոս կը հաւատայ մարքին (4), կը հաւատայ թէ փաստերու առաջացուցած հրապոյրին դիմաց բոլորը տեղի կու տան... (ան քայլ մը աւելի կը մօտենայ ծուղակին...) : Կ'որոշէ Ֆիրենցէ երթալ, հակառակ Սակրետոյի թախանձանքին, թէ կրօնական իշխանութիւնը·հոն աւելի զօրաւոր է, մինչ Գալիլէոս նկատի կ'ունենար միայն արքունիքին ծանօթ գիտնականներուն ազդեցութիւնը· Գալիլէոս որ «կասկածամիտ» էր ու տարակուսող եւ ազուէսի չափ խորամանկ, սակայն եւ այնպէս մանուկի մը պէս միամիտ (5)· Հաւատալով մտքին եւ իր փաստերուն, կ'անտեսէ կրօնական իշխանութեանց ուժը : Նկարագրային այս գիծը թատերական եւ մարդկայնօրէն գործը կը դարձնեն աւելի հետաքրքրական : Ենթադրենք թէ Գալիլէոս անխոցելի կատարեալ գիտնական մը ըլլար, այդ պարագային թատերախաղը պիտի չունենայինք, այլ գիտական դասընթացք մը : Կը մնար անշուշտ բեմին վրայ տալ այդ միամտութիւնը, հոն է գլխաւոր առանցքը թատրոնին, տիպարին գլխաւոր տագնապը, ինքն իր մէջ եւ իշխանութեանց դէմ յանդիման :

Որքան որ հակասական կրնայ թուիլ Գալիլէոսի միամտութիւնը, նաեւ արատաւորութիւնն է իր ինքնավստահութեան, կրնանք ըսել որ մտածուած միամտութիւն մըն է, որ սակայն տեղ մը ծուղակը պիտի իյնայ : Այս պարագային օրինակ ան կարող չէ դիմադրելու տիրող կարգերու ուժը, որ չնորհիւ Գալիլէոսի պարգեւութեան, աւելի եւս յստակօրէն կը պարզուի մեր դիմաց : Թատերախաղին այս մասը չատ նուրբ ձեւով նաեւ կ'արտայայտէ դաղափարաբանութիւն, քաղաքական իշխանութեան եւ անտեսական չահերու իրարու հետ առընչուող կապը : Իշխանութիւնը ունէր իր դաղափարախօսները, յանձին փիլիսոփային եւ ուսուցապետին, որոնք կու գան վիճելու Գալիլէոսի հետ : Տեսարան չորրորդ– Յամենայնդէպս անոնք կու գան ոչ թէ վիճելու այլ հոն են պաշտպանելու Արիստոտելին հեղինակութիւնը, անոնք եկած են փիլիսոփայելու, մինչ Գալիլէոս պարզապէս կը հրաւիրէ դիրենք նայելու հետադիտակին, տեսնելու համար իրողութիւնները, կը խնդրէ իրենցմէ որ եթէ չեն հաւատար փաստերուն, գոնէ հաւատան իրենց աչքերուն «ճշմարտութիւնը, կ'ըսէ Գալիլէոս, իր ժամանակին արդիւնքն է եւ ոչ թէ հեղինակութեան» : Հակառակ Գալիլէոսի կրկնակի հրաւէրներուն, իր հակառակորդները կը մերժեն նայիլ հետադիտակին դէպի տիեզերքը· որովհետեւ կը վախնային իրենց փաստերու փլուզումէն· ո՞ւր պիտի երթային Արիստոտելի դծած չրջանակներն ու քրիստեղները, մինչ Գալիլէոս կ'աւելցնէ «պիտի ըսէի թէ որպէս դիտնական պէտք չէ հարց տանք թէ ո՞ւր կրնայ տանիլ մեզ ճշմարտութիւնը...» (6) :

Քաղաքական իշխանութիւնը սակայն միամտը չէ, որովհետեւ հոն տարբեր չահեր կան, տարբեր խաւերու համար, որոնք խնդրոյ առարկայ են հոս : Այդպէս Գալիլէոսի պարագան կը յանձնուի Հռոմի բարձր Ակադեմիայի աստղագէտ Քըրիսթոֆոր Քլավիուսին, որ պարզապէս իրաւունք կու տայ Գալիլէոսին, որ կը բացադանչէ· «ես չեմ որ չահեցայ, այլ տրամաբանութիւնը...» : Եւ սակայն հարցը հոս չի վերջանար, ատիկա պիտի փոխանցուի աստուածաբաններուն... հաւատաքննութիւնը իր պատուոյ տեղը կը դրաւէ բեմին վրայ : Իր առաջին որոշումը կ'ըլլայ արգելքի տակ առնել Կոպեռնիկոսի տիեզերաբանութիւնը, թարգման քայլ մը, առաջանալու դէպի Գալիլէոս : Տեսարան եօթներորդ – Կարդինալներ՝ Պելլարմին եւ Պարպերինի կը փորձեն անուղղակիօրէն համոզել Գալիլէոսը եւ կենալ յամառօրէն իր հաստատումները ընելէ : Կարեւոր է հոս յիշել թէ Պրեխտ ինչ ճարտարութեամբ կը հիւսէ իր երկխօսութիւնը, պատասխանները որ կը տրուին ըլլա՛յ Գալիլէոսի, ըլլա՛յ իր հակառակորդներուն կողմէ, կը յատկանշըւին սրամտութեամբ եւ պատրաստարանութեամբ : Թատերգիրը չի դիրքաւոր-

(Շար·ը Դ· էջ)

Van Gogh: à feu et à sang

par

Chaké MATOSSIAN

Au début étaient les ténèbres, ceux des mines du Borinage. Puis vint l'éclat du soleil de Provence. Pourtant, malgré —ou au-delà— de la coupure, Van Gogh dévoile dans la différence des apparences, l'obsession du même.De la cécité dans cette espèce de caverne platonicienne qu'est la mine à l'aveuglement face à la luminosité de l'astre dans la campagne dorée, il n'y a pas rupture mais bien répétition, réitération de cette tentative qui sonne comme une injonction : fusionner avec le cosmos. Et cette fusion engendre un vertige qui est lui-même déjà présent, en filigrane, dans la maladie du peintre. Un va-et-vient aurait donc lieu entre le somatique et l'œuvre, même si, bien sûr, comme le soulignait Francastel, il demeure impossible, à qui n'est pas médecin, de repérer exactement le moment où la maladie intervient dans l'œuvre de Van Gogh (1). Nous tenterons de questionner la présence du vertige d'un point de vue esthétique en ce qu'elle semble sous-jacente ou connexe à celle de la création.

Le feu et le sacrifice

Il y a, chez Van Gogh, une fascination pour le feu, non seulement parce qu'il engendre la lumière, mais aussi parce qu'il brûle. Ambivalent, il donne la chaleur et donc la vie, mais aussi la souffrance de la consumation.

Pour Van Gogh, le *soleil* constitue la figure la plus emblématique et la plus autoritaire du feu. Il incarne l'instance paternelle dont les *Lettres à Theo* révèlent l'influence. Un père pasteur, possédant la parole qui équivaut à la lumière, le verbe et l'œil que le fils voudra obtenir, exercer, à sa manière. Curieusement, le père lui-même rappelle à Vincent le sort d'Icare :

«*Père m'a écrit un jour: ''n'oublie quand même pas l'histoire d'Icare qui voulut s'envoler vers le soleil, mais perdit ses ailes quand il fut arrivé dans une certaine hauteur*''» (2).

Alors le peintre choisit le puits, celui de la mine, l'effrayant utérus de la terre qui brule les hommes avec le grisou ou qui les rend brûlants de fièvre :

«*Est-ce que je t'ai déjà parlé de ce mineur qui avait été affreusement brûlé par un coup de grisou?... Il y a eu également de nombreux cas de fièvre typhoïde et de fièvre maligne...*» (3).

Et hors de la mine même, ces hommes maculés par le charbon ressemblent à des brûlures mobiles, des signes carbonisés qui se déplacent sur la neige comme des lettres d'imprimerie tatouant le papier blanc (4). Pourtant, il faut descendre dans cet enfer, dans ces entrailles, descendre pour voir, effectivement, la lumière. Comme dans les nuits éclairées par la lampe à gaz à la lumière de laquelle Vincent apprenait le grec et le latin dans l'espoir d'être à son tour pasteur, la mine, elle aussi, illustre la légende d'une gravure de Rembrandt : «la lumière brille mieux au milieu de la nuit» (5), elle donne à voir un spectacle sublime, comme celui d'une tempête, comme celui de l'univers infini :

«*Descendre dans la mine laisse une impression plutôt lugubre. On descend dans une espèce de panier ou de cage, comme un seau dans un puits, mais le puits a* 600 *à* 700 *mètres de profondeur; à l'arrivée, on entrevoit une lueur pas plus grande qu'une étoile dans le ciel*» (6).

A cette image correspond le tableau des *Mangeurs de pommes de terres*, figure de la communion, tableau dans lequel, ainsi que l'a montré Jean Paris, le jaune des tubercules, ces «*étoiles terrestres*» (7), s'oppose à la nuit du café noir et l'obscurité de la chambre à la lumière de la lampe. Et si les œuvres des dernières années semblent plus lumineuses, elles réaffirment cependant la passion du clair-obscur à travers la lutte constante du bleu et du jaune, dans le *Portrait du facteur Roulin* (1888), par exemple, où les boutons s'ordonnent comme des astres sur le tissu de l'uniforme, ou encore dans ce qui surgit comme son pendant naturel, *La Nuit étoilée* (1889). La boule de feu exerce donc une attraction chez Van Gogh, aussi, contrairement à ce qu'a cru son père, ce n'est pas Icare qu'il incarnera mais bien plutôt Prométhée

«*Je sens en moi une force que je voudrais développer, un feu que je ne peux laisser éteindre, que je dois attiser, sans savoir à quel résultat j'aboutirai; je ne serais nullement étonné si le résultat était triste. Que désirer à une époque comme la nôtre? Quel est le sort le plus heureux, relativement parlant? Dans certains cas, il vaut mieux être vaincu que vainqueur, par exemple il est préférable d'être Prométhée plutôt que Jupiter*» (8).

La figure de Prométhée renvoie à son tour à la circularité qui caractérise l'espace et le temps chez Van Gogh. D'une part le feu que vole Prométhée appartient à la roue du soleil, d'autre part, le châtiment de Prométhée consiste en l'éternel recommencement de la souffrance viscérale. Fasciné par le soleil, le peintre cherche à le dérober, à le capturer dans la toile; il peint la roue de feu mais aussi des tournesols, des lunes et des étoiles. L'œuvre de Van Gogh participe à la mythologie, instinctive et immémoriale dira Jean Paris, essentiellement archaïque disait Georges Bataille. Van Gogh vole le feu pour entrer en fusion avec la nature devant laquelle il lui arrive, physiquement, de s'évanouir tant est forte l'émotion (9). Le vrai travail ne consiste donc pas à se déguiser pour s'enfermer dans la routine, simulacre stupide de la circularité cosmique, se conformer à la médiocrité qui se contente d'un «feu de paille» (10), mais à pénétrer la nature, s'y perdre, jusqu'à ce que le paysage et le visage forment un tout, un reflet l'un de l'autre, une mise en abîme :

«*Moi qui ne me sentais déjà pas fort à l'aise dans une veste convenable au magasin, qui ne m'y sentirais plus du tout à l'aise maintenant, qui m'y ennuierais probablement et deviendrais insupportable, je me sens un autre homme lorsque je peux aller travailler dans un endroit comme le Geest, dans la bruyère ou dans les dunes. Là-bas, mon visage, qui est plutôt laid, s'adapte à l'entourage, je redeviens moi-même et je travaille avec un réel plaisir*» (11).

Dans le paysage, le soleil devient l'idéal du moi qui exige le sacrifice: «Les rapports entre ce peintre (s'identifiant successivement à de fragiles chandelles, à des tournesols tantôt frais tantôt flétris) et un idéal dont le soleil est la forme la plus fulgurante apparaîtraient ainsi analogue à ceux que les hommes entretenaient autrefois avec les dieux, du moins tant que ceux-ci les frappaient encore de stupeur; la mutilation surviendrait normalement dans ces rapports ainsi qu'un sacrifice : elle représenterait l'intention de ressembler parfaitement à un terme idéal caractérisé assez généralement, dans la mythologie, comme dieu solaire, par le déchirement et l'arrachement de ses propres parties» (12). La fusion et l'arrachement demeurent indissociables. Le peintre, qui trouve dans le *Semeur* de Millet son image exemplaire, traite la toile comme un terrain qu'il faut ensemencer, terrain et semeur qui, dans leur labeur, leur entre-dévoration, exhibent l'image de l'éternel retour. L'autre face du semeur, le faucheur, survient comme l'image de la mort, non pas seulement parce qu'il possède une faux mais surtout parce que l'humain *EST* le blé :

«*je lutte avec une toile commencée quelques jours avant mon indisposition, un faucheur, l'étude est toute jaune, terriblement empâtée, mais le motif était beau et simple. J'y vis alors dans ce faucheur - vague figure qui lutte comme un diable en pleine chaleur pour venir à bout de sa besogne - j'y vis alors l'image de la mort, dans ce sens que l'humanité serait le blé qu'on fauche. C'est donc - si tu veux - l'opposition de ce semeur que j'avais essayé auparavant. Mais dans cette mort rien de triste, cela se passe en pleine lumière avec un soleil qui inonde tout d'une lumière d'or fin*» (13).

Cette lutte diabolique - (et Van Gogh - atteint d'une maladie *sacrée* - tient souvent compte de la superstition populaire envers les artistes (14)) - est celle du peintre avec la toile blanche qui le regarde fixement «avec un air idiot» et lui signifie «tu n'es capable de rien», mais qui, dans le fond, a peur elle aussi du peintre (15). Le faucheur, comme Saturne, comme Van Gogh, arrache après avoir semé, pour semer, encore (et il y aurait beaucoup à dire sur le tempérament saturnien de Van Gogh (16). La mort n'est pas tragique parce que, en dernière instance, tout tourne et il est bon d'imaginer l'homme inséré dans le cycle cosmique (17). Elle reste indissociable de la fusion et de la vision, comme une fatalité pour ceux qui, à l'instar de Prométhée, ont volé le feu: «D'avoir volé le feu *solaire*, de l'avoir détourné aux fins profanatoires de la peinture, il fallait bien qu'il fût châtié» (18). Aussi, l'automutilation dont Georges Bataille a établi le lien avec l'aliénation et le religieux, l'oreille arrachée - qui n'est pas la seule automutilation de Van Gogh (il se brule les doitgts à la flamme d'une chandelle par amour pour sa cousine) - constitue-t-elle l'équivalent du foie vomi de Prométhée symbole ou symptôme d'une violence archaïque et libératoire que, selon Bataille, le peintre parvient à faire sortir du cadre rituel pour contaminer en quelque sorte «la bonne société» (19), geste dans lequel Eric Michaud lira plutôt la consignation de l'impossibilité de toute «entente» (20), de tout équilibre entre la force du soleil destructeur et la faiblesse d'un tournesol fané.

Le tourbillon, le vertige

La circularité surgit dans l'esprit de la peinture, dans ce qu'elle représente et dans la technique, La vision ondulante marque tous les éléments des tableaux, les arbres se tordent comme des flammes, les fleurs explosent. En utilisant «la boucle et la zébrure» (21) comme procédés techniques, Van Gogh provoque une sensation de vertige, il transpose sur la toile et communique, avec maitrise, son instabilité, son vacillement, son déséquilibre. Outre la technique des touches, il recourt à la confrontation des couleurs comme à un «rapport de forces» qui engendre, non pas la dilution des impressionnistes mais, au contraire, un «art-action» comme dit Argan (22), et il crée, par la couleur, une nouvelle dimension. A la fusion totale avec la nature correspond un usage des valeurs qui produit une perspective tout à fait nouvelle: «Avec Van Gogh, écrit Francastel, on passe du stade de la combinaison à celui de la sensation. Il ne s'agit plus d'agencement, mais de prise de vue directe, de contact unitaire et non euclidien avec le monde» (23). Van Gogh exprime l'oscillation, le vacillement, à travers le choix des couleurs qui ressortissent à l'ivresse (24) et celui du point de vue qui ne correspond jamais à la vision horizontale d'un homme debout. Van Gogh rampe ou survole, il se traîne dans la boue, travaille à genoux ou, au contraire, se place imaginairement sur une échelle (25), dans l'imminence du vertige. Les éléments cosmiques et météorologiques contribuent à cette recherche d'une vision dans son évanouissement, d'une perte de soi dans le tourbillon, dans la tempête qui caractérisent aussi bien le paysage que l'âme du peintre. La descente dans la mine ressemble à une tempête procurant une étrange ivresse que Van Gogh retrouvera dans le mistral (26) mais également dans la douleur semblable au déluge :

«*Apprendre à souffrir sans se plaindre, apprendre à considérer la douleur sans répugnance, c'est justement un peu là qu'on risque le vertige, et cependant se pourrait-il, cependant entrvoit-on même une vague probabilité que dans l'autre côté de la vie nous nous apercevrons des bonnes raisons d'être de la douleur, qui vue d'ici occupe parfois tellement tout l'horizon qu'elle prend des proportions de déluge désespérant*» (27).

Et l'on pense alors à Lucrèce comparant l'écume de l'épilepsie à celle de la mer en furie (28), ainsi qu'à Epicure et Démocrite pour lesquels «toute sensation est une petite épilepsie» qui provoque un déséquilibre (29). La nature et le corps se reflètent l'un l'autre, le déséquilibre de l'un double celui de l'autre, et l'on comprend alors pourquoi les paysages de Van Gogh rappellent l'agrandissement d'une empreinte digitale (30). Ce déséquilibre se trouve accentué par la perspective que travaille Van Gogh. Francastel, commentant *La chaise et la pipe* (1888) note : «on passe de la triangulation d'un espace stable à la triangulation d'un espace appréhensible par l'œil en mouvement, sans référence immédiate à l'action. L'expérience du théâtre a beaucoup aidé à dégager cette vision nouvelle. La vision du spectateur du poulailler va relayer celle du spectateur du parterre» (31). En se situant au poulailler, Van Gogh confirme son appartenance au monde de la misère, son déplacement, sa marginalisation vécue comme un destin bien plus qu'une volonté. Le refus de la linéarité s'accompagne du rejet de toute orthopédie; Van Gogh se déclare un être à part, son point de vue de peintre n'est pas le point de vue de l'homme normal, debout; c'est le point de vue de l'ange et de la bête, de l'être sacré et sacrilège. Les objets personnels rediront ce vertige nécessaire à l'œuvre; outre la chaise, le peintre se représente à travers ses chaussures, des chaussures vides, comme un déplacement de soi. Ces choses fonctionnent comme un autoportrait - et on se demande vraiment, avec Meyer Schapiro, comment Heidegger a pu voir là des chaussures de paysanne et une vision idyllique du travail des champs (32) elles sont «cette part d'accoutrement avec laquelle nous foulons la terre, et en laquelle nous retrouvons la tension du mouvement,les impressions de fatigue, de hâte et de pesanteur: le poids du corps debout, touchant le sol pour son assise. Les chaussures portent cette marque inéluctable de notre position sur terre» (33). Le rapport étroit qui existe entre la chaussure et l'être se remarque dans l'expression anglaise que rappelle Schapiro: «To be in someone's shoes». Vidées, les chaussures de Van Gogh illustrent en quelque sorte cette autre expression, française et

vulgaire («marcher à côté des ses pompes»), indiquant une situation désajustée, un déséquilibre. Toute l'œuvre viserait à la catharsis, à une anticipation de la maladie pour s'assurer de la santé (34), une recherche de stabilité, de poids. Etre dur, être de fer :

«*Nom de dieu, quand est-ce que l'on verra une génération d'artistes qui aient des corps sains! A des moments je suis vraiment furieux contre moi-même, car il ne suffit pas du tout de n'être ni plus ni moins malade que d'autres, l'idéal serait d'avoir un tempérament fort assez pour vivre 80 ans, et avec ça un sang qui serait du vrai bon sang*» (35). *Ou, du moins, avoir l'apparence de l'ouvrier qui travaille le fer* (36), *feindre, s'illusionner : «cela me fait du bien de faire du dur»* (37). *Le fer de la force et de l'équilibre, d'une part, l'or du soleil et du feu, d'autre part, constituent les matériaux d'une impossible alchimie. Le fer deviendra celui des barreaux d'une cellule entre lesquels scintille l'or inaccsesible de la nature* (38). *Et si l'œuvre atteint l'or et la fusion, le «pauvre Vincent», lui, n'a plus que la rouille dans le corps* (39).

CH. M.

1.- *FANCASTEL, Pierre:* Peinture et société, *Paris, Denoel / Gontier*, 1977, *p.* 214.

2.- *VAN GOGH, Vincent:* Lettres à Théo, *Paris, Gallimard*, 1988, *p.* 36.

3.- Ibid. *p.* 87.

4.- Ibid, *p.* 83.

5.- Ibid, *p.* 71.

6.- Ibid, *p.* 87.

7.- *PARIS, Jean*, Miroirs, sommeil, soleil, espaces, *Paris, Galilée*, 1973, *p.* 112.

8.- Lettres à Théo, *pp.* 240-241.

9.- *PARIS J.*; Op. cit., *p.* 117 : «*Les émotions qui me prennent devant la nature vont chez moi jusqu'à l'évanouissement*, confie-t-il à Aurier, *et alors il en résulte une quinzaine de jours pendant lesquels je suis incapable de travailler*».

10.- Lettres à Théo, *p.* 245 : «*Des hommes du genre «employé» qui ne seraient pas montés à la surface à une époque difficile mais noble, arrivent à s'imposer. C'est ce que Zola appelle le triomphe de la médiocrité. Des coquins et des nullités occupent la place des travailleurs, des penseurs et des artistes, et l'on ne s'en aperçoit même pas. Le public, oui, il est mécontent à certains égards, mais il applaudit quand même au spectacle de la réussite matérielle. Il ne faut pourtant pas oublier que ces applaudissements-là ne sont que feu de paille; ceux qui applaudissent aiment surtout faire du bruit*».

11.- Ibid, *p.* 178.

12.- *BATAILLE, Georges;* «La mutilation sacrificielle et l'oreille coupée de Vincent Van Gogh», *in* Oeuvres Complètes, *Paris, Gallimard*, 1970, *t. I, p.* 263.

13.- Lettres à Théo, *p.* 519.

14.- Ibid., *cf. par exemple, p.* 469 : «*Il paraît que les gens d'ici ont une légende, qui leur fait avoir peur de la peinture*»; *pp.* 521-522: «*C'est très grave que partout ici où je demeurais un peu longtemps, j'aurais peut-être à faire à des préjugés populaires —j'ignore même quels sont ces préjugés— qui me rendraient la vie avec eux insupportable*».

15.- Ibid., *p.* 328 : «*Tu ne sais pas à quel point il est décourageant de fixer une toile blanche qui dit au peintre : tu n'es capable de rien; la toile a un regard fixe idiot et elle fascine à ce point certains peintres qu'ils en deviennent idiots eux-mêmes. Nombreux sont les peintres qui ont peur d'une toile blanche, mais une toile blanche a peur du véritable peintre passionné qui ose —et qui a su vaincre la fascination de ce tu n'es capable de rien*».

16.- *La mélancolie traverse en effet toute la correspondance : «Cependant la mélancolie me prend fort souvent avec une grande force»*, (*p.* 531), *et surtout: «N'oublie pas que je suis né pour être un mélancolique»* (*p.* 336); «*...plus je deviens dissipé, malade, cruche cassée, plus moi aussi je deviens artiste, créateur, dans cette grande renaissance de l'art de laquelle nous parlons*» (*p.* 386). *Rappelons que, dans la tradition médicale, le corps-cruche, à l'instar du corps de verre, fait partie des délires mélancoliques. Ainsi, Descartes, par exemple, décrit-il les délires des «insensés (insanis), de qui le cerveau est tellement troublé et offusqué par les noires vapeurs de la bile qu'ils... s'imaginent être des cruches»* (Meditation *I, Paris, Vrin, p.* 19).

17.- A Théo, *p.* 383 : «*Mais n'oublions pas que la terre est également une danète, par conséquent une étoile ou un globe terrestre. Et si toutes ces autres étoiles étaient pareilles !... Ce ne serait pas très gai, enfin ce serait à recommencer. Or pour l'art, on a besoin de temps, ce ne serait pas mal de vivre plus d'une vie. Et il n'est pas sans charme de croire les Grecs, les vieux maîtres hollandais et japonais continuant leur école glorieuse dans d'autres globes*».

18.- *PARIS, J.*, Op. cit., *p.* 148.

19.- *BATAILLE, G.*; Op. cit., *pp.* 269-270.

20.- *MICHAUD, Eric;* «*Vincent Van Gogh : l'insuffisance du sacrifice*», Critique, *Paris, Minuit, Mars* 1990, *p.* 212, 214-215.

21.- *PARIS J.*; Op. cit., *p.* 141.

22.- *ARGAN, Giulio Carlo;* L'Arte Moderna, 1770/1970, *trad. espagnole, Valencia, Fernando Torres*, 1984, *p.* 158 *et* 161.

23.- *FRANCASTEL, P.*; Op. cit., *p.* 214.

24.- *Pour parvenir à un jaune intense, l'artiste est à la fois vide et ivre : «M. Rey dit qu'au lieu de manger assez régulièrement, je me suis surtout soutenu par le café et l'alcool. J'admets tout cela, mais vrai restra-t-il que pour atteindre la haute note jaune que j'ai atteinte cet été, il m'a bien fallu monter le coup un peu*», Lettres à Théo, *p.* 477.

25.- *PARIS, J.*; Op. cit., *pp.* 119-120.

26.- Lettres à Théo, *p.* 514: «*cette crise nouvelle, mon cher frère, m'a pris dans les champs et lorsque j'étais en train de peindre par une journée de vent*».

27.- Ibid., *pp.* 509-510.

28.- *LUCRECE*, De rerum natura, *chant III*, 487.

29.- *PIGEAUD, Jackie;* La maladie de l'âme, *Paris, Les Belles Lettres*, 1981, *p.* 154.

30.- *GOMBRICH, E. H.*; Art and illusion, *trad. française*, Art et illusion, *Paris, Gallimard*, 1971, *p.* 301. *Analysant les dessins de Saul Steinberg, Gombrich remarque : «Steinberg découvre ici que l'on peut voir une empreinte digitale comme une empreinte digitale ou comme un Van Gogh. Ce que Van Gogh avait lui - même découvert a évidemment une importance infiniment plus grande. Il avait découvert que le monde visible tout entier pouvait prendre l'aspect d'un tourbillon linéaire*».

31.- *FRANCASTEL, P.*; Op. cit., *p.* 187.

32.- *HEIDEGGER, M.*; L'origine de l'œuvre d'art, *in* Holzwege, *trad. française*, Chemins qui ne mênent nulle part, *Paris, Gallimard*, 1962, *p.* 25 *et suivantes.*

33.- *SCHAPIRO, Meyer;* «The Still Life as a personal object. A note on Heidegger and Van Gogh», *trad. française in* Style, artiste et société, *Paris, Gallimard*, 1982, *p.* 357.

Pour Van Gogh, un homme authentique «vaut le cuir de ses chaussures», Lettres à Théo, *p.* 185.

34.- Lettres à Théo, *p.* 362. : «*Je crois Gruby dans le vrai pour ces cas-là —bien manger, bien vivre, voir un peu de femmes, en un mot vivre d'avance absolument comme si on avait déjà une maladie cérébrale et une maladie de la mœlle, sans compter la névrose, qui elle existe réellement...*».

35.- Lettres à Théo, *p.* 355.

36.- Ibid., *p.* 340 : «*Il m'a fait un plaisir énorme; me prenant pour un ouvrier, il m'a demandé : tu travailles dans le fer, n'est-ce-pas ? Voilà exactement la métamorphose à laquelle j'aspirais d'arriver. Dans ma jeunesse, mon aspect trahissait l'intellectuel surmené, à présent j'ai l'air d'un batelier qui manipule de la ferraille. Il n'est pas facile de transformer sa constitution physique au point d'en avoir le* «cuir dur».

37.- Ibid., *p.* 418.

38.- Ibid., *p.* 521.

39.- Ibid., *p.* 561 : «*Certes l'avenir est bien dans les Tropiques pour la peinture, ...Mais certes encore une fois, là et non pas ici, un jour probablement proche, on verra travailler des impressionnistes, qui se tiendront avec Millet, Pissarro. Croire à cela c'est naturel, mais y aller sans les moyens d'existence et de rapport avec Paris un coup de tête, alors que des années durant on s'est rouillé en végétant ici*».

■

à propos de MONA ET MOI

de Patrick Grandperret

ENTRE LA TERRE ET LE CIEL

Comme une chanson, une chansonnette.

Mona qui rit, Mona qui pleure, Mona sourit les yeux en pleurs.
Une traînée blanche, contre le sort... dans le miroir. Mona la sœur, elle parle à Pierre, des deux côtés son cœur troublé,

I'm a special girl

son cœur s'étonne, entre le simulacre et la vérité : si peu d'émoi pour raviver leur native amitié monotone....

Mona à la mer finira. Commencera.

Non, évidemment. Une manière douce de se tromper. Tout changer, très vite, le temps de recevoir l'impression de nature, porter soi-même la caméra pour plus de disponibilité face à ce que l'on va filmer. Travailler, ensuite, pendant plusieurs mois, peut-être douze; Patrick Grandperret va monter avec Yann Dedet.

Le long des éléments épars, un chemin comme une spirale.

Parce que rien n'est réellement prévu d'avance, rien ne sépare, en qualité ou en quantité, plusieurs montages successifs, sinon l'ordre dans le temps. Le mouvement est tantôt centrifuge, tantôt centripète, évasion vers une liberté croissante de mouvement ou soumission à un centre qui finit partout engloutir. D'où la multiplicité des faux raccords.

Ici, une photographie de Gilles Deleuze qui écrit dans *L'Image Mouvement* : «Loin de rompre le tout, les faux raccords sont l'acte du tout, le coin qu'ils enfoncent dans les ensembles et leurs parties, comme les vrais raccords sont la tendance inverse, celle des parties et des ensembles à rejoindre un tout qui leur échappe».

De teutes les façons, recherche de l'infini, de sa suggestion. C'est dire combien l'homogénéité des impressions rendues est loin de celle des émotions perçues, entre les deux s'est infiltré le monde et son hétérogénéité, une structure éclatée en remplace une autre. *Mona et Moi* est un film expressionniste.

Après Mona, il y a moi. Trop simple pour être personnel, et multiple à la fois. Il y a Johnny Thunders qui vient du ciel, si fragile que Mona a envie de le serrer dans ses bras, ce qu'elle fera. Il y a Pierre, aussi fragile mais dur, on l'entend à sa voix, et méchant aussi, quand il rit; c'est peut-être le double terrestre de Johnny, il rêve de marcher sur l'arête qui le séparerait du précipice, la crée en lui, joue au funambule. Car tel est bien son paradoxe: d'être à la fois lui-même et son double.

IL JOUE.

Si Jeanne, dans *Conte de printemps* de Eric Rohmer, ne s'ennuie jamais, c'est, dit-elle, que toujours sa pensée l'occupe. Ici, au contraire, on dirait que personne ne s'intéresse à sa propre pensée; le seul remède à l'ennui est le jeu, et chacun passe son temps à peaufiner le sien, y met plus ou moins d'énergie, entre dans un cycle dont la forme est celle du film, l'Infini relie le Commencement à la Fin, le mouvement comme norme élimine la question du commencement. C'est dans *Théorie de l'art moderne que* Paul Klee écrit : «La possibilité pour le sentiment de dépasser un commencement est contenue de son côté dans la notion d'*infini* qui prologe "en avant"». Dans cette dynamique ludique, c'est Ricky le plus énérgétique, car il joue à montrer le triste bonheur qu'il y a à ne vivre pour rien.

Et si Mona ne jouait pas ? Mona regarde et va et vient, Sophie Simon joue juste un personnage qui est faux. On ne sait jamais, alors, quelle est la vérité des senti-

par

François MESTOUDJIAN

ments, et peut-être ce qui importe, ce n'est ni Mona, ni moi, aussi multiples soient-ils, mais ce qu'il y a entre. Et l'on se demande : est-ce que les relations «entre» peuvent changer, si aucun des deux ne change ?

S'il y a, dans l'esprit, des formes a priori qui déterminent les sentiments, d'emblée un mode de relations s'installe, entre l'échange et le partage. Mona et Johnny échangent de faux regards sur la mer; ils partagent leur ennui. Mona et Pierre partagent un sentiment d'amertume, à la recherche de la gloire pour laquelle ils ont fui l'enfance; ils échangent des mots, leur malheur est de n'être jamais seule.

PASSER DES FRONTIERES ENSEMBLE...

...ce qui échappe à Mona, la promène entre le simulacre et la vérité, le réel et son double. Il y a le commencement, quand elle et Pierre se rencontrent au supermarché, après des années, au milieu de la foule; là ils sont ensemble, tout seuls, naturellement ils se placent et occupent tout le champ. Il y a comme des étapes, des retours sur soi, autour d'un centre que l'on saisit mal, ces moments où l'on se parle, tout fuit sauf le cadre, composé. Il y a la mort, éphémère instant qui les unit, cette fausse mort, — est-ce le réel qui prend le pas sur l'imaginaire, ou le contraire ? — comme pour accentuer l'impression de mélange entre la fiction et le documentaire — mais non, ce n'est pas un documentaire sur Patrick Grandperret qui tourne un film, puisqu'il est monté — et montré — dans le désordre. Une manière de dire pour le cinéaste qui coupe et colle et coupe, que jamais son lyrisme ne lui fait perdre pied.

Il y a la poudre aussi, ces traînées blanches, et on ne sait pas si elle sert à soulager une peine, comme pour Modi dans *Montparnasse* 19 de Jacques Becker, ou si elle est là par luxe, pour s'étourdir.

Dans leur désir de...
Non. Il n'y a pas de désir.

Et puis soudain, c'est la fin, ils sont partis, les pères, les fils, les flics, les drogués. Sur la corde raide, entre le sable, l'eau et le ciel, avec l'aisance d'un équilibre retrouvé. Il y a Mona et moi, et Ricky.

Derrière les rochers, il y a la mer.

■

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊՐԵԽՏԻ ԳԱԼԻԼԷՕ ԳԱԼԻԼԷՈՍ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

(Շար. Ա. Էջէն)

ուիր իր տիպարներուն մէջեւ թեր կամ դէմ: Այս տեսարանին մէջ պէտք էր տեսնել թէ ինչ նրբութեամբ կարգինալները կը հասկցնեն թէ իրենք կողմնակից են Գալիլէոսի դիտութեան, այնքան առեն որ առիկա օգտակար էր վաճառականներուն, օրինակ իր աստղագիտութիւնը օգտակար պիտի ըլլար նաւարկութեան, որ ուեւէլ արգելքէն փոխադրէր ծախու ապրանքները եւ սակայն իր տիեզերաբանութիւնը պէտք է մնար որպէս վարկած...: Կարգինալները այս սահմանէն անդին չէին կրնար երթալ: Տիեզերքի կեդրոնը երկրէն դէպի արեւ փոխադրելը այդքան ալ դիւրին գործ չէ, Գալիլէոսի փաստերէն եւ արամաբանութեան հանդէպ ունեցած հաւատքէն անդին կ'երթայ (7): Այս հարցին մանրամասնութիւնները պիտի գտնենք Գալիլէոսի ուսնեցած երկխօսութեան մէջ երիտասարդ վարդապետի մը հետ, որ նաեւ իր աշակերտներէն էր: Ան հարց կու տար թէ ի՞նչ պիտի ըլլար պարզ մարդոց վիճակը եթէ յանկարծ օր մը երկիրը դադրէր տիեզերքի կեդրոնը ըլլալէ: Այդ պարագային ինչի՞ պիտի ծառայէր Սբ. գրութիւնը որ ամէն ինչ կը բացատրէր. մարդոց տարած տաժանքները լմնատ պիտի չունենային եթէ երկիրը արթանի չըլլար մտնաւոր ուշադրութեան: «Երկիրը կը գնեն տիեզերքի կեդրոնը, պարզապէս ատոր համար որ Ս. Պետրոսի գահը ըլլայ աշխարհի կեդրոնը» կը պատասխանէ Գալիլէոս: Հարցը հետեւաբար կապ չունի այս կամ այն մոլորակի դիրքին հետ, այլ Գալիլէոսի աստղագիտութիւնը վերջ պիտի տար գաղափարաբանութեան մը, որուն վրայ կը յենէր քաղաքական իշխանութիւնը: Հակառակ ծանօթ ըլլալուն այս պատնէշին, Գալիլէոս յամառօրէն կառչած կը մնայ իր «մտքին յաղթանակը, կ'ըսէ ան, յաղթանակն է անոնց որոնք կը մտածեն...թող սատանան տանի ... կը տեսնեմ մարդոց (գիւղացիներուն) սուրբ համբերութիւնը, բայց ո՞ւր է իրենց սուրբ բարկութիւնը»:

Տանեւերկրորդ տեսարան – կարգինալ Պարպերինի որ Գալիլէոսի անձնական բարեկամն էր եւ ծանօթ ուսողագէտ մը, կը բարձրանայ պապական գահը: Այս երեւոյթը որոշ յոյս կը ներշնչէ Գալիլէոսի եւ իր աշակերտներուն: Սակայն Պապ Ուրբանոս Ը. (նախկին կարգինալ Պարպերինի) ինք անձնապէս դէմ չանդիման կը գտնուի հաւատքականութեան հետ: Հոս ներկայ կ'ըլլանք սքանչելի խաղի մը: Տեսարանը կը ներկայացնէ Պապը հաղցընելու ժամը իր ամբողջ արարողութեամբ եւ դանազան հանդերձներու մանրամասնութեամբ: Հոս ականատես կ'ըլլանք թէ ինչպէս աստիճանաբար քանի կը մօտենայ հանդերձումի լրումը, նոյնքան նախկին կարգինալը տեղի կու տայ հաւատքնութեան ներկայացուցիչին դիմաց, վերջաւորութեան կ'ընդունի մի՛այն որ առաւելագոյն պարագային Գալիլէոսին ցոյց տայ չարչարանքի գործիքները (8):

Հետեւանքը անչուշտ ծանօթ է, Գալիլէոս յետդարձ կ'ընէ իշխանութեանց ըսպառնալիքին դիմաց, ի մեծ յուսախարութիւն իր աշակերտներուն եւ մասնաւորաբար իր նախընտրած Անդրէա Սարթիին, որ այս տեսարանի վերջաւորութեան կ'ըսէ. «դժբախտ է այն երկիրը որ հերոս չունի...»: Պահ մը ետք Գալիլէոս կը պատասխանէ. «դժբախտ է այն երկիրը, որ հերոսի պէտք ունի...»: Այլ խօսքով Գալիլէոս չխաղաց իրմէ սպասուող դերը: Մինչ Գալիլէոսի համար հերոս ըլլալը իր գործը չէր, ինք ուրիշ բանի կը ծառայէ, հերոսը ժողովուրդն է (քիչ անդին կը տեսնենք ինչպէս): Ան կ'ենթարկուի տնային կալանքի եւ սակայն յամառօրէն կը շարունակէ իր գիտական ուսումնասիրութիւնները եւ կը դրէ արդի բնագիտութեան համար չատ հիմնական աշխատանք մը՝ Տիսքորսին (մեքանիքի եւ ինկող մարմիններու օրէնքին մասին): Թատերախաղի առաջին տարբերակին մէջ գիտական այս աշխատանքին դրութիւնը կը ներկայացուի որպէս Գալիլէոսի քաջութեան արդիւնքը: Իսկ երկրորդ տարբերակին մէջ երբ Պրեխտ կ'աշխատէր Զ. Լուֆթընի հետ, առաջին հիւլէական ռումբը կը պայթի Հիրոշիմայի վրայ: Նման պայմաններու տակ թատերախաղի հիմնական տաղնապը, Գալիլէոսի յետադարձը կը դիտուի նոր տեսանկիւնէն: Ճիշդ է որ ան յետդարձ ընելով սանձեց իր ժամանակին ընկերային յեղափոխութիւնը. բաղդատմամբ միւս դիտնականներուն, Գալիլէոս չէր գրեր լատիներէն, այլ ժողովուրդին լեզուով՝ իտալերէն, չնորհիւ իրեն, աստղագիտութիւնը ժողովրդային նիւթ դարձաւ, անչուշտ անոր ընկերացող զաղափարախօսական հետեւանքներով...: Ուրեմն եթէ Գալիլէոս մէկ կողմէն յետդարձ կ'ընէ, միւս կողմէն կը զարդացնէ մարդկային դիտութիւնը, որովհետեւ յետդարձ չընելու պարագային իր ճակատագիրը պիտի նմանէր Ճ. Պրունոյի. յատակ է որ իշխանութիւնները պիտի չտարակուսէին: Այսպէս նկատի ունենալով թէ դիտական մակարդակի վրայ ըսելիք ունէր, եւ ընկերային զոհելով պիտի ապահովէր իր ուսումնասիրութեանց շարունակութիւնը, տեղի կու տայ. ամէն բան կարելի չէր ունենալ միաժամանակ. այս կը պարտադրէր չոր մտածողութիւնը (9): Այս պայմաններու տակ ինք իրմէ պահանջուած հերոսը չէր կրնար ըլլալ: Հաւատաքննութեան մօտալուտ ըլլալը կռահելով կ'ըսէ, առաջին հանդիպողը դիս իրենց պաշտօնանկ բանրերը կ'որակէ. «ես պարզապէս տիեզերքի մասին դիրք մը դրեցի, ատով ինչ կ'ընեն, կամ չեն ըներ դիս չի հետաքրքրեր»:

Նախավերջին տեսարանն է. Անդրէա Սարթի կու գայ հրաժեշտ առնելու իր նախկին ուսուցիչէն, որովհետեւ Հոլանտա կ'երթայ չարունակելու իր գիտական աշխատանքները: Սառն մթնոլորտ մը կը տիրէ երկուքին միջեւ. Գալիլէոս կը բացատրէ անոր թէ յետդարձ ընելու ըղձխաւոր պատճառը իր վախն էր Ֆիզիքականն չարչարանքի դիմաց, գիտակից ըլլալով սակայն իր «ուրացում»ի հետեւանքներուն. ինքզինք արժանի չի նկատեր պատկանելու գիտնականներու համայնքին, մանաւանդ վերջը կ'անդրադառնայ թէ իր դիրքը այդքան ալ տկար չէր, եւ մէկ անձի մը դիմադրութիւնը կրնար չատ բան փոխել: Եւ սակայն ձեռքերը պարապ չեն, կայ իր գիտական աշխատանքը, երբ Անդրէա դաղտնօրէն Տիքորսի ուսումնասիրութիւնը վերարկուտանք, երբ Անդրէա դաղտնօրէն Տիքորսի ուսումնասիրութիւնը վերարկուտին տակ կը պահէ փախստականօրէն դուրս հանելու Իտալիայէն, Գալիլէոս կ'ըսէ. «Ուշադրութիւն ըրէ դուն քեզի, երբ Գերմանիան կ'անցնիս ճշմարտութիւնը թեւիդ տակ»: Ակնարկութիւնը կ'երթայ նացիական Գերմանիոյ, եթէ ճշմարտութիւնը դաղտնօրէն պէտք է անցնէր հոն, թող այդպէս ըլլար: Գալիլէոս կը վերաբերէր նաեւ այն հարիւր հազարաւորներուն, որոնք նացիական սարսափին ներքեւ կա՛մ կ'աքսորուէին կեդրոնացման կայաններէը կա՛մ կը դիմէին ներքին աքսորի: Իսկ Պրեխտ ճշմարտութիւնը դուրսէն դիտող զպիական մըն է, որ ինքն իրեն համար կ'ըսէր թէ աւելի չատ երկիր փոխած է քան կօշիկները...:

Անթուան Վիթէզի բեմադրութիւնը կ'ապդուի վերջին չրջանի պատմական անցուդարձերէն, մասնաւորաբար Պեռլինի Պատի քանդումէն եւ համամնամար կարերուն իրարու հետէ փլուզումէն: Յամենայնդէպս բնագրին մէջ չատ մը ակնարկութիւններ կան, որոնք կը համապատասխանեն այն պատճառներուն, որոնք առիթը տուին ժողովրդային պոռթկումին. Գալիլէոսի հարցաղրումը կը կերպարկուի որեւէ քաղաքական սխեմայի, ուրեմն ան որ հարցաղրումի չենթարկեր իր զաղափարախօսութիւնը, ով որ չի տարակուսիր, դատապարտուած է մեկնելու: Վարադոյրը կը բացուի, բեմադրողարուհի մը մեզ դէմ դիմաց կը դնէ երկու տարբեր հարաբերապետութեան հետ, աջին միջին դարու հոռմէական, ձախին սառն, սպառնապին բռնութեան կառոյցը. արդէն, խաղին մէջ Սթազին (Արեւելեան Գերմանիոյ զաղանի գործակալութիւնը) կը փոխարինէ հաւատաքննութեան դործակալները: Ինչպէս վերը նչեցինք, արդէն մեր նպատակը խորհրդածութիւնները ընել էր, եւ ոչ թէ խօսիլ բեմադրութեան մասին:

Ամփոփելու համար ըսենք, վարպետ դերասաններ, սքանչելի բեմադրարում յղացուած Իաննիս Գոդոսի կողմէ, որոնք իրարու կը յաջորդեն կատարեալ ճչդրտութեամբ. լուրջ աշխատանք եւ սակայն ինչպէս արեւելահայերը կ'ըսեն «Զի սատչում»: Թող արտօնուի ինծի ըսել, որ այս կարծիքը զուտ ենթակայական է եւ չատ հաւանաբար ատոր մէջ դեր ունի այն թէ 1983–ին ներկայ գտնուեցայ Պերլինէր անսամպլի «Գալիլէօ Գալիլէոս»ին, բեմադրութեամբ՝ Պրեխտի աշակերտ Մանֆրէտ Վէքֆըրթի եւ չատ չատ տաղանդաւոր Էքհարթ Շաալը Գալիլէոսի դերին մէջ...:

Ց. Փ.

Ծանօթագրութիւններ
եւ մատենագիտութիւն

1.- La Vie de Galilée - Comédie Française.

Անթուան Վիթէզ յանկարծամահ եղաւ Ապրիլին: Նախկին անդամ համայնավար կուսակցութեան, անկէ կը հրաժարի 1980–ին Աֆղանիստանի դէպքերուն պատճառաւ: Ընդհանուր տնօրէն վերոյիշեալ թատրոնին. շնորհիւ իրեն, Պրեխտի Գալիլէոսը եւ ժան–Փօլ Սարթրի Huit clos–ն մուտք կը գործեն *Քոմէտի Ֆրանսէզի* խաղացանկին մէջ:

2.– Այս թատերախաղը շէյքսփիրեան իմաստով դասական գործ մըն է: Հոն Պրեխտ չի հետեւիր իր իսկ յառաջացուցած էպիկական թատրոնի կառոյցին: Ասիկա ցոյց կու տայ հեղինակին ճարտարութիւնը ինչպէս նաեւ ազատութիւնը՝ ընտրելու որեւէ թատերական ձեւ, որ կը յարմարի իր նիւթին: Յամենայնդէպս իր կեանքի վերջաւորութեան Պրեխտ կը խօսէր տիալեքթիկական թատրոնի մասին, որուն արձագանգները կրնանք լսել Գալիլէոսի մօտ:

3.– Պատմաբանները կը յիշեն թէ նոյնիսկ Գալիլէոսի տղան ակնարկութիւններ կ'ընէ հօրը սանձարձակ սեռային կեանքին մասին:

4.– Միտք, տրամաբանութիւն, Պրեխտի ընտրած եզրը գերմանական բնագրին մէջ կը նշանակէ տիալեքթիք, այլ խօսքով հակասական մտածողութիւն: Գալիլէոս, օրինակ, հակառակ ինքնավստահ ըլլալուն, հետեւեալ ձեւով կը պարզէ իր աշխատանքի մեթոդը. «Նպատակս է ոչ թէ ցոյց տալ թէ իրաւունք ունիմ, այլ տեսնել եթէ իրաւունք ունիմ»:

5.– Խորհրդածելով «Մայր քաջութիւն» (*Մութըր քուրաժ*) թատերախաղին մասին, Պրեխտ կը խորհէր թէ բաւական էր որ մարդիկ տեսնէին այս գործը, պիտի դառնայինք խաղաղասէրներ: Կը խոստովանէր թէ մեծ կ'ըլլար իր յուսախաբութիւնը իր իսկ միամտութեան հանդէպ: Ապագային Պերլինէր անսամպլի բեմադրական իր աշխատանքներու ընթացքին ինչ կը վերաբերի խաղի մը ցուցադրութեան, հոն միամիտ ներկայացում մը իրեն համար կ'ըլլայ գեղագիտական բաթեկորի:

6.– Տեղին է հոս յիշել Պրեխտի ներկայացման առթիւ կարգ մը բննադատներ կ'ըսեն թէ Պրեխտ կը նախատեսէր համայնավար կարգերու փլուզումը...: Բառական աժանի ծախեցին մեր թատերագրին մորթը. մարգարէութեան կը վերագրեն մարդ մը, որ դէմ է մարգարէութեանց: Նախընտրելի պիտի ըլլար խօսիլ հասարակաց ընկարագրային գիծերու մասին, որ կար Պրեխտի եւ Գալիլէոսի միջեւ: Թատերագիրը մեծ սխալ չացող մըն է գիտնականին: Անցնինք փաստերուն: 1953, Յունիս 17–ին Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ աշխատաւորական ըմբոստութիւն մը տեղի կ'ունենայ, որ բրտօրէն կը ճզմուի իշխանութեանց կողմէ: Պրեխտ նամակ մը կ'ուղղէ շրջանի համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Վալթըր Ուլպրիխթին. ան կը բննադատէ շարժումին գրգռիչ տարրերը եւ սակայն արդար կը նկատէ անոնց պահանջները, միւս կողմէ իր աջակցութիւնը կը յայտնէ Կուսակցութեան: Մինչ կը գրէ հետեւեալ շատ ծանօթ բանաստեղծութիւնը. կու տանի պարզ բարգմանութեամբ.–

Յունիս տասնըեօթնի ապստամբութենէն յետոյ,
Գրողներու Միութեան քարտուղարը,
Թղթակներ կը բաժնէ Սաալին պողտային վրայ,
Ժողովուրդը, կ'ըսուի հոն, իր սխալով
Կը կորսնցնէ պետութեան վստահութիւնը,
Եւ միայն մեծ ջանքերով կրնար վերահաստել ատիկա:
Սակայն աւելի լաւ պիտի ըլլար
Պետութեան համար, լուծել ժողովուրդը
Եւ տեղը ընտրել ուրիշ մը:

Ինչ կը վերաբերի Պրեխտի արուեստի եւ գաղափարաբանութեան, ատիկա տարբեր նիւթ մըն է, յստակ է որ երկրորդը տիրապետող տարրը չէ իրեն համար:

La Vie de Galilée — Bertholt Brecht *L'Arche*, 1975, *Paris*.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 3
MARDI
3 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.309 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.309

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱՆ՝ ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԼ ԱՆՑԵԱԼԸ

– ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ
ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁԻՆ ԱՒԹԻԻ –

«Արմէնփրէս» կը հաղորդէր («Յառաջ», *Մայիս* 31)· – «Զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125–ամեակի կազմակերպման յոբելեանական յանձնախումբին Մայիս 24–ին տեղի ունեցած նիստին բննարկուած են զօրավար Անդրանիկի աճիւնին փոխադրութիւնը Ֆրանսայէն եւ Հայաստան թաղումը կազմակերպելու հետ առընչուղ հարցերը: Փոխ – վարչապետ Եուրի Խոջամիրեանի գլխաւորած նորաստեղծ յանձնախումբը պէտք է որոշէ ազգային հերոսին աճիւնը փոխադրելու ժամանակը ու հողին յանձնելու վայրը, Ֆրանսա մեկնելիք պատուիրակութեան կազմը՝ տեղւոյն հայ համայնքին հետ համատեղ լուծելու կազմակերպական բնոյթի հարցերը»:

Այլ խօսքով, նորաստեղծ յոբելեանական առժամեայ յանձնախումբ մըն է, որ իրաւասու կը դառնայ մեր ազգային հերոսին աճիւնները փոխադրելու որոշումը տալու, տեղւոյն (իմա՝ Փարիզի) հայ համայնքին ալ կը մնայ գործադիր մարմնի մը պարտականութիւնը:

Անկէ ի վեր հատուկենտ տարաձայնութիւններ հասած էին, երբ առջի օր (Ուրբաթ, Յունիս 29) իմացանք որ ժողով մը դումարուեր է Փարիզի Եկեղեցւոյ դիւանատունը այս հարցին առընչուելիքներ; Ինչ որ անցած – դարձած է այդ նիստին, միայն «լսողաց» դիտենք, քանի մամուլը (դոնէ՝ ինչ կը վերաբերի «Յառաջ»ին) հրաւիրուած չէր: Կը պարզուի սակայն, թէ մասնաւոր տեղապարանք մը ծագած է յանկարծ այս փոխադրութեան համար, բայց, որովհետեւ ֆրանսական օրէնսդրութիւնը դադար հանել չի թոյլատրեր ամառը –բարեբախտաբար– (մինչեւ Սեպտեմբեր) ուրեմն փոխադրութիւնը յետաձգուեր է:

Ինչո՞ւ այս աճապարանքը: Արդեօ՞ք խորհուղներ եղան որ եթէ Անդրանիկ Յունիս 15–էն առաջ երեւան ժամանէր, կրնար ծառայել ընտրապայքարի վերջին փուլի կարգ մը թեկնածուներու...:

Բայց, հոս ալ չէ թուն հարցը: Ինչ որ մեզի համար թերի եւ անընդունելի է այս փոխադրութեան ձեւակերպութիւնն է: Արդարեւ, ինչպէս տեսանք Երեւանի մէջ անպաշտօն յանձնախումբ մըն է որոշում տուողը եւ վիզան ալ (հրաւէրներու հաստատեան բանաձեւումը) կու գայ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային կապի կոմիտէի նախագահ՝ Պր· Կարլէն Դալլաքեանէ: Որքան գիտենք,ցարդ, այս կոմիտէն վիզա կը ղրկէ սփիւռքահայ պատասխանատուներու, երեւի սփիւռքահայ պատասխանատու մըն ալ այս մէկն է, այսինքն՝ Անդրանիկը:

Այս ձեւով չէ որ գործը պէտք է սկսէր: Ո՞վ որոշեց 1928 Յունուարին, որ Անդրանիկ չի կրնար Հայաստան փոխադրուիլ եւ մարմինը, որ Փարիզէն թրանզիթ պիտի անցնէր հոնաց· ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ: 1927, Սեպտեմբեր 20–ի «Յառաջ»ի Ա· էջին վրայ կը կարդանք սա տողերը· – «Անդրանիկի մարմինը զմռսելէ ետք Հայաստան պիտի փոխադրուի Տիկին Անդրանիկին կողմէ, երբ կառավարութիւնը արտօնէ...»:

Զարմանեց:

Հիմա, Հայաստանի կառավարութիւնն է որ պարտի յատուկ հրամանագրով մը նախ դատապարտել 1928 Յունուարին Հայաստանի կառավարութեան մերժումը (աճիւնները Փարիզի Սէն – Լազար կայարանը հասած են 1928, Յուն· 20–ին), ապա յայտնել թէ սրբագրելու եւ դարմանելու համար այդ անորակելի ընթացքը (թող ինչ – ինչ ճնշումներու տակ եղած ըլլայ...) ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ կ'որոշէ ազգային հերոսին աճիւններու փոխադրութիւնը, համաձայնութեամբ Փարիզի հայ համայնքին: Ասիկա տարրական նախապայմանն է, զոր պէտք է բանաձեւէին – դեռ ուշ չէ – Փարիզի Եկեղեցւոյ դիւանատունը հաւաքուած դաղութիս «ներկայացուցիչները», եթէ Սփիւռքը, այս պարագային՝ ըստ կարս ընտրուած Ուրբաթ օրուան այդ մարմինը, կը դիտակցի իր ազգային արժանապատուութեան եւ արժանապատուութեան եւ չուզեր պարզ հլու – հնազանդ գործակատարը դառնալ Սփիւռքահայութեան հետ կապի կոմիտէին: Այս նոյն սիւնակներուն մէջ, Շաւարշ քանիցս կրկնած է թէ Հայաստան պէտք չէ արտասահմանը խոպան հող կարծէ, բայց պարզ է որ այս ընթացքով արդարօրէն «խոպան հող» կրնանք նկատուիլ:

Հոս, այսօր, դեռ չենք ուզեր արծարծել այլ հարց մը՝ Անդրանիկի աճիւնները պէ՞տք է Երեւան փոխադրուին, քանի «Յառաջ» բազմիցս յայտնած է իր տեսակէտը այդ մասին, վերջին անգամ Անդրանիկի մահուան 60–ամեակի առթիւ («Կարեւորը՝ չերիմները չեն», «Յառաջ», Օգոստոս 29, 1987): Ինչ որ մեզի համար խոհապէս անըմբռնելի է, այն է որ մէկը մտածած չըլլայ, թէ Անդրանիկի աճիւններու փոխադրութեան հարցը չի կրնար այս մակարդակին վրայ ծեծուիլ: Անարգանք է Անդրանիկին եւ իր ժողովուրդին նկատմամբ:

Գոնէ մեր կողմէ՝ «Չի ստացուիր»:

«ՅԱՌԱՋ»

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր նախորդ թիւով, Յունիս 30, հաղորդած էինք, որ Անգարա որոշումնագիր մը ղրկած է Հայոց Պատրիարքութեան, ըստ որուն ընտրութիւնը կրնայ կատարուիլ, ինչպէս կը կատարուէր անցեալին:

Առաջին առթիւ արուած այդ հակիրճ տեղեկութիւններէն եաք, ստորեւ կու տանք նոր մանրամասնութիւններ քաղելով Մարմարաէն·–

Պատրիարքական ընտրութեան մասին պետական որոշումնագիրը վերջապէս հասած է Պատրիարքարան, Հինգշաբթի, Յունիս 28–ին: Այս անգամ պատրիարքական փոխանորդը չէ որ Ապահովութեան Տնօրէնութիւն հրաւիրուած է, այլ պետական պաշտօնեաները պաշտօնապէս ներկայացած են Պատրիարքարան եւ Շահան Եպիսկ·ին յանձնած են որոշումնագիրը, փոխան ստորագրութեան:

Նոր որոշումնագիրը բոլորովին հակառակ է մեր աւանդութիւններուն եւ սահմանադրութեան, ասիկա ճիշդը որքան որ կրցանք արագ ակնարկ մը նետել որոշումնագրին վրայ, ան տառացի թարգմանութիւնն է սահմանադրական մեր կանոնագրութեան: Ըստ այս որոշումնագրին, Պատրիարքի ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1990, Սեպտեմբեր 5, Շորեքշաբթի օր ժամը 10–ին Գումգաբուի Հայոց Պատրիարքարանիստ Եկեղեցիին մէջ, Պատրիարքի փոխանորդի նախագահութեան ներքեւ, եւ ամէնէն տարեց աշխարհական անդամին առենապետութեամբ, նախապէս ընտրուած կրօնական եւ աշխարհիկ պատգամաւորներու կողմէ:

● Աշխարհական պատգամաւորները, որոնք պիտի մասնակցին Պատրիարքական ընտրութեան, պիտի ընտրուին Սեպտեմբեր 2, կիրակի օր, հայ համայնքի քուէներով:

● Իսթանպուլի եւ գաւառի եկեղեցիներէն իւրաքանչիւրը կը նկատուի մէկ ընտրական շրջանակ: Իւրաքանչիւր ընտրական շրջանակ, նայած իր բնակչութեան թիւին, կ'ընտրէ –մէկ կամ մէկէ աւելի– աշխարհական պատգամաւորներ:

● Իւրաքանչիւր Թաղ· Խորհուրդ, կը կազմէ Թաղային Ընտրութեան Յանձնաժողով մը՝ իր կազմին վրայ աւելցնելով առ այդ հրաւիրուած երկու կամ երեք Թաղեցիներ:

● Պատրիարքական ընտրութեան մասնակցելիք եկեղեցական պատգամաւորները կ'ընտրուին Եկեղեցական Համագումարէն, որ տեղի կ'ունենայ Պատրիարքարանի մէջ, Իսթանպուլ գտնուղ բոլոր եկեղեցականներու մասնակցութեամբ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 1–ին:

● Ընտրուելիք եկեղեցական պատգամաւորները պէտք է ձեռնադրուած ըլլան առնուազն հինգ տարի առաջ եւ լրացուցած ըլլան երեսուն տարիքը:

● Պատրիարքական ընտրութիւնը կը կատարուի վերոգրեալ յօդուածներուն համաձայն համայնքէն եւ եկեղեցական համագումարէն ընտրուած եկեղեցական եւ աշխարհական պատգամաւորներու կողմէ:

● Եկեղեցական Համագումարը, որ տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 1–ին, Պատրիարքական ընտրութեան մասնակցելիք հոգեւորական պատգամաւորները ընտրելէն վերջ, կը կազմէ նաեւ ցուցակը Պատրիարք ընտրուելու պայմանները լրացնող եկեղեցականներուն եւ կը յանձնէ զայն Պատրիարքական փոխանորդին միջոցաւ կրօն· Ժողովի եւ Պատրիարքական ընտրութեան նախաձեռնարկ Մարմնին նկատուելու: Այս վերջին Մարմինները, Պատրիարքական Թեկնածուներու վերջնական եւ հնգանուն ցանկը պատրաստելու առեն, իրր հիմ կ'ընդունին սոյն ցուցակը:

● Պատրիարքական Թեկնածուները պէտք է լրացնեն հետեւեալ պայմանները·–

Ա– Ի հօրէ Թուրք ըլլալ,

Բ– Արժանացած ըլլալ Թուրք Հանր· կառավարութեան վստահութեան,

Գ– Ունենալ եպիսկոպոսական աստիճան,

Դ– Լրացուցած ըլլալ երեսունհինգ տարիքը,

Ե·– Ընտրուելու համար չունենալ պատժ· պատապարտութեան եւ հանրային ծառայութիւն կատարելու իրաւունքէն զրկուած ըլլալու նման օրինական արգելքներ,

Զ– Օժտուած ըլլալ այն բարեմասնութիւններով եւ յատկութիւններով, որոնցմով կարելի կ'ըլլայ ըստ արժանւոյն կիրարկել Պատրիարքական պաշտօնը:

● Նոր Պատրիարքը կ'ընտրուի պատրաստուած հնգանուն ցանկին մաս կազմող հոգեւորականներէն:

● Պատրիարքական ընտրութիւնը կը կատարուի դաղտնի քուէարկութեան եւ հրապարակային քուէհամարի եղանակով: Զորսը հոգեւորականներէ եւ չորսն ալ աշխարհականներէ բաղկացեալ ութ պատգամաւորները, իրր հսկիչ կը հետեւին քուէարկութեան եւ քուէհամարին:

● Առաւելագոյն քուէ ստացող Թեկնածուն կը նկատուի եւ կը հռչակուի Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ:

● Պատրիարքական փոխանորդը, երբ Պատրիարքական ընտրութեան տեղեկագրին օրինակները իրեն յանձնուին, ընտրութեան արդիւնքը տեղեկագրելով կառավարութեան, կը խնդրէ միաժամանակ, կրօն· Տարաձներու օրէնքին համաձայն, արտօնութիւն չնորհել նոր Պատրիարքին, որպէսզի ան կարենայ կրօնական տարազով շրջագայիլ աղօթատեղիներէն դուրս դտնուած ատեն:

Որոշումնագրի վերջաւորութեան ճըշդուած է նաեւ Պատրիարքական այն ուխտը, զոր պիտի կատարէ նորընտիր Պատրիարքը: Այս ուխտն ալ տառացի թարգմանութիւնն է Սահմանադրութեան մէջ ճչդուած երդումին:

ԱՐՑԱԽ

ՍԱՖՈՆՈՎ ԿԸ ՓՈԽԱՐԻՆՈՒԻ

ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՆ Է՝ Հ. ՄԱԼԻՈՒՍԿԻՆ

Երկուշաբթի առաւօտ, «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը (Յուլիս 2) կը հաղորդէր «Արմէնփրէս»ի Մոսկուա–նակերտի իր թղթակցին տուած լուրը, ըստ որուն Ղարաբաղի արտակարգ վիճակի հրամանատարը՝ Սաֆոնով պաշտօնազրկուած է եւ իր տեղը կ'անցնի Հէնրիխ Մալիուսկին: Դեռ կանուխ է, անշուշտ, այս փոփոխութեան մասին կարենալ արտայայտուելու համար, դիտենք սակայն թէ Մալիուսկին բաւական առեն է Ղարաբաղ էր եւ ընդհանրապէս աւելի կըրթ եւ ողջամիտ մէկուն տպաւորութիւնը ձգած է:

× Թիֆլիսի իշխանութիւնները ազատ արձակած են այն երեք հայ երիտասարդները զորս ձերբակալած էին բայց կը մնան քրէական յանցապարտներ եւ պիտի դատուին, դոնէ սկզբունքով:

× Յուլիս 1–էն նոտարօյսի դիմած են Ազատ Հայք միաւորին անդամները կառավարութեան չէնքին առջեւ (Լենին հրապարակ) բողոքելու համար կառավարութեան դէմ, որ ձախողած է Ղարաբաղի անտեսութիւնը փրկելու գործին մէջ: Նոյն իրիկունը, հեռատեսիլէն արտայայտուած է Իդոր Մուրատեան; խօսքը ուղղելով՝ «Խաղաղացի Մարգարեանց»ի:

«LE QUOTIDIEN DE PARIS»

LES DIRIGEANTS DU FRONT POPULAIRE D'AZERBAïDJAN:

«Moscou a téléguidé les pogroms»

Յուլիս 2–ին, «Քոթիտիէն տը Փարի» չահեկան հարցազրոյց մը հրատարակած է Ազրբէյճանի Ժողովրդական Ճակատի երկու ծանօթ դեկավարներու՝ Հ· Համիդովի եւ Իսա Կամբարովի հետ: Բազմաթիւ տեղեկան հարցերու կողքին, արծարծուած են նաեւ Ղարաբաղի թնճուկը եւ պոկրոմները: Համիդովի համար, Սումկայիթը Մոսկուայի կողմէ հեռավարուած է եւ Մոսկուան է նաեւ որ Ղարաբաղի հարցը կ'օգտագործէ իր չահուն համար:

Կ'անդրադառնանք յաջորդով:

***

ԴԷՊԻ
ՄԷԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Յուլիս 1–ին, վերջնապէս թաղուեցաւ Արեւելեան Գերմանիոյ մառքը, ինչ որ առաջին եւ հիմնական քայլն է դէպի վերամիացում:

Շաբաթ, կէս դիշերին, Տօյչ Պանքը արդէն իսկ բացած էր իր դռները փոխանակութիւնները կատարելու համար, իսկ Կիրակի 15·000 դրամական դրասենեակներ բաց էին: Բոլոր դիները այլեւս Տօյչ Մառք նշուած են, բոլոր ապրանքները այլեւս արեւմտեան կողմէ կուգան եւ եթէ հրմուանքը մեծ է, կայ նաեւ գործազրկութեան լուրջ մտավախութիւն մը:

Քոհլ կոչ ըրաւ Արեւմտեան Գերմանացիներուն, որպէսզի համակամութիւն

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄԸ «ՀԱՅՖԻԼՄ»Ի ՄԱՍԻՆ

«Արուեստ» ամսագրին ներկայ տարեւան Բ. թիւը երիտասարդներու արժեւորման կը յանձնէ «Հայֆիլմ»ը. երիտասարդները, որոնք զանազան մարզերու աշխատող են այդ բնագաւառին մէջ: Անոնց իւրաքանչիւրին ուղղուած է երեք հարցում. առաջինը ներկայի երկնց գրաւումին, երկրորդը՝ չարժարուեստէն ակնկալութիւններուն մասին է, իսկ երրորդը՝ «Հայֆիլմ»ի ժապաւէններուն յարդուրթեան կամ անյարգուրթեան:

Տասը երիտասարդներուն պատասխանները, ընդհանրապէս, ոչ ուրախ բնոյթը՝ նորոշումներ կը բերեն այս հաստատու – թեան մասին. գաղտնիները թերեւս կրնայ է խիստ նկատել, բայց ոչ անարդար, երբ պահ մը մտաբերենք մեծ մասը այն ժապաւէններուն որոնք տարիքը ունեցած ենք դիտելու Սփիւռքի մէջ:

Պատասխանելով երկրորդ հարցումին, (ձեր անձնական սպասելիքները կինոյում գնալով ամրապնդո՞ւմ են, թէ նուա – զում) երիտասարդները չափչափիչ մեծամասնութեամբ, ժխտական կարծիք կը յայտնաբերեն: Այս պատասխաններէն ամէնէն բնորոշը կարելի է նկատել Վալերի Գասպարեանի հետեւեալ արտայայտութիւնը. – «Եթէ հաւատանիք Ֆ. Պէյֆրնին, որ լաւ նախաճաշը յոյս է, ընթրիքը՝ յուսահատութիւն, ապա վերջին ժամանակներս ես անընդհատ սպասում եմ մեր նախաճաշի կինեմատոգրաֆիական ընտիր խորտիկներին: Մինչդեռ սեղանի սփռոցն անգամ դեռեւս մաքուր չէ»:

Նոյն հարցումին աւելի մանրամասն ու յստակ պատճառաբանութեամբ պատասխանողները կը մատնանշեն չարժարուեստի մօտեցումին ու նկատառման սխալ բնոյթը. օրինակ, Նարինէ Մկրտչեան կ'ըսէ. – «ինձ կինոյում դուր չի գալիս այն, որ արուեստը դարձրել են հրապարակախօսութիւն»: Գրեթէ նոյն դիրքէն կը խօսի նաեւ Վրէժ Պետրոսեան. «Շատերին թւում է թէ Թատերական հրապարակ, միքիսկներ, վեր քարձրացուած բռունցքներ ցոյց տալով արդէն իսկ մեծ խիզախութիւն են գործում: ... Սակայն չէ՞ որ դրանից չի կախուած ստեղծագործութեան գեղարուեստական արժանիքը»:

Ընդհանուր դժգոհութեան նման արտայայտութիւններուն մէջ միակ բացառութիւնը Վիգէն Զալըրեանի տեսակէտն է, ան կ'ըսէ. – «ակնյայտ է որ հայ կինոն որոշակի առաջընթաց է ապրում», առանց յստակ նշելու այդ առաջընթացին պատճառները:

Աւելի միահամուռ են կարծիքները որոնք կ'արտայայտուին երրորդ հարցումին պատասխաններով. «Խաղարկային փիլմերի մէջ ես ոչ մի յաջողուած կինոնկար չեմ տեսնում» կ'ըսէ Վահագն Յակոբեան. իրեն դրեթէ տասնապիսրէն համակարծիք է Հայկ Կիրակոսեան: Աւելի խիստ դատումներ ունին Արմէն Խաչատրեան, Արմէն Ադամեան եւ Նարինէ Մկրտչեան. առաջինը կ'ըսէ. – «ընդհանրապէս ինձ համար տարօրինակ է որ շատունակ նկարահանւում են փիլմեր որոնք ի սկզբանէ դատապարտուած են անյաջողութեան»: Աւելի կարուկ է երկրորդը. « «Հայֆիլմ»ում իսկական կինօ չկայ եւ ընդհանրապէս հայ կինօ էլ չկայ»: Դժգոհութեան այս ալիքը զգալիօրէն կը հասնի Ն. Մկրտչեանի մէկ նախադասութիւններով. «Ամբողջ «Հայֆիլմ»ը ուսանելի անյաջողութիւն է»:

Ընդհանուր յոռետեսութիւն ներչնչող այս պատասխաններուն մէջ չեն մոռցուած բացառութիւնները. անոնք մեծ մասով կը կեդրոնանան երիտասարդ քեմադիր Յարութիւն Խաչատրեանի գործին վրայ: Անուն մը որ ծանօթ դարձաւ փարիզի հայ սիրողներուն, «Կոնդ» եւ «Սպիտակ քաղաք» ժապաւէններով: Հարցախոյզին պատասխանող տասը երիտասարդներէն հինգը կը յիշեն իր ժապաւէնները որպէս յաջող երեւոյթներ: Կուտան անուններ վերոյիշեալ երկու կարճ ժապաւէններուն, ապա նաեւ այն ժապաւէնին որ վերջերս աւարտեց արուեստագէտին մահուան նախօրեակին:

Հետաքրքրական է «Արուեստ»ի փորձը. այս քայլէն մեկնած, հաւանօրէն ախտաճանաչումը գործնական արդիւնքի մը յանգի, եթէ արուած պատասխաններուն մասին կարծիքը հարցուի նաեւ «Հայֆիլմ»ի ղեկավարութեան, ենթադրելով անշուշտ որ կայ անոնց մօտ ալ սրբագրութեան, զարմանի փափաք մը ու կատարուած քննադատութեան տակաւին անհրաժեշտ լայնախոհութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ ժողովուրդին վիճակուած ահաւոր ճակատագիրէն՝ Ցեղասպանութենէն վերապրած, ապա, ամբողջ կեանք մը հայ մշակոյթին ու հայ ժողովուրդին նուիրաբերած գրագէտ, բանաստեղծ, դասախօսակ եւ կուսակցական գործիչ Մ. Իշխանի մարմինը Հինգշաբթի, Յունիս 14ին հանգչեցաւ Պուրճ Համուտի Սպիտակին գերեզմանատան Հ. Յ. Դ. Պանթէոնին մէջ, հեռու՝ հայրենի հողէն, որուն կարօտը եղաւ ու մնաց բանաստեղծին երիտասարդութեան եւ ծերութեան օրերու անհատանելի կարօտը, երկերուն պատգամին գլխաւոր լարը:

Լիբանանի հայութիւնը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ընտանիքը եւ «Համազգայինի» ընտանիքը յարգանքի իրենց վերջին տուրքը տուին վաստակաւոր բանաստեղծին եւ դաստիարակին:

Յուղարկաւորութեան պաշտօնական արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Ս. Նշան Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեանի:

Համեմատաբար խաղաղ պայմանները ափէթ ընծայեցին, որ Պէյրութի բոլոր շրջաններէն բազմաթիւ հայորդիներ ներկայ ըլլան յուղարկաւորութեան: Անոնց շարքին էին պաշտօնական հիւրեր, ազգային, կուսակցական եւ մշակութային ներկայացուցիչներ: Պաշտօնական հիւրերու շարքին էին Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ Սոեփան Աւագեան եւ անոր փոխանորդը՝ Դաւիթ Մարտիրոսեան: Տեղի ունեցաւ ազգային թաղում: Ներկայ էին նաեւ սփառուններ, ձեմարանի եւ Հայ Աւետարանական Գոլէճի բարձրագոյն վարժարանի աշակերտներ: Նշենք, որ «Նշան Փալանճեան» ձեմարանը Զորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի օր փակ պահած էր իր դուռները, սգալու համար ուսուցիչ Մուշեղ Իշխանի կորուստը:

Եկեղեցական արարողութենէ ետք խօսք առաւ Արամ Արքեպիսկ.: Ան չեշտը դրաւ այն իրողութեան վրայ, որ Մուշեղ Իշխան «միայն բանաստեղծութիւն չգրեց, այլ նաեւ բանաստեղծութիւնը ապրեցաւ»: Ապա անդրադարձաւ Իշխանի արժանիքներուն՝ իբրեւ ուսուցիչ, լաւ Հայ եւ մանաւանդ՝ իբրեւ մարդ:

«Հաստատութեան, պարզութեան, պարկեշտութեան ու բարութեան այս տիպար մարդը հաւատարիմ մնաց իր սկզբունքներուն, երազներուն, տպաւորներուն, ազգային իդէալներուն, մարդկային արժէքներուն, որոնց ճշմարիտ երգիչը եղաւ ան», ըսաւ Առաջնորդը, յիշեցնելով որ Մուշեղ Իշխան իր ամբողջ կեանքի ընթացքին տպաւորեցաւ Մաքսիմով:

Ապա ան, յանուն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին՝ Գարեգին Բ. Հայրապետին, Կաթողիկոսութեան, Միաբանութեան եւ Դպրեվանքին, ինչպէս նաեւ Լիբանանի Թեմի Ազգ. Իշխանութեանց, ցաւակցութիւններ յայտնեց հանգուցեալի այրիին, ընտանեկան պարագաններուն, «Համազգայինի» ընտանիքին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան, ձեմարանին եւ ամբողջ Հայութեան:

Ձեմարանականներու անունով խօսք առաւ Նորայր Նահապետեան, որ ըսաւ. «Դամբանական չէ որ պիտի խօսիմ, Պ. Մուշեղ, դամբանականը մեռնող հոգիներու յատուկ է, այլ հնորհակալական խօսք պիտի ուղղեմ այս անշունչ մարմնին, որ տարիներ շարունակ հիւրընկալեց եւ ծառայեց Մուշեղ Իշխանի հոգիին: Այժմ, հերթը մերն է, ձեմարանականներուս, այդ հոգիէն պատառիկ մը հիւրընկալելու եւ ուճռացնելու մեր մէջ:

«Ազգասէր ու Շանթ ձեմարանը հիմնելով, կը նպատակադրէին պատրաստել հայ մտաւորականը եւ վառ պահել ազգային ոգին զաղութներու մէջ: Այս առաջադրանքը դուք գերազանցապէս իրագործեցիք եւ այդ ջահը այսօր կը փոխանցէք մեզի», աւելցուց ան:

«Համազգայինի» կեդրոնական վարչութեան, «Կոմիտաս» Մասնաճիւղին եւ ձեմարանի Տնօրէնութեան անունով դամբանական խօսեցաւ Գրիգոր Շահինեան: Ան չեշտը դրաւ Մ. Իշխանի բանաստեղծի արժանիքներուն վրայ. «Իր լաւագոյն կտորներուն մէջ, Մուշեղ Իշխանի քերթողութիւնը բանի ստեղծում է իսկապէս, այսինքն յօրինում աստուածային խօսքի, ուր նշանակութիւն եւ ձեւ կը ձուլուին իրարու դաշնօրէն, կ'ըլլան համադիր ամբողջութիւն», ըսաւ Գ. Շահինեան:

Բանաստեղծ Իշխան երգիչն է աներդիք մարդերու մելամաղձութեան, սիրոյ, երազի հնարքին, հայրական զգացումի ջերմութեան, հայրենիքի կարօտին ու զաղթականի դառնութեանց:

Գ. Շահինեան խօսեցաւ նաեւ մանկավարժ եւ ուսուցիչ Իշխանի մասին: Ան յայտնեց, թէ Մուշեղ Իշխան ուսուցիչն ալ մատչելի էր բանաստեղծին պէս: Մեծ ընկերոջ մը մտերմութեամբ կը վերաբերէր ան աշակերտներուն հետ եւ իր պահերը կը վերածէր աւելի զրոյցի առիթի, քան պաշտօնական դասատանդութեան:

Ներկայացնելով մարզը, Գ. Շահինեան ըսաւ. «Համեստ էր ան ու հաղորդական, մեծին հետ՝ մեծ, պզտիկին հետ՝ պզտիկ, բոլորին հետ կապ կը հաստատէր հոգիէ հոգի»:

Հ. Յ. Դ. «Բրիստափոր» Կոմիտէի անունով խօսք առաւ ընկ. Մկրտիչ Մկրտիչեան: Անդրադառնալէ ետք Իշխանի դրագիտի եւ մարդկային արժանիքներուն, ան չեշտը դրաւ անոր հասարակական գործիչի եւ կուսակցութեան մարդու յատկանիշներուն վրայ:

«Իր վախնալ սիրտը ճանչցողներէն ո՞վ կրնայ կռահել, թէ Մուշեղ Իշխան դաշտավարական պայքարի առաջին չարքերուն վրայ դտնուած է առենին. պատահա՛ծ է: Ո՞վ կրնայ Մուշեղ Իշխանը երեւակայել կուսակցական ղեկավարութեան աստիճաններուն վրայ. գտնուա՛ծ է իրրեւ այդ՝ հայ կեանքի տագնապալի ժամանակաշրջանի մը: Ո՞վ կրնայ գինք յիշել կուսակցական օրգանի խմբագիրի դերին մէջ. եղա՛ծ է ան, մեր կեանքի ա մէնէն փոթորկալի մէկ հանդրուանին», ըսաւ ընկ. Մկրտիչեան եւ հաստատեց, որ ան «իր հասարակական կեանքին մէջ քալեց հաստատուն ցամաքի վրայ, դիտցաւ ճիշդը սխալէն զանազանել, կարելին՝ անկարելիէն, մնալով քաղաքական – հասարակական իւրապաշտութեան ծիրին մէջ: Իր կեանքի այս մարզին մէջ, ողջմտութիւնը, հայրենիքի սէրը եւ բոլորանուէր ծառայութեան տենչը կազմեցին իր ուղեցոյցը, հետեւելով իր կազմակերպութեան աւանդներուն: Առանց հակասելու դեղարուեստական իր կոչումին, ան եղաւ յանձնառու հայ, յանձնառու կուսակցական»:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիբանանի կեդրոնական Կոմիտէի անունով դամբանական խօսեցաւ ընկ. Կարօ Յովհաննէսեան: Ան անդրադարձաւ Մուշեղ Իշխանի 60 տարուան տառապալից կեանքին:

Խօսելով բանաստեղծ Իշխանի մասին, ընկ. Կարօ Յովհաննէսեան ըսաւ. «Մուշեղ Իշխան գրած է այն, զոր զգացած է: Բանաստեղծութեան մէջ, իրեն համար մղիչ ազդակը՝ զգացումն է, յուզումը, որ ըստ իրեն՝ ներչնչում կը կոչուի»:

Ներկայացնելով զրագէտը, ընկ. Յովհաննէսեան ըսաւ. «Հարազատ մեկնաբանն էր ան, անկեղծ արտայայտիչը մեր ժողովուրդի զգացումներուն, տենչանքներուն եւ խիղճին: Գրականութեան մէջ դժուար բան է բնութեղացած պարզութեան մը հասնիլը. Մ. Իշխան բնութեղացած պարզութիւնն իսկ է»:

Յուղարկաւորութեան ծաղկեպսակներ ուղարկած էին հետեւեալ Միութիւններն ու անհատները.– Հ. Յ. Դ. Բիւրօ, Լիբանանի կեդրոնական Կոմիտէ, «Բրիստափոր» Կոմիտէ, «Համազգայինի» կեդրոնական Վարչութիւն, ձեմարանի Տնօրէնութիւն եւ Ուսուցչական կազմ, «Նշան Փալանճեան»ի Շրջանաւարտից Միութիւն, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Մելգոնեան Սանուց Միութիւն, Ալէք Մանուկեան կեդրոն եւ Հայ Աւետարանական Գոլէճ:

ՎՐԱՍՏԱՆ

ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍՏԱԼԻՆԻ ԱՐՋԱՆՆԵՐԸ

Ուկրանիայէն հասած միսը սպառումի պատրաստ կը թուէր. թուղթերը, կնիքները բոլորն ալ կարգին էին. սակայն Վրաստանի ժողովրդական ճակատի բռնապահները մանրամասնօրէն քննելով ամբողջ կառափոմբը, կը յայտնեն թէ միսը չողալարակ է. դայթակղութիւնը մեծ է. հարցը պարզօնապէս ձեռք կ'առնուի վրացական հեռատեսիլին կողմէ: «Միսը տեղւոյն վրայ թաղեցէ՛ք» կը հրամայէ Մոսկուա. վրացի բնապահները կը մերժեն ու կը չրջափակեն չոգեկառքը: Ի վերջոյ Մոսկուա կ'ընդունի որ չոգեկառքը ետ դարձնէ. դէպի ո՞ւր: Պետական գաղտնիք է, ոչ ոք գիտէ: Ժողովրդական ճակատին նախագահը Նաթաձէ կ'ըսէ թէ վստահաբար 1200 թոն չողալարակ միսը Վրաստան ներածուած է:

Չողալարակ միսի այս հարցը, անդատնելի ու թանկագին տուեալ մը կ'ըլլայ վրացի անկախականներու համար, որպէս կայսրութեան բարբարոսութեան յաւելեալ ապացոյց մը: Սակայն, այսու հանդերձ, գայթակղութիւնը ոչ մէկ խուճապ կը ստեղծէ Թիֆլիս կամ չրջաններուն մէջ: Կարծէք Վրացիները հանդարտօրէն հաշուապահութիւնը կ'ընեն «դաղութատիրութեան ոճիր»ներուն: Իրենք ժամանակ ունին, ո՛չ Մոսկուան, ո՛չ Բրեժնեւ, ոչ ալ Գորպաչեւ կրցած են իրապէս ռուսականացնել Սեւ ծովու այս «ծոյները»:

Ուրախ – զուարթ խանդավառ մարդիկ են Վրացիները: Նոյնիսկ անդեղջին չգոյութեան չրջաններուն կրցած են գտնագրնել իրենց ախորժակը, ծազկուն սեւ չուկայի մը չնորհիւ: Եվարնածէ 1970 – ական թուականներուն երբ վրացական կուսակցութեան Ա. քարտուղարն էր, Չանաց Թիֆլիսի «գործի մարդ»ոց թիւը կրճատել: Բանտարկեց զանոնք, բայց ի զուր. Վրացին կը սիրէր առուտուրը:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ ՄԷՋ

Յուղարկաւորութեան պաշտօնական արարողութենէն ետք, Մուշեղ Իշխանի եռագոյնով ծածկուած դագաղը փոխադրուեցաւ Պուրճ Համուտ: Ժամը 12·30–ին Պուրճ Համուտի մուտքին, կամուրջին մօտ, դագաղը դիմաւորուեցաւ ժողովուրդին կողմէ, ուր կազմուեցաւ թափօր: Յուղարկաւորներու չարքին էին Պուրճ Համուտի քաղաքապետը եւ Հայ Աւետարանական համայնքի ներկայացուցիչ վեր. Աբրահամ Սարգիսեան:

Դագաղը ԼԵՄ ականներու կողմէ ուսամբարձ տարուեցաւ մինչեւ Տորայի հրապարակը: Տորայի հրապարակին մօտ, ժողովուրդը «Վէրքերով լի» երգով, իր վերջին հրաժեշտը տուաւ մեկնող գրագէտին ու ուսուցիչին: Ապա, ընկ. Մուշեղ Իշխանի մարմինը փոխադրուեցաւ Պուրճ Համուտի Ազգ. Գերեզմանատունը եւ ամփոփուեցաւ Հ. Յ. Դ. Պանթէոնին մէջ:

ԱԶԴԱԿ, Յունիս 15

կը սիրէր կեանքը ու կ'ատէր համայնավարութիւնը:

Մայիսեան երեկոյ մը Թիֆլիսի Ռուսթավելի պողոտային վրայ, կառավարական պալատին առջեւ մարդիկ 1989 Ապրիլ 9-ի զոհերուն յիշատակին մոմեր եւ ծաղիկներ կը զետեղեն: 21 զոհերով այդ արարքը Վրացիներու մեծամասնութիւնը ազգայնական դարձուցած է: Ազգ.–ժողովրդավար ազգ.–կուսակցութեան նախագահ Ճուլիա Ջանտուրիա կ'ըսէ թէ այդ ջարդը 70 տարուան քունէ մը արթնցուցած է վրացիները:

Մայրաքաղաքը խօսքի ընդարձակ ասպարէզի մը վերածուած է այսօր: Վրացիները այլեւս չեն վախնար. բարձրաձայն կ'երազեն: Նկատի կ'առնեն բոլոր ազատները: Վրացական Ֆութպոլի ազգակութիւնը Փետրուար 15-ին պաշտօնապէս անջատուեցաւ խորհրդային առնչութենէն:

«Հարիւր կուսակցութեան հանրապետութիւնը» կը կոչեն Վրաստանը: «Ճըշդըրիա թիւը 127 է» կ'ըսէ Մշակոյթի փոխնախարարը: Վերջին տարուան ընթացքին տեղի ունեցած է միակուսակցական համակարգէն այսօրուան բազմակարծութեան անցքը:

Մայիս 68-ի մթնոլորտ մը կը տիրէ Թիֆլիս. մեթրօներու մուտքին փոքր ծանուցումներ անպաշտօն խմբակներու կազմութիւնը կը յայտնեն: Կրպակներու մէջ ազատ – համարձակ ոչ պաշտօնական թերթեր կը ծախուին: Շուրջ 60 հազար երիտասարդներ կը մերժեն խորհրդային բանակին մէջ զինուորական ծառայութիւն կատարել: Սակայն ո՛չ արգարութիւնը, ոչ ալ զինուորական նուիրապետութիւնը զիրենք կը խանդարեն: Երեւոյթ չարքաշին մը կ'ըսէ «չենք դիտեր թէ որքան առեն Մոսկուա ձեռնածալ պիտի մնայ. հիմա ձեղք մը բացուած է, կը յառջանանք»: Քիչ անդին կը զանուի այն քաղաքացիներուն ընկերակցութիւնը որոնք կը մերժեն խորհրդային անցագիրը: Ութսուն հազար է անոնց թիւը:

Ջանազանութեան ծաղկումին մէջ կայ նոյնիսկ մենաշխարհական հոսանք մը որ կը պահանջէ Գէորգ Թազաւորին երկիր դարձը. ան ներկայիս աքսորականի կեանք կ'ապրի Մաուրիտ մէջ, ու մօտերս այցելութիւն մը պիտի կրնայ կատարել Թիֆլիս: Զարթօնք կ'ապրի նաեւ կրօնական կեանքը. Թիֆլիսի ձեմարանը որ երեք տարի առաջ երեք ուսանող միայն ունէր, 100 դիմում ստացած է 1990-ի ընթացքին: Կրօնավարժական ակադեմիա մըն ալ բացած է:

Վրաստան ժողովուրդներու խճանկար մը կը ներկայացնէ. հոն կ'ապրին քրիստոնեաներ, մահմետականներ, Հրեաներ, նաեւ Օսէթներ, Աճարներ, Աբխազներ, Ազերիներ ու մարդ անմիջապէս հարց կուտայ թէ կարելի պիտի ըլլա՞յ Վրաստանի մէջ լիբանանեան կրկնօրինակ մը խուսափիլ:

Զուիագ կամասախուրդիա անկախապաշտ իր գաղափարներուն համար երկար տարիներ հալածուած բանաստեղծ – դասախօս մըն է. այսօր, կը հաւատայ թէ Վացլաւ Հաւէլի նման, կրնայ իր երկիրը դուրս բերել խորհրդային ուղեծրէն: Համայնավար վարչաձեւը ահաւոր մղձաւանջ մըն է, վախկոտ մը, որ պէտք է չուտով փակել: Թիֆլիսի այս Սախարովը Մայիս 14-ին Կովկասի խորհրդային զօրքին սպայակոյտին հետ վիճաբանական ասուլիսի մը մասնակցեցաւ. Կամասախուրդիա «պատրոն գրաւիչներ» կոչած է զանոնք ու աւելցուցած. «Խորհրդային Միութիւն, չե՛մ ճանչնար»: Գրաւեալին ու գրաւողին այս հանդիպումը քաղաքական յոյց – եւ լոյթ մը նկատուած է:

Մինչ Մոսկուայի հեռատեսիլէն այս հեռարձակումը կը կատարուէր, Վրաստանի Համայնավար կուսակցութեան համագումարը տեղի կ'ունենար ընդհանուր անտարբերութեան մէջ: Կուսակցութիւնը այլեւս ոչ ոք կը հետաքրքրէ: Մարտ 9-ին Գորհրդարանը կ'որոշէ որ Վրաստան «կցուած երկիր մըն է»:

Ընդհանրական այս դիրքորոշումին մէջ անորքայնութիւններու դիւզակ մը կայ որ կը չարունակէ յարգել Ստալինի յիշատակը: Գորին անոր ծննդավայրն է. Թիֆլիսէն 80 քմ. հեռաւորութեան վրայ այս անկիւնը չրջանն է հարազատ ու վճռակամ ստալինականներուն: Ստալինի ծնած տան պահպանումը միակուսակցական չրջանին կարօտովը կ'ապրի. «կ'ատեմ կորբաչովը. այսօրուան բազմատարրութեան իրարանցումին մէջ, մարդ բան չի հասկնար: Ի վերջոյ խնդիրը իրար սպանելով պիտի աւարտի. Ստալինի շրջանին նման բան չէր պատահեր»:

Տարբեր է Կորիի քաղաքապետին մօտեցումը. ան վերակառուցումի ու Վրաստանի անկախութեան կողմնակից մէկն է. երբ իրեն հարց կը տրուի թէ ի՞նչպէս կարելի է 1990-ին թէ անկախական ըլլալ եւ թէ Ստալինի արձանը պահպանել, ան կ'ըսէ. – «գիտէք, այս մարդը պատմական անձնաւորութիւն մըն է. պիտի փորձենք մոռնալ զայն, սակայն կամաց — կամաց»:

Կամասախուրդիա սպասէս կ'ամփոփէ կացութիւնը. – «Անկախութիւնը այսօր անհասկնալի է, ինչ որ չենք գիտեր, այն է թէ Մոսկուա մեկնումի համար ի՞նչ գին պիտի պահանջէ. նորէն արիւն թափել պէտք պիտի ըլլա՞յ. կա՞յ շրջափակումի վտանգ մը...: Սակայն մենք հարուստ երկիր մըն ենք, աւելի ինքնավար, բա՝ Լիտուանիան. մենք բարիւղ ունինք, արգասաբեր հողեր, ծովեր, լեռներ...: Մենք Պալթեան երկիրներուն պէս պիտի չընենք. կը մերժենք խաղի ելլել համայնավարներու հետ: 70 տարուան ահա – քեկչութենէն եմ, պէտք է իրենք անձնասպան ըլլային. արժանապատուութեան հարց մըն է»:

Կամասախուրդիա կը յուսայ մէկօդ մը եռաք փարիզ – Թիֆլիս ուղղակի օդային դիծ ունենալ. մէկերկրականեան զօտիին մաս կը կազմեն Իրլանտան եւ Կուռնիք լեռները, որոնց կատարը պէտք էր կորել՝ Սասուն անցնելու համար:

Քաղաքին 12.000 Հայ բնակչութիւնը կը կազմէին իր 5 հայնոցները, հետեւեալ կերպով.–

Վերին Թաղ – 380 տուն (3,700 անձ):

Ս. Մարինէ Թաղ – 280 տուն (3,400 անձ),

Ձորոյ Թաղ – 250 տուն (2,600 անձ):

Բրտի Թաղ – 150 տուն (1,700 անձ):

Ճիկրաշէն Թաղ – 60 տուն (600 անձ):

Հարկահանութեան, կեղեքումի եւ բռնանութեան պարբերական դէպքերը Համիսի օրերէն ի վեր խռոված են տեղւոյս եւ շրջանակներուն բազմամարդ Հայութիւնը, որ ապարդիւն բողոք միայն կըրցած է յղել կեդրոնին՝ իր սրբազան Առաջնորդներուն միջոցաւ, մինչեւ Հուր – բիւթի օրերը, երբ Տարօնեցին Գեղամ կ'ընտրուէր երեսփոխան Թուրք Բառլամէնթին եւ իր ձայնը զո՛ւր կը բարձրացընէր, հողերու բռնագրաւմանց եւ այլ անարդարութեանց վերջ մը տալու համար:

(Շար. 47)

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՒՔՃԵԱՆ – ԱՑՎԱԶԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

Էլիզ Գավուքճեան – Այվազեան Գրական Մրցանակի դատական կազմը ընտրեց 1989-ի մրցումին համար ներկայացուած գրքերը եւ մրցանակի արժանի նկատեց Պոլսահայ բանաստեղծ՝ Զահրատի «Մէկ քարով երկու դարուն» (բանաստեղծութիւն, Պոլիս, 1989) եւ Վահէ Օշականի «Թակարդին չուրջ» (արձակ, Նիւ–Եորք, 1988) հատորները:

Մրցանակակիրները կը ստանան 1500–ական ֆրանք, իրենց մէջ բաժնելով մրցանակի պարգեւը:

ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՒՔՃԵԱՆ – ԱՑՎԱԶԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄ

Կը խնդրուի Սփիւռքի թերթերէն արտատպել:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԱԻԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Ընտրական Ժողովը տեղի ունեցաւ 1990 Յունիս 10-ին եւ նոր վարչական Մարմնուրդի անդամ ընտրուեցան հետեւեալները.–

Պր. Նուպար Տէտէեան (Ատենապետ), Տիկին Արտեմիս Պետրոսեան (Փոխ – ատենապետ), Պր. Թիրայր Տէտէեան (Ատենադպիր), Տիկին Քէր Կարապետեան (Փոխ – ատենադպիր), Տիկին Մարի Թէրզ Կարապետեան (Գանձապահ), Տիկին Տիրուհի Քանթարճի (Փոխ – գանձապահ), Պր. Միքայէլ Զօփուր (Խորհրդական), Պր. Գրիգոր Մաքսեան (Խորհրդական), Պր. Յակոբ Ուսթա (Խորհրդական):

ՇԱԻԻԼԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԴԻՒԱՆ

Շաւիլ, Յունիս 20,

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷԻ ԲԱՂԷՇԻ

6 – 8.– Յունուար կամ Զուար՝ 20 տուն, Նախոռ՝ 39 տուն (եկեղեցին Սուրբ Յակոբ), Ալամբգ կամ Ալամեճ (Բաղէշի հիւսիսակողմը, եկեղեցին Սուրբ Սարգիս, «Ալամենց Խան» իջեւանով մը՝ Դատվան ասնող ճանապարհին):

***

Ահասիկ Բաղէշի հարաւ դին գտնուող հայարնակ գիւղօրէք՝ որոնք քաղքին արուարձաններն կը նկատուին.

1 – 7.– Փարխանդ՝ 40 տուն, Ամպ կամ Ամբ՝ 7 տուն (թեմ Ննդրակատար վանուց, Ամպայ Ջուր վտակով եւ Սուրբ Յակոբ Տեառնեղբօր ուխտավայրով) Խմպըլ – Ջուր կամ Խմել – Ջուր՝ 15 տուն (թեմ Խնդրակատարի՝ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցիով), *Վերին Մարգորգ՝ 8 տուն, Ներքին Մարգորգ՝ 28 տուն, Հօրմզ՝ 23 տուն, Վերին Կորվու՝ 64 տուն: Վերջնոյն եկեղեցին էր Սուրբ Յովհաննէս, իսկ երէցը՝ Մարտիրոս Քահանայ Գրիգորեան կամ Կակոյեան. – Մնած 1859–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, 1906–ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ոչտունի արքեպսկ:

8 – 9.– Կորվու Վարի՝ 31 տուն, Խորդկաղ կամ Խորտկող՝ 11 տուն, եկեղեցին Սուրբ Գէորգ:

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Բաղէշի կուսակալութեան ենթակայ եւ անկէ 12 ժամ հեռու՝ հայաշատ ու պատմական քաղաք, որուն եւ իր Դաշտին առեւելակողմն են Ներքովզ (Նէմբուռ) եւ Գրգուռ լերինք, հիւսիսակողմն ալ՝ Վահնեան Ձորն ու բարձունքները, նաեւ Հիւրակնը, մինչ հիւսիս – արեւմուտք կ'իյնայ Քարկէ լեռը (Սուրբ Կարապետի վանքով), Օգ(ա)կան բերդն ալ՝ ճիշդ արեւմուտք, Արածանիի ափին: Իսկ հարաւակողմը (որուն սահմանն է չինուած Մուշ քաղաքը) կը բարձրանան Սիմ, Տիրնկատար եւ Կուռնիք լեռները, որոնց կատարը պէտք էր կորել՝ Սասուն անցնելու համար:

Քաղաքին 12·000 Հայ բնակչութիւնը կը կազմէին իր 5 հայնոցները, հետեւեալ կերպով·–

Վերին Թաղ – 380 տուն (3,700 անձ):

Ս. Մարինէ Թաղ – 280 տուն (3,400 անձ),

Ձորոյ Թաղ – 250 տուն (2,600 անձ):

Բրտի Թաղ – 150 տուն (1,700 անձ):

Ճիկրաշէն Թաղ – 60 տուն (600 անձ):

Հարկահանութեան, կեղեքումի եւ բռնանութեան պարբերական դէպքերը Համիսի օրերէն ի վեր խռոված են տեղւոյս եւ շրջանակներուն բազմամարդ Հայութիւնը, որ ապարդիւն բողոք միայն կըրցած է յղել կեդրոնին՝ իր սրբազան Առաջնորդներուն միջոցաւ, մինչեւ Հուր – բիւթի օրերը, երբ Տարօնեցին Գեղամ կ'ընտրուէր երեսփոխան Թուրք Բառլամէնթին եւ իր ձայնը զո՛ւր կը բարձրացընէր, հողերու բռնագրաւմանց եւ այլ անարդարութեանց վերջ մը տալու համար:

(Շար. 47)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ԹՂԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Թղկեան Մշակութային Միութեան Մխիթեան – Նահանդներու եւ Գանատայի Ա.Զ. պատգամաւորական ժողովը գումարուած է Յունիս 2-ին, Պոսթըն:

Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրութիւնը ներկայացուցած է Գանձապահ Պետրոս Փիլոստարեան, որ յայտնած է թէ անցեալ տարուան ընթացքին ազգապահպանման նպատակներու համար ծախսուած է 1 միլիոն 255 հազար տոլար, որուն 795 հազարը՝ կրթական, 285 հազարը՝ մշակութային եւ 175 հազարը՝ հրատարակչական նպատակներու համար: Միութեան ընդհանուր գոյքը բարձրացած է 4 միլիոն 725 հազար տոլարի:

1984-էն սկսեալ, Միութիւնը երեւանի 800 աշակերտներով միջանակարգ դպրոցի մը հովանաւորութիւնը ստանձնած էր: Այս տարի, Մայիսին, Աշտարակի շրջանի Կարբի գիւղի դպրոցին կնքահայրը կը դառնար Միութիւնը:

Ա.Զ. պատգամաւորական ժողովը միաձայնութեամբ ընտրած է կեդրոնական վարչութեան լրացուցիչ երեք անդամներ: Նորընտիր վարչութիւնը իր անդրանիկ նիստին կազմած է իր դիւանը:

***

ՏԱԿԼՍԹՐՆԻ (Նիւ – Եորք) Նորակառոյց Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ գոնբացէքի ու օծման արարողութիւնները կատարուած են Մայիս 19-ին ու 20-ին՝ ձեռամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի: Շուրջ հազար հոգիի ներկայ եղած օծման արարողութեան, երգեցողութիւնները կատարած է Ս. Լուսաւորիչ, Ս. Վարդանանց եւ Ս. Սարգիս Եկեղեցիներու միացեալ դպրաց դասերու «Համազգային»ի երգչախումբի անդամներով կազմուած 60 հոգինոց խումբը՝ դեկավարութեամբ՝ Վարդգէս Պապոյեանի:

***

ԿԼԻՆՏԷՅԼի Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցին «Բէնօ Պետրոսեան» սրահին մէջ, Մայիս 28ին, նշուած է Հայաստանի անկախ հանրապետութեան 72-ամեակը՝ կազմակերպութեամբ Հայ – ամերիկեան տարէցներու միութեան կեդրոնական վարչութեան: Յերեկոյթին բացումը կատարած ու հանդիսավարած է վարչութեան տեղեկատեա՝ Անդրանիկ Ղազարեան, ապա ելոյթ ունեցած է օրուան բանախօսը՝ «Ասպարէզ»ի փոխ – խմբագիր Պարգեւ Շիրինեան: Գործադրուած է նաեւ երգի, պարի ու արտասանութեան ճոխ յայտադիր մը:

***

ՄԵՍԵԶՈՒՍՏԻ նահանգի Ուստր քաղաքի Ս. Փրկիչ Եկեղեցիին կազմակերպութեամբ, Մայիս 30-ին, քաղաքին «Սենթըըմ» դահլիճին մէջ միջազգային երգիչ Խուլիօ Իկլեզիաս համերգ մը տուած է ութ հազար հոգիի ներկայութեան, ի նպաստ Հայաստանի Սահմանաւան քաղաքի վերաշինութեան: Համերգէն գոյացած 42 հազար տոլար հասոյթը տրամադրուած է Միացեալ – Նահանգներու Արեւելեան Թեմի (Էջմիածին) առաջնորդութեան մօտ Սահմանաւանի վերաշինութեան Փոնտին: Խուլիօ Իկլեզիաս իր չահը նուիրած է «Իւնիսէֆ»ին:

***

ՄՈՆԹԷՊԻԼԼՈՑԻ մէջ, Յունիս 4-ին, իր մահկանացուն կնքած է երաժշտագէտ – երգահան – խմբավար Խտուար Հօչարեան: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Լոս – Անճըլըսի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ՝ Յունիս 7-ին: Ուկրանիոյ մայրաքաղաք Կիեւ ծնած է Խտուար Հօչարեան 9 տարեկանին գաղթած էր Միացեալ – Նահանգներ, ուր յետագային հիմնած է հայկական Փիլարմոնիք նուագախումբը:

(Շար. Ա. Էջէն)

ցոյց տան, ուղղուելու համար դէպի «Միացեալ եւ ազատ Գերմանիա մը»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՑ Գերագոյն Խորհուրդը չարաթներու ընթակցութիւններէ, սակարկութիւններէ եռաք, նրբանցքներու մէջ, որոշեց հարիւր օրուան համար առկախել անկախութեան իր յայտարարութիւնը։ Համաչխարհայնացման իր. համագումարի նախօրեակին արուած այս որոշումը օգտակար է, անշուշտ, Կորբաճովի, որ անմիջապէս քարիւղ ղըրկելու արտօնութիւն տուաւ։

ՄՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՐԵՔ ԱՅԼԱՄՈՀՆԵՐ վերստացան խորհրդային քաղաքացիութիւնը։ Ասոնք են. – Ժօրէս Մէդվէյեւ, փիլիսոփայ՝ Ա. Զինովիեւ, եւ գրագէտ՝ Վլ. Մաքսիմով։ ԹԱՍ կը ճշդէ որ այս որոշումը արուած է կատարուած անիրաւութիւնը ջնջելու համար։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Ներքին նախարարութիւնը յատուկ հրամանագրով մը փակած է ճախակռմեան երկու չարաթաթերթեր։ Անոնցմէ մէկը՝ «Իֆիպնէ Տօղրու»ն է, միւսը՝ «Հպէրըն Կէրչէյի» (Ժողովուրդին ճշմարտութիւնը)։ Երկուքն ալ ծանօթ էին քրտական հարցի մասնագիտութեամբ։ Տասը օրով փակուած է նաեւ երկու չարաթաթերթերուն հրատարակուած տպարանը։ «Իֆիպնէ Տօղրու»ի տնօրէնը խտիւ բողոքելով այս որոշումին դէմ, յայտնած է թէ անմիջապէս պիտի սկսին վերհրատարակել թերթը, երբ տպարանին արուած պատիժի ժամանակը լրանայ։ Վարչութիւնը որոշած է նաեւ ամէնէն կարճ ժամանակի մէջ հիմնել իր սեփական տպարանը ու հոն լոյս ընծայել չարաթաթերթը։

ՓՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ»

Յունիս 30–ի արդիւնքները.–

ՅԻՐԵՆՅԻ

Արժանթին – Եուկոսլավիա հանդիպումը 0 – 0 արդիւնքի հասած ըլլալով, մեայն փենալթիներով է որ Արժանթին կրցաւ փրկուիլ (3 – 2) եւ ապահովել իր մասնակցութիւնը կէս–աւարտականներուն։

ՀՌՈՄ

Իտալիա 0–ի դէմ 1 կէտով յաղթեց Իրլանտայի։

Կէս աւարտականներուն Արժանթին կը մրցի Իտալիոյ հետ, Յուլիս 3–ին, Ընթերքարթի, Նափոլի։

Յուլիս 1–ի արդիւնքները.–

ՄԻԼԱՆՕ

Արեւմտեան Գերմանիա 1 – 0 յաղթեց Չեխոսլովաքիոյ։

ՆԱՓՈԼԻ

Գամբրուն – Անգլիա հանդիպումը իսկապէս բացառապէս հետաքրքրական մրցումներու չարքին կարելի է դասել եւ անկեղծօրէն ափսոսալ որ Գամբրուն, ի վերջոյ պարտուեցաւ։ Արդարեւ, ըսկիզբէն լաւ խաղարկութիւն մը ցոյց տուին եւ 81–րդ վայրկեանին 1–ի դէմ 2 կէտով կը յաղթէին (մէկը՝ փենալթիով), երբ Անգլիացիք փենալթիով եւս նպաստաւորուեցան եւ խաղը վերջ գտաւ 2 – 2։

Երկու քառորդ ժամերու երկարաձգումին ընթացքին է որ Անգլիացիք, կրկին փենալթիով, յաղթական կէտը կրցան նշանակել եւ խաղը վերջ գտաւ 3 – 2։

Անգլիան է որ Ընթերքարթի օր, Յուլիս 4–ին, կը հանդիպի Արեւմտեան Գերմանիոյ։ Բայց, անկեղծօրէն, Գամբրունցիք արժանի էին կէս աւարտականներուն հասնելու։

***

ՀԵՌԱՑԱՏՓ

Ինչպէս գրած էինք Յունիս 26–ի թիւով, Ուրբաթ օր, Ռ. Քամփեան կը մասնակցէր Վիլընէօվ ս'Ասքի մարզական հանդիսութեան։ Հեռացաւքի մէջ, երկրորդ հանդիսացաւ 8 մեթր 22–ով (առաջինը՝ Ամերիկացի Փաուլ 8,66)։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մարիամ Հաբէշեան, Շաւարշ Հաբէշեան, Տէր եւ Տիկին Լուիզ Փիօլա, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հաբէշեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Վազգէն Զինարլի եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր և Տիկին Արմէն Թաշճեան եւ զաւակները, Տիկին Անահիտ Արեշեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պերճ Թադէոսեան եւ զաւակները, եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 8, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱԲԷՇԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Յուլիս 5, Տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մեսրոպ Սահակայ եւ Մեսրոպայ։

Այս առթիւ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–էն սկսեալ պատարագ կը մատուցուի։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Յուլիս 7, ժամը 14·30–ին Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

– Հ. Բ. Ը. Մ. –

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ("Միութիւն") Կեդրոնական Վարչական Ժողովը կը ծանուցանէ բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 76–րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, 1990, առաւօտեան ժամը 10–ին, Պեւըրլի Հիլթըն պանդոկին մէջ, 9876 Ուիլշայր Պուլըվարտ, Պեւըրլի Հիլզ, Գալիֆորնիա 90210, Միացեալ Նահանգներ։

Սոյնը 76–րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին արուող միակ ծանուցագիրն է։ Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրուի որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 17 իրենց փոխանորդագրերը,– Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած,– հասցնեն կամ յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի առենադպիրին, հետեւեալ հասցէով՝

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին։

2.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին։

3.– Ընտրութիւն անօրէններու։

4.– Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը։

5.– Քննարկում Միութեան Հիմնական Կանոնագրի բարեփոխման առաջարկի՝ «Պատուական Տնօրէն» եւ «Պատուոյ Ցըկեանն Նախագահ» կարգերու ընորոշման առհմանափակ նպատակով։

6.– Քննարկում վերոյիշեալներուն առնչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին առջեւ բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու։

7.– Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու։

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Առենադպիր

Յունիս 18, 1990

Khatchig STAMBOLTSIAN
à ISSY-LES-MOULINEAUX

CONFERENCE - DEBAT

«*SITUATION ACTUELLE ET AVENIR DE L'ARMENIE*»

Vendredi 6 Juillet à 20 h 30
en l'église évangélique arménienne
28, avenue Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի վերամուտն է երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին։ Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը։ Բոլոր տեղեկութիւններու համար դիմել եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան։

Հասցէ՝
EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91։

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Կիրակի, Յուլիս 8
ԺԱՄԸ 12·30–ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 22·30

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
- Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց
- Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր։

Մասնակցութեամբ՝
Վալանսի
«Նայիրի»
Նուագախումբի

— Մուտքը ազատ է —

L' U. C. F. A. F.
Secteur Paris – Ile-de-France
présente
Une *Soirée théâtrale*
avec
Anahid TOPTCHIAN
Actrice des scènes de EREVAN
et des Studios HAYFILM
dans
"ARDAKERS"
POIGNANT MONO-DRAME
d' ALEXANDRE TOPTCHIAN

Vendredi 6 Juillet à 21 heures précises
au
CENTRE CULTUREL ET ARTISTIQUE ARMENIEN
6, Cité du Wauxhall, Paris
Métro : République
— Participation aux frais —

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՑԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3–էն 24, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը.–

48 24 46 57

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էրէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Վերժին Ուզունեանէ 250 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի՝ Գրիգոր Եոիգարտաշեանի մահուան առթիւ։

***

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլի մասնաճիւղը Տիկին Շահինեանի մահուան առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Օր. Սեդա Պիպէրեանէ,

***

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղը 1000 Ֆր. կը նուիրէ Համազգայինի ղըղոցին, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Շահինեանի մահուան առթիւ։

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
(ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՀՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Sous le haut patronnage de
Monsieur THEO BRAUN
Ministre délégué, chargé des personnes âgées

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE
à GONESSE (95)
7, rue de l'Eglantier

Dimanche, 8 juillet à partir de 11 heures
En cas d'intempérie toutes les dispositions sont prises.
— Entrée gratuite — — Parking —

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48 - 78 - 02 - 99
ou à la Maison de retraite de Gonesse : 39 - 85 - 24 - 24
Retransmission de la Finale du Mondial assurée.
Départ Gare du Nord à partir de 10 h., tous les quarts d'heure,
jusqu'à 18 h., descendre à Villiers-le-Bel,
prendre l'autobus n° 24 jusqu'à l'arrêt de la Madeleine.

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 4
MERCREDI
4 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.310 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.310

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 26 / ՅՈՒԼԻՍ 3)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՕԶԱՆԵԱՆԻ ԱՃԻՒՆԸ ՎԵՐԱԹԱՂԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ (*)

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը որոշում ընդունած է 1990 թուականի Օգոստոսի վերջը Զօր· Անդրանիկ Օզանեանի աճիւնը հայրենիք վերաթաղելու մասին:

Այս նպատակով վարչապետի տեղակալ Ե· Յովսէփեանի գլխաւորութեամբ ըստեղծուած է կառավարական յանձնախումբ, որ պիտի է մշակէ եւ իրագործէ Ա· Օզանեանի աճիւնը տեղափոխելու եւ Հայաստան թաղելու արարողութեան հետ կապուած միջոցներու ծրագիրը:

Ընդունուած փաստաթուղթի մէջ, չորք մը յանձնարարութիւններ արուած են ժողովրդական երեսփոխաններուն, Երեւանի քաղաքային Խորհուրդի գործկոմի (Ա· Գեղամեան) եւ «Զօրավար Անդրանիկ» Հայոց Համազգային Միութեան (Ն· Մուշեղեան): Անոնք պիտի է իրագործեն Երեւան, Կոմիտաս պրօսպեկտի պանթէոնը Անդրանիկ Օզանեանի աճիւնի վերաթաղումը, նախապէս ձեւաւորելով եւ բարեկարգելով տարածքը, պիտի է անոր վերջնական յարմարեցնեն ժամանակաւոր տապանաքար մը եւ հայկ· պետական (Ա· Սահակեան) Հայաստանի ճարտարապետներու եւ նկարիչներու միութիւններու հետ համատեղ, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի մասնակցութեամբ մէկ ամսուան ընթացքին յատարարեն Զօր· Անդրանիկի յուշարձանի լուսաղոյն նախագիծի բաց մրցում, ապահովելով անոր լայն հրապարակայնութիւնը ու հանրութեան քննարկումը:

Երքաղխորհուրդի գործկոմին(**) յանձնարարուած է պատրաստել Ֆրանսայի հասարակութեան ուղղուած շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան տեքստով յուշաքար՝ Փարիզի Փէռ–Լաշէզ գերեզմանատունին Զօր· Անդրանիկի աճիւնի փոխադրութեան արտօնութիւն առնելու համար:

Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան եւ հայկ· զեղարուեստի Ֆոնտին յանձնարարուած է Երքաղխորհուրդի գործկոմի պատուէրով մէկ ամսուան ընթացքին պատրաստել Զօր· Անդրանիկի յոբելենական յուշամեամբ:

Ա· Օզանեանի աճիւնի վերաթաղման կապակցութեամբ կառավարութիւնը յանձնարարած է հայկ· հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի պետական Կոմիտէին, հանրապետական թերթերու խմբագրութիւններուն լայնօրէն լուսաբանել Զօր· Անդրանիկի աճիւնի վերաթաղման հետ կապուած միջոցները:

(*) «ՅԱՌԱՋ»– «Արմէնփրէս»ի այս նոր հաղորդումը քան չի փոխեր մեր երեկուան խմբագրականին մէջ արծարծուած հարցերէն: Ընդհակառակն, կը հաստատուի որ փարիզի Հայութեան միայն գործադիրի դեր մը տրուի: Հետաքրքրական է նկատել, որ փրանսական իշխանութիւններէն արտօնութիւն առնելու հարցին ալ կ'ակնարկուի վերջաւորութեան, ի մէջ այլոց: Գալով «Ֆրանսայի հասարակութեան ուղղուած շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան տեքստով յուշաքար»ին, այս մէկը՝ բնաւ չհասկցուիլ···:

(**) Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդի գործադիր կոմիտէ:

***

«ԱԽՏՐԻԱԿԱՆ ԱԽԱՆ»Ի ԲԱՑՈՒՄԸ

Լենինականի մէջ աւստրիացի եւ հայ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ

ՄԻԶԱԴԷՊԵՐ

Էնթէռփաֆսի (Մոսկուայի ձայնասփիւռի մէկ հրատարակութիւնը) լուրերուն արձագանգելով, Երեքշաբթի առաւու, վարիպեան օրաթերթեր (Լիպէ, Ռեքիտիւէն) կը հաղորդէին որ չարաթաւերջին բախումներ պատահած են ապահովութեան ուժերու եւ հայ վինեալ քաղաքացիներու միջեւ: Ապահովութեան ուժերու եւ ոստիկանութեան 6 անդամներ պատանդ բռնուած են հայկ· խումբի զեկավարին (Մարզարեան) ձերբակալութենէն ետք, մօտը մեծաքանակ զէնք գտնուած ըլլալով: Բանակցութիւններէն ետք գանազան քաղաքացիներու եւ ներքին նախարարին միջեւ, պատանդները ազատ արձակուած են եւ զէնքերն ալ յանձնուած: 6 պատանդներէն հինգը ծանրօրէն խոշտանգուած են եւ պիտի է դադ ծանրօրէն խոշտանգուած են եւ պիտի է դադ հիւանդանոց փոխադրել: Ուրիշ միջադէպ մը դէմ առ դէմ հանած է մըցակից քաղաքացիները, Շարաթ օր: ՀԱՒ–ի (Հայ Ազգային Բանակ) կեդրոնին վրայ յարձակում գործուած է, երեք հոգի վիրաւորուած է, մէկը՝ հիւանդանոցը մեռած է:

ԻԼ· ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ.– «ԱՌԱՆՑ ՊԵՐԵՍՏՐՕՅԿԱՅԻ ՉԻՔ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ»

5000 պատգամաւորներու առջեւ, մեծ մասամբ Կորբաջովի ընդդիմադիր, բացուեցաւ խորհ· համայնավար Կուսակցութեան ԻԼ· համագումարը, զոր Ֆիկառօ կ'որակէ.– «Բոլոր վտանգներու համագումարը»: Արդարեւ, հակապերեստրոյկա հոսանքը շատ աւելի զօրացած է եւ Կորբաջով, ըստ դէտերու, անտրամարդիր կը թուի եւ նոր դաշտարներ չունեցող զեկավար մը, որու բացման երկար ելոյթին դլխաւոր կէտն էր՝ առանձ ինձի չիք փրկութիւն: Անոնց, որոնք կ'ըսեն թէ բոլոր յաւերուն պատասխանատուն պերեստրօյկան է, Կորբաջով կը պատասխանէ՝ ապուշ խօսքեր են: Առարկողներուն, ըլլան անոնք պահպանողական թէ դերբարեներոդող, Կորբաջով հին մեթոտ մը կը գործածէ.– «Ոմանք կառչած կը մնան վարդապետութեան, ժողովուրդին չհաները պաշտպանելու պատրուակով, ուրիշներ մեզ կը քշեն դէպի քաղքենի վարչակարգ մը, դրամատիրութեան դիծերուն վրայ»:

Աղգայնականութեանց ճակատին վրայ, սպէս կ'արտայայտուի.– «Այսօր, կը հասկնանք որ Միութեան բարենորոգումը չի կրնար սահմանափակուիլ Հանրապետութեանց իրաւունքներու ընդլայնումով: Գերիշխան Հանրապետութեանց Միութիւն մը պէտք է, ինչ որ կ'աւելցնէ երկրին զօրութիւնը եւ իր ապահովութիւնը: Պերեստրօյկան նպատակ ազդային դիտակցութեանց զարթնումին եւ բազմաթիւ հարցեր կային.– ընկերային, ժողովրդագրական, տնտեսական, բնապահական··· կեդրոնը չզրաղեցաւ այս հարցերով հարկաւոր ուշադրութեամբ, ինչ որ օգտագործուեցաւ քանդիչ եւ անջատողական ուժերուն կողմէ»:

Կորբաջով կը չեշտէ թէ համայնավար կուսակցութիւնը պէտք է պահպանէ յառաջապահի իր դերը: Պէտք է վերադառնալ Կուսակցութեան լենինեան ըմբռնումին:

Համագումարը 10 օր կը տեւէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Մեթրոյի մէկ փապուղիին մէջ սարսափելի արկած մը պատահած է, որու պատճառները շատ յստակ չէին, երեքշաբթի առաւու: Կը թուի որ հազարաւոր ուխտաւորներ յանկարծ խուճապի մատնուած են, երբ օդափոխ դրութիւնը աւրուած է· ահաւոր հրմշտուք մը ծայր տուած է դէպի ելք եւ հարիւրաւորներ կոխկռտուած են: Առաջին լուրերը անորոշ էին, 200–էն 1000 մեռեալի խօսք կար:

ՊՈՐՏՈՑԻ քաղաքապետը՝ Շասան – Տէլմաս մերժեց Ժ·–Մ· Լը Փէնի վարձել «ցուցահանդէսներու փառքը» ուր Ազգ· ճակատը, Օզոստոսի վերջ ծրագրած էր «ամրան համալսարան»ը կազմակերպել, Տինարի մերժումէն ետք: Համայնավար կուսակցութիւնը, ընկերվարական կուսակցութիւնը, Ժիրոնտի ԼԻԲՐԱ–ն եւ քանի մը հրէական կազմակերպութիւնները բողոքած էին վերջերս Լը Փէնի ծրագրին դէմ: Ազգ· ճակատի քաղաքական բիւրօն յայտարարեց թէ որոշումը տրուած է մեծ ռաբունի Սիթրիւթի ճնշումին տակ եւ անընդունելի է որ արտօնուած կուսակցութիւն մը չկարենայ հաւաքոյթ մը կազմակերպել իր երկրին մէկ քաղաքին մէջ:

ՔԱԹՐԻՆ ՄԱԼԵԼՎԱ Ուիմպըլտոնի թենիսի մրցումներու կանանց 8–րդ աւարտականներուն յաղթեց Ֆրանսացի Հերմանի (6 /3, 6 / 0):

ԱԶԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ ԿԸ ՄԵԿՆԱԲԱՆԵՆ ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ ՈՒ ԲԱՔՈՒ

Ինչպէս դրած էինք Յուլիս 3–ի մեր թիւով, «Ռոթիտիէն տը Փարի» օրաթերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է Ա· ղըրբեջանի «Ժողովրդական ճակատ»էն Հ· Համիզատէի եւ Ի· Կամպարովի հետ: Անոնք կը խօսին իրենց «ճակատ»ին կազմութեան պարագաներուն, նպատակներուն, երկրին մէջ կրօնական հակումին, ազգայնականութեան զարթօնքին ու նաեւ Սումգայիթի եւ Բաքուի հակահայ կոտորածներուն մասին:

Համիզատէ կը կրկնէ որ կրօնական հակումը չի համապատասխաներ արեւմուտքի լրատուականներուն կողմէ տրուած պատկերին, ու այդքան զօրաւոր չէ կրօնքի փարատմբ ազերի ժողովուրդին մօտ: Հետաքրքրական է իր հետեւեալ համեմատականը· «Երբ Ռուսիա կը տօնէ իր հազարամեակը, ոչ ոք կը խօսի Բրիստոնէական վտանգի մը մասին»:

Պատասխանելով «ի՞նչ է Մոսկուայի կեցուածքը ձեր կազմակերպութեան եւ Ադրբեջանի մէջ դիտարկուած ազգայնականութեան զարթօնքի հանդէպ» հարցումին, Կամպարով կ'ըսէ· – «1989–ի ամրան հանդիպում ունեցանք Ադրբեջանի կուսակցութեան Բ· բարտուղար՝ վ· Պոլիանիչկոյի հետ որ իսլամականութեան մասնագէտ է ու որպէս քաղաքական խորհրդատու Աֆղանիստան կը գտնուէր: Զհասկցանք թէ ինչու Մոսկուայէն բան մը դրկուեցաւ: 1988 Նոյեմբերին հասաւ, երբ հսկայական ցոյցեր տեղի կ'ունենային: Երկար տեսակցութիւն մը ունեցանք, որուն ընթացքին մեզի բացատրեց թէ «ժողովրդական ճակատ»ի ծրագիրը շատ ժողովրդավարական էր ու վեր կը մնար ազերի ժողովուրդին հասողութենէն: Ան ըսաւ թէ աւելի զօրաւոր կերպով պիտի էր շեշտը դնել իսլամականութեան եւ Թուրքիոյ վրայ· յորդորեց նաեւ փոխել մեր կազմակերպութեան անունը ու զայն կոչել «Ազգային ճակատ»: Թափանցիկ էր խօսքերուն գրգռիչ բնոյթը ու նկատի չառնիլ ըսուածը· բազմաթիւ անգամներ եկաւ ու խօսեցաւ «ճակատ»ի զանազան անդամներուն հետ»:

Գալով Ղարաբաղի հարցին, Համիզատէ համոզուած է որ ան լուծումի մը չի յանդիր որովհետեւ՝ «Մոսկուա զայն կը շահագործէ արգելակելու համար կեդրոնախոյս հակումները»: Այս նպատակին համար զանազան յաւուրկ սպասարկութիւններ, ինչպէս՝ տեղական ու կեդրոնական ՔԱ – կէ – Պէ–ն, զօրքը կը գործակցին: Ծրագրուածը տկարացնել է ընկերութեան դիմադրականութիւնը եւ յետոյ ձգել որ իրերը հետեւին իրենց ընթացքին:

Հարցազրոյցին վերջին մասը կը վերաբերի Սումգայիթի ու Բաքուի հակահայ կոտորածներուն· Ի· Կամպարով կը բացատրէ· – «Մեր կարծիքով, Սումգայիթ ծրագրուած էր Մոսկուայի կողմէ: Ադրբեջանի իշխանութեան որոշ դէմքեր ալ շահ ունէին ատոր մէջ: Արդարեւ, այս դէպքերուն շնորհիւ, իրենք միջոցը գտան փրկուելու մրցակիցէ մը որ Սումգայիթի Ա· բարտուղարն էր: Նոյնն է նաեւ Բաքուի պարագան: Կեդրոնը իր պատճառները ունի, տեղական պատասխանատուներն ալ իրենցը, որոնք իշխանութեան սիրոյն կապուած են իրարու: Անշուշտ, Հայաստանի մէջ ալ կան որոշ շրջանակներ որոնք պէտք ունէին Սումգայիթի, իրենց ժողովուրդը համոզելու համար որ Ազերիներու հետ անկարելի է դրացնութիւնը, որպէսզի կարենային համախմբում մը ստեղծել Ադրբեջանի հետ ճակատումի համար:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊԱՏՈՒՀԱՆ

Ժ.

Հայաստանի պատանեկան թերթը՝ «Պիոներ կանչ» միշտ ամէնէն առողջ մէկ հայելին է երկրին իրավիճակին: Այսպէս, Մայիս – Յունիս ամիսներու թիւերը կը ցոլացնեն փոփոխութիւններու, անցումի, նաեւ ապատումի հեւքոտ շրջանի մը պատկերը: Այս տրցակին մէջ նկատելի է թերթին համէնէն կենդանի բաժինն՝ «Անմիջական կապ»ին նուազումը, ասիկա այն բաժինն է ուր պատանի ընթերցողներ ա-ռօրեայ սա կամ նա խնդրին վերաբերող իրենց մտահոգութիւնները, հարցումները եւ նաեւ երբեմն թելադրանքները կ'ուղղեն խմբագրութեան: Բաժնին ցանցառութիւնը չի նշանակեր անշուշտ թէ Հայաստանի պատանիները մտահոգող հարցերը պակասած են, կամ տղաքը յոգնած են հետաքրքրուելէ. ոչ, միայն թէ «Պիոներ Կանչ» եւս յարմարած է փոփոխութիւններու, սրբագրութիւններու, պատրաստութեան ներկայ հանդրուանին:

Դարման – սրբագրութեան ճակատը առաջ առաջ ունի, դիզուած՝ եօթը տասնամեակի ընթացքին: Թերթին էջերուն մէջ մնայուն տեղ ունին դարասկզբի պատութեան մեր պայքարին մարտիկները, իրենց կենսագրութիւններով, լուսանկարներով ու գործով:

Մնայուն երկու այլ անկիւններէն են Հայաստանի ու Արցախի մէջ կատարուղ տեղանուններու փոփոխութիւնները. հետզհետէ օտար անունները կը փոխա-րինուին հայկական հարազատ անուններ – բոլ ու դիւղեր, շրջաններ կը վերամկըրտուին, թօթափելով օտար դրոշմը: Ուրիշ բաժինով մըն ալ պատանիները կը ծանօթանան հայկական ազգային ծէսերու, սոներու. այսպէս, օրինակ Մայիս 25–ի թիւին մէջ ազգագրագէտ՝ Ժենիա Խաչատրեան կը պատմէ Բարեկենդանի մասին:

Յունիս 4–ը տարեդարձի օրն է «Պիոներ կանչ»ին. ան այս տարի կեանքի կը ձգէ 65 տարուան համբայ մը: Տարեդարձի թիւին (Յունիս 6), առաջին էջին վրայ տեղ տրուած է խմբագրութեան խօսքին, ուր կ'ըսուի. – «Անցած տասնամեակներում մեր թերթը ունեցել է եւ ունի թէ՛ ձեռքբերումներ եւ թէ՛ սխալներ: Յաճախ տուրբ եմ տուել ժամանակին: Կեղծ կուռերը ու գաղափարները եւ եմ բարոզել: ... Թող ներեն մեզ անցեալ տասնամեակների մեր ընթերցողները»: Այս անկեղծ ու ոչ յաճախակի ինքնագատումէն ետք, կ'ըսուի թէ թերթը սկսած է լոյս տեսնել «Պիոներ Վէկ» անունով որ ապա վերածուած է «Պիոներ Կանչ»ի. ու ներկայիս խմբագրութիւնը որոշած է վերանուանել թերթը որ «շուտով նոր անունով կը թակի ընթերցողի դուռը, բայց նոյնը կը լինի ոգին: Վերջին տարիների ոգին՝ ըմբոստ, անհաշտ, արդարամիտ, ազգային...»: Հայաստանի պաշտօնական մամուլէն քանի՞ անուն կրնայ այս որակումներով բնորոշել ինքզինք...: Նոյն թիւին ներսի էջերուն մէջ տեղ տրուած է ուրիշ թերթերու խմբագիրներու գնահատական տողերուն:

Երկու ամսուան թիւերուն մէջ բաւական հետաքրքրական է Յունիս 15 թուականը. առաջին էջին վրայ նշուած է Յովհաննէս Շիրազի 75–ամեակը ու այդ առիթով տասնեակներէն անտիպ մը, (խորհրդահայ մամուլին մէջ), ձօնուած՝ Լիպոնի հինգ երիտասարդներուն: Քիչ անդին կը կարդանք թերթին խմբագրութեան ուղղուած նամակ մը, ուր անոր տրուած պատասխանը: Երեւանէն Բենիկ Համբարձումեան կը հարցնէ թէ ի՞նչ աշխատանք կատարուած է զօրավար Անդրանիկի ճաիւնը Հայրենիք տեղափոխելու ուղղութեամբ: Պատասխանը տրուած է «Զօրավար Անդրանիկ» Հայոց Համազգային Միութեան քարտուղար Արմէն Սերոբեանի կողմէ. ան կը գրէ. – «Որոշուել է Զօրավարի աճիւնը Հայաստան տեղափոխել Օգոստոսի վերջին: Նախատեսւում է համազգային մեծ արարողութիւն, որը կը կատարուի Էջմիածնում, ներքին եւ արտաքին Սփիւռքի մեր հայրենակիցների մասնակցութեամբ...»:

Նոյն թիւին մէջ «Անմիջական Կապ»ի անկիւն մըն ալ կայ. Նոյեմբերեանի շրջանի Դեբեդաւան դիւղէն Գ. դասարանի աշակերտուհի՝ Լիմա Աթայեան որ յայտնած Ադրբեջանէն Հայաստան գաղթածներու զանգուածն է, ըսելէ ետք՝ «Ես շատ սիրեցի Հայաստանը ու հիմա գիտեմ որ հայ լինելու համար անպայման պէտք է իմանալ հայերէն, սովորել հայ ժողովըրդի պատմութիւնը եւ սիրել Հայաստանը», չատ անմեղ փափաք մը կը յայտնէ. փափաք, որ կը մատնէ նաեւ ոչ ընդվզում, վիրաւորուածի, թերեւս նաեւ արհամարհուածի որոշ դառնութիւն, կամ գոնէ դժգոհութիւն մը: Պատասխանէն հեռեւեալ տողերով կ'աւարտէ խօսքը. – «Ես ուզում եմ որ էլ մեզ չասեն գաղթականներ, փախստականներ, թող մեզ անուանեն հայրենադարձներ»:

Յունիս 20–ի «Պիոներ կանչ»ին Բ. եւ Գ. էջերը Արցախին նուիրուած են. սակայն համարդ դիւղի մը մէջ հայկական դպրոցի բացակայութեան մասին զանգատ յայտնող նամակ մը, դպրոցական կեանքէն ուրախ օրուան մը յուշագրութիւնը ստորագրած միջնակարգի աշակերտուհի մը դրութիւնը ու «Բանաստեղծն ու ... սադրիչ գենեթալը» խորագրուած բաժին մը տեղ գտած են հոն: Այս վերջինը անդրադարձ մըն է Արցախի մէջ Ապրիլ 24–ի յուշահանդէսին հետեւող պատահարներուն. ինչպէս ծանօթ է, Ապրիլ 26–ին, զօրավար Սաֆոնովի հրահանգով ճերբակալուեցան ու ամսուան մը բանտարկութեան դատապարտուեցան արցախցի մտաւորականներ, որովհետեւ խօսք առնելով Եղեռնի յուշահանդէսին, իրենց արտայայտութիւններով վիրաւորած էին «եղբայր» ժողովուրդը ... Ջերբակալուածներէն էր Արցախի Գրող – ներու Միութեան անդամ, բանաստեղծ՝ Գուրգէն Գաբրիէլեան: «Պիոներ Կանչ»ի այս էջին մէջ համառօտ տողերով ներկայացուելէ ետք այս պարագան, կ'ըսուի. – «Օրերս խմբագրութիւնում էր բանաստեղծ Գ. Գաբրիէլեանը. ներկայացնում ենք նրա բանաստեղծութիւնը որ արտասանել էր սգոյ արարողութեան ժամանակ եւ որը որպես «մեղադրանք» էր ներկայացրել արտակարգ դրութեան պարէտը»:

Այդ «մեղադրանք»ը հատնօրէն զտնըւած պէտք է ըլլայ հետեւեալ տողերուն մէջ, որոնցմէ ամէնէն աւելին մանկունակ անմեղութիւն մը կ'արտաչնչէ:

... «Բայց մէկ է՝ մեր
Հզօր ազգին
Ոչ մի նախճիր
Էլ չի ազդի:
Ոչ արիւնը,
Ոչ սարսափը,
Ոչ կենտրոնի
Ստի չափը:
Ոչ խուլ Մոսկուան,
Ոչ չար Բաքուն,
Ոչ մահ, ոչ էլ
Շրջափակում:
Ոչ սուտ ու կեղծ
Կազմկոմիտէ,
Որ անելիքն
Իր չգիտէ...
Եւ փորձում է
Թիւրքին ծախի
Հողն ու ոգին
Մեր Արցախի»...:

Կարդալէ ետք «ամբաստանութեան» հիմ ծառայած այս քերթուածը, մարդ չի կրնար չխորհիլ թէ ո՞վ է զօրաւորը, եւ ո՞վ տկարը. «սադրիչ գենեթալ» Սաֆոնո՞վն է որ կը բռնանայ անզօր ու անպաշտպան Գուրգէն Գաբրիէլեաններու վրայ, հալածելով, բանտարկելով զանոնք, թէ պատահածը տարբեր մակարդակի թելադրանքներ ալ կը յուշէ...:

Ժամանակը պիտի որոշէ հզօրը, այս անգամ եւս, ինչպէս միշտ:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԵՏ
(1984 – 89 արտասանուած խօսքեր)
ԱՐԱՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՔԻՇԻՇԵԱՆ
Առաջնորդ Լիբանանի Հայոց
Պէյրութ, 1989

ԱԶԳԱՅԻՆ – ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Երուսաղէմի Հայոց Նորընտիր Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեան Յունիս 3, 1990 թուակիր կոչ մը ուղղած է Հայց. Եկեղեցւոյ Թեմակալ առաջնորդներուն, ինչպէս նաեւ արտասահման ծառայող Ս. Աթոռի իր միաբանակից երէց և կրասեր եղբայրներուն, Ժառանգաւորաց Վարժարանի վերականգնումը նկատելով իր առաջնահերթ մտահոգութիւնը:

Տալով վիճակագրական տուեալ չրջանի աշակերտութեան, Ժառանգաւորաց վարժարանի 26 աշակերտ, բաժնուած եօթը դասարաններու, որոնցմէ Դ. դասարանը ուսանող չունի, Ե. եւ Գ. դասարանները ունին մէկական ուսանող, Բ. դասարանը՝ չորս, իսկ Ա. դասարանը՝ տասնմէկ: Արդէն իսկ ապահովուած է մանուկեան դաստիարակներու դործակցութիւնը, ինչպէս նաեւ տարբեր համալսարաններու մէջ պաշտօնավարող դասախօսներու, ըստ պահանջի եւ կարդապրութեան, ուսուցչներու համաձայնութիւնը:

Մեծ արձակուրդէն ետք, մեր զաւակները դպրոցական նոր տարեշրջան մը պիտի մտնեն յառաջիկայ Սեպտեմբերին: Նոր շրջանի մը սեմին, ահա անդամ մը եւս, ներկայի կարիքը եւ ապագայի մը-տահոգութիւնը մեր հայրերուն նախանձախնդիր ոգիով կու դան համակարգուելու, չինարար եւ հրամայական ծրագիրներով արժէք եւ իմաստ տալու այսօրուան մեր հայեցի քրիստոնէական առաքելութեան, պատրաստուած եւ կոչուած ակռ սպասաւորներ հասցնելու անմիջական պահանջներուն:

Անցնող աւելի քան եօթանասուն տարիներու ընթացքին, Երուսաղէմի երջանկայիշատակ Պատրիարքներու գործունէութեան առանցքը եղած է Ժառանգաւորաց Վարժարանի գռները բաց պահել՝ եկեղեցւոյ ծառայութեան նուիրուած հոգիներուն առջեւ:

Արդարեւ, Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի վարդրդայնին, Եղիչէ Պատրիարք Դուրեանն էոր ռահվիրան հանդիսացաւ 1920 – 30 տարիներուն, Ժառանգաւորաց վերակազմակերպութեան՝ կրթական եւ մտաւորական մարզերու մէջ: Իրաւամբ ան կոչուեցաւ վրէժի Պատրիարք: Ստանձնելով պատրիարքութեան պաշտօնը քառնական Թուականներուն եւ լուծելու համար այն սուրբ վրէժը որ հետեւանք էր 1915–ի Եղեռնին; Եղեռն՝ որ խլած էր իր հոգեծին աշակերտներէն չատերը, ան լծուեցաւ անոնց տեղ նորեր հասցնելու աշխատանքին՝ Ժառանգաւորաց Վարժարանը վերածելով Նոր Արմաշի մը, համապատասխան Երուսաղէմի կրօնական Սրբավայրերուն մէջ հայ ժողովուրդին վայլած դիրքին եւ մեծապոյն հարստութեան:

Այդ օրերէն ասդին, ահա Երուսաղէմի Ջինուորեալ Միաբանութիւնը՝ հատարիմ իր ուխտին եւ սրբազան առաքելութեան՝ իր երջանկայիշատակ Պատրիարքներու հայրական խնամքին եւ հովանաւորութեան ներքեւ, միշտ ալ ջանացած է ուղիղ չառաւիղը հանդիսանալ Դուրեան Պատրիարքով սկիզբ առած չարժումի վրէժառութեան:

Այսօր, բոլոր ժամանակներէն աւելի, երբ Միջին–Արեւելքի մեր դաղթօճախներու տեղատուութիւններով սկսած են ամլանալ կրթական եւ մանաւանդ կրօնական հաստատութիւնները, եւ ասիկա ի հեճուկս բոլոր տեսակի արդիականացումներուն, պարտաւոր ենք կառչիլ մեր արմատներուն, չարունակել մեր հայրերուն զոհողութեամբ եւ նուիրումով սկսած լուսաւորութեան Գործը՝ պայծառ պահելու ազգային մեր երկնակամարը, առաւել ամրապնդելու մեր հոգիները:

Այսօր, Հայ Երուսաղէմի Սրբոց Յակովբեանց վանքը է՛ եւ պիտի մնայ կրօնական միակ հաստատութիւնը, որ իր դիրքով եւ որակով կարող պիտի ըլլայ Հայ Եկեղեցւոյ ծառայութեան նուիրեալ նոր դիւնուորեալներ պատրաստել՝ արժեցնելով իր տեղը Սուրբ Քաղաքի Աստուածակոխ Սրբավայրերուն մէջ եւ աշխարհով մէկ ցրուած մեր ազգի բեկորներուն նեբչնչել՝ Աստուծոյ ներկայութեան ապրած ըլլալու պիտակցութիւնն ու զոհունակութիւնը:

Այս ուղղութեամբ պատրաստուած ծրագրերու գործադրութիւնը պերճախօս վկայութիւնը պիտի ըլլայ ազգային–կրօնական մեր գործունքին, ինչպէս նաեւ փաստը՝ տակաւ պզտիկցող աշխարհին մէջ, միջազգային մեր վարկը արժանաւորապէս պահելու նախանձախնդրութեան:

ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՀՐԵԱԿԱՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԻ ՄԸ ՄԷՋ

Թէոդիկի եւ Կարօ Գէորգեանի տարեդարձերուն ծանօթ ամէն բանիմաց հայ գիտէ թէ որքա՜ն հարուստ աղբիւրներ են անոնք, Սփիւռքահայութեան պատմութեամբ հետաքրքրուող ներկայ եւ ապագայ ըրողներու համար: Հայ մամուլին եռանդ, հայ եկեղեցւոյ արձանագրութիւն – ներուն հետ զուգընթաց, անոնք ալ կը մանրամասնեն ընկերային, կրօնական եւ մշակութային կեանք մը՝ որուն ծանօթանալու ատիպողականին տակ կ'աչխատի լուրջ պատմադիրը:

Հրեայ Սփիւռքն ալ ունեցած է իր տարեդիրքերուն, եւ անոնց ծանօթանալու առիթ մը ունեցայ վերջերս, երբ սկայ խմբագրել նոր, տակաւին լոյս չտեսած դիտական թերթ մը, Տիասփորա («Սփիւռք») անունով, նուիրուած՝ բազմապան Սփիւռքներու բազդատական ուսումնասիրութեան: Երբ աչքէ կ'անցընէի 1911–ին Սելանիկի (կամ Թեսաղոնիկէի) մէջ լոյս տեսած հրէական «Ալմանաք» տարեդիրք մը, հոն գտայ հատուած մը որ նուիրուած էր զանազան համայնքներու թիւին, կազմակերպութեան, կառոյցին: Ըստ անոր խմբագրին, որ կապ հաստատած է իւրաքանչիւր համայնքի դեկավար մարմիններուն հետ, 1911–ին Սելանիկի մէջ կ'ապրէին 500 Հայեր, կար Սուրբ Աստուածածին եկեղեցի մը, նախակրթարան մը, եւայլն...:

Ստորեւ կարճ տեղեկագրութիւնը որ կուտայ «Ալմանաք»ը (ի դէպ, Սելանիկի Հրեաները եղած են բազմալեզու, սակայն 1870–ական Թուականներէն ետք անոնց նախընտրած կրթութեան եղած է Ֆրանսական եւ լեզուն՝ Ֆրանսերէնը):

ԽԱՉԻԿ ԹԻՕԼԻՕԼԵԱՆ

***

ALMANACH NATIONAL — 1911

COMMUNAUTE ARMENIENNE

La communauté arménienne de Salonique fondée il y a 40 ans environ, se compose d'une population de 500 âmes et forme un diocèse dépendant directement du Patriarcat arménien de Constantinople.

Elle est actuellement dirigée par Mr. le curé P. G. Toukamanian, chef spirituel, dont l'autorité s'étend sur tous les Arméniens de Macédonie et par un conseil laïque de cinq membres élus par leurs coreligionnaires et reconnus par le patriarcat.

Ces deux pouvoirs administrent, de concert, l'Eglise «Sourp Asdvadzadzine» (Sainte Marie) bâtie en 1904, et l'école primaire mixte nommée «Ecole Nationale Arménienne» qui est fréquentée par une quarantaine d'élèves et dirigée par une institutrice et deux professeurs de français et de turc.

Mr. Hadji Garabed Khazarian originaire des Dardanelles, a transféré une maison à lui au nom de l'Eglise, qui ne pourra jouir du legs qu'après la mort du donateur.

Les ressources dont dispose la Communauté pour subvenir à l'entretien de l'Eglise et de l'Ecole proviennent des subventions volontaires versées par les membres aisés, et du revenu d'un concert musical ou d'une représentation théâtrale qu'organise tous les ans le Conseil laïque.

N. B.— Les articles et renseignements sur les Communautés, les Clubs et les Sociétés de bienfaisance nous ont été fournis par leurs comités respectifs.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԱՐՑԱԽԻ ԲՈՒԺԻԶ ՋՈՒՐԵՐԸ

Բնական հարստութիւններով հարուստ Արցախը մօտ 140 հանքային աղբիւրներ ու բուժիչ ցեխի բազմաթիւ վայրեր ունի: Անոնց գոյն անուանած են «հանքային ջուրերու թանգարան»:

1931-ին խորհրդային կառավարութիւնը թելադրած էր կազմել ԼՂԻՄ-ի առողջարանային հարստութիւններու օգտագործման ծրագիրը մը: Այդ առթիւ Մոսկուայէն ժամանած էին մասնագէտներ, որոնք հետազօտեցին եւ քացատրեցին մարզին առողջապահական ցանցին զարգացման կարելիութիւնները:

Ստեփանակերտը – նախկին Վարակը – կը գտնուի Ղարաղաղի լեռնաշղթայի ափերեւէյթեան լանջին, ստորոտը. ծովի մակերեւոյթէն 400 – 500 մէթր բարձրութեան վրայ: Քաղաքը երեք կողմէն շրջապատած է անտառածածկ լեռներով: Կլիմային բնորոշ են մեղմ ձմեռը, զով ամառը, թեթեւ հովերը: Յունուարի միջին ջերմաստիճանը զերոյէն վար 5 է, Օգոստոսինը՝ 22·6, միջին տեղումները՝ 560 մմ.:

Իր կլիմայական յատկանիշներով Ստեփանակերտը մօտ է Զուլեցերիոյ յայտնի առողջարան Տաւուսին:

Իրաւ լեռնակլիմայական առողջավայր, Ստեփանակերտը կրնայ գործել ամբողջ տարին: Մասնագէտները Ստեփանակերտի ու Շուշիի մէջ առողջարաններու չինութեան ծրագիր կազմած էին: Ծրագրուած էր կառուցանել նաեւ հանքային ջուրերու լցման գործատուներ: Բ. աշխարհամարտէն առաջ Շուշիի մօտ գործող ջուրի ջրամբարը կը բաւարարէր ամբողջ մարզին պահանջը: Պատերազմի տարիներուն զադրած գործելէ, վերջնապէս զադրած է 1954-ին Ադրբեջանի տեղական արդիւնաբերութեան նախարարութեան որոշումով: Նախարարութիւնը խոստացած էր Շուշիի մէջ նոր գործատուն մը չինել, սակայն խոստումը մնաց խոստում, ինչպէս մարզին վերաբերող բազմաթիւ հարցեր: Այսօր Արցախի հանքային ջուրերը կը հոսին, իսկ մարզը հանքային ջուրեր կը ստանայ Վրաստանէն, Հայաստանէն:

Շուշիի շրջանի Քարին Տակ գիւղի ծորմային ջուրերով կարզ մը մորթային հիւանդութիւններ կը բուժուին: Թալուալիկի, Ինճրիստանի (Ակերանի շրջան) հանքային ջուրերը յայտնի են որպէս ալէրճիէ որոշ հիւանդութիւններու բուժման միջոց: Բուժական արժէքաւոր յատկութիւններ ունի Մարտունիի շրջանի «Ախտահիւթի աղբիւր» կոչուող հանքաղբիւրը:

Արցախը հարուստ է նաեւ բուժական ցեխի մեծ պաշարներով, սակայն անոնք տակաւին ուսումնասիրուած չեն:

Բարձր լեռներու, խոր կիրճերու, ապառաժոտ դետերու այս երկիրը «առողջութեան զործատուն» մըն է, սակայն առողջապահական ցանցի զարգացման վերաբերեալ 1936-ի ծրագիրը դեռ թուղթի վրայ կը մնայ: Ստեփանակերտի մէջ ոչինչ կառուցանուած է: Շուշիի մէջ 1938-ին 200 տեղնոց մանկական առողջարան մը բացուած է, իսկ 1939-ին՝ 100 հոգինոց հանգստեան տուն մը, որուն հիման վրայ 1959-ին ստեղծուած է «Շուշի» առողջարանը:

Ամէն անգամ որ մարզին տնտեսական ծրագիրը կազմուած է՝ արծարծուած է առողջապահական գործի զարգացման հարցը, սակայն զայն միշտ մերժած են՝ պատճառաբանելով որ միջոցներ չկան: Վաղուց հասունցած է Արցախի հանքային ջուրերու եւ բնակլիմայական բուժական գործօններու լայն օգտագործման հարցը:

Ստեփանակերտի
Մարզային Հիւանդանոցի Բժիշկ
ԽՈՐԻՆ ԲԱԶԻԵԱՆ

ՀՈԳԵՎՐՏԻՔ

ԱԻԵՏԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կարճատեւ ու անողոք հիւանդութենէ վերջ քառասուն օրեր առաջ Աւետիս Սրապեան իր մահկանացուն կնքեց, շրջապատուած իր կնոջ ու զաւակներուն սիրով ու դուրգուրանքով:

«Նախանձախնդրութիւնը» կարեւոր ազդակ մըն է. Սփիւռքի մեր պանդխտութեան մէջ, մեր կրօնական – Ազգային հաւատալիքները եւ աւանդները վառ պահելու, զարգացնելու եւ զալիք սերունդներուն ժառանգ ձգելու համար:

Աւետիս Սրապեան նախանձախնդրութեան մարմնացումն էր:

Եկեղեցիի թէ հասարակութեան մէջ, ան իր միջամտութիւններով եւ հարցումներով, իր ներկայութիւնը զգալի կը դարձնէր, ու նաեւ կը հրաւիրէր բոլորը անխտիր, հաւատարիմ մնալ այն ամէնուն, որոնք մեզի իբրեւ յատուկ դիմագիծ տուած են պատմութեան ընդմէջէն:

Կը վստահինք ընտանիքին:

Թող որ իր յիշատակը միշտ կենդանի մնայ:

Մ. Վ. Գ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԼՈՒՃ մէջ կազմակերպուած «Ռուբէն Սէմէրճեան» պասքէթպոլի մրցաշարքը, որ սկսած էր Մայիսին, աւարտած է Յունիս 10-ին: Ախոյեան հանդիսացած է Ս. Նաչ Դպրեվանքի խումբը, որուն կը հետեւին Մխիթարեանի ու Ֆէրիփիւղի խումբերը:

***

ՓԼՈՎՏԻՒԻ հայկական Մշակոյթի Տան դահլիճին մէջ, Մայիս 28-ին, տեղի ունեցած է հայկական պետականութեան վերականգնման նուիրուած հանդիսութիւն մը: 45 տարիներէ ի վեր առաջին անգամ «Երեւան»ի կողմէ կազմակերպուած հանդէսին բացման խօսքը ըրած է Յակոբ Կիլիկեան, ապա օրուան բանախօս՝ լիբանանահայ Մովսէս Գարակէօզեան մամանօրէն անդրադարձած է Հայաստանի Հանրապետութեան պատմութեան: «Սասունցի Դաւիթ» էպոսէն հատուած – ներու արտասանութենէն ետք, դեղարուեստական եւ հայրենասիրական երգերով հանդէս եկած են «Արամ Խաչատուրեան» երգչախումբն ու «Էրեբունի» էսթրադային նուագախումբը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Ուինթըն Զըրճիլ» վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Յունիս 9, տեղի ունեցած է Համազգայինի «Գուսան» երգչախումբին տարեկան համերգը՝ ղեկավարութեամբ Էդիկ Յովսէփեանի: Երգչախումբին 10-ամեակը նշող այս համերգին իր մասնակցութիւնը բերած է Լոս Անճըլըսի «Բերդ» պարախումբը:

***

ՍԻՒԵՆԻ «Երեւան» ակումբին մէջ, Յունիս 3-ին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան նշուած է Հայաստանի Հանրապետութեան 72-ամեակը: Բանախօսած է «Երեւան»ի տեղւոյն մասնաճիւղի վարչութեան անդամ Գէորգ Աբրահամեան: Արտասանութիւններով հանդէս եկած են կիրակնօրեայ հայկական դասընթացքի սաները:

***

ԵՆԻԳԻՒՂի (Պոլիս) հայկական եկեղեցին, Յունիս 12-ին, այս տարի երկրորդ անգամ ըլլալով կողոպուտի ենթարկուած է: Եկեղեցիին քովընտի մէկ պատուհանէն ներս մտած յեղուզակը զողցած է չորս զորգ, երկու մոմակալ եւ եկեղեցական անօթներ: Գողցուած զորգերուն ու միւս զոյքերուն արժէքը կը գնահատուի տասը միլիոն լիրա (մօտ՝ 20 հազար ֆրանք): Եկեղեցին հոն բնակող մնայուն ժամկոչ մը ունի:

ՄՈՆՐԷԱԼի «Սէն Սիւլպիս» սրահին մէջ, Յունիս 10, տեղի ունեցած է հայ կաթողիկէ համայնքի «Ակէմշահ» զպրաց դասին տարեկան համերգը, ներկայութեամբ շուրջ 350 հանդիսականներու: Ամբաւար Պետրոս Շուժունեանի ղեկավարութեամբ՝ երգչախումբը ներկայացուցած է Կոմիտասի, Կանաչեանի, Եկմալեանի եւ Կ. Զաքարեանի գործերէն փունջ մը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցւոյ Մամիկոնեան յանճնախումբի «Փոքրիկ Բեմ» թատերախումբը, Մայիս 20-ին, եկեղեցւոյ սրահին մէջ, ներկայացուցած է Մ. Մխիթարեանի «Ամուսին կը փնտռուի» երկու արարնոց զաւեշտախաղը՝ Թարգմանութեամբ եւ բեմադրութեամբ՝ Սեւմա Քէչքիկեանի: Թատերախումբը ներկայացուցած է նաեւ, Մայիս 26-ին Թորոնթոյի մէջ, իսկ Յունիս 3-ին դարձեալ Մոնրէալի մէջ:

***

ՄՈՆՐԷԱԼի «Փոլաք» սրահին մէջ, Մայիս 27-ին, երգահանդէս մը տուած են երիտասարդ սոփրանօ՝ Ալին Գուլթան, պարիթոն՝ Արթօ Մխիթարեան եւ դաշնակահարուհի՝ Ժանէթ Վարդազարմեան: Յայտագիրը համադրուած էր հայ դասական հեղինակներու յայտնի ստեղծագործութիւններէ, ինչպէս նաեւ օտար օփերաներէ քաղուած ու լայն ժողովրդականութիւն վայելող երգերէ:

***

ՎԱՌՆԱՅի «Երեւան» ակումբին մէջ, Մայիս 30-ին, տեղի ունեցած է համերգ մը՝ նուիրուած երախաներու պաշտպանութեան միջազգային օրուան: Համերգին հանդէս եկած են տեղւոյն պուլկարական երաժշտական դպրոցին հայ աշակերտները՝ Էօժէն Փիլիպոսեանի ղեկավարութեամբ, ինչպէս նաեւ «Երեւան»ի նորակազմ մանկական երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Արի Սիսակեանի:

***

ՊՈՒԼՈՒՃ Սահակեան վարժարանի լիսէի բաժնի տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 10-ին: Արտասանութեան, երգի ու պարի գեղարուեստական բաժինէն զատ, աշակերտութեան կողմէ ներկայացուած են երկու թատերախաղեր՝ «Տիկինները կը մրցին» եւ «Կիրակոս Ազայի ձաշարանը»: Նախակրթարանի բաժնի աւարտական հանդիսութիւնը կատարուած է Յունիս 3-ին, որուն ընթացքին ներկայացուած է Ասրինէ Տատրեանի «Անիին զանճանակը» թատերախաղը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Պատերազմի նախամեակին, մշեցի եբիտասարդութիւնը բռնի զինուորագրուած էր մեծաղոյն մասամբ: Կառավարութիւնը չուշացաւ ապշոպել զիւղացւոց ուսելիքին պաշարն իսկ, սերմնացուն ալ միասին, մի՛չա բանակին պէտքերուն պարտադրելու տակ. այնուհետեւ ձեռք առաւ ժողովուրդը չարչարելու նոր եղանակ մը. – Մինչեւ Կարին ուտեստ փոխադրելու համար 1914-ի ձմրան, յայտնի Հայերու կռնակը 50-ական օխանոց պարկեր դնելով՝ ճամբու դրաւ զանոնք ոտիկան – զօրաց հսկողութեամբ. ձիւն ու բուքին, այդ տաժանելի ուղեւորութեան ընթացքին էր որ կորան զիւղապետ Պօղոս Սաւկլեան, Ուզունեան, Յովհաննէս Գըրիդորեան, կարապետ Շեխիկեան եւ այլք, ընդ որս եւ

Ս'եսրոպ Քահանայ, որուն հոգեւորական հանգամանքը ո՛չ իսկ նկատի առնելու եւ որ՝ աշխարհական իր ընկերներուն պէս՝ գրաստօրէն իր բեռը չալիկած քալեց սարէ – սար, ուր ուրեմն իյնալով զիւտապատա:

Թէ՛ քաղաքին եւ թէ Դաշտի 100–է աւելի զիւղերուն բնակչութիւնը, (12+90 հազար՝ համադրմամբ 102 հազար հոգի) ահազանգի առաջին օրերուն փութաց ինքնապաշտպանութիւն փորձել Քիւրտի, պաշտպօզուքի եւ կանոնաւոր զօրաց կատաղի հորդաններուն դէմ, եւ անհաւասար կռիւի թոհուբոհէն վերջ՝ տեղն ի տեղը նահատակուեցաւ, իր կուռ շարքերէն 87·000 անձ զոհ տալով միահաղոյն եւ չտեսնելով «ձերմակ կոտորած»ին չորս դժխեմ պատկերները. – Հաւատափոխութիւն, լկում, տարագրութիւն եւ քաղց: Հաւատաւորի, Բերդակի եւ Գանի ձորերը էսան հազար դիակ տեսան մէկ անգամէն...:

Քաղաքին զոհերէն յիշենք ուսուցիչներ՝ Պետրոս (վենետիկէն ուսումնասրած), Միսաք եւ Մակար Խարախանեան, Սարգիս Անդրէասեան, Տէր եւ Տիկին Արշակ Միքիճանեան, Գէորգ (Ֆրանսերէնի ուսուցիչ ի կեդրոնական), Հայրապետ (վարժիմի դաստիարակ Միացեալի), Գասպար Թիւթիւնճեան, Յարութիւն (Վերի Թաղ), Նիկողոս Պէրպէրեան, Յովհաննէս Կրնեազ, Մանուէլեան եւ Յովհաննէսեան Մուշեղներ. իսկ Կովկաս փախչելով վերադարձող մըն է Յովհաննէս Կոնչոյեան (այժմ Պոլիս): Փաստաբաններ՝ Յովհաննէս, Մելքոն Թովմասեան, Կարապետ Խօշիկեան եւ Հլղատ Կարապետեան: Դեղագործներ՝ Պետրոս Պատուհասեան, Մըկըրտիչ Ամրիկեան եւ այլն: Առեւտրականներ՝ 4 Ազոյեան, Ազաճանեան Մուշեղ, Ամիազեան Յովհաննէս, 2 Առաքելեան, Արմոյեան Արշակ, 4 Արսլանեան, 3 Աւազեան, Բախիկեան Հճ. Եանս, Գասպարեան Բագէ, Դաւառեան Աւետիս, Գինոյեան Մխիթար, Գոնչոյեան Վեհօ, Դուրնեան Իսրայէլ (որդին Մուշեղ՝ վարդապետ, որմէ քաղեցինք Մշոյ եւ Բաղէշի աշխարհական զոհերուն անունները), Էնկոյեան Աւագ, 4 Թաճինեան, Թուղթալէմեան, Աբրահամ, 2 Թումոյեան, Իկիթեան Արշակ, 5 Խալաճեան, 2 Խանամիրեան, 2 Կարապետեան, Կիրակոսեան Մինաք, 3 Հայկունի, 2 Ճանոյեան, Ճնտոյեան Արսէն, Մարզպանեան Յակոբ, Մեսրիկեան Տիգրան, Մխրիճեան Մխիթար (Քեմախ), Յակոբեան Սիմոն, Յովսէփեան Միսաք, Յոխիկեան Պաղտասար, Յովհաննեան Մարտիրոս, Յովհաննէսեան Համազասպ, Շահոյեան Պաղտասար, Ուլոյեան Սարգիս, Ումրըշատեան Արշակ, 2 Քաթոյեան, Քոպանեան Յովհաննէս, 5 Պետրոսեան, Պըրսէեան Ալէքսան, 2 Պօղոսեան, 2 Քոչիկեան, 9 Սահակեան, 2 Սանոյեան, 5 Սիմոյեան, Սպանդարեան Աբգար, Տմպուլեան Նազար, 6 Տոլոյեան, Փալանճեան, Մկրտիչ, Փամպուքճեան Արշակ, Փոթիկեան Արիս, 2 Քէնտէրեան, 3 Քէշիշեան, Քիւթուկճեան Արտաշէս:

Վերոյիշեալ 5 հայրոցները հովուող 9 քահանաներէն յիշենք ամէնէն առաջ Միա՛կ վերապրողը՝ իր ողիսականին հետ, զարմանալի մը տուած ըլլալու համար անդրկի եւ նախճիրի այն զարհուրելի տրամին մասին՝ որ տուած էր Մշեցիներուն սեւ ճակատագիրը կազմել:

Եղիշէ Աւագ Քահանայ Տէր – Պարսամեան. – Ծնած է 1876 Յուլիս 13-ին Մուշ, աշխարհական անուամբ Եղիա, կրթութիւնը ստացած է հոն եւ ձեռնադրուած Վանայ Յանկոյսներ Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին՝ Սահակ Եպիսկոպոս Բագրեւանդեանէ 1902 Օգոստոս 4-ին: Նախկին առաջնորդական փոխանորդ Տարօնոյ: Կը պաշտօնավարէր Վերի Թաղի Սուրբ Յարութիւն Եկեղեցին:

Տարագիր օրերուն, աչքի առաջ ունենալով անխուսափելի մահը, փախուստի հերոսութիւնը կը փորձէ ու կը յաջողի: Ո՞չ ապաքէն Թուրք եղեռնի գործին մէջ՝ Հայուն փախուստը հերոսութիւն է:

Գիշերանց կծիկը կը դնէ քաղքէն եւ զահանդագին ուղեւորութենէ մը վերջ կ'ապաստանի Սասնոյ լեռները, հոն ուր զանազան տեղերէ հաւաքուած 8·000 հոգին ամիսներով կռուեցան, լոկ ինքզինքնին պաշտպանելու եւ հեթանոսաց ճիրաններուն մէջ չհյնալու զերադոյն ոգորումներով:

(Շար. 48)

(Շար· Ա· Էջէն)

քին Ասորիոյ կառավարութեան ու ժողովուրդին չնորհակալութեան խօսք ըսած է Լենինականի քաղաքապետ Համբարձումեան: Ան յայտնած է նաեւ թէ քաղաքային Խորհուրդի որոշումով տեղւոյն փողոցներէն մէկուն չնորհուած է Մոզարթի անունը, իսկ հրապարակին՝ «Մուսա լեռան 40 օրերը» վէպի հեղինակ Ֆրանց Վերֆէլի անունը:

Ապա ելոյթ ունեցած են Ասորիոյ փոխ–վարչապետը, Հայաստանի վարչապետը, ապա կառուցանող «Ռոկնէր» չինարարական ընկերութեան նախագահը, «Ֆուրիը» թերթի պլիւտոր խմբագիրը:

Շիրակի թեմի առաջնորդ Նարեկ Եպիսկ· Շարայեան օծած է կեդրոնական հրապարակին վրայ տեղադրուած երկրաշարժի զոհերու խաչքար–յուշարձանը: Հայաստանի պետական սենֆոնիք նուագախումբը նուագած է ասորիացի եւ հայ երգահաններու ստեղծագործութիւններ՝ ղեկավարութեամբ Լորիս Ճգնաւորեանի:

⁂

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԵԻԱՆԻ ՄԷՋ

Սեւան քաղաքին մէջ սկսած է բնակելի նոր չրջանի մը կառուցումը: Ան պիտի բաղկանայ երկրաչարժի առկուն, չորս յարկանի 10 չէնքերէ: Երկրին մէջ չատ սուբ է բնակարանի խնդիրը, յատկապէս երկրաչարժին ու Ադրբեջանէն զաղթածներուն պատճառով:

⁂

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԱԼԺԵՐԱՑիՆԵՐՈՒՆ

Յունիս 17–ին Ալժերիոյ խորհրդային դեսպանատան մէջ կառավարական պարգեւներ յանձնուեցան այն Ալժերացիներուն որոնք մասնակցած էին Հայաստանի երկրաչարժին վնասները զարմանելու գործին: Խորհրդային Միութեան դեսպանը երախտագիտութիւն յայտնած է «կարմիր Մահիկ»ի անօրէնին ու օժանդակութեան գործին բոլոր մասնակցողներուն:

⁂

«ԿՈՏԱՅՔ»
ԴԱՐՁԵԱԼ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

«Հրապոյն» մարզադաշտին մէջ Խորհ· Միութեան Փութպոլի ախոյեանութեան Ա· դասակարգի առաջնատարներ՝ Ալմա Աթայի «Կայրաթ»ին (2 – 1) ու Տաչքենդի «Պախտակոր»ին (1 – 0) պարտութեան մատնելէ ետք, Աբովեանի «Կոտայք»ը այս անդամ Մոսկուայի մէջ 1–ի դէմ 2 կէտով առաւելութեան հասած է տեղւոյն «Լոկոմոտիւ»ին դէմ: Այս — պէս՝ «Կոտայք»ը մ'ալ աւելի բարելաւած է իր դիրքը: Այժմ Աբովեանցիները քանի մը խաղերու մէջ կը դրաւեն 7–րդ տեղը: 15 խաղերէ ետք 17 կէտ ունին:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի ընկերուհիները, վստահակաւոր ընկերուհի Տիկին Մարիամ Հարիւրեանի ամուսնոյն՝ Յովհաննէս Հաթէրեանի մահուան կապակցութեամբ, ստացած են 200 Ֆր· Պր· Էմմաեանէն, Ալեքս Սրապեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Շնորհակալութեամբ ստացած է նաեւ 100 Ֆր· Տիկին Մարիամ Վարդուկեանէ, Վարդան Պօյաճեանի մահուան առթիւ եւ 100 Ֆր· Տիկին Մարիամ Տէրտէրեանէ Ալեքս Սրապեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր· Պր· Էմմաեանէն, Ալեքս Սրապեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Շնորհակալութեամբ ստացած է նաեւ 100 Ֆր· Տիկին Մարիամ Վարդուկեանէ, Վարդան Պօյաճեանի մահուան առթիւ եւ 100 Ֆր· Տիկին Մարիամ Տէրտէրեանէ Ալեքս Սրապեանի մահուան առթիւ:

Տիկին Անոյշ Պետրոսեան եւ զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր՝

ՄԵԼՔՈՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Յունիս 30–ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Զօրեքշաբթի, Յուլիս 4, ժամը 14·30–ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անթոնիի նոր գերեզմանատունը· Թաղումը կը կատարուի ժամը 16·30–ին:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Անիթա Ալեքսանեան 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիրան Գարկայեանի յիշատակին:

ԿԱՂՈՑՔ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՑԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամբան չրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3–էն 24, արձանագրուիլ մանաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը·–

48 24 46 57

ՓՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՂՈՑՔ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Յուլիս 7, ժամը 14·30–ին Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Ս· ԾՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Յուլիս 5, Տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մեսրոպ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–էն սկսեալ պատարագ կը մատուցուի:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս· ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Յուլիս 8
ԺԱՄԸ 12·30–ԷՆ ՄԻՆՉեւ 22·30

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
- վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց
- Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Վահանի
«Նայիրի»
նուագախումբի

— Մուտքը ազատ է —

ԿԱՂՈՑՔ ԽԱՉ

ԳԷՊԻ ՊԵԼՃՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը, Պելճոնթէնի օդափոխութեան կայանի դաշտահանդէսին առիթով՝

Կիրակի, Յուլիս 15–ին

կազմակերպած է օթօմարի ճամբորդութիւն մը դէպի Պելճոնթէն: Ճամբորդութեան տակ՝

Մեծերու 80 Ֆր· *5 – 12 տարեկան երախաներու 40 Ֆր·*

Մեկնումի՝ Լիոնի Ս· Յակոբ Եկեղեցիէն, ժամը ճիշդ 8–ին:

Արձանագրութեանց համար հեռաձայնել՝
78– 23 – 54 – 00 թիւին:

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
(ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՀՈՂԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Sous le haut patronnage de
Monsieur THEO BRAUN
Ministre délégué, chargé des personnes âgées

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

à GONESSE (95)

7, rue de l'Eglantier

Dimanche, 8 juillet à partir de 11 heures
Retransmission de la Finale du Mondial assurée.

—— Entrée gratuite —— —— Parking ——

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48 - 78 - 02 - 99
ou à la Maison de retraite de Gonesse : 39 - 85 - 24 - 24

En cas d'intempérie toutes les dispositions sont prises.

Départ Gare du Nord à partir de 10 h., tous les quarts d'heure,
jusqu'à 18 h., descendre à Villiers-le-Bel,
prendre l'autobus n° 24 jusqu'à l'arrêt de la Madeleine.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Khatchig STAMBOLTSIAN
à ISSY-LES-MOULINEAUX

CONFERENCE - DEBAT

«SITUATION ACTUELLE ET AVENIR DE L'ARMENIE»

Vendredi 6 Juillet à 20 h 30
en l'église évangélique arménienne
28, avenue Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի վերամուտն է երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին: Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը: Բոլոր տեղեկութիւններու համար դիմել Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան:

Հասցէ՝
EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ· – 43 – 78 – 92 – 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ecole TEBROTZASSERE recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ 1990 - 91 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանը հիմնուած՝ 1988 Սեպտեմբերին, մանկապարտէզի բաժինով մը կը սկսէր նետել իր առաջին քայլերը:

Ներկայիս Տնօրէնութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ թէ յառաջիկայ 1990–91 կրթական տարեշրջանին, վարժարանը կը բանայ նաեւ նախակրթարանի իր բաժինը, առաջին դասարանով մը, Սէ· Փէ· (C. P.).

Տնօրէնութիւնը Լիոնի եւ մօտակայ արուարձաններու մէջ բնակող ծնողքը կը ծանուցանէ թէ, վարժարանը կը չարունակէ ընդունիլ 3, 4, 5 տարեկան աշակերտներ մանկապարտէզի երեք մակարդակներու համար: Իսկ 6 տարեկան աշակերտներ՝ նախակրթարանի առաջին դասարանին համար:

Դիւրացնելու համար ծնողքներուն բեռը, Տնօրէնութիւնը կ'ապահովէ երթեւեկի սպասարկութիւն մը:

Տնօրէնութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ ծնողքներուն որպէսզի առանց տատամսելու ղրկեն իրենց զաւակները այս վարժարանը, ուր ֆրանսերէն ծրագրին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն լեզուն:

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ·–

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել ամէն օր դպրոցին ղրասենեակը, բացի չաբաթ օրերէն, առաւօտեան ժամը 9·30–էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 5:

Հասցէ·–
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
Tél. : 78. 60. 47.. 18

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 5

JEUDI
5 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՍՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.311 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.311

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻԸ· ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Արմէնփրէս» Յուլիս 3 թուականով կը հաղորդէ որ Մոսկուա բացուած կուսակցական իբ· համագումարին, երեւանէն կը մասնակցին 43 պատուիրակներ: Անոնց մէջ են· – Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի նախագահ՝ Կարլէն Դալլաքեան, Կոմերիտմիութեան Կենտկոմի Ա· քարտուղար՝ Հրանոյշ Յակոբեան, Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախագահ՝ Վ· Համբարձումեան, Հայաստանի կուսակցական նախկին Ա· քարտուղար՝ Մ· Յարութիւնեան, վարչապետ՝ Վ· Մարգարեանց, կուսակցական Ա· քարտուղար՝ Վ· Մովսիսեան, վարչապետի տեղակալ, Արտաքին տնտեսական պետական յանձնաժողովի նախագահ, տնտեսական փոխ – օգնութեան խորհուրդի մշտական ներկայացուցիչ՝ Ստեփան Սիտարեան:

× Արցախի պատուիրակները՝ Վալերի Աթաջանեան, Վահան Գաբրիէլեան եւ Օլէգ Եսայեան (Ստեփանակերտի, Մարտակերտի եւ Մարտունիի կուսակցական Ա· քարտուղարները) չէին ստացած... հաքուի վաւերացումը եւ երկուշաբթի ու երեքշաբթի համագումարին ներկայ էին որպէս հիւր: Լիազօրագրերու ստուգման յանձնախումբը կը քննէր հարցը:

× Նոյեմբերեանի չրջանը կրակոցներ եւ փոքր միջադէպեր պատահած են:

× Մոսկուայի էնթէրփաֆսի առած լուրերուն մասին (որոնց հարցականով արձագանգած էինք երէկ, քաղելով՝ «Ռոբիտիէն»էն եւ «Լիպէ»էն) ոչ մէկ տեղեկութիւն կրցանք առնել երեւանէն Զորեքշաբթի առտու: Հաւանական է որ լուրը հիմք իսկ չունէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՈՎ

ՕԴԱՆԱԻԱՃԻՆ երթեւեկը խանգարուած կը մնար Զորեքշաբթի օր եւ պիտի մնար մինչեւ Ուրբաթ, քանի որ «երկնքի ուղեվարները» երեք օրուան դործադուլ որոշած էին, աշխատավարձի յաւելում եւ աշխատանքի պայմաններու բարելաւում պահանջելով: Էռ – Ֆրանս եւ Էռ – Ինթէր ամէնէն զբաղի վնասները կրեցին եւ ըստիպուեցան կէս ան կէս զեղչել իրենց թռիչքներու թիւը: Վնաս կրեցին նաեւ օտար ընկերութիւնները եւ այն օդանաւները որոնք անցք կը կատարեն Փարիզի վրայ: Գործադուլի այլ չարժումներ ալ նախատեսուած են (առեւտրական անձնակազմի, Ռուասի 2) Ուրբաթ եւ Շաբաթ: Սպառնալիքներ ալ կան Յուլիս 14–ի չաբաթավերջին համար:

Մեթրոյի փակուղիին մեռեալներու վերջնական թիւը 1426 էր, Զորեքշաբթի օր, Արկածը պատահած է ուխտադնացութեան վերջին եւ զոհաբերութեան առաջին օրը, երբ բազմութիւնը առաւելագոյնի հասած է: Մինչ կ'երթան ուխտաւորները (Մեթրոյի արեւելքը) ժողվելու համար 70–էն 49 փոքրիկ քարերը, որոնք կը ծառայեն քարկոծելու Սատանան ներկայացնող կոթողները: Փակուղիին օդը վտանգաւոր չափով թունաւորուած էր, ինչ որ պատճառ եղած է խուճապին եւ հակայածաւալ հրմշտուքին: Արկածին պահուն, զուրսի չերմութիւնը 43 աստիճան էր եւ նուազագոյն 5000 ուխտաւոր կար փակուղիին մէջ, որու երկարութիւնը 500 մեթր է եւ լայնքը՝ 20, ու նախատեսուած է միայն 1000 հոգիի համար: Տարիներու ընթացքին, ողբերգութիւնները չեն խնայած այս ուխտագնացութիւններուն: 1979–ին սաուտական վարչակարգին ընդդիմադիրները Մեծ Մզկիթին մէջ պատանդ կ'առնէին հաւատացեալները, երկու չաբաթ եռք, յարձակման առեն 153 մեռեալ եւ 560 վիրաւոր կար: Երկու օր եռք, խռովութիւնները կը ծագէին չիի չրջաններու մէջ՝ 333 մեռեալ (63–ը՝ գլխատուած): 1987–ին Պարսիկ ուխտաւորներու ցոյց մը տեղի կ'ունենար, 402 մեռեալ (275–ը՝ Պարսիկ), 1989–ի ոճրափորձ՝ 14 դարերէ ի վեր, այս ուխտադնացութիւնը կը կատարեն, ամէն տարի 2 միլիոն մահմետականներ:

ՈՒԻՄԲԼԴՈՆի թենիսի քառորդ աւարտականին, ամերիկուհի Նաւրատիլովա յաղթեց Քաթըրին Մալէեւայի (6 / 1, 6 / 1):

ԱԼՊԱՆԱՅԻՆԵՐԸ, հարիւրներով կը դիմեն օտար դեսպանատուները ապաստան խնդրելով, որպէսզի Արեւմուտք անցնին: Առջի դիչեր, առաջին փախըստականները գերմանական դեսպանատան դուռները բախած են, ապա՝ նաեւ իտալական, Ֆրանսական, Թրքական, յունական, չեխ, հունգար, լեհ: Ծանօթ է որ Ալպանիա, ստալինականութեան վերջին բերդն է, Եւրոպա:

ՓՈՒՓԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ»

ԻՏԱԼԻԱ՝ ՍԳԱՀՈՐ

ԱԽԱՐՏԱԿԱՆԸ
ԱՐԺԱՆԹԻՆի ՄՆԱՑ

Նախախնամութիւնն է, հաւանաբար, որ այսպէս տնօրինած էր: Կէս աւարտականին չէր բաւեր, որ դէմ առ դէմ հլլէն Իտալիա եւ Արժանթին, այլեւ՝ մրցումը տեղի ունենայ Նափոլի, այսինքն այն քաղաքը, որու ակումբին մաս կը կազմէ, արժանթինցի խաղացող՝ Մառատոնա:

Անկասկած, անարդար բան մը կայ, երբ 120 վայրկեան (օրինաւոր ժամանակաշրջանը, յաւելեալ երկու քառորդ երկարաձգում), չարաչար խաղարկութենէ մը եռք, վճիռը կը տրուի 10 վայրկեաններէն ըստ բախտի կամ վիճակի, այսինքն՝ փենալթիով: Արդարեւ, առաջին կիսախաղին 20–րդ վայրկեանին էր որ Իտալիա կէտ մը նշանակեց, երկրորդ կիսախաղին ալ Արժանթին հաւասարութեան կէտը յաջողեցաւ եւ այդպէս մնաց, մինչեւ երկարաձգումին վերջին վայրկեանը:

Յետոյ եկաւ փենալթիներու պահը, սկիզբը երկու կողմերն ալ յաջողեցան իրենց հարուածները, ապա՝ Իտալացիք ձախողեցան, դլխաւորաբար արժանթինցի բերդապահին պատճառով որ 2 անդամ արդելք հանդիսացաւ նշանակումին եւ կողմերը մնացին 3 – 3, երբ Մառատոնայի վիճակուեցաւ Արժանթինի 4–րդ եւ յաղթական կէտը նշանակել, ինչ որ, անշուշտ, աւելի ծանր է Իտալացիներուն համար:

Իտալիա սպառը արձնցաւ Զորեքշաբթի առտու, մինչ Պուէնոս – Այրէսի մէջ ցնծութիւն կը տիրէր: Կիրակի օր, Հռոմի մէջ, Արժանթին պիտի հանդիպի Արեւմըտեան – Գերմանիա — Անդլիա մրցումին յաղթականին, սկզբունքով՝ (բայց...) առաջինին:

խող երկու զօրաւոր գործիքներուն խանդարումն է, որ պատճառ եղած է խուճապին եւ հակայածաւալ հրմշտուքին: Արկածին պահուն, դուրսի չերմութիւնը 43 աստիճան էր եւ նուազագոյն 5000 ուխտաւոր կար փակուղիին մէջ, որու երկարութիւնը 500 մեթր է եւ լայնքը՝ 20, ու նախատեսուած է միայն 1000 հոգիի համար: Տարիներու ընթացքին, ողբերգութիւնները չեն խնայած այս ուխտագնացութիւններուն: 1979–ին սաուտական վարչակարգին ընդդիմադիրները Մեծ Մզկիթին մէջ պատանդ կ'առնէին հաւատացեալները, երկու չաբաթ եռք, յարձակման առեն 153 մեռեալ եւ 560 վիրաւոր կար: Երկու օր եռք, խռովութիւնները կը ծագէին չիի չրջաններու մէջ՝ 333 մեռեալ (63–ը՝ գլխատուած): 1987–ին Պարսիկ ուխտաւորներու ցոյց մը տեղի կ'ունենար, 402 մեռեալ (275–ը՝ Պարսիկ), 1989–ի ոճրափորձ՝ 14 դարերէ ի վեր, այս ուխտադնացութիւնը կը կատարեն, ամէն տարի 2 միլիոն մահմետականներ:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ատծոյ ողորմութեամբ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ· Տ· Վազգէն Ա· Հայրապետի օրհնութեամբ եւ նեռկայութեամբ, Կիրակի, Յուլիս 22–ին Սեւանայ Լճի ափին պիտի կատարուի մկրտութիւնը չուրջ երեք հազար հայաստանցի պատանիներու, եւ երիտասարդներու, կազմակերպուած Արարատեան Թեմի Առաջնորդարանի կողմէ, որուն պիտի մասնակցին տասը Եպիսկոպոսներ ու Վարդապետներ եւ քառասուն Քահանայ հայրեր, նախադահութեան ներքոյ Վեհափառ Հայրապետի:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

1990, Յուլիս 2

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏԹՈՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 26 / ՅՈՒԼԻՍ 3)

ՍԵԻԱԿԵԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

Պարոյր Սեւակի ծննդավայր Զանախչի դիւղին մէջ հաւաքուած հազարաւոր բազմութիւն մը նշած է բանաստեղծին մահուան տարելիցին օրը: Այդ առիթով, Ազգային Երջանկային Կոմիտէի Ա· քարտուղարը՝ Ա· Յակոբեան լսած է թէ հիմնուած է «Պ· Սեւակ» մրցանակը որ ամէն տարի պիտի տրուի ստեղծագործական կամ թարգմանչական լաւագոյն գործին հեղինակին: Խօսք առած են Գրողներու Միութեան նախագահ՝ Հ· Յովհաննիսեան ու կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Գալուստ Գալոյեան:

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մոսկուայի մէջ բացուած է նկարիչ – քանդակագործ Նիկոդոս Նիկոդոսեանի գործերուն ցուցահանդէսը: Հոն ներկայացուած են հարիւրաւոր քանդակներ, գծանկարներ, յուչահամալիրներ ու յուչարձաններ: Ն· Նիկոդոսեան դիմանկարի վարպետ է, բայց ստեղծագործութեան բուն մարզը կը մնայ դիմաքանդակը: Պատրաստած է Կոմիտասի, Իսահակեանի, Սարեանի, Շոստակովիչի քանդակները:

***

Ա.Լ· ՍԱԴՈՅԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Երեւանցի երիտասարդ նկարիչ Ալեքսանդր Սաղոյեանի պատառները կը ցուցադրուին Կինոյի Տան սրահին մէջ: Այդ պատառները կը ներկայացնեն Հայաստանի պատմական, ճարտարապետական կոթողները, բնութիւնը, նաեւ դիմանկարներ, գծապատկերներ:

***

ԽԵՂԱԹԻՒՐՈՒՄՆԵՐ...

«Կրասնայա Զվեզդա» թերթի Յունիս 20–ի թիւին մէջ, պատասխանելով ընթերցողի մը հարցումին, Խորհրդային Միութեան զինեալ ուժերու գլխաւոր կեդրոնի

ՏՈՄՍ

ԿԾՈՒ ԲԱՆԵՐ

«Յառաջ»ի տոմսերը կարդացող մը հարցուց: Ինչո՞ւ համար *տոմս* չվերապրիլ տակ գտնուող գրութիւնները միայն ճնդադատութիւններ կը պարունակեն եւ երբեմ՝ գնահատականներ:

Երբ ըսիճ ո՛չ, ամէն գրուած տոմս մէջ մէկ գնահատականներ են, չհանդուրժեց: Նոյնիսկ չդայնացաւ: Օգուտ չունեցան բերուած օրինակները: Բացատրեցիճ թէ երբ ծուլութիւնը ճնդադատուի աշխատասիրութիւնը լռելեայն գնահատած կ'ըլլայ: Զուզեց հասկնալ: Այսպէս է, ի՞նչ ընեճ: Մարդիկ կան, որոնճ հասկընալէ ետք ալ, կամք մը ունին չհասկընալու:

Մտահոգիչ չէ պարագան մինչեւ այն ատեն որ անհատական է: Հապա երբ սկսի հաւաքակա՞ն դառնալ այդ կամքը ... Գաղութային աշխատաճիին մէջ քեռ մը դատնալէ զատ, փորձա՛ճ յաւելում մը կ'ըլլայ անիկա:

Վերոյիշեալ ընթերցողը եթէ կ'ակնկալէ որ տոմսերը մէկական խաղցրեղէններ պարտին ըլլալ իր ճաշակին յարմար, քոզ բարեհաճի ընդունիլ թէ ուրիշներ ալ կան որոնց հիմքը համ կ'առնէ հիչ մը կծու ճաշերէ:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

վարչութեան պետ, զօրավար՝ Ի· Մաւվխեւ կը գրէ· –

«Ազգամիջեան ընդհարումներու հետեւանքով Անդրկովկասի մէջ այս տարուան Յունուար 19–էն մինչեւ Յունիս 18 զոհուած են խորհրդային բանակի ու ռազմածովային նաւատորմի 37 ռազմիկներ (27 ռուս, 5 ուկրանացի, 1 բելոռուս, 1 գաղթական, 2 ազրբեջանցի, 1 էստոնացի):

Այս լրատուութեան չուրջ յաւելեալ մանրամասնութիւններ ունենալու նպատակով, «Արմէնփրէս»ի թղթակիցներ՝ Լեւոն Ազրոյեան եւ Զիւան Բալագէօզեան հեռաձայնած են զօրավարին, հետաքրքրութեամբ թէ ինչու ան որպէս «ազգամիջեան ընդհարումներ»ու մեկնարկ առած է Յունուար 19–ը: Պարզ է որ այդ դէպքերը սկսած էին աւելի քան երկու տարի առաջ: Պատասխանը եղած է՝ «ես այդպէս որոշեցի»:

«Չէի՞ք կրնար արդեօք ճշդրտել թէ խորհրդային բանակի քանի՞ ռազմիկ զոհուած է երեք հանրապետութիւններէն ամէն մէկուն մէջ» հարցումին զօրավարը պատասխանած է, որ ինքը նման տեղեկութիւններ չունի եւ առհասարակ պարտաւոր չէ հեռաձայնով նման տեղեկութիւններ տալու:

Ջղթակիցները նոյն հարցումներով դիմած են նաեւ Երեւանի կայազօրի քաղաքային բաժնի պետ, զօրավար Սուրկովի եւ ստացած են հետեւեալ պատասխանը· դէպքերուն սկիզբէն ի վեր Հայաստանի տարածքին վրայ զոհուած է խորհրդային բանակի երկու ռազմիկ:

Թիֆլիսէն յայտնած են· այս տարի Վրաստանի տարածքին վրայ վիրաւորուած են խորհրդային բանակի երեք ռազմիկներ:

Թուարանական պարզ հաչիւով մը կրնայի է մնացածին մասին զաղափար մը կազմել:

Հայ թղթակիցները դիտել կուտան թէ վերջին չրջանին «հայկական ծայրայեղականութեան» նկատմամբ պաչտօնական տեսակէտ մը ստեղծուած է, ուրեմն լրատուական որոչ միջոցներ չանդրադարձ այդ թեման կը մչակեն: Մամուլին թերասացութիւնները, լեզուական աճպարարութեան միջոցով միամիտ ընթեր-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅՕՒԹԻՒՆԸ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
ICONOGRAPHIE ARMENIENNE
Paris, 1987.

Այս գեղեցիկ հատորը կրնայ իրարմէ տարբեր երկու ընթերցող հասարակութիւններ հետաքրքրել: Գրքին առաքինութիւններն ալ, խոցելի կէտերն ալ արդիւնքն են մօտեցման երկփեղկումի մը, որ բացատրութեան կը կարօտի:

Այս մեծածաւալ (23 սմ×32 սմ, 525 էջ) հատորին մէջ Սարգիս Պօղոսեան մէկտեղած է մօտ հազար նկարներ, որոնց կ'ընկերանան համառօտ տեղեկութիւնները: Նկարներուն զրեթէ կէսը գունաւոր են: Բարձրորակ վերարտադրութիւններն են՝ մօտաւորապէս 1500 – 1880 թուականներուն հրատարակուած գրքերու մէջ լոյս տեսած զարդանկարներու, փորագրուած պատկերներու, քարէմներու եւ գծագրութիւններու, ասիա նաեւ մի քանի հազուադէպ լուսանկարներու: Հաւաքելու հակայ ճիգի մը եւ տպագրական իրօք խնամուած աշխատանքի մը արդիւնքն է այս գիրքը, որ կրնայ զարդարել որեւէ հիւրասրահի սեղանը: Եւ հոէ որ կը ծագի երկփեղկումի հարցը:

Արեւմտեան աշխարհի բարեկեցիկ դասակարգին ծանօթ է գրքերու տեսակ մը՝ որուն գլխաւոր, եթէ ոչ միակ նպատակն է մէկտեղել թեքնիք հոյակապ որակ ունեցող լուսանկարները, քիչ մը ամէն նիւթէ չուրջ՝ կան նման գրքեր, ափրիկեան սաֆարիներու մասին, տպաւորչական նկարչութեան մասին, մեծ մայրաքաղաքներու գեղեցիկ հրապարակներուն մասին, եւայլն, – ամէն ինչի մասին, որ քիչ մը ճաշակ եւ աւելի դրամ ունեցող դասակարգ մը կը հետաքրքրէ–, դներու ասոիճան: Անչուշտ այս հիւրասրահային հրատարակութիւններուն մէջ երբեմն կը գտնուին օգտակար գրքեր: Կան հատորներ, օրինակ Իտալիա լոյս տեսած չարքը՝ հայ եկեղեցական ճարտարապետութեան նուիրուած, ուր միաժամանակ մտաւորական, վերլուծական լո՛ւրջ աշխատանք մը ակնյայտ է: Նման հատորներ կ'օգտագործուին ուսումնասիրող ակադեմականներու կողմէ, ծառայելով մէկ նպատակի, եւ կը զետեղուին հիւրասրահներու սեղաններուն վրայ ալ, ծառայելով ուրիշ նպատակի: Ընդհանրապէս դժուար է երկու տիրոջ ծառայել, սակայն երբեմն կը յաջողուի:

Պօղոսեանի գիրքը, իր մեծադիր էջերով, գեղեցիկ պատկերներով, թեքնիք բարձր որակով, ներկայացուած նիւթերու խայտաբղէտ զանազանութեամբ՝ լիօրէն կը ծառայէ մէկ տիրոջ կամ, եթէ կը նախընտրէք, գիրք սպասող հասարակութեան այն հատուածին, որ կը սիրէ վերը նկարագրուած հիւրասրահային տեսը: Աւելի մասնակի եւ սահմանափակ ձեւով կրնայ օգտակար ըլլալ նաեւ երկրորդ հատուածի մը, – անոր՝ որ լրջօրէն կը հետաքրքրուի Հայոց անցեալով, եւ պէտքը կը զգայ այդ անցեալը սերտելու կամ զայն ներկայացնելու, ժամանակակից հայ թէ օտար հանրութեան: Նման մակարդակի հետաքրքրուողներ, մշակոյթով զբաղողներ եւ գիտաշխատողներ, սակայն, սոխրուած են աւելի զգոյշ, կարզապահ եւ մանրազնին մօտեցումով օգտագործել հատորը:

Գրքի անունին «Իքոնոկրաֆի» եւ «Արմէնիէն» երկու հատուածներն ալ փոքր լուսաբանութիւններու կը կարօտին: Աւելի պարզը երկրորդ բառն է: Հոս ներկայացուած պատկերներու հակայ մեծամասնութիւնը հայութեան ինքնատպատկերացումը չէ (թէեւ կան Պօղոսյ Մամուլ թերթի 1870 – 2 համարներէն քաղուած ազգու ծաղրանկարներ, 18–րդ դարուն վերամշակուած ձեռագիրներէ քաղուած պատկերներ, եւայլն): Այլ խօսքով, գիրքը գլխաւորաբար կը ցուցադրէ Հային ու Հայաստանը, իր տեսարժան վայրերով ու անոնց իրաւունքը, նաեւ տարաշխարհիկ եւ առասպելական թուղթ տարբերակները – եւ դանոնք կը ներկայացնէ այնպէ՛ս, ինչպէս զայն նախընտրած են տեսնել Եւրոպացի այցելուները:

«Իքոնոկրաֆի»ն աւելի բարդ իմաստ մը ունի: Յաւաք Պօղոսեան նոյնիսկ ինքնին չէ բացատրած այդ, ուր մնաց՝ ընթերցողին: «Իքոն» բառին ամէնէն սահմանափակ իմաստը «սրբանկար»ի իմաստն է, – սուրբի մը պատկերը, մանաւանդ փոքր ծաւալով, ընդհանրապէս փոխադրելի, կը զործածուէր հաւատացեալներու կողմէ: Ամէնէն ծանօթներն են, անշուշտ, 15 – 16–րդ զարերու Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցւոյ սրբանկարները, որոնց վաճառքը իսկական պիզնէսի վերածուած է այլեւս, Խորհրդային Միութենէն ներս եւ դուրս: Սակայն «Իքոնոկրաֆի»չի՛ նշանակեր միայն այսպիսի «սուրբ պատկերներու» արուեստաբանութիւնը, տեսադիտքէն՝ «սրբանկարչագրութիւնը»: Աւելի տարածուած իմաստ մը ունի:

Կան բազմաթիւ նկարներ (պատառ, փորագրութիւն, քանդակ) որոնք Քիլիքական կերպարով կը ներկայացնեն վերացական գաղափարներ, ըստ ընդունուած հասկացողութեան մը՝ որ ունի իրեն սահմանափակ պատկերամթերք («բառամթերք»ի հիման վրայ), կանոններ, պարզ այլաբանական օրէնքներ: Անոնց ուսումնասիրութիւնն ալ «Իքոնոկրաֆի»ն է, այս անգամ՝ բառին ամենալայն իմաստով, Օրինակ, կան կամ կրնայ գոյութիւն ունենալ «Աստծոյ դէմքը՝ վերածնունդի արուեստին մէջ» նիւթի իքոնոկրաֆին, ճիշդ այնպէս ինչպէս Պօղոսեան կը ներկայացնէ «Հայ»ունը: «Աստուած» եւ «գոթ» աւելի վերացական կըլլան թուիլ, քան այն fօûfրեթ, մեկին իրականութիւնը, որ «Հայ»ն է: Սակայն կարելի է հաստատել որ երբ հայ մը (բնութիւնք, խաֆահանցի վաճառական մը որ իրօք թնդալիրն էր պատառին) կը ներկայացուի իբր Հայը, կատարուածը վերացական, սրբանկարչական արարք մըն է, որ կ'առնչի կ'ընտրէ որոշ մարդու մը որոշ յատկութիւնները, կ'ընդգծէ զանոնք, կ'ենթարկէ մեկնաբանական օրէնքներու, կը կաղապարէ, կը վերարտադրէ: Նշմարելի է, Պօղոսեանի գրքին մէջ, կրկնութիւնը: Կրկնութիւն, որ միայն անձերու (կամ՝ քաղաքներու) մէօրինակութեան չենք պարտիր, այլ նաեւ այն հատկացողութեան՝ որ ներկայացուցչական իմաստներ կան, եւ անոնց համեմատ օրէնքներ: (Գերմանական եւ անգլիական այն «դպրոց»ը, որ կը կոչուի Ուօրպըրկ Ինսթիթիութ, եւ անոր անօրէնը, Էռնըսթ Կոմպրիչ, կատարած են կարեւոր աշխատանք այս մարզին մէջ, ցոյց տալով, օրինակ, որ 11–րդ դարէն մինչեւ 16–րդ դար, «Երուսաղէմ»ը ցոյց տուող քանդակներ, մէօրինակ ու կրկնող, լաւ պեղուած ու քարէսպղրուած, յաճախ փոխուղ խաչակրաց եւ իսլամ Երուսաղէմին հետ այնքան ալ կապ չունին: Աւելի անոնց տեսքը եւ կրկնութիւնը կը տնօրինուի «Աստուածածին Սուրբ Քաղաք»ի հասկացողութենէն, որ կը պարտադրէ միապաղաղ պատկերացում): Նուազ միապաղաղ է հայութեան պատկերացումը, բարեբախտաբար Պօղոսեանի գրքին մէջ, սակայն ոչ մէկ ճիգ ակներեւ է, այս հարցը բացայայտելու:

Ուրեմն, որոշ բացատրութիւններէ հետք կարելի է այս գրքին տալ «Իքոնոկրաֆի»ի պիտակը: Կարելի է, որովհետեւ երբ «Հայը» կը ներկայացուի, անոր արտաքին տեսքը չէ միայն որ կը պատկերացուի, այլ նաեւ անոր հանդէպ գոյութիւն ունեցող հասկացողութիւն մը, լ՚իմէ զատ – պատկեր մը որ տարածուած ու յաճախ (վեր) ընդօրինակուած վարկածի մը կը վերածուի, եւ իբր այդ նոյնքա՛ն բան կ'ըսէ դիտող ու գծող Եւրոպացիին մասին, որքան՝ գիտուղ Հայուն: Այս գիրքը, ուրեմն, գոնէ տեսականօրէն, կրնայ հետաքրքրել հայ կամ եւրոպացի լուրջ ընթերցողն ու մասնագէտը:

Սակայն, դժբախտաբար ըսենք, միայն իբր հում նիւթ եւ առաղձ: Յայտնօրէն՝ Պօղոսեան նուիրուած, նոյնիսկ կրքոտ հաւաքող մըն է, փրկող մը ամէն ինչի, որ «վկայութիւն» մըն է իր ժողովուրդի եւ անոր պատկերացման մասին: Սակայն չէ ուզած կամ կրցած փոքր իսկ վերլուծական ճիգ եւ ուժականութիւն «սպառել», իր հաւաքածը ամենալաւ ձեւով ներկայացնելու համար: Խօսքս տպագրական դործին մասին չէ անշուշտ, այլ՝ դասաւորումի եւ բացատրութեան աշխատանքի մասին: Ֆրանսերէնն եւ անգլերէնն «բացատրական» մի քանի տողեր կ'ընկերանան իւրաքանչիւր պատկերի, որոնք յաճախ շատ բան չեն բացատրեր: Անդլերէնին մէջ կան սխալներ, որոնք կամ անհաճոյ են, կամ նոյնիսկ թիւրիմացութեան ազբիւր: Պատկերները չեն զետեղուած պատմա – վերլուծողական համադիրի (fօûրկէfuր) մը մէջ, որ պիտի կրկնապատկէր անոնց արժէքը, ոեւէ լուրջ հետաքրքրուողի համար:

Այնպէս ինչպէս որ է, ուրեմն, կը կրկնեմ, գիրքը հում նիւթ մըն է, որուն մշակումը եւ օգտագործումը պիտի մնան աւելի զգոյշ եւ հմուտ անձերու: Ուսուցիչներ կրնան օգտագործել այն գրքէն բազմաթիւ պատկերներ, քանի որ ան հարուստ «մթերանոց» մըն է ուր կան նմոյշներ (տասնեակ մը կամ աւելի) Հայաստանի հին քարէհաներէ. Արարատէն՝ այնպէս ինչպէս զայն տեսած են նոյեան տապանով տոզորուած ճամբորդներ, հայուհիներու տարազներու ներկայացումներ, եւայլն: Ես երբեք չէի տեսած հոս զետեղուած նկարները՝ հայ նոր հարսերու զգեստաւորումը պատկերացնող, Ալբիմեան Հայրիկի 1881–ի լուսանկարը, Վանի, Էրզրումի Կարնոյ եւ Կարսի տեսարաններէն ոմանք, եւ զետ տասնեակ – ներով ուրիշներ: Կարծեմ մի քանի իսկական ակադեմական մասնագէտներէ անդին, Պօղոսյ Հայոց փորագործները, օրինակ, պիտի զարմացնեն բազմաթիւ Պօղոսհայեր: Անակնկալներով լեցուն գիրք մը, ուրեմն, որ կը սոխրէ մեզ ըսել, – երանի՛ թէ անոր բացատրական մասին յատկացուած ըլլար կէսը գոնէ այն խնամքին եւ զուրգուրանքին, որ յայտնօրէն կը պարուրէ հատորին տեսողական կողմը:

ԱՍՂԻԿ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԲԵՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ. – «Նուվէլ ալ Մոակու»ի փրանսական հրատարակութեան վերջին թիւին մէջ (Յունիս 29 / Յուլիս 5) խորհրդային ծանօթ բաղաբաքան՝ Անդրանիկ Միհրանեան շահեկան վերլուծում մը կատարած է, որու գլխաւոր կէտերը կ'ամփոփենք ստորեւ. –

**

Վերակառուցումի առաջին հանդրուանը չուտով վերջ կը դտնէ. կուսակցութեան իչ. համադումարը անկասկած վերջակէտը պիտի դնէ չրջանի մը:

Կորբաչով մինչեւ այսօր չկարենալով արմատապէս բարեչրջել անտեսութիւնը, նախապատուութիւնը տուած է քաղաքական իչխանութեան նոր դիմագիծի մը: Իր նպատակն էր ազդեցիկ կառոյց մը ստեղծել որ կարող ըլլար անտեսական բարեչրջումը կատարելու: Այս ուղեգծին վրայ Կորբաչով արդէն յաջողութիւններ ձեռք ձգած է. հակառակ իր անկումը ազդարարող նախանչաններու, ամէն պայքար կը զօրացնէ իր դիրքը: Ընտրութիւններու հոլովոյթին վերաբերող փոփոխութիւններու չնորհիւ կարելի եղաւ սկզբունքի որոչում մը տալ, ստեղծելու համար խորհրդարանականներու մնայուն ժողով մը: Այլեւս գոյութիւն չունի կեդր. Կոմիտէի քարտուղարութեան նման հզօր մարմին մը: Ջնջուեցաւ Սահմանադրութեան 6–րդ յօդուածը ու սկզբունքով ընդունուած է բազմակուսակցականութիւնը: Վերջապէս, նախագահութեան մը ստեղծումով Կորբաչով ստանձնեց ամբողջ իչխանութիւնը ու երկիրը հրամանագրերով վարելու իրաւասութիւնը:

Կարելի է մտածել որ այս տուեալները պէտք է անամպ ապագայ մը պատրաստած ըլլան. սակայն իրականութիւնը այն է որ Կորբաչովի կացութիւնը երբեք այսքան փափուկ չէ եղած: Աւելի կարելի է միակ եղրակացութեան մը յանդիլ. եթէ ռազմավարական փայլուն յաղթականները չառաջնորդեցին ընդհանուր յաղթանակին, պատճառն այն է որ մարտավարութիւնը սպառած է: Կարելի է որ մարդ ճակատամարտներ չհաի ու կորսընդունի պատերազմը:

Մինչեւ 1989–ի ընտրութիւնները, ընկերային նոր ուժերը կը չեն չին յատկապէս Կորբաչովի վրայ, Նոմենկլատուրային դէմ մղուած պայքարին մէջ: Աւելի անդին ոչինչ կ'ներաչխատուրէր իրենց օրինականութիւնը: Ահա թէ ինչու անոնց ներկան ու ապագան կապուած էր Կորբաչովի ճակատագրին, ինչպէս կուսակցութեան ու պետութեան բարեչրջողներու թեւը:

Կացութիւնը փոխուեցաւ հանրապետական խորհուրդներու ընտրութիւններով, որոնց արդիւնքով ընկերային նոր ուժեր օրինական դարձան առանց Կորբաչովի: Աւելի անդին ան չկրցաւ ոտք յարմարցնել ընթացքին. իսկ ձախի նոր ուժերը որոնք յաղթական դուրս եկան ընտրութիւններէն, սկսան սպառնալ իրեն: Ջինքը ամբաստանեցին Նոմենկլատուրային ու պահպանողական կառոյցներու կապուած ըլլալու յանցանքով: Այս կացութիւնը չեզուեցաւ յատկապէս Էլցինի ընտրութեամբ: Սկսաւ զոյգ իչխանութեան չրջան մը:

Վերջին ամիսներու պատահարները յստակ զարձուցին աչքին ու Կորբաչովի միչեւ ստեղծուած լարուածը: Պահպանողականները առաջին անգամ ըլլալով Կորբաչովը ամբաստանեցին բացայայտ կերպով, կուսակցութեան ու ընկերվարութեան վերջ մը տալու փափաքով:

Սահմանադրական ու ամուր կառոյցով աչ թեւ մը լուրջ վտանգ է համադումարին համար: Կրնայ նոր նեղութիւններ պատճառել նախապահին:

Կայ նաեւ այն հատանականութիւնը որ կուսակցութիւնը լինք ուղէ խզել Կորբաչովի հետ: Այս պարագային, Կորբաչով կրնայ պարապութեան մէջ մնալ, ոչ աչին ոչ ձախին չենակէտ ունենալով: Այդ կացութեան մէջ կրնայ ըլլալ որ Կորբաչով պարտաւորուի դէպի աչ թեքում մը կատարելու, ինչ որ բոլորովին պիտի բեկանէ իր վարկը ձախին մօտ:

Ամէնէն հատանականը այն է որ իչ. համագումարէն ետք երկիրը ներքին քաղաքականութեան նոր հանդրուան մը թեւակոխէ: Ծագած հարցը ան պիտի ըլլայ թէ վերակառուցումը պիտի վերապրի՞ նման պայմաններու մէջ: Կեդրոնական ձախ ուժերու համախմբում մը ամէնէն յարմար կարգադրութիւն մը կրնայ ըլլալ:

Համագումարի ընթացքին, ուղեկով ժողովրդավար հակումին զեկավարութիւնը պահպանել, Կորբաչով կրնայ բացէ ի բաց խզել կուսակցութեան հին սկզբունքներուն հետ: Այսինքն, համագումարը կը թողէ նախկին վարդապետութիւնը ու կուսակցութեան լուծումը կը հռչակէ: Այնոր եւ պետութեան նախկին կառոյցները, ոճիրներու եւ սխալներու ամբաստանութեան տակ կը գտնուին: Կը չեչտուի որ վերակառուցումը ուղղուած էր անցեալի հիչչային դրութիւնը չախջախելու: Այս նպատակին հասնելու համար սակայն, պէտք պիտի ըլլար կիսամիչոցներու դիմելու, ինչ որ աւելի պիտի ծանրացնէր երկրին անտեսութիւնը: Միւս կողմէ, նման կեցուածք մը պիտի վատեթացուէր անով, որ աչին յարձակումնակութիւնը մեղմած պիտի ըլլար այն չրջանին, երբ ժողովրդավար ուժերը սպմնային վիճակի մէջ էին ու Նոմենկլատուրան կրնար դիւրութեամբ խեղդել զանոնք:

Կուսակցութիւնը լուծելէ եւ զանազան հոսանքներու գոյութեան իրաւունք ճանչնալէ ետք, անհրաժեչտ կ'ըլլայ նոր կուսակցութեան համաժողով մը կազմակերպել. անգամ մը որ այս կուսակցութիւնը կազմուի, նախագահական իչխանութեան օգտագործումով պէտք կ'ըլլայ լուծել նախկին Խորհրդարանը ու Գերագոյն Խորհուրդի նոր ընտրութիւն կազմակերպել:

Թերեւս այսքանը բաւարար չըլլայ վերակառուցումի նոր դիմագիծ մը ստեղծելու. այսուհանդերձ առիթ մը կուտայ: Լաւագոյս գործածելու համար զայն, բարեչրջումի հեղինակը պէտք է գլխաւորէ այն ուժերը որոնք ծնունդ առին իր գործընթացէն: Աւելիա պիտի ըլլայ տրամաբանական ու վստահելի միակ միաբանութիւնը:

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ՝ ՎԱՉԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, ԽԱՉԻԿ ՍՏԱԲՈԼՑԵԱՆ ԴԱԻԻԹ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԿԸ ՎԿԱՅԵՆ

ՄԱՐՍԷԼ. – («Յառաջ»). –

Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը ընդունեցաւ Յունիս 21–ին, Հայաստանի Սորվրդարանի երեք երեսփոխանները՝ Վազգէն Մանուկեան, Խաչիկ Ստամբոլցեան եւ Դաւիթ Վարդանեան: Երեք ականաւոր եւ տիրական դէմքեր զարթաղեան Շարժումին որ աւելի քան երկու տարիէ ի վեր, եւ այժմ ՀՀՇ–ի մէջ, կը ղեկավարեն մակընթացութիւնը հայրենի ժողովուրդին դէպի իր իրաւունքներու պետականութեան արտայայտութեան: Կը պնդեն պայքարը յանուն հողին, ազգային դերիչխանութեան, մարդկային իրաւունքներուն: Կը խորհրդանշեն ժողովուրդի մը տենչերը, կամքը եւ դիմադրական ոգին եւ մանաւանդ յոյսը վաղուան Հայաստանի համար՝ ինքնավար, դերիչխան, անկախ:

Հաւաքոյթը բացաւ եւ վարեց Կարօ Յովսէփեան: Ընդգծեց երկու տարիէ ի վեր անընդհատ չարժումին, անկիւնադարձ դէպքերուն ստեղծած յեղաշրջումը: Արագացուցին ընթացքը մեր պատմութեան: Ապա, ներկայացուց օրւան երեք անձնաւորութիւնները, որոնք խօսք առին յաջորդաբար:

Խաչիկ Ստամբոլցեան շնորհակալութիւն յայտնեց Սփիւռքի բոլոր Հայերուն, որոնք երկու տարիէ ի վեր մեծ օգնութիւն կը բերեն հայրենի ժողովուրդի մէկ առեւտուր հաստատելին: Հայաստանի այսօրուան վիճակը բաղդատեց ծննդաբերող կնոջ մը, որուն երկունքի ցաւերէն լոյս աշխարհ պիտի գայ ինքնուրոյն եւ անկախ Հայաստան մը «կլաղնոսթ» նկատելով բացախօսութիւն Խաչիկ Ստամբոլցեան ըսաւ. – «առաջին քաց խօսող ժողովուրդը եղաւ Ղարաբաղը. ըսաւ՝ ցաւ ունեմ եւ այդ ցաւի մասին բարձր խօսեց, եւ այնպէս բարձր խօսեց որ այդ շարժումից, ցնցումից Պէռլինի Պատը փուլ եկաւ, Ռումանիոյ բռնապետը վար ինկաւ, պալթեան երկիրները իրենց անկախութեան ճամբան են բռներ ... եւ մենք այդ շարժման սկիզբի ժողովուրդս դեռ ինչ բան ենք շահած. պատճառն այն է որ Հայաստանի մէջ Համայնավար կուսակցութիւնը ունի իր եւ Մոսկուայի շահերը ... եւ այս երկու տարիներու ընթացքին չփորձեց միանալ իր ժողովուրդին»: Խարազանեց փաստերով կուսակցական «ապարատ»ը եւ աւելցուց՝ «բայց, այսօր ունենք մի ժողովուրդ որ շատ տոկուն է, իր մէջից դուրս է հանել լացն ու կոծը, եւ պատրաստ է մեռնելու: Պայքար է մղուում ուղիղ քաղաքական, սահմանադրական ճանապարհով»: Հուսկ, խօսեցաւ ընտրութիւններու առաջին արդիւնքներու մասին, քացատրեց անոնց կարեւորութիւնը երկրին եւ անհատին համար չեշտելով՝ «մենք միշտ ընտրել ենք մէկ մարդուց մէկ մարդ»:

Դաւիթ Վարդանեան, հակիրճ խօսքերով, բացատրեց պատասխանատուութեան ներկայութեան նպատակը Ֆրանսա: Նախ հանդիպիլ Սփիւռքահայ համայնքներուն, ծանօթանալ անոնց եւ ներկայացնել Հայոց Համազգային Շարժումի նպատակները: Յետոյ, քննարկել միասին Հայաստանը եւ հայ ժողովուրդը ընդհանրապէս յուզող տարբեր հարցերը, այսօր: Երրորդ, հանդիպիլ այն քաղաքական ներքին ուրոնք իրենց հովանաւորութեան տակ առին Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները իրենց բանտարկութեան (Դեկտեմբեր 1988 եւ Յունուար 1989–էն Մայիս 31) չրջանին: Յիշողութիւնները թարմացնելու համար կրկնենք որ իրենց «փառէնաժ»ները տուած էին Ալէն Քարինեան (Կրընոպլ) Վազգէն Մանուկեանին, Տոմինիք Պօտիս (Թուլուզ) Դաւիթ Վարդանեանին եւ Քաթրին Թրոթման (Մարսէյլ) Խաչիկ Ստամբոլցեանին:

Վազգէն Մանուկեան նախ խօսեցաւ Հայաստանի ժողովուրդի մտայնութեան փոփոխութեան մասին, այս երկուքուկէս տարուան ընթացքին: Ղարաբաղեան Շարժումը ըսաւ իր մէջ կը պարունակէր պահանջատիրական ուժականութիւն մը որ ունեցաւ չատ մը դրական եւ նաեւ բացասական արդիւնքներ: Դրական արդիւնքներու կարեւորագոյններէն եղան՝ անկախ Պետութեան մը անհրաժեշտութեան գիտակցութիւնը ազգային գոյութիւն ապահովելու համար եւ համոզումը թէ նախ հարկ է ապաւինել սեփական ուժերուն եւ գինուիլ: Սփիւռքի մասին անդրադառնալով, գոհունակութեամբ հաստատեց ցուցաբերուած բարոյական եւ նիւթական օգնութիւնը, մանաւանդ երկրաշարժի առիթով Հայաստանի եւ յայտարարեց՝ «սակայն, Հայաստանը այդ չէ որ կը սպասի Սփիւռքէն: Սփիւռքը ինք պէտք է ըլլայ հզօր եւ հզօրանալով ամենամեծ օգնութիւնը կը բերի Հայաստանին: Հզօրանայ տնտեսապէս, քաղաքականապէս եւ կազմակերպուի: Ձիշդ է որ մեր ժողովուրդի մէջ կան տարակարծութիւններ, բայց երբ իրականալի խնդիրներ դրուին ազգը ինքնիրեն կը միաւորուի, կը կազմէ միասնական բռունցքը: Երբ կան գաղափարներ վեհ, երբ կայ համոզումը որ կարելի է իրականացնել նպատակ մը, կամայ թէ ակամայ անոնք կը նպաստեն համախմբման եւ ոչ թէ կոչերը: Համոզուած ենք որ Հայաստանի ժողովուրդը եւ Սփիւռքը միասին, միասին հզօրանալով, մի դէմք ունենալով ընդդէմ ամբողջ աշխարհի կը կանգնինք եւ կը ստեղծենք մեր Պետութիւնը»:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Ալեք Մանուկեան» Մշակ. Կեդրոնին մէջ, Յունիս 15–ին, տեղի ունեցած է 75 տարի առաջ Պոլսոյ մէջ կախաղան հանուած Հնչակեան 20 գործիչներու ոգեկոչման հանդիսութիւնը: Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան «Փարամազ» մասնաճիւղին կողմէ Լոս – Անճըլըսէն հրաւիրուած օրուան բանախօս՝ Գրիգոր Յոհաննեանի ելոյթէն ետք, զարմուհեստական յայտագրին զուգահեռ խօսք առած են Սարգիս Ջիլինկիրեան (Հ. Բ. Ը. Մ.), Պարգեւ Յոճաճեան (Ռ.Ա.Կ.), Սերոբ Վէսոյեան (Հ.Յ.Դ.): Փակման խօսքը ըրած է Գանատայի թեմի նորընտիր առաջնորդ Յովնան Ծ. Վրդ. Տէրտէրեան:

***

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայ Կրթական եւ Մշակութային Կեդրոնի սրահին մէջ, Յունիս 11–ին, չուրջ 250 հոգի ներկայութեամբ, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Մորվրդային Դերազոյն Մորհուրդի երեսփոխան Լիւտմիլա Յարութիւնեան: Հ. Յ. Դ. Պոսթընի «Արդարապատ» կոմիտէի ու Հ.Օ.Մ.–ի տեղական մասնաճիւղերուն կազմակերպած երեկոյթը բացած է Գէորգ Տօնապէտեան: Լիւտմիլա Յարութիւնեան խօսած է ընդհանրապէս Մորհրդային Միութեան եւ յատկապէս Հայաստանի տնտեսական ու քաղաքական հիմնական խնդիրներուն չուրջ:

***

ԴԱՆԱՏԱՅԻ Համազգային Մշակութային Միութեան չրջանային վարչութեան հրաւէրով, Յունիս 10–ին Թորոնթօ ժամանած է Երեւանի Դրամատիկական Թատրոնի բեմադիր՝ Արմէն Խանդիկեան, «Համազգային»ի տեղւոյն ուժերով բեմադրելու համար Պերճ Զէյթունցեանի «Մեծ լռութիւն»ը եւ Յ. Պարոնեանի՝ «Պաղտասար Աղբար»ը:

ռուժի կը կանգնինք եւ կը ստեղծենք մեր Պետութիւնը»:

***

Այս երեւոյթներէն յետոյ եղան բազմաթիւ հարցումներ այժմեական հարցերու, անկախութեան դաղափարին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեցուածքին, ընտրութիւններու արդիւնքներուն եւ անկէ բիսող յաւակնութիւններու մասին, եւայլն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՇԱԻԻԼԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Միօրեայ դպրոցին ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Կիրակի, Յունիս 24–ին: Յետ միջօրէին, քաղաքին ԷՄ – ԺԻ – ՍԷ–ի սրահը: Ներկայ էին դպրոցին քառասուն աշակերտները, ծնողներ եւ բարեկամներ:

Իր բացման խօսքին մէջ, ուսուցչուհի Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան բարի գալուստ մաղթեց բոլոր ներկաներուն ու չեշտեց միասնականութեան անհրաժեշտութիւնը դաղութի մը առաջ ընթացքին համար. ան ըսաւ որ դպրոցն ալ, ինչպէս ամէն կառոյց, կրնայ ապրիլ միայն բոլորին միակամ աջակցութեամբ, եւ դիմադրաւելու համար դաղութին ապրած ներկայ դժուար օրերը, բանախօսը հրաւիրեց պայքարիլ բաժանումի փորձերուն դէմ:

Հանդէսը բացուեցաւ Տիկին Գալֆայեան – Փանոսեանի տասը աշակերտներով (երկուքը՝ չափահաս), որոնք հետեւած էին իր պատրաստած լսողաս – տեսողական դասընթացքին: Մէկ տարուան մէջ, անոնք կրցած էին տիրանալ 300 բառերու հասնող բառապաշարի մը, ու սորված էին հոլովումներն ու խոնարհումները: Յատակ առոդանութեամբ, մեկնաբանեցին քանի մը դեղեցիկ երգեր որոնք մեծ ընդունելութեան արժանացան ներկաներուն կողմէ:

Կարգը եկած էր ուսուցիչ՝ Պր. Մեսրոպ Ադամեանի աշակերտներուն, որոնք հայերէն կը սորվին դասական եղանակով: Ան, օգնական – ուսուցչուհի՝ Սեսիլ Նազարեանի աջակցութեամբ, պատասխանատու է աւելի քան երեսուն աշակերտներու, սկսնակէն մինչեւ Պաքալօրէայի պատրաստութիւն, անցնելով չափահասներու յատուկ դասարանէ մը: Անոնք, փոխն ի փոխ կատարեցին լմբական եւ անհատական երգեր, արտասանութիւններ, կարօ Գույումճեանի ջութակի կամ սրինդի ընկերակցութեամբ:

Յերեկոյթը չարունակուեցաւ երգիծաբան՝ Լեռ Կամսարի գաւեշտի մը ներկայացումով («Թէ ինչպէս զերի ինկայ ես»), Թէեւ Լեռ Կամսար ապրած եւ ըստեղծագործած է Հայաստան, ան իր գործերը գրած է արեւմտահայերէն, ինչ որ աւելի դիւրամատչելի էր բոլոր ներկաներուն համար. հաճելի ժամանց մը բոլորին:

Հանդէսին զեղարուեստական բաժինին իրենց մասնակցութիւնը բերին նաեւ աղջկանց ժողովրդական պարախումբը (պարուսոյց՝ Սեսիլ Նազարեան), ինչպէս նաեւ Արմէն եւ Րաֆֆի Փանոսեան եղբայրները՝ որոնք մեծ յաջողութեամբ ներկայացուցին Յովհաննէս Թումանեանի «Շունն ու կատուն»:

Մրցանակներուն բաշխումը ուրախացուց բոլոր աշակերտները՝ անխտիր:

Վերջին խօսքը տրուեցաւ դպրոցին կրօնքի դասատու՝ Հ. Զաւէն Վարդապետ Պաչարեանին, որ մասնաւոր չնորհակալութիւն յայտնեց ուսուցիչներուն իրենց տարած աշխատանքին համար: Ան քաջալերեց ծնողները որպէսզի զօրավիգ կենան իրենց զաւակներուն հայեցի դաստիարակութեան, զանոնք ղրկելով եկեղեցւոյ կողքին գործող՝ հայկական դպրոցը:

Հանդէսը փակուեցաւ նախընթրիքով մը:

Հ. Հ.

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Տէր Հայրն ալ իր կարգին 4 վէրք կը տանայ, բուքրտրանին սարերու կատար բացօթեայ կը պահի, սովհար ժողովրդեան հետ խոտ ու կրնայ կ'ուտէ եւ հրպչնի բոմբիւններուն կը խառնէ աստուածպերս իր աչէլուները, մինչեւ որ կը յաղթի պատառատուն զգեստներով՝ կիսավայրենի վիճակի մէջ հասնիլ էջմիածին եւ Մշոյ կոտորածին ընդարձակ տեղեկագիրը պատրաստել, Սրբազան Հայրապետին հրահանգով: Հոն ըստ բաւականին կազդուրուելէ վերջ՝ փափաքնոք կը մտնէ մերոնց չարքերուն մէջ (Բ. Բանակ), իբր խոստովանահայր ծառայելու եւ թախտը կ'ունենայ Հայ հրամանատար Սամարցեւի եւ անոր զօրաց հետ հանդիսաւոր մուտ գործել իր ծննդավայրը, չարդարար Քիւրտերու ծակամուտ պարագլուխներ երեւան հանելով՝ տալ անոնց արդար պատիժին, Սուրբ Կարապետի եւ Սուրբ Աղբերիկի քանդաւեր վանքերու զաղտամեան անկիւններէն դուրս հանել խել մը թանկագին հնութիւններ եւ եկեղեցական սպասներ եւ փոխադրել զանոնք Մայր Աթոռ: Ի վարձ իր անձնուէր գործունէութեան՝ Նորին Սուրբ Օծութիւնը կը չնորհէ իրեն լանջախաչ, ծաղկեայ փիլոն եւ Աւագութիւն, Ռուս կառավարութիւնն ալ՝ Սթանիսլաւ եւ Սուրբ Աննա պատուանչանները: Զինադադարէն յետոյ Պոլիս կուգայ, ապա կը մեկնի Ամերիկա, Ֆրէզնօ քնակող հայրենակից – ներու միանալու եւ ողբալի Մուշը սպալու անոնց հետ: Հոն էր որ խմբագրել տուաւ եւ հրատարակեց Տարօնոյ Ջարդատապատմը 1920-ին. այնուհետեւ Պոլսոյ ճամբով կ'անցնի Հայաստան, հատատարմ մնալով այրիացեալ երէցի իր կոչումին եւ իր ազգօգուտ գործունէութեան, քանզի Տէր Եղիշէ իր 4 զաւակներն ու երիցուհին զոհ տուած է այն դժխաւանջ Գեհենին՝ որ ինը Բիւրները լափլզեց Հայ սերունդին, օրրանի մանկիկէն սկսեալ մինչեւ զառամ ծերունին: Ահա՛ այդ գեհենին ուրուագիծ պատկերը: – 1915 Յունիս 25–ին մուհեճիկ կը չրջի թաղ թաղ, 18–էն 45 տարեկաններուն զինուորագրումով զեկուցանող: 1914–ի վերջերը, Մշեցիք անգամ մը «պէհէյ» վճարած ըլլալով հանդերձ կը ստիպուին կրկին հատուցանել այդ «արեան գին»ը, տատապանքէ, տարապարհակէ եւ տարժամ մահէ զերծ մնալու յոյսով: Երեք օր յետոյ՝ Վարդավառ՝ կը սկսի յարձակումը – նախատօնական իրենց քնաջնջումին: Ոչխարի պէս անճիտումը քնակչութիւնը էր որ ուրանար այդ հերոս ժողովուրդը, պատուաւոր մահուան մէջ ողջունած ըլլալու համար Յեղին անմահ հոգին: Երկուշաբթի, Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի օրերը կորիւնի պէս կը կոտրի ան քաղաքին մէջ, բաղմաթիւ զոհեր տալով սակայն, քանի որ հրետանին կը զոռար ամէն անկիւնէ եւ տուներ հրոյ ճարակ կ'ըլլային տակաւ: Կարնեցի վաճառական Մեսրիկեան պատմեց մեզ հետեւեալ դրուագը զոյամարտի այդ զերազոյն անցուդարձերէն, Քաղաքին ամենայայտնի առեւտրականներէն էր Խաչիկ Սինոյեան՝ որ իրեն եւ իրենները անխուսափելի մահը կանխատեսելով, արիաբար կուրծք տուաւ Քիւրտ հորդաներուն: Բայց «հասեալ էր ժամն», որեւէ հնարք չկար փրկութեան: Եւ զուլումին ուժգնութենէն ահաքրտնած, Սինոյեան ափերով ոսկի նետեց իր պատուհանէն դուրս՝ խուժող թշնամիին առաջք, հատնելու վըրայ եղող իր փամփուշտները յոմպէտս մսխած չըլլալու համար: Այդ փամփուշտներն ալ արձակուեցան իրենց նպատակին, մինչ արիաբանց Հայորդին կը հրահանգէր իրեններուն որ թոյն առնէին նոյնհետայն, իսկ ինք կ'արտորար քարիւղի թիթեղներ պարպելու իր բնակարանին վրայ ու կը բռնկցնէր զայն, որպէսզի իրեններէն ոչ ոք ողջ յանձնուած ըլլար հայակուլ խուժանին...:

Այսպէ՛ս կ'ընթանար Աղէտը հայնոցէ – հայնոց, մինչեւ որ ուժով անհամեմա՛տ զերազոյն հզօրագոյնը, Մահմետականը, կը տանէր դիւրին յաղթանակ մը Հայուն վրայ:

Քրիստոնեայ Հայաստանին մէկ հատուածին պարտեալ յաղթութիւնն էր այդ՝ ընդդէմ Մահմետական կրօնի, որ ուխտած էր խաչապաշտ Հայը չապրեցնել ի Տանկաստան: Քաղքին ամէնէն մօտիկ Գառնի, Ալիճան, եւ Աւրան զիւղերը միայն կը հետեւին Մուշի օրինակին եւ կը դիմագրեն ցչտին կապար, հուսկ ուրեմն նահատակուելով պատուաւոր կերպով:

Հինգշաբթի՝ մասնակի կռիւները, իսկ Ուրբաթ զէնքի պայթիւնները զադարած էին այլեւս, վանդի պայքարող տղերք աղէտին ահաղնութիւնը խորաչափելով՝ Չորեքշաբթի իրիկուն բարձրացեր էին Սառնոյ լեռները, միանալով հոնտեղ խմբուած ուժերուն: Նոյն Ուրբաթին, խուժանը կը զեղերէր քաղքին մէջ հայնոցէ հայնոց՝ ծուարած ողջերը հաւաքելու:

(Շար. 49)

(Շար· Ա· էջէն)

ցոլին մօտ այն կարծիքը կը առեղծեն որ հակավերակառուցական ուժերն ու ահաբեկիչները պէտք է Հայաստանի մէջ փնտռել:

Յունիս 22–ին Ռուսաստանի Համայնավար Կուսակցութեան հիմնադիր համագումարին հեռատեսիլէն հետեւողները լսեցին Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բ· քարտուղար Օ· Լոթովի ուղղուած հարցումը՝ ան Ռուսաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Ա· քարտուղարի պաշտօնին համար թեկնածու ներկայացուելու բարոյական իրաւունքը ունի՞ արդեօք, երբ «Հայաստանի մէջ այդքան ուսերիտասարդներ զոհուեցան» տեղական իշխանութեանց·ուղղակի թոյլտուութեամբ: Հարցումը ճիշդ է, բայց սխալ հասցէագրուած է: Լրատուները որքա՛ն խեղաթիւրած են հասարակութեան դիտակցութիւնը, որ նոյնիսկ Ռուսաստանի Համայնավար Կուսակցութեան համագումարին կը կշտամբուի այն հանրապետութիւնը, որուն ժողովուրդը ինքն է ցեղասպանութեան ենթարկուած: Եւ եթէ յայսօր ժողովուրդը չի գիտեր ողջ ճշմարտութիւնը չորեքի դէպքերուն մասին, մեղաւոր են այն հրապարակումները, որոնցմէ մէկն է վերոյիշեալը:

***

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը քննարկած է Ազրբէյճանէն ներգաղթած Հայերու վիճակը ու լուրջ թերութիւններ գտած է «Խորհրդային Հայաստան վերադարձող Հայերու ընդունման ու տեղաւորման պետական Կոմիտէ»ի գործունէութեան մէջ: Անբաւարար գտնելով այդ Կոմիտէի գործառնութիւնը, կառավարութիւնը ընդունած է պետական Կոմիտէի նախագահ՝ Ազատեանի հրաժարականը:

Կառավարութիւնը համապատասխան մարմիններէն պահանջած է ներգործուն միջոցներու ձեռնարկել գաղթականներուն օգնութիւն ցոյց տալու որոշումներուն անվերապահ կատարման համար:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԼՕ – Ս· ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Կիրակի, Յուլիս 8
ԺԱՄԸ 12·30–ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 22·30

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
- Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց
- Ընտանեկան հանելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
վալսիսի
«ՆԱՅԻՐԻ»
նուագախումբի

— Մուտքը ազատ է —

ԿԱՑՈՑՏ ԽՄԷՔ

ՇՐՋՈՒԻՆ ԿԱՑԱՆ

Կապոյտ Ծաչի ամբան չրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գոթսիքա, Յուլիս 3–էն 24, արձանագրուիլ մասնակիցներու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը·–

48 24 46 57

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՑՈՑՏ ԽՄԷՔԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Յուլիս 7, ժամը 14·30–ին Պօմոնի եկեղեցւոյ վերի սրահին մէջ:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մարզարեան զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ (Ժերար) Մարզարեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Վրէժ Մարզարեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տիրացուեան,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նահնին եւ քրոջ՝

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ Տիրացուեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 3–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Յուլիս 5, ժամը 15·30–ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին, 4 Կոմիտաս փողոց:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ԾԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ժերար Մարգարեանի եւ ողբացեալին ընտանիքին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԻՄԻՆ·–

Իրենց սիրելի բարեկամին՝ Յովհաննէս Հաբէեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեան 250 Ֆր· կը նուիրեն ողբացեալին սիրելի՝ «Ծառաջ»ի:

INALCO

SECTION D'ETUDES ARMENIENNES

INSCRIPTIONS

Inscriptions en 1ère année de 1er cycle: du 2 au 27 juillet
Inscriptions en 1er cycle 2ème année et en 2ème cycle: du 10 au 27 septembre
Inscriptions des auditeurs libres: du 3 septembre au 14 décembre.

Les inscriptions ont lieu à l'INALCO
2, rue de Lille, 75006 Paris

LANGUE ARMENIENNE
(matin et après-midi)

Arménien occidental moderne: grammaire (M. Kouymjian). Lundi
Arménien occidental moderne: phonétique, morphologie, vocabulaire, langue parlée (M. Boyadjian) Lundi et Vendredi
Arménien classique (M. Kouymjian). Lundi
Arménien oriental: grammaire et textes (Mme Apoyan). Mardi
Textes littéraires en arménien occidental et oriental (M. Beledian). Mardi
Composition littéraire et littérature arménienne moderne (M. Boyadjian). Mardi.

CIVILISATION ARMENIENNE
(après-midi et soir)

UA151 Initiation à l'histoire et à la civilisation arméniennes (M. Kouymjian)..
Lundi 18h30-20h (1er semestre)
UA152 La diaspora arménienne et sa littérature (M. Beledian). Mardi 18h30 - 20h30 (2ème semestre)
UA153 Histoire de l'Arménie moderne (M. Kévorkian).
Mardi 18h30 - 20h30 à la Bibliothèque Nubar (1er semestre)
UA154 Histoire de l'Arménie soviétique (Mme Mouradian). Lundi 14h00 - 16h00 (1er semestre)
UA157 L'art et l'iconographie arméniens : les miniatures. (M. Kouymjian).
Lundi 18h30- 20h(2e semestre).

Les cours ont lieu au Centre universitaire Dauphine sauf indication du contraire.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS ET TOUTES PRECISIONS SUR LES HORAIRES :
Tél. : 49 26 42 00 (INALCO)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Քէլապճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ռըպէր Ճըրկայեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Արնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցին, Կիրակի, Յուլիս 8–ին, իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԵՐԱՆԻԿ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Տիկին Մարիամ Ալթէլեան, Շաւարշ Ալթէլեան, Տէր եւ Տիկին Լուիզ Փիօլա, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ալթէլեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Վազգէն Զինարլի եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր և Տիկին Արմէն Թաշճեան եւ զաւակները, Տիկին Անահիտ Ալթէլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պերճ Թադէոսեան եւ զաւակները, եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 8, Լիոնի Ս· Յակոբ եկեղեցին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱԼԹԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ecole TEBROTZASSERE recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

ՏԱՐՕՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր· Մարտիկ Տակառեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ այս Կիրակի, Յուլիս 8, Փարիզ, Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, Տարօն աշխարհի եղեռնի 75–րդ տարելիցին առթիւ, նահատակ Տարօնցիներու յիշատակին:

Ի գիտութիւն նահատակներու յիշատակը յարգողներուն:

Պր· Մ· Տակառեան այս առթիւ 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Ծառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ· – Պ· Ժիրայր Գարագեան 500 Ֆր·:

Khatchig STAMBOLTSIAN
à ISSY-LES-MOULINEAUX

CONFERENCE - DEBAT

«SITUATION ACTUELLE ET AVENIR DE L'ARMENIE»

Vendredi 6 Juillet à 20 h 30
en l'église évangélique arménienne
28, avenue Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի վերամուտն է երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին: Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը: Բոլոր տեղեկութիւններու համար դիմել եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան:

Հասցէ՝
EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ· – 43 – 78 – 92 – 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
(ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Sous le haut patronnage de
Monsieur THEO BRAUN
Ministre délégué, chargé des personnes âgées

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

à GONESSE (95)

7, rue de l'Eglantier

Dimanche, 8 juillet à partir de 11 heures
Retransmission de la Finale du Mondial assurée.
— Entrée gratuite — — Parking —

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48 - 78 - 02 - 99
ou à la Maison de retraite de Gonesse : 39 - 85 - 24 - 24
En cas d'intempérie toutes les dispositions sont prises.
Départ Gare du Nord à partir de 10 h., tous les quarts d'heure, jusqu'à 18 h., descendre à Villiers-le-Bel,
prendre l'autobus n° 24 jusqu'à l'arrêt de la Madeleine.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 6

VENDREDI
6 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.312 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.312

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՊԱՏԿԱՆԻԼ, ՍԱԿԱՅՆ, ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱԿԱՒԻՆ ՀԱՑ Է...»

ԸՍԵՐ Է ԱՆԴԱՐԱՅԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԵՍՊԱՆԸ

Հետաքրքրական է Մոսկուա – Անգարա այս նոր «սիրաբանութիւնը», որու կ'անդրադառնայ *«Թէրճիւման»*: Այլապէս սիրեցիմ խորհրդային դեսպանին սա «տակաւին»ը որ – եթէ բերնէն փախած չէ – (խորհրդային դիւանագէտներու բերնէն շատ բան չի փախիր) բաղաքական ամբողջ ծրագիր մը կը մատնէ:

⁂

Յուլիս 4–ի «Թէրճիւման» օրաթերթին մէջ հրատարակուած է զրոյց մը, որ տեղի ունեցած է Խորհրդային Միութեան Անդարայի աւագ դեսպան՝ Ալ· Զէրնիչեւի ու Ազգ· Աշխատանքի կուսակցութեան ղեկավար Ալփասլան Թիւրքէշի միջեւ:

Խորհրդային դեսպանը ծանրացած է նորագոյն պայմաններուն մէջ երկու երկիրներուն մերձեցման կարեւորութեան վրայ· այս մերձեցումին առաջին քայլը պիտի կազմէ առեւտրական կապերու ընդլայնումը: Զէրնիչեւ որպէս երաշխիք կը յիշեցնէ թէ Խորհրդային Միութիւնը իսկական դաշնակցութեան մը վերածուելու գործընթացին մէջ կը գտնուի· այս պարագան ներքին գործերու մէջ բոլորովին ազատ պիտի ձգէ հանրապետութիւնները, անոնց կարելիութիւն տալով պաշտպանութեան, արտաքին քաղաքականութեան ու ընդհանուր մշակոյթի քաղաքականութեան իրենց նախընտրութիւնները տեղեկացնել կեդրոնին:

Այդ ընդհանուր հարցերէն եաք, խօսակցութիւնը կը կեդրոնանայ Կովկասի ու Հայաստանի վրայ: Զերնիչեւ կ'ըսէ թէ Միութենէն անջատումի փափաք յայտնող հանրապետութիւններու մէջեւ ամէնէն ծայրայեղականները կը գտնուին Կովկասի մէջ: Իսկ Թիւրքէշ կը ծանրանայ Հայաստանի արտաքին նեցուկին վրայ· դրդուելիւն կը նկատէ արտասահմանէն Հայաստանի զօրավիղ չարժումները, օգտակար նկատելով այսուհանդերձ, հաստատելով Հայաստանի ու Վրաստանի հետ: Ասիա կը կրկնէ թէ Թուրքիոյ վերաբերող հայկական պընդումները անհիմն են եւայլն:

Զէրնիչեւ կը պատասխանէ. – «Ցեղասպանութիւնը պատմութիւնը կը հետազբօսէ· պրպտումները պատմաբաններ պէտք է կատարեն· մենք պէտք է այսօրուան իրականութեամբ սերտորեն ապագային: Ղարաբաղի խնդրին մէջ Խորհրդային Միութիւնը հարց մը չունի: Ղարաբաղ պիտի շարունակէ Ադրբեջանի պատկանիլ· սակայն չմոռնանք որ շրջանի բնակչութեան մեծամասնութիւնը տակաւին Հայերէ կը բաղկանայ»:

Խորհրդային դեսպանը կ'ըսէ նաեւ թէ անուրանալի իրականութեան է Ամերիկայի, Ֆրանսայի եւ Հարաւային – Ամերիկայի հասարակականութիւններուն կողմէ Հայերուն ներկայացուած նեցուկը· սակայն բոլորովին անհիմն են այն տարածայնութիւնները որոնց համաձայն անոնք պէտք փոխադրած են Հայաստան: Զէրնիչեւ կը վստահեցնէ թէ պէտք է հաւատք ընծայել իրեն, երբ կ'ըսէ թէ չրջանին մէջ կատարեալ է իրենց հակակշիռը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԵԶԻ ՍԹԻՐՆ ՄԸ ԿԸ ՊԱԿՍԻ...

ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ
ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԵՆԷ ՄԸ ԵՏՔ

Ձորեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20–ի լրատուութեան ընթացքին, Ջրօսապրջիկութեան ենթանախարարը՝ Օլիվիէ Սթիրն բնաւ ընկճուած չէր եւ որոշ ամբարտաւանութիւն մըն ալ կը ցուցաբերէր, չեչտելով թէ քնաւ յանցաւոր չի զգար ինքզինքը, «մերձաւորները», «հարազատները» ուղեր են օգտակար ըլլալ, հաճոյք պատճառել, եւ աւելցուց՝ պիտի չհրաժարիմ, եթէ հրաժարիմ ընդունած կ'ըլլամ որ յանցաւոր եմ: Երկու ժամ եաք, ժամը 22–ին՝ հրաժարեցաւ:

Ի՞նչ էր պատահած կամ բանն ինչո՞ւմն է...:

Օլիվիէ Սթիրն, որ կեդրոնէն ձախ թեքումէ եաք, Ընկերվարական կուսակցութեան անդամ ալ եղած էր, Յուլիս 2–ին եւ 3–ին fոլլոf մը կը կազմակերպէ «Les états - généraux du progrès»: Ընկերվարական ծանօթ պարագլուխներ պիտի խօսին: Սրահը պարապ է, հակառակ անոր որ երկրի ունեցողներն ալ երկրորդական մարդիկ չեն, աւելի քան 10 նախարար, Ա· քարտուղարը, Ֆապիւս, եւայլն, եւայլն: Սրահը միշտ պարապ է – Երկուշաբթի առաւ 30 հոգի կայ, կէսօրէ եաք՝ հազիւ 40: Երեքշաբթի առաւոտ միշտ պարապ է, յանկարծ կէսօրէ եաք լեփլեցուն է: Ի՞նչ պատահած է: Քանի մը հարիւր հոգի «վարձուեր էն», մարդ ղլուխ 349 ֆրանք վճարելով: Ամենաս Ա· Սիւիվրն է որ պարապ մարդոց (գործազուրկ, ուսանող, անգործ դերասան եւայլն, եւայլն) հարուստ ցանկ մը ունի· դիմում մը կը ստանայ ու անմիջապէս կը գտնէ հարկ եղած «ծափ զարնողները»: Բայց եկողները, բոլորն ալ չեն պիտեր թէ ո՞ւր եկած են եւ ի՞նչ հաւաքոյթ է: Կը բաւէ որ հեռատեսիլի Ա· կայանի մէկ լրագրողը քիչ մը անբնական գտնէ այս բազմութիւնը, ու ամէն բան երեւան ելլէ:

Ընկերվարական վարչակարգը բնաւ պէտք չունէր այս նոր խայտառակութեան – իր տեսակին մէջ՝ անհամեմատ: Եւ Ռոքարի ճնշումին տակ Սթիրն ստիպուեցաւ «մնա՛ք բարով» ըսել եւ հրաժարականը տալ:

⁂

Ուրեմն, Օլիվիէ Սթիրն, որ ծանօթ է նաեւ իբրեւ մէկը որ քաղաքական մասնաւոր տեսակէտի կառչած չէ եւ միշտ արամադիր է հոս – հոն հակելու, այլեւս անպործ է:

Ի տես իր այս նոր «մասնագիտութեան» կը թուի որ առաւելաբար մենք կրնանք իրեն գործ հայթայթել: Կը մնայ իրեն դիմել մեր ցոյցերուն կազմակերպութեան համար (նաեւ անշուշտ մշակութային ձեռնարկներու եւայլն, եւայլն), վստահ կրնանք ըլլալ որ պարապ չի մնար...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՕՐ – ՅԵՐԵԿՈՎ Ուրնուարի մէկ պատառը դողցուած է Լուվրի թանգարանէն, Ձորեքշաբթի օր:

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ ԱՍՈՐԻ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻ ԵՆԹԱԿԱՅ

«Մոնտ»ի Յուլիս 4–ի թիւը կ'արձանագրէ Անատոլուի հարաւ – արեւելեան չրջանէն – Մարտին, Միտեաթ – Փարիզ ժամանած ճամբորդներու, որոնք հաստատած են Թուրքիայէն Ֆրանսա ապատանած դատ Ասորիներու միջեւ միջոցէ մը ի վեր չրջող տարաձայնութիւնները: Այս տարաձայնութիւնները կը վերաբերին ընպանութիւններու· վերջին չարաթներուն ընթացքին Տիգրիսի ու սուրիական սահմանագլխուն միջեւ ինկած ու մեծամասնութեամբ քրտաբնակ տարածութեան մէջ տասնեակ մը Ասորիներ սպաննուած են:

Այս սպանութիւններու թուականները կ'երկարին մինչեւ Մայիսի սկիզբը· այդ օրը, ասորի Պուլութ ընտանիքը որ կը պատրաստուէր Արեւմուտք գաղթել, ըսպաննուած է· անոր հետեւած է հան – ղըստեան կոչուած անձի մը սպանութիւնը, իսկ Մարտի կիսուն թուրք ոստիկան մը փողոցին մէջ «սխալմամբ» սպաննած էր երեսնամեայ ասորի դոհարավաճառ մը:

Կը կարծուի թէ սպանութիւնները դործն են քիւրտ տեղացիներու, որոնք կ'ուզեն արագացնել այդ քրիստոնեանե – րուն մեկնումը ու տիրանալ անոնց կալուածներուն եւ ստացուածքին: Իսկ ղեկավարութիւնը, ոստիկանութիւնն ու զօրքը որ մեծ մասով թուրքերու ձեռքը կը գտնուի, ընդհանրապէս աչք կը դոցեն հակաքրիստոնեայ նման արարքներու:

Մէկ սերունդ առաջ, չուրչ 50 հազար էր Թուրքիա ապրող Ասորիներու (Օրթոտոքս կամ Կաթողիկէ) թիւը, որմէ այսօր մնացած է հազիւ քանի մը հազար: Ամբողջ աշխարհի վրայ ներկայիս կ'ապրին 250 հազար Ասորիներ:

Հակառակ անոր որ անոնք ևս հազարաւոր զոհեր տուած են 1915–ի կոտորածներուն, հակառակն ըլլալով Հայերու եւ Յոյներու, Ասորիները Լօզանի դաշնագրին հովանաւորութիւնը չեն վայելեր եւ ինքնուրոյն մշակութային կեանք մը ունենալու իրաւունքին տէր չեն: Քրիստոսի խօսածն է իրենց մայրենի լեզուն եւ արամերէնը· յաճախ նաեւ արաբախօս են: Այսօր կրօնքի ուսուցումն իսկ կարելի չէ արամերէնով կատարել ու Աստուածաշունչերը պէտք է թրքերէն ըլլան:

1979–ին, վարչապետ Իճեվիտ դադրեցուց վերջին երկու ասորական վանքերու բոլոր գործունէութիւնները· իսկ Օրթոտոքս եւ Կաթողիկէ Պատրիարքները որոնք Սուրիա եւ Լիբանան կը գտնուին, կարելիութիւն չունին Թուրքիոյ իրենց հօտին հետ դբաղելու, յատկապէս Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ ոչ սերտ յարաբերութիւններուն պատճառով:

«Ասորական լոյս» պարբերականը որ չորս լեզուով կը հրատարակուի Սթոքհոլմի մէջ, Մարտի թիւով կը հրապարակէ Թուրք բանակի հրամանատարութեան այն գաղտնի հրահանգները որոնք կ'ըսեն թէ ոչ մէկ պատասխանատուութիւն պէտք է վստահիլ ոչ – մահմետականներու եւ «կասկածելի այլ տարրերու». զանոնք պէտք է, կարելիութեան սահմաններուն մէջ, պահել պարզ դիտուորներու չարքին:

Ասորիները չատ զարմացած են որ Տիկին Միթերան անցեալ տարի իրաքցի Քիւրտերու բանակավայրերը տուած այցելութեան ընթացքին գանց առաւ Ասորիներու կամ զաղթէացիներու ճամբարներն ալ հանդիպիլ, որոնք չատ հեռու չէին այցելութեան իր չրջանէն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԿ. ԴՊՐՈՑԸ ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿԻՆ

Ազգային միասնական հանրակրթական դպրոցի մասին որոշումնագիրը մը հրապարակուած է, որ հայ երախաներուն պարտադիր կը դարձնէ հայկական դըպրոցը, Սեպտեմբեր 1–էն սկսեալ:

Ըսել չէ, անշուշտ, որ ռուսական դըպրոցները կը փակուին, այլ պարզապէս որ հայ մանուկները այլեւս չեն կրնար յաճախել ռուսական դպրոցները:

Այս մասին, մանրամասնութիւններ կուտանք յետագային· Ինչ որ ցաւալի է, այն է որ Երեւան ստիպուի պարտադիր դարձնել...:

⁂

× Շարաթավերջի միջադէպերը Երեւանի մէջ, զուտ քրէական բնոյթ ունէին:

Շ. «ՊԻՈՆԵՐ ԿԱՆՉ»Ի ՄԷՋ

– 2 –

Յունիս 19–ի մեր թիւով, հաղորդած էինք, որ Երեւանի «Պիոներ Կանչ»ը Մայիս 30–ին ամբողջ էջ մը նուիրած էր Շաւարշ Միսաքեանի, վերարտադրութեամբ թերթին խորագրին, իր նկարին եւ «Յառաջ 50»ի կողքին (Գառզու), փոքր ներածականով մը Ալեքսանդր Թոփչեանէ: Նոյն ձեւով, (թերթին խորագիրը, Շ·ի եւ «Յառաջ 50»ի կողքին նկարները), այս անգամ, Յունիս 22–ի իր թիւին մէջ, «Պիոներ Կանչ» արտատպած է Շ·ի մէկ ուրիշ համբաւակիր՝ «Անդրանիկը քալ...» (1935, Մեպտ· 1):

Մեզի համար (եւ որքա՞ն պիտի ըլլար իրե՛ն համար) կրկնապէս ուրախալի երեւոյթ է, որ Շ· Հայաստան իր առաջին «մուտքը» գործէ պատանիներու սահմանուած թերթի մը մէջ եւ դասական ուղղադբութեան պահպանումով: Ինք՝ որ ամբողջ կեանք մը պայքարած է հայաստանեան այլափոխուած ուղղագրութեան եւ լեզուին աղաւաղման դէմ ու միշտ եղած երիտասարդութեան կողքին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑՈՒՅՑ

ԵՐԵՒԱՆ*
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 26 / ՅՈՒԼԻՍ 3)

ՀՐԱՒԷՐ
ՃՈՐՃ ՏԷՕՓՄԷՃԵԱՆԻ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի նախագահ՝ Վլ· Մարգարեանց յատուկ հրաւէր մը ղրկած է Գալիֆորնիոյ նահանգապետ՝ Ճորճ Տէօքմէճեանի, նչելով որ «Հայաստանի կառավարութիւնը ձեզ կը հրաւիրէ յարմար առիթով այցելել ձեր պատմական հայրենիքը՝ Մայր Հայաստան»:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԵՆՏԿՈՄԻ ԼԻԱԳՈՒՄԱՐԸ

Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար

(Շար·ը Դ· էջ)

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՄԸ

1890 - 1990

Ռումանիոյ մայրաքաղաք Պուքրէշի հայ համայնքը գժբախտութիւնը ունեցաւ 1973-ի Ապրիլ 7-ին հողին յանձնելու Յակոբ Ճօլօղեան Սիրունին, որ հոն կը բնակէր 1922-էն ի վեր:

Ճմիւռնիոյ անկումէն ու զաչնակից Պետութիւններու կողմէ Կ. Պոլիսը երբ կը սկսի պարպուիլ, ինքն ալ հետեւելով ուրիշ շատ ազգակիցներու օրինակին, խուճապահար թողնելով բոլոր փոխադրիլ ուզելը ապահով հորիզոններու տակ ու ընտանեօք զաղթեց Ռումանիա, բնակութիւն հաստատելով Պուքրէշ:

Ան անմիջապէս կը փարի հայկական հասարակական գործունէութեան, զազապահպանման ու ռումանահայ զաղութին բարգաւաճման գործին, ի սպաս դնելով իր եռանդը ու աշխատանքի անընպատ կորովը:

Յակոբ Ճ. Սիրունի ի գին օժտուած նախաձեռնելու ու կազմակերպելու շնորհքով, Ռումանիոյ մէջ ընդարձակ ու ազատ ասպարէզ գտաւ իր գործունէութիւնը ազդօգուտ կերպով իրագործելու, մասնաւորապէս ծանօթացնելով Ռումանիոյ հայ մշակոյթը ու Հայոց բեմած նպատակը Ռումանիոյ բոլոր մարզերէն նեղ՝ պետական, քաղաքական, կրթական, զրական եւայլն. քանզի վեց զար առաջ եկած հայ զաղթականութիւնը իրեն հետ բերած ու զարգացուցած էր հոն նոր արհեստներ ու արուեստներ ու մեծ զէմքեր տուած իր երկրին վերոյիշեալ մարզերուն մէջ:

Պուքրէշի հայ զաղութին մէջ Սիրունին առաջին իսկ օրէն ամէն տեսակ ազգային գործի նախաձեռնողը ու մղիչ մեքենան եղաւ. հոս յիշելու համար մէկ քանին.

Հայ արուեստի ցուցահանդէսը, որուն մասին ռումէն մամուլը երկար ժամանակ գնահատական գովասանքներ չտայլեց – Զօրավար Անդրանիկի յուշարձանը Եկեղեցւոյ բակին մէջ – Ուսանողական Միութիւնը, որուն անդամներէն շատերուն Սիրունին իր տան մէջ հայերէն կը դասաւանդէր – Հ. Մ. Ը. Մ.-ի ընդհանին մէջ կազմումը – Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500-ամեակը – հայկական Մշակոյթի Տունը ու Մատենադարանը իրականացած Սիրունիի նախաձեռնութեամբ ու Յ. եւ Վ. Տուտեան, նուիրատուութեամբ եւ այլք, սակայն Սիրուն-Նիին բերած ամենակարեւոր նպատակը հայ մշակոյթի տարածման իր հրատարակած ռումաներէն լեզուով, «Անի»ները եղան, նախ նրբեւ եռամսեայ 1935 – 1939, ապա ընդարձակ տարեգիրքի ձեւով՝ 1940 – 1943, որոնց կ'աշխատակցէին ռումէն քաղաքական ու մշակութային կարեւոր դէմքեր, զլխաւորութեամբ իր բարեկամին՝ մեծ հայասէր փրոֆէսէօր Նիքոլայէ Եորկայի:

Սիրունին օգտուելով իրեն ծանօթ արեւելեան լեզուներէն, ռումէն պատմագրութեան մատչելի կը զարձնէր անծանօթ նիւթեր հայ եւ թուրք աղբիւրներէ ուսումնասիրութիւններ ընելով, որոնք շատ գնահատուած էին:

Սիրունին մէկը եղաւ անոնցմէ, որ 1956-ին հիմը զրին Ռումէն Արեւելագէտներու կազմակերպութեան, որուն զեկավար մարմնին մաս կազմեց, վարելով հայկական բաժինը, նոյնպէս խմբագութեան պարբերագրքին՝ «Studia et Acta Orientalia» եւ անոր յաջորդ 7 հատորներուն մէջ լոյս ընծայեց առաւելապէս հայկական նիւթերու շուրջ ուսումնասիրութիւններ:

Բեղուն է եղած նոյնպէս Սիրունիին գործունէութիւնը լրագրական ու զրական ուրիշ ճիւղերու մէջ: Իր առաջին զրական փորձերը կը սկսի աշակերտական զրասեղաններու վրայ, երբ ուսանող էր Պոլսոյ «Խասեան» վարժարանը եւ որոնք կը հրատարակուին «Մասիս»ի մէջ, – 1905 – 1906 կ'աշխատակցի «Բիւզանդիոն»ի, «Սուրիանցդակ»ի ու «Ազատամարտ»ի:

Ռամնաւորներու իր առաջին հատորը՝ «Մթնշաղ», կը հրատարակուի 1908-ին ու «Դէպի Տաճարն Հրաշքի» 1913-ին. Դանիէլ Վարուժանի հետ 1914-ին կը հրատարակէ «Նաւասարդ» զրական ու զեղարուեստական տարեգիրքի առաջին հատորը, երկրորդը հակառակ որ պատրաստ էր, կարելի չեղաւ հրատարակել, զահան Հայերու եւ չրջափակուած Արցախի ահաւոր վիճակը: Ընդգծեց, ինչպէս պէտք է ընդգծել, որ հոն, ուր խորհրդային բանակը մտած է, հոն կը սկսի Հայերու հալածանք, զինաթափում, կոտորածներ, ջարդ, եւ վերջապէս, Հայերու արտաքսում, – Կամոյէն, Ազատէն, Զարդախլուէն, բոլո՛ր այն զիւղերէն, ուր Հայութիւնը կրցաւ դիմադրել Ազերիներուն, սակայն ոչ՝ ռուս բանակին: Միջոցին, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը անտարբեր է, եւ նոյնիսկ խոչընդոտները կը ստեղծէ հոն՝ ուր ազեաելները եւ բանազաղթի զոհեր կը մնան անպատասպար կամ անզործ: «Երկու տարիէն պիտի վերաչինենք երկրաչարժի զոհ զացած կառոյցները», խոստացաւ Պետութիւնը, բայց Սամբոլցեան, «սակայն ներկայի թափով ու ընթացքով, քառասուն տարիէն միայն պիտի կարենան»: Տուաւ օրինակներ՝ Համայնավարներու կողմէ ՀՀՇ-ի եւ «Գթութիւն» կազմի օգտաչատ գործունէութեան դէմ կիրարկուած «ասպօթաժ»ի, որովհետեւ անոնց համար հիմնականը, ըստ Սամբոլցեանի, այն է որ ամէն ինչ պատահի իրենց հակակշռի տակ: Եթէ ոչ, կը նախընտրեն որ չպատահի:

Սամբոլցեան իր խօսքը փակեց, հաստատելով որ այն օգնութիւնը որ Հայաստան կ'ուղարկուի եւ կը մնայ Պետութեան հակակշռին տակ՝ օգտակար չէ, կը կողոպտուի կամ ազդու ձեւով չի զործածուիր: Ապա յայտարարեց որ «Գթութիւն» կազմակերպութիւնը Զուիցերիա հաշիւ բացած է, կարելի է, ասկէ ետք, այդ հասցէին նուիրատուութիւններ ուղարկել:

Խօսք առաւ Դաւիթ Վարդանեանի, որ խօսեցաւ ընտրութիւններու մասին; 260 երեսփոխան պիտի ըլլան Խորհրդարանին մէջ, ցարդ 150 ընտրուած են, 10-ը՝ Արցախէն, 140-ը՝ Հայաստանի ընտրական չրջաններէն: 140-ի 65-ը՝ ՀՀՇ-ի ցանկէն են, 75ը՝ «Ազատամարտ»ի, այսինքն, Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնական ցանկէն եւ անկախներ: Երեւանի եւ անոր մօտ չրջաններէն (Մասիս, Արտաշատ, Հոկտեմբերեան, Էջմիածին, Արարատ), ապա նաեւ Կիրովական քաղաքէն ընտրուած է ՀՀՇ-ի ցանկին մեծամասնութիւնը: Հոն, ուր ՀՀՇ կրցած է 1988-ի Փետրուարէն ի վեր ուզակի ժողովուրդին խօսիլ, առանց պետական հաղորդակցական միջոցներու հակակշռէն անցնելու, չհաած է, եւ ասկէ՝ ոչ մէկ Համայնավար կուսակցութեան թեկնածու չէ անցած այդ չրջաններէն: Աղէտի զօտիին մէջ եւ ասկէ հեռաւոր զիւղերուն մէջ, սովորաբար Համայնավարները յաղթած են: (Մանրամասնութիւններ կը տրուին Վահօ Սիրազեղեանի երկրին մէջ, «Յառաջ», Յունիս 29): Դաւիթ Վարդանեան չէ մնաց որ հեռատեսիլէն եւ իրենց հակակշռի տակ զանուող միւս բոլոր արդի մեհեանների մէջ Համայնավար Կուսակցութիւնը օգտագործած է «Սփիւռքեան ելոյթներ՝ ՀՀՇ-ի դէմ», այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ համայն Սփիւռքը, Հ.Յ.Դ.-ն, միւս կուսակցութիւնները եւ ժողովուրդը հաւասարապէս հակա - ՀՀՇ են:

Վարդանեան կը հաւատայ որ ՀՀՇ-ի յաղթանակը, որ երեւանեան չրջանին մէջ զրեթէ կատարեալ էր, պիտի պատահի՛ր ամէն կողմ, եթէ ՀՀՇ-ի զեկավարները կարենային անմիջորդ ձեւով ուղղակի խօսիլ ժողովուրդին:

Կարէն Սիմոնեան հաստատեց որ Հայաստանի Համայնավար զեկավարութիւնը Սփիւռքի մէջ ծախու հանած է հայրենասիրութիւնը: Ըստ համայնավարներուն՝ ամէնէն հայրենասէր անձը ան է, որ ամէնէն շատ զրամ կը զրկէ Հայաստան, իբրեւ իսկ հակակշռին տակ զործածուելու (կամ՝ չզործածուելու) համար: Տրտեսական վիճակը ծանր է Հայաստանի մէջ, սակայն այդ չի կրնար արգիլել զեկավարութեան պատմական առաքելութիւնը, որ Հայաստանը կը տանի դէպի անկախ պետականութիւն: Հայաստանը իր մէջ ունի վատահող Պետութիւն մը պիտի ըլլայ, իր բառով՝ «ինքնուրոյն», որ երբեմն կը թուէր անկատարելի նշանակել, երբեմն՝ զրեթէ – անկախ: Ապա Սիմոնեան Սփիւռքը խրատեց, նոյնիսկ «չախեց», այսպանեց, որովհետեւ վերջինս յաճախ նախընտրած է Համայնավար կուսակցութեան կողմէ արտասահման զրկուած թմբեցուցիչ վարկածներու հաւատալ, աուտերով օրօրուիլ, եւայլն: Այսօր ալ, ըստ ան, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան քաղաքականութիւնը Սփիւռքին տիրապետել կամ «Սփիւռքը ոչնչացնել» է: «Եթէ ուզում էք ձեր ինքնութիւնը պահել, զո՛ն եղէք», եզրափակեց ան:

Վահօ Սիրազեղեան աւելի ամփոփ ձեւով յայտնեց նախորդ չաբաթ օր էր արտայայտած կարծիքներէն ոմանք: Այսօր Հայաստանը իրական, ընդունուած իշխանութիւն չունի, համայնավարները կը տիրեն խորհրդային բանակին, զազրելի անձեր են՝ որոնց վարչակարգը պէտք է վերացուի, «թէկուզ զոհերի գնով», որովհետեւ անոնք պատրաստ են Հայաստանը այլասերելու եւ ռուսացնելու, Արցախը լքելու, ամէն ինչ ընելու, քանի որ խորհրդային Նամէնկլատուրայի չահերն են իրենց պաշտպանած չահերը, Հայութեան չահերը չեն:

Հայութիւնը հիւանդագին ժողովուրդ մըն է, ըստ Սիրազեղեան, որ չի հրճուիր վերջին երկու տարիներու նուաճումներով: Եւ այդ նուաճումները արտասահմանի մէջ կը նեմսացուին, որովհետեւ ըմփիւռքը կը հոլովէ «Միութեան» յանկերգը: ԲԱԿ-ԿՊ-ի տարածած «աուտերուն կը հաւատաք դուք», ըստ Սիրազեղեան, «օրինակ՝ չատեր կը թուին ընդունիլ որ Հայաստան 70 քաղաքական կազմակերպութիւն կայ: Սուտ է: Երեք – չորս քաղաքական կազմակերպութիւն կայ, միւսները՝ մշակութային, լեզուական, բարեզործական հարցերով կը զբաղին: Սփիւռքը յիմար ձգտում մը ունի, կատարեալ միաբանութիւն կ'ուզէ, այդ խէալը, այդ ջնորքը, այդ անիրագործելի երազանքը» կ'ամբնդունէ Հայաստանէն, փոխանակ ընդունելու որ երբ ժողովուրդին 60 տոկոսը մէկ զիրքաւորումի կը յարի, այդ արդէն հիանալի մեծամասնութիւն է, բնականոն է որոշ տարակարծութիւն, ժողովրդավարական որեւէ ճշմարիտ զրութեան յատուկ բնականոնութեամբ:

Սիրազեղեան, միւս խօսողներուն նման, կշտամբանքի խօսքեր ուղղեց ներկաներուն եւ Սփիւռքին, որ չի բաժներ անկախ պետականութեան հանդէպ ՀՀՇ-ի մօտ վերջերս զարգացող հակումը եւ լաւատեսութիւնը մանաւանդ՝ քանի որ այդ Սփիւռքը կը հրկնէ երկրի անտեսական ապազային մասին արտայայտած մտահոգութիւնները: Ինքն ալ, Սիմոնեանն ալ կը թուէին հաւատալ, որ քիչ – մէկ – չատ ազատ ընտրութիւններ, ապա Խորհրդարանի կազմաւորում, մեծ նուաճումներ ըլլալէ անզին, առաջին քայլերն են դէպի անկախ – Պետութիւն – բան մը՝ որ յայտնօրէն կը խռովէր նման անկախ Պետութեան մը անտեսութեամբ մտահոգ ներկաներէն ոմանք:

Վազգէն Մանուկեան ընդգծեց որ վերջին տարիներու պայմանները, դժուարութիւնները, նաեւ փոփոխութեան պատեհութիւնները՝ ՀՀՇ-ն չստեղծեց, պատմութի՛ւնը ստեղծեց, ինչպէս որ հայ ազատագրական պայքարը իրենք չստեղծեցին, պարզապէս զայն չարունակողներն են այսօր: Հայաստանի ներկայ վիճակը մէկանկեալ վիճակ է, որովհետեւ նո՛յնն է Խորհրդային Միութեան վիճակը: Անցեալին ալ պատահած է որ այդ «կայսրութիւնը» ստիպուի ընտրել, – ԿԱՄ ներքին անտեսական զարգացում, ի պին վայսրութեան ծայրամասերու եւ զաղութներու լքումի, և ԿԱՄ կայսրութեան պահպանում, ի դին բռնութեան եւ նախնական վիճակի չարատեսման: Մանուկեան, հակառակ իր կարուկ եւ քայլ առ քայլ վերլուծումին, հոս զժուար վիճակի մը առջեւ կը զտնուէր, քանզի յայտնօրէն ոչ ինք, ոչ ալ Կորբաչով զիտեն թէ ինչ պիտի ընէ, ի վերջոյ, փլուզման սպառնալիքին առջեւ զտնուող խորհրդային կայսրութիւնը: Ինք կը մտածէ որ երկու – հինգ տարիէն կը յատկանայ պատմութեան վճիռը, իսկ մինչդին Հայաստանը պէտք է օգտուի անկաուելու կարելիութենէն, նոյնիսկ եթէ պատմութիւնը տարբեր տնօրինէ:

Մանուկեան, իբրեւ յատակ մտածող, ամէնէն աւելի մօտեցաւ թնճուկին, սակայն վերջին վայրկեանին ետ քաշուեցաւ հարցին պարտադրած լրջութենէն, մօտեցումով մը՝ որ ի յայտ եկաւ միւս խօսողներուն մօտ ալ, թերեւս ոչ նոյնքան բացայայտօրէն:

Ժողովուրդէն ուղղուած հարցումները եւ անոնց տրուած պատասխանները, ծանօթացումները զործունէութեան ու զժգոհանքները փոխարութիւններն ու զժգոհանքները ի յայտ բերին թէ կան զիրքաւորումներ, որոնց բոլորովին համաձայն էին ներկաները: Օրինակ՝ կը բաժնէին խօսողներու

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ ԹԱՄՈՒՆ»

ՀՀՇ-Ի ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ԵԼՈՅԹՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶ

Զորեքչաբթի, Յունիս 27-ին, ժամը 9.15-էն մինչեւ կէս գիշեր, Փարիզի Ռօշֆուքօ պուահին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիպում մը՝ ՀՀՇ-ի ներկայացուցիչներուն եւ մօտ 250 ներկաներուն միջեւ: Երեկոյթին կազմակերպիչ՝ «Հայաստանի ազիպղական օգնութեան Համակարզութիւն» նախագահ՝ Քրիսթիան Տէր – Սահակեան վարեց նիստը. թարգմանի դեր կատարեցին՝ Մարկ. Նշանեան եւ Արմէն – Քլօտ Մուրաթեան: Խօսք առին չորս անձեր, որոնք ներկայիս մաս կը կազմեն ՀՀՇ-ի վարչութեան, – Յակիկ Սահակեան, նաեւ հիմնադիր «Գթութիւն» կազմակերպութեան, ապա «Ղարաբաղ Կոմիտէի» անդամներէն՝ Դաւիթ Վարդանեան, Վահօ Սիրազեղեան եւ Վազգէն Մանուկեան: Խօսք առաւ նաեւ Կարէն Սիմոնեան, ՀՀՇ-ի յարող եւ երեսփոխան, Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդին մէջ:

«Յառաջ»ի ուշադիր ընթերցողներուն համար չատ նորութիւն չկար, փոխանցուած տեղեկութիւններուն մէջ, մի քանի բացառութիւններով: Նորութիւնները կային՝ ներկայացուած վերլուծումներուն, մեկնարանութիւններուն, զազափարախօսական եւ վարքազծային ուղղութիւններուն մէջ: Յայտնօրէն, այս օրերուն չատ արագ կը փոխուի ՀՀՇ-ի զիրքաւորումը եւ քաղաքական ռազմավարութիւնը, երբեմն այնքա՛ն արագ, որ Փարիզի մէջ, մէկ ելոյթէն միւսը, մի քանի օր ետք, տարբեր խօսքեր կ'լսուին, ապա նաեւ կը գոյանան հակասութիւններ, անցեալին միաճակաց ներկայացող զեկավար զէմքերու խօսքերուն միջեւ:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Սամբոլցեան, որ նկարագրեց երկրաչարժէն ազէտեալ չրջաններուն, Ազրբէյճանի տեղահան Հայերու եւ չրջափակուած Արցախի ահաւոր վիճակը: Ընդգծեց, ինչպէս պէտք է ընդգծել, որ հոն, ուր խորհրդային բանակը մտած է, հոն կը սկսի Հայերու հալածանք, զինաթափում, կոտորածներ, ջարդ, եւ վերջապէս, Հայերու արտաքսում, – Կամոյէն, Ազատէն, Զարդախլուէն, բոլո՛ր այն զիւղերէն, ուր Հայութիւնը կրցաւ դիմադրել Ազերիներուն, սակայն ոչ՝ ռուս բանակին: Միջոցին, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը անտարբեր է, եւ նոյնիսկ խոչընդոտները կը ստեղծէ հոն՝ ուր ազեաելները եւ բանազաղթի զոհեր կը մնան անպատասպար կամ անզործ: «Երկու տարիէն պիտի վերաչինենք երկրաչարժի զոհ զացած կառոյցները», խոստացաւ Պետութիւնը, ըստ Սամբոլցեան, «սակայն ներկայի թափով ու ընթացքով, քառասուն տարիէն միայն պիտի կարենան»: Տուաւ օրինակներ՝ Համայնավարներու կողմէ ՀՀՇ-ի եւ «Գթութիւն» կազմի օգտաչատ գործունէութեան դէմ կիրարկուած «ասպօթաժ»ի, որովհետեւ անոնց համար հիմնականը, ըստ Սամբոլցեանի, այն է որ ամէն ինչ պատահի իրենց հակակշռի տակ: Եթէ ոչ, կը նախընտրեն որ չպատահի:

Սամբոլցեան իր խօսքը փակեց, հաստատելով որ այն օգնութիւնը որ Հայաստան կ'ուղարկուի եւ կը մնայ Պետութեան հակակշռին տակ՝ օգտակար չէ, կը կողոպտուի կամ ազդու ձեւով չի զործածուիր: Ապա յայտարարեց որ «Գթութիւն» կազմակերպութիւնը Զուիցերիա հաշիւ բացած է, կարելի է, ասկէ ետք, այդ հասցէին նուիրատուութիւններ ուղարկել:

Խօսք առաւ Դաւիթ Վարդանեանի, որ խօսեցաւ ընտրութիւններու մասին; 260 երեսփոխան պիտի ըլլան Խորհրդարանին մէջ, ցարդ 150 ընտրուած են, 10-ը՝ Արցախէն, 140-ը՝ Հայաստանի ընտրական չրջաններէն: 140-ի 65-ը՝ ՀՀՇ-ի ցանկէն են, 75ը՝ «Ազատամարտ»ի, այսինքն, Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնական ցանկէն եւ անկախներ: Երեւանի եւ անոր մօտ չրջաններէն (Մասիս, Արտաշատ, Հոկտեմբերեան, Էջմիածին, Արարատ), ապա նաեւ Կիրովական քաղաքէն ընտրուած է ՀՀՇ-ի ցանկին մեծամասնութիւնը: Հոն, ուր ՀՀՇ կրցած է 1988-ի Փետրուարէն ի վեր ուզակի ժողովուրդին խօսիլ, առանց պետական հաղորդակցական միջոցներու հակակշռէն անցնելու, չհաած է, եւ ասկէ՝ ոչ մէկ Համայնավար կուսակցութեան թեկնածու չէ անցած այդ չրջաններէն: Աղէտի զօտիին մէջ եւ ասկէ հեռաւոր զիւղերուն մէջ, սովորաբար Համայնավարները յաղթած են: (Մանրամասնութիւններ կը տրուին Վահօ Սիրազեղեանի երկրին մէջ, «Յառաջ», Յունիս 29): Դաւիթ Վարդանեան չէ մնաց որ հեռատեսիլէն եւ իրենց հակակշռի տակ զտնուող միւս բոլոր արդի մեհեանների մէջ Համայնավար Կուսակցութիւնը օգտագործած է «Սփիւռքեան ելոյթներ՝ ՀՀՇ-ի դէմ», այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ համայն Սփիւռքը, Հ.Յ.Դ.-ն, միւս կուսակցութիւնները եւ ժողովուրդը հաւասարապէս հակա - ՀՀՇ են:

Վարդանեան կը հաւատայ որ ՀՀՇ-ի յաղթանակը, որ երեւանեան չրջանին մէջ զրեթէ կատարեալ էր, պիտի պատահի՛ր ամէն կողմ, եթէ ՀՀՇ-ի զեկավարները կարենային անմիջորդ ձեւով ուղղակի խօսիլ ժողովուրդին:

Կարէն Սիմոնեան հաստատեց որ Հայաստանի Համայնավար զեկավարութիւնը Սփիւռքի մէջ ծախու հանած է հայրենասիրութիւնը: Ըստ համայնավարներուն՝ ամէնէն հայրենասէր անձը ան է, որ ամէնէն շատ զրամ կը զրկէ Հայաստան, իբրեւ իսկ հակակշռին տակ զործածուելու (կամ՝ չզործածուելու) համար: Տրտեսական վիճակը ծանր է Հայաստանի մէջ, սակայն այդ չի կրնար արգիլել զեկավարութեան պատմական առաքելութիւնը, որ Հայաստանը կը տանի դէպի անկախ պետականութիւն: Հայաստանը իր մէջ ունի վատահող Պետութիւն մը պիտի ըլլայ, իր բառով՝ «ինքնուրոյն», որ երբեմն կը թուէր անկատարելի նշանակել, երբեմն՝ զրեթէ – անկախ: Ապա Սիմոնեան Սփիւռքը խրատեց, նոյնիսկ «չախեց», այսպանեց, որովհետեւ վերջինս յաճախ նախընտրած է Համայնավար կուսակցութեան կողմէ արտասահման զրկուած թմբեցուցիչ վարկածներու հաւատալ, աուտերով օրօրուիլ, եւայլն: Այսօր ալ, ըստ ան, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան քաղաքականութիւնը Սփիւռքին տիրապետել կամ «Սփիւռքը ոչնչացնել» է: «Եթէ ուզում էք ձեր ինքնութիւնը պահել, զո՛ն եղէք», եզրափակեց ան:

Վահօ Սիրազեղեան աւելի ամփոփ ձեւով յայտնեց նախորդ չաբաթ օր էր արտայայտած կարծիքներէն ոմանք: Այսօր Հայաստանը իրական, ընդունուած իշխանութիւն չունի, համայնավարները կը տիրեն խորհրդային բանակին, զազրելի անձեր են՝ որոնց վարչակարգը պէտք է վերացուի, «թէկուզ զոհերի գնով», որովհետեւ անոնք պատրաստ են Հայաստանը այլասերելու եւ ռուսացնելու, Արցախը լքելու, ամէն ինչ ընելու, քանի որ խորհրդային Նամէնկլատուրայի չահերն են իրենց պաշտպանած չահերը, Հայութեան չահերը չեն:

Հայութիւնը հիւանդագին ժողովուրդ մըն է, ըստ Սիրազեղեան, որ չի հրճուիր վերջին երկու տարիներու նուաճումներով: Եւ այդ նուաճումները արտասահմանի մէջ կը նեմսացուին, որովհետեւ ըմփիւռքը կը հոլովէ «Միութեան» յանկերգը: ԲԱԿ-ԿՊ-ի տարածած «աուտերուն կը հաւատաք դուք», ըստ Սիրազեղեան, «օրինակ՝ չատեր կը թուին ընդունիլ որ Հայաստան 70 քաղաքական կազմակերպութիւն կայ: Սուտ է: Երեք – չորս քաղաքական կազմակերպութիւն կայ, միւսները՝ մշակութային, լեզուական, բարեզործական հարցերով կը զբաղին: Սփիւռքը յիմար ձգտում մը ունի, կատարեալ միաբանութիւն կ'ուզէ, այդ խէալը, այդ ջնորքը, այդ անիրագործելի երազանքը» կ'ամբնդունէ Հայաստանէն, փոխանակ ընդունելու որ երբ ժողովուրդին 60 տոկոսը մէկ զիրքաւորումի կը յարի, այդ արդէն հիանալի մեծամասնութիւն է, բնականոն է որոշ տարակարծութիւն, ժողովրդավարական որեւէ ճշմարիտ զրութեան յատուկ բնականոնութեամբ:

Սիրազեղեան, միւս խօսողներուն նման, կշտամբանքի խօսքեր ուղղեց ներկաներուն եւ Սփիւռքին, որ չի բաժներ անկախ պետականութեան հանդէպ ՀՀՇ-ի մօտ վերջերս զարգացող հակումը եւ լաւատեսութիւնը մանաւանդ՝ քանի որ այդ Սփիւռքը կը հրկնէ երկրի անտեսական ապազային մասին արտայայտած մտահոգութիւնները: Ինքն ալ, Սիմոնեանն ալ կը թուէին հաւատալ, որ քիչ – մէկ – չատ ազատ ընտրութիւններ, ապա Խորհրդարանի կազմաւորում, մեծ նուաճումներ ըլլալէ անզին, առաջին քայլերն են դէպի անկախ – Պետութիւն – բան մը՝ որ յայտնօրէն կը խռովէր նման անկախ Պետութեան մը անտեսութեամբ մտահոգ ներկաներէն ոմանք:

Վազգէն Մանուկեան ընդգծեց որ վերջին տարիներու պայմանները, դժուարութիւնները, նաեւ փոփոխութեան պատեհութիւնները՝ ՀՀՇ-ն չստեղծեց, պատմութի՛ւնը ստեղծեց, ինչպէս որ հայ ազատագրական պայքարը իրենք չստեղծեցին, պարզապէս զայն չարունակողներն են այսօր: Հայաստանի ներկայ վիճակը մէկանկեալ վիճակ է, որովհետեւ նո՛յնն է Խորհրդային Միութեան վիճակը: Անցեալին ալ պատահած է որ այդ «կայսրութիւնը» ստիպուի ընտրել, – ԿԱՄ ներքին անտեսական զարգացում, ի պին վայսրութեան ծայրամասերու եւ զաղութներու լքումի, և ԿԱՄ կայսրութեան պահպանում, ի դին բռնութեան եւ նախնական վիճակի չարատեսման: Մանուկեան, հակառակ իր կարուկ եւ քայլ առ քայլ վերլուծումին, հոս զժուար վիճակի մը առջեւ կը զտնուէր, քանզի յայտնօրէն ոչ ինք, ոչ ալ Կորբաչով զիտեն թէ ինչ պիտի ընէ, ի վերջոյ, փլուզման սպառնալիքին առջեւ զտնուող խորհրդային կայսրութիւնը: Ինք կը մտածէ որ երկու – հինգ տարիէն կը յատկանայ պատմութեան վճիռը, իսկ մինչդին Հայաստանը պէտք է օգտուի անկաուելու կարելիութենէն, նոյնիսկ եթէ պատմութիւնը տարբեր տնօրինէ:

Մանուկեան, իբրեւ յատակ մտածող, ամէնէն աւելի մօտեցաւ թնճուկին, սակայն վերջին վայրկեանին ետ քաշուեցաւ հարցին պարտադրած լրջութենէն, մօտեցումով մը՝ որ ի յայտ եկաւ միւս խօսողներուն մօտ ալ, թերեւս ոչ նոյնքան բացայայտօրէն:

Ժողովուրդէն ուղղուած հարցումները եւ անոնց տրուած պատասխանները, ծանօթացումները զործունէութեան ու զժգոհանքները փոխարութիւններն ու զժգոհանքները ի յայտ բերին թէ կան զիրքաւորումներ, որոնց բոլորովին համաձայն էին ներկաները: Օրինակ՝ կը բաժնէին խօսողներու

ԺԻՐԱՅՐ ՋԱՂԱՅՊԱՆԵԱՆ
«Ասպարէզ»

ԱԲԵԼ ԱՂԱՆՊԷԿԵԱՆ ԼԱՒԱՏԵՍ Է

«Գարուն» ամսագիրը այս տարուան Բ. թիւին մէջ հարցազրոյց մը հրատարակած է ծանօթ անտեսագէտ Ա. Աղանբէկեանի հետ. անշուշտ, խօսակցութիւնը չօշափած է Հայաստանի եւ նաեւ Արցախի տնտեսական կացութիւնը:

Նախ խօսելով Հայաստանի կացութիւնը բարւոքելու միտող ձեռնարկներու մասին, Աղանբէկեան կը նշէ տնտեսական պատիներու ստեղծումը եւ յատկապէս արտասահմանեան հատատութիւններու հետ համատեղ արտադրութիւններ ունենալու վրայ կը ծանրանայ: Դիւրացնելու համար այս իրագործումը որոշ դիւրութիւններ պիտի ընծայուին. օրինակ՝ ցած տուրքեր, երկար պայմանագրեր, մաքսային զեղչուած տուրքեր, արտասահմանի դրամատուներու հետ աւելի լայն վարկերու կարելիութիւն, Սփիւռքի Հայերուն հող արամադրելու ծրագիրներ եւայլն: Կը նախատեսուի նաեւ «Զուարթնոց» օդակայանին արտասահմանեան երթուղիները ընդարձակել ու արտասահմանի մէջ Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան կից ներկայացուցչական դրասենեակներ բանալ: Այս բոլորը, ըստ Աղանբէկեանի, պիտի դիւրացնեն արտասահմանեան դրամագլուխին Հայաստան մուտքը:

Տնտեսագէտ – ակադեմիկոսին յայտնած հետաքրքրական մէկ նորութիւնն ալ դրամավարութեան դպրոցի մը բացումի լուրն է. ամերիկացի գործատէրերու հետ համագործակցական քայլ մըն է այս մկկը. հոն, երիտասարդ հայ ղեկավարներու ամերիկացի յայտնի փրոֆէսօրներ պիտի դասաւանդեն, ապա երիտասարդները վարժընթացի մը պիտի անցընեն Ամերիկայի մէջ:

«Գարուն»ի հարցազրոյցը կը չօշափէ նաեւ Հայաստանի երկաթգական ուժանիւթի դժուարութեան հարցը. Աղանբէկեան «ժամանակաւոր երեւոյթ» կը նկատէ ներկայ կացութիւնը, որ հետեւանք է Մեծամօրի ատոմակայանին փակումին: Այսօր երկրին մէջ կը կառուցուին քանի կազով գործող քանի մը երկաթկայաններ. կը նախատեսուի դանիական հատատութեան մը հետ ալ 200 քիլօվաթ ուժով հովի չարժակներ արտադրել: «Կը կարծենք որ մօտաւորապէս հինգ – եօթը տարի ետք Հայաստանի մէջ ուժանիւթի հարց գոյութիւն չունենար» կ'ըսէ Աղանբէկեան: Իսկ մինչ այդ, երկիրը ղրացի հանրապետութիւններէն կը ստանայ հարկաւոր ուժանիւթը:

Տնտեսական նոր չրջափակումէ մը խուսափելու համար, Աղանբէկեան կարեւոր կը նկատէ ընդլայնել ճամբու կապերը Վրաստանի ու Իրանի հետ:

Պարզելով նաեւ Արցախի տնտեսական դժուարին պայմանները, տնտեսագէտը անհրաժեշտ կը նկատէ օժանդակել. պէտք է օժանդակէ ամբողջ երկիրը, Հայաստանն ու ներքին, արտաքին Սփիւռքը: Այս մասին բաւական անակնկալ յայտնութիւն մըն ալ կ'ընէ Աղանբէկեան, ըսելով որ Ղարաբաղը չրջափակումէն դուրս բերելու համար ծրագրուած է վեց քիլօմեթր երկարութեամբ փապուղի մը բանալ Հայաստանէն Արցախ:

Վերջին հարցումը կը վերաբերի Արցախի հարցին քաղաքական լուծումին: Կեդրոնին հիմնական տեսակէտը, ինչպէս Աղանբէկեան կ'ըսէ, առանց սահմանները փոփոխութեան հարցին լուծումը գտնել է. որովհետեւ վախ կայ որ եթէ տեղ մը նման փոփոխութիւն կատարուի, պարտաւորութիւն կը ծագի ուրիշ չրջաններու մէջ եւս սահմանային կարգադրութիւններ ընելու: Այս հարցին քաղաքական չուտափոյթ լուծումի մը յոյսը չունի Աղանբէկեան. ինք լաւատես է ի տես այն իրականութեան որ ուշ կամ կանուխ հարցը պիտի լուծուի եւ արդէն փաստօրէն, այսօր Արցախը Ադրբեջանի կազմին մէջ չէ այլեւս ու անոր չենթարկուիր:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Ցակոբ չաբաթօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 16–ին, վարժարանին «Բաստրմաճեան» սրահին մէջ: Վարժարանի այս տարուան հունձքը եղած է 12 չրջանաւարտ ԺԱ. կարգէն, իսկ Զ. կարգէն 12 աշակերտներ աւարտած են նախակրթարանը:

***

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ (Գանատա) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին հիմնադրութեան 10–ամեակին առթիւ տեղի ունեցած ճեռնարկի մը ընթացքին, Յունիս 10, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Կիլիկիոյ իչխանի իչխանութիւն չքանչաններ չնորհած է բարերար ճորճ եւ Պարպարա Աղազարեան ամոլին: Բարերար ամոլը 250 հազար տոլար նուիրատուութիւն մը կատարած է Վանգուվըրի Եկեղեցիին, 25 հազար՝ Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանին, 10 հազար՝ Արեւելեան Ամերիկայի Կիլիկեան թեմին:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԷՍԻ «Մէրտինեան» վարժարանի «Վահէ եւ Զուարթ Հայկ» դրադարանի բացման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Մայիս 6–ին: Վահէ Հայկի դիրքերէն բաղկացած հաւաքածոն վարժարանին նուիրած է բանաստեղծին այրին, Օրեան դլխաւոր բանախօս՝ Սիլվա Մանուկեանէ զատ խօսք առած են նաեւ «Արմինիըն Օպզըրվըր»ի խմբագիր՝ Օշին Քէչիչեան, բարերարուհի Էլիզ Մէրտինեան, Վարդան Քահանայ Տիւլկէրեան եւ ուրիչներ: Գորգադրուած է գեղարուեստական յայտագիր:

***

ԿԼԻՆՏԻՑԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին սրահին մէջ, Յունիս 1–ին, «Ակսել Բահունց, մեծ գրողը եւ նահատակը» նիւթով դասախօսած է Երեւանի Համալսարանի հայ դրականութեան ամպիոնի վարիչ՝ փրոֆէսօր Հրանտ Թամրազեան: «Համազգային»ի տեղւոյն մասնաճիւղին կազմակերպած այս ճեռնարկէն զատ, Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի թղթակից անդամը դասախօսութիւններով հանդէս եկած է նաեւ Լա Վըրն Համալսարանի եւ այլ սրահներու մէջ՝ «Խորհրդային Հայաստանի դրականութեան անցած ուղին», «Մեծ Եղեռնը եւ հայ դրականութեան բախտը», «Ց. Շիրազ» եւ «Դ. Վարուժան» նիւթերով:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱԲԷԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

1930–ին ճանչցայ պինքը՝ Հ. Ց. Դ. պատանեկան միութեան մէջ:

Ամէն ժողովներուն ներկայ էինք, կանոնաւոր կերպով եւ մեր ժողովները տեղի կ'ունենային սրճարաններու փոքրիկ սրբարան մը մէջ:

Ժողովէն յետոյ կ'երթայինք դէպի տուն, ընկերական մտերմիկ խօսակցութիւններով:

Յովհաննէսը, փոքրիկ արհեստանոց մը ունէր դեռնայարկ, շատ անգամ կը հաւաքուէինք, իրեն խմբովին, իր աչխատանքին արդելք ըլլալով, արհեստով դերձակ՝ երբ չաչխատի գործը կը մնար. հակառակ անոր, ձայն ծպտուն չէր հաներ եւ սիրով խօսակցութիւններու կը մասնակցէր, բնաւորութեամբ շատ համեստ էր եւ սակաւախօս:

Երբ «Եկեղեցին Հայկական» եղաւ իր ներաչխարհը, միշտ իր մասնակցութիւնը բերելով երգեցողութիւններու, պէտք է ընդունիլ նաեւ ընկերական չրջանակը երբեք անցած չէր, միշտ ներկայ ժողովներուն:

Ցաճախ, նամակ մը եւ այլ գրութիւն մը ունենայինք, իրեն կը հարցնէինք, այս ինչ բառը Թ.ով կը գրուի՞ Թէ Դ.ով եւ սիրով կը պատասխանէր:

Այժմ ան չկայ, յաւէտ մեզմէ բաժնուած, բայց մեր սրտերուն մէջ, իր տեղը ունի որքան որ կը տեւենք:

«Rien n'est plus vivant qu'un souvenir».

Հանգիստ ոսկորներուն «Ցովան Արէր» ինչպէս սովոր էինք կանչել զինքը:

Ղ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԸՍՓՈՓ ՊՐԱՆՈՓ

ՕՎԷՐՆԵԻ
ՀՈԳԵՒՈՐ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՓԱՌԱՏՕՆԸ (*)

Յուլիս 25 – Օգոստոս 11 Թուականներուն մինչեւ Օվէրնեի մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեւոր արուեստի փառատօնը, երաժշտութեան դերակշիռ բաժինով մը: Հոն տեղ տրուած է նաեւ հայկական երաժշտութեան ու հայ արուեստագէտներու: Յուլիս 30–ի եւ Օգոստոս 3–ի համերգները խորագրուած են «Հայկական ոգին». այդ համերգներուն յայտագիրը կը բաղկանայ հայկական երաժշտութեան կտորներէ, ինչպէս՝ կրօնական, հայրենասիրական երգեր, Կոմիտասի, Տիգրան Մանսուրեանի ստեղծագործութիւններէն նմոյշներ եւայլն: Պիտի նուագէ երգչախմբային «Սօֆիա» համոյթը, Ալեքսանդր Սիրանոսեանի ղեկավարութեամբ, որպէս մենակատար կը մասնակցի երգչուհի Հերմինէ Երիցեան:

(*) Գրասենեակ՝
11, bld. Jean–Moulin, 63500 Issoire
Հեռ. – (16) 73 89 20 50

Յուլիս 25 – Օգոստոս 11 Թուականներուն մինչեւ Օվէրնեի մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեւոր արուեստի փառատօնը, երաժշտութեան դերակշիռ բաժինով մը: Հոն տեղ տրուած է նաեւ հայկական երաժշտութեան ու հայ արուեստագէտներու: Յուլիս 30–ի եւ Օգոստոս 3–ի համերգները խորագրուած են «Հայկական ոգին». այդ համերգներուն յայտագիրը կը բաղկանայ հայկական երաժշտութեան կտորներէ, ինչպէս՝ կրօնական, հայրենասիրական երգեր, Կոմիտասի, Տիգրան Մանսուրեանի ստեղծագործութիւններէն նմոյշներ եւայլն: Պիտի նուագէ երգչախմբային «Սօֆիա» համոյթը, Ալեքսանդր Սիրանոսեանի ղեկավարութեամբ, որպէս մենակատար կը մասնակցի երգչուհի Հերմինէ Երիցեան:

(*) Գրասենեակ՝
11, bld. Jean–Moulin, 63500 Issoire
Հեռ. – (16) 73 89 20 50

ընդդիմային թեւուղ հակա – խորհրդային ղղացումները, համայնավարներու քաղաքական բարոյականութեան հանդէպ կատարեալ անվստահութիւնը: Սակայն ներկաներուն հարցումները ցոյց տուին նաեւ թէ կան անոնք, որոնք (մանաւանդ Հայրիկեանի հակողները) համոզուած ալ չեն որ ՀՀՇ–ն կը վայելէ համայն Հայաստանի մէջ այն ժողովրդականութիւնը՝ որ կը վայելէ Երեւանի մէջ: Թերեւս պիտի վայելէր զայն՝ եթէ ՀՀՇ–ի ղեկավարութիւնը կարենար անկաշկանդ խօսիլ ժողովուրդին, սակայն դիւղական չրջաններու մէջ չէ կրցած:

Անդին, կարծիքներու տարբերութիւն մը նչմարելի էր հոն՝ ուր հարցը կ'ընդդրկէր ՀՀՇ–ի ապագայ ընթացքը: Ունկընդիրները թէեւ համայնավար կուսակցութեան հանդէպ վստահութիւն չունէին, կը մտահոգուէին Խորհրդային Միութենէն անկախ պետութեան մը հեռանկարով: Ոմանք բացայայտօրէն կ'ուզէին, իբր այլընտրանք, համախմբական (fоալիսիոն) կառավարութիւն մը նորընտիր Խորհրդարանի մէջ որպէսզի ընդդրկէր համայնավարները եւ ՀՀՇ–ն, Անշուշտ քիչ մը հակասական է չվստահիլ կուսակցութեան մը եւ միաժամանակ անոր հետ գործակցութիւն թելադրել: Յստակ լուծումներ չկային ոչ բեմին վրայ, ոչ ունկնդիրներուն մօտ:

ԽԱՉԻԿ ԹԻՕԼԻՕԼԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Այրերը՝ չորս – չորս կապուելով՝ կը քչուին Ալի – Զոնան, Գառի, Սոխագոմ, Ասպել եւ Ցերիչոյէր կոչուած մերձամօտ դիւղերը, կապարով եւ հրկիզմամբ քաւելով ինքնապաչտպանութիւն փորձողի (այսինքն ողջ մնալ ուզողի) իրենց անլուր մեղքերը: Իսկ կիներ եւ մանուկներ՝ այրերու չղթայաչար կարաւաններէն յետոյ՝ երամակներու նման կը քչուին համա – խումբ միեւնոյն սպանդանոցները, նաեւ Ջրիկ եւ Բլէլ դիւղերը, կը հանուեցուցուին մօրթ մերկ եւ կը ճենճերին դէպ ադէդ խոխներու բոցերով, Մշոյ Դաչտի հա-

նուր Հայութիւնը դիւղէ – դիւղ կը փոխադրուի այսպէս, կալանակալ եւ նախատակոծ, ձայներնին՝ սուրբերու եւ Տիրամօր անուններ յեղյեղելէն հեղձամղձուկ, եւ ականջալուր՝ Քրիստոնէութիւնը ձաղկող այն առկոց – առակ խօսքերուն զրս կը պոռչտային Քիւրտերու վոհմակներ դժոխքի քնարերգութեան մը պէս: Տղամարդիկ կիներէն զատուելով կը լեցուին մարագներու մէջ՝ որոնք նարուգոթոնոսորեան հնոցներու կը վերածուին խոկոյս: Նշանակելի է այն պարագան որ, գեղանի եւ մատղատի կանայք – «ի փերկութիւն իրենց անձին»էն հրաժարած–, չեն գիջանած երբեք անձնատուր ըլլալու մոնկոլեան կիրքերու, կամ, գիրենք հալմոզող խուժանին խօսքերէն հրապուրուած՝ հաւատուրաց դառնալու. երբե՞ք, այլ կամովին ներտուած են կրակ կամ առու, Մշեցի Հայու դարաւոր պատիւնին անաղարտ պահելով ամենածախ հուրին եւ ամենակուլ ջուրին մէջ: Արդարեւ, նոր ժամանակներու այս Ամազոններն իրենց խիզախ բայլին մեծագոր ու զօրավիգ ունէին մանաւանդ բաղաբացի ու գիւղացի բահանաները՝ որոնք նախատինքի ու չարչարանքի ամենասոսկալի տեսակները կրեցին եւ որոնք մինչեւ վերջին շունչերնին խրախուսեցին ժողովուրդը՝ հաւատ – տարիմ մնալ «Քրիստոնեայ» անուան, կամ, իրենց բացատրութեամբ՝ «Լուսաւորչայ լո՛յս հաւատին»:

Առոնցմէ մին

Գերաւրէ Քահանայ Սերոբեան. — (Ասպելէն, 55 տարու, Պոլիս ձեռնադրեալ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Ծովհաննէսեանի

ՄԱՐՍԻԼԻՑ. –

Տէր եւ Տիկին Ֆրէտէրիք Տալաքիւիէեան

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մեծ – մօր՝

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ՅԱԿՈԲ ՄԿՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Վիքթորիա Փաճոսեան, Թոխատ)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 4–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յուլիս 6, ժամը 14·30, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցին, 339 Աւրընիւ տիւ Փրատօ:

Թոռնիկը աշխարհի բոլոր մանուկներուն կը մաղթէ, որ իր մեծ – մայրիկին նման մեծ մայրիկ մը ունենան:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Կրիզոր Եսիգպարտաշեանի մահուան առթիւ, Տիկին Սիլվի Նշանեան եւ Ֆրէտէրիք Նշանեան կը նուիրեն 200 ֆրանք Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ըստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 ֆրանք «Յառաջ»ին:

(Շար· Ա· էջէն)

նիստը ակած է Յունիս 28–ին: Ան իր աշխատաքը կը չարունակէ Խորհրդային Միութեան Համայնավար Կուսակցութեան համագումարէն յետոյ:

Լիագումարը քննարկած է «Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան 29րդ համագումարի առթիւ Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի Պլատֆորմի նախագծի մասին» հարցը, որուն առթիւ զեկուցումով հանդէս եկած է Ա· քարտուղար՝ Վ.Լ· Մովսիսեան:

Լենինային Ղարաբաղի լարուած վիճակին կապակցութեամբ լիագումարը ղեմոմնագիր մը ղրկած է Խորհրդային Միութեան Համայնավար Կուսակցութեան 28–րդ համագումարին: Նշուած են անյետաձգելի հետեւեալ հարցերը.–

1· – Վերականգնել ԼՂԻՄ–ի խորհրդային իշխանութեան մարզային ու շրջանային մարմիններու եւ կուսակցական կոմիտէներու ամբողջ գործունէութիւնը, յուծել Ադրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդին ստեղծած ԼՂԻՄ–ի հանրապետական ապօրինի կազմկոմիտէն:

2· – Ջնջել ԼՂԻՄ–ի մէջ (Բաքուի դէպքերուն հետեւանքով) յայտարարուած արտակարգ իրավիճակը, զօրքերը դուրս հանել ԼՂԻՄ–էն, դադնոք տեղաբաշխել ԼՂԻՄ–ի եւ Ադրբէջանի միջեւ գոնուող ամհամանին երկայնքին վրայ եւ օգտագործել ԼՂԻՄ–ի ու Հայաստանի միջեւ փոխադրամիջոցներու անխափան հաղորդակցութեան ապահովման համար, քանալ Ստեփանակերտ – Լաչին – Գորիս ճամբան:

3· – Խորհրդային Միութեան Նախագահին անձնական ներկայացուցիչին մասնակցութեամբ ԼՂԻՄ–ի եւ Ադրբէջանի, Հայաստանի եւ Ադրբէջանի միջեւ բանակցութիւններ ընել փոխադարձ հետաքրքրութիւն ներկայացնող բոլոր հարցերուն շուրջը:

Դիմումնագիրը մերժուելուն համար ընդունուած է Յունիս 28–ին տեղի ունեցած կենտկոմի ընդլայնուած լիակատար նիստին ընթացքին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ»

ԱԽԱՐՏԱԿԱՆԸ՝
ԱՐԾԱՆԹԻՆ – ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Կ'ակնկալուէր եւ կատարուեցաւ: Ա–րեւմտեան – Գերմանիա յաղթեց Անգլիոյ, Զորեքշաբթի իրիկուն, Թօրինօ եւ կիբա–կի, հոսմի մէջ դէմ առ դէմ է Արժանթինի հետ:

Մրցումը, լաւագոյններէն մէկը այս մրցաշարքին, չկրցաւ յաղթական մը ո–րոշել երկու ժամուան ընթացքին (երկարաձգումով) քանի, ճիշդ նման նախորդին (Իտալիա – Արժանթին), մէկ կէտ նշանակուեցաւ առաջին կիսախաղին (Գերմանիա), ուրիշ մը՝ երկրորդ կիսախաղին (Անգլիա) ու մինչեւ ծայրը մնաց այսպէս՝ 1 – 1, չատ պեղեցիկ խաղով մը:

Փենալթիներով է, 3–ի դէմ 4 կէտով, որ Գերմանացիք յաղթանակը ապահովեցին:

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUS LES MARDIS
à partir du 26 Juin
TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Յունիս 26–էն սկսեալ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
(ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Sous le haut patronnage de
Monsieur THEO BRAUN
Ministre délégué, chargé des personnes âgées

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

à GONESSE (95)

7, rue de l'Eglantier

Dimanche, 8 juillet à partir de 11 heures
Retransmission de la Finale du Mondial assurée.

—— Entrée gratuite —— —— Parking ——

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48 - 78 - 02 - 99
ou à la Maison de retraite de Gonesse : 39 - 85 - 24 - 24

En cas d'intempérie toutes les dispositions sont prises.

Départ Gare du Nord à partir de 10 h., tous les quarts d'heure,
jusqu'à 18 h., descendre à Villiers-le-Bel,
prendre l'autobus n° 24 jusqu'à l'arrêt de la Madeleine.

U. M. A. F.

organise

UNE

SOIREE DANSANTE

LE SAMEDI 17 NOVEMBRE

HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏԱՐՕՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր· Մարտիկ Տահառեան հոգեհանդիսաեան պաշտօն կատարել կուտայ այս կիրակի, Յուլիս 8, Փարիզ, Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, Տարօն աշխարհի Եղեռնի 75–րդ տարելիցին առթիւ, նահատակ Տարօնցիներու յիշատակին:

Ի գիտութիւն նահատակներու յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Պր· Յարութիւն Հայրապետեան 200 ֆր· իր կնոջ Ազատուհիի տապաքինման առթիւ:

Khatchig STAMBOLTSIAN
à ISSY-LES-MOULINEAUX

CONFERENCE - DEBAT

«SITUATION ACTUELLE
ET AVENIR DE L'ARMENIE»

Vendredi 6 Juillet à 20 h 30
en l'église évangélique arménienne
28, avenue Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս· ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Կիրակի, Յուլիս 8
ԺԱՄԸ 12·30–ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 22·30

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
- Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց
- Ընտանեկան հանելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Վալանսի
«ՆԱՅԻՐԻ»
նուագախումբի

— Մուտքը ազատ է —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ՄԱՋի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Յուլիս 7, ժամը 14·30–ին Պօմոնի Եկեղեցւոյ վերի սրահին մէջ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի վերամուտն է երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին: Աշակերտութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը: Բոլոր տեղեկութիւններու համար դիմել Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան:

Հասցէ՝
EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ· – 43 – 78 – 92 – 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 7-8
SAMEDI-DIMANCHE
7-8 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.313 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.313

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ԲԱՐԴ ՆԵՐԿԱՆ

Կորբաջով ժժուարին շրջան մը կը բռնէ· վերակառուցումը հետզհետէ կը վերածուի անտեսական նաւարեկութեան մը: Այս մարզին պատկանող ամէն մէկ բարեշրջումի յայտարարութիւն, դէպի խանութները կը մղէ բնակչութիւնը, նոյնիսկ եթէ յայտարարուած բարեշրջումը եօթը ամիսետք կիրարկելի է: Մտահոգութիւնը կը վերածուի խուճապի, քանի որ ժողովուրդը յայտարարուած բարեշրջումին մէկ մեկնաբանութիւն մը կուտայ, դիներու յաւելում: Ու կը դնեն ինչ որ կը գտնեն· ալիւր, բրինձ, սակայն նաեւ հակիւթ կամ երշիկի նման աննշան մթերքներ, որոնք երկար ատեն պահել կարելի չէ:

Ընդհանուր այս խուճապը ցոյց կուտայ թէ ինչ ատիճանի վատառողջ է խորհրդային ընկերութիւնը որուն հակազդեցութիւնները օրէ օր աւելի անկանխատեսելի կը դառնան: Տիրող կացութիւնը տատամսումներու մատնած է նաեւ կորբաջովեան նախարարները· անոնցմէ մէկը կ'ըսէ· – «անցեալ տարի կ'ըսէի թէ վերակառուցումը պիտի յաջողէր, որովհետեւ մեր երկրին համար կարելի միակ քաղաքականութիւնն էր ան· այսօր, սակայն, նոյն վստահութիւնը չունիմ»:

Այս կացութեան զլխաւոր պատճառ կը նկատուի 1989 Դեկտեմբերի եւ 1990 Մարտի միջեւ Կորբաջովի կարծիքի արմատական փոփոխութիւնը երկու հիմնական կէտերու շուրջ· նախ, չհետեւիլ եւս թէ կը նախընտրէ միակ կուսակցութեան մը շրջանակին մէջ խորհուրդներու ժողովրդավարացումը, յանկարծակի կերպով փոխեց իր կարծիքը, որոշելով ջնջել Սահմանադրութեան թիւ 6 յօդուածը որ Համայնավար կուսակցութեան դեկավար դեր մը կը վերապահէր ընկերութեան մէջ: Կարծիքի երկրորդ փոփոխութիւնը կը վերաբերի տնտեսական ոլորտին· Դեկտեմբերին Ռիժկովի ջանքերով Գերագոյն Խորհուրդը քուէարկեց ծրագիր մը որ կը նախատեսէր հանդրուաններով վեց տարուան ընթացքին իրագործումը «կարգաւորուած շուկա»յի մը· մինչդեռ երեք ամիս ետք այս ծրագիրը կը լքուէր ու շուկայի դրութիւն կ'առաջարկուէր:

Արմատական որոշ քննադատներ կ'ըսեն թէ Կորբաջով այսպէս դիրք փոխելով, բռնաբարած է ժողովրդավարութեան կանոնները: Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէն աւանդաբար միաձայնութեամբ կը քուէարկէ իր ընդհ. քարտուղարին առաջարկները, սակայն ասիկա չի նշանակեր թէ այս լուծումները պիտի կիրարկուին կուսակցական մեքենային կողմէ· Պէտք էր որ հրաչք մը կատարուէր ու խորհրդային նոմէնկլատուրային ամբողջութիւնը կարծիք փոխէր, լքելով իշխանութեան իր դիրքերը: Եւ այս հրաշքը տեղի չունեցաւ:

Կարգադրութիւնները ոչ միայն բարեշրջումներուն չուրջ համաձայնութիւն չոյացուցին, այլեւ ակամայ արագացուցին բեւեռացումները· այսպէս, արմատականներուն համաձայն, ամբողջ այս իրարանցումը գործն էր «ամբոխավար ափ մը մտաւորականներու», իսկ պահպանողական կողմին համար «ափ մը վարչապարներու»:

Ոչ պաշտօնական մամուլ մը կը չրջի մայրաքաղաքին փողոցներուն մէջ· այդ մամուլին թիւերը տասնապատիկ աւելի սուղ են· յայտնութիւններ դրեթէ չկան հոն, սակայն եւ այնպէս տպաւորիչ է կրեմլինէն քանի մը քայլ հեռաւորութեան վրայ տեսնել երիտասարդներ որոնք 3 ռուբլիի պարտատոմսեր կը ծախեն, յաճախ հետեւեալ խորագրով· – «Ի՞նչպէս Կորբաջով իշխանութեան հասաւ»:

Աւելի քան մէկ միլիոն Մոսկուացիներ կ'աշխատին զիտական հիմնարկներու մէջ· նշանակալի է անոնց միջեւ տնտեսագէտներու ներկայութիւնը· աւելի քան երբեք, այսօր անոնք ուշադրութեան կեդրոնը կը գտնուէին: Տիրող կարծիքը այն է թէ տագնապները, թէ՛ ազգային եւ թէ քաղաքական, որոնք կը ցնցեն միութեան հիմերը, իրենց արմատները կ'առնեն տնտեսական կացութեան վատթարացումէն:

Այս վատթարացումին «թէքնիք» պատճառները զրեթէ միշտ նոյնն են. Պրեժնեւի չրջանին խորհրդային տնտեսութիւնը կանգնած էր չնորհիւ վառելանիւթի վաճառքին· այսօր սակայն քարիւղի գինը իջած է ու երկիրը պիւտճէի բաց ունի· 1988–ին այդ բացը արդէն անընդունելի ատիճանի մը հասած էր:

Այլ պատասխան մը կ'առընչուի քաղաքական մարզին, հոս խնդրոյ առարկայ կ'ըլլան Ա· Ադանպէկեան ու Նովոսիպիրսկի իր խմբակը որոնք կ'ըսուի թէ լաւ խորհրդատուներ չեն եղած Կորբաջովի համար: Անոնք մեծ լաւատեսութեամբ կը կարծէին թէ զանգուածային ներգրաւմանով Խորհրդային Միութիւնը 1995–էն ելլեսեալ պիտի կարենար ունենալ Ամերիկայի կենսամակարդակը: Այսօր Ապալքին, Շատալին, Ֆեթրաքով խմբակը որ նախորդներուն գործը կը չարունակէ, վիճաբանութիւնը չատ բուռն եղած է ազգամիջեան հարցերու առեն, կեդրոնացման եւ դաշնակցականացման կողմնակիցներու միջեւ:

Առաջարկ եղած է համայնավար կուսակցութիւնը մկրտել՝ «Ժողովրդավար ընկերվարութեան Կուսակցութիւն»:

Կարեւորը, անշուշտ, անուն փոխելը չէ, այլ բան մը փոխելը…:

***

Ղարաբաղի երեք պատուիրակները չեն ընդունուած, յետ քննութեան, եւ մերժած են մնալ որպէս «հիւր» ու ձգած գացած («Ցառաջ», Յուլիս 5):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ Թուրք ինքնակոչ Հանրապետութիւնը 24 ժամուան համար փակեց «կանաչ գիծը» որ կը բաժնէ Կիպրոսը, բողոքելու համար Կիպրոսի կառավարութեան դիմումին Եւրոպական Հասարակապետութեան անդամակցելու: Ըստ Թուրք Կիպրացիներու իշխանութեանց առաջին միջոց մըն է որուած որոշումին դէմ:

ԻԼ· ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ.-
«ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻԷՆ...»

Պարզուած պատկերը ցոյց կուտայ թէ կացութիւնը չատ փափուկ է եւ որեւէ ձեւով յայտնի չէ թէ ո՞ր հոսանքը կրնայ յաղթել: Կորբաջով կ'ուզէ առաջքն առնել հերձուածի մը, որ «նուէր» մը կ'ընդմարանոնց՝ որոնք կ'ուզեն Պերեսթրոյկայի ձախողութիւնը: Համագումարը այնքան պատակուած կը թուի, որ երիտասարդութեան պաշտօնաթերթերը՝ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» խորագրած է· — «Իլ· համագումարի պատուիրակներ՝ միացէ՛ք»: Գալով Կորբաջովի, ժողովէ դուրս ալ յայտարարած է որ խորհրդային դեկավարութիւնը պէտք է հրաժարի եւ «նոյնքան քաջութիւն ցոյց տայ, որքան ցոյց տուած էր երբ կը ձեռնարկէր Պերեսթրոյկային, եթէ նոր քաղաքականութիւնը արդիւնք չի տար երկու տարիէն»:

Ըստ երեւոյթին, «2 տարին» շաբլոն բանաձեւում մըն է կրեմլինի համար, որ 2 տարիէն աղէտեալ Հայաստանն ալ պիտի վերակառուցանէր…:

ԱՅԱԶ ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ Կը ՍՊԱՌՆԱՅ

Ադրբեջանի կուսակցական Ա· քարտուղարին ելոյթին ամբողջ բնագիրը, զրեթէ բառ առ բառ, հատուկենտ հատուածներ կային միայն «Իմանիթէ»ի, «Ֆիկառօ»ի եւ «Ֆայնանշիըլ Թայմզ»»ի մէջ: Այս վերջինը կը գրէ թէ Մութալիբով յստակ ըսած է որ եթէ անվճռականութիւնը չարունակուի արիւն պիտի հոսի, Կովկաս: Համաչնաւար պաշտօնաթերթերը կը գրէ թէ ըստ ԹԱՍՍ–ի, Ադրբեջանի Ա· քարտուղարին ելոյթը չատ կծու եղած է: Ան քննադատած է «զեկավարութեան մակերեսային մօտեցումը ազգամիջեան յարաբերութիւններու մէջ» ու չեչած· – «Պատմութիւնը պիտի մեծարէ քաղաքական քաջութիւնը մարդու մը, որ փորձութիւնը ատանձնեց յեղափոխական վերակառուցում մը հրապարակ նետելու, բայց մեր ժամանակակիցները պիտի չկարենան ըմբռնել անվճռականութիւնը եւ անկապ նկարագիրը արարքներու, որոնք կրնան ձախողեցնել այս հրաշալի նախաձեռնութիւնը»:

«Ֆիկառօ»ի թղթակիցը կը յիշէ նաեւ Ադրբեջանի քարտուղարին սա հարցումը·– «Ի՞նչ տարբերութիւն կայ անոնց միջեւ որոնք զանգուածային հալածանքներու ենթարկուեցան անհատի պաշտամունքի (Ստալինի չրջան) չրջանին ընթացքին եւ անոնց՝ որոնք իրենց բնակարանը կորսնցուցին պերեսթրոյկայի օրով»:» Փիլը Պոսեւ հակաանդական (իֆոնոֆլասք) կ'որակէ այս հարցումը: Ան կ'ըսէ թէ ցագործութիւն, կ'որակէ, Արցախահայութեան նկատմամբ, տնտեսապէս նրան գցելու աննասելի վիճակի մէջ, ծնկի բերելու նրա լեռնցու հպարտութիւնը…»:

Ու «մտածուած յանցագործութիւն»ը անարգել ճամբայ բանալով կարկուտին, կուտայ «ակնկալուած» արդիւնքը· «նախ Մայիսի 8–ին աղէտը շարբից հանեց Այգեստանի, Նորագիւղի, Խանապատի տրնտեսութիւնների 300 հեկտար աշնանացանի արտերը, պտղատու այգիները: Մայիսի 13ին, նորից տեղաց կարկուտ, աւելի ուժգին, աւելի տարածքային եւ շարբից հանեց վանքի ամբողջ ձորակի գիւղական տնտեսութիւնների հազարաւոր հեկտար ցանքատարածութիւնները, այգիներն ու բանջարանոցները: Լիովին ոչնչացուեցին նաեւ Մեհիտաշէնի, Դարնակի, Ռեւի, Ուղուրքաթի, Խաչէնի հանդատարածքները» կը տեղեկացնէ Լ· Մկրտչեան: Կարկուտին աւերը կը տարածուի նաեւ Շահումեանի Կիւլիստան, Ասկերանի Քարագլիւր, Հասանապատ գիւղերու արտերուն ու խաղողի մշակութիւններուն վրայ:

Այսպէս, Ադրբեջանի իշխանութիւնները ու Արցախի զինուորական հրամանատարութեան կողմէ Արցախի հայութեան դլխուն բերուած ձիւնին նոր մը կ'աւելցայ, կարծէք բաւական չըլլային այնքան երկու տարուան չրջափակումը, անասնագողութիւնները, սպրդանքները, հայատեաց արարքները: Ու կեդրոնական իշխանութիւնն ալ, մոռցած սրնդեղէնի համատարած, սուր տագնապը, լուռ կը մնայ արտերու բերքին փճացումին, բազմաթիւ ապարդիւն փորձերէ ետք, յորմէ կապելով Արցախի հայութիւնը սովի մատնելով ծունկի բերելու այս նորօրինակ ծրագրին:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԹԱՂԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Յուլիս 2–ին եւ 3–ին, Թաղիկ Ստամբոլցեան (անդամ ՀՀՇ–ի եւ հիմնադիրը «Գիմութիւն» բարեսիրական կազմակերպութեան) Պրիւսէլ գտնուեցաւ, ընկերակցութեամբ Պր· Ժերար Մարկոսեանի (Աշնաւուր՝ Հայաստանի Համար):

Այս այցելութեան ընթացքին, Թաղիկ Ստամբոլցեան ընդունուեցաւ փոխ–վարչապետ՝ Ֆիլիփ Մուրոյի զրասենեակին պետին, Եւրոպա 1992–ի հնթանախարարին եւ Ժ· Տըլորի արտաքին յարաբերութեանց տնօրէնին եւ այլ անձնաւորութիւններու կողմէ:

Երկուշաբթի իրիկուն չփում ունեցաւ դաշտութեան հետ, Հայկական Տան մէջ: Այս ամբողջը ծառայեց աւելի մօտէն ծանօթացնելու Հայաստանի կացութիւնը պելժիական իշխանութեանց ու նաեւ դաշտութեան, քանի որ առաջին անդամն է, որ ՀՀՇ–ի անդամ մը Պելժիա կ'այցելէր:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԳՆԱՑՔԻՑ ԹՈՒՉԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է

ՎԱՉԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԱՄԲ. – Հակառակ իր երկարութեան, անհրաժեշտ նկատեցինք ամբողջութեամբ հրատարակել Ղարաբաղ Կոմիտէի ծանօթ դէմքե-րէն եւ ՀՀՇ-ի վարչութեան անդամ Վազգէն Մանուկեանի այս յօդուածաշարքը (լոյս տեսած ՀՇՇ-ի օրգան *Հայքի* Մայիս 20–27, Յունիս 10–17 թիւերուն մէջ), բանի հոն կատարուած է իրատես եւ ամբողջական վերլուծումը բաղաբական ներկայիս եւ կարելի հեռանկարներուն: Վերլուծում՝ որ կրնայ որպէս հիմնական *ուլտի-մատում* ծառայել Հայաստանի ապագայ իշխանութեան բաղաբական գործունէութեան:

Ոչ մի ազգ, ոչ մի պետութիւն չի կարող իր անտեսական եւ քաղաքական ծրագրերը կազմելիս ելնել միայն իր ցանկութիւններից, ներքին իրականութիւնից: Անհրաժեշտ է ոչ միայն դնահատել հարեւանների եւ ողջ աշխարհի իրավիճակը, այլ նաեւ կանխատեսել, թէ ինչ ուղղութեամբ է շարժւում աշխարհը եւ ըստ այդմ կառուցել ազգային ծրագրերը, ո-րոշել խնդիրների լուծման հերթականութիւնը: Ճշդրիտ հաշուարկել պէտքերի զարգացման ուղղութիւնը, ի հարկէ, հնարաւոր չէ, պէտք է ուղղակի քննարկել հաւանական տարբերակները եւ զործողութիւնների մէջ, յարմար առիթին, ինչ-որ տեղ դնալ նաեւ խմաստալից ռիսկի, առանց որի հնարաւոր չէ ոչ մի խընդրի իրականացում: Եթէ հաշուարկներ, կանխատեսումներ չկան, ապա սովորաբար ընդում են երկու հնարաւոր պահուածքներից մէկը· կամ կծկուած սպասում են հոսանքին, սպասելով թէ ինչ կը լինի (սովորաբար ինքն իրեն ոչ մի լաւ բան չի լինում), կամ նեարդները չեն դիմանում անորոշ լարուածութեանը եւ հիստերիկ ոգեւորութեամբ զիմում են «մահ կամ ազատութիւն» կարգախօսին, որը եթէ ճիշդ է անհատի համար, ապա անընդունելի է, երբ վերաբերում է ողջ ազգին: Այդ երկու պահուածքների դերսեւորումն էլ վառ արտայայտուած են մեր այժմեան իրականութեան մէջ:

Մեր ազգը ապրում է այժմ իր համար մի բախտորոշ ժամանակաշրջանում, երբ կամաց-կամաց բոլորիս մէջ հասունանում է այն համոզուածութիւնը, որ զէպքերի զարգացումը կարող է հնարաւոր դարձնել մեր ազգի դարաւոր երազանքի իրականացումը՝ անկախ պետականութեան վերականգնումը, առանց որի անլուծելի կը մնան մնացած, համարեա բոլոր ազգային խնդիրները: Շատերին վախեցնում են ինքնուրոյն զործելու այն հնարաւորութիւնները, որոնք բացուել են մեր առջեւ: Աչխարհում ամենածանր բեռը ինքնուրոյն որոշումներ ընդունելու պատասխանատուութիւնն է, սարկութիւնը քաղցր է նրանով, որ վերացնում է մարդու վրայից այդ ծանր բեռը, ապահովելով նրան պատասխանատուութեան զգացումից: Սարկութեանը սովոր մարդը վախենում է ազատութիւնից, պատասխանատուութիւնից: Պատահական չէ, որ այժմ, երբ մեր առջեւ բացուել են ազգի ապագայի վերաբերեալ ինքնուրոյն որոշումներ ընդունելու ու իրագործելու հնարաւորութիւններ, կան մարդիկ, որոնք յուսահատուած խօսում են ինչ-որ փակուղու մասին: Ոչ, փակուղի չկայ, կայ մի զժուարին ճանապարհ, որով անցել են շատ ազգեր, եւ որը տանում է դէպի երջանկութիւն: Պէտք են միայն համապարզկացութիւն, միասնութիւն, խելացի հաշուարկ եւ վճռականութիւն:

Փորձենք այժմ կռահել, թէ ինչ ուղղութեամբ է շարժւում Ղարաբաղ Կոմիտէն, որոնք են այդ շարժման զրզապատճառները, եւ ըստ դրա տեսնենք, թէ ինչ է հնարաւոր անել եւ ինչպէս: Այս հարցերի չուրջ ամենաստարածուած տեսակէտը, որը սկզբում քարոզում էր «Ղարաբաղ» Կոմիտէի, յետագայում՝ բազմաթիւ կազմակերպութիւնների եւ անհատների կողմից, հետեւեալն է՝

Ղարդրզային Միութիւնը, դանուելով տնտեսական եւ քաղաքական խորը ճզնաժամի մէջ, սաիպուած դիմեց վերափոխումների, փորձելով ստեղծել դեմոկրատական հասարակութիւն, ազատ տնտեսութիւն: Օգտուելով այդ հանգամանքից, մենք պէտք է ձգտենք տնտեսական անկախութեան, ինքնիշխանութեան եւ յարմար պահին պատրաստ լինենք հրաչակելու անկախութիւն: Այնուամենայնիւ անկախութիւնը չատերին վախեցնում է Թուրքիայի հարեւանութեան պատճառով (հետաքրքիր է, որ այդ նոյն մարդիկ անհամեմատ խիզախութեամբ անընդհատ խօսում են Թուրքիայից հողերը եւ վերցնելու մասին) եւ այդ պատճառով առկայ է նաեւ հետեւեալ մտայնութիւնը. ձգտել կոնֆեդերացիայի եւ բաւարարուել դրանով, չը որ եւրոպական երկրներն էլ, դիջելով իրենց անկախութեան որոշակի մի մասնիկ, ստեղծում են նոր տեսակի դաշինք, հետեւաբար՝ դա է զարգացման ուղին: Նախ եւ առաջ նկատենք, որ մի բան դիջելու համար պէտք է այդ բանը ունենալ, որպէսզի որոշես՝ ում եւ երբ դիջես, յանուն ինչի դիջես, ինչ ըստանաս դրա փոխարէն, և երկրորդը, դարձից դար փոխւում է անկախութեան բովանդակութիւնը, դրա իրաւաբանական ստատուսը: Եւրոպայում այժմ տեղի են ունենում պրոցէսներ, որոնց այս կամ այն ձեւով մասնակից կը դառնան աչխարհի գրեթէ բոլոր երկրները, ստեղծելով սկզբում պետութիւնների մեծ փնջեր, որոնք յետագայում կը ձուլուեն մէկ համաչխարհային միասնութեան մէջ, եւ դրա չնորհիւ կը ձեւակերպուի, թէ ինչ է նչանակում անկախութիւնը 21-րդ դարում:

Նկատենք նաեւ, որ պետութեան կազմաւորման կոնֆեդերատիւ ձեւը անկայուն է եւ պատմութեանը յայտնի գրեթէ բոլոր կոնֆեդերացիաները (Զուիցերական կոնֆեդերացիան, ԱՄՆ, Գերմանական կոնֆեդերացիան եւ այլն) անցել են նոյն ուղին՝ կոնֆեդերացիա, յետոյ ֆեդերացիա, ի վերջոյ՝ դառնալով միասնական ունիտար պետութիւն:

Մենք առայժմ խօսենք Ղարդրզային Միութիւնում տեղի ունեցող պրոցէսների մասին եւ տեսնենք՝ ճի՞շդ է արդեօք վերոյիչեալ տեսակէտը, ըստ որի հնարաւոր է ձեռք բերել անկախութիւն, հանդարտ դնալով դէպի ինքնիշխանութիւն:

Հասկանալու համար, թէ ինչ է տեղի ունենում այժմ Ղրղ. Միութիւնում, ինչ ուղղութեամբ է նա չարժուելու եւ որոնք են այդ չարժման զրզապատճառները, կատարենք մի փոքր պատմական էքսկուրս:

Ռուսաստանում դարերի ընթացքում փոխւում էին կառավարման ձեւերը, բայց անփոփոխ էր մնում քաղաքականութիւնը՝ ծաւալապաչտութիւնը: Իր այդ ծաւալուելու ընթացքում նա հասաւ մեզ, զրաւեց մեր հողերի մի մասը: Պէտք է լաւ դիտակցել, որ Ռուսաստանի այտեղ զալը ոչ մի ձեւով կապուած չէր մեր զիմումների կամ օրիէնտացիայի հետ: Ռուսաստանը կատարում էր իր միսիան՝ ծաւալապաչտութիւնը (Հետաքրքիր է նկատել, որ նուաճուած ժողովուրդների մի մասը ամբրում էր Ռուսաստանում աւելի լաւ պայմաններում, քան բուն Ռուսները· այդ երեւոյթը ունի խորը արմատներ, բայց դա առանձին խօսակցութեան նիւթ է):

Ձաւթոզական քաղաքականութեան ներքին տրամաբանութիւնը պարտադրում էր Ռուսաստանին չհանդուրժել իր ճանապարհին անկախ պետութիւնների առեղծում, անել ամէն ինչ, որպէսզի նուաճուած ազգերը հնարաւորութիւն չունենան առեղծել անկախ պետութիւններ: Այդ նպատակով իրագործւում էր նուաճուած ազգերի ռուսականացման քաղաքականութիւնը՝ ռուսականացում լեզուով, մչակոյթով, խառը ամուսնութիւնների միջոցով եւ այլն: Այն դէպքերում, երբ դա չէր յաջողւում, արւում էր ամէն ինչ, որպէսզի տուեալ ազգը մեծամասնութիւն չկազմի իր պատմական տարածքում: Դրան էին ծառայում տեղահանութիւնները, ջարդերը, նուաճուած տարածքները Ռուսներով վերաբնակեցնելու քաղաքականութիւնը:

Այդ պատճառով, օբյեկտիւօրէն, մեր դարաւոր իղձի իրականացումը՝ Միացեալ Անկախ Հայաստանի առեղծումը, հակասում էր Ռուսաստանի չահերին: Եւ այդ է նաեւ պատճառներից կարեւորագոյնը, որ մեզ չյաջողուեց ապահովել մեր հայրենակիցների մի զգալի մասի ֆիզիքական զոյութիւնը անցեալ դարի վերջում, այս դարի սկզբում (Թուրքիային չահագրգռուածութիւնն ու դերը այս հարցում յայտնի է, մենք այժմ խօսում ենք Ռուսաստանի մասին), խնդիրը, որը մեզ չյաջողւում էր իրականացնել դարերի ընթացքում, ապրելով ծանր պայմաններում՝ Թուրքական եւ պարսկական կայսրութիւնների ութրապետութեան տակ: Այս առիթով նկատենք, որ եթէ ծաւալապաչտական քաղաքականութիւն իրագործող Ռուսաստանը մեր ազգային իղձերի իրականացման բնական թշնամին էր, ապա Ռուսաստանի հրաժարումը այդ քաղաքականութիւնից հնարաւորութիւն է ստեղծում մեզ վերականգնել մեր պետականութիւնը, եւ մեր անկախ պետութեան բնական դաշնակիցը կարող է հանդիսանալ այդ նոր ժողովրդավարական Ռուսաստանը: Ծաւալապաչտական Ռուսաստանը օբյեկտիւօրէն մեր թշնամին է: Ոմանց կարծիքով, եթէ իր ծաւալապաչտութեան մէջ նա դրաւած լինէր գոնէ մինչեւ Վանը, յետոյ նոր քանդուէր, մի դուչ մենք այժմ աւելի չահած լինէնք, բայց առաջինը, եթէ նա այդ տարածքները դրաւած լինէր, ապա մէկ է, այդտեղ այժմ Հայեր չէին բնակուի (հաւանաբար այդ տարածքների վրայ կը ստեղծուէին Թուրքական եւ քրտական Հանրապետութիւններ), ապացոյց Ա. Համաչխարհային Պատերազմի պատմութիւնը, Նախիջեւանը եւ այլն: Երկրորդը, տեսանելի ապագայում այդպիսի բան չի սպասւում, ծաւալապաչտական քաղաքականութիւնը այժմ հակասում է մարզկութեան զարգացման ուղուն, Ռուսաստանի հնարաւորութիւններին եւ եթէ մենք չունենալով պետականութիւն անդրադառնանք մարդկութեան զարգացման այն փուլին (եթէ այդպիսի փուլ գայ), որ նորից հնարաւոր դարձնի Ռուսաստանի ծաւալապաչտական քաղաքականութիւնը, նոյն անխմասա յոյսերը կապելով դրա հետ, ապա մինչ այդ մենք կը դաղարենք զոյութիւն ունենալ որպէս ազգ:

Դեմոկրատական Ռուսաստանը մեր բնական դաշնակիցը կարող է լինել, նկատենք միայն, որ անկախ պետութիւն ունենալու դէպքում է միայն հնարաւոր ունենալ իրական դաշնակիցներ:

Պատմութեան, քաղաքականութեան ուրանքներում զործում են օրէնքներ, որոնք կախուած չեն այս կամ այն անհատի ցանկութիւնից: Այդ օրէնքներից նչենք պարզ, բայց մեր զիտարկման համար կարեւոր մի կանոն՝

ամէն մի պատմական ժամանակաշրջանում զոյութիւն ունի մարդկութեան ընդհանուր զարգացման ուղի եւ եթէ մի որեւիցէ պետութեան արտաքին եւ ներքին քաղաքականութեան ուղղուածութիւնը չի համընկնում զարգացման ընդհանուր ուղուն, ապա այդ պետութեան ներսում առաջանում են պետութիւնը քանդող ուժեր, եւ ինչքան մեծ է չեղումը մարդկութեան ընդհանուր զարգացման սլաքի եւ տուեալ պետութեան կառուցուածքի եւ քաղաքականութեան ուղղուածութեան սլաքների միջեւ, այնքան մեծ է քանդող ուժերի զօրութիւնը, այն ուժերի, որոնց չատ անգամ նոյնիսկ իրենց կողմից ոչ խորը զիտակցուած, նպատակն է երկրի չարժման ուղղութիւնը հնարաւորին չափ համապատասխանեցնել մարդկութեան զարգացման ուղղութեանը: Մեծ էներգիա, ուժ կիրառելով իշխողներ կարող են միառժամանակ զէմն առնել այդ երեւոյթների, կծկուել, երկիրը դատապարտելով լճացման՝ տնտեսական, քաղաքական, ռազմական, զիտական, մչակութային եւ բարոյական լճացման: Ինչքան երկար տեւի այդ լճացումը, այնքան մեծ կը լինի պայթիւնը: Օրինակ կարող են ծառայել իրագարձութիւնները Ռումանիայում:

Առաջին Համաչխարհային Պատերազմի հետեւանքով որոշ կայսրութիւններ քանդուելով վերափոխուեցին նոր Պետութիւնների, որոնց ընթացքի ուղղութեան սլաքները չատ թէ քիչ համապատասխանեցուեցին մարդկութեան զարգացման ուղղութեան սլաքին: Օրինակ՝ Թուրքիան, Աւստրօ-Հունգարիան: Երկրորդ Համաչխարհային Պատերազմից յետոյ այդ ճանապարհով դնացին Անգլիան, Սպանիան, Փորթուգալը եւ այլն: Եւ այժմ մնացել է վերջին խոշոր պինուրը՝ Ռուսաստանը:

Մարդկութեան զարգացման այժմեան ուղղութեան՝ պետութիւնների հզօրացման, զիտութեան եւ տեխնիկայի, տնտեսութեան եւ մչակոյթի զարգացման հիմքում ընկած է մէկ կախարդական բառ –ազատութիւն: Դա է մարդկութեան զարգացման ուղին եւ այդ հոսանքին հակառակ դնալու բոլոր փորձերը, ինչքան էլ հզօր եւ վէհ զաղափարներով դրանք պատճառաբանուած լինեն, դատապարտուած են անյաջողութեան: Օրինակ կարող են ծառայել կոմունիստական եւ ֆաչիստական զաղափարախօսութիւնները եւ նրանց քաղաքական իրականացման փորձի տապալումը:

Այժմ հերթը հասել է Ռուսաստանին: Ինչպէս արդէն նչել ենք, դարերի ընթացքում անընդօրէն իրագործելով ծաւալապաչտական քաղաքականութիւն, Ռուսաստանը ժամանակի ընթացքում փոխել է իր կառավարման ձեւերը: Կառավարման վերջին ձեւն է բոլչեւիզմը: Ծաւալապաչտական քաղաքականութեան վերջին փորձը՝ Աֆղանիստանի նուաճումը, տապալուեց: Կառավարման վերջին ձեւը կանդնեցրեց երկիրը խորը ճգնաժամի առջեւ բոլոր առումներում: Աւելին, Կայսրութեանը թոյլ կազմ կազմորները՝ Լեհաստանը, Հունգարիան ըսկսեցին կամաց-կամաց պոկուել: Կայսրութիւնը արդէն ուժ չունէր նրանց պահելու: Ամբողջ մարդկութիւնը սարսափով նայում էր քայքայուղ հսկային, որի բեկորների տակ կարող էր թաղուել ողջ աչխարհը: Աչխարհը դինւում էր, պատրաստուելով իրեն պաչտպանել հաւանական արհաւիրքից եւ լարուած ուչադրութեամբ հետեւում էր Կայսրութեան հողեվարքին: Պայթումից խուսափելու մէկ միջոց կար –արագ փոփոխութիւններ կատարել երկրի արտաքին եւ ներքին քաղաքականութեան մէջ, աչխատելով փոփոխութիւնների ընթացքը պահել հսկողութեան տակ: Դրուեց խնդիրը՝ միմիմալ տարածքային կորուստներով, միմիմալ փոփոխութիւններով փոխել կառավարման ձեւը, յարմարեցնել երկիրը աչխարհի զարգացման հոսանքի ուղղութեանը, ապահովելով դիտութեան, տեխնիկայի, տնտեսութեան եւ ռազմական արդիւնաբերութեան զարգացումը նոր պայմաններում: Ռուսաստանում յայտնուեց մի մարդ, որը իր վրայ վերցրեց այդ բարդ խնդրի իրականացումը, այդ մարդը Կորբաչովն է: Եթէ սկզբից թուում էր, որ վերափոխման զործը կարելի է տանել փոքր ձեւափոխութիւնների միջոցով, ապա ընթացքում պարզուեց, որ փոփոխութիւնները եւ կորուստները մեծ են լինելու եւ, որն ամենատարափելին է, փոփոխութիւնների ընթացքը եւ արագութիւնը հնարաւոր չի լինում պահել լրիւ հսկողութեան տակ: Պէտք չէ ինքնախաբէութեամբ զբաղուել, երկրի ղեկավարման հին ձեւը, կոմունիստական կուսակցութեան ղեկավար դերը ոչնչացնում է ինքը՝ Կորբաչովը, վարպետօրէն առաջ մղելով ժողովրդին: Այդ խնդիրը դեռ վերջնականապէս լուծուած չէ, բայց արդէն հասկանալի է, որ իշխանութեան կոմունիստական ձեւը դատապարտուած է: Բնական պատճառներով երկրի տարբեր ռեգիոններում այդ իշխանութեան վերացումը կատարւում է տարբեր արագութեամբ· ինքը Կորբաչովը, նպատակ ունենալով հնարաւորին չափ պահպանել Կայսրութեան ամբողջականութիւնը, չհապչդուած է որ ծայրամասերում այդ պրոցէսը աւելի դանդաղ ընթանայ: Աւելին, չատ վարպետօրէն փորձ է արւում Ռուսաստանի կողմից նուաճուած ժողովուրդների ազգային – ազատագրական պայքարը, որը բնականօրէն պէտք է ուղղուած լինէր կայսերապաչտական քաղաքականութեան դէմ, ուղղել կայսրութիւնը ղեկավարելու ձեւի դէմ, ազգային – ազատագրական պայքարը, որի բնական նպատակն է անկախութիւնը, փոխարինել հակակոմունիստական պայքարով: Օգտուելով իրենց բնորոչ յատուկ պայմաններից՝ որոչ Հանրապետութիւնների, օրինակ՝ Լիտուական, յաջողուեց վերցնել պայքարի ճիշդ ուղղութիւն, զանազանելով կայսերական քաղաքականութիւնը նրա իրագործման ձեւից եւ վարպետօրէն բալանս դանելով պայքարի այդ երկու ուղղութիւնների մի-

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՍՏԱԼԻՆԷՆ ԿՈՐԲԱՋՈՎ

(Հեղինակ՝ ՓԼԷՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ)

Յունիս 15–ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը հրաւիրած էր Փլէտ Մուրատեանը ներկայացնելու եւ ձօնագրելու իր գիրքը՝ «Հայաստանը, Ստալինէն Կորբաջով, Պատմութիւնը խորհրդային Հանրապետութեան մը», նոր լոյս տեսած, թամամ հրատարակութիւններէն։

Փլէտ Մուրատեան ըսաւ թէ Հայոց ժամանակակից պատմութիւնը չատ քիչ ուսումնասիրուած է, եւ մինչեւ 1970 տեսակ մը «կեղծիս»ի մը մէջ մնացած է։ Ցեղասպանութեան 60–ամեակով եւ ահաբեկչական արարքներով սկսան լոյս տեսնել գիրքեր, նիւթը ըլլալով առաւելաբար հայկական հարցը, այսինքն՝ ցեղասպանութիւն, հողային պահանջք, հատուցում։ Խորհրդային Հայաստանը մըննց «թապու» նիւթ մը։ Թէպէտ կան յօդուածներ, գիրքեր, սակայն գրուած հայ խորհրդային պատմագէտներու կողմէ, տեսակ մը վարձկաններ ի սպաս համայնավար պաշտօնատիրութեան եւ վարչակարգին։ Հետեւաբար, գրել խորհրդային Հայաստանի մասին կատրել է իրերու ընթացք մը, եւ մանաւանդ գրել Խորհրդային Հայաստանի մասին արեւմտեան քննական ակնոցով երթալ է ըստացուած զաղափարներու դէմ, որ Հայաստանը մեր ազգային օճախն է, Հայրենիքն է, ազգին յաւերժութիւնը ապահոզ հողն է եւ որպէս այդպիսին պէտք է աշքերը դոցել եւ բերել անպայմանական նեցուկ մը։ Սակէ զատ, հեղինակը թուեց ու բացատրեց դրդապատճառները որ մղեցին զինքը այս հատորը գրելու՝ 1970–ին Հայաստան կատարած իր ճամբորդութիւնը, ներգաղթի վրայ իր կատարած հմուտ ուսումնասիրութիւնը, ընտանեկան միջավայրը եւ այլ անձնական ու համալսարանական պատճառները։

Ստալինէն Կորբաջով, Փլէտ Մուրատեանի գիրքին մէջ կան երկու խորհրդաւոր դէմքեր։ Մէկը բիրտ ուժին բիրտ ձեւը՝ Ստալին, միւսը բիրտ ուժին մարդկային ձեւը՝ Կորբաջով։ Խորհրդային Հայաստանի պատմութեան ուսումնասիրութիւնն է ազգային հարցի տեսանկիւնէն դիտուած եւ ոչ թէ ազգութիւններու։ Հոն կան խզումը, հոլովոյթը, նշանակութիւնը, բացատրութիւնը եւ մեկնաբանութիւնը քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, ազգագրական, կրօնական, ընկերային հարցերու, յարաբերութիւններու։ յարաբերութիւններ Սփիւռքի եւ հարեւան երկիրներու հետ։

Փաստաթուղթ մըն է, Փլէտ Մուրատեանի այս յօժ կարեւոր գործը իր 469 էջերով։

Գիրքին մանրամասն ներկայացումը, քննութիւնն ու գնահատումը պիտի տրուին յատուկ դրախօսականով մը։ Սակայն, ըսենք թէ, Փլէտ Մուրատեան Խորհրդային Հայաստանի այս 70 տարուան պատմութիւնը կը տեսնէ որպէս հակայ վտանգում մը, փճացում մը մարդկային

Չեւ։ Ես չեմ խօսում ի պաշտպանութիւն կոմունիստական կուսակցութեան, զա մարդկութեան եւ մեր ազգի հանդէպ յանցագործ կազմակերպութիւն էր, որը պէտք է իշնի քաղաքական թատերաբեմից, ես ուղղակի կոչ եմ անում սառը կշռադատել մեր քաղաքական պայքարի ուղղութիւնը։

Սոխակած լինելով քանդել հին դեկավարման ձեւը, տալով արդէն տարածքային կորուստներ Արեւելեան Եւրոպայում, Մերձպալթիկայում, Կորբաջովը ձգտում է վերափոխումներից յետոյ պահպանած տարածքների վրայ ստեղծել մի միասնական դեմոկրատական Պետութիւն, որի անտեսութիւնը դեկավարում է ազատ շուկայի մեխանիզմով, ստեղծել մի կայուն միասնական երկիր, որը արդէն ենթակայ չէ քանդուելու, եւ որի զարգացման ուղղութիւնը հնարաւորին չափ համապատասխանում է մարդկութեան զարգացման ուղղութեանը։

Կը յաջողուի՞ արդեօք Կորբաջովին լուծել այս խնդիրը, եւ ի՞նչ է սպասում մեզ այդ ճանապարհին։

(Շար. 1)

«ՏԱԹԵԻ»ի դպրոցական տարեվերջը

Մոնմօրանսիի «Տաթեւ» վարժարանի 1989 – 1990 տարեշրջանի երկրորդ եւ վերջին մէկտեղումը տեղի ունեցաւ Յունիս 24–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, համակիրներու, ծնողներու եւ աշակերտներու ներկայութեան։ Տղաքը ունեցան իրենց եղրայրները, արտասանելով Դանիէլ Վարուժանէ, Էլիզ Ադվազեանէ, Յովհաննէս Թումանեանէ, Ծատուր Պէրպէրեանէ, Ռուբէն Ղրբեբեանէ, Նշան Պէչիկթաշլեանէ եւ Վիքթոր Վարդանեանէ քերթուածներ։

Վարժարանը այս տարի ունէր պաքալօրէայի երկու աշակերտ, Անի Մարկոսեանը եւ Վազգէն Մելսոնեանը։ Յուզիչ էր պահը երբ Վազգէն Մելսոնեան որ արտասանեց Դանիէլ Վարուժանի «Հայր Օրհնէ»ն, ու երբ հասաւ վերջին տունին, մօտենալով հօրը, խնդրեց անոր օրհնութիւնը, որովհետեւ ինքն ալ նոր տաբեջրջանին պիտի նետուի անծանօթ միջավայրի մը մէջ որ է «Համալսարան»ը։ Ապա կարդաց իր հրաժեշտի նոյնքան յուզիչ նամակը որ ջերմօրէն գնահատուեցաւ ներկաներէ, ուղղուած իր ուսուցչուհիին։

Ուսուցչուհի Սօնա Մոմճեան իր «քանի մը խօսք»ին մէջ չանաց բացատրել հայերէն ընթերցումի կարեւորութիւնը, որպէսզի տղաքը կարենան դրբելու յատկութեամբ օժտուիլ։ Յորդորեց իր աշակերտները որ դոնէ ամառուան երկար ամիսներուն քիչ մը կարդան։

Շատ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ այս հաւաքոյթը տեւեց մինչեւ ուշ ժամեր։

Ուսուցչուհի՝
ՍՕՆԱ ՄՈՄՃԵԱՆ

(Ֆիլիքական կորուստները), մշակութային, քաղաքական, տնտեսական, բնապահական (երկրաշարժը առաւել մերկացուց) եւ ազգային տեսակէտէ։ Ընկերութիւնը կը մնայ հնաբանութեան եւ աղրիկանութեան խառնուրդ մը, այսինքն արեւելեան եւ արեւմտեան բաղադրութիւն մը։ Այլուհանդերձ, պատկերը բոլորովին սեւ չէ կ'ըսէ Փլէտ Մուրատեան, քանի ազգը վերապրեցաւ, տոկաց, ձեւով մը ամբողջնդուեցաւ, ժողովուրդը համախմբուեցաւ, կառոյցներ հաստատուեցան, մտաւորականութիւն մը կազմուեցաւ եւայլն։

Փլէտ Մուրատեանի այս գիրքը յատկնութիւնը չունի լուծումներ բերելու մեր ազգային հարցերուն, այլ ներսէն դիտուած պատմութիւն մը ըլլալով կ'ուզէ բացատրել անցեալը, ապագան աւելի լաւ լուսաւորելու համար։ Սփիւռքեան 3–րդ սերունդին տեսիլք մըն է, որ կը մնայ տեսակէտ մը, ըլլալով սակայն յանձնառու գործ մը։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

«ՀԱՅԵՐԷՆ ՍՈՐՎԻԼ ՇԱՏ ԿԸ ՍԻՐԵՄ»

Հովուական այցելութեանս ընթացքին, Տիկին Ժանին Թադէոսեան ինծի նամակ մը ցոյց տալով՝ ըսաւ. – «Հայը Սուրբ, եթէ Չեզի ըսեմ թէ այս նամակը գրողը բնիկ Ֆրանսացի մըն է՝ չէք հաւատար։ Ինք կը կոչուի Ալէն Պօ եւ իմ եղբօր – որդիիս աներծադը կ'ըլլայ։ Իրապէս հիացած եմ իր վրայ որ մեր հայերէն լեզուն այնքան լաւ կը սորվի եւ կը գրէ, իսկ ես ինձմէ կ'ամչնամ որ Հայ ըլլալով՝ կարդալ իսկ չեմ գիտեր։ Նոյն առեն ասիկա մեզի դաս մըն է որ Ֆրանսացի մը Հայուն նամակ մը պիտի գրէ եւ այդ Հայը պիտի չկրնայ կարդալ իսկ...»։ Կարդացի իրեն Ալէնին գրած նամակը.–

Թուռէն
1990, Յունիս 12

«Սիրելի բարեկամուհիս,

Ստացայ հայերէն գիրքը, զոր ինծի ղրկեցիք, եւ որոշեցի ձեզի ըսել «շնորհակալ եմ»։ Ինչպէս որ գիտէք, հայերէն դասերու կը մասնակցիմ մեծ ուրախութեամբ որովհետեւ հայերէն սորվիլ շատ կը սիրեմ։

Կը յուսամ որ բոլորդ հանգիստ էք Աստուծոյ օգնութեամբ եւ կը յուսամ որ զիրար պիտի տեսնեմ։

Կ'ուզեմ ձեզի ըսել որ Հայերը կը սիրեմ որովհետեւ ամէն շրջանին մէջ, Հայերը առաջընթաց եղան եւ իրենց պատմութիւնը հարուստ է մեծ մարդերով, որոնց առուններն շատ ծանօթ են. օրինակի համար՝ Վարդան Մամիկոնեան, որ մեծ Հայ հերոս եղաւ, մեծ գրողներ կան, ինչպէս, Ահարոնեան, Րաֆֆի եւ Աբովեան։

Մենք Թուռէնին մէջ լաւ ենք եւ Տօմինիի աղջիկները կը շարունակեն մեծնալ, օրէ օր, եւ շատ սիրուն են։ Անայիսը գիս կը կոչէ «Թօնթօն»։

Հիմա Անայիսը՝ էլիզային կը նմանի եւ վստահ եմ որ երկուքը շատ գեղեցիկ պիտի ըլլան՝ աւելի ուշ։

Բարեւեցէք բոլոր մեր բարեկամները իմ կողմէս եւ սիրով ձեզ կը համբուրեմ։

«Հազար ու մէկ պաչիկ»
Ալէնը որ ձեզ կը սիրէ»։

Ուղղագրական ոչ մէկ սխալ կար, եւ մանաւանդ իր տոյժ տուած հայասիրութեան ոգին իրապէս վա՛ս հիացուց։ Մանաւանդ երբ կը տեսնենք օրէ օր մեր Ֆրանսահայ երիտասարդութեան անտարբերութիւնը մեր Մեծասքանչին եւ Հայոց Պատմութեան հանդէպ, եւ ահաւասիկ Թուռէն քաղաքին մէջ Ֆրանսացի երիտասարդ մը կը սորվի մեր մայրենի լեզուն եւ կը սերտէ մեր Հայոց Պատմութիւնը, «որ հարուստ է մեծ մարդերով»։ Ինչո՞ւ սակայն, մեր հայ երիտասարդները կը հիանան Վիքթոր Հիւկոյի վրայ, իսկ Րաֆֆիի մասին զգալիօրէն իսկ չունին։ Կը սորվին Ժաննտ'Արքի պատմութիւնը, իսկ հազիւ լսած ըլլան մեր Քաջ Վարդան Մամիկոնեանին անունը։ Իսկ կը մնայ երկուքուկէս տարի բանտարկեալ։

Այնուհետեւ կը ներուի Պոլիս եւ քանի մը ամիս իբր քարոզիչ պաշտօնավարելէ վերջ՝ կ'աքսորուի Երուսաղէմ, ուր Իզմիրլեան Պատրիարքի հետ կ'անցընէ երկու տարիները՝ խիստ հսկողութեան տակ։ 1908–ի ամրան՝ Օսմանեան Սահմանադրութեան աղիտալի հռչակումին, լծակից աքսորական նոյն սրբազանին ընկերա — ցած՝ կը դառնայ մայրաքաղաք, արժանանալով մեծ պատիւներու եւ համակրական ցոյցերու։ Սուրբ Քաղաքը դանուած առեն Ներսէս՝ Վարդապետ ուսուցչութիւն ըրած է ժառանգաւորաց Վարժարանի։ Պոլսէն մեկնած է Մուշ՝ առաջնորդական պաշտօնով, զոր վարած է մինչեւ Ապրիլ 1915՝ իր վախճանումը բծաւոր ժամանակներ, թաղուելով Սուրբ Կարապետ։ 1909 Հոկտեմբեր 12–ին էջմիածին ուղեւորելով՝ եպիսկոպոս ձեռնադրուած է Մատթէոս Բ. Կաթողիկոսէ։

Աղէտի նախօրեակն, իր թարմ դէպքերը եւ օծեալ մարմինը դուրս հանելով՝ խուժանը գետնէ գետին քաշկըռտած է զայն, ոտքերուն չուան կապած. – Թունդ հայրենասէր նկատուող եւ տարիներէ ի վեր ազգային իրաւանց, դէմ ոտնձգութեանց առթիւ իր հօտին չահերը պաշտպանող համբաւ վայելող հոգեւորականի դիակէն իսկ վրէժ լուծած եւ Քրիստոնէութիւնը նախատեսած ըլլալու այն դիւային երանութեամբ, որ Միւսլիմանին յատուկ է սոսկ։

ՌԻՒՊԷՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 350ԱՄԵԱԿԸ

Անվէրսցի քաղքենի ընտանիքի մը զաւակն էր Փիէռ Փօլ Ռիւպէնս, ծնած՝ 1577–ին։ Օթթօ Վան Վէնի աշխատանոցին մէջ իտալացի արուեստագէտներու ազդեցութեան կ'ենթարկուի ու 1600–ին Իտալիա կը մեկնի. հոն կ'աշակերտի մեծ վարպետներու. կը ձեռնարկէ նաեւ դիւանագիտական ասպարէզին զոր կը չարունակէ մինչեւ մահը, իր արուեստի կեանքին առընթեր։ 1608–ին Անվէրս վերադարձին, արհիռւքս Ալպէռին ու Իզապէլային նկարիչը կը դառնայ։ Այդ շրջանին Ֆլանտրի լաւագոյն նկարիչը կը նկատուի ու գլուխ գործոցներ կուտայ։

1621–ին Մաոի տը Մէտիչիս Փարիզ կը հրաւիրէ զինքը, ուր թագուհիին կեանքէն դրուագներ կը նկարէ։ Եօթը տարի եռք արհիռքսուհի Իզապէլի յանձնարարութեամբ կարեւոր առաքելութեամբ մը Սպանիա կը մեկնի ու յարաբերութիւն կը հաստատէ Վէլասքէզի հետ։ Աւելի եռք նման պարմանները մէկ Անգլիա կ'երթայ։ Կեանքին վերջին շրջանին կը նուիրուի մխիթարին արուեստին, կը մահանայ 1640 Մայիս 30–ին։

Ռիւպէնսի վաստակը կատարեալ աշխարհահայեացք մը կը բանայ իր պատառները դիտողին դիմաց։

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅի Հայ կեդրոնին մէջ ճաշ – պարահանդէսով մը, Յունիս 2–ին, նըշուած է Կիլիկիոյ Հ. Ց. Դ. «Ա.Տարոնեան» Կոմիտէի 16ամեակը։ Խօսք առած են Ազգէն Դանիէլեան եւ Վանական Յարութիւնեան։

**

ՊՈԼՍՈՑ Էսաեան վարժարանի աւարտականի դասարանի աշակերտութեան վերակայականներու բաշխման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է վարժարանին հանդիսասրահին մէջ։ Տնօրէնուհի Սաթենիկ Նշանի ու կարդ մը չրջանաւարտու – հիներու ուղերձներէ եռք խօսք առած է Պէյօղլուի կրթական անօրէն՝ Երջմաղ Աքճան։ Վկայականներու բաշխումին յաջորդած է դեղարուեստական յայտագիրը։

Պր. Ռոպէր Հատտէճեան արդարօրէն պիտի ըսէր. «Յովհաննէս Շիրազ, քի՞մ»։

Արդեօք այլեւս Ֆրանսացի Ալէննե՞ր պիտի սորվեցնեն մեր հայ երիտասարդներուն մեր Մեծասքանչը եւ մեր Հայոց Պատմութիւնը։

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Ներսէս Եպիսկոպոս Խարախանեան. – Ծնած է 1847–ին Մուշի Աւրան գիւղը. միաբան տեղւոյն Սուրբ Կարապետ վանուց՝ ուր վարդապետ ձեռնադրուած է 1874–ին։ Վարած է առաջնորդական տեղապահութիւնը Բիւրի 1886 – 1888, եւ տարի մը վերջ առաջնորդ ընտրուած իր ծննդավայրին, արդիւնաւորապէս հովուելով իր հօտը մինչեւ 1893, Փետրուար 5, երբ հայահալած ջլպքերու բերմամբ կը ձերբակալուի եւ կը ղրկուի Բաղէշ, ուր

(Շար· Ա· Էջէն)

Նոյնիսկ անտեսապէտ մը լսած է թէ ծիծաղելի է խօսիլ խորհրդային տնտեսութեան քայքայման մասին: Իսկ վաճառատուներու պարապ դարանները ան կը բացատրէ բաշխումի դրութեան կազմակերպումով: Օրինակ, կարգ մը գործատուներ փոխանակ չուկային ապրանք հայթայթելու, իրենց ապրանքը կը դրկեն այլ գործատուներ որոնք կը ջանան առուծախը կատարել տարաշրջումով:

Հոս եւս տարիթը կ'օգտագործուի քննադատելու համար Կորբաչովը· «առաջ կուսակցութեան բռունցքը կը սպառնար տնտեսութեան գործավարներուն, որոնք կամայ – ակամայ կ'ենթարկուէին նուազագոյն կարգ – կանոնի մը· հիմա որ Կորբաչով ջնջեց այդ ղէնքը, հետեւանքները չեզա կերպով զգալի են»:

Այս հաստատումը այնքան ուժգին է որ, Թիէնանմէնի ողբերգութենէն տարի մը ետք, այսօր, խորհրդային որոշ քաղաքացիներ կը մտածեն ու նոյնիսկ կը դրեն, թէ Տէնգ Ցիաոփինկի մեթոդը աւելի լաւ է, քան Կորբաչովինը:

Այս բոլորին քով կայ «մաֆիա»յի մը դոյութիւնը: Արեւմտեան ոճով տարբեր բանակումներ չունանալով հանդերձ, չատ կը խօսուի այդ մասին Մոսկուայի մէջ· այդ մաֆիան կը ներառնէ նոմենկլատուրան ու զուգահեռ չուկայի հեղինակները: Ռուս բարեմիտ ժողովուրդին համար մէկն ու միւսը կապուած են իրարու եւ հաւաքաբար պատասխանատու են սովէն ու երկրին բոլոր դժբախտութիւններէն: Միւս կողմէ, հակառակ «ընկերվարութեան ազէա»ին մասին յայտնութիւններու տարափին, դիւրին չէ խորհրդայինի մարդոց բացատրել թէ ամբողջ իրենց կեանքին ընթացքին ոչինչի համար աշխատած են ու ոչ մէկ լաւ բան իրագործած են: Անոնք կը վախնան դրամատիրական կարգերէն ու պարզ բանուորներու տպաւոր ճակատագրէն· այսօրուան բանուորները երկկուաններուն զաւակներն են ու չեն ուզեր որ իրենց զաւակներն ալ գործատուներուն մէջ մնան:

Այսօր զգալի է անհաւասարութիւններու, առանձնաշնորհներու ստեղծած դժգոհութիւնը· այս լարը օգտագործելով է որ էլցին բարձրացաւ մինչեւ Ռուսիոյ նախագահութեան աթոռին:

Ան Կորբաչովի համար պատուհաս մըն է ու Խորհրդային Միութեան Նախագահը դերադնահատեց իր ուժերը, խորհելով որ ռուս Խորհրդարանին առջեւ ճառ մը բաւական է իր մրցակիցին ճամբան փակելու: Զինաթափած ըլլալով կուսակցութեան «բռունցք»ը, պէտք է դիտնար թէ չի կրնար այլեւս վստահիլ կուսակցականներու կարգապահութեան: Եւ նոյնիսկ եթէ յաջողած ըլլար էլցինի նախագահութիւնը պրպեակել, Կորբաչով դատապարտուած էր կառավարութիւնը կազմել էլցինի հետ որ երեսփոխաններու 40%–ը ունէր:

Ազգային ու տնտեսական հարցերով, Կորբաչով դժուարութեան չրջան մը կը բոլորէ, իր բոլոր ձեռնարկները դինքը մեկուսացուցած են թէ՛ կուսակցութեան չարքերուն, եւ թէ երկրին մէջ: Ան անկասկած կրնայ կորուստը դարմանել կուսակցութեան ներկայ համագումարին, գործի լծելով բոլոր անոնք որոնք կ'ուզեն խուսափիլ Խորհրդային Միութեան քայքայումէն:

Կորբաչով ամբողջ իր տպանդը գործի պէտք է լծէ ցոյց տալու համար թէ հակառակ երեւոյթներու, խորհրդային ժողովուրդը կրնայ նէք մը գտնել եթէ յաջողի Միութեան նոր դաշինք մը կնքել ու հասարակայ լուծում գտնել ամբողջ Խորհրդային Միութեան վերաբերող հարցերուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաչանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Տիրուհի եւ պատուիէն Յովհաննէս Պետոյեանէ 500 Ֆր· իրենց սիրելի փեսային Վիգէն Թորոսեանի մահուան 20–րդ տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ 200 Ֆր· Տիկին Աբշահուհի Յարթինապովեանէ իր ամուսնոյն՝ Համայեակ Յարթինապովեանի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ալբի Տիկին Մարիամ Նեթիլեան եւ Նեթիլեան ընտանիքները կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ մօրեղբօր՝

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆԵՏԻԼԵԱՆԻ
(Ջենկիլերցի)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 5–ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Յուլիս 9, Երկուշաբթի, ժամը 14–ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին 4 կոմիտաս փողոց, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Յովհ· Հաբէլեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ Տիկին եւ Օրիորդ Տէր – Պետրոսեան (Վիլէօրպան) 300 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան 300 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին, Գրիգոր Եսիգարտաշեանի մահուան առթիւ:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

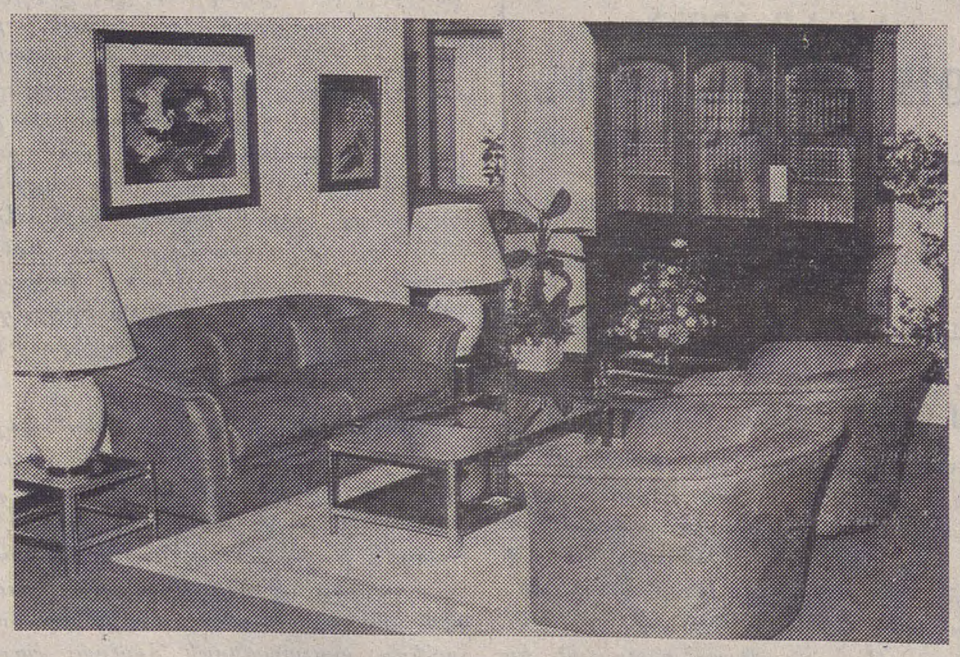
Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամբան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չը կատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Համակիր մը 1500 Ֆր·:

**

ԺՈՒԱՆՎԻԼ· – Թէլէֆէք ընտանիք 1000 Ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՒԶՈՒԻ

Հ· Բ· Ը· Մ· Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէնին եւ ֆրանսերէնին լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ:

Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին.–

**

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.
Envoyer les candidatures à :
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պոմոնի Թաղային Խորհուրդը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Թաղին Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ տօնախմբութեան առթիւ.— Պ· Խորայէլ Դարբինեան եւ ընտանիքը 5000 Ֆր·, Պ· Գէորգ Քիւրտողլեան եւ զաւակները 1000, Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տուն 500–ական, Պ· Աւետիս Եօթնեղբայրեան 400, Պ· Աթոյեան Ռըճէ 500, Մալխասեան քոյր եւ եղբայր 300, Քրիսթիան Մարկոսեան իր ընկերոջ ապաքինման առթիւ 100, Տէր եւ Տիկին Թոմմաս Համամճեան (Լա Սիոթա), Այրի Տիկին Ալիս Քիւրտօղլուեան, Ոմն իր ննջեցեալ յիշատակին 100–ական, Տէրտէրեան ընտանիք 500, «ԺԱՖ» Միութիւն 200, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Վարչութիւն 1000, Սէն Թրոփէ Առաքելական Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդ, Այրի Տիկին Աճէմեան, Սէն Ժեռոմի Ս· Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի 500–ական, Տէր եւ Տիկին Ե· Տէմիրճեան 200, Խառն սեռանէն միացեալ ընտանիքներ 1000, Հրաչեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Պապըրճեան իր մեծ – հօր Գ· Շահլամեանի յիշատակին 1000, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր Կարապետեան, Նախկին Ռազմիկներու Միութիւն 200–ական, Կապոյտ Խաչի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղ 1000 Ֆր·:

CLAMART
— Près Rond Point du Marquis —

A LOUER
MAISON R + 2
avec terrasse et jardin,
Salon, 3 à 5 chambres, 1 salle de bains,
1 salle de douches, cuisine équipée,
3 WC.
PRIX NET : 10.000 Frs.
Téléphoner :
42 65 62 65

Ecole
TEBROTZASSERE
recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.
TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանաիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7–ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն: Ազանդական հիւրասիրութիւն:

Տեղեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել·–

ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ·– 16–31 21 77 63

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի.– Ս· Ցարութիւն տօնին առթիւ՝ Տիկին Ասլանեան 50 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ասլանեան 100 Ֆր·, Դեղամ Պալեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ժոզիան Պալեան 100 Ֆր·, Գրիգոր Վանեմեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պալաճանեան 200 Ֆր·, Սարաճեան ընտանիքի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Սարաճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Հայկ Աճէմեան 100–ական Ֆր·:

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS
Centre de Vacances «SIPAN»
Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances
pour enfants de 6 à 14 ans
1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)
2) du 23 Juillet au 11 Août 90
Prix : 2100 F
Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 10
MARDI
10 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.314 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.314

ՅՕՏԱԿՈՒՄՆԵՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՃԻՒՆՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

«Յառաջ»ի Յուլիս 3 թուականը կրող խմբագրականը Անդրանիկի ածիւններու փոխադրութեան հարցին վերաբերող՝ ահաւոր կը սառեցնէ մեզի ընելու քանի մը դիտարկումներ պարզ այն պատճառով, որ երբեմն Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան անդամ հրաւիրուած էինք Ուրբաթ Յունիս 29, Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ դիւանատան մէջ կայացած ժողովին: Անտեղի է անդրադառնալ անոր բովանդակութեան եւ հանգամանքներուն; կարեւորը կը գտնուի այլ տեղ:

Անդրանիկի ածիւններու Հայաստան փոխադրութեան հարցը կրնայ այսօր առաջնահերթ նշանակութիւն մը չունենալ, տնտեսական ու քաղաքական տագնապ ապրող երկրի մը համար, սակայն հարց մըն է, որ արժանի է մեր լրջադոյն ուշադրութեան: Արդարեւ՝ Զօրավարին աճիւններուն փոխադրութիւնը աւելի է քան մի ամն Օզանեանի դիակին տեղափոխումն ու վերաթաղումը, նոյնիսկ Պանթէոնի մը մէջ: Անձին անդին կայ խորհրդանիշ հերոսը, հերոսէն անդին՝ արեւմտահայութեան պայքարն ու խորտակումը եւ վերջապէս՝ ասոր համարկումը այսօրեան Հայաստանին:

Զօրավարին աճիւններու փոխադրութեան հարցը մենք պիտի տեղաւորենք մեր անցեալի վերաղնահատման ընդհանուր հոլովոյթին մէջ, որ սկիզբ առած է երեւան եւ որ հարկ է ենթարկուի քննութեան, եթէ չենք ուզեր որ ատիկա մնայ յանպատրաստիցի ու կամայականի սահմաններուն մէջ: Անհրաժեշտ է մտածենք թէ ի՞նչ կը նշանակէ «անցեալի վերաղնահատում» եւ որո՞նք են այդ գնահատումը ընդունելի դարձնող պայմանները:

Զօրավարին աճիւններու փոխադրութեան մասին լուրեր ու տարաձայնութիւններ կը լսուէին քանի մը տարիէ ի վեր, երբ որ վակ արզելարանէն դուրս կը հանուէին Հայոց նախախորհրդային քաղաքական կեանքի ու մշակոյթի այլազան գաւառներ ու անուններ: Լուրերն ու յայտարարութիւնները խանդավառեցին չաւերը, չփոթութեան ենթարկեցին ուրիշները: Արդիւնած քաներուն խառն, անկարգ ու մեծահեղեղ այս վերադարձը կը նչէ անչուշտ յիշողութեան գաւառներուն վերանուաճումը երեւանի փողոցներուն եւ ո՛չ թէ երկրային պատմաբաններու դրքերուն մէջ: Այս մերթ ինքնաբուխ, մերթ կազմակերպուած գործօնքը դիտակցութեան, ինքնագիտման ճամբուն վրայ, հարկին տակն է սակայն անցնելու օրինականացման, հռչակման հոլովոյթէն, որպէս զի գտնայ տիւեզերական: Սակայն՝ Անդրանիկի ածիւններու փոխադրութեան եզրանկն ու հանգամանքները, իրենց ներկայ փուլին մէջ, փաստը կուտան, որ խորհրդահայ ներկայ ղեկավարութեան եւ Սփիւռքի որոշ մանր իշխանաւորներուն միջեւ գոյութիւն ունի հասարակաց մէկ բան. անպատասխանատուութիւնը:

Արդարեւ՝ Զօրավարին ածիւններու փոխադրութեան որոշումը տուած է ըստ երեւոյթին Հայաստանի կառավարութիւնը: Մեզի չէ տրուած ո՛չ այս որոշումին ճչդիւռ թուականը, ոչ ալ մանաւանդ որոշման իսկական օրինավիճակը: Օրինական ի՞նչ տուեալի վրայ կը հիմնուի ատիկա: Հայաստանի կառավարութիւնը հրամանագիր մը տորդա՞ծ է այս ուղղութեամբ, իսկ եթէ կայ նման հրամանագիրը՝ ի՞նչ է անոր բովանդակութիւնը:

Եթէ այստեղ կը խօսուի հրամանագրի մասին, ատիկա կը թիւի ածիւններու փոխադրութեան նախկին արզելումէն: Արդարեւ՝ «Յառաջ»ի խմբագրականը լրացուցի կերպով կը յիշատակէ այդ արզելումը Հայաստանի 1928–ի կառավարութեան կողմէ: Պարզ է, վերադարձը հիմա կը վճռուի միայն հրապարակային ու կոնսենսուալ դատարտումով այդ նախկին որոշման եւ հաստատումով նորին: Նախկին որոշումը քաղաքական նշանակութիւն ունեցող արարք մըն է, որ կը մնայ ի զօրու: Այսօրուանը, լրջութեան տարրական տարողութիւնն ունենալով համար, պարտի դառնալ նոյնպէս քաղաքական արարք, հերքելով ու ջնջելով նախկինը;

Ա՞յդ է պարագան ներկայիս: Ներկայիս դոյութիւն ունին կառավարական տարատեսակ որոշում մը, կառավարական նշանակովի յանձնախումբ մը (որո՞նք են այդ մարդիկը), հեռագիր մը Սփիւռքահայութեան Կոմիտէին եւ հեռագիր մը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ երկուքն ալ ուղղուած Փարիզի Հայոց առաջնորդին՝ ածիւններու անցագաղ փոխադրութեան առընչութեամբ: «Հրամանագիրը» պիտի ըսէի: Ոչ անցեալ սխալի ստանձնում դոյութիւն ունի Հայաստանի Պետութեան կողմէ – ո՛չ մէկ ակնարկութիւն կայ այս ուղղութեամբ–, ոչ ալ վերադարձը հիմնաւորող որոշման որեւէ բացայայտում:

Եղա՞ւ:

Մենք պատճառ չունինք կասկածելու վերադարձը թելադրող մարմիններու հեղինակութեան, ասոնց եւ Հայաստանի ժողովուրդին փափաքին վաւերականութեան վրայ: Բայց ամբողջ ձեռնարկը նկարագիրն ունի անակնկալ ու յեղակարծ որոշումի մը, որուն իրագործման կերպը, միջոցներն ու հեռանկաց տարողութիւնը կը թուին հիմնովին պատահական: Այսինքն՝ երեւանեան «որոշում» մը, որ կ'անտեսէ Անդրանիկի ածիւններուն վայրը՝ Սփիւռքը: Միացումի ի՞նչ նորօրինակ կերպ:

Թէ ինչո՞ւ նման հրամանագիրը դոյութիւն չունի կամ եթէ ունի, չէ հրապարակուած՝ ինքնին չհեկեան երեւոյթ մըն է օրէնքի եւ օրինականացման յղացման մէջ: Արդարեւ՝ Հայաստանի այժմու կառավարութիւնը, բոլորիս ծանօթ պատճառներով, ներկայացուցչական հանգամանք մը չունի, այլ իսկական դրածոյ մըն է: Անոր օրինականութիւնը չի բխիր ժողովրդավարական սկզբունքներէ եւ խորքին մէջ օրինականութեան տուեր չէ միայն: Ուստի՝ այդ կառավարութիւնէ – նէն պահանջել նախկին կառավարութեան մէկ պատմական սխալը հրամանագրով մը հերքել, կը նշանակէ զայն դնել հակասութեան մէջ ինքն իր հետ: Հասկնալի է թէ ինչո՞ւ նման հրամանագիրը չկայ, ոչ ալ խորհողներ կան այդ մասին:

Անդրանիկի ածիւններու փոխադրութեան որոշումը, այսօր, կը կրէ կնիքը պատեհապաշտութեան, աւելին՝ ազգային խորհրդանիշներու կասկածելի օգտագործման: Քանի որ ներկայիս չկան անբասիր արժէքները որոնց կռթնին իշխողները, անցեալի, երէկ իրե՞նց իսկ կողմէ դատապարտուած ու դատափետուած արժէքներուն ստանձնումը զուտ ներքին քաղաքական նպատակներու կրնայ ծառայել: Այլ խօսքով՝ ո՛չ Անդրանիկն է որ կը վերադառնայ Հայաստան, ոչ ալ անցեալի արժէքներու վերաղնահատումն է որ տեղի կ'ունենայ, այլ ներկայ կ'ըլլանք սոսկապէս դաղափարային ու մշակութային անհանգութիւն մը պարտկելու ճիդի մը: Հակառակ պարագային ինչպէ՞ս հասկնալ, որ Սրամ Մանուկեանի եւ Գ. Նժդեհի ածիւնները մնան, Հայաստանի իսկ մէջ, Պանթէոնի մը փառաւորումէն զուրկ: Լաւագոյն եւ աւելի դիւրին պիտի չըլլա՞ր Քրխտափորի վտխադրութեան մասին մտածելը, Պուլկարիոյ աքսորէն: Անդրանիկի ածիւններով մտահոգ մարդիկ խորքին մէջ ամենահոչակ Զօրավարին մարմինը վերածելու վրայ են գործիքի ու միջոցի, կորուսած հեղինակութիւն մը ապահովելու համար իրենք իրենց:

Անդրանիկի ածիւններուն վերադարձը ունի խորհրդանշական նշանակութիւն եւ ի զօրու կը մնայ մեր ժխտուած անցեալի բոլոր մարդերուն համար: Հրապարակայնութեան լոյսին դէն հրապարակ արձակումէն ի վեր Երեւանեան մամուլը կը խօսի անցեալի վերաղնահատման մասին: Կը բաւէ կարդալ անպաչոն եւ պաչոնական արտադրութիւնները, նկատելու համար որ այդ վերաղնահատումը, քիչ տարբերութեամբ, Սփիւռքի մէջ 70 տարիներու ընթացքին կուտակուած նիւթերու հրատարակութիւնն է: Անխուսափելի է երեւոյթը անկասկած: Սակայն վերաղնահատման գործողութիւնը չի կրնար մնալ կրկնումի իր ներկայ ձեւին մէջ: Ո՛չ միայն կրկնումի, այլեւ տակաւին խուլ, ծածկուած ու չմտածուած, ներքին դրաքննութեան, որ կը բխի մեծ մասամբ, անդիտանալու մղումէն: Տարիներէ ի վեր փորձը կ'ըլլայ արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ մշակոյթները միացնելու «հայ քաղմադարեան մշակոյթի աւանդներուն» (տեղականը նըկատուելով միակ վաւերական՛ը...): Արդիւնքը կը մնայ բոլորովին անհամոզիչ: Աղուոր սկզբունքները, որուսած անուշիկ խոստումները կը մնան ճաշի վրայ արտասանուած թամադայի ճառեր, քանի մը չակութային ենթակառոյցը վերէն վար ենթակայ է դատաստային նախարարիկներու ամենակարող իշխանութեան: Պաշտօնէութիւնը, որքան անխուսափելի Պետութեան մը եւ տնտեսա – մշակութային իրականութեան այնքան ալ աղէտաբեր է, երբ կը գործէ առնձարձակ տպիտութեան ու անձնական շահոյթի կանոններով: Հասկնալի է թէ ինչու եւ ինչպէս տարիներով մեր անցեալը հրատարակչական, տեղեկատուական, կրթական ու արուեստի նախարարիկներուն համար գործաւ չհարթեր առարկայ, դատապարտուած՝ երբեք չհամարկուելու միանութեան մը մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

Վ.Վ. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ելոյթ ունեցած է, Շաբաթ օր, ԻԼ. Համագումարին, չեզոտած է գլխաւորաբար, որ ցայսօր Սոմդայիթի գնահատական չէ եղած (ի դէպ, երկուշաբթի առաւօ, մեր տեսած օրաթերթերէն ոչ մէկուն մէջ, որեւէ արձագանգ կար, մինչ Ուրբաթ օր, գոնէ 3 օրաթերթեր Ֆիկարօ, Իւմանիթէ, Ֆայնընշալ Թայմզ արձագանգած էին Մութալիովի, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով): Հայաստանի պատուիրակութիւնը բուռն բողոք բարձրացուցած էր, Ղարաբաղի երեք պատուիրակներու լիազօրագրերու յանձնախումբին մերժուման առթիւ (անոնք մերժած էին որպէս «հիւր» ներկայ ըլլալ) եւ յայտնած թէ իրեն կը վերապահէ մասնակցելու կամ հեռանալու որոշումը:

ԼՈՆՏՈՆի Ազատութեան վեհաժողովը մեծ զոհունակութիւն պատճառած է խորհրդային ղեկավարներուն: Արտաքին նախարարը յայտարարած է.–«Արեւմուտքը ձեռք կ'երկարէ արեւելեան կողմին: Մեր կարգին, պատրաստ ենք ձեռք երկարելու Արեւմուտքի»: Կորբաչով աւելի վերապահ է, ինչ կը վերաբերի իրեն եւ դած հրաւէրին, Պրիւսէլ երթալու եւ խօսք առնելու Ատլանտեան Ուխտի Ժողովին առջեւ: Արեւմտեանները նոյնիսկ ոչ–յարձակողական դաշինք մը կ'առաջարկեն: Այս ամբողջը ցոյց կու տայ որ Պուշ կրցած է համոզել Եւրոպացիները:

ԵՈՒՍԹՐՆի մէջ, կը բացուի ամէնէն ճարտարարուեստականացած եօթը երկիրներու վեհաժողովը: Օրակարգի գլխաւոր նիւթ է՝ օժանդակութիւնը Մոսկ. Միութեան: Պուշ նախապայմաններ ունի՝ չուկայի տնտեսութեան որդեգրում մը, գնային ծախքերու նուազում եւ դադրեցում Գուպայի օդնութեան: Կորբաչով նամակ մը ղրկած է տնտեսական լայն օժանդակութիւն խնդրելով:

ԹԻՐԱՆԱՑի մէջ, մթնոլորտը միչտ լարուած էր թէեւ դեսպանատուները ապատանած 5000 Ալպանացիները անցագիր պիտի ստանային, կարենալ արտագաղթելու համար: ՄԱԿ–ն ալ բանաձեւ մը ղրկած է վատթարացած կացութիւն մը բարելաւելու համար:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓի Մոնթալլի աւարտականի չարթաւարջը ընտրած էր, Հռոմի մէջ յայտարարելու համար թէ 80%–ը

(Շար·ը Դ· էջ)

Անդրանիկի ածիւններուն ընդմէջէն մեր անցեալի վերադարձը Հայաստան կ'երթայ «միացման» ուղղութեամբ: Այս պատգամը չհեկեան էր, անով որ ի յայտ կը գարձներ ինչ որ դիտէինք եւ որ չէինք համարձակեր ընդունիլ· գրուած, անժողովեալ քննակչութիւն մըն էինք ի վերջոյ, նոյնիսկ այդպէս էին միթեական հոգին վրայ, որուն սոսկական դոյութիւնը ոչինչ կ'ապահովէր ո՛չ ոքի, մանաւանդ անոնց՝ որոնք կ'երդուըննային անով: Այդ պատգամը ի զօրու է տակաւին, ինչ կը վերաբերի անցեալի մեր արժէքներուն, որոնց վերադարձը պարտի ըլլալ ոչ թէ այս կամ այն խորաթափանց կամ ճարպիկ անհատին ու մանր նախարարիկին նախաձեռնութեան արդիւնքը, այլ Պետութեան եւ ասոր ըլլալու կերպին՝ որ է՝ օրէնքը: Նեթածումները, տարաձայնութիւնները կը մնան միայն կամայական ու դաղտագողի արարքներ, այնքան աւեն որ պետական մեքենան չի ստանձներ դանոնք ու չի խաղար պատասխանատուդեր: Այս չստանձնումը միայն կրաւորականութեան մը նչանը, վարչաճեւին անդամալուծման ախտանչանը չէ, այլեւ կատարեալ նախանչանը յետադայ եաքայլի:

Զօրավարին ածիւններու փոխադրութիւնը փրկելու է քուն մը հողի տեզափոխումէն եւ խորհրդանիշներու վատնդար խաղէն: Արժէքներու վերաղնահատումը, արեւմտահայութեան դարձը կամ համարկումը իմացական արարք մըն է, քաղաքական հաստատում մը, որ պարտաւոր ենք մտածելու, որպէսզի ան չդառնայ այս կամ այն խմբակցութեան, կոմիտէին ու տաճարին չհաստատութեան առարկան:

Կը սպասենք, որ Հայաստանի Պետութիւնը կամ նորընտիր Գերհրդարանը պաչօնապէս յայտարարէ Անդրանիկին վերադարձը, որեւէ վիճարկում անկարելի դարձնելով, իբրեւ հայր՝ իր մեռելներուն եւ ողջերուն: Այլապէս՝ կը մնանք միայն ձգտող տարտամ համայնքներ: Կամ տեղքայլ, եաղարձ եւ ինչ որ կ'ուզէք:

ԳՐԻԳՈՐ ՊԱԼԱՏԵԱՆ

ԴԱՇՁԻՑ ԹՈՒՋԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է

ՎԱՉԳԵՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Ինչպէս մենք նշեցինք, Խորհ. Միութեան բռնած ճանապարհն անհամապատասխանութիւնը մարդկութեան ընդհանուր զարգացման ուղու հետ երկրի ներսում առաջացրեց երեւոյթները, որոնք սկսեցին քանդել կայսրութիւնը: Տնտեսութիւնը կամաց-կամաց զառնում էր անկառավարելի. կենտրոնում ընդունուած որոշումները հնարաւոր չէր լինում իրագործել: Պաշտօնական գաղափարախօսութիւնը, որը կարեւոր դեր էր խաղում երկիրը կառավարելու գործում, կամաց – կամաց կորցնում էր իր ազդեցութիւնը: Տնտեսութեան քայքայումը, նաեւ դների իջեցումը միջազգային չուկայում հնարաւորութիւն չէին տալիս տարբեր նեղարկումների միջոցով իրեն ամուր կապուած պահել սոցիալիստական երկիրները: Լեհաստանում սկսուեց ազգային-ազատագրական պայքար: Անյաջողութիւններ Աֆղանստանում: Խորհ. Միութիւնը հետզհետէ աւելի ու աւելի յետ էր մնում աշխարհի երկրների մեծ մասից անտեսութեան, գիտութեան, նոր տեխնոլոգիաների մշակման գործում: Այդ յետ մնալը չէր կարող չազդել Խորհ. Միութեան ամենակարեւոր յատկանիշի՝ ռազմական ուժի վրայ: Կար վտանգ, որ այն վաստի գիտակցումը, թէ ժամանակը աշխատում է իր դէմ, կարող է դրդել երկրի ղեկավարութեանը՝ գիմել արկածախնդրութեան, սկսել իրականացնել իր ռազմական հնարաւորութիւնները՝ չծողնելով, որ մնացեալ աշխարհն իրենից առաջ անցնի: Բայց երկիրը ղեկավարող «ծերակոյտը» չունեցաւ այնքան վճռականութիւն կամ, աւելի շուտ, ունեցաւ խոհեմութիւն եւ չդիմեց այդ քաղաքականութեանը, որը կարող էր կործանարար լինել ամբողջ մարդկութեան համար: Այդ տեսակէտից չափազանց մեծ էր Միացեալ Նահանգների եւ նրա այն ժամանակուայ պրեզիդենտ Ռ. Ռէյգանի ցուցաբերած վճռականութիւնը, չանտաժի չենթարկուելը եւ ռազմական արդիւնաբերութեան մէջ նորագոյն տեխնոլոգիայի օգտագործման ծրագրի իրականացումը:

Այս ամէնը բերեց այն բանին, որ Խորհ. Միութեան ղեկավարութիւնը դիմեց «ոտքերը վերմակի չափով մեկնելու» քաղաքականութեանը եւ փորձեց վերափոխումների միջոցով հասնել մնացեալ աշխարհին: Սկզբում այդ քաղաքականութեան մէջ կար պլըֆի ինչ-որ տարր, յանկուժիւն՝ փոքր վերափոխումներով լուծել խնդիրը: Բայց իրագարձութիւնների ներքին տրամաբանութիւնը ցոյց տուեց, որ փոփոխութիւնները պէտք է լինեն չատ խորը, իսկ նախորդ ժամանակաշրջանում կայսրութեան կողմից նուաճուած տարածքների կորուստները՝ բաւական մեծ: Սկսուեց երեւոյթների մի շղթայ, որոնց ուղղութիւնը եւ արագութիւնը կենտրոնը չի կարողանում իր հսկողութեան տակ պահել, զօրքի եւ ԿԳԲ-ի օգտագործումը այդ նպատակով զգալի արդիւնքներ չի տալիս: Տնտեսութիւնը վարչահրամայական եղանակով ղեկավարելու մեթոդներից հրաժարուելը արագացրեց տնտեսութեան քայքայումը, որ կարող է բերել եւ անտեսական, եւ քաղաքական քաոսի: Միւս կողմից՝ անընդհատ յետաձգւում են մասնաւոր սեփականութեան եւ ազատ չուկայի անցնելու տնտեսական բարեփոխումները, որոնց իրագործման առաջին փուլը բնորոշելու է հսկայական ինֆլեացիայով ու գործազրկութեամբ եւ որոնք այս բազմազգ կայսրութիւնում կը բերեն անկանխատեսելի քաղաքական հետեւանքներ: Հասկանալի է նաեւ, որ տնտեսական այդ բարեփոխումն իրականացման ղէպքում տնտեսութիւնը ամբողջութեամբ կը դառնայ անկառավարելի երկրի ղեկավարութեան համար՝ բերելով իր հետ նաեւ քաղաքական գործընթացի անկառավարելիութիւն:

Այս պայմաններում ոչ միայն մենք, այլ նաեւ երկրի ղեկավարութիւնը, որը մեզնից անհամեմատ չատ աւելի մեծ հնարաւորութիւն ունի ազդելու տեղի ունեցող գործընթացների վրայ, չի կարող հաշուարկել կամ կռահել, թէ ինչ ճանապարհով կ'ընթանայ երկիրը, ինչ է նրան սպասում այս կամ այն որոշումը ընդունելու դէպքում: Կարելի է միայն նշել դէպքերի զարգացման մի քանի հնարաւոր տարբերակներ: Բայց մինչեւ այդ տարբերակների քննարկմանն անցնելը, խօսենք ցանկութիւնների մասի: Մ. Կորբաչովի վարած քաղաքականութիւնից կարելի է կռահել, որ նրա ցանկութիւնն է Խորհ. Միութեան ամբողջ տարածքում կառուցել մի միասնական Պետութիւն, որը յարմարեցուած լինելով մարդկութեան զարգացման հոսանքի ուղղութեանը, իր կառուցուածքով նման լինի Միացեալ Նահանգներին:

Երկիրը բաժանուած լինի մասերի (Հանրապետութիւններ, ինքնավար մարզորումներ, Ռուսաստանի երկրամասեր), որոնցից իւրաքանչիւրը ունենայ մօտաւորապէս այնպիսի ազատութիւն եւ իրաւունքներ, որպիսիք ունի Միացեալ Նահանգների իւրաքանչիւր նահանգ:

Դատելով Արեւմուտքի քաղաքական գործիչների յայտարարութիւններից եւ նրանց կողմից վարուող քաղաքականութիւնից, Արեւմուտքը չահադրգռուած է, որ Կորբաչովի այս ծրագիրը իրականանայ: Այդ չահագրգռուածութեան արմատները պարզ են՝ ազրեսիւ, մեծ ռազմական ուժ ունեցող, բայց փակ եւ չզարգացող տնտեսութեան տէր կայսրութեան կամ նրա քայքայումից յետոյ յառաջացած փոքր, տնտեսապէս թոյլ, ազգամոլութեամբ տառապող եւ իրար դէմ պատերազմող պետութիւնների փոխարէն, Արեւմուտքը կը ցանկանար ունենալ մի հարեւան, որի դեմոկրատական կառուցուածքը եւ բաց տնտեսական համակարգը երաշխաւորում են Արեւմուտքի ռազմական ապահովութիւնը, միեւնոյն ժամանակ բացելով նրա առջեւ հսկայական չուկայ: Այնպէս որ, Արեւմուտքը իր փրագմատիք նպատակներից ելնելով տուեալ ժամանակաշրջանում, ի տարբերութիւն նախորդ փուլի, չի իրախուսում Խորհ. Միութեան կազմում գտնուող որոշ Հանրապետութիւնների անջատողական քաղաքականութիւնը: Չնայած դրան, ժամանակ առ ժամանակ, հաշուի առնելով համաշխարհային հասարակական կարծիքը, Արեւմուտքն ստիպուած անում է որոշակի յայտարարութիւններ, կամ նոյնիսկ որոշ քայլեր հիմնուած այնպիսի համամարդկային արժէքների վրայ, ինչպիսիք են ազատութիւնը, ազգերի ինքնորոշման սկզբունքը եւ այլն: Արեւմուտքի քաղաքականութեան մէջ չատ մեծ դեր է կատարում նաեւ նրա այն մտաւախութիւնը, որ Հանրապետութիւնների կենտրոնախոյս չարժումը կարող է Խորհ. Միութիւնում յանգեցնել քաոսի, անկանխագուշակելի վտանգաւոր հետեւանքներով ոչ միայն կայսրութեան, այլ նաեւ իր՝ Արեւմուտքի համար: Մտավախութիւն կայ նաեւ, որ այդ չարժումը կարող է ստիպել Խորհ. Միութիւնը վերադառնալու իր նախորդ վիճակին:

Այսպիսով, Մ. Կորբաչովի եւ Արեւմուտքի ցանկութիւնները այս հարցերի չուրջ համընկնում են: Բայց միեւնոյնն է, այդ ցանկութիւնները լրիւ իրագործուել չեն կարող: Կայսրութիւնը ստիպուած է կրել տարածքային կորուստներ: Օրինակ կարող է ծառայել Մերձպալթեան Հանրապետութիւնների անխուսափելի անջատումը Կայսրութիւնից: Այդ մտքի հետ արդէն ստիպուած հաշուուել է համաթեա ամբողջ Ռուսաստանը: Գոյութիւն ունի երկու կարեւոր հանգամանք, որոնք թոյլ չեն տայ Խորհ. Միութեան ամբողջ տարածքում ստեղծել Միացեալ Նահանգների նման մի պետութիւն: Առաջին՝ ի տարբերութիւն Միացեալ Նահանգներից, Խորհ. Միութեան կազմում գտնուող չատ ժողովուրդներ մտցուել են Կայսրութեան կազմի մէջ իրենց պատմական հայրենիքով, եւ չատ մեծ է նրանց ցանկութիւնը նորից ինքնուրոյն կերտել սեփական պատմութեան ուղին: Երկրորդ՝ այն տնտեսական վերափոխումները, որոնք անխուսափելիօրէն պէտք է իրագործուեն Խորհ. Միութիւնում եւ որոնք, գոնէ սկզբնական շրջանում կ'ուղեկցուեն ժողովրդի կենսամակարդակի կարուկ իջեցումով, կը նպաստեն կենտրոնախոյս ուժերի հզօրացմանը: Իւրաքանչիւր Հանրապետութիւն բնականօրէն ելնելով իր չահերից կ'աչխատի իր տնտեսութեան զարգացումը կատարել ուրիշների հաշուին. հարուստը չի ցանկանայ կիսուել աղքատի հետ: Բնական է նաեւ, որ տնտեսական վերափոխումները աւելի հեշտ է իրագործել կայսրութեան առանձին մասերում տարբեր ձեւերով եւ տարբեր արագութիւններով, քան մեծածաւալ կայսրութեան ամբողջ տարածքում միաժամանակ եւ միեւնոյն եղանակով: Այս հանգամանքը եւս կը նպաստի կենտրոնախոյս ուժերի հզօրացման:

Այժմ տեսնենք՝ մենք ինչ ենք ուզում:

Հասկանալի է, որ Ռուսաստանը չի վերանայ աչխարհի երեսից եւ վաղ թէ ուշ կայսրութիւնից մնացած ամենամեծ բեկորի վրայ կը կառուցուի միասնական Ռուսաստան: Մի կողմ թողնենք, թէ քանի փուլում կ'իրականացուի այդ խնդիրը, ինչ գոհեր կը պահանջուեն, ինչ արհաւիրքներ կը հանդիպեն ճանապարհին: Ենթադրենք համարեա ֆանտաստիկ մի բան՝ մեզ յաջողուեց անցնել բոլոր արհաւիրքների միջով եւ մասը կազմել ըստեղծուելիք միասնական դեմոկրատական Ռուսաստանի: Արդեօք դա մեզ ձե՞ռք է տալիս, թէ՞ ոչ: Ըստ իս՝ ոչ: Եթէ այդ, դրեթէ անհաւանական, տարբերակը իրագործուի եւ մենք մասը կազմենք միասնական դեմոկրատական Ռուսաստանի, ապա դրանով կը վերջնայ հայ ժողովրդի հազարամեակների պատմութիւնը, ինչպէս որ, օրինակ, վերջացած է Սկովտիոյ եւ Կալլէսի ազգային պատմութիւնը, երկրներ, որոնցում կան ի հարկէ, անկախութեան ձգտող կուսակցութիւններ, բայց այդ ժողովուրդների համաատարած անդլիացումը, Մեծ Բրիտանիայում տիրող իրաւահաւասարութիւնը, բարձր կենսամակարդակը բերել են այն բանին, որ Սկովտիացիների եւ Կալլէսցիների ճնշող մեծամասնութեան համար անկախութիւնը սոսկ էկզոտիկ մի բան է դարձել: Այդպիսով, այդ ժողովուրդները դուրս են մղուել մարդկութեան պատմութեան թատերաբեմից եւ ինչպէս այժմ չկան Շումէրները, Արամէացիները, Ղակեր, Գարդարացիները, ինչ-որ ժամանակից յետոյ չեն լինի նաեւ Սկովտիացիները, Կալլէսցիները: Մի՞թէ մենք ցանկութիւն ունենք արժանանալ նոյն բախտին: Մենք՝ Հայերս տեսել ենք ինչ-չպէս են կառուցւում եգիպտական բուրգերը, պատերազմել ենք Ասորեստանի եւ Հին Հռոմի դէմ, Տիգրան Մեծի ժամանակ տարածուել ենք մինչեւ Կարմիր ծովը, ականատես եւ մասնակից ենք եղել համաշխարհային կրօնների՝ քրիստոնէութեան ու մահմեդականութեան յառաջացմանն ու տարածմանը, մեր աչքերի առջեւ ստեղծուել եւ քանդուել են հզօրագոյն կայսրութիւնները, չատ բան ենք տուել աչխարհին ու չատ բան վերցրել անցնելով փորձութիւններով լի ճանապարհ, բայց, իմ խորին համոզմամբ, ամէն ինչ դեռ առջեւում է, մենք դեռ չենք կատարել այն առաքելութիւնը, որի համար ստեղծել է մեզ Աստուած եւ որ պատգծութիւն կը լինի Աստծոյ, մարդկութեան եւ մեր նախնիների հանդէպ, եթէ մենք հրաժարուենք կրել մեր խաչը, չիրագործենք անկախ պետութիւն վերականգնելու մեր հնարաւորութիւնը առաջին իսկ յարմար առիթով: Հետեւաբար, դէպքերի զարգացման այն ֆանտաստիկ տարբերակը, որի իրականացման դէպքում, մենք հրաչքով անցնելով քանդուող կայսրութեանը սպասող բոլոր արհաւիրքների միջով, մասը կը կազմենք միասնական Ռուսաստանի, մեզ ձեռք չի տալիս: Մենք պէտք է ձգտենք վերականգնել մեր անկախ Պետականութիւնը:

Ցանկութիւններից եւ ֆանտաստիկ վարկածներից նորից դանք մեր օրերին: Խորհ. Միութիւնը, զրկուած լուրջ հանգամանքներից, մինչ այդ եղած մէկ կայսն վիճակից տեղափոխում է մէկ այլ կայսն վիճակի: Մենք այժմ գտնուում ենք այդ անցման ժամանակաշրջանում: Կարեւոր է նկատել, որ անջատուել հնարաւոր է միայն անցման ժամանակաշրջանում, անջատուելու հնարաւորութիւնը երբեք բնութագրական չէ պետութեան կայսն վիճակում գտնուելիս: Հետեւաբար, անկախ պետականութեան վերականգնման մեր ցանկութիւնը մենք պէտք է իրագործենք հէնց այս անցման ժամանակաշրջանում, որի տեւողութիւնը մեզ դեռ յայտնի չէ:

Դիտարկենք դէպքերի զարգացման հնարաւոր տարբերակները:

1.– ԱՆԴԼԻԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿ

Սա մեզ համար ամենացանկալի, բայց եւ ամենաանհաւանական տարբերակն է, որն իրականանալու դէպքում Խորհ. Միութիւնում կը կատարուի նոյնը, ինչ կատարուեց Մեծն Բրիտանիայի Կայսրութեան հետ երկրորդ համաշխարհային պատերազմից յետոյ: Այսինքն բոլոր նուաճուած ժողովուրդները գրեթէ առանց պայքարի հետզհետէ կը ստեղծեն իրենց անկախ պետութիւնները: Դէպքերի այսպիսի զարգացումը ամենաբարենպատակն է մեզ համար, որովհետեւ հնարաւորութիւն է տալիս չչատապել, քայլ առ քայլ բարելաւել անտեսութիւնը, Հանրապետութիւնում ստեղծել առողջ բարոյական մթնոլորտ, ազատուել եօթանասուն տարիների ընթացքում մեզ պարտադրուած բարքերից, վերադառնալ ազգային արմատներին, ամրապնդել ժողովրդավարութեան սաղմերը, այս կամ այն ձեւով վերջնականապէս լուծել Ղարաբաղի հարցը եւ յետոյ, առանց մեծ պայքարի, յարմար պահին դուրս գալ Խորհ. Միութեան կազմից: Դէպքերի այսպիսի բարենպաստ զարգացումը եւս դրեթէ անհատնական են համարում հետեւեալ պատճառներով: Դրանցից մէկը արդէն նշեցի, դա Խորհ. Միութեան տնտեսական անկայուն վիճակն է, որից հանդարտ դուրս գալու ճանապարհը չի երեւում: Երկրորդ պատճառը հետեւեալն է. Այդ լիան իր Կայսրութիւնը ստեղծելիս հիմնականում առաջնորդւում էր անգլոսաքսերին բնորոշ փրակմաթիք նպատակներով, հետապնդելով նիւթական չահ, եւ երբ փոխուեց համաշխարհային տնտեսական համակարգը, երբ տեղի ունեցաւ գիտատեխնիկական յեղափոխութիւնը, որը զարգացման նոր հեռանկարներ բացեց եւ արդէն զգուշներ ունենալով չէր պատմանաւորուած երկրի տնտեսութեան զարգացումը, Անգլիան առանց մեծ պայքարի ազատութիւն տուեց իր կողմից նուաճուած ժողովուրդներին: Ռուսաստանի դէպքում քիչ այլ է պարզան: Այս երկրի զանազան քաղաքականութիւնը ունէր մի կարեւոր իւրայատկութիւն. Ռուսաստանն, ի հարկէ, անտեսապէս օգտուում էր իր կողմից նուաճուած երկրների բնական հարստութիւններից, բայց դա չէր նրան առաջ մղող հիմնական պատճառը: Ռուս ժողովրդի մէջ չատ խորն է մտել այն գիտակցութիւնը, որ նուաճողական քաղաքականութիւն վարելով եւ տարածուելով, ինքը կատարում է իրեն Աստծոյ կողմից պարտադրուած առաքելութիւն եւ, որ երջանկացնում է այն ժողովուրդներին, որոնց նուաճում է իր տարածուելու ճանապարհին ու ռուսացնում: Ռուսաստանին հեչա չի լինի հրաժարուել այդ համարեա միստիկ բնոյթ կրող ազգային փիլիսոփայութիւնից: Կայ մի այլ հանգամանք. նոյնիսկ Անգլիան հեչտութեամբ չհրաժարուեց իր նուաճած այն տարածքներից, որոնք կազմում էին իր ազգային տարածքի անմիջական չարունակութիւնը: Շատ մեծ դժուարութեամբ նա ազատութիւն տուեց Հարաւային Իռլանդիային, իսկ Հիւսիսայինը դեռ պայքարի մէջ է, ապա՝ չազատագրուեցին Սկովտիան եւ Կալլէսը: Իսկ Ռուսաստանի կողմից նուաճուած բոլոր տարածքները իր տարածքի անմիջական չարունակութիւնն են կազմում, եւ պարզ է, որ այդ տարածքներին նա հեչտութեամբ ազատութիւն չի տալու:

Անգլիական տարբերակը քննարկելիս հարկ եմ համարում նչել նաեւ, որ նոյնիսկ Անգլիայից ամենաթեթեւ եղանակով ազատագրուած գաղութները, որպէս կանոն, նախապէս հռչակում էին անկախ պետութիւն ստեղծելու իրենց նպատակը, յետոյ դնում էին բանակցութիւնների Անգլիայի կառավարութեան հետ, ընդ որում նչում էր անցման չրջանի ժամկէտը, որի ընթացքում միայն հնարաւոր էր լինում քայլ առ քայլ դնալ դէպի ինքնուրոյնութիւն: Հետեւաբար, փորձը ցոյց է տալիս, որ նոյնիսկ եթէ դէպքերը զարգանան այս գրեթէ անհատնական տարբերակի համաձայն, անհրաժեչտ կը լինի մի պահ վճռականութիւն ցուցաբերել եւ պաչտօնապէս յայտարարել անկախ պետականութիւն վերականգնելու մեր նպատակի մասին, որից յետոյ, կենտրոնի հետ վարուելիք բանակցութիւնների դրական արդիւնքի դէպքում հնարաւոր կը լինի զարգացնել անկախ անտեսութիւն:

(Շար. 2)

ԱՐԴԵՕՔ ԻՍԿԱՊԷՍ ԱՆԿՐԿՆԵԼԻ Է ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ
«LA REPUBLIQUE D'ARMENIE», Editions Complexe,
Bruxelles, 1989.

Այս հատորի 136-րդ էջին, հեղինակը կը գրէ 1918 – 1919 թուականներու դէպքերուն մասին, – «նոյնիսկ եթէ պատմութիւնը ինքզինք չի կրկներ, այս ամէնը տարօրինակօրէն կը նմանին 1988-ի դէպքերուն»: Այս տողերը կը թելադրեն բազդատական խորհրդածութիւններ, 1918 – 1920 եւ 1988 – 1990 թուականներուն միջեւ, սակայն արդար պիտի չըլլար այդ «թելադրանքին» հրապոյրին տեղի տալ դրախօսականի մը առաջին տողերուն մէջ իսկ, երբ կատարուած չէ տակաւին հատորի մը պարունակութեան նկարագրութիւնը եւ արժեւորումը:

Կ'ըսեմ անմիջապէս, – գժուար, պահանջկոտ եւ մեր վերջին տարիներու քաղաքական վիճակի վերլուծումին համար կարեւոր աշխատանք մը չատ լաւ կատարած է այս գրքին մէջ Անդրանիկ Հայաստանի Հանրապետութեան պատմութիւնը անտեսուած նիւթ մը չէ: 1918 – 1920 թուականներու դէպքերուն մասնակից – զեղակատարնե՛րն ալ, հայ եւ երբեմն նոյնիսկ օտար ականատեսներ գրութիւններ ունին, – յուշեր, յօդուածներ, դիրքեր, որոնցմէ ամանք ինքնարդարացում – ներ են փաստօրէն, անցեալին վրայ յետադարձ հայեացքներ են, որոնք կը փորձեն ծպտուիլ իբր անաչառ պատում: Վերջին տարիներուն ակադեմական կարեւոր գործեր լոյս տեսած են, պատկառելի հատորներ, սակայն անոնք կամ ֆրանսերէն չեն գրուած, կամ ալ մատչելի չեն ընդհանուր գործադրում եւ հետաքրքրութիւն ունեցող ընթերցողին: Այս է պարագան, օրինակ, փրոֆէսէօր Ռիչըրտ Յովհաննիսեանի մեծածաւալ, մանրամասն եւ անաւարտ աշխատանքին, որ ամէն դիտակէտ աշխատանքի նման, ունի յատուկ հակում եւ սեւեռակէտ: Կը հիմնուի, մասնաւորաբար, օտար Պետութիւններու արտաքին գործոց եւ զինուորական նախարարութեանց արխիւներուն վրայ, եւ ուրեմն կը պատկերացնէ Հանրապետութեան երկամեայ պատմութիւնը իբր ակնկալութիւններու, յոյսերու, պատրանքներու եւ մանաւանդ կախեալ վիճակի մը պատմութիւնը, որու ընթացքին ցորե՛ննն ալ, սահմաններու ընդարձակումն ա՛լ դուրսէն կը սպասուէին: կան նաեւ ուրիշ արժէքաւոր գործեր, օրինակ՝ փրոֆէսէօր Ռոնալտ Գրիգոր Սիւնիի հատորը՝ Բաքուի 1918 «Կոմունա»յի մասին, – 1918-ին, ինչպէս վերջին երկու տարիներուն, Բաքուի մէջ կատարուող դէպքերը, նոյնքան կարեւոր կը թուէին հայութեան համար, որքան այն՝ որ կը պատահէր, ըսենք, Լոռիի մէջ: Ինչպէս կ'ըսէ Տէր – Մինասեան, Հայաստանի յորինը պաթումէն կուգար (Վրաստան), «մազութը», այսինքն՝ վառելանիւթը՝ Բաքուէն, ինչ որ չատ ալ փոխուած չէ այսօր:

Կարեւոր է ընդգծել, ուրեմն, թէ Անահիտ Տէր – Մինասեան, ինչպէս կ'ըսէ ի՛նք ալ, խոպան դաշտի մը մէջ չէ աշխատիր: Սակայն իր առանձնած եւ խղճմտօրէն ի-րականացուցած գործին դժուարութիւնը ա՛յս իսկ իրականութենէն կը բիւր: Եթէ դժուար է առանց աղբիւրներու աշխատիլ, չատ նոյնքա՛ն դժուար է տալ համա-ռօտ պատկերը՝ անհատատիպօրէն բարդ, բազմերեսակ, բազմակողմանի եւ բազմակողմանի մեկնաբանութիւններու են-թարկուած երեւոյթի մը, մանաւանդ երբ նման երեւոյթ թանգարանային պատմութիւն մը չէ, այլ (Եռագոյնին նման) դէպքումներ փոթորկող, այսինքն փաստօրէն «ժամանակակից» երեւոյթ մըն է:

Տէր – Մինասեան (Փարիզի Սորպոն – 1 համալսարանի մէջ պատմութեան դասախօս, հեղինակ եւ խմբագիր մի քանի գըրքերու եւ բազմաթիւ յօդուածներու) ըստանձնած է գժուար իրագործելի պարտականութիւն մը, եւ յաջողած է: Գիրքը՝ իր 285 էջերով, խտացեալ այլ միշտ յըստակ պատումով եւ ոճով, կը ներկայացնէ ճակատագրական երկուքուկէս տարիներու կարեւոր դէպքերը, դերակատարները, հանգրուանները: 1989-էն ի վեր Ֆրանսահայը, Ֆրանսային, Ֆրանսական մամուլը (գիրքը Պելժիա հրատարակուած է, պէտք է տարածուի Գանատայի մէջ ալ), իրենց արամադրութեան տակ ունին գիրքերու մը, որուն նմանը չկայ անգլերէն կամ հայերէն լեզուներով, – արդիւնքն է, ամփոփ պատմութիւնը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան:

Իր այս դրախօսականին մէջ կարելի չէ իրականացնել, նոյնիսկ հակիրճ ձեւով, Տէր – Մինասեանի պատումին ամփոփ ներկայացումը, մանաւանդ որ գործը, արդէն, հմուտ խտացումն է բարդ դէպքերու թացքի մը: Կարելի է հաստատել անվարան որ գիրքը կրկնակ ծառայութիւն մը կը մատուցէ, կ'իրագործէ 2 պահանջքներու, երկու տարբեր մակարդակի ընթերցող հասարակութեանց, ուրեմն՝ «երկու տէրերու» ծառայելու չափազանց գժուար հրամայականը:

Առաջին կարգի ընթերցողն է, օրինակ՝ Ֆրանսահայ մը որ ունի ընդհանուր գաղափար, գիտէ որ 1915 Ապրիլ 24-ին եւ 1918 Մայիս 28-ին կարեւոր բաներ մը պատահած են, գիտէ որ անկախութիւն մը գոյացուած եւ կորսուած է, եւ որ սակայն ուրիշ ոչի՛նչ գիտէ: Ան կրնայ կարդալ այս գիրքի կարուկ արձակին եւ արագընթաց պատումին ընթերցումը, եւ ապագային կ'ըլլայ ծանօթ դէպքերուն, կը հասկընայ գոնէ այն մեծ պատմական հոսանքները եւ ուժերը՝ որոնց ընդհարումը որոշեց հանրապետութեան ապագան: Նոյնքան կարեւոր, նման ընթերցող «զինուած» կ'ըլլայ այն գիտելիքներով, որոնք կ'արտօնեն 1988–1990 թուականներու, նաեւ մօտ ապագային գիտակից վերլուծումը:

Երկրորդ կարգի ընթերցողին օրինակ երբեմ՝ պիտի առնեմ, թերեւս անհամեմատօրէն, ինքզինքս: Անձ մը՝ որ նիւթին մասին ընթերցումներ կատարած է, եւ ուրեմն ծանօթ է դէպքերէն ամէնէն կարեւորներուն: Այս հատորը անչուշտ կը թարմացնէ յիշողութիւնը եւ կ'ամբողջացնէ նման ընթերցողի մը գիտելիքները, անոնց կ'աւելցնէ կարեւոր մանրամասնութիւններ: Աւելի՛ն, հպանցիկ սակայն պատումի ձիրք ունեցող մասնագէտի մը յատուկ վրձինով, գիրքը կ'ակնարկէ դէպքերու եւ վիճակներու, որոնք կը յուզեն միտքը եւ սիրտը, թէ՛ անցեալի, թէ՛ ներկայի նկատմամբ:

Գոհանամ երկու օրինակով: Տէր – Մինասեան երեք էջ կը յատկացնէ Հայաստանի նորակառոյց եւ թշուառ Հանրապետութեան պարտադրած տեղծ Հանրապետութեան պարտադրած տեղծ Հանրապետութեան պարտադրած տեղծ էին դաշինք մը՝ որ անոր կ'արտօնէր չունչ քաշել, մինչ թրքական բանակները Ալէքսանդրապոլ (Լենինական)ի ճամբով կը խուժէին Աղրբեջան, ուր պիտի դրաւէին Բաքուն: Թուրքերու ծրագիրը նախ՝ 1918-ի աւարտին, Անդրկովկասի տիրապետութիւնն էր: Անչուշտ այն յոյսով որ Գերմանիա կը յաղթէր ուրիչ ճակատներու վրայ: Ինչպէ՞ս պիտի անօրինուէր Հայաստանի ճակատագիրը, նման յաղթանակէ մը ետք, չենք գիտեր, – կա՛մ ընդ-ջընդում Հայութեան եւ կամ, ինչպէս կը գրէ Տէր – Մինասեան, Թուրքերը պիտի արտօնէին աղքատիկ հողակտորի մը վրայ թշուառ պետութիւն մը, ուր պիտի տեղահանուէր համայն Անդրկովկասի հայութիւնը, եւ որուն անկարող սակայն գոյատեւող վիճակը պիտի արտօնէր Թուրքիոյ ըսել համայն Արեւմուտքին, – «ի՞նչ ըլաղ, մենք նոյնիսկ դաշինքով համաձայնած ենք որ ստեղծուի Հայ Պետութիւն մը, Հայերուն համար» (առանց Նախիջեւանի, Արցախի կամ Զանգեզուրի, ըստ Պաթումի դաշնագրին):

1918-ի Յունիսէն մինչեւ Նոյեմբեր, հայ պատուիրակութեան գաժան պաշտօնն էր տեսնուիլ Ինվէրի, Թալէաթի եւ անոնց գործակիցներուն հետ, նաեւ Արեւմուտքի դեսպաններուն հետ, որոնց գըլխաւոր մտասեւեռումը Հայերը չէին կըրնար ըլլալ այդ օրերուն, այլ՝ ճակատագրական ռազմաճակատը Ֆրանսայի մէջ, ուր Դաշնակիցներու վերջին բախումը Գերմաններու հետ, պիտի անօրինէր պատմութիւնը: Տէր – Մինասեան կ'անդրադառնայ Ահարոնեանի նման մարդոց հոգեբանական վիճակին, երբ ան հաստատած Հայաստանի մը մասին աղերսագրեր պիտի ներկայացնէր հայութեան դահիճներուն, դիւանագիտական իր անփորձ վիճակով, երբ «գժուար էր թափանցել թուրք պէյերու եւ փաշաներու կատարեալ քաղաքավարութենէն անդին», կը գրէ Տէր – Մինասեան: Դըժուար, իրապէս, երբ ճիւաղը կ'ըսէ որ ջարդեր պատահած են, այո՛, Քիւրտերու եւ կրօնամոլներու գործն է, ոչ թէ Պետութեան յանցանքը:

Դժուար, երբ թուրք պինուորականներ իրենց արհամարհանքն ու ծրագիրները կը վարագուրեն կատարեալ հիւրասիրութեան մը ետեւ: Դժուար (ի՛նչ աղքատ բառ է «դժուար»ը) երբ գիտեն որ սովէն մի քանի հարիւր մանուկ կը մեռնի ամէն օր Երեւանի փողոցներուն մէջ, մինչ զինանպէտները կ'երկարաձգեն ամէն հարց, յուսալով որ սուինները պիտի անօրինեն պատմութիւնը: Եւ անօրինեցին: Յակոբ Օշականեան երեւակայութիւն մը միայն կրնայ ընդլայնել նիւթը: Տէր – Մինասեանի ձիրքն է պատմական ճշդրտութեամբ, երեք էջի մէջ, տալ տուեալները՝ որոնք կը խօսին ընթերցողի մտքին եւ սրտին:

Երկրորդ եւ վերջին օրինակ մը: Տէր – Մինասեան կը գրէ (պէտք է գրէր մէկ – երկու էջ աւելի, եւ աւելի՛ քննադատական ոգիով) Անդրանիկի կատարած եւ անակատար ձգած սխրագործութիւններուն մասին, երբ անոր մասնաւոր զօրաբաժինը, իրեն հետեւող հայդուկներն ու Տարօնցի գաղթականները ձիւնին եւ սովին մէջէն, հերոսական անհնազանդութեամբ մը կարեւոր դեր խաղացին 1918-ի ձմեռը՝ Զանգեզուրի հայացման եւ ազատագրութեան հարցին մէջ: Հոս, ինչպէս այլուր, Տէր – Մինասեան ունի պատմաբանի կեցուածքը, Հայերու կատարած չարդերուն եւ «մաքրագործութիւններուն» մասին խօսելու, առանց որոնց այսօր Զանգեզուրը Հայ չէր ըլլար: կը պատմէ նաեւ այն ողբերգական վարանումները եւ ի վերջոյ անկատար գործը, երբ Անդրանիկն ալ խաբուեցաւ Անգլիացիներէն, Ղարաբաղը ձգեց իր դժխեմ ճակատագրին, եւ ի վերջոյ 1919-ին լքեց Հայրենիքն իսկ, վերսկսելով այն թափառական կեանքը որ իր ամէնէն ծանր չարունակեն այսօր, Փէռ – Լաչէզի մէջ: կենսականը, հոս, քիչ մը աւելի ընդարձակ վերլուծումը կատարելն էր: Տեղի սղութիւնը, թերեւս նաեւ քաղաքական փափկանկատութիւնը արգիլած են Տէր – Մինասեանին՝ աւելի ընդարձակ ձեւով վերլուծել Անդրանիկի արտաղաղթը Հայաստանէն, 1919-ի Մայիսին: Նոյնիսկ այսօր, այնքա՛ն հզօր է Անդրանիկեան դիւցազնավէպի համայիլ ուժը, որ լիովին չէ վերլուծուած անոր հնազանդութիւններու եւ անհնազանդութիւններու, Հ. Յ. Դ.-ի հետ համաձայնութիւններու եւ տարակարծութիւններու պատմութիւնը: Անդրանիկը, ահաբեկչութեան նման, Դաշնակցութեան եւ անոր հակող վերլուծողներուն համար կը մնայ վտանգաւոր այլ նշանակալից թնճուկ մը:

Նման պատումներով, ընթերցողին միտքը ու սիրտը յուզող թնճուկներով հարուստ է այս հատորը: Օրինակ, քիչ մը չատ հակիրճ ձեւով կը պատմէ Ալէքսանդրապոլի դաշնագրին հետ կապ ունեցող դէպքերը, մանաւանդ՝ պէտք եղած յանդգնութեամբ չի վերլուծեր Խաչատուրեանի Սեւրի դաշնագրէն հրաժարելու որոշումին հետեւանքները: Նման սայթաքումներ կան երբեմն: Բայց եւ այնպէս պէտք է աւարտել այնպէս, ինչպէս սկսանք: Մեր անցեալով եւ ներկայով հետաքրքրուող ամէն Հայու համար, ի միջի այլոց այն ղեկավար դէմքերու համար, որոնք տակաւին, յատուկ չեն տեսներ դուռահեռները անցեալին եւ ներկային միջեւ, այս գիրքը օգտակար, նոյնիսկ անյետաձգելի ընթերցումի հրաւէր մըն է:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ԳԻՐՔԵՐ

ԱՐՑԱԽԻ

ՄԱՍԻՆ

Գերման մամուլը, կլանուած երկու Գերմանիաներու միացման խնդիրով եւ Խորհրդային Միութեան ամէն օր փոխուող տագնապի կեդրոններով դրեթէ մոռցած ըլլալ կը թուի Արցախի խնդիրը, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի ներկայ կացութիւնը: Մխայն հեռատեսիլը երբեմն կ'անդրադառնայ այս կիզճառտ հարցին, ինչպէս վերջերս Հեսսընի 3-րդ դիծը եւ 1 Առաւել արբանեակային կայանը, զբաղելով վաւերագրական չարժանկարի խորհրդային վարպետ՝ Կառոնացի Եուրիս Փօտնիքսի հինգմասանի «Կանչեր օտար աստղէ մը» ժապաւէնը, որուն վերջին մասը կէսով կուտար Սումգայիթի դժոխքը՝ դրեթէ անտանելի խտութեամբ, երեւանի ցոյցերը, եւայլն:

Արեւմտեան – Գերմանիոյ մէջ Արցախի հարցին նուիրուած միակ գիրքը միանգամայն հրատարակեցին Պէռլինի հայ գաղութը եւ գերմանախօս երկիրներու Հայ Միութիւններու Կեդրոնական Կազմակերպութիւնը: Գիրքը լոյս տեսաւ 1989-ին Պրէմէնի Տօնաթռ հրատարակչութեան մօտ: «Հրասայլներ վերակառուցման դէմ» խորագիրը կրող եւ մօտ 140 էջերէ բաղկացած այս հատորը կը սկսի Պ. Զէյթունցեանի հմուտ եւ սեղմ յառաջաբանով, որուն կը յաջորդէ Թէսսա Հոֆմանի բաւական մանրամասն ներածականը: Աւելորդ է Թ. Հոֆմանը ներկայացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն, անուն մը որ տարիներու անվիճելի վաստակը ունի հայկական հարցին Գերմանիոյ մէջ ծանօթացման մէջ: Թ. Հոֆմանն կ'ընէ Արցախի հարցին պատմականը, երկարելով մինչեւ Սումգայիթ, կիրովապատ: Շահեկան է Խորհրդային Միութեան ազգութիւններու քաղաքականութեան նուիրուած բաժինը, ուր բացի հարցին պատմականէն (բան մը որ անհրաժեշտ է Մոսկուայի դիրքորոշումը հասկնալու համար) կ'ուրուագծուի վերակառուցման սկզբունքներուն վայել նոր ազգութիւններու քաղաքականութիւն մը, որ ներկայիս պարզապէս ցնորք մըն է:

Ներփակուած 27 փաստաթուղթերը կ'ընդգրկեն 1919 Փետրուար 20 — 1988 Օգոստոս 16 ժամանակաշրջանը: Հրատարակիչները ի մէջ այլոց օգտուած են Զօրեան հիմնարկի յայտնի հաւորէն, արտատպելով տասնըմէկ փաստաթուղթեր: Մնացեալը քաղուած է պատգան աղբիւրներէ: Այս վերջիններուն մէջ կան չահեկան կարգ մը փաստաթուղթեր, օրինակ Ս. Գէորգեանի (ծածկանուն մը) «Լեռնային Ղարաբաղի հարցին ծագման մասին» խորագիրը կրող ուսումնասիրութիւնը (Թիւ 12), Ս. Յունաթանի զեկոյցը Լ. Բրեժնեւին (Թիւ 13), Սումգայիթի վերապրողներուն վկայութիւնները (Թիւ 16), «Սումգայիթի ոճրագործները դատարանի առջեւ» յօդուածը (Թիւ 19), Ս. Կալուտիկեանի Խորհրդային Միութեան Գրողներու Միութեան կարգ մը անդամներուն բաց նամակը (Թիւ 22), «Մասիս»ի մէջ տեղի ունեցած թունաւորման դէպքերու վերաբերեալ վկայութիւններ (Թիւ 23), վկայութիւններ Ջուարթնոցի դէպքերուն մասին (Թիւ 24) եւայլն: Հատորին մէջ կան վերջին չրջանէն առնուած լուսանկարներ եւ քարտէս մը:

Երեւանեան ցոյցերէն դրեթէ անմիջապէս վերջ հայերէնով լոյս տեսաւ «Արցախ – Ղարաբաղը՝ իր անցեալով եւ ներկայով» դրքոյկը: Հեղինակը, միւնխընաբնակ Լ. Մկրտչեան, խորհրդային իրականութեան վաւերական մէկ մասնագէտն է եւ ծանօթ «Բազին»ի ընթերցողներուն: Ի տարբերութիւն վերոյիշեալ գիրքին Լ. Մկրտչեան իր ընդարձակ (64 էջ) ակնարկին չէ կցած փաստաթուղթեր, նախընտրութիւն տալով Արցախի յուշակոթողներուն եւ Հայերու բնակավայրերուն լուսանկարներուն: Եթէ նկատի առնուի որ այդ չրջանին Սփիւռքի մէջ չատեր չէին լսած Արցախ անունը իսկ (ուր մըներին անոր աշխարհագրական եւ քաղաքական դիրքը) Լ. Մկրտչեանին դրքոյկը կուգար լեցնել իսկական պակաս մը:

ՐԱՖՖԻ ՔԱՆԴԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

ունած էր աշխարհի մեծագոյն ճարտարապետներէն մէկուն՝ Ասիտասի (մարզական հագուստեղէնի եւ ամէն ինչի որ մարզական է), որ Արեւմտեան – Գերմանիոյ հաստատուն ճեռնարկներէն մէկն է (Մերսէդէսի չափանիշով, գրեթէ) հարկաւոր անոր որ 500 միլիոն ֆրանքի բաց մը կ'արձանագրէր 1989–ին: Ամէն պարագայի մէջ, Ասիտաս 15 անգամ աւելի գօրաւոր է, քան Պ.Թ.Ֆ. (Պերնար Թափիի Ֆինանս) տարեկան 15·7 միլիառ Ֆրանքի առուծախով: Պերնար Թափիի չուզեր ըսել թէ քանի՞ գնած է (3 միլիառ Ֆր. կ'ըսուի) եւ մանաւանդ, բան հարցը՝ ուրկէ՞ գտած է դրամը: Անշուշտ, կռնակը կան դրամատուներ, գլխաւորաբար ազգայնացած, բայց եւ այնպէս չի բաւեր եւ շատեր կ'ուզեն գիտնալ թէ ո՞վ կայ «փոքրիկ այս հարուածին» ետին: Ինք, որոշ ամբարտաւանու – թեամբ է, ինչպէս միշտ, որ կը յայտնէ թէ իրմէ շատ աւելի տոկուն գնորդներ կային, բայց ինք աւելի խորամանկ էր, յետոյ ծախողները դինքը նախընտրած են: Ի դէպ, Ասիտասի հիմնադիրն էր Ատոլֆ Տասլէր (ԱՏԻ – ՏԱՍ), որու դէմքին մահէն եօք (1987) ընկերութիւնը «չեհասաւ» անդլեամերիկեան եւ ասիական վտանգաւոր մրցակցութիւնը, ինչ որ պատճառ եղաւ 1989–ի դժուարութիւններուն: Մնաց որ, Պերնար Թափիի գործերն ալ լաւ չէին եւ այդ մասին շատ կը խօսուէր, ինչ որ ըսել տուաւ իրեն առջի օր, Հռոմի մէջ, երբ կը հաղորդէր այս գնումին լուրը՝ «bande de cons» ակնարկելով իր դժուարութիւններուն մասին խօսողներուն: Ընկերվարական երեսփոխանը, Իտալիոյ մէջ անուանուած է «Միթերանի Պերլիւսքոնին»:

ՓՕԼ ԼՕՐԱՆ, Ֆրանսայի համամնավար կուսակցութեան ամէնէն կարկառուն դէմքերէն մէկը, մեռաւ խլիրդէ, 65 տարեկանին: Գլխաւոր բանակցողներէն մէկը եղած էր «Զախի հասարակաց ծրագրին»: Նոյնիսկ յայտրդը կը նկատուէր Ժ. Մառշէի, որ խորապէս ազդուած է:

ՊԷՅՐՈՒԹի մէջ, Յուլիս 5–ին, իր մահկանացուն կնքած է Աբթին Մաոէեան, նախկին դեկավար եւ հիմնադիրներէն մէկը լիբանանեան համամնավար կուսակցութեան: Լուրը կը հաղորդէր Իւմանիթէ (Յուլիս 7), կ'ըսէր նաեւ թէ աներ հայրն է Լիբանանի համամնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար՝ Ժորժ Հաուեի: Մաոէեան 88 տարեկան էր: Յանուն Ֆրանսայի համամնավար կուսակցութեան կասթոն Փլէսոնիէ ցաւակցութիւն յայտնած է Հաուեիի:

ՍԹԻՐՆ քաւութեան նոխազ մը գտած է եւ նախընտրելով չաղակրատել, քան լռել ու անկիւն մը քաշուիլ, յայտարարեց թէ այդ ծակ զարնողները վարձողը իր Նախարարութեան (գրօսաշրջիկութեան) մամուլի ատաշարկութեան մէկ սկանակն էր: Այս մէկն ալ բոլորովին հերքեց եւ Տիկին Սթիրնը խնդրոյ առարկայ ըրաւ: Պարագաներ կան, ուր միայն լռութիւնը կրնայ մեծ ըլլալ, բայց, կը թուի որ Սթիրն լաւ չէ կարդացած Ֆրանսացի դաշակիցները...:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ արտաքին Նախարարութիւնը պաշտօն ուսած է Փարիզի իր դեսպանութեան, որ բանակցութիւններու ճեռնարկէ Ֆրանսական իշխանութեանց հետ, ճեռք ձգելու համար արտօնութիւնը Խորհ. Միութիւն փոխադրելու համար Ֆիտոր Ռաստրոպովիչի աճիւնները: Հեղինակ հանրածանօթ՝ «Նամակ Ստալինի» գրութեան, Ռոստրոպովիչ կը հանգչի Նիսի գերեզմանատունը (հոն մեռած է 1939–ին) եւ իր այրին փափաք յայտնած է որ ամուսնոյն աճիւնները Մոսկուա կամ ծննդավայրը՝ Լենինկրատ փոխադրուին,

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալիժէլ Բանտիկեանի (ծնեալ՝ Ֆրանկիւլեան) մահուան առթիւ, Սէն – Ժեռմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնս ստացած է փոխանց ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Տէր եւ Տիկին Մինաս Ֆրանկիւլեան 200 Ֆրանք Եկեղեցւոյ, 200 Ֆր. Կ. Խաչին, 300 Ֆր. Համազգայինի Դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Փօլ Ժիլլ, Տէր եւ Տիկին Փիէր Պիսքիճեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Բանտիկեան 200–ական Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մօրուքեան, Տիկին Ծլօրա Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խաչիճեան, Տէր եւ Տիկին Գալըսպաճեան, Տէր եւ Տիկին Տէր Մովսէսեան, Տէր եւ Տիկին Խալոյեան, Տէր եւ Տիկին Փանոս Ֆրանկիւլեան 100–ական Ֆրանք:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ»

ԲԱԺԱԿԸ՝ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ

Անկասկած Արեւմտեան Գերմանիա արժանի էր Բաժակին տիրանալու, բայց թերեւս ոչ՝ ա՛յս պայմաններուն մէջ:

Արդարեւ, սկիզբէն իսկ Գերմանացիք իրենց յաղարկութեամբ զոլորին զնահատանքին արժանացած էին եւ այս վերջին մրցումին համար ալ, ընդհանրապէս իրենց կը տրուէր նախասիրութիւնը յաղթանակին համար: Իտալացիք, մանաւանդ, որոնց խորէն կը մաղթէին Գերմանացիներուն յաղթանակը, դեռ մարսած չըլլալով իրենց պարտութիւնը Աբժանթինէն, երկարաձգումէն ալ եօք, փենալթիներով:

Այդ յաղթանակը ապահովուեցաւ սակայն, 84–րդ վայրկեանի վիճելի փենալթիի մը շնորհիւ: Այլ խօսքով, այս վերջին մրցումը որ դէմ առ դէմ կը հանէր 86–ի բաժակակիրը (Աբժանթին) եւ Գերմանիա աւարտականի մը վայել խաղ մը չէր: Բնական էր որ Աբժանթինցիք բուռն հակազդեցութիւն ունենան եւ մեղադրեն մեքսիքացի իրաւարարը որ մեծասաներորդ ժամուն «նուէր» մը ըրաւ Գերմանացիներուն, առաջքն առնելու համար երկարաձգումներու:

Գերմանացիք պէտք է յաղթէին, բայց ոչ՝ այս ձեւով:

1994–ի Մոնտիալին համար, արդէն իսկ երկու երկիրներ ապահոված են իրենց մասնակցութիւնը. – բաժակակիր՝ Գերմանիա եւ հիւրընկալող՝ Միացեալ – Նահանգներ:

Ուրախութիւնն ալ կրնայ ողբերգական հետեւանքներ ունենալ, Գերմանիա կան մեռեալներ եւ վիրաւորներ: Կարելիոյ մէջ ալ (Խորհ. Միութիւն) հանրահաւքի վարորդ մը այնքան աճապարած է, որպէսզի հեռատեսիլի սփռումը կարենայ տեսնել, որ ծանր բախում մը ունեցած է եւ 31 մեռեալ կայ:

× Նախորդ օրը, Շաբաթ, 3–րդ տեղին համար կը մրցէին Իտալիա եւ Անգլիա: Առաջինը յաղթեց 1–ի դէմ 2 կէտով:

***

Իտալիոյ Համաշխարհային մրցաշարքին ներկայ եղած են Հայաստանէն երկու պատուիրակութիւն. Սպորտի Պետական Կոմիտէէն պատասխանատու անձեր, Ֆութպոլի ակումբներու մարզիչներ («Արարատ»էն՝ Ազմէն Սարգսեան), մարզական լրագրողներ:

***

ՓՈՐՄիՒԼ 1

Ալէն Փրոսթ, կիրակի օր ապահովեց Ֆրանսայի մեծ Մրցանակի իր 4–րդ յաղթանակը Քասթըլէի մրցումին: Այս յաղթանակով այլեւս միայն 3 կէտով հեռու կը մնայ իր մրցակիցէն՝ Այրթըն Սէնայէ աշխարհի ախոյեանութեան դասաւորումին մէջ:

***

ԹԷՆԻՍ

Ուիմպըլտընի թէնիսի մրցաշարքն ալ վերջ գտաւ Շուէյցարի էտպէրկի յաղթանակով, մինչ կիներու մէջ Նաւրաթիլովա բոլոր մրցանիշները կը կոտրէր 9–րդ յաղթանակով:

***

ՓՈՒԹՊՈԼ

Խորհրդային ախոյեանութեան Ա. դասակարգի խաղերուն Աբովեանի «Կոտայք»ը կեմերովոյի ակումբին հետ 0 – 0 արդիւնք մը արձանագրած է, այս վերջնոյն դաշտին վրայ: Աբովեանցիները 16 խաղէ վերջ 18 կէտով դասաւորման եօթերորդ տեղը կը գրաւեն:

***

ԾԱՆՐԱՄԱՐՏ

Ուկրանիոյ Լուցկ քաղաքը տեղի ունեցած համամիութենական ախոյեանութեան մէջ լաւ հանդէս եկած է Հոկտեմբերեանցի ծանրորդ Հենրիկ Մանուկեան: Ան 100 քգ. դասակարգի մէջ երկու չարժանի մեռալի արժանացած է:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՓՈՆ – ՏՐ – ՇԵՐԻՒ. –

Տիկին Գրիգորեան ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Միհաբ Գրիգորեանի մահուան 13–րդ տարելիցին 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

*

Մուսկեան ընտանիքը 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Յովհաննէս Հաբէլեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամբան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չըլկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Հայկ Քիլիճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Հ. Քափէճեան 300 Ֆր., Օրիորդ Անահիտ Քափէճեան 200 Ֆր.:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան.– Պր. Սիմոն Քաչիչեան 3000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Ֆրանկիւլեան 500 Ֆր., Պր. Ժակ Ձամճեան 2500 Ֆր., Պր. Միքայէլ Յակոբեան 7500 Ֆր.:

ԼՕՍԹ ՊՐՈՖԻԹ

ՌԱՖՖԻ

զործերը կը ցուցադրուին մինչեւ Յուլիս 22, Լը Փուլիկէնի քաղաքապետարանը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՒԶՈՒԻ

Հ. Բ. Ը. Մ. Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ սիրապահէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ:

Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին.–

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.
Envoyer les candidatures à :
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի Ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը կատարուեցաւ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7–ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն: Աւանդական հիւրասիրութիւն:

Անհանկները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել.–

ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ.– (16) 31 21 77 63

Nœud d'Or

Restauration et Entretien de Tapis Anciens

ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ VOS TAPIS A NEUF

A. BAJAKJIAN (Ց. ՊԶԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare — 2e cour à gauche
75009 PARIS — Tél. : 42. 81. 33. 21

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS
Centre de Vacances «SIPAN»
Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans

1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)
2) du 23 Juillet au 11 Août 90

Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԺԱՄՈՅ 385 ՔԿ. ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՑԱԾ ՈՒ ԱՐԺԱՆԱԳՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ Է:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 11
MERCREDI
11 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.315 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.315

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԹԲՆԻ մէջ, նախքան ժողովը, կիրակի օր, Պուշ ռոտէօ–ի ներկայացում մը հրամցուցած է հիւրերուն: Քոհլ եւ Անթրէոթթի դեռ չէին հասած Մոնթիա–լին պատճառով, բայց Միթերան չէ պա–յած, աւելի ճիշդ դիտաւորեալ կերպով ուշացուցած է ժամանումը եւ տեղական մամուլը բաւական խիստ եղած է իրեն նկատմամբ: Տեղացի Թեքսասցիներն ալ չատ չեն գնահատած Միթերանի յապա–գած ժամանումը, բայց չատ սիրած ժաք Տըլորի պարզութիւնը: Եօթնները, ամէն պարագայի մէջ, տարակարծիք են Խոր–հըրդային Միութեան օգնութեան հարցին մէջ: Առանց նախապայմանի օգնութեան, դէմ կը մնան Ամերիկացիք եւ Ճափոնցի–ները: Թեր են՝ Ֆրանսացիք, Գերմանա–ցիք եւ Գանատացիք:

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ առաջ, 1940 Յուլիս 10–ին, Ֆրանսայի Ազգային Ժողովը 80–ի դէմ 569 ձայնով ամբողջական լիազօրու–թիւններ կուտար մառեչալ Փէթէնի, ինչ որ դուռ պիտի բանար դործակցութեան եւ ուրիչ բան չէր, եթէ ոչ Հանրապե–տութեան թաղումը: Համայնավարներն ալ կ'ոլեկոչէն իրենց կոչին չհնամեակը, դայն որակելով որպէս կոչ մը դիմադ–րութեան, ինչ որ չի համապատասխա–ներ պատմական ճշմարտութեան: Արդէն իսկ բանավէճեր ծագած են: Ծանօթ է որ համայնավարներու դիմադրութիւնը ըս–կսաւ միայն 1941 Յունիս 22–էն ետք, երբ Գերմանիա յարձակեցաւ Խորհրդա–յին Միութեան վրայ: Նախապէս, պեր–ման – խորհրդային դաշինքը պատճառ եղած էր, որ Մօրիս Թորէզ իսկ չունչը Մոսկուա առնէ, փոխանակ ճակատ մեկ–նելու:

ԹԻՐԱՆԱՑԻ օտար դեսպանատուները ապատանած Ալպանացիներու վիճակը սկած է ողբերդական դառնալ, մանա–ւանդ անոնդեղէնի եւ առողջապահական դետնի վրայ: Երկուշաբթի օր, յիսուն Ալպանացիներ, որոնք Չեխոսլովաքիոյ դեսպանատունն էին, կրցան Փրակա եր–թալ:

ԿՈՐԲԱՋՈՎ յայտնեցաւ առաջարկ մը քուէարկել տալ որ քաղաքական Բիւրոյին նոր կազմ մը կը նախատեսէ: Այս ձեւով, իրեն աւելի նպաստաւոր քաղաքական Բիւրօ մը կ'ունենայ, քանի որ ան, այլեւս մէկ ընդհ· քարտուղարէ, մէկ կցորդ եւ 15 Հանրապետութիւններու Ա· քար–տուղարներէն պիտի բաղկանայ, ինչ որ կը փոխարինէ ցարդ գոյութիւն ունեցող, Ռուսերու փոքր խմբակը: Նոր Բիւրօն ոչ – Ռուսերէ եւ իրեն կողմնակիցներէն կազմուած կ'ըլլայ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ՅՈՒԼԻՍ 3 / 6)

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ
ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՅ ՀԵՏ

Հայաստանի Պետական Գիւղատնտեսա–կան Արդիւնաբերութեան նախարար Շ· Ալեքսանեանի դլխաւորութեամբ խումբ մը մասնագէտներ Լիտուանիա դացած են: Բանակցութիւններէ ետք կնքուած է պայ–մանադիր մը, որուն համաձայն «Լիէտու–վա» ընկերութիւնը Ախուրեանի շրջանին մէջ պիտի չարունակէ չինարարական աշ–խատանքները:

Նախատեսուած է երկու Հանրապետու–թիւններու միջեւ 1991 – 1995 թուական–ներուն չինարարական աշխատանքներ ի–րադործել ուղղակի համաձայնութեամբ:

Համաձայնագիր մըն ալ կը նախատե–սէ որ այս եռամսեակին Լիտուանիան Հա–յաստանին վաճառէ հազար հոլթ, վեց հազար խոզ, հինդ հարիւր ոչխար, հինդ հարիւր թոն եղան միս, 300 թոն կարագ, մէկ միլիոն հաւկիթ:

Բնական փոխանակութեան կանոնա–կարդով Հայաստանը Լիտուանիա կը ղըր–կէ պատուղի հիւթեր, կոնեակ, լոլիկի մա–ծուկ, դինի, հանքային ջուրեր:

Հանդիպումին ընթացքին երկու կող–մերն ալ փափաք յայտնած են նման յա–րաբերութիւնները ալ աւելի ընդլայնել ու ամրապնդել անմիջական կապի մի–ջոցով:

***

«ՄԵՂՐԻ»
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Երեւան եւ մերձակայ շրջանները բնա–կող նախկին Մեղրիցիներ համաժողովի մը ընթացքին ստեղծած են «Մեղրի» հայ–րենակցական միութիւնը:

Նկատի առած Մեղրիի շրջանի ռազմա–վարական նշանակութիւնը, նախաձեռնող խումբին անդամները եւ բոլոր ելոյթ ու–նեցողները նշած են որ հայրենակցական միութեան առաջնահերթ խնդիրը պէտք է ըլլայ շրջանին հետ օդային կապի ամրա–պընդումը եւ կառուցիներու չինութիւնը: Անհրաժեշտ է նաեւ վերականդնել պատ–մական յուշարձանները, վերակառուցա–նել հին թէքնոլոժիով աշխատող ձեռնար–կութիւնները, լուծել այլ խնդիրներ:

Հաւաքոյթին մասնակիցները հաստա–տած են «Մեղրի» հայրենակցական Միու–թեան կանոնադիրը: Միութեան նախա–դահ ընտրուած է Հայաստանի Գիտու–թեանց Ակադեմիայի թղթակից անդամ Եդուարդ Ադայեան:

***

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

Աչխարհի, Եւրոպայի, Խորհ· Միու–թեան ախոյեան Իսրայէլ Ցակոբկոխեան կը մասնակցի Միացեալ Նահանդներու Սիէթլ քաղաքը՝ Յուլիս 20–էն Օդոստոս 5 տեղի ունենալիք «Բարի կամեցողու–թեան» խաղերուն:

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

Միլիոնաւոր երգիչներու մեկնաբանու–թեամբ սա համերգէն երբ ձայն մը պակ–սի, ոչինչ կրնայ փոխել արդիւնքէն, բայց երբ հարցը վերաբերի *արձանագրութեան*, երբ կայ *ձայնագրութեան* պարագայ, հո՛ն է, որ մէկ ձայնը կը ստանայ ամբողջա–կան իր տարողութիւնը, եթէ մանաւանդ նկատի ունենանք արդիական մեթենաներ–ու հաւատարմութեան *բարձրութիւնը*:

Հետեւաբար, ինչպէս *մանուկ* մը, կը նստեցնեմ ինքզինքս դիմացս, կը յանդի–մանեմ: Կ'ըսեմ կծու խօսքեր, ո՛չ մէկ հե–տեւանք սակայն: Կը զայրանամ, կը գայ–թակղիմ, կը գործածեմ սպառնալիքի բո–լոր կարելիութիւնները, մանուկը կը շա–րունակէ ծամածռութիւններ ընել: Բայց երբ կը հաղցրացնեմ ձայնս, վերածուե–լով դիւանագէտի, կ'ըսեմ *անհրաժեշտ* խոստումներ, անոր դէմքին վրայ տակաւ կ'ուրուագծուի ենթարկուելու տրամադիր ժպիտ մը ու յանկարծ կը ցատկէ ան, կ'ուղղուի դէպի գրամեթենան:

– Հաւատա՛ ինծի, մաշա՛ծ են բառերս: Ասոնք կ'ըլլան կոյս միջոցը բոնաբարող անոր առաջին բառերը: Ստեղծուած երա–ժըշտական այդ տողին մէջ տխրութիւն կայ, կայ ափսոսանք, կայ նաեւ համա – մարդկային զգացումներու խառնաշփոթ խեղդում՝ անոր հրապարակին վրայ: Ար–դէն ի՞նչպէս կարելի է մասնակցիլ ընդ–հանրական խնջոյքի մը, անդադար բաժակ վերցնել, ողջունել ուրիշներու ազատա–գրութիւնը, երբ ֆունդ առաւե՛լ կը մխըր–ճուի անելի մը մէջ, նաեւ սեփական ա–րարքներու մեղքով:

– Սխալ բաներ պիտի չմտածես: Պիտի չըլլաս նակատագրապաշտ:

Երբ մանուկը կը նկատէ, թէ իր տըխ–րութիւնը վերջնական նկատելու ո՛չ մէկ հակում կայ նայուածքիս մէջ, կը շտկէ կռնակը, կը ցցէ գլուխը, ֆանի մը նոր հարուածներ կ'իջեցնէ ստեղնաշարնե–րուն:

Դիւրին է դաս տալ, վերածուիլ *հոլի–գոնի*, կանչել մարդիկը որ հասնին իրեն, բայց նախ պէտք է դուրս բերել թատե–րագիր այդ Չեխը տղերուս բանտէն, կրճատել ժամանակը, բարձրացնել զայն Հանրապետութեան Նախագահի արդէն իսկ գրաւած աթոռին: Պէտք է նաեւ ողբալ հողի սիրահար, հեռաւոր երկրի մը չա–փաւոր այդ պարագլուխը, ապա բոլորէն տեսանելի խորհրդանշան – տապանաբար գետեղել անոր հողակոյտին վրայ:

Նոր բառեր կ'արձանագրէ մանուկը, նոր նախադասութիւններ, կը մասնակցի համերգին, իր կարգին կը պախարակէ հայրենի այն անձերը, որոնք իրարու հանդէպ աւելի բուռն են, աւելի վայրագ, ֆան հասարակաց թշնամիին: Անոր տղե–րուն մէջ, այս անգամ, մտահոգութիւն կայ, անձկութիւն: Ան կը փորձէ յայտ–նել այն միտքը, թէ *մանկամտութիւն* է կարծել, թէ մէկ թեւով թռչունը կրնայ թռչիլ, նախրել, վերջապէս թառիլ բա–ռարաւնի ԲԵՌ–ով սկսող, *բարօրութիւն* կոչուող բառի՛ն վրայ:

Մէկը՝ վերը, ոլորտներէն անդին, լաւ է, բաւ, *մէկը*՝ վարը, ոլորտներէն ասդին, երկ–րի վրայ, չափազանց շատ է, միայն ցաւ:

Մանուկին արձանագրած տողերուն մէջ, ահաւասիկ կը նկատեմ պայծառ, չատուկ երկու անուններ՝ Բժիշկ Բարգէն Փափազ–եան, գրող Արմէն Դարբեան:

– Երբ մշած են ձեր բառերն ալ, ի՞նչ թող ընեն միւսները:

Սաստը ուրիշ ձայնի մը կը պատկանի, տիրապետող, վճռական:

Այլեւս աշխարհ պէ՛տք է հասկցած ըլ–լայ, թէ *գոյգն* է միակ ուղին, այլապէս, շուտով պէտք է քազմապատկուին ապա–հարզանի դատարանները, կազմալուծուի մարդկութիւնը, շոգեկառքերն ու ելեկ–տըրակառքերը դուրս գան իրենց *գոյգ* գիծերէն: Բայց արդէն չըսա՞ւ փիլմի այդ բեմադիրը, թէ սեւսարիայի մէջ երբ *կա–յարան* բա՛ռը, կ'արձանագրէ, այդ պա՛րզ արձանագրութիւնը կը դնէ գինք մե՛ծ յանձնառութեան դիմաց, կ'ենթարկէ գինք այնպիսի՛ զոհողութիւններու:

Պատասխանատուութեան դիտակցու–թիւն, ահա *գոյգ* ընթացող բացատրու–թիւն մըն ալ: Պէտք է ամէն ոք գիտակցի, թէ չկան մանաւանդ *ձրի* բառեր, անվճար թուացող խօսքերը աւելի սո՛ւղ կրնան արժել, ֆան աշխարհի ամէնէն թանկա–գին առարկաները:

Ինը ամիսներու ամուլ ժամանակաշըր–ջանէ մը ետք, գրամեթենային դիմաց նստող մանուկը երբ գրել նո՛ր սրվդղի թոթովանքը ունի, հապա ինը դար շա–րունակ, սեփական ճակատագիրը որոշե–լու իրաւունքէն զրկուած ժողովո՞ւրդը, անոր զաւակնե՞րը, որոնց հեռախօսին ըն–կալուչը, վերջին ենթանասուն տարինե–րուն, միայն *լսափող* ունեցաւ:

Ահ, յանկարծ առատախօս դարձած է մանուկն ալ: Պէտք է սաստել զայն, նան–ձել անոր այս մոլուքին ալ, յիշեցնել, թէ պէտք է ըլլալ սեղմ, հատու, ըլլալ մանաւանդ յստակ, չբռնագրաւել ևման – նաւանդ ուրիշի միջոցը, նկատի առած, թէ լրագիրներու սահմանները կրնան ան–ծայրածիր թուիլ, *ժամանակը*, ի՛նչ, սահմանափակ է, անհերոդ, բիւնախնդիր, միակ գործատէրը:

– Կ'երկարի ժամանակը միապաղաղ, մե՛նք է որ գոյն պիտի տանք անոր, այդ գոյները պէտք է դուրս գան մեր ուղեղի երանգապնակէն միայն:

Բայց արդէն եկած չե՞ն:

Իսկ ի՞նչ են, *չուկայի* էկոնոմիան միակ լուծում համարող, նոր ազատագրուած այդ երկիրներու երկինքներուն մէջ, խու–ճապահար, իրենց *միակ* թեւը յուսա–հատօրէն թափ տուող, թռչնանման կազ–մածները:

Մանուկը կը հասկնայ զիս, կը նայի խորագրիս, կը մասնատէ զայն, կը դնէ *երկինքն* ու *գոյնը*, *գիրն* ու *մելանին* տարբեր մակարդակներու վրայ,

– Շուկայէն բերուած պէտք է ըլլայ *չու–կայիկ*–ը՝ կը բմծիծաղի, կը լռէ:

Մ· ՊԶԱՌՃԵԱՆ

ՄԱՆՈՒԿ ՄԸ ԵՐԿՆԱԳՕՏՆ ԳՐԱՄԵՔԵՆԱՅԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԵԾ ՌԱԲՈՒՆԻՆ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԵԾ ՌԱԲՈՒՆԻՆ բաւական տարօրինակ յայտարարութիւն մը ըրած է, երուսաղէմ, եւ Երեքշաբթի օր, բա–նալէնի ալ առիթ տուած էր: Արդարեւ ռաբունի Սիթբուիք խօսքն ուղղելով վար–չապետ Շամիրի ըսած է· – «Վատահ եղէք, որ ամէն մէկ Ֆրանսացի Հրեայ Իսրայէլի ներկայացուցիչ մըն է»: Նման յայտա – րարութիւն մը չի ծառայեր Ֆրանսայի հրեայ համայնքին եւ զրագէտ – փիլիսո–փայ Ալէն Ֆինքըլքրաութ արտայայ – տութեան այս մասին, չեչտելով թէ ռա–բունին ըսածը որեւէ ձեւով չի համա–պատասխաներ իրողութեան մը, Ֆրան–սացի Հրեան նախ Ֆրանսացի է, կրնայ անշուշտ զգացական կապեր ունենալ Իս–րայէլի հետ: Մնաց որ, Սիթբուիքի համար կրօնքէն հեռու հրեայ մը՝ հրեայ չէ եւ Ֆինքըլքրաութ այդ վէճին զոհերէն մէկն է:

ԼԻՊԵՐԻՈՅ մէջ, ապստամբները ան–խըմայ կը հարուածեն եւ կը թուի որ նա–խագահին ճակատադիրը արդէն վճռուած ըլլայ: Կառավարի կռիւներ կան մայրա–քաղաքը: Լիպերիոյ հայրենասիրական ազդ· ճակատը վեց ամիս է կը պայքարի տապալելու համար նախագահ Տոյի վար–չակարգը, Տօ հրադադար հրահանգեց Շաբաթ օր, բայց, ապստամբները մեր–ժեցին: Բանակցութիւններ պէտք է սկսէ–լին Ֆրիթաուն (Սիէռա Լէոնէ), բայց ցարդ կարելի չէր եղած հայրենասիրական Ազդ· ճակատի բացակայութեան պատ–ճառով:

ԴՆԱՑՔԻՑ ԹՈՂՆԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է

ՎԱՉԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

2.– ԿԱՆԳԱՌՆԵՐԻ ՏԱՐԲԵՐԱԿ

Դիտարկենք զէպքերի զարգացման աւելի հաւանական այս տարբերակը: Սմենայն հաւանականութեամբ Ռուսաստանի ճանապարհը դէպի միասնական դեմոկրատական Պետութեան ստեղծումը բազկացած կը լինի մի քանի փուլից: Եթէ Խորհ. Միութեան յաջողուի զոնէ մի քիչ դուրս գալ ներկայի ծանր ճգնաժամից, զոնէ մի քիչ իր զարգացումը յարմարեցնել համաշխարհային զարգացման ուղղութեանը, բարձրացնել ժողովրդի կենսամակարդակը, հնարաւորութիւն ունենալ մօտենալ ժամանակակից տեխնոլոգիաներին, ապա կը յառաջանան ուժեր (ամենայն հաւանականութեամբ դա կը լինի հէնց ինքը՝ Կորբաչովը), որոնք չհապաղուած կը լինեն չչարունակել ընթացքը այդ վերափոխումների ուղղութեամբ եւ բաւարարուել արդէն ձեռք բերածով: Նորից դռները կը փակուեն այն ժողովուրդների առջեւ, որոնք մինչ այդ անջատուած չեն լինի Կայսրութիւնից եւ կը ստեղծուի կիսադեմոկրատական մի պետութիւն, որն այն վիճակում կը մնայ մինչեւ իր յաջորդ յարմարեցումը համաշխարհային զարգացման հոսանքին: Եւ այդպէս, փուլ առ փուլ, իւրաքանչիւրը փուլն՝ իր անկանխագուշակելի արհաւիրքներով, իսկ փուլերի միջեւ ընկած ժամանակամիջոցներում՝ մեզ սպասող ազգային ուծացում: Պայթիւն պայթիւնի եռեւից, որոնցից իւրաքանչիւրը կարող է մեր ազգի գոյատեւման վերջակէտը դնել: Այս պայմաններում անկախ պետականութեան վերականգնումը ոչ միայն հետապնդում է ազգային վեհ նպատակներ, ոչ միայն ազատագրում ստրկութիւնից, բարեկեցիկ կեանքի հնարաւորութիւն ընձեռում, այլ նաեւ դառնում է մեր ժողովրդի ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանելու միակ հնարաւորութիւնը:

3.– ՔԱՆԴՈՒԵԼՈՒ ՏԱՐԲԵՐԱԿ

Ինչպէս արդէն նշեցինք Խորհ. Միութեան այժմեան վիճակը նկարագրելիս, երկրի տնտեսութիւնը անելանելի վիճակում է, մեծացել են կենտրոնախոյս ուժերը, տեղի են ունենում անկառավարելի զործընթացներ, որոնք կարող են բերել Կայսրութեան փլուզմանը:

Եթէ փորձ արուի կոպիտ միջամտութեամբ կանգնեցնել երկրում տեղի ունեցող զործընթացը, ապա կարճատեւ դադարից յետոյ դա անխուսափելիօրէն կը բերի քաոսի, պայթիւնի, եւ Կայսրութիւնը կը սկսի քանդուել աւելի մեծ արագութեամբ: Այդ դէպքում մեզ սպասում է Կայսրութեան փլատակների տակ մնալու վտանգը: Ցանկալի է ոչ թէ այդ պայթիւնի չնորհիւ ստանալ մեր անկախութիւնը, այլ այդ քայքայումը դիմաւորել որպէս արդէն անկախ Պետութիւն, ճանաչուած աշխարհի այլ Պետութիւնների կողմից: Բայ ի մնացած ակնյայտ առաւելութիւններից, նշենք նաեւ հետեւեալը՝ չնայած մեր հարեւան Թուրքիան ջանքեր է թափում դնալ աշխարհի ընդհանուր զարգացման ուղղութեամբ, արտաքին նուաճողականութիւնից անցնել ներքին զարգացման քաղաքականութեանը, դառնալով զարգացած ժամանակակից երկիր (եւ պէտք է խոստովանել, որ նա բաւականին յառաջդիմել է այդ ճանապարհին), բայց Խորհ. Միութեան անդեկավարելի քայքայման դէպքում չատ հաւանական է, որ Թուրքիայում զլուխ բարձրացնեն առայժմ քաղաքական մեծ կշիռ չունեցող ուժերը, եւ այդ երկիրը մի պահ չեղուի իր ընտրած վերոյիշեալ ճանապարհից, կլանի Խորհ. Միութեան առաւել հեշտութեամբ մարսուղ բեկորները ու յետոյ նորից վերադառնայ իր ճանապարհին:

Դէպքերի նչուած զարգացման պարագայում նման վտանգ կարող են ներկայացնել Խորհ. Միութեան միւս հարեւանները՝ ջանալով կլանել քայքայուղ Կայսրութեան ուրիչ հատուածներ: Հասկանալի է, որ եթէ մինչ այդ մենք անկախացած լինենք, կ'ունենանք մեծ առաւելութիւններ՝ ինչպէս Հայաստանի պաշտպանութեան, այնպէս էլ մեր որոշ ազգային հարցերի լուծման զործում:

Այսպիսի զարգացումը հնարաւոր կը լինի այն դէպքում, եթէ, չնայած Խորհ. Միութեան դեկավարութեան ջանքերին եւ Արեւմուտքի ցանկութեանը, հնարաւոր չլինի ազդել անդեկավարելի զործընթացների վրայ եւ կանխել երկրի՝ պայթիւնով ու քաոսով քանդուելու հեռանկարը Այդ զործում չատ մեծ նչանակութիւն ունի Խորհ. Միութիւնում զործող ուժերի զսպուածութիւնը, յանուն ընդհանուր չահի հրաժարումը եսամոլական ձգտումներից: Լուսաբանելու համար ասածս՝ բերեմ Մերձպալթեան Հանրապետութիւնների օրինակը. օգտուելով յարմար առիթից, իմ կարծիքով, ճիշդ հաշուարկ անելով, նրանք կատարեցին վըճռական քայլ, միմիանցից տարբեր ձեւերով հռչակելով անկախութիւն: Եւ չընայած նրանք անկախութիւն դեռեւս չեն ստացել եւ այդ զործընթացը կարող է տեւել տարիներ, բայց գլխաւորն արուած է, նրանք ապահովել են իրենց մի կողմ կանգնելը Խորհ. Միութեան փլուզման դէպքում, իրազործել են իրենց ժողովուրդների փափաքը, ստացել ինքնուրոյն զարգացման հնարաւորութիւն: Թէեւ այդ զործողութիւններով նրանք զըժուարին կացութեան մէջ դրեցին Խորհ. Միութեան միւս ժողովուրդներին, աւելացրեցին լարուածութեան աստիճանը երկրում, պոկեցին մի կարեւոր օղակ ադատագրուող ժողովուրդների չղթայից, ժողովուրդներ, որոնք ջանում են ուսումի տուած, քայլ առ քայլ ազատագրուել Կայսրութիւնից: Կարելի՞ է արդեօք մեղադրել Մերձպալթեան Հանրապետութիւններին եսամոլութեան մէջ: Կարելի է մեղադրել, կարելի է եւ չմեղադրել, դա չէ էականը: Կարեւորն այն է, որ քաղաքական պարզագոյն օրէնքը ասում է՝ եթէ ունես ազգային որեւէ ծրագիր իրականացնելու հնարաւորութիւն, ապա պարտաւոր ես այն անմիջապէս օգտագործել, չզոհաբերել ազգային չահը յանուն ուրիչների: Ցետոյ կարող է ուշ լինել: Ով չի օգտուում իրեն ընձեռած այսպիսի հնարաւորութիւնից, պատմութիւնը նրան չի ներում: Այդպիսիք են քաղաքական նուիեան դաժան օրէնքները եւ կամայ թէ ակամայ մենք էլ պէտք է ենթարկուենք այդ օրէնքներին:

Այս տարբերակի քննութիւնը ցոյց է տալիս, որ դրա իրականանալու հնարաւորութիւնը չատ հաւանական է:

Մենք նչեցինք մի կարեւոր դիտողութիւն՝ Խորհրդային Միութիւնը, զրկուած լուրջ հանդամանքներից, մինչ այդ եղած մէկ կայուն վիճակից փոխադրուում է մէկ այլ կայուն վիճակի: Մենք այժմ գտնուում ենք այդ անցման ժամանակաշրջանում: Կարեւոր է նկատել, որ անջատուել հնարաւոր է միայն անցման ժամանակաշրջանում, անջատուելու հնարաւորութիւնը երբեք բնութագրական չէ պետութեան կայուն վիճակին: Այդ տեսանկիւնից ելնելով, մենք քննեցինք զէպքերի զարգացման տեսականօրէն հնարաւոր երեք տարբերակ: Բայի առաջին տարբերակից, որի իրականանալու հնարաւորութիւնը չնչին է, մնացած տարբերակների քննութիւնը ցոյց է տալիս, որ պէտք է անջատուել հնարաւորին չափ չուտ, քանի որ դանդաղելը ուղղակի վտանգաւոր կարող է լինել ազգի գոյութեան համար:

Շտապել պէտք է նաեւ այլ պատճառով: Բանն այն է, որ այն մտայնութիւնը, թէ, մնալով Խորհ. Միութեան կազմի մէջ հնարաւոր է զարգացնել մեր տնտեսութիւնը եւ յետոյ նոր դուրս գալ, անհիմն է: Դա այն խայծերից մէկն է, որով աշխատում են մեզ պահել Կայսրութեան մէջ, մինչեւ իրենք կը կարգաւորեն իրենց հարցերը, այսինքն՝ անցման չրջանի խայծ: Իրականութիւնը այն է, որ մեզ տալիս են ինչ-որ քանակութեամբ մթերք ու հումք, որոնց դիմաց պահանջելու են աւելի ու աւելի մեծ վճար, միւս կողմից՝ լսպամթիւ օբէնքների միջոցով մեզ արգելում են ինքնուրոյն զարգացնել մեր տնտեսութիւնը: Ի հարկէ, մեծ պայքար ծաւալելով, մենք կը կարողանանք չըբջանցել խոչընդոտների մի մասը, բայց միշտ կ'առաջանան նորերը եւ մեր Գեբպտոյն Խորհրդի հիմնական աշխատանքը դարձեալ կը լինի բողոքի նոտաներ կազմելը, կենտրոնի հետ անընդհատ առճակատման մէջ մտնելը եւ՝ միշտ չնչին արդիւնքներով: Ոչ մի բան այնքան չնըպասեց Մերձպալթեան Հանրապետութիւններին չսասպելու անկախութեան ճանապարհն ընտրել, որքան վերջին ժամանակաշրջանի իրենց փորձից եկած այն դիտակցութիւնը, որ հնարաւոր չէ զարգացնել տնտեսութիւնը, չարունակելով մնալ Խորհ. Միութեան կազմի մէջ: Խորհ. Միութեան տնտեսութիւնը զեռ երկար ժամանակ չարունակելու է գլորուել այդ տնտեսական անդունդի մէջ, իր հետ քաչելով նաեւ մեզ՝ չտալով զարգացման ոչ մի հեռանկար: Մենակ մնալով՝ մենք սկզբում, հնարաւոր է, աւելի մեծ արագութեամբ ընկնենք այդ տընտեսական անդունդի մէջ, բայց ,կապուած չլինելով հսկայական երկրի քայքայուած տնտեսութեանը, անհամեմատ աւելի արագ կը սկսենք նաեւ դուրս գալ անդունդից: Այս հարցում մեծ նչանակութիւն կ'ունենան մեր վնքնուրոյն լինելը, հայ ազգին բնորոշ ձեռներէցութիւնը եւ Սփիւռքի գոյութիւնը:

Այսպիսով, պէտք է չտապել անկախանալ: Բայց այստեղ յառաջանում է այդ նպատակը իրականացնելու հնարաւորութեան հարցը: Ճիշդ է, որ Խորհ. Միութեան կազմի մէջ մնալը մեզ ապագայում ոչ մի հեռանկար չի խոստանում, ճիշդ է, որ դանդաղելը կարող է վտանգաւոր լինել մեզ համար, բայց նոյնչափ ճիշդ է նաեւ, որ վտանգաւոր կարող է լինել նաեւ չմտածուած չտապ քայլեր անելը: Մենք արդէն դառը պատմական փորձ ունենք, թէ ինչքան վտանգաւոր է կըտրուկ չարժումներ անել քայքայուղ Կայսրութեան մէջ: Այդ տեսակէտից այժմ քննենք տիրող իրավիճակը Խորհ. Միութիւնում:

Նախորդ մասում մենք նչեցինք, որ ռուս ժողովրդի համար չատ դժուար կը լինի համակերպուել այն մտքի հետ, որ նա կարող է կորցնել իր կողմից նուաճուած տարածքների մի մասը (դա ինչ-որ չափով բնորոշ է բոլոր նուաճողներին): Այս հարցում մեծ նչանակութիւն ունի ինչպէս ռուս ժողովրդին յատուկ հոգեբանութիւնը, որը նրա հոգու մէջ արմատացել է դարերի ընթացքում, այնպէս էլ նրա ցանկութիւնը՝ չարունակել ռազմական, քաղաքական նպատակներով օգտուել նուաճուած տարածքներից: Բայց այժմ մի դարմանալի հոգեբանական վիճակ է ստեղծուել ռուս ժողովրդի մէջ, որը նպաստաւոր է մեր նպատակներին հասնելու համար: Բանն այն է, որ Ռուսաստանի խճճուածութիւնը սեփական գործերի մէջ մի պահ մոռացնել է տուել իր կայսերական բնազդն ու ձգտումները: Երկրի անմխիթար տնտեսական վիճակի համար մեղաւորներ փնտռելը եւ այդ վիճակից դուրս գալու ձգտումը Ռուսներին բերել են այն համոզման, որ նրանք մինչ այժմ ծառայում էին նուաճուած ժողովուրդներին եւ այժմ Ռուսաստանն ուզում է հրաժարուել, նուաճուած ժողովուրդներին «երջանկացնելու» մտայնութիւնից ու հետապնդել իր անմտեսական չահերը՝ մի քիչ նեղացած «անչնորհակալ» ժողովուրդներից եւ ասելով՝ դնացէք, ինքներդ պահէք ձեր դլուխը: Բացի դրանից ,վերջին երկու տարուայ իրադարձութիւնները, հրապարակումները Ռուսների մի մասի մէջ յառաջացրել են նուաճուած ժողովուրդների հանդէպ մեղքի դգացում, եւ նրանք ձգտում են ապացուցել, որ հրաժարւում են իրենց նախորդ քաղաքականութիւնից, համաձայն են ազատութիւն տալ այդ ժողովուրդներին (նայն մեղքի զգացումն էր յառաջացել Գերմանացիների մէջ երկրորդ համաշխարհային Պատերազմից յետոյ, որն այժմ մեծ արագութեամբ չքանում է, նրանց հզօրանալուն զուգընթաց): Այս ամէնը անցողիկ է եւ կարճատեւ. ճիշդ է նկատել Մ. Կորբաչովը իր ելոյթներից մէկում, որ կայսերապաշտութիւնը նրատած է իրենց ժեների մէջ: Աւելին, ես կասկածում եմ, որ այս ամէնի մէջ օբյեկտիւ պատճառների հետ միասին խաղն է նաեւ Մ. Կորբաչովի մասը:

Բանն այն է, որ ինչպէս մենք նկատեցինք նախորդ մասում, Մ. Կորբաչովը փորձում է միաժամանակ լուծել երկու իրարամերժ խնդիրներ: Մի կողմից ապահովել երկրի դեմոկրատական, տնտեսական զարգացումը, աշխատելով դնալ համաշխարհային յառաջընթացի ուղղութեամբ: Միւս կողմից, աշխատում է նահանջի զարգացման, զաւդրութիւնների, զօրքի, տնտեսական եւ ազգային խայծերի միջոցով անցման չրջանում պահպանել Կայսրութեան տարածքային ամբողջութիւնը: Համոզուելով, որ այդ երկու խնդիրները միաժամանակ լուծել հնարաւոր չէ, նա, իմ կարծիքով, ընտրելով համաշխարհային յառաջընթացի ուղին, ստիպուած եկել է այն եզրակացութեան, որ պէտք է համակերպուել տարածքային որոշ կորուստների մտքին: Ի հարկէ, ինչքան քիչ, այնքան լաւ: Բայց դա հնարաւոր է միայն այն դէպքում, եթէ ինքը՝ ռուս ժողովուրդը համաձայնի դրան: Սկսւում է մի կողմից ռուս ժողովրդի մէջ զգուշութեամբ մրցուել այդ դաղափարը, միւս կողմից՝ Կորբաչովը անապատելիօրէն խօսում է «պապերի արիւնով նուաճուած» տարածքները չկորցնելու մասին: Դա Մ. Կորբաչովի սիրած քաղաքականութիւնն է: Սկզբում հրում է հարցը առաջ, ըստեղծում հասարակական կարծիք, յետոյ սկսում է զսպել, որպէսզի զործընթացը վտանգաւոր արագութիւն եւ մեծ չափեր չստանայ, միաժամանակ, խօսելով հակառակ ընթացքի մասին, իր համար ալիբի է ապահովում: Կարելի է բազմաթիւ օրինակներ բերել: Ցիշենք միայն մէկը, այն, որ նա նոյն ձեւով վարուեց բազմակուսակցական համակարգի անցնելու զործում: Երբ նա 1988 թ. անսպասելի սկսեց խօսել այն մասին, որ բացի կոմունիստականից, ուրիչ կուսակցութիւններ պէտք չեն, չատերին հասկանալի զարձաւ, որ կոմունիստական Կուսակցութեան մենիշխանութիւնը զատապարտուած է; Կորբաչովը ինքն իրեն միչտ վերապրում է զսպող ուժի դեր, որը համարկում է քաղաքական հանդամանքներին: Նոյնիսկ կարեւոր չէ, ինքը դիտակցում է իր այդ քաղաքականութիւնը, թէ դա կատարում է բնազդի մակարդակի վրայ: Կողքից նայելիս կարելի է միայն հիանալ, թէ ինչքան վարպետօրէն է դա արւում: Այնպէս որ, իմ կարծիքով, ռուս ժողովրդի կայսերապաշտական տրամադրութիւնների փոփոխման մէջ իրական պատճառների հետ միասին դեր է խաղում նաեւ Կորբաչովեան վերը յիշատակուած քաղաքական խաղը: Այժմ Ռուսաստանում տիրող տրամադրութիւններից վերպետօրէն օգտուեց Պ. Էլցինը, ստանալով մեծ քաղաքական կշիռ եւ դրանով իսկ աւելացնելով Խորհ. Միութեան անկայունութեան աստիճանը:

Վերն ասուածը չի նչանակում, որ Մ. Կորբաչովը առանց դիմադրելու կը համաձայնի Հայաստանի անկախ պետականութիւնը վերականգնելու գաղափարին, կամ որ ռուս ժողովուրդը հեչտութեամբ կը հաշտուի դրա հետ:

Իմ կարծիքով, պարզապէս սկսուել է մի ժամանակաշրջան, որը նպաստաւոր է մեր անկախութեան հարցը բարձրացնելու համար եւ այդ ժամանակաշրջանը կարող է երկար չտեւել: Բայց վճռական նչանակութիւն ունի, թէ մենք ինչ կերպ կը բարձրացնենք այդ հարցը:

Խորհ. Միութեան դեկավարութեան համար անընդունելի կը լինի եւ մեզ համար չատ վտանգաւոր, եթէ մենք անկախութիւն հռչակենք Լիտուայի օրինակով: Դեր են խաղում մի քանի հանդամանքներ:

1) Խորհ. Միութեան ստրատեդիական նպատակները տարբեր են նրա եւրոպական մասում, Կովկասում եւ Միջին Ասիայում: Քանի որ երկրի զարգացման ուղղութիւնը համապատասխանեցնելով մարդկութեան ընդհանուր զարգացմանը՝ Խորհ. Միութիւնը ձգտելու է եւրոպական Ռուսիայի մասը կազմել, ուստի եւրոպայում կորցրած նրա տարածքները այս կամ այն կերպ (ի հարկէ, նախկինից անհամեմատ թոյլ չափով) կը չարունակին կապուած լինել իր հետ: Կովկասի դէպքում ադատագրուած ժողովուրդների մի մասը կարող է մտնել ուրիչ երկրների տնտեսական փնջի մէջ (այս դէպքում չատ կարեւոր նչանակութիւն կը ստանայ Խորհ. Միութեան համար Թուրքիայի Ընդհանուր չուկայ մտնելու հարցը): Միջին Ասիայի Հանրապետութիւնները կորչելը չատ աւելի վտանգաւոր է, քանի որ նրանք հաստատ կը մտնեն ուրիչ երկրների կողմ կը բարձրացնենք այդ հարցը:

Խորհ. Միութեան դեկավարութեան համար անընդունելի կը լինի եւ մեզ համար չատ վտանգաւոր, եթէ մենք անկախութիւն հռչակենք Լիտուայի օրինակով: Դեր են խաղում մի քանի հանդամանքներ:

1) Խորհ. Միութեան ստրատեդիական նպատակները տարբեր են նրա եւրոպական մասում, Կովկասում եւ Միջին Ասիայում: Քանի որ երկրի զարգացման ուղղութիւնը համապատասխանեցնելով մարդկութեան ընդհանուր զարգացմանը՝ Խորհ. Միութիւնը ձգտելու է եւրոպական Ռուսիայի մասը կազմել, ուստի եւրոպայում կորցրած նրա տարածքները այս կամ այն կերպ (ի հարկէ, նախկինից անհամեմատ թոյլ չափով) կը չարունակին կապուած լինել իր հետ: Կովկասի դէպքում ադատագրուած ժողովուրդների մի մասը կարող է մտնել ուրիչ երկրների տնտեսական փնջի մէջ (այս դէպքում չատ կարեւոր նչանակութիւն կը ստանայ Խորհ. Միութեան համար Թուրքիայի Ընդհանուր չուկայ մտնելու հարցը): Միջին Ասիայի Հանրապետութիւնները կորչելը չատ աւելի վտանգաւոր է, քանի որ նրանք հաստատ կը մտնեն ուրիչ եր-

Ներքին Սփիւռք

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄՇԷՆՑԻ ԶԱԻԱԿՆԵՐԸ

«Երեկոյեան Երեւան»ի Յունիս 13–ի թիւին մէջ Ռաֆայել Շահինեան «Մի մասը համչէնցի զաւակներիդ, Հայաստան» խորագրուած զրուցեամբ մը լոյս կը բերէ յաճախ մոռցուած դէպքի մը մէկ բեկորը· խորհրդային Միութեան Սփիւռք կը կոչուի այդ դէպքը, որուն սահմանը կ'երկարի Սեւ ծովու ափերէն մինչեւ Մէյնի Ափոյ ափերը: Այսօր, այդ տարածքի Հայութեան 7 տասնամեակի վիճակին հաշուեյարդարը ուրախացնող քիչ բան ունի. «անբարենպաստ պայմանների բերումով ներքին Սփիւռքի հայութիւնը տուել է անդառնալի կորուստներ»: Սոյնոյ կարգին համչէնահայութիւնը, որուն եւս հասած է Երեւանի Ազատութեան հրապարակէն ճառագայթած կրակը, կ'ապրի զարթօնքի շրջան մը: Հոն վերջերս առեղծուած է «Սեւան» մշակութային – արեւելագործական ընկերութիւն մը որուն գլխաւոր նպատակն է համախմբել գործող հայկական կազմակերպութիւնները եւ նպաստել ազգային ինքնագիտակցութեան վերածնունդին:

Թաֆայել Շահինեան այցելած ու նկատած է թէ Համչէնի Հայերը անհեռապէս բարօր վիճակի մէջ են, կ'ապրին յարմարաւէտ բնակարաններու մէջ, բայց ընկերա – մշակութային ու կենցաղային բազմաթիւ հարցեր լուծումի կարօտ են:

Հայրենակ դիւղերէն մէկն է Պրիմերնան. ամէնէն զարգացած ու հարուստները մէկը: Ունի միջնակարգ դպրոց, հայկական ու ռուսական բաժիններով: «Սեւան»ի չրջանի կազմակերպիչներէն Գէորգ Թոզլեան կը բացատրէ թէ գիւղը կազմակերպուած է 1870 – 80–ական թուականներուն, այսօր ունի չուրջ 300 հայ ընտանիք· իսկ դպրոցին հայկական բաժնին մէջ կան մօտ 300 աշակերտներ:

Իրենց ամէնէն ծանր հարցը ձուլումն է· «մոռանում էինք մեր լեզուն, մեր դպրոցը, շատ դպրոցներ փակուել էին: Հիմա, չանուք ենք այնտեղ, որտեղ հայութիւն կայ, վերականգնել մեր մշակոյթը, մեր լեզուն, մեր դպրոցները, եկեղեցիները» կ'ըսէ համչէնցի ազգային գործիչը: Հոն, երկրաչարժի հետեւանքները դարմանելու համար մինչեւ այսօր հանգանակած է 2·5 միլիոն ռուբլի ու օժանդակութիւնը կը չարունակուի:

Ուրիշ գիւղի մը՝ Մոլդովկայի հայկական, քաղաքական փնջի մէջ եւ ընդմիշտ կորուստ կը լինեն Ռուսաստանի համար:

2) Կովկասը չատ աւելի հին նուաճում է Ռուսաստանի համար, քան Մերձպալթեան նուաճումը: Ոչ միայն Ռուսաստանը, այլ նաեւ Արեւմուտքը հակուած է ընդունել, որ այդ տարածքները արդէն Ռուսաստանի անբաժանելի մասն են: Բացի դրանից, Մերձպալթեան Հանրապետութիւնների միացումը Խորհ. Միութեան մինչեւ օրս չի ճանաչուում մի չարք երկրների կողմից: Պէտք է հաշուի առնել նաեւ, որ զօրքի միջամտութիւնը Մերձպալթեան երկրներում չհամապատասխանելով նրանցում եղած խաղաղ քաղաքական պայքարի ձեւերին եւ Արեւմուտքի յիշողութեան մէջ վառ արթնացնելով Խորհ. Միութեան ռազմական միջամտութիւնները Եւրոպայում (Հունգարիա, Չեխոսլովաքիա եւ այլն), մեծ դիմադրութեան կը հանդիպի Արեւմուտքի կողմից: Դա չի կարող հաշուի չառնել Մ. Կորբաչովը· այս դէպքում առկայ է նախորդ տարիներին ձեռք բերուած եւ Խորհ. Միութեան համար չատ կարեւոր միաւորները կորցնելու վտանգը: Զօրքի միջամտութիւնը Ադրկովկասում դարձել է արդէն սովորական մի երեւոյթ եւ «ընդունուղութեամբ» է ընդունւում Արեւմուտքի կողմից: Այն մի փոքր անհանգստացնում է միայն անմիջական հարեւաններին՝ Իրանին եւ Թուրքիային: Ադրկովկասում ցանկացած բռնէին կարելի է յառաջացնել զինուած ընդհարումներ եւ զօրքի օգտագործումը կը լինի «պատճառաբանուած» եւ կ'անցնի Արեւմուտքի լուութեան ներքոյ:

(Շար. 3)

«INTERNATIONAL ADVERTISING FESTIVAL OF NEW-YORK»ի

Բ. ՄՐՑԱՆԱԿԸ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԻ

Այժմ պրազիլաբնակ, Լիբանանէն զաղթած Գրիգոր Մխիթարեան, Նիւ – Եորքի Յանուցողական փառատօնին (Յունիս 13) արժանացած է Բ. մրցանակին (արծաթ չքանչան) 42 երկիրներէ ներկայացող 3700 յանուցումի գործերու ընդմէջէն:

Մրցանակի արժանացած տեղծագործութիւնը պատրաստուած է 1989 Մայիս 13–ին, Փեփսիի պրազիլական ընկերութեան պատուէրով Մայրերու Օրուան առթիւ: Ան կը ներկայացնէ Փեփսիի «յոյն» տուփ մը եւ լոյս տեսած է Պրազիլի զրեթէ բոլոր թերթերուն մէջ:

---

*

ՏԻԹՐՈՑԻ Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցիին սրահին մէջ, Յունիս 4, տեղի ունեցած է տեղւոյն Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալէք Մանուկեան» վարժարանի Ժ. տարեական դասարանի վկայականներու բաշխման հանդէսը: Տնօրէնուհի՝ Նատիա Սարաֆեան իր խօսքին մէջ յայտնած է որ վարժարանը ցարդ 154 ընթացաւարտ ըրած է: Այս տարուան հունձքը, որ 13–ըդն է, 10 ընթացաւարտ է (8 աղջիկ, 2 տղայ): Հանդիսութեան ներկայ եղած ու խօսք առած է նաեւ Ալէք Մանուկեան:

*

ԳԱՆԱՏՅԱՑԻ Առաջնորդարանը (էջմիածնական Թեմ) հաստատած է վախճանեալ առաջնորդ՝ «Վազգէն Արքեպիսկոպոս Քէշիշեան հիմնադրամ»ը, որուն եկամուտը կ'օգտագործուի Առաջնորդարանի հրատարակութիւններուն համար: Հիմնադրամին բացումը կատարած է Հ. Բ. Ը. Միութեան պատուակալ նախագահ՝ Ալէք Մանուկեան 10 հազար տոլարի նուիրատուութեամբ:

*

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցիին Հ.Օ.Մ.–ի ծազկոցի տարեկան հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 10–ին, Հայ Կեդրոնի «Ա. Ահարոնեան» սրահին մէջ, չուրջ 500 հոգիի ներկայութեան: Կոկոն դասարանը ատարած են 110 մանուկներ:

ՔԱԱՆԹԻի (Յունաստան) Հայ Դատի յանձնախումբի կազմակերպութեամբ, Յունիս 10–ին, Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան հռչակման 72ամեակի նուիրուած հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է: Թրակիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ՝ Նաւասարդ Աբեղայ Մարտոյեանի պատարագին ու քարոզին հետ տեղի ունեցած հանդիսութեան զեղարուեստական յայտագրին իր մասնակցութիւնը բերած է Սելանիկի Համազգայինի «Կոմիտաս» երգչախումբը ,օրուան բանախօսը եղած է Կիրակոս Մկրտիչեան:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՏԻՄՈՆ Տ'ԻՒՐՎԻԼԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 200ԱՄԵԱԿԸ

1990–ը երկուհարիւրամեակի տարին է Տիւռն տ'Իւրվիլի ծննդեան ու 150–ամեակը՝ Աէյլի հողամասին յայտնաբերման որ կատարուած է այս նաւարդին կողմէ: Ան ասպարէզի զարմանալի ընթացք մը արձանագրեց: Փառքի տիրացաւ ոչ թէ ծովուն հետ պայքարողի իր կորովով, այլ՝ գիտական հետախուզութեան ճամբորդութիւններու կիրքով: 1819–էն իսկ ան կը հետաքրքրուի Մէլօ կղզիի իր արտին մէջէն գիւղացիի մը գտած արձանով· կը յաջողի ձեռք անցընել զայն Ֆրանսական կառավարութեան համար: 1822 – 1825 այդ արձանը նաւապետին կ'ընկերանայ աշխարհի չրջապտոյտին ընթացքին: Երեք տարուան մէջ ան կը խուզարկէ Ս. Ւբսարալիայի, Թասմանիայի, Նոր Չելանտայի ափերը: տ'Իւրվիլ այս պտոյտին արդիւնքները կը հրատարակէ 22 հատորնոց գործով մը որ կը սկսի լոյս տեսնել 1830–էն սկսեալ: Նոյն տարին տ'Իւրվիլի կը յանձնուի հրամանատարութիւնը այն նաւուն որ Շառլ Ժ. Թագաւորն ու իր ընտանիքը պիտի տանի իրենց աքսորավայրը՝ Անգլիա:

1837–ին աշխարհի նոր չրջապոյտ մը կը յանձնուի իրեն, որուն ընթացքին պիտի հետախուզէ բեւեռային չրջանները: 1840 Յունուար 21–ին, յանուն Ֆրանսայի, հանդիսաւոր կերպով կը տիրանայ հողակտորի մը, զոր իր կնոջ յիշատակին Ս. տէլի կը կոչէ: Նոյն տարին երբ կը վերադառնայ դէր – Ժովակալի աստիճանին կը տիրանայ: Հազիւ հրատարակութեան «Ճամբորդութիւն դէպի հարաւային բեւեռ» գործը, որ կնոջը եւ զաւկին հետ կը գոհուի 1842 Մայիս 8–ին, Փարիզէն վերադարձ երթեւեկող կառախումբին առաջին արկածին ընթացքին:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

Ա.ՇԽԱՏԱՍՈՒԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Նաեւ ի Ֆարղին գպրոց մը հիմնելով՝ կը յանձնէ Միացեալ Ընկերութեան խնամոց· ապա կը զառնայ Կինճ եւ կը չարունակէ իր պաշտօնը: 1893 – 1894–ին տեղի կ'ունենան Սասուն – Տալուորիկի կըրկնակ կոտորածները՝ Համիտի սիրական չրջանակ աչիրէթներու կողմէ, որոնց կը միանայ կանոնաւոր զօրքն ալ: Մուշ կը ժամանէ քննիչ յանձնախումբ մը՝ Ֆրանսական անգլիական եւ ռուս հիւպատոս – ներէ բաղկացած, Շէֆիլդ պէյի նախագահութեամբ: Վարդան Վարդապետ հազիւ իր դէմ եղած քաղաքական յերիւրածոյ ամբաստանութիւններէն ազատած եւ ամէն վտանգի դիմադրաւ, Սասնոյ խժդժութիւնները պարունակող Ֆրանսերէն տեղեկագիր մը կը պատրաստէ եւ այդ հիւպատոսներուն կը փութացնէ զաղտադողի, Աւազ անուն՝ Սասնոյ Սեմալ գիւղացի տղուն հետ միասին (կնոջ հազուստով), որ 42 տեղէ վիրաւորուած էր, զարկ տուած ըլլալու համար անմեղ եւ իրաւազուրկ Հայոց դատին: Այս անցուդարձերէն վերջն է որ Տարօնոյ առաջնորդական փոխանորդ կը կարգուի Իզմիրլեան Պատրիարքէն՝ որուն ծանօթ էին արժանիքները բարեջան եկեղեցականին: Համիտեան արհաւիրալից այդ օրերուն՝ երբ Եըլտըզէն հրամանն արձակուած էր Հայկական Ջարդին, Վարդան Վարդապետ իր հեռատես եւ խոհեմ ընթացքով՝ Աղէտէն զերծ կը պահէ Մուշն ու իր չրջանակները: Այսպէս, կը հովուէ ու կը պահպանէ ան իր հօտն ու վանքերու դպրոցութիւնը՝ մինչեւ 1899, երբ Բարդէն Ծ. Վրդ. Կիւլէսէրեան առաջնորդական աեղապահ կը կարգուի նոյն թեմին եւ ինք կը քաշուի Սուրբ Կարապետ՝ իբր փոխվանահայր, այնպիսի տեղ մը երբ ուխտաւորական երթեւեկները, ուսուի եւ հասոյթները զադրած էին, վանքին եւ զպրակներուն չէնքերը փլուզված, տուրքերն ալ դիզուած, որով կը սկսէր խիստ տարակոհանութիւն մը: Բայց Հայր Սուրբը կասիլ չէ գիտեր· կ'ըլլայ Դաշտի գիւղերը, մինչեւ Զուխուր, հանգանակելով 800 ոսկի եւ վճարելով «աղնամ»ի, «աչար»ի եւ «էմլաք»ի յետնեալ տուրքերը· տրքնութիւններ՝ որոնց քաղաքական դոյն կը տրուի բարեչնորհ (!) կառավարութենէն, իբր այն թէ «Ցեղափոխութիւն» անուամբ նուիրագործութիւն էր անոր ըրածը: Ահագին գրկանքներու կուրծք տալով՝ հազիւ կ'ազատէ օձիքը: Ապա կը լծուի կրկին չինարար գործին, Խրիմեան Հայրիկէն հասած նպաստներով նորոգելով տաճար եւ ուսումնարան, կառուցանելով Բոծեղ Զորի եւ ուրիշ վայրերու դոմեր, 1913–ին ալ՝ վանքին Սուրբ Գէորգ Եկեղեցին որ 1866–ի չարժէն վնասուած էր: 1881–էն սկսեալ վարած է փոխանորդութիւնը Վերին Գուարթի հողերուն դատին՝ զոր հունկ ուրեմն չհաց է: 1904–ի Սասնոյ Ջարդին, կառավարութիւնը գինքը բերաւ Մուշ եւ Գինէ եւ Եղնիկ վարդապետներու հետ գինքը բանադնաց գրկեց Սասուն, յեղափոխականներուն խօսք հասկցնելու համար: Այդ սեւ օրերուն, Վարդան Վարդապետ եռանդեամբ հովուած է Տարօնի ժողովուրդը, մինչ, Սուրբ կարապետի վանքը զերծ պահելու համար յեղափոխական ոտնձգութիւններէ (?), Սուլթան Համիտ հոն կը զրկէր 500 զօրք՝ որոնք հանդարտ մնացին մինչեւ Սահմանադրութեան հռչակում, չնորհիւ վանահօր չրջահայեցութեան:

(Շար. 52)

ՓՈՒԱՆ ՄԱՂԿԵՑՈՒԱԾՔ

Այրէ Տիկին Արմենուհի Մարգարեանի մահուան առթիւ, Տիկին Արաքսի Մուրատեան եւ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր եւ Արշալոյս Մուրատեան 2000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒՒ

Հ. Բ. Ը. Մ. Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ:

Թեկնածուները կրնան գրել վարի հասցէին.–

***

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի վերամուտն է երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին: Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը: Բոլոր տեղեկութիւններու համար դիմել Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան:

Հասցէ՝
EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ecole
TEBROTZASSERE
recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. – *Տիգրանուհի Ֆլանճի (ծնեալ՝ Բադոմեան) մահուան առթիւ, Տիկին Պաթիքօ, Տէր եւ Տիկին Ուզուն, Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան եւ Շիլմանեան ընտանիքներ 200–ական Ֆրանք:*

***

Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի բարեգործման համար, Փափազեան եւ Տիւմէճեան ընտանիքներ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զարեհ Փէհլիվանեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մամաս 200 Ֆր.:

Գոհար Ոսկերիչեանի մահուան առթիւ, Եազուպեան ընտանիք 4000 Ֆրանք եկեղեցւոյ:

***

Պր. Գրիգոր Համազեան 500 Ֆր. եկեղեցւոյ, Տիկին Արաքսի Խաչատուրեան 100 Ֆր. եկեղեցւոյ:

Արշալոյս Գըլըճեանի մահուան առթիւ, Պր. Մանուկեան 2500 Ֆր. եկեղեցւոյ:

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par

l'U. G. A. B.

du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*

organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais — *Age minimum* : 16 *ans*

Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

U. M. A. F.

organise

UNE

SOIREE DANSANTE

LE SAMEDI 17 NOVEMBRE

HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)

ԿԱՊՈՑ ԽԱՋ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը, Պելֆոնթէնի օզափոխութեան Կայանի դաշտահանդէսին առիթով՝

Կիրակի, Յուլիս 15–ին

կազմակերպած է օթօբարի ճամբորդութիւն մը դէպի Պելֆոնթէն:

Ճամբորդութեան սակ՝

Մեծերու 80 Ֆր. — *5 – 12 տարեկան երախաներու 40 Ֆր.*

Մեկնում՝ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիէն, ժամը հիւղ 8–ին:

Արձանագրութեանց համար հեռաձայնել՝
78– 23 – 54 – 00 թիւին:

ASSOCIATION SAINTE CROIX
DE PARIS

Centre de Vacances «SIPAN»
Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans

1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)
2) du 23 Juillet au 11 Août 90

Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42.78 31 93 ou 43 26 50 43

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ե. ՍԻՄՊՈԶԻՈՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բացուած է Հայ Արուեստի Միջազգային Ե. Սիմպոզիումի գործերուն բաժանորդագրութիւնը: Հրատարակութիւնը նախատեսած է 1991–ի սկիզբները: Անոնց որոնք կը բաժանորդագրուին մինչեւ 1990 Հոկտեմբեր 31 թուականը կը կիրարկուի %40 զեղչ մը:

Բաժանորդագրութեան համար բաւական է ղրկել իտալական 35·000 լիրեթի համապատասխան դրամատնային կամ փոստային փոխադիր մը (chèque կամ money-order), հետեւեալ հասցէով.–
Associazione «Padus-Araxes»
c/o Università degli Studi di Venezia
Dipartimento degli Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 30125 Venezia

Որեւէ փոխադիր պէտք է ուղղուած ըլլայ միմիայն հետեւեալ անունին՝
ASSOCIAZIONE PADUS - ARAXES

ԴԻՒԱՆ
ՊՈ – ԱՐԱՔՍ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ/ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

– Հ. Բ. Ը. Մ. –

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ("Միութիւն") կեդրոնական Վարչական Ժողովը կը ծանուցանէ բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 76–րդ Ընդհանուր Ժողովը սլիտի գումարուի Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, 1990, առաւօտեան ժամը 10–ին, Պեւըրլի Հիլթըն պանդոկին մէջ, 9876 Ուիլշայր Պուլըվարտ, Պեւըրլի Հիլզ, Գալիֆորնիա 90210, Միացեալ Նահանգներ:

Ասոր 76–րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին որեւէ մեկ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրուի որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 17 իրենց փոխանորդագրերը,– Հիմնական Կանոնագրի արտօնագրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած,– հասցնեն կամ յանձնեն կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենապետին, հետեւեալ հասցէով՝

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:

2.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:

3.– Ընտրութիւն անօքէններու:

4.– Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:

5.– Քննարկում Միութեան Հիմնական Կանոնագրի բարեփոխման առաջարկի՝ «Պատուակալ Տնօրէն» եւ «Պատուոյ Յըկեանս Նախագահ» կարգերու ընորոշման սահմանափակ նպատակով:

6.– Քննարկում վերոյիշեալներուն առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին առջեւ բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:

7.– Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

ԼՈՒԻՋ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յունիս 18, 1990

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 12

JEUDI
12 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.316 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.316

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՆԳԱՐԱ ԴԻՊԱԶ Է ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ...

Միացեալ – Նահանգներու եւ Ցունաստանի միջեւ ստորագրուած է ապահովութեան համաձայնագիր մը, ուր կայ հետեւեալ յօդուածը· «Միացեալ – Նահանգներ կ'ներաչխատի Ցունաստանի դերիշխանութիւնը, անկախութիւնն ու հողային ամբողջականութիւնը»: Այս նշումը Ամերիկայի ու Թուրքիոյ յարաբերութիւնները լարումի նոր կէտի մը հասցուցած է, քանի որ Թուրքիա այս երաշխիքը ուղղած կը նկատէ իր կողմէն հաւանական յարձակումներու: Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան բաները ըսած է թէ յիշեալ համաձայնագիրը ունի տարտամ արտայայտութիւններ որոնք կարելի է չարաշահումի առարկայ դարձնել: Ամերիկայի ատոր դեսպանը հրաւիրուած է Արտաքին նախարարութիւն, իրեն փոխանցուած է Թուրքիոյ մտահոգութիւնը ու բացատրութիւն պահանջուած յոյն եւ ամերիկեան այս համաձայնագրին մասին: Այս հարցը կը սպասուի որ նիւթ դառնայ նաեւ Թուրք դիւանագէտներու եւ Թուրքիա ժամանած Ամերիկայի Պաշտպանութեան նախարարին հանդիպումներուն ընթացքին:

Թուրք եւ ամերիկեան յարաբերութիւնները հարուած մըն ալ ստացած են Ֆէնէրի յոյն Պատրիարքին՝ Տիմիթրիոսի Ամերիկա այցելութեան պարագաներէն: Ամերիկայի կառավարութիւնը «Տիեզերական Պատրիարք» կը կոչէ կրօնապետը, պետութեան նախագահի մը յատուկ վերաբերում ցոյց կուտայ անոր, ինչ որ լուրջ անհանգստութիւն կը պատճառէ Թուրքիոյ, որ զինքը կ'ուզէ նկատել պարզապէս Ցոյներու կրօնապետը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՕԹՆԵՐԸ (աշխարհի ամէնէն ճարտարաբուեստականացած երկիրները) ղժաւարաւ համաձայնութեան մը եկան, ինչ կը վերաբերի Խորհրդային Միութեան տրուելիք օժանդակութեան; Ի վերջոյ, որոշեցին օգնել առանց ճշդելու մանրամասնօրէն թէ ի՞նչ ձեւ պիտի առնէ այդ օգնութիւնը: Այլ խօսքով, դրամական օգնութեան հարց չկայ, ինչպէս կ'ուզէին Մխիթարեան եւ Քոհլ, ինչ որ «Լիպերասիոն»ի խորագրել կուտար՝ «Զրի նեցուկ կորքաջովի», աւելցնելով նաեւ թէ Խորհրդային Միութեան անկարելի է «Մարշալ» ծրագրի մը կիրարկումը: Փոխ դրամ տալ, բայց՝ որո՞ւ, ի՞նչ բանի մէջ ներդրում ընել, երբ Խորհրդային Միութիւնը երկիր մըն է, որ բնաւ ծանօթ չէ Նուկայի անտեսութեան: «Քաղաքական յայտարարութեան» մէջ, եօթները կ'ողջունեն Խորհրդային Միութեան տրամադրութիւնը յառաջդիմելու քաղաքական դեմոկրատ դրութեան մը ճամբուն վրայ եւ իր ճիգերը բարեփոխելու իր անտեսութիւնը, ըստ Նուկայի սկզբունքներուն:

ԿՈՐԲԱՋՈՎ վերընտրուեցաւ Կուսակցութեան ընդհ· քարտուղար: Մէկ «մըրցակից» մնացած էր՝ Տէյմուրազ Սւալիաձէ (արեւմտեան Սիբիրի հանքային կուզբաս շրջանի կուսակցական Ա· քարտուղար), որ 501 ձայն ստացաւ (3411ի դէմ):

Նախապէս, ուրիշ 5 թեկնածուներ, որոնց կարգին Հայաստանի կուսակցական Բ· քարտուղար (կամ՝ Ա· տեղակալ) Օլէգ Լորով քաշած են իրենց թեկնածութիւնը:

ՊՈՒՇ չատ կարճ հրաժեշտի ելոյթ մը կրցած է ըսել, եռսթընի ճաշին ընթացքին, որովհետեւ քարտուղարները կարգադրած էին բնաւորը եւ Միացեալ – Նահանգներու նախագահը չէ կրցած յանպատրաստից խօսիլ··· : Դժուար պէտք չէ ըլլար, թէեւ նախագահի մը համար եթէ իմուռ ալ ունի– յաջող կերպով «մկրկին ելլել» նման պարագայի մը մէջ:

«ԻՐԱՆի Քիւրտիստանի Դեմոկրատ Կուսակցութիւնը» կը չարունակէ պայքար– իլ որպէսզի Վիէննայի սպանութեան հարցը լճացուի, բայց, ուստրիական իշխանութիւնները կը նախընտրեն լաւ յարաբերութիւններ (անտեսական, մասնաւոր) պահել Պարսկաստանի հետ: Ծանօթ է, որ 1989 Յուլիս 13–ին, Քիւրտ կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար՝ Ապտիւլ Ռահման Ղասիմլու եւ երկու անձնաւորութիւններ սպանուեցան, երբ կը պատրաստուէին համաձայնութիւն մը ստորագրելու պարսիկ բանագնացներուն հետ: Աւստրիական ոստիկանութիւնը անմիջապէս կասկածեցաւ որ այդ բանագնացները են սպանութեան հեղինակները եւ թէ Ղասիմլու ծուղակ մը ինկած էր· Արդարութեան նախարարը, սակայն, ընթացք չտուաւ, այն պատճառաբանութեամբ որ քննութեան արդիւնքները բաւականի հաղորդուած են իրեն, փոխանակ թղթածրարի ձեւով յանձնուելու: Երեք բանագնացները, որոնք ձերբակալման միջազգային հրահանգներու ենթակայ են, Իրանէն: Աւստրիա կը մերժէ հարցը Լա Հէյի միջազգային Աւեանին տանիլ եւ քիւրտ անձնաւորութիւն մըն ալ, տօքթ· Սայիտ, աշունէն առաջ էջ յաջողած ժամադրութիւն մը ձեռք ձգել աւստրիական իշխանութեանց հետ:

ԼՄՆԸՍԹի ԻՆԹԼՐՆԼՇՆԸԼԻ տարեկան տեղեկագիրը, անդամ մը եւս տխուր պատկեր մը կը պարզէ, մարդկային իրաւանց բռնաբարման աշխարհի մէջ: Հազարաւոր մարդիկ, կ'ըսէ, բանտարկուած, չարչարուած կամ սպանուած են Պետութեանց կողմէ, որոնք կը չանան զսպել ազգային եւ կեղրոնական լարուածութիւնը· Այս տարուան, հիմնական թեման է՝ Փոքրամասնութեանց զսպումը (Քիւրտերը, Խորհրդային Միութեան ոչ– սլաւ Հանրապետութեանց մէջ ազգայնական ցնցարարներու դէմ բիրտ ուժի գործածութիւնը, եւայլն, եւայլն)· Ցաւալին այն է, սակայն, որ այս տեղեկագիրը (ինչպէս Ֆրանսա լոյս տեսնող Հայ– ւեքննիչ Աւեանին տարեկան տեղեկագիրը, բայց նուազ ողբերգական է անշուշտ) քանի մը օր նիւթ կը հայթայթէ մամուլին ու՝ վերջ:

«ՊԱՏԱՆԴԻՆ» համար պահանջուած փրկագինն է՝ 3 միլիառ լիռ (15 միլիոն Ֆրանք)···: Ո՞վ է պատանդը, ոչ ուրիշ քան, քան՝ ծանօթ Ջութակահար՝ Փիէռ Ամոյալի «Սթրատիվարիուս»ը, որ առեւանգուած է իր Փորշէն 1987 Ապրիլին: Քալապրի անտագ «Ն'Տրանկեթա» մաֆիան է առեւանգողը, բայց կը թուի որ այլ ձեռքերու մէջ ինկած է եւ ատոնք նկարը ղրկած են Ֆրանսացի Ջութակահարին, ըստ որուն իր Սթրատիվարիուսը աշխարհի հինգ լաւագոյններէն մէկն է: Քրեմոնայի հռչակաւոր վիոլոնչէլը 1000–է աւելի Ջութակ չինած է, բայց կ'ըսուի թէ միայն 400 հատ կայ ընդհանուր մէջ: Ջութակահարը խորապէս ցնցուած է եւ ըստ Քոռիէռէի 3 տարի է ընդած է իր նուագահանդէսները եւ պատրաստ է ամէն գնով վերագտնել իր Ջութակը, «որու հետ», կ'ըսէ, «Սիրային հրաշալի պատմութիւն մը ապրած է 15 տարի»: Կը մերժէ, սակայն, պահանջուած գինը վճարել:

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 6 / 10)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄ (*)

Անցած տասնամեակներու ընթացքին Հայաստանի բաղում կորուստներու կարգին, հաւանաբար կարեւորագոյնն էր հայերէնի վարկի նուազումը, որ հետեւանք էր մայրենի լեզուի նկատմամբ պետականօրէն ստեղծուած անբարեացակամ վերաբերումին: Դիւրին է ըսել թէ այսօր Հայաստանի մէջ 90·000 հայ մանուկներ իրենց դաստիարակութիւնը հայերէն չեն ստանար: Լեզուի կորուստը կամ խաթարումը անմիջականօրէն կը վերածուին ազգի մշակութային և բարոյական անկումին, քանի որ չատոնց է արգէն, գիտականօրէն հաստատուած է, որ երեւան իր մտածողութիւնը կրնայ զարգացնել միայն մայրենի լեզուով···:

Այգսլեան չարժումը ծնունդ տուաւ Հայոց մշակութային նոր զարթօնքին, եւ հրատապ անհրաժեշտութեամբ Հայաստանի մէջ ծառացան Հայոց լեզուի մասին, ինչպէս նաեւ ազգային միասնական պարտադիր հայերէն ուսուցմամբ դպրոցի մասին օրէնքներու ընդունման հարցերը··· Եւ ահաւասիկ, Հանրապետութեան հանրային կազմակերպութիւններու, ինչպէս նաեւ բաղում պիտանականներու, մանկավարժներու պահանջով Հայաստանի Լուսաւորութեան Նախարարութիւնը որոշում տուաւ՝

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Առաջնորդուելով Հայաստանի Սահմանադրութեամբ, ըստ որու Հանրապետութեան պետական լեզուն հայերէնն է եւ հիմնարկ – ձեռնարկութիւններու, կազմակերպութիւններու, գիտական, մշակութային, կրթական օճախները գրագրութիւնն ու գործավարութիւնը պէտք է ըլլան մայրենի լեզուով,

ազգային կրթութեան հայեցակարգի հիմնադրոյթով, ըստ որու պէտք է կրթական առաւելագոյն պայմաններ ստեղծել, Հանրապետութեան բաղաքացիներու մտաւոր, մշակութային զարգացման, իրենց ընդունակութիւններուն համակողմանի բացայայտման եւ ազգային մտածելակերպի դեկավարման համար,

ապահովելով մանկավարժական գիտական մտքին ու տարիներու փորձին, որոնք կը համոզեն՝ երախան պէտք է կրթութիւն ու դաստիարակութիւն ստանայ իր մայրենի լեզուին ծանօթացման հիմքի վրայ,

մտահոգուելով, որ ռուսերէն ուսուցմամբ դպրոցներու մէջ սորվող հայ երախաները, որպէս կանոն, անբաւարար կերպով կը տիրապետեն մայրենի լեզուին, միաժամանակ հայկ· հանրակրթական դպրոցները սորվողները լաւ չեն գիտեր ռուսերէն եւ այլ լեզուներ,

հաշուի առնելով, որ Հանրապետութեան մէջ հայկ· հանրակրթական դպրոցներու առաջին դասարանները ընդունելի փափաքողներու թիւը կտրուկ աւելցած է, իսկ ռուսերէն լեզուով ուսուցմամբ դպրոցներու առաջին դասարաններու ամբողջացումը խիստ դժուարացած է,

կ'որոշէ որ հասարակութեան լայն շրջանակները, շարժ մը հանրային կազմակերպութիւններ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի մանկավարժական ընկերութեան համագումարը Հանրապետութեան ազգային մէկ միասնական դպրոց ունենալու պահանջը՝ կը համարին հրատապ ու անյետաձգելի՝

ԿՈՐՈՇՈՒՄԻ

1 – Յանձնարարել շրջանային, քաղաքային ժողովրդական բաժիններու վարիչներուն, հանրակրթական դպրոցներու տնօրէնութիւններուն,

1· Ա· – 1990–91 ուսումնական տարուընէ կիրառել Հանրապետութեան մէջ ազգ· միասնական հանրակրթական դպրոց ունենալու հիմնադրութիւնը, ըստ որու, հանրակրթական ուսումնական հաստատութեան դասաւանդման լեզուն հայերէնն է,

1· Բ – 1990–91 ուսումնական տարուընէ հանրակրթական դպրոցներու ընդունելութիւնը կատարել ազգ· միասնական դպրոցի առաջին դասարաններուն մէջ,

1· Գ ապահովել ազգ· միասնական հանրակրթական դպրոցին մէջ ռուսերէնի ու այլ լեզուներու պատշաճ մակարդակով դասաւանդութիւնը այն ձեւով որ իրաբանչիւր շրջանաւարտ, եթէ փափաքի, ուսումը կարենայ երկրէն դուրս շարունակել,

1· Դ – Այն երախաներուն համար, որոնք դժուարութիւն կ'ունենան մայրենի լեզուով ուսում ստանալու, ստեղծել առաջին դասարաններ կամ խումբեր՝ մէկ տարուան յատուկ ուսումնական ծրագրերով:

2 – Ազգային փոքրամասնութիւններու երախաներուն համար ապահովել իրենց մայրենի լեզուով ուսումնառութիւն: Այդ նպատակով, իրաբանչիւր շրջանի կամ քաղաքի մէջ հանրակրթական դպրոց կամ դասարաններ յատկացնել:

3 – Տեղական խորհուրդներու հետ լուծել ազգային փոքրամասնութիւններու երախաներուն համար նախատեսուած դպրոցներուն անհրաժեշտ պարագային փոխադրամիջոցներ տրամադրելու հարցը:

4 – Ռուսերէն լեզուով ուսուցանող դպրոցներու ուսուցիչներուն յետագայ զարծուննէութիւնը միասնական հանրակրթական դպրոցներու մէջ ապահովելու նպատակով վերապատրաստութեան ծրագիր մշակել ու զայն կիրարկել Սեպ· 1–էն, որպէսզի ազգային դպրոցներու մէջ դասաւանդելու փափաք ունեցող ամէն ուսուցիչ աշխատանք ունենայ:

5 – Դիմել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին·

հաստատել Լուսաւորութեան Նախարարութեան այս որոշումը:

6 – Ռուսական առաջին դասարաններ արձանագրուած հայ երախաներու արձանագրութիւնները չեղեալ նկատել մինչեւ որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը որոշում տայ ազգային միասնական հանրակրթական դպրոցի մասին:

Նախարար՝
Մ· ԴԱՒԹԵԱՆ

Երեւան, Յուլիս 10

(*) ԼՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»ի· – Լուրը տուած էինք Յուլիս 6–ի մեր թիւով:

***

ՓՐԿԵԼ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Համաչխարհային եկեղեցական ճարտարապետութեան գլուխգործոցներէն մին՝

(Շար·ը Դ· էջ)

ԴՆԱՑՔԻՑ ԹՈՒՉԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է

ՎԱՉԳԵՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Այժմ մեզ համար մեր անկախ պետականութիւնը վերականգնելու միայն մէկ ճանապարհ կայ՝ սահմանադրական ճանապարհը, որը հնարաւորութիւն է տալիս այդ գործն անել կենտրոնի հետ առաւել փոքր առճակատումով եւ թոյլ չի տալիս նրան դնել բացայայտ միջոցների դիմելու մեր նկատմամբ: Ճիշդ է, ամէն ինչ արուեց, որ մեր ժողովրդի մէջ թերահաւատութիւն յառաջանայ սահմանադրական ուղու նկատմամբ, բայց ուրիշ ճանապարհ չկայ: Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը ընդունել է միութենական Հանրապետութիւնների անջատուելու վերաբերեալ մի բարդ օրէնք, որից օգտուելով միայն երեւի մենք կարող ենք դիմել սահմանադրական եղանակով Խորհ. Միութեան կազմից դուրս գալու քայլին: Պէտք է դիմել այդ օրէնքին: Այժմ չմըտնենք այդ օրէնքի կիրառման մանրամասների մէջ, նկատենք միայն, որ օրէնքից օգտուելուց առաջ անհրաժեշտ է մի նախապատրաստական շրջան ժողովրդի հետ բացատրական աշխատանք տանելու համար, յետոյ պէտք է անցկացնել ոչ պաշտօնական հանրաքուէ անջատուելու հարցի վերաբերեալ ժողովրդի կարծիքն իմանալու համար: Դրանից յետոյ միայն Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը իրաւունք կ'ունենայ դիմելու այդ օրէնքին եւ կատարելու վճռական քայլեր: Բայց պէտք է չտապել, մեզ տրուած հնարաւորութիւնը կարող է այլեւս չկրկնուել: Պատմութիւնը ուշացողներին չի ներում: Առաջին քայլերը առնելուց յետոյ մենք հնարաւորութիւն կը ստանանք բանակցել Խորհ. Միութեան իշխանութիւնների հետ մեր նոր, առայժմ կենսականակա կարգավիճակի վերաբերեալ, որում մենք, ըստ օրէնքի, կարող ենք մնալ հինգ տարի, իրազրուեան փոփոխման դէպքում այժմեանից անհամեմատ աւելի մեծ հնարաւորութիւններ ունենալով այս կամ այն վճռական քայլին դիմելու: Առայժմ չխօսենք, թէ ինչ հակահարուած կարող է տալ մեզ Խորհ. Միութիւնը մեր սահմանադրական իրաւունքին դիմելու դէպքում: Տեսնենք, թէ մենք ինչ ենք ուզում ստանալ խորհրդային իշխանութիւնների հետ բանակցելու միջոցով, ինչ կարող է տալ մեզ այն կիսանկախ կարգավիճակը, երբ մենք դեռ Խորհ. Միութեան կազմի մէջ ենք, բայց ինչ-որ չափով արդէն ինքնուրոյն ենք: Մինչ այդ նկատենք, որ անկախութեանը դիմելու մեր քայլը կը նպաստի մեր հարեւանների հետ յարաբերութիւնների կարուկ լաւացմանը, մեզ վրայ կը բեւեռուի ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը, որով հրապուրուելը, ի հարկէ, վտանգաւոր է, բայց որից չօգտուելը յիմարութիւն է: Իսկ կիսանկախ վիճակին հասնելը, եթէ դա մեզ յաջողուի եւ եթէ Ռուսաստանը ստիպուած լինի ընդունել այդ փաստը, մեզ միանգամից արդէն արհամարհուած սարուկի վիճակից վերածում է սարատեղիական մեծ նշանակութիւն ունեցող ընկերակցի վիճակի՝ Ռուսաստանի աչքում: Մենք ի՞նչ ծրագրեր պէտք է փորձենք իրականացնել անցման այդ կիսանկախ ժամանակաշրջանում. անտեսութեան ոլորտում կարուկ շրջադարձ դէպի մասնաւոր սեփականութիւն, դէպի ազատ շուկայ, հողի եւ արտադրամիջոցների մասնաւոր, անձնական եւ բաժնետիրական սեփականութիւն, բայ դոներ արտասահմանեան կապիտալի համար, մասնաւոր սեփականութեան երաշխաւորուած անձեռնմխելիութիւն: Պէտք է ոչ միայն իրաւախուսել արտասահմանեան երկրների հետ համատեղ ձեռնարկութիւնների ստեղծումը, այլեւ հնարաւորութիւն տալ տարբեր երկրների իրենց պատկանող ձեռնարկութիւններ հիմնադրել մեր Հանրապետութեան տարածքում, այժմ ամբողջ աշխարհում այդ է զարգացման ուղին: Մենք էլ ինչ-որ ժամանակից յետոյ ձեռնարկութիւններ կ'ունենանք ուրիշ երկրներում:

Կարեւոր է մասնաւոր սեփականութեան անցնելը եւ ազատ շուկայի ստեղծումը կատարել շատ արագ եւ կարուկ, առաջ ընկնելով Խորհ. Միութիւնից: Դա մեզ հնարաւորութիւն կը տայ համեմատաբար թեթեւ տանել պետական սեփականութիւնից մասնաւորին անցնելու չրջանին բնորոշ ինֆլեացիան: Սկզբնական շրջանում մեր գործազրկութիւնների պատճառով յառաջացած ինֆլեացիան կը տրամաբանուի խորհրդային ամբողջ ղրամի հսկայական ծաւալի վրայ, յառաջացնելով չնչին փոփոխութիւն: Բայց յետոյ պէտք է չտապ անցնել սեփական ղրամի ստեղծմանը, հակառակ դէպքում խորհրդային անտեսութեան, ուստի եւ ղրամի հիւանդ վիճակը թոյլ չեն տայ մեզ զարգացնել մեր անտեսութիւնը: Մի խօսքով անտեսական անդունդը ընկնելիս պէտք է բռնել խորհրդային ղրամից եւ դուրս գալիս օգտուել սեփական ղրամից: Կեանքը ինչ-որ ժամանակ ծանր կը լինի, յետոյ կամաց-կամաց կը լաւանայ: Եթէ մէկը պնդում է, թէ հնարաւոր է իրագործել այնպիսի անտեսական ծրագիր, որ առանց կենսամակարդակի որոշ իջեցման միանգամից կարող է բարելաւել ժողովրդի նիւթական վիճակը, ապա նա ոչինչ չի հասկանում անտեսութիւնից կամ ստելով՝ աշխատում է դուրս գալ ժողովրդին, վաստակել քաղաքական կապիտալ: Դժուարութիւններ լինելու են, բայց ուրիշ ճանապարհ կայ (եթէ մենք Խորհրդային Միութեան կազմում, աւելի ծանր ու երկարատեւ անտեսական ղըժուարութիւններ են լինելու):

Պետութիւնը եւ բարեգործական ընկերութիւնները պէտք է աշխատեն մեղմել չքաւորների վիճակը: Կարեւոր է դիտակցել նաեւ, որ միայն անտեսութեան զարգացումն է հնարաւորութիւն տալիս հասնելու սոցիալական արդարութեան: Փիլը հաւասարաչափ բաժանելը բերում է միայն հաւասարաչափ աղքատութեան եւ զարգացման դադարի: Պէտք է պայմաններ ստեղծել, որ մարդիկ հնարաւորութիւն ունենան հարստանալու: Հարստանալու ազնիւ աշխատանքի, մասնաւոր առեւտրական-արտադրական ձեռնարկութիւններ հիմնելու, ձեռներէցութեան շնորհիւ եւ ոչ թէ կողոպուտի միջոցով: Պետութեան պարտականութիւնն է հետեւիլ, որ աղքատները չատ աղքատ չլինեն, հնարաւորութիւն ունենան մարդավայել կեանքով ապրել, իսկ հարուստները չօգտագործեն իրենց հարստութիւնը տնտեսութեան մէջ մենիչխանութեան հասնելու նպատակով:

Սեփական ղրամին անցնելուց յետոյ, երկիրը զարգացնելու համար անհրաժեշտ է Հայաստան հրաւիրել միջազգային տարբեր ֆինանսական կազմակերպութիւններ: Ընդհանրապէս ասած, ինչքան չատ տնտեսական կապերի, միութիւնների մէջ մենք մտնենք, այնքան աւելի չատերը չհակազրզռուած կը լինեն մեր անկախութիւնը ապահովելու մէջ: Իսկ հողի, արտադրամիջոցների մասնաւոր սեփականութիւնը կը ստեղծի Հայաստանում մի խաւ, որը արդէն ոչ միայն վեհ նպատակներից ելնելով, այլ նաեւ անձնական չահերից զրզռուած, չահազրզռուած կը լինի պահպանել մեր անկախութիւնը:

Տնտեսութեան զարգացման համար, ի հարկէ, չատ մեծ նշանակութիւն ունի նաեւ մեր բոլոր հարեւանների հետ առեւտրական կապեր ստեղծելը, հնարաւորութիւն ունենալը օգտուելու նրանց ճանապարհներից, փոխադարձ օգուտ ստանալով այդ կապերից: Թուրքիայի հետ առեւտրական կապերը չեն հակասում մեր ազգային չահերին եւ ըստ որոշ տեղեկութիւնների, նման առեւտուրը իր համար չահաւէտ է համարում նաեւ Թուրքիան: Կարելի է բերել բազմաթիւ օրինակներ, որ նոյնիսկ բարդ քաղաքական հակասութիւնները չեն խանգարում հարեւան երկրներին՝ իրար հետ առեւտրական յարաբերութիւնների մէջ մտնելու: Ինչ վերաբերում է Թուրքիայի եւ Հայաստանի միջեւ քաղաքական, դիւանագիտական յարաբերութիւնների հաստատմանը, ապա այդ նպատակով ապազայում տարուելիք բանակցութիւններին մեր պայմանը պէտք է լինի, ի հարկէ, Թուրքիայի կողմից 1915 թ. ցեղասպանութեան փաստի ընդունումը, իր բոլոր հետեւանքներով: Պարզ է, որ Թուրքիան էլ իր կողմից կը ներկայացնի իր պայմանները: Ես դիտակցում եմ, ի հարկէ, որ իմ այս առաջարկութիւնը ոգեւորութիւն չի յառաջացնում Հայերիս մէջ, մանաւանդ Սփիւռքահայութեան լայն շրջանակներում: Սփիւռքահայութեան մէջ տասնեակ տարիների ընթացքում ապազգայնացման գործում հակաթրքութիւնը կատարել է ինչ-որ դեր: Հոգեբանօրէն դժուար է վերազատնալ իրական քաղաքականութեանը, երբեմն չատ ճկուն այն քաղաքականութիւնը Թուրքիայի հետ, որը վարում էր Հայկ. Հանրապետութեան դեկավարութիւնը 1918 – 1920 դժուարին թուերին: Բայց այդ իրական քաղաքականութիւնը պէտք է, ժամանակը չի սպասում: Ճիմարութիւն կը լինի մեր կողմից, միայն չորս հարեւան ունենալու դէպքում, համատեղ հրաժարուել նրանցից մէկի հետ տնտեսական կապեր հաստատելուց եւ դրանով իսկ էապէս սահմանափակել մեր գործելու հնարաւորութիւնները: Առեւտրական կապեր հաստատել Թուրքիայի հետ՝ չի նշանակում մոռանալ 1915 թ. ցեղասպանութիւնը, չի նշանակում նաեւ հրաժարուել մեր պատմական հողերից: Մենք դեռ կը վերադառնանք այդ հարցին:

Համաշխարհային փորձը ցոյց է տալիս, որ տնտեսութիւնը, եւ, ընդհանրապէս, երկիրը զարգացնելու համար ամենակարեւոր հոմքը մարդն է: Այն չետամնաց երկրները, որոնք ազգային ծրագրերը էին իրականացնում՝ կառուցելով պողպատաձուլական գործարաններ, մնացին աղքատ, իսկ այն երկրները, որոնք ուրիշներից պարտքով վերցրած դրամը ճախսեցին մասնագէտներ պատրաստելու համար, այժմ մեծ քայլերով դնում են դէպի ընդհանուր բարեկեցութիւն: Եւ պէտք չէ խնայել ոչ մի դրամական միջոց՝ մեր ազգ սերունդը դաստիարակելու, կրթելու համար, մասնագէտներ պատրաստելու գործում: Շատ կարեւոր նչանակութիւն ունի պարտադիր ուսումը ժամանակակից հայկական ազգային դպրոցում: Բարձրագոյն դպրոցը, ստանալով ինքնուրոյնութիւն, պէտք է լայն կապեր հաստատի աշխարհի յառաջադէմ գիտական կենտրոնների հետ, ուսանողութեան մի զգալի չերտ պէտք է ուսումը ստանայ տարբեր երկրների լաւագոյն համալսարաններում: Ազգային կապիտալի ամենաարդիւնաւէտ ներդրումը մասնագէտներ պատրաստելն է:

Ինչ վերաբերում է ռազմական ծրագրերին, ապա, ամենայն հաւանականութեամբ, անցման չրջանում, մեզ մօտ դանուող խորհրդային բանակը կը չարունակի կատարել իր սարատեգիական խնդիրները, իսկ մենք պէտք է հնարաւորութիւն ունենանք ստեղծելու մեր ազգային բանակը: Այդ գործում, համակերպելով մեր անխուսափելի անջատման փաստին, մեծ դեր կարող է խաղալ նաեւ Խորհ. Միութիւնը: Ցեառագայում, եթէ Ռուսաստանը ցանկանայ պահպանել ռազմական բազաներ մեր Հանրապետութեան տարածքում, ապա դա պէտք է դառնայ առանձին բանակցութիւնների առարկայ:

Ինչ վերաբերում է ընդհանուր պետութեան կառուցուածքին, ապա կրկին հեռանիլ հնարել պէտք չէ: Մեր առջեւ է մեղնից չատ առաջ անցած ազգային այլ պետութիւնների փորձը:

Մենք նչեցինք, թէ ինչ ծրագրեր ենք ուզում իրականացնել կիսանկախութիւնից դէպի անկախութիւն գնալու ճանապարհին, բայց տեսնենք՝ մեզ հնարաւորութիւն կը տրուի՞ դառնալու կիսանկախ: Ինչպէս արդէն նչեցինք, այժմ բարենպաստ ժամանակն է սահմանադրական ճանապարհով դէպի անկախութիւն գնալու եւ այդ կէտը անկախութեան գնալը Թոյլ չի տալիս Խորհ. Միութեան դեկավարութեանը բացայայտ ճնշում գործադրել մեզ վրայ: Բայց դա չի նչանակում, որ փորձեր չեն արուի մեզ եւս պահելու այդ ճանապարհից տարբեր դաւադրութիւնների միջոցով: Օրինակ, փորձ կ'արուի արհեստականօրէն սրել Ղարաբաղի հարցը, Հայաստանի ու Ադրբեջանի սահմանի վրայ յառաջացնել հայ-ադրբեջանական ընդհարումներ: Այդ դէպքում, հաչուի առնելով կողմերի չափազրզռուածութիւնները ու հնարաւորութիւնները, կարելի է ռազմական եւ դիւանագիտական ճանապարհով չափել իրավիճակը: Տնտեսական ճնշումը նոյնպէս մեծ արդիւնքներ չի բերի, ինչպէս որ այն երեն չարգարացրեց նոյնիսկ Լիտուեայի դէպքում, երբ դա արւում էր բացայայտ: Բացի ամէն ինչից, պէտք է դիտակցել, հաչուի առնելով երկրում տեղի ունեցող դրծընթացները եւ անտեսութեան արագ քայքայումը, որ այն անտեսական ճնշումը, որը մեր դէմ կարող են կիրառել այժմ, չատ կարճ ժամանակից յետոյ պառնալու է սովորական երեւոյթ, անկախ մեր վարքից: Իրական վտանգը մեզ սպասում է ուրիշ կողմից:

Ընդհանրապէս, եթէ անդրադառնանք Այսրկովկասում տիրող քաղաքական պատկերին, ապա կարելի է նկատել, որ Խորհրդային Միութեան դեկավարութեանը յաջողուել է Ադրբեջանի եւ Վրաստանի չարժումները այս կամ այն ձեւով անվտանգ դարձնել իր համար: Զօրքի միջոցով Ադրբեջանում չարժումը ջարդելուց յետոյ, ժողովրդին տարբեր ձեւերով կաչառել են. ամենամեծ կաչառքը Արցախն է: Արցախը եւ կաչառք է եւ միջոց՝ Ադրբեջանին յետ պահելու կենտրոնախոյս ձգտումներից: Ադրբեջանում այժմ մեծ չարժում չկայ, չնայած ոչ մէկը չի կարող կանխագուչակել, թէ ինչ կը չի լինի այնտեղ վաղը: Վրաստանի չարժումը այնքան է արհեստած, կենտրոնը այնքան հնարաւորութիւններ ունի խաղարկելու ազգային փոքրամասնութիւնների հարցը եւ այնտեղ գործող կազմակերպութիւնները այնքան հեշտ են ազդուում այդ խաղին, որ Վրաստանը նոյնպէս չատ չի մտահոգում Խորհ. Միութեան դեկավարութեանը: Ազգային փոքրամասնութիւնների հարցը, Վրաստանի կազմի մէջ ինքնավար միաւորումների գոյութիւնը հնարաւորութիւն են տալիս կենտրոնին զսպել դէպի անկախութիւն գնալու Վրաստանի ձգտումը: Վրաստանի չարժումը ունի արտաքին փայլ, բայց ոչ խորը էութիւն:

Այլ է պատկերը Հայաստանում: Մեր չարժումը առաջինը լինելով Խորհ. Միութիւնում, մինչեւ այժմ պահպանել է իր միասնութիւնը, չնայած վերջին ժամանակաչրջանում զգացւում են ուժերի տրոհման որոչակի երեւոյթներ: Մինչեւ վերջին ժամանակները չարժման միասնութեան կարեւորագոյն պատճառը այն էր, որ նա հաւաքուած էր մի ձողի չուրջ՝ դա Արցախի հարցն էր: Կարեւոր նչանակութիւն ունէր նաեւ չատերիս կողմից խորը չգիտակցուած մեր ազգային այն զարմանալի յատկանիչը, որը մեր մէջ արմատացել է դարերի ընթացքում՝ ցաւերերել ուրիշ ազգերի համար անհասանելի եւ անհասկանալի կուռ միասնութիւն ազգային որևէցէ հարցի չուրջ: Այժմ Արցախի հարցը չի կարող հանդիսանալ չարժման ձող, չնայած մեր ամբողջ ժողովուրդը խորը դիտակցում է այդ հարցի վճռական նչանակութիւնը մեր ապագայի համար, համաձայն է գնալ բազմագիւ զրկանքների այդ հարցը վերջնականապէս լուծելու նպատակով եւ մի օր, երբ յառաջնայ դրա անհրաժեշտութիւնը, մեր ժողովուրդը միանգամայն մի պոռթկումով կը կանգնի Արցախի մեր քոյրերի ու եղբայրների կողքին, պաշտպանելու նրանց հնարաւոր ոտնձգութիւններից: Չնայած այս ամէնին, Արցախի հարցը, այնուամենայնիւ, այժմ չի հանդիսանում չարժման ձող: Այս հանգամանքը բացատրելու համար պէտք չէ փնտռել պատճառներ կամ դատարկութիւններ: Կան օբյեկտիւ պատճառներ: Ժողովրդի մեծ մասը եկել է այն համոզման, որ զանգուածային չարժումը այժմ չի կարող նպաստել Արցախի հարցի լուծմանը, անհրաժեշտ է քչերի ամէն ինչ անել, պետական մօտեցում: Շատերը արդէն հասկացել են՝ ինչ խորը չահեր են թաքնուած այդ հարցի եռեւում, հասկացել են նաեւ, որ այն աշխատանքը, որի նպատակն է մեր ազգի, պետութեան հզօրացումը, ոչ թէ չեզոքում է մեզ Արցախի հարցից, այլ ընդհակառակը, էապէս աւելացնում է մեր հնարաւորութիւնները՝ լուծելու այդ հարցը: Եթէ Արցախի հարցը չի կարող այժմ հանդիսանալ չարժման ձող, ապա ի՞նչը կը դայ փոխարինելու նրան:

(Շար. 4)

ՆՈՐ ՄԱՐԶԻՆ ՆՈՐ ՄԱՄՈՒԼԸ՝ «ԳՈՐԾ»

Նոր մարզը համադործակցականն (կոոպերատիվ) է որ Հայաստանի քայքայուած տնտեսութեան մէջ որոշ բարելաւում մը բերելու առակ կը թուի. մինչ մասնաձեռնարկներու ամէնէն յարմարը կը ջանան գտնել ամբողջ խորհրդային երկիրը տնտեսական ներկայ ճգնաժամէն դուրս բերելու համար, համադործակցութիւնները ազատ նախաձեռնութեան վարկածը արդէն քայլ առ քայլ դործնականի կը վերածեն: Երեւանի մէջ օրինակ, հեռզհեռէ կը բարմանան այս կարգի վաճառատուները, յատկապէս ճաշարանները եւայլն:

Այս նոր մարզը Հայաստանի մէջ ունի նաեւ իր մամուլը, Մարտ 26-էն ի վեր, երբ լոյս տեսաւ «Հայաստանի Կոոպերատիւներու Միութեան» «Գործ» շաբաթաթերթը: Այնոր առաջին թիւին խմբագրականով խօսք կ'ուղղուի ընթերցողին, ներկայացնելու համար այս «վստահելի ուղեկիցը, բանիմաց խորհրդատուն եւ անկեղծ զրուցակիցը»: «Գործ»ը կը մեկնի տեւել պայմաններէն ուր «Ոչ մի բարի մարդ մեզ չի կերակրելու: Ոչ մի բարեգործ մեզ չի հագցնելու», հասնելով եզրակացութեան. «Մենք իմքներս մեզ պէտք է հանենք ճգնաժամից եւ պիտի հանենք մեր աշխատանքով, խելքով ու եռանդով. այն ամէնով, ինչը ի վերուստ, ի սկզբանէ կայ ու պիտի ապրի արարչագործ մարդու մէջ»:

Շաբաթաթերթին էջերուն մէջ տրուած են այս մարզին վերաբերող որոշումներ, օրէնքներ, տնտեսական ոլորտէն հարուստ տեղեկութիւններ, զանազան հարցերու մասին կարծիք – յօդուածներ, տեսակ – տեսութիւններ, հրապարակումներ: Ա. Թիւէն սկսած է հրատարակութիւնը նժդեհի օրաշրջանի էջերուն: Թիւ 4–ի (Ապրիլ 17) վերջնաթերթ էջին «Հատարակական – քաղաքական» խորագրուած սիւնակին մէջ լոյս տեսած է «Հոչակագիր» մը. անիկա կը յայտարարէ կազմութիւնը «Հայաստանի Հանրապետական Կուսակցութեան»: Իւսական զարմանալի երեւոյթ է որ նման նշելի պարագայ մը հանրութեան ուշադրութեան կը յանձնուի «Գործ»ի նման մասնագիտական մամուլի մը էջերուն մէջ որուն ընթերցողներն ալ որոշ հատուած մը միայն կը ներկայացնեն:

Տնտեսական ոլորտին վերաբերող չուկայի, ապրանքի, դիներու կամ նման այլ նիւթերու տիրապետութեան քով, «Գործ»ի էջերը միշտ հարուստ դանադանութեամբ մը կը ներկայանան. ակներեւ է հոն, կարելի չափով հետաքրքրական անկիւններ ունենալու ջանքը. օրինակ 5–րդ թիւին (Ապրիլ 26) Բ. էջին վրայ «Խոստովանութիւն» խորագրուած անկիւնի մը մէջ կը պատմուի դրդապատճառը այն բարեսրտութեան որ անցեալ տարի Ռոստովցիները մղած էր Հայաստանի ապետականներուն ի նպաստ երաժշտահան – դէպքեր սարքելու, չուրջ կէս միլիոն տոլար հանդանակելով Հայաստանի Օգնութեան Ֆոնտին: Խոստովանութիւնը կատարուած է թաղկութեակահարին կողմէ. ան կը պատմէ թէ մանկութեանը երբ ծնողքը գինքը Մոսկուա տարած է երաժըշտական ուսում առանալու, բնակարան չգտնելով փողոցը մնացած են: Օթեան մը ճարելու ապարդիւն ջանքերէ ետք չատ դեղեցիկ աչքերով կին մը առաջարկած է արուեստագէտին հօրը երթալ ու իրենց հետ բաժնել երկու սենեակնոց բնակարանը: «Ան ամուսին ունէր եւ տղայ մը, իսկ մենք չորս հոգի էինք եւ բոլորիս՝ երկու փոքր սենեակ. այսպէս ապրեցանք երկու տարի» կ'ըսէ Ռոստրոպովիչ ու կ'աւելցնէ. – «Այդ կինը Հայուհի էր»:

«Գործ»ի եօթներորդ թիւին մէջ արձանագանդ մը կը տրուի Հայաստանի Կոոպերատիւներու Միութեան նախագահ՝ Ալ. Յովհաննիսեանի եւ Վրաստանի յառաջդիմական – դեմոկրատական կուսակցութեան հիմնադիրներէն Վ. Ադվաձէի զրոյցին: Խօսակցութեան նիւթ կ'ըլլայ Վրաստանի մէջնոցով դէպի Պաթում բացուելու հարցը: Վ. Ադվաձէ կ'ըսէ թէ երկու երկիրները արդէն երկաթուղագծով միացած են, իսկ եթէ Հայերը կ'ուզեն որ իրենց բեռները Վրաստանի ճամբով Հայաստան հասնին ցամաքի կամ օդային դիծով, առիկա կարելի է: Իսկ նոր ճանապարհ կառուցելու մասին հետեւեալը կ'ըսէ վրացի քաղաքագէտը.– «Մենք լեզինականէն, Ախալցխայէն, Ադիգէնէն, խուլոյէն եւ այլ վայրերէ խնուդիներ ունինք. կարելի է ընդարձակել գանոնք եւ վերաձորգել: Ձեր կառուցածը դուբ կ'օգտագործէէ, բայց ան կը պատկանի Վրաստանին: Ատիկա փոխ – շահաւէտ է: Ես համոզուած եմ որ մենք, որպէս երկու էրիխտոնեայ Պետութիւն, համաձայնութիւն կը գոյացնենք»:

«Գործ»ը կը հրատարակուի խմբագրական խորհուրդի մը կողմէ: Վերջին էջին վրայ ունի ծանուցումներու եւ յայտարարութիւններու բաժին մը. այս վերջինին մէջ գրեթէ ամէն թիւի կան գործ փնտռողներու հասցէներն ու անունները: Մինչեւ այս մանրամասնութիւնները, «Գործ»ը կը ջանայ տարբերիլ Հայաստանի անցեալի անդէմ, ոչ հետաքրքրական մամուլէն ու մաս կազմել ներկայի պէսպէսութեան, փնտռուած թերթերու խումբին:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՑԵԱՆ

ԳԱՂԱՒԻԹԷ ԳԱՂԱՒԻՔ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ համալսարանի տնօրէնութեան կեդրոնին մէջ, Յունիս 28–ին, տեղի ունեցած է Պուէնոս – Այրէսի համալսարանի ու Երեւանի համալսարանի միջեւ գործակցութեան համաձայնութեան տօրադրութեան արարողութիւնը: Ներկայ եղած են երկու համալսարաններու պատուիրակութիւնները՝ գլխաւորութեամբ վերատեսուչներ Օսքար Շուպերոֆի եւ Սերգէյ Համբարձումեանի, Արմենիա Մշակութային Ընկերակցութեան պատասխանատուներ, այլ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ: Խօսք առած են երկու վերատեսուչները, որոնք մեծ խանդավառութիւն յուցաբերած են Պուէնոս – Այրէսի համալսարանին մէջ հայագիտական ամպիոն հաստատելու եւ, փոխադարձաբար, Երեւանի Համալսարանին մէջ ապահերէն լեզուի ու լատինամերիկեան ուսումնասիրութեանց ամպիոն բանալու ծրագիրներուն առընչութեամբ: Նոյն երեկոյեան, Արմենիա Մշակութային Կեդրոնին մէջ տրուած ճաշով մը մեծարուած են երկու համալսարաններու պատուիրակութիւնները: Յունիս 25–ին Պուէնոս – Այրէս ժամանած հայրենի պատուիրակութիւնը իր մէկ չաբթուան կեցութեան ընթացքին բազմաթիւ հանդիպումներ ունեցած է տեղւոյն համալսարանին զանազան հիմնարկներու պատասխանատուներուն հետ:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Ս. կարապետ Մայր եկեղեցին «Մ. Սողանալեան» սրահին մէջ, Ռումանահայ «Րաֆֆի» Հայրենակցական Միութեան կազմակերպութեամբ, Յունիս 14–ին, տեղի ունեցած դասախօսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Յակոբ Սիրունիի ծննդեան 100–ամեակին: Միութեան տաղնապետ Վազգէն Աճէմեան ներկայացուցած է օրուան բանախօս Սուրէն Քոլանճեանը: Այս վերջինը՝ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախկին աւագ դիտաշխատողը, որ այժմ Միացեալ Նահանգներ հաստատուած է, ուսուցած է Յ. Սիրունիի կեանքն ու գործունէութիւնը: 1890–ին Ատափազար ծնած, Պոլսոյ Կեդրոնական Վարժարանն աւարտած պատմաբան, ուսուցիչ, բանաստեղծ եւ թարգմանիչ Սիրունի գրական հարուստ ժառանգութիւն մը ձգած է: Աշխատակցած է բազմաթիւ թերթերու եւ պարբերականներու: Ան մեծ աւանդ ունի հայ աղբիւրագիտութեան, հայ հին ու նոր պատմութեան, թատրոնի եւ գաղթավայրերու պատմութեան ասպարէզներուն մէջ: Գրած է «Հայերը Ռումանիոյ մէջ», «Նոթեր Արեւէլք քաղաքէն», «Հայաստանը ըստ թուրք աշխարհագիրներու», «Թանզիմաթ եւ Հայերը», «Պոլիս եւ իր դերը» հետաքրքրական երկը եւայլն: Բ. աշխարհամարտի վաղորդայնին, որպէս դաշնակցական, ան ճաշակած է Ռումանիոյ եւ Խորհրդային Միութեան բանտային դառնութիւնները: Երեկոյթին աւարտին, մէ քանի Ռումանահայեր պատմած են իրենց յուշերը Սիրունիի մասին:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ալեք Մանուկեան վարժարանի 20–րդ տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցած է, Յունիս 17–ին, մօտ հազար հոգիի ներկայութեան: Վարժարանին երգչախումբին կողմէ (խմբավար՝ Արթօ Մխիթարեան) կատարուած քայլերգներէ ու փունջ մը խմբերգներէ ետք, խօսք առած է տնօրէնուհին՝ Վարդուհի Պալեան: Ապա տեղի ունեցած է չրջանաւարտներու վկայականներու բաշխումը (նախակրթարանի բաժինէն՝ 54, միջնակարգի բաժինէն՝ 28): Վարժարանի նախագահ՝ տոքթ. Աբջաբեր Կէօնճեանի ելոյթէն ետք գործադրուած է երգի, պարի ու երաժշտութեան յայտագիր մը՝ պատրաստուած պարուսոյց՝ Գառնիկ Գազդեանի կողմէ:

***

ԼՕՍ – ՎԷԿԱՍԻ համաշխարհային ցուցահանդէսին, որ տեղի ունեցած է Յունիս 2–էն 6, հայկական դիրքերու տապատարով մը իր մասնակցութիւնը բերած է Զուիցերիոյ Նիոն քաղաքէն «Լը Լիվր տ'Օր» («Ոսկեմատեան») հաստատութիւնը (Էլիզապէթ Դաւիթեան):

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը՝ ընտրուած 35–րդ Պատ. Ժողովին, Յունիս 2, 3, եւ 4–ին, առաջին լիագումար նիստին, իր դիւանը ընտրեց հետեւեալ կազմով:

Ատենապետուհի՝
Էլէն Մերճանեան
Փոխ – ատենապետուհի՝
Շաֆէ Թօփալեան
Գանձապահուհի՝
Ալիս Օհանեան
Փոխ – գանձապահուհի՝
Քրիստինէ Կարապետեան
Քարտուղարուհիներ՝
Սիմա Դուզմանեան
Անիթա Թաշճեան
Խորհրդականուհիներ՝
Մատլէն Փափազեան
Անի Միհրասեան
Անիթա Պօղոսեան
Կեդրոնական Ցրանոց՝
Մագի Պարոն
Քոլէթ Անտոնեան
Եւփիմէ Գասապեան
Հարաւային Շրջան՝
Անի Ժամուգեան

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Ալախանեան Սրբազանի մահէն վերջ՝ երբ կը յաջորդէր անոր, Հայ հոգիորը մըռայլ էր արդէն, եւ ինք՝ երբեմնի կորովը կորուսած, ուսաի եւ չգօրելով խորա – ղընել պայթելիք Աղետին ահաւնութիւնը, կը յորդորէ ժողովուրդը ձեռք չհանել Հայ Ցեղին աւանդական խոհեմութիւնը: Նոր երկունքներու մէջ տարու – բեր եւ ինքնապաշտպանութեան սուրբ ծրագիրը ողջունձեւող Հայորդիներու խորհուրդը բնական էր որ խոտոր համեմատէր անոր առաքինազարդ ու տիրանուէր կենցաղին: Եւ Զարդի նախօրեակին, երբ կառավարութենէն հրաւէր կը ստանար Նայ կարեւոր (!) խորհրդակցութեան մը համար, միամտութիւնը կ'ունենայ Քաղաքական ժողովոյ եւ Թաղային Խորհուրդներու ընկերակցութեամբ երթալու պաշտօնատուն՝ ուրկէ ոչ ոք կը դառնայ ետ..., Եղիշէ Քահանայ Տէր – Պարսամեանի դուշականին պէս: Շատ մը երեւելիներու հետ, գինքն ալ բոկոտն կը հանեն համբայ՝ կառավարիչ Սէյֆէտի հրամանաւ, մինչեւ Ալի Ջոնան գիւղ, ուր, չնայելով իր ալեփառ մօրուքին եւ 70 տարիներուն, նախ կը լկեն՝ իբր գերադոյն նախատինք Քրիստոնէութեան, ապա կ'այրեն նաւթով՝ աշխարհական ու կրօնական բոլոր ընկերներով, որոնցմէ յիշենք Կարապետեան Յակոբ արդիւնաւոր ուսուցիչը՝ որ երեանամեայ քարտուղարն էր Առաջնորդարանի, նաեւ վանքին, ինչպէս եւ աչ բազուկը տարաբախտ Վարդան Վարդապետի:

Մշոյ գոհերէն յիշենք ազգային գործիչներ՝ Բենիամին Զլղատեան եւ Յարութիւն Պօղոսեան, իսկ օսմանեան բանակին մէջ ծառայող նահատակ բժիշկներէն՝ վանցի Ներսէս Շահպազեան եւ պոլսեցի Պօղոս Փալասըլըզեան: Դարձեալ, Կորի վրայ (Մուշ) սպանուած են հետեւեալ բժիշկները.– Խարբերդցի Ազատեան, տիգրանակերտցի Յովհաննէս Թէրզեան, այնթապցի Լ. Հալէպլեան, եւդոկիացի Յովհաննէս Նազլեան, նաեւ խարբերդցի դեղագործ Սիմոն Գօյունեան:

Ահաւասիկ ցանկը քաղաքին սրբազան – ներուն եւ անոնց մէջ պաշտօն վարող ուխտ նահատակ երէցներուն:

1. – ՎԵՐԻՆ ԹԱՂ, Եկեղեցին՝ Սուրբ Յարութիւն, իր 3 երէցներէն Տէր Եղիշէ միայն ազատուած: Միւսները՝

Ղեւոնդ Ա. Քահանայ Տէր – Ղեւոնդեան. – 83 տարու, ձեռնադրուած Աղթամար՝ խիզանցի Յակոբոս Եպիսկոպոսէ 1874–ին: Բնիկ:

Գալուստ Քահանայ Տէր – Գալուստեան. – 40 տարու, ձեռնադրուած 1901–ին Կթուց Անապատ՝ Յովհաննէս Եպիսկոպոս Մոսեեանէ: Բնիկ: Իր պատկանած թաղին ժողովուրդէն փոքրաթիւ կուսուցնեբու չարքին էր. հերոսաբար նահատակուած:

2. – Ս. ՄԱՐԻՆԷ ԹԱՂ, եկեղեցիները՝ Սուրբ Մարինէ եւ Սուրբ Գէորգ:

Զաքարիա Քահանայ Տէր – Զաքարեան. – 58 տարու, ձեռնադրուած 1889–ին, Աղթամար:

Ատուամ Քահանայ Բարսեղեան. – 65 տարու, օծակից Տէր – Զաքարիայի, բնիկ:

3. – ՋՈՐՈՑ ԹԱՂ, եկեղեցին՝ Սուրբ Աստուածածին, նաեւ մատուռ մը՝ Սուրբ Մինաս անուն:

Յովհաննէս Քահանայ Տէր – Աստուածատեան. – 65 տարու, բնիկ: Իր ծնողքէրէն Աչիր Խալաչեան երիտասարդը 1915 Յունիս 24–ին մեռած ըլլալով անոր թաղումը կը կատարէ ու նոյն օրն իսկ կը բանտարկուի, գինուորական տարիքի մէջ եղող մը մարմինն առանց կառավարութեան հրամանին հողին յանձնած ըլլալուն...: Իրեն կ'ընկերացնեն Խաչիկ Հայկունի, Սարգիս Զաթոյեան, Անուշ Աբրահամեան, Մուրատ Առաքելոց եւայլք, փուճ յանցանքներ վերագրելով ամէնուն. յետոյ բոլորը մէկանց կը ղրկուին Խասգեղ եւ Ցերշտէր, չարաչար լսպաննուելով:

Սահակ Քահանայ Փոսթոյեան. – 60 տարու, բնիկ, ձեռնադրուած 1900–ին Սուրբ Կարապետ՝ Ներսէս Եպիսկոպոս Աբրահամեանէ:

Աւետիս Քահանայ Տէր Աւետիսեան. – 55 տարու, բնիկ, օծակից Գալուստ Քահանայ Տէր – Գալուստեանի:

4. – ԲՐՏԻ ԹԱՂ, եկեղեցին՝ Սուրբ Սարգիս:

Եղիշէ Քահանայ Ալամշարեան. – 57 տարու, ձեռնադրուած 1900–ին Աղթամար՝ Յովաէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ:

5. – ՃԻԿՐԱՇԷՆ ԹԱՂ, եկեղեցին՝ Սուրբ Կիրակոս, որուն երէցը վախճանած ըլլալով, միւս թաղերու քահանաները փոխնիփոխ կը հովուէին ժողովուրդը:

(Շար. 53)

(Շար· Ա· Էջէն)

Շուշիի մէջ կառուցանուած հայկական մեծադոյն Եկեղեցին պղծուած է: Քանդուած է Քրիստոս Փրկիչ Մայր տաճարին կեդրոնական Թմբուկին պսակը: Օդը հանուած է մատուռին խաչը: Տաճարը քանի մը անգամ հրկիզուած է: Անոր շուրջը կը կառուցանեն բազմայարկ շէնքեր, բնակելի շէնքեր կը բարձրանան հին հայկական գերեզմանատան շուրջը, ուր կան անկրկնելի խաչքարներ եւ հին գամբարանոցներ:

Մարտրզային խումբ մը երեսփոխաններ այս հարցին առընչութեամբ պիտի են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ·ի, Համայն Ռուսիոյ Պատրիարք Ալեքսիս Բ·ի, Պատրի՝ Յովհաննէս – Պօղոս Բ·ի, Եկեղեցիներու Համաշխարհային Մարտուրդին, Երուսաղէմ Եկեղեցիներու Մարտուրդին, Մարտրզային Միութեան Նախագահ Կորբաչովի, Գերագոյն Մարտուրդի Նախագահ Լուկիանովի, վարչապետ Ռիժկովի, Իւնէսքոյի գլխաւոր տնօրէն Ֆ· Մայորի, խնդրելով անյապաղ Լեռնային Ղարաբաղ զրկել իրենց ներկայացուցիչները եւ ամէն գան ընել հայկական Եկեղեցին կործանումէ փրկելու համար:

Նամակը առաջադրած են Մարտրզային Միութեան երեսփոխաններ՝ Զօրի Բալայեան, Վահան Գաբրիէլեան, Վաչագան Գրիգորեան, Բարիս Դադամեան, Հենրիկ Պօղոսեան:

***

ՆԵՐԱՐԿԻՉՆԵՐ՝
ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻՆ

Պէռլին – Թիֆլիս – Երեւան ճամբով Հայաստան հասած են մէկ անգամ գործածելի 160 հազար ներարկիչներ: Հայաստանի Մշակոյթի Նախարարութեան միջոցով ներարկիչները յանձնուած են Լենինական քաղաքին: Անոնց գլալի մէկ մասը կը գործածուի քաղաքի ծննդատան, մանկական բուժական հիմնարկներուն մէջ:

Ներարկիչները Հայաստան հասած են Միևնիս ընակոզ, «Սիմէնս» ընկերութեան ճարտարագէտ՝ Ժիլպէռ Մոմճեանի հըսկողութեան տակ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Մարիամ Նեթիլեան եւ Նեթիլեան ընտանիքները խորին շնորհակալութիւններ կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ մօրեղբօր՝

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆԵՏԻԼԵԱՆԻ
(Ջենկիլերցի)

մահուան առթիւ:

ՓՈԼԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Արմենուհի Մարգարեանի *մահուան առթիւ Եփրինեան – Տակառեան ընտանիքը 500 Ֆր· կը նուիրէ Եան'ց քէօյին (ատենով «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր· «Յառաջ»ին:*

Ecole TEBROTZASSERE recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ողբացեալ Տիկին Նոյեմի Պօյաճեանի մահուան քառասունքին առթիւ, իր բարեկամուհիները 300 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին իր ազնիւ յիշատակին:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատաւիքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ· – Գէորգ Ղազարեան 200 Ֆր·:

***

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ· – Տիկին Հաճի Սահակեան 200 Ֆր·:

ԾԱԼՈՒԻ Է

Հայաստանի Հանրապետարանի ութ չարքը (13 հատոր) մատչելի պայմաններով:

Դիմել իրիկունները· –
40 – 30 – 13 – 17

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·–

Տիկին Ադաւնի Թորոսեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ստեփանեան եւ զաւակները 500 Ֆր·, Պր· Թիլիի Շամվալ – Օրիորդ Քրիսթին Սոզոմոնեանցի ամուսնութեան առթիւ, Պր· Ռոպէր Դաւութեան 5000 Ֆր·:

Որպէս Իւղագիւ·–

Պր· Սարգիսեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Սոզոմոնեանց 400 Ֆր·, Տիկին Էլիզա Շահինեան 300 Ֆր·, Պր· Ժան Ֆօրթինաթօ 150 Ֆր·, Օրիորդ Վիրժինի Աւետեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Սերժ Երկսքանեան 300 Ֆր·, Տիկին Սրբուհի Արզուեան 250 Ֆր·, Տիկին Թլօրիտա Տիմա 500 Ֆր·, Տիկին Հ· Մովսէսեան 50 Ֆր·, Տիկին Էլիզ Ճիհանեան 100 Ֆր·, Պր· Արտաշ Զոլոյեան 100 Ֆր·, Տիկին Ֆրանսուազ Պարոնեան 100 Ֆր·, Տիկին Տէր – Սարգիսեան 200 Ֆր·:

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par

l'U. G. A. B.

du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*

organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais *Age minimum* : 16 *ans*

Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԿՕՒՋՈՒԽ

Հ· Բ· Ը· Մ· Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ:

Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին.–

*

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ԱՍԱԿԱԳԻՆԸ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե'ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Աւետարանական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ԿԱՊՈՑ ՄԱՀ Ա.Ջ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը, Պելֆոնթէնի օդափոխութեան կայանի դաշտահանդէսին առիթով՝

Կիրակի, Յուլիս 15–ին

կազմակերպած է օթօմարի ճամբորդութիւն մը դէպի Պելֆոնթէն:

Ճամբորդութեան սակ՝

Մեծերու 80 Ֆր· *5 – 12 տարեկան երախաներու 40 Ֆր·*

Մեկնում՝ Լիոնի Ս· Յակոբ Եկեղեցիէն, ժամը ճիշդ 8–ին:

Արձանագրութեանց համար հեռաձայնել՝
78– 23 – 54 – 00 թիւին:

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱՋԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ 1990–91 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հուիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանը հիմնուած՝ 1988 Սեպտեմբերին, մանկապարտէզի բաժինով մը կը սկսէր նետել իր առաջին քայլերը:

Ներկայիս Տնօրէնութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ թէ յառաջիկայ 1990–91 կրթական տարեշրջանին, վարժարանը կը բանայ նաեւ նախակրթարանի իր բաժինը, առաջին դասարանով մը, Սէ· Փէ· (C. P.).

Տնօրէնութիւնը Լիոնի եւ մօտակայ արուարձաններու մէջ բնակող ծնողաց կը յանուցանէ թէ, վարժարանը կը չարունակէ ընդունիլ 3, 4, 5 տարեկան աշակերտներ մանկապարտէզի երեք մակարդակներու համար: Իսկ 6 տարեկան աշակերտներ՝ նախակրթարանի առաջին դասարանին համար:

Դիւրացնելու համար ծնողքներուն բեռը, Տնօրէնութիւնը կ'ապահովէ երթեւեկի սպասարկութիւն մը:

Տնօրէնութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ ծնողքներուն որպէսզի առանց տատամսելու զրկեն իրենց զաւակները այս վարժարանը, ուր ֆրանսերէն ծրագրին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն լեզուն:

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ·–

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել ամէն օր ղալրոցին դրասենեակը, բացի շաբաթ օրերէն, առաւօտեան ժամը 9·30–էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 5:

Հասցէ· –
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
Tél. : 78. 60. 47.. 18

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 13

VENDREDI
13 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.317 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.317

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԿՆՃՌՈՏ ՆԵՐԿԱՅԻԷՆ

Լեհաստանի մէջ քաղաքական տագնապ մը կը դիտարկուի, յատկապէս վարչապետ Մազովիեցկիի եւ Վալեսայի միջեւ ծագած տարակարծութեամբ։ Անցեալ Շաբաթ օր, թէեւ, երկուքին միջեւ տեսակցութիւն մը որոշ ապահովութիւն մը թելադրած է համագործակցութիւնը չառնակելու մասին։ «Սոլիտարնոսք»ի խորհրդարանական խմբակին, ու Սահմանադրական Ցանձնախումբին նախագահը՝ կերեմէք, «Լիպերասիոն»ի հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին կ'արժեւորէ Մազովիեցկիի – Վալեսա բախումը, փորձելով չափել անոր հաւանական ազդեցութիւնը երկրին քաղաքական կեանքին վրայ։ Ան տագնապին մէջ երկու երեսակ կը նկատէ. հոն կայ ընկերային եւ գործընթացի մարզը։ Մէկ կողմէն, հողագործութեան բանուորները յատկացումներու ջնջումին դէմ կը բողոքեն, միւս կողմէ, Մազովիեցկիի – Վալեսա մրցակցութիւնը կը քայքայէ ընկերութեան վստահութիւնը ու անոր հետ յեղաշրջումներու ընկերային արժէքը։ Այսուհանդերձ, Վալեսայի խօսքերը կերեմէքի, թէ այս բոլորը ներքին հարցեր, ընտանեկան վէճեր են ու անկայունացման չրջան մը պիտի չունենայ Լեհաստան, Մազովիեցկիի այն յոյսը կը ներչնչեն թէ ամէն բան վերջապէս կորսուած չէ։ Այս յոյսին կ'ուզէ կառչիլ, որովհետեւ Լեհաստան պէտք ունի հաչա ու խաղաղ պայմաններու. այո՛, Վալեսա տարակարծութիւններ ունի, սակայն ունի նաեւ մեծ բարեմասնութիւններ. պիտի վերադառնայ իր աւանդական դերին ու կայունութիւնը խանգարող տարրերու բաները պիտի չըլլայ։

Վալեսայի կողմէ ստեղծուած տագնապը մանրամասնելով կերեմէք կ'ըսէ թէ պիտի ըրած են անցեալ ընտրութիւնները, մտածելով թէ ան ոչ ոիտզոսի եւ ոչ ալ պաշտօնի պէտք ունի. մինչդեռ այսօր վրկուածի անոր հոգեվիճակն է որ պինքը առաջնորդած է նախագահ ըլլալու որոշումին։ Մինչդեռ սահմանադրականները նախագահական հարց մը գոյութիւն չունի. ինչո՞ւ ժարուզէլսկիի պէտք է հրաժարի։ Կայ անչուշտ, հարցը բրտութեամբ, միթինկներով վոդոց իջեցնելու ձեւը. սակայն, կերեմէք չի կարծեր որ Վալեսա մինչեւ այդ հանդրուանը դիմէ։ Խորհրդարանի ու նախագահական ընտրութիւնը սահմանադրական հարց մըն է. պէտք է յարգել օրինաւորութիւնը ու օրինականութիւն մը ապահովել իշխանութեան։ Ասիկա չի նշանակեր թէ բացառուած է քաղաքացիական պատերազմի վտանգը։

Կերեմէք դրեթէ վստահ է որ Վալեսա լուրջ է երբ կ'ըսէ. «բանական ուժը ունիմ իշխելու այս բոլորին. ես կ'երթամ մինչեւ վտանգը ու կը խուսափիմ անկէ»։ Կերեմէք չուզեր հաւատալ թէ ան որ «Սոլիտարնոսք»ի ղեկավարը եղաւ, այսօր պիտի վերածուի չար ոգիին։ Սակայն անհնարանալի է որ քանի մը ամիսէ ի վեր քաղաքական բեմին վրայ ուրիշ Վալեսա մը յայտնուած է։ Ան տեսնելով իր ժողովրդականութեան պակսիլը, կ'ուզէ դարմանել քաղաքական բեմէն բացակայելուն պատճառած դառնութիւնը։ Չուզեր ընդվզինքը առանձին ու լքուած զգալ։

Այս հանդրուանին կերեմէք երկու հարցում կ'ուզէ. ա) Վալեսա իսկապէս մըտադրա՞ծ է նախագահի պաշտօն վարել. ապա՝ ի՞նչ է այդ պաշտօնին բուն հանդամանքը Լեհաստանի մէջ։ Ներկայիս երկու հակում կայ այս մասին. առաջինը Ֆրանսական դրութեան ջատագով է, միւսը՝ գերմանական։

Սա կամ նա ձեւով, Վալեսա իրեն դէմ որպէս մրցակից Թ. Մազովիեցկին ունի. կամ համաձայնութիւն մը պիտի գոյանայ, կամ մրցակցութեան մը դուռ պիտի բացուի նոյն ընտանիքէն երկու թեկնածուներու միջեւ։

Լեհաստանի քաղաքական բեմին վրայ նոր կուսակցութեան մը երեւումն ալ անակնկալ պիտի չըլլայ. նոր չարժում մը չեշտը պիտի դնէ ժողովրդավարութեան, հիմնարկութիւններու եւ տեղական իշխանութիւններու վրայ։ Զախին յարող պիտի չըլլայ ան, նման բան կարելի չէ այսօր Լեհաստանի մէջ։ Անոր ստեղծած մխուր ապաւորութիւնը ջնջելու համար ժամանակ պէտք է։

Կերեմէք մատհոդ է, որովհետեւ պիտակից է թէ քաղաքականութիւնը իր իրաւունքներն ունի եւ «Սոլիտարնոսք»ի բարոյական համերաչխութիւնը չի կըրնար այլեւս չարունակուիլ. սակայն չէր կարծեր նաեւ որ այս աստիճանի առելութիւն ու պոռթկումներ մէջտեղ պիտի ելլէին, այսքան արագօրէն։ Ան կ'ներեւակայէր զանդաղ ու դժուարին անցք մը դէպի ժողովրդավարութիւն։ Սակայն համայնավար դրութիւն մը յատուկ հարցեր կը ստեղծէ երկրի մը մէջ։ Այսօր, հակասեմականութիւնը լուսանցքի վրայ է, սակայն ան եւս հարց մը պիտի դառնայ Չեխոսլովաքիոյ Ցիկաններուն կամ Ռումանիոյ Հունգարներուն նման։ Կեդրոնական Եւրոպայի վերաբերող հարցեր չեն ասոնք. կը պատկանին յետ – ամբողջատիրական Եւրոպայի մը։ Հոն, ընկերային – հոգեբանական պայթումի մը առաջքն առնելու համար անհետեւան արագահոս յաջողութիւններ պէտք են, ինչ որ զրեթէ անհնար բան է։

ԽԱՉԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ

Ընկերակցութեամբ Ժերար Մալխասեանի եւ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեանի, Խաչիկ Ստամբոլցեան (անդամ ՀՀՇ–ի եւ հիմնադիր «Գիտութիւն» բարեսիրական կազմակերպութեան) Սթրազպուրկ գնաց երկուշաբթի օր (Յուլիս 10) եւ երեքշաբթի օր ունեցաւ կարգ մը չահեկան տեսակցութիւններ։

Ժամը 10–ին, պատուիրակութիւնը ընդունեցաւ եւրոպական Խորհրդարանի անդամ եւ Սթրազպուրկի քաղաքապետուհի Տիկին Քաթրին Թրոթման։ Ցիշենք որ Սթրազպուրկ քաղաքը ստանձնած էր Խաչիկ Ստամբոլցեանի հովանաւորութիւնը, երբ բանտն էր։

Ասոակցութեան դիմաւոր նիւթն էր զօրակցութեան մը կարելիութիւնը Սթրազպուրկի եւ Երեւանի միջեւ։

Նոյն իրիկունը, Խորհրդարանի նախկին նախագահուհի Տիկին Սիմոնն Վէյլ ճաշ մը տուաւ ի պատիւ Խաչիկ Ստամբոլցեանի, որու մասնակցեցան Տիկին Քասանմանեակօ – Սեեւերի, պատասխանատու խորհրդական Տէմօ – Քրիսթիանի խմբակին, Պ Պէօթերինկ, պատասխանատու գերմանական Քրիստոնեայ – Դեմոկրատ խմբակին, Ժան – Լուի Պուրլանժ, ֆրանսական Սէ – Տէ – Էս–ի։

Ունկնդրութիւն մը տուաւ Տիկին Հոֆ (Գերմանիոյ Սէ – Փէ – Տէ–էն), որ նախագահուհին է Խորհրդային Միութեան հետ յարաբերութեանց մարմնին։ Նպաստաւոր ընդունելութիւն գտաւ առաջարկուած խառն պատուիրակութիւն մը–Արեւմտեան Խորհրդարան եւ Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդ – այցելութիւնը Ղարաբաղ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՑՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 6 / 10)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Մարաթոնեան վազք

Լենինգրադի «Սպիտակ գիշերներ» մարաթոնեան համամիութենական Բ. վազքին մասնակցած են նաեւ Գերմանիայէն եւ Ամերիկայէն մարզիկներ։ Խորհրդային Միութենէն վազքի ելած զանազան կարգի հաչմանդամներուն մէջ կային Հայաստանէն եւս երեք ներկայացուցիչ։ Անոնցմէ Յարութիւն Բուլկարեան զրաւած է առաջին, Միքայէլ Մկրտչեան երկրորդ, իսկ Գէորգ Ղասաբեան երրորդ տեղը։

Կռփամարտ

Երեւանի «Դինամօ» մարզասրահին մէջ տեղի ունեցած է կռփամարտի հանրապետական պատանեկան առաջնութիւնը, ուր որոշուած են այն մարզիկները որոնք Օդոստոսին Մոսկուայի համամիութենական մրցաշարքին պիտի մասնակցին։ Ներկայիս, թեկնածուները կը մարզուին Ծաղկաձորի մէջ։

Վազք

Արխանգելսկ քաղաքի վազքարշաւին Խորհ. Միութեան 40 քաղաքներու, Լեհաստանի, Գերմանիոյ, Ռումանիոյ մարզիկներուն հետ մասնակցած են Հայաստանի ներկայացուցիչները։ 10 քմ. վազքին Բ. տեղը զրաւած Հենրիկ Բաբայեան մեկնած է Ռիգա ուր առաջին հանդիսացած է 60 տարեկան մարզիկներու խումբին մէջ։

Սեղանի թենիս

Երեւանի սեղանի թենիսի հանրապետական առաջնութեան յաղթանակ տարած են դինամոյականները. անոնք չուտով կը մասնակցին համամիութենական մրցաշարքին։

***

ՆՈՐ ԽՆՁՈՐԵՍԿ

Գորիսի չրջանի Ներքին Խնձորեսկ գիւղ հաստատուած են Միջին Ասիայէ փոխադրուած չորս ընտանիք եւս։ Վեց տարի առաջ ստեղծուած այս գիւղը այժմ 30 ընտանիք ունի։ Գիւղին նոր բնակիչներէն են նաեւ Բաքուի կոտորածներէն, Սպիտակի երկրաչարժէն փրկուած մարդիկ, որոնցմէ չատերը ապահովուած են աշխատանքով, յարմարաւէտ բնակարաններով։

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՓԻՒՌՔ

Ռուսաստանի Անապա չրջանի Հայերը (Սեւ Ծովի ափ) ստեղծած են իրենց «Յանք» հայկական ընկերութիւնը։ Ծրագրուած է բանալ կիրակնօրեայ հայկական դպրոցներ Անապա քաղաքի, չրջանի գիւղերու եւ աւաններու մէջ։

Նախատեսուած է Հայկաձոր գիւղին մէջ եկեղեցի մը բանալ, կապ հաստատել խորհրդային այլ զաղթավայրերու հետ։

***

«ԱՐՄԷՆՏՈՒՐԻՍՏ»

Ստեղծումէն ի վեր՝ երկու ամսուան մէջ արդէն 300 զբօսաչրջիկ սպասարկած է Երեւանի «Էրեբունի» պանդոկին կից «Արմէնտուրիստ» կոոպերատիւը։ Ան զբօսաչրջիկներու փոխանակում կը կատարէ օտար երկիրներու զբօսաչրջական կազմակերպութիւններու հետ։

Նոր կազմակերպութիւնը զբօսաչրջիկներուն կ'առաջարկէ Երեւանի պանդոկներու յարմարաւէտ սենեակներ, լաւ պոյն ճաշարաններու ծառայութիւնը, պլոտյոններ քաղաքին մէջ ու այլ վայրեր։

«Արմէնտուրիստ»ը համագործակցութեան կը հրաւիրէ արտասահմանեան ըզբօսաչրջային կազմակերպութիւններ։ Գրասենեակը կը գտնուի Երեւանի կեդրոնը՝ Լենին հրապարակի մօտ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ չարունակեց «իր մարդիկը» տեղաւորել, կուսակցութեան կցորդ քարտուղարի պաշտօնին ընտրել տալով իր թեկնածուն՝ ուկրանացի Վլադիմիր Իվաչկօ։ Միւս թեկնածուն էր ծանօթ պահպանողական՝ Լիկաչով։ Նախքան քուէարկութիւնը Կորբաչով ըսած էր. «Իմ ընտրութիւնս՝ Իվաչկօն է, թէեւ երկուքն ալ իրարու մօտ տեսակէտներ ունին»։ Ի յառաջագունէ Ուկրանացիին ընտրութիւնը ապահովուած չէր եւ նրբանցքներուն մէջ տարուած աչխատանքները այնքան լաստեսութիւն չէին պատճառած։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ հանգրդծները ասպարէզ կը կարդան իշխանութեան եւ այս անգամ հարցը աչխատավարձի չի վերաբերիր միայն։ Գործադուլի ձառնարկած են պահանջելով կառավարութեան հրաժարումը եւ Կորբաչովի համար, չարժումը չէ ծնած բանուորական դասուն մէջ, այլ քաղաքական նպատակներ հետապնդողներու գործն է։

3000 ԱԼՊԱՆԱՑԻ եւս պիտի կարենային մեկնիլ Թիրանայի օտար դեսպանատուներէն, ուր ապաստանած են 10 օրէ։ Այս խումբը նաւով կը մեկնի դէպի Արեւմտեան – Գերմանիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԵԾ ՌԱԲԻՆԻՆ՝ Սիթրիւք փորձեց սրբագրել այն անտեղի խօսքերը, զորս արտասանած էր Իսրայէլ («Ամէն մէկ Ֆրանսացի հրեայ Իսրայէլի մէկ ներկայացուցիչն է»)։ Հրէական «Ժուռ Ժ·» թերթին տուած հարցազրոյցի մը մէջ կ'ըսէ. – «Զարմանալի պիտի ըլլար խօսքերս մեկնել որպէս առանց պայմանի նեցուկ մը Շամիրի։ ... Ուզեցի միայն արտայայտել այն միտքը, որ հրեայ ժողովուրդը, աչխարհի մէջ, զօրավիզ է Իսրայէլի, ուր Հրեաները առաջին դիծի վրայ են մեր ժողովուրդին եւ բարոյական ու մշակութային մեր ինքնութեան ամբողջականութեան պաչտպանութեան համար»։

ԼԸ ՓԷՆԸ նահատակի վերածելու բոլոր ջանքերը կը թափուին։ Արդարեւ, բազմաթիւ քաղաքապետեաններ մերժեցին սրահ տրամադրել իր հրապարակային հաւաքոյթներուն, Օթէօյի ձկաբշաւարանի տնօրէնութիւնը, հակառակ Փարիզի քաղաքապետարանի նպաստաւոր կարծիքին, մերժեց վայրը տրամադրել «Կապոյտ, ձերմակ, կարմիր» տօնին (Սեպտեմբերին) եւ ի վերջոյ միայն Թուռ քաղաքն է, որ համաձայնեցաւ «Ամրան Համալսարանի»։ Այս ամբողջը կը կատարուի պատապարելու համար ծայրայեղ չարժումի մը դիրքը եւ Լը Փէնի ելոյթները։ Հարցը հոն է, որ անհանդուրժողութիւնը վտանգաւոր է եւ նման ընթացքներ ակնկալուածին ճիշդ հակառակ հետեւանքները կրնան ունենալ։ Վոլթէր, որ ամբողջ կեանքը պայքարած է ազատութեան համար, կ'ըսէր. – «Կ'ատեմ ձեր տեսակէտները, բայց, գմահ կը պայքարիմ զանոնք արտայայտելու ձեր իրաւունքին համար»։

ԴՆԱՑՔԻՑ ԹՈՒՉԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է

ՎԱՉԳԵՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Դէպի անդունդը գլորուող Կայսրութիւնում անտեսական, սոցիալական բարեփոխումներով հրապուրուելը անիմաստ է եւ չի կարող միաւորել մեր ողջամիտ ժողովրդին: Կոմունխատական Կուսակցութիւնը փոխարինել աւելի լաւ, ազգային կուսակցութեամբ կամ կուսակցութիւններով, «վատ» դեկավարներին՝ «լաւերով», մի գուցէ անհրաժեշտ աշխատանք է, բայց նոյնպէս չի կարող հատուցել մեր ժողովրդին, միաւորել նրան: Ընդհակառակը, եթէ չկայ վերջնական նպատակ, ապա այդ պայքարը միայն կարող է նպաստել ազգի ապականման: Այդ ուղղութեամբ գնալով մեծ ջանքեր թափելով, մենք կը ստանանք հնչին արդիւնքներ: Դժոխքիւն ունի միայն մէկ խնդիր, որի լուծումը չեզ է, որի իրականացումը իսկապէս կը նպաստի մեր ազգի հզօրացմանը, մի նպատակ, որին հասնելու ճանապարհին իշխանութեան հարցը լուծւում է բնական ձեւով, որպէս միջոց եւ ոչ թէ որպէս նպատակ, չարտհայտելով մեր ազգային միասնութիւնը, մի նպատակ, որը միայն կարող է համախմբել ողջ աշխարհի Հայութեանը եւ որը միայն կարող է հանդիսանալ չարժման ձող: դա անկախ պետականութիւնը վերականգնելու հարցն է: Մենք դա դեռ խոր չենք գիտակցում, բայց Մոսկուան արդէն լաւ հասկանում է, որ մենք ուշ թէ շուտ կը գանք այդ եզրակացութեանը: Այդ է պատճառը, որ մեր չարժումը այժմ Կայսրութեան կողմից համարւում է իր համար ամենավտանգաւորը Այսրկովկասում: Մոսկուան, գիտակցելով վտանգը, գերադասում է մեր Հանրապետութիւնում իշխանութիւնը յանձնել իր համար այս նոր ժամանակներում անընդունելի, վարկաբեկուած, հին ժամանակներից մնացած չհամոզ մարդկանց, միայն թէ այն չանցնի ժողովրդին, չարժմանը: Ընդունում են չարեաց փոքրագոյնը: Ժամանակաւոր իշխանութիւն՝ չարժումը չարդելու վիազօրութիւններով: Ինչքան էլ մենք դժգոհենք մեր միասնութեան պակասից, բայց այն միասնութիւնը, որ այժմ յուցաբերում է մեր ժողովուրդը եւ որի նմանը այժմ կարելի է տեսնել միայն Մերձալթեան Հանրապետութիւններում, վախեցնում է Մոսկուային: Դրսից հարուածելը, կազմակերպելով հայ – ադրբեջանական ընդհարումներ, կամ տնտեսական ճնշման գիմելը կարող են միայն նպաստել մեր ժողովրդի միասնութեանը: Դա լաւ են հասկանում Մոսկուայում, եւ խնդիր է դրուած ամէն գնով արագել եւ չարդել չարժումը:

Փորձ կ'արուի, եւ ես համոզուած եմ՝ մօտ ժամանակներս, նոյնիսկ գուցէ չբռպասելով վճռական քայլերի մեր կողմից, յերիւրանքներով չփոթգնել ժողովրդին, գոնէ կարճ ժամանակով վարկաբեկել չարժումը, առաջ մղել անհասկանալի ձեւով քաղաքում ստեղծուած ոչ գինուած ջոկատներ, բանակներ, որոնք գոնւում են իշխանութիւնների վերահսկողութեան տակ, ընդհարումներ ստեղծել ջոկատների միջեւ, այդ ջոկատներին ուղղել չարժման գեկավարների դէմ, գուցէ նոյնիսկ գիմել սեռորի: Եթէ յաջողի գէնքի միջոցով չարդել չարժումը, ապա գրանից յետոյ կարճ ժամանակում իջնաթափուեն ջոկատները (պէտք չէ ինքնախարէութեամբ ըմբռնել, խորհրդային բանակի համար դա գժուար գործ չէ):

Այս ամէնը անելու համար անհրաժեշտ կը լինի Մօտ. Միութեան բոլոր ժողովուրդների, մասնաւորապէս՝ Ռուսների մէջ, ստեղծել հակակրանք հայ ժողովրդի նկատմամբ: Բաւական նոյնանման նպատակի հասան, կազմակերպելով հայ բնակչութեան ջարդեր: Երեւանում նոյն արգիւնքների կը հասնեն՝ կազմակերպելով Նորից Մայիսի 27–ի նման դէպքեր: Դա գժուար չէ, եթէ հաշուի առնենք, թէ ինչ խառնաչփոթութիւն է տիրում գինուած ջոկատների ենթակայութեան եւ ինքնագլուխ գործելու հարցում, եթէ հաշուի առնենք նաեւ, որ երրորդ դասակարգի կրթութիւն ունեցող ամէն մի «խմբապետ», հաւաքելով իր ենթակայութեան տակ 7–10 գինուած տղաներ, հնարաւորութիւն է ստանում անպատիժ բռնագրաւել մեքենաներ, գրամ չորթել, ինքնուրոյն որոշումներ ընդունել ազգի ապագայի վերաբերեալ եւ իր գործողութիւններով ամբողջ ազգը գնել անդունդի եզրին: Երբ Երեւանում գոյութիւն ունեցող եւ իշխանութիւնների կողմից փայփայուած այդ ջոկատները կատարեն իրենց յատկացուած գերը (նոյնիսկ չըգիտակցելով, թէ ինչ են անում), ապա կը գայ նաեւ նրանց վերջը: Պէտք է լուրջ բացատրական, կազմակերպչական աշխատանք վարել ջոկատների հետ: Պէտք է արագ իրագործել Գերագոյն Խորհրդի որոշումը՝ անվտանգութեան խորհուրդ ստեղծելու մասին եւ այն ջոկատները, որոնք չեն ենթարկուի այդ խորհրդին, պէտք է յայտարարուեն օրէնքից դուրս: Բայց այս ամէնը հնարաւոր է իրագործել միայն այն դէպքում, երբ մեր ժողովուրդը, գիտակցելով վտանգը, կը ցուցաբերի վճռական անհանդուրժողութիւն ամէն մի գինուած մարդու նկատմամբ, որը գոնւում է սահմանամերձ գօտուց այս կողմ, նաեւ գինուած մարդու կողմից մարդկային արժանապատուութիւնը վիրաւորող ամէն մի ոտնձգութեան հանդէպ: Պէտք է նաեւ մեծ աշխատանք թափել Մօտ. Միութեան ժողովուրդներին մեր դիրքորոշումը, խնդիրները, գործելակերպը բացատրելու համար, պէտք է ստեղծել բարենպաստ հասարակական կարծիք:

Անկախութեան ճանապարհով գնալու համար մեզ պէտք է միասնութիւն: Եւ մենք կը հասնենք այդ միասնութեանը: Բայց գոյութիւն չունի վերացական միասնութիւն, միասնութիւնը ստեղծւում է միայն մի ինչ-որ վեհ գաղափարի, իրականանալի նպատակի շուրջ: Այդ նպատակը, այդ գաղափարը անկախութիւնն է:

Մեր կողմից սահմանադրական եղանակով անկախութեան գնալը յառաջացնում է բազմաթիւ խնդիրներ, որոնցից ամենադժուարը երեւի Նախիջեւանի հարցն է (որը պայմանաւորուած է նրա կըզգիացած վիճակով): Կանդ չառնելով այդ իսկապէս բարդ հարցի հնարաւոր լուծումների տարբերակների քննարկման վրայ՝ անցնենք Արցախի հարցին:

Այդ հարցի յետագայ ընթացքը եւ մեր անելիքները լաւ հասկանալու համար անհրաժեշտ է ի հարկէ խոր վերլուծութեան ենթարկել Ղարաբաղեան չարժման նախորդ շրջանի ամբողջ քաղաքական պատմութիւնը: Առերես երեւացող վազվզոցի, հանրահաւաքների, գործադուլների, կոտորածների, Մոսկուայում, Երեւանում եւ Բաքւում ընդունուած որոշումների տակ թաքնուած էր բարդ, ոմանց համար անհասկանալի խաղ, շահերի բախում, երբեմն նուրբ քաղաքականութիւն: Հարուածներ ու հակահարուածներ: Բազմաթիւ հարցեր: Հրահրուե՞լ է արդեօք Ղարաբաղեան չարժումը, թէ՞ բնական ձեւով է յառաջացել: Ի՞նչ իմաստ ունէր գնալ սահմանադրական ուղիով, եթէ առջեւում պարզ նշմարւում էր սահմանադրութեան 78-րդ յօդուածով ստեղծուած սահմանադրական փակուղին: Ինչո՞ւ էր Մոսկուան պաշտպանում Ադրբեջանին: Արդեօք մենք մեզ ճի՞շդ պահեցինք Սումգայիթի ողբերգութիւնից յետոյ: Ո՞վ կազմակերպեց Սումգայիթը եւ ինչո՞ւ: Ի՞նչով բացատրել բանակի այն հսկայական գերը, որ նա կատարեց 1988 թ. Նոյեմբերին Ադրբեջանից Հայերին դուրս հանելու եւ Հայաստանից Ադրբեջանցիներին տեղահանելու գործում: Ինչո՞ւ ձերբակալուեց «Ղարաբաղ» կոմիտէն եւ գրանից յետոյ Արցախում ստեղծուեց յատուկ կառավարման կոմիտէ: Ադրբեջանի կողմից Հայաստանը չըջափակման ենթարկելը արդեօք անբարոյականութի՞ւն էր, թէ՞ մի սրամիտ եւ ազդեցիկ քաղաքական քայլ: Ինչո՞ւ Նոյեմբերի 28–ի որոշումը ընդունելիս Մերձալթեան ներկայացուցիչները մեր դէմ քուէարկեցին: Ինչո՞վ բացատրել, որ չընայած դեռեւս «Ղարաբաղ» կոմիտէի ձերբակալուած ժամանակ առաջարկուել էր Գերագոյն Խորհրդում որոշում ընդունել այն մասին, որ Արցախը Հայաստանի անբաժանելի մասն է, բայց մենք դէմ էինք այդպիսի որոշում ընդունելուն: Ինչո՞ւ «Ղարաբաղ կոմիտէն» Դեկտեմբերի 1–ին պարտադրեց Գերագոյն Խորհրդին՝ որոշում ընդունել միացեալ Հանրապետութիւն ստեղծելու վերաբերեալ: Ճի՞շդ էր, արդեօք, այդ որոշումը, թէ՞ սխալ: Ինչո՞վ բացատրել, որ 1989 թուականի աշնանը Հայաստանի չըշխմների քարտուղարները, գործարանների տնօրէնները, կենտկոմը աշխատում էին իրենց ձեռքը վերցնել Ղարաբաղեան չարժումը, եւ յանկարծ այն ապատուրուեցնելով էր ստեղծուում, որ «Ղարաբաղ» կոմիտէն այլեւս չի զբաղւում Ղարաբաղի հարցով:

Այս ամէնը եւ բազմաթիւ ուրիշ հարցեր դեռ սպասում են վերջաւորութեան, սպասում են իրենց քաղաքական մեկնաբանմանը: Պէտք չէ վնասել բարդ դատաղրութիւնները: Այս բոլոր հարցերն ունեն պարզ օրամաբանական պատասխաններ, բայց կարեւորն այն է, որ դրանք բոլորը կապուած են իրար հետ, պատահական չեն եւ կազմում են մէկ քաղաքական չղթայ: Նչուած հարցերի պատասխանները, երեւոյթների բացատրութիւնը մի առանձին յօդուածի նիւթ կարող է լինել: Ինչ վերաբերում է հարցի ապագայ ընթացքին, ապա կարճ ասեմ՝ մենք, ի հարկէ, պէտք է փորձենք միս ու արիւն լցնել Դեկտեմբերի 1–ի որոշման մէջ, բայց այդ որոշումը դեռ երկար ժամանակ իրականացնել հնարաւոր չի լինի: Նոյնիսկ աւելին, որոշ դէպքերում կ'օգտագործուի մեր դէմ: Այդ որոշումը եւ նրա իրականացման ուղղութեամբ տարուելիք հնարաւոր աշխատանքները պէտք է համարել առայժմ մեր ներքին գործը՝ չհմտկահաղելով այն ուրիշների մօտ: Արտաքին աշխարհին Արցախի հարցը պէտք է չըռնակի ներկայանալ իր բնական տեսքով, այսինքն որպէս մի հարց, որի հիմքում ընկած է ազգերի ինքնորոշման իրաւունքը եւ մարդու իրաւունքների պաշտպանութեան սկզբունքը, առանց կապելու այդ հարցը Հայաստանի հետ: Շատ կարեւոր քաղաքական նշանակութիւն ունի այն հանգամանքը, որ մի քանի ամիս է արդէն ինչ Արցախը փաստօրէն առանց Հայաստանի միջամտութեան, չարունակում է պայքարել իր ինքնուրոյնութիւնը պահպանելու համար: Դա եւս մէկ անգամ ապացուցում է ողջ աշխարհին, որ Արցախի պայքարը իսկապէս ինքնուրոյն պայքար է յանուն իր ազատութեան՝ հիմնուած վերը յիշատակուած միջազգային իրաւունքի սկզբունքների վրայ: Միջազգային իրաւունքի այդ սկզբունքները, ի հարկէ, սոսկ վերացական են եւ ինքնըստինքեան ոչ մի հարց չեն լուծում, եթէ նրանց եռեւում չի կանգնած չհաղթահարած ու կարող մի ուժ: Բայց դրանք ամբողջ աշխարհի կողմից ընդունուած միջազգային իրաւունքի այն սկզբունքներն են, որոնք անտեսել չի կարող եւ ոչ մի պետութիւն, եւ որոնք իրաւական եւ բարոյական հիմք են հանդիսանում յանկացած ազգային – ազատագրական պայքարի համար: Առանց պայքարի ոչ մի հարց չի լուծւում, բայց յաղթանակին հասնելու համար միայն մերկ ուժը յաճախ բաւական չի լինում, կարեւոր նշանակութիւն է ունենում նաեւ բարենպաստ հասարակական կարծիքը: Այս կապակցութեամբ նկատենք, որ ճիշդ է, ի հարկէ այն կարգախօսը, ըստ որի մենք յոյսերս պէտք է դնենք միայն մեր ուժերի վրայ, բայց դա չի նշանակում, որ մենք պէտք է արհեստականօրէն մեկուսացնենք մեզ՝ ընդունելով բոլորից նեղացածի կեցուածք: Զարժի մի ծայրայեղութիւնից միւսն ընկնել:

Հաշուի առնելով իրական հնարաւորութիւնները, պէտք է աշխատել ոամկան տեսակէտից Արցախը զարձնել անմատչելի բերդ, ապահովելով նրանում ազգային կազմի գոնէ ներկայ վիճակը, իսկ քաղաքական, տնտեսական տեսակէտից անհրաժեշտ է պահպանել եւ խորացընել Արցախի ինքնուրոյնութիւնը, հաշուի առնելով, որ այն ուղղութիւնը, որով այժմ գնում է Մօտ. Միութիւնը, կարող է նպաստաւոր լինել այդ խնդրի իրականացման համար (ղղուչութեամբ կարելի է օգտուել նաեւ կենտրոնում յառաջացող հակասութիւններից):

Եւ մէկ էլ մի բան՝ պէտք չէ ենթարկուել կենտրոնի այն չանտաժին, որը մեր անկախութիւնը կ'աշխատի կապել Ղարաբաղի հարցի հետ: Մեր կողմից անկախութիւն հռչակելը եւ կիսատնկախ վիճակում մնալը, սպասելով դէպքերի զարգացմանը, աւելացնում է մեր՝ Արցախի հարցի լուծման հնարաւորութիւնները: Այդ հարցը լուծելու տեսակէտից ոչ մի նոր հեռանկար չի բացուի մեր առջեւ, եթէ մենք չարունակենք մնալ Մօտ. Միութեան կազմի մէջ:

Խօսելով անկախ հայկական Հանրապետութեան գոյութեան երաշխիքների մասին, բնական ձեւով յիշատակում է Թուրքիայի պէս հարեւան ունենալու վտանգը: Մենք արդէն նշեցինք, որ Մօտ. Միութեան կազմի անկառավարելի փլուզման դէպքում կարող է վտանգ յառաջանալ, որ Թուրքիան մի պահ չեղուելով ներքին զարգացման իր ընտրած ուղուց, կարող է փորձել կլանել Կայսրութեան գիւրամարս բեկորների մի մասը: Դա այն կարեւոր պատճառներից մէկն է, որ ստիպում է մեզ առաջարկելու չտապել անկախութիւն ստանալ՝ մինչ այդպիսի հնարաւոր վտանգաւոր պահի առաջ գալը: Դատողութիւնների այն մասի հետ, որ Թուրքիան կարող է փորձել կլանել բեկորների մի մասը, բոլորը հեշտութեամբ համաձայնում են, բայց շատերը համաձայն չեն այն մտքին, որ Թուրքիան ընտրել է ներքին զարգացման այնպիսի ուղի, որ խաղաղ պայմաններում հնարաւոր է Թուրքիայի եւ Հայաստանի գոյակցութիւնը: Որպէս ապացոյց մի չքա բերում են Կիպրոսի օրինակը: Ես մանրամասն չեմ քննի Կիպրոսի խնդիրը, ուղղակի բերեմ հանրայայտ փաստեր, ընթերցողին թողնելով ինքնուրոյն դատողութիւններ անելու այդ փաստերի շուրջը: Նկատենք միայն, որ հարեւան անկախ Պետութիւնների խաղաղ գոյակցութիւնը երաշխաւորւում է ո՛չ միայն իր զարգացման ուղու վերաբերեալ նրանցից իւրաքանչիւրի ընդունած որոշումով, ո՛չ միայն ռազմական ուժի չնորհիւ հակառակ կողմի մէջ յառաջացած զսպուածութեամբ, այլեւ միջազգային պարտաւորութիւններով, բազմաթիւ երկրների շահերով, հաւասարակշռութիւն պահպանելու միտումով: Նուաճումները հնարաւոր են դառնում, երբ այս կամ այն ձեւով խախտւում է միջազգային պարտաւորութիւնների չղթան, երբ անկայուն վիճակ է ստեղծւում ռեգիոնում, տեղի են ունենում յեղափոխութիւններ եւ յեղաշրջումներ, երբ փոխւում է այլ երկրների շահերի ուղղուածութիւնը եւ, բացի դրանից, գոյութիւն են ունենում քիչ թէ շատ բաւարար հիմքեր ռազմական ուժի միջամտութեան համար: Այդ տեսակէտից նոյն վիճակում են գտնւում գրեթէ բոլոր անկախ Պետութիւնները, իւրաքանչիւրի գոյութիւնը ապահովւում է ռազմական ուժով, վարած քաղաքականութեամբ, միջազգային պարտաւորութիւններով եւ ռեգիոնում տիրող կայունութեամբ: Այժմ անդրադառնանք Կիպրոսի պատմութեան որոշ փաստերի չարադրմանը:

1925–ից Կիպրոսը անգլիական գաղութ էր: 1955–ից սկսւում է ազգային–ազատագրական պայքարը անկախ Պետութիւն ստեղծելու նպատակով: 1959 թ. երեք չհաղթահարած երկրների՝ Անգլիայի, Թուրքիայի, Յունաստանի միջեւ կնքւում է Ցիւրիխ – Լոնտոնեան պայմանագիրը, ըստ որի այդ երկրները հանդիսանում են Կիպրոսի անկախութեան երաշխաւորներ, ճանաչելով նրա անկախութեան իրաւունքը: Ըստ այդ պայմանագրի, Անգլիան ստացաւ կղզում ռազմական բազաներ ունենալու, իսկ Յունաստանն ու Թուրքիան՝ զօրամասեր պահելու արտօնութիւններ: 1960 թ. Կիպրոսը ընդունում է սահմանադրութիւն, ըստ որի նրա պրեզիդենտը պէտք է լինի ազգութեամբ յոյն, փոխպրեզիդենտը՝ թուրք, պառլամենտի 35 դեպուտատներին ընտրում է յունական համայնքը, 15–ին՝ թուրքականը: 1963 թ. տեղի է ունենում ընդհարում երկու համայնքների միջեւ, որից յետոյ թուրքերը հրաժարւում են մասնակցել Կիպրոսի խորհրդարանի, կառավարութեան եւ պետական այլ հաստատութիւնների աշխատանքներին: 1967 թ. ստեղծւում է թուրքական զօրաջոկ վարչութիւն: 1974 թ. սրուեցին Յունաստանի եւ Թուրքիայի յարաբերութիւնները Եգէական ծովում յայտնաբերուած նաւթի հանքավայրերի պատկանելիու-

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Ս. Կարապետ Մայր Եկեղեցի այցելած է, Յունիս 26, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.։ Ա-րեմաեան Թեմի առաջնորդ՝ Տաթեւ Աբգ. Սարգիսեանի բարի գալուստի խօսքերէն ետք, Կաթողիկոսը իր պատգամը ուղած է Հոլիվուտի հայութեան։ Ան նշած է թէ 1988 Փետրուարէն ի վեր հայ ժողովուրդը փոխուած է, Հայաստանէն ներս թէ Սփիւռքի տարածքին։ Կաթողիկոսը յիշած է նաեւ թէ 550 տարուան պիտոը յիշած է նաեւ թէ 550 տարուան ընթացքին երկրորդ անգամ ըլլալով, Կիլիկիոյ Կաթողիկոս մը կ'այցելէ Ս. Էջմիածին՝ մէկ տարուան մէջ երկու յատուկ առիթներով։ Ան յատուկ շեշտը դրած է Լիբանանի եւ յատկապէս Լիբանանահայութեան կացութեան, անդրադառնալով թէ անոնք բախտաւոր օրեր կ'ապրին մասնաւորապէս վերջին չորս ամիսներու ազգերգական իրավիճակին համ։

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Սէքսըն Օաիթորիում»ի մէջ, Յունիս 17, «Շամլեան» ազգային վարժարանի հայ գրքի անտեսական յանձնախումբին ի նպաստ տրուած համերգին ներկայ եղած է չուրջ 2500 հոգի։ Յանձնախումբին կողմէ բացման խօսքով հանդէս եկած է տոքթ. Ալեք Տէր – Պողոսեան։ Պոսթընի 90 հոգիէ բաղկացեալ «Երեւան» երգչախումբ – նուագախումբի կատարումով հնչած են ժողովրդային երգեր։ Ելոյթ ունեցած են նաեւ Հայաստանէ եկած մենակատարներ՝ Ռուբէն Մաթեւոսեան ու Ռայիսա Մկրտչեան։ Երգչախումբը փոխն ի փոխ ղեկավարած են հիմնադիր – խմբավար՝ Օշական Վարդապետ Մինասեան եւ հայրենի երգահան – խմբավար Մելիք Մաւիսեաքեան։ Աւարտին, վարժարանի հոգաբարձութեան ատենապետ Սահիան Գասպարեան դնահատանքի խօսք ըսած է հայ գրքի արտեսական յանձնախումբին, որ ձեռնարկած է վարժարանի Ա.–էն Թ. կարգերուն համար արեւելահայերէն լեզուի դասագրքերու հրատարակման ի նպաստ դրամահաւաքի մը։

Վենետիկի Բնակիչներուն Սարսափը

Այս զարուն, միայն ռումբերն ու կենսոլորտի ապականումը չեն, որոնք քաղաքի մը գոյատեւման կը սպառնան եւ աւեր կը սփռեն...

Ժամանակին, Վենետիկը եւրոպական մշակոյթի մայրաքաղաքն էր։ Ջրանցքներու ոսոտայններով եւ փառահեղ պալատներով հռչակաւոր կղզին երկար տարեկնկտլու վտանգին տակ էր։ Այսօր, բազմաթիւ պատասխանատուներ այլ մտահոգութիւն ունին։ Իտալական կառավարութիւնը Վենետիկը թեկնածու դրած է 2000 թուականին կայանալիք համաշխարհային «Էքսփօ 2000»ի ցուցահանդէսին։ Մշակութային բազմաթիւ գործիչներ արդէն իսկ սարսափած են չորս ամսուան ընթացքին 30 միլիոն զբօսաշրջիկ դիմաւորելու հեռանկարէն։ Անոնք այս ծրագիրը անցնող վերջին հարիւրամեակի ամէնէն լուրջ վտանգը կը համարին։

Յամենայնդէպս, այս վախը անտեղի չէ։ Ամէն տարի 10 միլիոն զբօսաշրջիկ Վենետիկ կ'այցելէ։ Գարնան, երբ Վենետիկի աւանդական դիմակահանդէսները տեղի կ'ունենան, դրեթէ անկարելի կ'ըլլայ կղզիին վրայ շրջապտիլը։ Թանգարաններու եւ պալատներու մէջ խռնուելով, հետաքրքիր զբօսաշրջիկներ անդիտակցաբար վնաս կը հասցնեն դարաւոր որմաքանդակներուն եւ կառոյցներուն։

Անցեալ ամբան դառն փորձառութիւնը շատ բան կ'ըսէ Վենետիկի բնակիչներուն։ Երբ փինք Ֆլոյտ խումբը երգահանդէս մը տուաւ Ս. Մարկոս հրապարակին վրայ (որուն ներկայ էր 200 հազար հանդիսատես), շրջապատի կառոյցներուն մարմարեայ սիւները վնասուեցան։ Երգահանդէսէն ետք, ոստիկանութիւնը 4 օր անդադար աշխատեցաւ, մաքրելու համար ստեղծուած աննկարագրելի աղբակոյտը եւ անհետացնելու աւերը։

Ցուցահանդէսը կազմակերպողները կը փորձեն համոզել, որ ան տեղի պիտի ունենայ քաղաքէն 10 մղոն հեռու, ինչ որ սպառնալիք մը չէ Վենետիկի համար։ Սակայն, Վենետիկի նրբագեղ դիմագիծը անվթար պահելու ձգտող մարդիկ հաւանական կը նկատեն, որ այցելուները ուրիշէն օգտուին եւ քաղաք այցելեն։ Սա կը նշանակէ, թէ օրական քառորդ միլիոն մարդ կրնայ ողողել քաղաքը, որուն բնակչութիւնը չանցնիր 80 հազարը։

Վենետիկի բնակչութիւնը եւս զոհ չէ «Էքսփօ 2000»ի համար Վենետիկի թեկնածութեան դաղափարին։ Արհամարհելով այս պատճառով ստեղծուելիք չհասած զանազան գործերը, բնակիչները տեղափոխուելու մեծ դժուարութիւն պիտի ունենան։ Զբօսաշրջիկութեան եռուն եռանկիներուն՝ անոնց ապրած փորձառութիւնը թարմ է յիշողութիւններու մէջ։ Ջրային փոխադրամիջոցները զբօսաշրջիկներով լեցուած կ'ըլլան, իսկ ամբողջ օրը աշխատած ու յոգնած մարդիկ իրիկնադէմին ստիպուած կ'ըլլան ժամերով փողոցը սպասել ... փոխադրամիջոց մը դտնելու համար։

Վերջերս, Փարիզի մէջ, 48 երկիրներ միացեալ ժողով մը պիտի դումարէին եւ պիտի ճշդէին «Էքսփօ 2000»ի վայրը։ Զբօսաշրջիկութիւնը արդիւղ միջազգային որեւէ օրինք գոյութիւն չունի։ Երկիր մը կրնայ մերժել զբօսաշրջիկներու այցելութիւնը միայն ա՛յն պարագային երբ անոնց դէմ ֆիզիքական վտանգ մը գոյութիւն ունենայ տուեալ երկրին մէջ։ Վենետիկցիները նոյնիսկ կը վախնան, որ ցուցահանդէսէն ետք անկարելի ըլլայ կղզիին վրայ բնակիլը։

ԿՈՃՂԵՐՈՒ ՎՐԱՑ
ԴՐՈՒԱԾ ՀԻՄԵՐ

Հինգերորդ դարուն, Ադրիականի հիւսիսային ափերուն բնակիչները Իտալիոյ կղզեակներուն վրայ հաստատուեցան եւ հիմնեցին այսօրուան Վենետիկը։ Անոնց դիմադրաւած առաջին դժուարութիւնը բնակարաններու կառուցումն էր։ Հարկ էր խոտաւոր յաճախակի ողողումներու աւերէն։ Հետեւաբար, անոնք գերաններ դործածեցին։ Հետագային, երբ բնակարանները սկսան բարդ կառոյցներու վերածուիլ, քարն ու աղիւսը փոխարինեցին փայտը։

Այսուհանդերձ, անկարելի էր խուսափիլ փայտակոյտերու դործածութենէն։ Այսօր, Վենետիկի չէնքերուն հիմերը ամրացած են կղզիներուն ցեխոտ յատակին տեղաւորուած միլիոնաւոր կոճղերու բլրակներուն վրայ։ Ս. Մարկոս մատրան, Ռիալթօ կամուրջին եւ զանազան նման ճարտարապետական հրաշալիքներ չուրին վրայ կը կենան հազարաւոր գերաններու շնորհիւ։ Կարելի է ըսել, թէ Վենետիկը նստած է սոճիներու անտառի մը վրայ։ Այս ծառերուն բները անտաշ եւ չարքաշ ըլլալով՝ կրնան երկար տարի դիմադրել ջուրի հոսանքներուն...

Վենետիկի նախարնիկները ո՛չ միայն ամրապնդած են գետինը իրենց բնակարանները կառուցելու համար, այլեւ ջրանցքներու բարդ ցանց մը չինած են։ Անդուգական քաղաքի մը յատակագիծը պատրաստած են եւ մեծ ջրանցքի մը կողքին, բազմաթիւ փոքր ջրանցքներով 118 կղզիներու միջեւ հաղորդակցութիւն հաստատած են։ Իսկ հետիոտն տեղափոխուիլ փափաքողները կրնային 400 կամուրջ օգտագործել։

Շէյքսփիրի թատերախաղերուն մէջ, Վենետիկը միշտ ներկայացուած է իբրեւ «փտած» ընկերութեան օրրան։ Սակայն, անդրժելի է ա՛յն իրողութիւնը, որ Վենետիկի պալատները, եկեղեցիները, թանգարանները ու բնակարանները ժամանակով խոտացի բնակիչներուն ծովային զարգացած վաճառականութեան եւ հողային նուաճումներուն յաւերժական փաստերն են։ Կոնտոլներու մէջ նստած, դարաւոր ջրանցքներէն նաւարկելով, կարելի է յատակօրէն տեսնել հռոմէական, դոթական, Վերածնունդի եւ Պարոք շէնքերու ճարտարապետութեան այլազանութիւնն ու ճոխութիւնը։ Աչխարհահռչակ արուեստագէտներ իրենց դլուխ դործոցներով դրախտային աշխարհի մը վերածած են Վենետիկը։

**

Ինչ կը վերաբերի կոնտոլներուն, «Վենետիկն իւր կոնտոլներով» հպարտանալու քիչ առիթ պիտի ունենայ ապագային։ Կոնտոլ չինողներ համաբերայ գոյութիւն չունին։ Կոնտոլներուն արտաքին տեսքը պահելով, «գործնական» մարդիկ սրընթաց նաւակներ չինած են, որոնք անդադար ջուրով կ'ողողեն պատմական կառոյցներն ու կամուրջները, ինչպէս նաեւ անցորդները...

Եւ երեւակայել, որ Վենետիկի ջուրերը թունաւոր ըլլալու ատիճան ապականած են...

Հաւաքեց՝ Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

AIM

ARMENIAN INTERNATIONAL MAGAZINE

«Թայմզ»ի ծաւալով, լոյս տեսած է հայկական այս նոր պարբերականին առաջին թիւը (1990, Յուլիս)։ Ամբողջովին անգլերէն եւ արդիական ամերիկեան մամուլի ըմբռնումով, դոնէ ըստ առաջին տպաւորութեան մը։

Հրատարակիչը է Զարմիկ Նազարեան, վարչական պատասխանատուն՝ Վարդան Ոսկանեան։ Խմբագրական կազմին մէջ են. – Գէորգ Իմիրզեան, Արայ Գալայճեան, Օշին Քէչիչեան, Յարութ Սասունեան եւ Ռաֆֆի Զուպուքեան։

Ա.Ի.Մ. լոյս կը տեսնէ Կլէնտէյլ (Կալիֆորնիա)։

Հասցէն է.–
P.O.B. 3296, Manhattan Beach
(CA 90266) U. S. A.

թեան հարցի կապակցութեամբ։ 1974–ի Յուլիսին Կիպրոսի յունական զինուորական հնուպիւնը խռովութիւն բարձրացուց օրինական կառավարութեան դէմ՝ պահանջելով կղզին միացնել Յունաստանին։ Դրան յաջորդեց Թուրքիայի զօրքերի ներխուժումը կղզի, որոնք 1974–ի Յուլիս – Օգոստոսի ընթացքում զաւթեցին Կիպրոսի տարածքի 40%–ը։ ՕԹԱՆ–ի երկրների եւ Միր. Միութեան չահերի միջեւ յարաձայել էր հաղուագիւտ ներդաշնակութիւն այս ներխուժման չուրջը. ոչ մէկը չիմամեց, արուեցին սոսկ պաչտօնական յայտարարութիւններ հասարակական կարծիքը հանդստացնելու նպատակով։ Յունաստանում 74–ի Յուլիսին զինուորական վարչակարդը հեռացաւ իչխանութիւնից, իչխանութեան գլուխ անցաւ Ք. Գարամանլիսի կառավարութիւնը, որը եւ 1974–ի Օգոստոսի 14–ին յայտարարեց ՕԹԱՆ–ի ռազմական կազմակերպութիւնից Յունաստանի դուրս գալու մասին։ 1975–ի Փետրուարին Կիպրոսի Թուրքական համայնքի դեկավարութիւնը միակողմանիօրէն յայտարարեց Կիպրոսի Ֆեդերատիւ Պետութիւն ստեղծելու մասին։ Այժմ Կիպրոսի Հանրապետութիւնից զատուած տարածքը միաւորուած չէ Թուրքիայի տարածքին, այլ ուղղակի այդ տարածքի վրայ հռչակուած է նոր անկախ Պետութիւն, որը ճանաչել է միայն Թուրքիան։ Աչխոյժ բանակցութիւններ են դնում տարբեր չահադրդռուած երկրների միջեւ Կիպրոսի հարցի չուրջը։ Ներկ. Միութիւնում տեղի ունեցող դործընթացների չնորհիւ Թուրքիայի նչանակութիւնը ՕԹԱՆ–ի երկրների համար բնականոն ձեւով իջնելու է, եւ չատերը յոյս ունեն, որ ուչ թէ չուտ կը վերականդնուի Կիպրոսի միասնական անկախ Պետութիւնը կղզու ամբողջ տարածքում։

Անկախութեան հետ կապուած եւս մէկ հարց կայ, որը չատ է յուզում մեր ժողովրդին։ Ինչպէ՞ս պէտք է իրականացուի Թուրքիայի կողմից զաւթուած եւ այժմ դրեթէ հայկական բնակչութիւն չունեցող մեր պատմական հողերի վերամիաւորումը Հայաստանի Հանրապետութեանը, չէ՞ որ անկախ Պետութեան վերականդնումով մենք, այնուամենայնիւ, համարեա բոլոր առպարէզներում անհամեմատ աւելի թոյլ կը լինենք, քան Թուրքիան։ Ես չգիտեմ, եւ եթէ մէկը առաջարկի իրականանալի մի ծրագիր մեր հողերի միաւորման նպատակին հասնելու համար, ես համոզուած եմ, մենք ամբողջ ազգով կը միաւորուենք, կեանք ու հոգի չենք խնայի այդ դործի համար։ Բայց մի բան հաստատ գիտեմ՝ այն յոյսերը, որ Ռուսաստանը մի օր կը վերադառնայ իր ծաւալապաչտական քաղաքականութեան, հնարաւորութիւն կ'ունենայ խլել Թուրքիայից հողերը, դրանից յետոյ այդ հողերը կը տայ մեզ եւ յետոյ կը քանդուի որպէս կայսրութիւն, հնարաւորութիւն տալով մեզ ունենալ Միացեալ Անկախ Հայաստան, լիովին անհիմն են, մեր ժողովրդին տանում են դէպի անդործութիւն եւ ստրկութիւն, դատապարտելով մեզ վերանալու աչխարհի երեսից որպէս ազգ։ Նոյնչափ անհիմն են այն յոյսերը, որ ՄԱԿ–ի կողմից 1915 թուականի մեր ցեղասպանութեան ճանաչումը (որը ինքնին կարեւոր նչանակութիւն ունի մեր ժողովրդի համար) կարող է յանդեցնել այն բանին, որ մեր հողերը վերադարձնեն մեզ։ Այժմ մի ակ յոյսը, որ ես տեսնում եմ, դա այն է, որ պատմական անկանխադուչակելի եղելութիւնները, որոնք մեզ հնարաւորութիւն կարող են տալ լուծելու մեր հողային հարցերը, պէտք է դիմաւորել որպէս անկախ մի ազգ, Պետութիւն եւ ոչ թէ որպէս Ռուսաստանում լուծուող մի էթնիկական միաւորում։ Աւածս ինչ խօսք, չի նչանակում, որ մենք պէտք է մոռանանք մեր հողային պահանջները, խօսքը պարզապէս նրա մասին է, որ պահանջատիրութիւնը չի կարող մեզ համար այժմ լինել ազգային-պետական քաղաքականութիւն։ Այն պէտք է լինի տարբեր հասարակական կազմակերպութիւնների, հայրենակցական միութիւնների միաւորող դաղափար, միչտ պահուի մեր ժողովրդի յիչողութեան մէջ, մեր երիտասարդութեան եւ բազանքը հանդիսանայ, մինչեւ որ հնարաւորութիւն կը ստեղծուի այդ խնդիրը լուծելու։ Նոյն կերպ է վերաբերւում նոյնանման հարցին հզօր Գերմանիան։

Անդլիացիներն ասում են, որ ունեն երկու հզօր զէնք՝ միջուկային ռումբ եւ իրենց ժողովրդի պատմութիւնը։ Մենք չունենք առաջինը, չենք օգտւում երկրորդից։ Ժամանակն է, որ մեր պատմաբանները ու զրողները հրաժարուեն մեր ժողովրդին թուլացնող լացկանութիւնից, մեր պատմութեան միայն դժբախտ էջերը յիչատակելու մորմոքից։ Մենք հզօր ազգ ենք եղել եւ նորից պէտք է դառնանք հզօր։ Մենք համարուել ենք Արեւելքի լաւագոյն զինուորները, աչխարհին տուել ենք մեր անզուգական ճարտարապետութիւնը, պետութեան կորստից յետոյ խաղաղ առեւտրական միջոցներով ներխուժել եւ հսկայական կչիռ ենք ստացել Հնդկաստանում, Զինաստանում, Անդլիական պառլամենտում է հնչել այն խօսքը, թէ առանց Հայերի հետ համադործակցելու հնարաւոր չէ նուաճել Հընդկաստանը, մենք կանդնած ենք Ռեֆորմացիայի ակունքների մօտ, որը յեղաչրջեց Եւրոպան եւ յանդեցրեց ժամանակակից քաղաքակրթութեան յառաջացմանը։ Աւտուած մեզ պահպանել եւ տարել է հազարամեակների փորձութիւնների միջով ոչ այն բանի համար, որ մենք այժմ մեր անգործութեան եւ անվճռականութեան պատճառով դատապարտենք մեր ազգը վերացման... Վախկոտները, թոյլերը թող հեռանան հայրենիքից, դա ազգի փուչն է, թող մնան ուժեղները, նրանք, որոնք ձգտում են իրենց հայրենիքում մարդուն արժանավայել կեանքով ապրել, նրանք, ովքեր հաւատք ունեն մեր ազգի ապագայի հանդէպ, նրանք, որոնք իրենց էութեամբ իսկ Հայ են, հայերէն մտածող, մեր նախնիների պատմութեանը, մեր հողին ու ջրին կառչած։ Եւ մենք ուս–ուսի տալով՝ նորից կը վերականդնենք մեր նախկին հզօրութիւնը, մեր Պետութիւնը։

(Շար. 5 եւ վերջ)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Պօմոն)։ –

Գրիգոր Պօյաճեան ի յիշատակ իր ծնողաց՝ Փիլիպպոս եւ Մարիամ Պօյաճեանի, իր եղբօր՝ Գարեգին Պօյաճեանի եւ իր Թոռան՝ Էտկար-Գարեգին Պօյաճեանի կը նուիրէ 500-ական Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԼՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն» Բիւրանոց» մանուճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մարիամ Նեթիլեանի եւ Նեթիլեան ընտանիքի բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն եւ մօրեղբօր՝ Գաբրիէլ Նեթիլեանի մահուան առթիւ։

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մարիամ Նեթիլեանին եւ Նեթիլեան ընտանիքի բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն եւ մօրեղբօր՝ Գաբրիէլ Նեթիլեանի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է Տիկին Արուսեակ Վանէսեանէ 1000 Ֆր. իր քեռայրին՝ Աւետաւր Ձապուրեանի մահուան առթիւ, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան վարժարանին համար։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար։ Ամբող շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չկատարուի։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հ. Բ. Ը. Մ. Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէնն եւ ֆրանսերէնին լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ։

Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին.–

***

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

ԾԱԽՕՒՄ Է

Հայաստանի Հանրապետութեան լրիւ չարքը (13 *հատոր*) *մատչելի պայմաններով։*

Դիմել իրիկուններըը. –
40 – 30 – 13 – 17

Ecole TEBROTZASSERE recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծննդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% *Թ.Վ.Ա.* (*տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը*)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8*րդ* (12-13 *տող*) *մնացեալին։*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION DE PARIS

Depuis quelques jours, les écoles, collèges et lycées ont fermé leurs portes.

La grande transhumance estivale a commencé.

Pour les écoles arméniennes hebdomadaires, l'année scolaire s'est, elle aussi, achevée.

Cette année encore, un certain nombre d'élèves a présenté l'arménien au baccalauréat et obtenu de bonnes notes. Il faut s'en réjouir et encourager cette démarche.

Mais pas à n'importe quel prix !

L'honnêteté voudrait que l'on s'interroge sur le contenu des examens d'arménien,, sur les notes obtenues, sur le niveau réel des élèves méritantes, certes, comparé au niveau requis pour les langues, dans les examens de fin d'études.

On doit s'interroger également sur les motivations, pour certains élèves, dans le choix de la langue arménienne.

On constate trop souvent, hélas, qu'il y a là, l'assurance d'obtenir quelques points en plus.

L'arménien est une langue vivante, difficile certainement, mais qui a la même valeur que les autres langues.

Pour nous Arméniens, égarés sur des terres d'accueil, elle a une valeur particulière.

Le maintien de l'arménité, la préservation de notre identité, passent par son apprentissage. C'est grâce à elle que nous pourrons faire de nos enfants des Arméniens responsables, capables de faire connaître notre culture, de la transmettre et pourquoi pas, d'en créer ou d'en recréer une complémentaire de celle existant en Arménie.

La connaissance de notre langue est une nécessité, un devoir et doit, dans notre esprit à tous, dépasser la simple notion d'examen.

Apprendre l'arménien pour quelques points en plus c'est déprécier cette langue, c'est contribuer au peu de cas qui en est fait par les responsables de l'Enseignement dans ce pays.

C'est en respectant nous-mêmes notre langue que nous parviendrons à la faire respecter par les autres. Nous pourrions alors la faire sortir du cadre étroit de «langue rare» où elle est actuellement enfermée.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի «Ազաքս» մասնաճիւղը, Պելֆոնթէնի օդափոխութեան Կայանի դաշտահանդէսին առիթով՝

Կիրակի, Յուլիս 15–ին

Կազմակերպած է օթօմարի ճամբորդութիւն մը դէպի Պելֆոնթէն։

Ճամբորդութեան սակ՝

Մեծերու 80 *Ֆր.* 5 – 12 *տարեկան երախաներու* 40 *Ֆր.*

Մեկնում՝ Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցիէն, ժամը ճիշդ 8*–ին։*

Աւթանագրութեանց համար հեռաձայնել՝
78– 23 – 54 – 00 թիւին։

IIe RASSEMBLEMENT
DE JEUNES
organisé par
l'U. G. A. B.
du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE
Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*
GRAND BAL
le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.
Participation aux frais *Age minimum* : 16 *ans*
Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

EREVAN en direct
VOL HEBDOMADAIRE DIRECT
PARIS - EREVAN - PARIS
TOUS LES MARDIS
à partir du 26 Juin
TOUTE L'ANNEE
ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ
ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ
ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Յունիս 26–էն սկսեալ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ
ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ
RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13
Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66
Jacques CHELELEKIAN
JACK INTER
358, Chemin du Littoral
13015 MARSEILLE
Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 14-15
SAMEDI-DIMANCHE
14-15 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.318 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.318

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻԼ· ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԷԼՑԻՆ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ ՀԱՍԱԾ ՀԵՌԱԳԻՐ ՄԸ ԿԸ ԿԱՐԴԱՅ

ԲԱՔՈՒԻՆ ՁԱՅՆ ԿՈՒՏԱՅ ԹԻՖԼԻՍ, ՄԻՆՉ ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՂԵԿԱՎԱՐԷ

Ընդհ· կարծիքն այն է, որ Համայնավար կուսակցութեան պառակտումին ականատես ենք: Մինչեւ Հինգշաբթի ցերկի, ամէն ինչ նպաստաւոր էր Կորբաջովի համար: Յաջողած էր նոյնիսկ «իր մարդը» Իվաչկոն տեղաւորել կուսակցութեան Թիւ 2-ը եւ յանկարծ, կէսօրէ ետք, «անառակ որդին» Ռուսաստանի նախագահը՝ Բորիս Էլցին ամէն ինչ տակնուվրայ կ'ընէր, յայտարարելով թէ կը քաշուի Համայնավար կուսակցութենէն: Էլցինի համար, այս որոշումը կը նշուի «բազմակուսակցական դրութեան անցնելու ջրբաժանին մէջ»: Կորբաջովի համար՝ «յառաջխաղացումի մը տրամաբանական եզրակացութիւնն է»:

Էլցին, յետագային, յայտնեց թէ չի պղտոր ըրածին համար: Ուրիշ ելք չունէր: Երբ նկատած է որ կեդր· Կոմիտէէն բան չի փոխուիր, հասկցած է որ այդ ճամբով կարելի չէ բազմակուսակցութեան երթալ: Հիմա, ոչ մէկ կուսակցութեան պիտի փարի:

Հակառակ այս հարուածին, Կորբաջով չէ մոռցած, նիստին ընթացքին հեռագրի մը ընթերցումը կատարել, առանց զայն մեկնաբանելու:

Բաքուն է հեռագրին հեղինակը եւ սա կ'ըսէ· – Հայ ահաբեկիչներ յարձակում գործած են Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջանը եւ 3 հոգի սպաննուած է: Վերջ: Հայկական պատուիրակութեան անդամներէն, համալսարանի դասախօս՝ Եուրի Մկրտումեան խօսք առնելով, դիտել կուտայ թէ կարելի չէ «Հայ ահաբեկիչ» որակել, երբ ոչինչ յայտնի է եւ ոչ ոք ձերբակալուած է:

Պարզ է, թէ ի՞նչ նպատակ կը հետապընդուի նման արարքներով, որոնք «անմեղ» եւ յանպատրաստից ալ չեն կըրնար ըլլալ: Եւ անշուշտ, միջադէպերը չատ են: Օրինակ չուրջ չարաթ մըն է, Սխխանի շրջանը անհետացած է 61-ամեայ գնդապետ մը՝ Բաղդասարեան: Ազերի – ները առեւանգա՞ծ են, ի՞նչ եղած է, ո՞ւր է, յայտնի չէ:

Նոյն Սխխանի շրջանը, առջի օր հինգ թռանները քանի մը շրջան ընելէ ետք, լքած են եւ գրաւած ու տարած հայկական գոկանները բոլոր զէնքերը: Ներքին նախարարութեան այս ուժերը, սկզբունքով կրնան միայն հրահանգով շարժիլ եւ գործել, բայց, այլեւս ոչինչ յարգուած է:

***

Այլ պարբերներէ չատ մտահոգիչ լուրեր առնենք, ինչ կը վերաբերի Վրաստանի Հայերուն (500 հազար է անոնց թիւը):

Յայտարարելէ ետք թէ Վրաստանի բոլոր հայկական եկեղեցիները նախապէս վրացական էին եւ հարուստ Հայերու գնումով «հայացուած» էին, ներկայիս ալ նոյնը կ'ըսուի Հայերու մասին: Ասոնց նամակատուփերուն մէջ թռուցիկներ կը դրուին, ուր «ճշդելէ» ետք թէ բոլորն ալ նախկին Վրացիներ են, «կը հրաւիրեն» վերնագ, կամ՝ վրացանալ, այսինքն վերադառնալ իրենց բուն աղգութեան, անունն ալ փոխելով, կամ՝ երթալ: Թիֆլիսի մէջ, այդ նպատակաւ գրասենեակ մըն ալ բացուած է եւ արդէն գրմոզ Հայեր կան···: Տարբեր է Սոխումիի, Ախալքալաքի եւ Ախալցխայի մէջ, ուր տեղացի Հայերը կ'ընդդիմանան: Շատ վերանդաւոր կացութեան մատնուած են Արխազիոյ Հայերը:

Ինչպէս կը տեսնուի, Թիֆլիս սկսած են նոյն երգիծախումբին մաս կազմել, Մոսկուայի ընդհանուր գեկավարութեան տակ:

***

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀՐՇԷՋՆԵՐ ԿՐԿԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԵՐԹԱՆ

Մէկուկէս տարի ետք, դեռ կը խօսուի Հայաստանի երկրաշարժին մասին եւ օգնութեան հասնելու միջոցներ կ'որոճան: Այսպէս, Շէոի նահանգի հրշէջներէն գնդապետ Մարթէնի նախաձեռնութեամբ (ինք պատասխանատուն էր 1988-ին Սպիտակ կատարուած անմիջական օժանդակութեան խումբին) ստեղծուած է «Ֆրանսա – Հայաստան 1990» միութիւն մը, որու նպատակն է Սեպտեմբերին կազմակերպել բացառիկ չարասիւն մը, որ Հայաստան պիտի տանի հազար թոն չինանիւթ Սպիտակի եւ մերձաւոր գիւղերու, վերակառուցման համար: Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ 225 հազար հրշէջ զօրակոչի մէջ են գլուխ հանելու համար այս ծանրային գործողութիւնը, քանի որ չարասիւնը 4 քիլոմեթր երկարութիւն պիտի ունենայ: Հովանաւորութիւնը ստանձնած են Ֆրանսայի հրշէջներու Ազգ· Դաշնակցութիւնը, «Հրդեհի միջազգային Կոմիտէն» եւ մեծ ձեռնարկութիւններ: Յատկապէս պատրաստուած բեռնակառքերը երթուդարձ 8700 քիլոմեթր պիտի կտրեն: Շաբաթ երեկն պիտի մեկնին Սեպտեմբեր 12 / 13-ի գիշերը եւ Լիոն վերադառնան Հոկտ· 3ին: Մարթէն կը ճշդէ· – «Մարդասիրական յանձնախումբ մը չէ դէպի Հայաստան, այլ յստակ գործողութիւն մը, որ կը համապատասխանէ յստակ կարիքներու, թծախնդրօրէն գաստակերտած»: Ֆրանսահայութեան օժանդակութեամբ եւ երիտասարդ Հայերու, որոնք իրրեւ թարգման ծառայած են 1988-ին, Մարթէն եւ իր օժանդակները ճշդած են այդ կարիքները: Շարասիւնը պիտի տանի ոչ միայն վերմակներ, թեթեւ անկողիններ, օճառ, այլեւ չինանիւթ եւ զանազան գործիքներ, ինչպէս նաեւ ուտեստեղէն, փոչի կաթ, դեղօրայք, վիրաբուժական գործողութեան կազմած մը, նաեւ չորպիտութեան կազմած մը: Հրշէջները չէն յաջողիր սակայն հաւաքել հարկ եղածին չափ էր մանրէասպան դեղ (անթիպիոթիֆ), ժելիւլի ձեւով, փոչի կաթ եւ լիոփիլիզէ ուտեստեղէն:

Քրիսթոֆ Իւրպանովիչ որ այս տեղեկութիւնները կուտար Ցուլիս 13-ի «Քոթիտիէն»ի մէջ, կը կոչէր նաեւ Շէոի հրշէջներու (գնդապետ Մարթէնի) հեռաձայնի թիւը՝ (16) 48 – 70 – 74 – 82 :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ շրջանակներուն մէջ կը չարունակուի հակազդեցութիւնը, Ֆէնէրի Պարիսիրքին Մի-

ՓԱՐԻԶ

ՀՀԾ-Ի ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շաբթ-կիրակի, Ցուլիս 11-ին, ընկերվարական կուսակցութեան կեդրոնատեղիին մէջ (ռիւ սը Սոլֆերինօ), ընդհ· քարտուղարը՝ Փիէր Մօրուա, իր կողքին ունենալով Փիէր Կոտոնի եւ Ժ· Քոլոն ընդունեցաւ Ղարաբաղ Կոմիտէի եւ ՀՀԾ-ի ղեկավար դէմքերէն՝ Վազգէն Մանուկեանը, որու կ'ընկերանային Միշէլ Մարեան, Ժերար Մալխասեան եւ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան: Խօսակցութեան նիւթ եղան յետագայ համագործակցութեան հեռանկարները: Ընկերվարական պարագլուխները բարձր գնահատեցին ՀՀԾ-ի չատ պատասխանատու դիրքաւորումը, Կորբաջովը չնեղելու փոխադարձ հասկացողութիւնը, զօրավիգ ըլլալով հանդերձ ինքնավարութեան տեսակէտին եւ քաղաքական յարաբերութիւններու հաստատումը ընտրութեանց վաղորդայնին:

***

Խաչիկ Ստամբոլչեան ընդունեցաւ Պ· Սթազիի կողմէ (փոխ – նախագահ Սէ – Տէ – Էմ-ի): Տեսակցութեան ներկայ եղաւ նաեւ կուսակցութեան Ազգ· քարտուղար՝ Ալպէր Գալայճեան: Հոս ալ չօշափուեցան չփոթի ստեղծելու կարելիութիւնները Հայաստանի հետ, ընտրութիւններու վերջին փուլէն ետք: Պ· Սթազի, որ նաեւ նախագահ է Հելսինքիի Համաձայնութեանց Հսկողութեան Ֆրանսական Կոմիտէին, հետաքրքրուեցաւ Ղարաբաղով, որպէսզի տեղեկութիւններ փոխանցէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄ

Զարմանքով նկատեցի, որ ծառի ճիւղին
մի փոքրիկ տերեւ է յայտնուել:
Չլինի՞ թէ գարունը եկել է:
Եւ իսկապէս,
օրերն աննկատելիօրէն տաքացել են,
յետոյ յիշեցի՝ հաղաճի այս ու այն
փողոցում
նորից յայտնուել են վառուած թշերով,
հնամենի պայուսակներով կանայք, որոնք
անծաղիկ ու մանուշակ են ծախում՝
փունջը 50 կոպէկ:
Ցետոյ ուշադրութեամբ նայեցի
անցուդարձողներին՝
ասելի շատ թիկնոցներով են,
հատուկենտ վերարկուներ–սա արդէն
հաստատ վկայում է, որ գարունը
եկել է···
Բայց ինչպէ՞ս, որտեղի՞ց·
ատամնաբուժարանները փակ են վաղուց,
գնացքո՞վ–երկաթուղին անյուսալիօրէն է
փակ,
երկնքի՞ց–թռիչքներն արգելուած են,
եւ ինքնաթիռները չեն թռչում՝
վառելանիւթ չկայ···
ծովերո՞վ–մեզ որտեղի՞ց ծով,
վաղուց, շատ վաղուց ենք զրկուած···
Բայց գարունը եկել է, եւ
ամենազարմանալին այն է,
որ ահա նրա առաջին տերեւը տեղ է հասել
բոլորովին անվնաս···

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ացեալ Նահանգները այցելութեան առթիւ: Ան ու զինքը հիւրասիրող ամերիկացի կըրօնական ու աշխարհիկ դէմքերը կ'ամրապնդուին անցեալի Բիւզանդիոնը կեանքի կոչելու եւ Տիմիթրիոս Պատրիարքը որպէս «տիեզերական Պատրիարք» ներկայացնելու չանքերով: Թուրքիոյ «Լուսամիտներու Միութիւն»ն ու «Թրքական օճախ»ը մամլոյ ասուլիսով մը պախարակած են հակաթուրք այս կեցուածքը· «Լուսամիտներու Միութեան» ընդհ· քարտուղարը ի միջի այլոց, ըսած է· «Մեր բարեկամներն ու դաշնակիցները որոնք չանք չեն խնայեր Լօզանի դաշնագրին տրամադրութիւնները զանցելու, այսուհետեւ, պէտք է պատրիարքարանին յարմար երկիր մը եւ վայր մը ներթեն: Թրքական անցագիրն ու հայրենակցական իրաւունքները պէտք է ետ առնուին այս տեսակ անձերէ, որոնք կ'անգիտանան անոնց արժէքը եւ կրօնաւորի կերպարանքին տակ, կ'աշխատին քաղաքական նպատակներու համար»: Կրկին այժմէական թուղթ մը կարդալ տուած է բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, ուր խստօրէն կը դատապարտէ անչափահասներու դէմ վերջերս գործուած բիրտ ուժը եւ կը յայտնէ նաեւ թէ պոկրոմ մը կը պատրաստուէր Յիսկաններու դէմ:

ՌՈՒՍ ընկերային – դեմոկրատները, որոնք հեռուէ հեռու իրենք զիրենք մենշեւիկներու շառաւիղը կը նկատեն, 5000 անդամ ունինք կ'ըսեն: Անցեալ Մարտին հանդիպում ունեցած են Ֆրանսայի ընկերվարականներուն հետ եւ Կուսակցութենէն 50 հազար անդամատոմս ուզած են, երբ հարց տրուած է իրենց թէ ի՞նչ ձեւով կրնան օգնել: Փիէր Կիտոնի անմիջապէս մաֆեթիսթ մը դատ է եւ ապել տուած, չորս օրէն: Կապոյտ, ճերմակ, կարմիր (ռուսական դրօշակին գոյներով) եւ խորհրդանշական վարդը (բոլոնիզքին մէջ): Վարդը մէկ տարբերութիւն ունի Ֆրանսական Կուսակցութեան վարդէն, ռուսականը կանաչ տերեւներ ունի, Ֆրանսական Կուսակցութինը՝ ճերմակ:

տութեան տակ անցնիլ: Ռիսլէ ետ ատաւ խօսքերը, զղջում յայտնեց: Միակ բացատրութիւնը որ գտնուած է, այն է որ նման բաներ ըսած ատեն··· դինով էր: Թէեւ, ոմանք կը խորհին նոյնիսկ թէ նախարարը բարձրաձայն ըսած է, ինչ որ Տիկին Թաչըր լռելեայն կը մտածէ···

ԻՐԱՔի իշխանութիւնները կախարդանհանգիստ Շուէտացի մը, ծագումով իրաքցի, որ լրտեսութեամբ ամբաստանուած էր: Շուէտ «խորհրդակցութեանց» համար եռ կանչեց Պաղտատի իր դեսպանը:

ԱԼՊԱՆԱՅԻ առաջին պաղթականները Պրինտիզի հասան Ուրբաթ օր: Ոմանք Մարսէյլ պիտի անցնին: Առայժմ Ալպանիայէն դուրս ելած են 3200 հոգի:

ՊՈՒՐՔԻՇԻ Արքեպիսկոպոսը հովուական թուղթ մը կարդալ տուած է բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, ուր խստօրէն կը դատապարտէ անչափահասներու դէմ վերջերս գործուած բիրտ ուժը եւ կը յայտնէ նաեւ թէ պոկրոմ մը կը պատրաստուէր Յիսկաններու դէմ:

ՌՈՒՍ ընկերային – դեմոկրատները, որոնք հեռուէ հեռու իրենք զիրենք մենշեւիկներու շառաւիղը կը նկատեն, 5000 անդամ ունինք կ'ըսեն: Անցեալ Մարտին հանդիպում ունեցած են Ֆրանսայի ընկերվարականներուն հետ եւ Կուսակցութենէն 50 հազար անդամատոմս ուզած են, երբ հարց տրուած է իրենց թէ ի՞նչ ձեւով կրնան օգնել: Փիէր Կիտոնի անմիջապէս մաֆեթիսթ մը դատ է եւ ապել տուած, չորս օրէն: Կապոյտ, ճերմակ, կարմիր (ռուսական դրօշակին գոյներով) եւ խորհրդանշական վարդը (բոլոնիզքին մէջ): Վարդը մէկ տարբերութիւն ունի Ֆրանսական Կուսակցութեան վարդէն, ռուսականը կանաչ տերեւներ ունի, Ֆրանսական Կուսակցութինը՝ ճերմակ:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՕՐԵՐԸ ԻՐԻԿՈՒՆ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ ՄԽԱԼՈՎ...

Ամբապիրը մինաք մը չէր այն առեն (1905, Սուրհանդակ), այլ ձեռք մը որ թուղթ կը սեւցնէ, թարգմանելով կամ թխելով:

Ամբազրապետը «Ազատքին» լուրերը կը թարգմանէր, ինչպէս եւ հոգեշահ քարոզները – եւ երբեմն ալ բարի վարուց խրատականներ կը կարդար, իրրեւ ամբազըրական: Ազատ ամբազիրը փոքրաւոր էֆէնտիներու, եպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու, «Ազգային» կոչուած (յետոյ «Եկեղեցական»ի փոխուած) բաժինը կը վարէր լրաբերի մը հետ որ չոր ու ցամաք լուրեր կը ժողվէր Պատրիարքարանէն եւ եկեղեցիներէն: Իսկ «Ներքին» լուրերու թարգմանութիւնը յանձնած էին նորահաս երիտասարդի մը որ առաջ զբաղաճառի մը քով կ'աշխատէր, Պապը Ալի ճառատէսի:

Առաջին օրէն իսկ սրտանց կապուեցայ այս ազուն հետ, մանաւանդ որ միեւնոյն թաղը կը բնակէինք:

Քիչ կը խօսէր Գեղամ (Բարսեղեան), աւելի չատ կ'որոճար, ու մանաւանդ կը կարդար: Ունէր իր մտերիմները, որոնք ծանօթ չէին ինծի, երկար առեն:

Երբ աչկերտութեան ՝ առաջին տարիները լրացան, երկուքս ալ կարգ փոխեցինք, այսինքն աւելի խրեցանք սեւ աշխատանքի մրուրին ու ժխորին մէջ, – ներքին եւ արտաքին լուրեր թարգմանել, կարելի եղածին չափ չատ եւ չուտ, փոքձերը կարդալ, մէկը՝ սրբագրելով, միւսը ձեռագրին վրայ հետեւելով: Ցետոյ սրբագրուած եւ կապուած էջերը նորէն կարդալ, վերէն վար, եւ ամէնէն վերջը բաղդատել մեքենային վրայ: Օրն ի բուն վճռել գրաշարներուն հետ, – ձեռագիրները աւելի են, պակաս են, ուշ մնացինք...

– Պու նէ փորձ, աղբար, եազար – պոզար, ճաներմ չըգտը, Աբտա՛չ:

– Օրհնեա՛լ, սա ձեռագիրներուն նայէ պէ, խելքիս պիտի գայ...

– Ներքին լուրերը մէկ սխնամ աւելի են, ո՞ւր պիտի տեղաւորենք: Սա ոճիրին լուրը դնենք, չատ կարեւոր է, միւսները եէտէ թող մնան:

– Մենք ալ մա՞րդ ենք. հայվա՛ն. հայվանէն ալ վար: Էֆէնտին պէօյիւքտէրէ էէյֆ կ'ընէ, մենք երեք չաբաթական առնելիք ունինք:

Գրաշար Ստեփան. — Ա՛լա կիւզէլիմ Աննիցա ... Տիգրա՛ն, պօզոսը զարնուեր է սա դիմացի ափաբզըմանին աղջկան, կը տեսնե՛ս, չի կրնար ձեռագիր հասցնել:

– Սա մաշած վիրերով զագէթա՞ կը հանուի, աչքիս լուսը քամուեցաւ...

Երկու նորընծաներուս աշխատանքը երթալով կը ծանրանար: Մեր վրան փոթթած էին պիչերային հերթապահութիւնը, որ չաճախ կը տեւէր կէս գիշերէն ալ անդին: Օր կ'ըլլար որ տպագրական մեքենան անդամ կը դարձնէինք, իրրեւ զբաղատ ինչպէս խեղճ Ատուր աղբարը: (Ելեկտրաշարժ մեքենան արդիւնած էր):

Հերթապահութիւնը կը կատարէինք օր ընդ մէջ: Բայց ընդհանրապէս երկուքս միասին կ'ըլլայինք, չատ անդամ ալ տլպարանը պահակով, – բազմոցի մը կամ սեղանի մը վրայ, լրագիրներու մէջ փոթթուած: Բ. Դրան պղտոտային մինչեւ մեր բնակարանը՝ կէտիկ վազա, վերէն վար թրքանոց էր, եւ միս – մինակ պատանի մը կրնար փորձանքի հանդիպիլ այդ կէս ժամուան ճամբուն վրայ: Շունչնուո՞ր կը պակակր մութ փողոցներու ամայութեան մէջ, գիչերը ուշ առեն...

Գիչերներուն ամէնէն անտանելին Ուրբաթ օրն էր, երբ Սուլթանը Եըլտըզի մզկիթը կ'երթար հանդիսաւոր աղօթքը կատարելու: Իրիկունը կուգար պաշտօնական ազդը.

– «Երէկ, Ուրբաթ, Սէլամլըքի արարողութիւնը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ ... Վեհափառ Սուլթանը փառաւոր կառքի մը մէջ բազմած ... Հիւրերուն մէջ կը նշմարուէին պելժիական, գերմանական, աւստրիական դեսպանները ... Մզկիթէն դարձին Ն. Կ. Վեհափառութիւնը կայսերական պալատին մէջ» եւայլն:

Գեղամ լարուած ուշադրութեամբ, համիկ – հաւիկ թարգմանելով ամէնէն վարպետ գրաշարին կուտար: Փորձը կը բերէին, կը կարդար: Ցետոյ ինծի կուտար կարդալու: Եթէ երբորդ մը, չորրորդ մը դանուէին, անոնց ալ աւուզել կուտար: Երկրորդ փորձ, յետոյ բաղդատութիւն: Եւ բոլոր գործերը վերջացած ըլլալով, դէպի տուն, կէս գիչերին կամ աւելի ուշ:

Ճամբան, յանկարծ կասկած մը կը կըրծէր Գեղամին միտքը.

– «Վեհափառ»ին «հ»ն «ճ»ի կը նմանէր, ուշադրութեամբ կարդացի՞ր, «հօ» էր թէ «ճէ»:

– Ճիշդ էր, Վեհափառ. ««վ»ն ալ ըլլապիր, վատահ եմ:

– «Կայսերական»ին «ս»ն կտրած կ'երեւար:

– Ես վերջին անգամ փոխել տուի, «ս» էր:

– «Աւստրիական դեսպան»ը «առեւտրական» չարուած չըլլայ...

– Ո՛չ, ո՛չ, «աւստրիական» էր, փորձն ալ չատ մաքուր հանուած:

Գեղամ սովորութիւն ունէր բոլոր փորձերը, ձեռագիրները եւ թարգմանած թերթերը տուն տանելու եւ նորէն աչքէ անցընելու, որպէսզի սխալ մը սպրդած ըլլար թարգմանութեան, չարադրութեան կամ սրբադրութեան մէջ: Եթէ այդ գիչեր մինակը կարդացած ըլլար եւ վերաքննութեան առեն փոքր կասկած մը ունենար որեւէ պաշտօնական, նոյնիսկ երկրորդական լուրի, բառի մասին, կը վերադառնար տպարան եւ կը տուգէր: Ու ճարահատ, գիչերն ալ հոն կ'անցընէր: (Շատ չանցած տունէն անկողին մը պիտի բերէր, ուր հանդիպողը կը պառկէր):

Իր կասկածամտութիւնը հիւանդագին հանդամանք մը առած էր աւելի վերջը, երբ քանի մը նշանաւոր վրիպակներ սահեցան հարեւան թերթերուն մէջ:

Այդ լրագիրներուն ամէնէն լուրջը «Բիւզանդիոն», որուն վրայ չորս աչքով կը հսկէր Բիւզանդ էֆէնտին (Քէչեան), օր մը Ա. էջին վրայ տպած էր նուագահանդէսի մը նկարագրութիւնը: Լրատուն կ'ըսէր թէ գեղեցիկ ծաղկեկողով մը նուիրուեցաւ արուեստագէտ օրիորդին: Ո՞ւրկէ ուր, «ծաղկեկողով» բառին ամօթխած «Ղ»ը կամացուկ մը իր տեղը տուած էր անպատկառ «Կ»ի մը...

Ուրիշ թերթ մը, «Մանզումէ», ուր Յակոբ Տէր – Յակոբեան կը կատարէր նոյն աշխատանքը ինչ որ Գեղամ, Վիլհելմ կայսեր յիշատակարան – ազդիւրին բացման առթիւ սահեցուցած էր նոր բառ մը, «Ցիչարճան»: Շարուած առեն, այս բառը կը գտնուէր տողին սկիզբը: Էջերը մեքենան դրուած եւ տպուած պահուն, «Ց» տառը կ'իյնայ եւ թերթը լոյս կը տեսնէ փառաւոր «իչարճան»ով մը... (Թերթը խափանուեցաւ, տնօրէնն ու խմբագիրն ալ բանտարկուեցան, քանի մը չաբաթ վերջը ներում տառնալով, շնորհիւ ազդու միջամտութեանց):

***

Նուազ տաժանելի չէր գրաքննութեան տագտուկը, որ մանաւանդ կը խաչէր երկու տաքարիւն խմբագիրներս, յօդուած մը, լուր մը, բառ մը աւելի փրկելու, նորութիւն մը աւելի քշելու համար:

Նախապէս ունէինք միայն մէկ գրաքննիչ, հանրածանօթ Մինաս էֆէնտին, որ խմբագրատան տանդուխներէն վեր կը բարձրանար կապալով, աչ ձեռքը միշտ տաբատին կոճակներուն վրայ, ծերացած հազ մը կակորդին մէջ:

Հազիւ սենեակին առջեւ հասած, մէկ ոտքը դէպի միւզարան, ձայն կուտար.

– Սա փորձերը, ձեռագիրները պատրաստեցէք, այսօր չուտ պիտի երթամ: Տիգրան էֆէնտի, չաքարը քիչ սուրճ մը:

Ինք չէր որ կը կարդար, այլ կարդալ կուտար, երբեմն Գեղամին, աւելի չատ ինծի:

– «Ընկերային յառաջդիմութեան գլխաւոր պայմանն է ազատութիւնը»...

– Չեզա՛ւ, չեզա՛ւ, չըլտըրտրո՞ւն մը. Տիգրան էֆէնտի, կը քանա՞ս: «Ազատութիւն»ը սրբէ՛, չո՛ւտ, «ընկերային»ն ալ «կրթական» ըրէ:

– «Ազատութիւն»ը սրբեցինք, լաւ. ի՞նչ դնենք տեղը: Խօսքը կէս մնաց...

– «Դպրոց» ըսէ, «ուսում» ըսէ, բա՞ւ կը պակսի: Շարունակէ, տղաս, ուշ պիտի մնամ:

– «Կեանքը չարժուում է, բնութեան մէջ»...

– «Շարժում»ին առջեւ «կրթական» մը դիր. ե՞րբ պիտի սորվիս:

– Այս միւսը գիտական յօդուած մըն է, խեղճութեան մասին. անվնաս:

– Ի՞նչ, ի՞նչ, գլխուս պէլա՞ պիտի բանաք: Ալլա՛հ, Ալլա՛հ, կարգա՛ նայիմ, վերէն վար:

Կարդալով վերէն վար, բոլոր «խեղճ»երը կը վերածուէին «չխմար»ի, ի պատիւ Համիտի, որ խորապէս կը խորհէր այդ բառէն, իր եղբայրը բանտարկել տուած ըլլալով իբրեւ խեղճ:

– Այս միւսն ալ իմ գլուածս է, կարճ բան մը, «Նիչեր», տղայական չարաղրութիւն,

– Տիգրան էֆէնտի – պէն պու չոճուգտան գորգարըմ: «Ատաղ»ը (Եըլտըզ) «լուսատու» ըրի, բայց աչքս չէր բռներ. անգամ մըն ալ դուն կարդա:

Յօդուածներէն վերջը, որոնք գատ կը տատրաղրուէին ձեռագրին վրայ կամ չարուած, կարգը կուգար լուրե – րուն:

– «Քազաք. Ժողովը երէկ մասնաւոր նիստ մը գումարելով, քննեց Մ.Ջոյ Առաջնորդարանէն հատած զանազան գրութիւններ եւ պարտուպատչառ անօրինութիւններն ըրաւ: Նիստէն վերջը Ս. Պատրիարք Հայրը Բ. Դուռ երթալով, տեսակցեցաւ Ներքին Գործոց նախարարին եւ Կրօնից Տեսուչ Պէհա պէյի հետ»:

– Սա «զանազան»ը տէփ ըրէ. տեղը գրէ «կրօնական եւ կրթական խնդրոց մասին»: «Ներքին Գործոց նախարար»ն ալ ատրէ. միայն «կրօնից տեսուչ»ը կը բաւէ. հատկցողը կը հասկնայ:

Բայց Մինաս էֆէնտի, պաշտօնական տեսակցութիւն է, ի՞նչպէս կրնանք ատրել:

– Ես քեզի ատրէ կ'ըսեմ նէ ատրէ, հէլպէթ բան մը դիտեմ, սա ի՞նչ տիֆ խաֆա տղայ կը դառնաս...

Երբեմն կը պատահէր որ ստորագրելէ եւ մեկնելէ տասը վայրկեան, կէս ժամ վերջը, մինչեւ փողոցին անկիւնը կամ կամուրջին գլուխը հասած տառեն, միտքը բան մը իյնալով, Մինասէ էֆէնտին հետ ի հետ կը վերադառնար խմբագրատուն: Եթէ մարդ չգտնէր, կը մոնէր դրաշարատուն, եւ,

– Սա ո՞ւր է, Մուշի մասին լուր մը կար, անգամ մըն ալ տեսնեմ:

Խմբագիրը – կամ դրաշարը – կը կարդար արդէն վաւերացուած, ստորագրուած պատճէնը:

– Չա՛, հիմա գտայ. «մասնաւոր»ին տեղ դիր «սովորական» կամ «չարաթական» նիստ. իսկ սա «խնդրոյ»ը չինէ «գործոց»:

Այս վերաքննութենէն վերջը անգամ մըն ալ կարդալ կուտար ամբողջ լուրը եւ կ'անցնէր կ'երթար, չմոռնալով նորէն միզարան հանդիպիլ:

Աւելի վերջը նշանակուեցան ուրիշ երկու դրաքննիչներ եւս, Լեւոն էֆէնտի եւ Երուանդ էֆէնտի, – առաջինը ինքնավստահ եւ բաւական առնելի, միւսը ծեքծեքուն եւ խմաստակ, որ հոգի կը հանէր:

Վերջին տարին երբ խմբագրապետն էր Արամ Անտոնեան, աւելի դիւրաւ կը ըստորագրուէին թուղթերը, պայմանաւ որ հերթապահը Մինաս էֆէնտին ըլլար:

Կաղ դրաքննիչը մասնաւոր տկարութիւն մը ունէր վրան – բաց պատմութիւններու եւ պատկերներու համար: Մանաւանդ երբ կը պատմուէին համով – հոտով, յանելեալ եւ ճոխացեալ:

Այս տեսակէտէն մէկ հատիկ էր Արամ Անտոնեան: Մինաս էֆէնտին անոր թերնէն կախուած, կաթ ծծելու պէս կը ծծէր ամէնէն վատաչուտ բառերն ու նկարագրութիւնները:

– Է՛, վե՞րջը, վե՞րջը...

– Ի՞նչ կ'ուզես որ ըլլայ, վերջը վերջը մեղաւորը փառաւորապէս տեղաւորեր է. Դուն ըլլայիր ի՞նչ կ'ընէիր...

– Աւա՛ղ, փառաց անցաւորի. աֆէրիմ փիճ: Արամ, առջի օր Բերայի քարոզիչին համար բաներ մը կը պատմէիր, կէս ձգեցիր:

– Կը պատմեմ, կը պատմեմ, Բերայի քարոզիչին հովուերգութիւնն ալ կը պատմեմ, Սաքառնիոյ իշխանուհին ի՞նչ ապուրներ կերեր է վարժապետին հետ, ան ալ կ'իմանաս. դուն սա ձեռագիրները ստորագրէ, ուշ մնացինք, խեղճ դրաչարները կը սպասեն:

– Կը ստորագրեմ ամմա, տիխաթ ըրէք, չարփըխ բան մը չփախչի, վերջը ամէնս մէկ հապը կը կլլենք...

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԻՆ ՈՂՋՈՅՆԻ ԽՕՍՔԸ

1912 Թ. Հոկտեմբերի կէսերին, Թարգմանչաց ծոնի ժամանակ, հայ ժողովուրդը հանդիսաւոր կերպով նչեց իր տառերի գիւտի 1500 եւ տպագրութեան 400-ամեակները: Յայտարարուած էր համազգային ծոնակատարութիւն: Ամէնուրեք թէ Հայաստանում եւ թէ հայկական բոլոր գաղութներում տեղի էին ունենում հանդիսութիւններ, ցերեկոյթներ, դասախօսութիւններ, պետական ժողովներ: Թերթերն ու ամսագրերը յօդուածներ տպագրեցին հայ ժողովրդի պատմութեան, նրա բազմադարեայ քաղաքակրթութեան մասին: Այդ կարեւոր իրադարձութեանն արձագանգեցին նաեւ օտար թերթերը, որոնց հրատարակած նիւթերի մէջ առանձնանում է Թուրքական «Թէրճիման» լրագրում Իսմայէլի ստորագրութեամբ լոյս ընծայուած «Ողջոյն հայ ժողովրդին» վերնագրով յօդուածը: Հետեւեալ անկեղծ խօսք է ասում հայ մշակոյթի, ջրջակայ ժողովրդների վրայ Հայերի ունեցած ազդեցութեան մասին եւ կոչ անում վերջիններիս պնդահատել ու սիրել իրենց համաքաղաքացիներին, որոնց գործունէութիւնը, արուեստը, երաժշտութիւնը, երգը «անջնջելի կերպով մըտցրել են Ատրպատականի եւ օսմանեան Թուրքերի քաղաքակրթութեան մէջ»:

Թէ ինչպէս այդ ամէնի համար օսմանեան Թուրքերը չնորհակալ եղան Հայերին յօդուածի հրապարակումից ընդամէնը երեք տարի անց՝ 1915 թուականին, յայտնի է բոլորին: Ինչ վերաբերում է Անդրկովկասի Թուրքերին, որոնք ըստ յօդուածագրի իրենց կուլտուրական յառաջդիմութեան համար չատ բաներով պարտական են Հայերին, ապա նրանք իրենց երախտապիտութիւնը դրսեւորեցին օսմանցի գահիճներից ոչ պակաս եռանդով ու չանասիրութեամբ՝ թէ այն ժամանակ, յատկապէս 1918 թ., եւ թէ մեր օրերում: Ցիչենք Սումգայիթը, Գանձակը, Շամխորը, Բաքուն եւ այլն:

Կարծում ենք, որ ընթերցողների համար հետաքրքիր կը լինի ծանօթանալ «Թէրճիման» թերթում տպագրուած Իսմայիլի «Ողջոյն հայ ժողովրդին» յօդուածին, որի հայերէն թարգմանութիւնը հրատարակուել է Թիֆլիսում լոյս տեսած «Հորիզոն» պարբերականի 1913 թ. Հոկտեմբերի 24-ի համարում (թիւ 239):

«Ողջունում ենք քեզ, համեստ աչխատասէր ժողովուրդ: Ընդունիր մեր անկեղծ չնորհաւորանքը տառերիդ գիւտի 1500-ամեայ եւ տպագրութեանդ 400-ամեայ յոբելեանի առթիւ:

Դու չես ծոնում արիւնալից յաղթութիւններ եւ ոչ էլ ուրիչների վրայ դրած բռնութիւններ, դու ուրախանում ես կուլտուրայի ճանապարհով յառաջ գնալուդ գործով: Ողջոյն քեզ 15 դարեայ գրիդ եւ 4 դարեայ տպագրութեանդ համար: Դու նրանցով ապրել ես եւ պահպանել քո ինքնութիւնը, նրանցով էլ կը լինես բախտաւոր:

Ափսոյ միակ քրիստոնեայ եւ փոքր ժողովուրդ, չատ բան ես արել չուրջդ ապրող ժողովուրդների կուլտուրական զարգացման համար: Քո գործունէութիւնը, քո արուեստը, քո երաժշտութիւնն ու երգը անջնջելի կերպով մնացել են Ատրպատականի եւ օսմանեան Թուրքերի քաղաքակրթութեան մէջ: Անկրկնելիօրէն չատ բարիքներ ես արել թէ քեզ եւ թէ նրանց համար: Անդրկովկասի Թուրքերը իրենց կուլտուրական յառաջդիմութեան համար չատ բաներով պարտական են քեզ:

Պարսկաստանի վերածնութեան մէջ քո որդիները մեծ դեր են խաղացել: Տամկական տպագրութիւնը, մանկավարժութիւնը, թատրոնն ու երաժշտութիւնը չատ բաներով պարտական են քեզ:

Շատ գտնուել են կրել քո կանքում: Սակայն լաւ յիչիր՝ քեզ երբեք չի թողել քո ժողովուրդը: Քո ապագան բախտաւոր կը լինի, սակայն լաւ յիչիր, որ այդ բախտաւորութիւնը պէտք է որչես դու ինքդ:

Ողջոյն քեզ, հայ ժողովուրդ: Իսկ դուք, բարի Թուրքեր, Քիւրտեր, Լեզգիներ եւ Տաճիկներ. գնահատեցէք եւ սիրեցէք ձեր համաքաղաքացիներին, որոնք ապրում են ձեզ հետ հազար տարուց աւելի: Եւ հէնց դրանումն էլ կայանում է ձեր չահն ու արժանիքը:

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Պատմական գիտութիւնների դոկտոր

Երեւան

ԹԻՒՐՔՄԷՆԻՍՏԱՆ ՇՆՋԱՀԵՂՁ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Թիւրքիոյ վրաստանի՝ Ա.ք Մուհամմէտ վէլսափարի այս խորագրով «Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթին մէջ հրատարակուած յօդուածը, ուր ան յատկապէս ծանրացած է մանուկներու թերի սննդառութեան վրայ, բուռն հակազդեցութիւն– ներու տեղի տուած է· այդ հակազդեցութիւններուն ընդմէջէն կ'ուրուագծուի խորհրդային ներկայ վերիվայրումին մէջ երեւութապէս հանդարտ մնացած հանրապետութեան մը պատկերը:

Նոյն շաբաթաթերթը այդ հակազդե– գութիւններէն երեքին տեղ կուտայ Յուլիս 6 – 12–ի թիւով: Նախ, Լենին մանկական հիմնարկի երեք բժիշկներ «պըրպարութիւն» կ'որակեն Վէլսափարի յօդուածները: Անոնք կը պնդեն թէ անհիմնական տուեալներ չունի այդ հաստատումին դիմելու համար: Կը յիշեցնեն թէ թիւրքմէնիստան միակ հանրապետութիւնն է ուր չդի կիներն ու մինչեւ 2 տարեկան երախաները կ'օգտուին անվճար անդամատակարարումէ մը: Շնորհիւ կուսակցութեան ու խորհուրդներու մէջտղայատումներուն, ծծկեր երախաներու մինչեւ մահերու համեմատութիւնը նուազած է 1982–էն 1990:

Աչխատաւէն հոգեբան մը կ'անդրադառնայ վէճին, նշելով որ Տակէինակի չրջանին վաճառատուները տասը տարիէ ի վեր ոչ կարագ, ոչ ալ միս կը ծախեն: Ան կանդրադառնայ նաեւ առարկողներու փաստին, թէ վիճայարոյց յօդուածին տուն տուող երախային ընտանիքը տարեկան 2950 ռուբլիի եկամուտի տէր էր: Նոյն հոգեբանը այս տեղեկութեան կ'աւելցնէ մոռցուած այն պարագան որ յիշեալ դումարը պէտք է բաժնուէր ընտանիքին ութ անդամներուն մէջեւ, ինչ որ մարդ գլուխ ամսական 30 ռուբլի կը նշանակէ...: Իսկ յաւելեալ եկամուտներ չունի ընտանիքը:

Կացութեան յատակացում բերող երրորդ պրպտիւնը քաղաքական պարբերականի մը անօրէնին առարակրութիւնը կը կրէ: Հոն կ'ըսուի թէ անտեսական պետական ծրագրաւորումի հիմնարկին տուեալներով կոլխոզներու ընտանիքներուն 50%–ը, իսկ բանուորական ընտանիքներու 40%–ը թերզաւուածութեան սահմանէն ցած եկամուտի տէր են· ասիկա կը նշանակէ որ հարիւրհազարաւոր անձերու հիմնական սնունդը կը բաղկանայ կաթ մը պաքսիմատէ ու չաժակ մը թէյէ: 1990–ի ընթացքին կրկնապատկուած են յարձակումները, արդասպանութիւններն ու սպանութեան փորձերը աւելցած են 32·2% համեմատութեամբ. այս տուեալները կ'ապացուցանեն նաեւ որ Թիւրքմէնիստան ամբողջ Միրհրդային Միութեան թմրամոլներու ամենամեծ համեմատութեան տէր է:

Ցաւակ չէ թէ երկրին մէջ կարելի՛ է ժողովրդավարացումի հոլովոյթի մը մասին խօսիլ· ամէն բան կը չարունակէ մնալ «պէյ»երու ձեռքը: Անոնք քիչ – չատ ղարպացած անձեր են· ներածուած ըզգեստներով չրջող այդ մարդիկը չրջանի կուսակցական քարտուղարներն են կամ կոլխոզներու նախագահները· այլ խօսքով՝ չրջանի միակ տէրն ու տնօրինողը:

Իսկ գալով ժողովուրդին, որ միջնադարեան պատկերով ճորտը կը ներկայացնէ, զրաճանաչ կամ բոլորովին անուս, իր հեզութեամբ կ'ամբարտնդէ պէյերու դիքքն ու իշխանութիւնը, հակառակ անոնց հանդէպ կատարեալ առելութեան: Պէյը իր «հպատակ»ներուն համար մարմնացումն է ոչ միայն իշխանութեան, այլեւ՝ պետութեան:

Գալով ուսման մակարդակին, անցեալին աւելի բարձր չլլալով հանդերձ, մեծ բան չի նշանակեր· ժողովուրդը-ռուսերէնը չի գիտեր, ուրեմն զերծ մնացած է վերակառուցումին «նեղացնող ազդեցութենէն»: Ապագայի անորոչութիւնը ընկերութեան գնացան խաւերը կը մղէ եղած ձեւով պահելու ամէն բան:

Թերեւս լուծումը՝ անտեսական մարզէն

ՀՈԳԵՒՐՏՒՔ

ՄԵԼՔՈՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յուլիս 4–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն ծաղկեպատկով մը ծածկուած դաշտին մէջ կը հանդիսէր մարմինը Մելքոն Պետրոսեանի: 1915–ին որբ մնացած մըն էր ինք եւս իր երկու քոյրերուն հետ· որբանոցէ – որբանոց թափառումէ մը ետք հասած էր Ֆրանսա:

1926–ին Իսի լէ Մուլինօ բաւական հայութիւն կար· ինք եւս հոն հաստատուեցաւ: Մաս կազմեց Զաւիհաս Որբերու Միութեան որ կը կազմուէր Չնորհիւ Շ· Նարդունիի:

Անպակաս էր ազգային ձեռնարկներէ· բաւական ժամանակ եղաւ նաեւ Իսիի Հ.Յ.Դ. Զաւարեան Կոմիտէի անդամներէն:

Վերջին տարիներուն տկարացող իր առողջութիւնը, յատկապէս տեսողութիւնը զինք կը նեղէին, քանի որ օրուան թերթն իսկ խոշորացոյցով հազիւ կրնար կարդալ:

Հանգիստ իր ոսկորներուն· յարգանք յիշատակին:

ԹԱՋԵՐ ՔԼՕՇԿԻՐԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍի մէկ ճաշարանին մէջ, Յունիս 7–ին, Ռ. Ա. Կուսակցութեան Հարաւ Ամերիկայի չրջանային վարչութիւնը հրաժեչտի ճաշ մը սարքած է ի պատիւ Թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկ· Բունիաթեանի, որ աւարտելով իր իննամեայ հոգեւոր առաքելութիւնը դաշտին մէջ (7 տարի առաջնորդ)՝ վազդէն Ա· կաթողիկոսի հրաւէրով կը վերադառնայ Էճմիածին:

***

ԶԱՐՄԱՀԱԼԻ «Յ· Թումանեան» սրահին մէջ, Յունիս 13, 14, 15, 16 եւ 21–ին, համերգներով հանդէս եկած է տեղւոյն Հայ Ուսումնասիրաց Միութեան մօտ վաթսուն հոգինոց «Ուրարտու» երգչախումբը: Ժոռա Մինասեանի ու Էդիկ Թամրազեանի ղեկավարած երկսեռ երգչախումբը երգած է մօտ երկու տասնեակ երգեր:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ· Բ· Ը· Միութեան Ալեք Մանուկեան վարժարանի «Կէօնճեան» սրահին մէջ, Յունիս 22 եւ 23–ին, կազմակերպուած է ցուցահանդէս – վաճառք մը՝ Հայաստանցի տասնեակ մը երիտասարդ նկարիչներու աւելի քան 40 պաստառներով: Ա· Մանուկեան վարժարանի հիմնադրամին ի նպաստ ցուցահանդէսին ներկայ եղած է հայրենի արուեստագիտուհի Անահիտ Աբրահամեան, որուն կրաֆիք ստեղծագործութիւնները եւս ցուցադրուած են:

***

ՎԱՆԳՈՒՎԸրի Հայ Կեդրոնի «Լազարեան» սրահին մէջ, Յունիս 22–ին, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան «Արագ» վարժարանի ամավերջի հանդէսը: Գեղարուեստական յայտագրին զուգահեռ խօսք առած են վարժարանի պատասխանատուները, աչակերտներուն բաչխուած են նուէրներ ու մրցանակներ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑի Ս· Խաչ ազգային վարժարանի նախակրթարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է, Յունիս 25ին, չուրջ 300 հոգիի ներկայութեամբ: Գեղարուեստական յայտագրի զործադրումա եւ Վան: 1911 Հոկտեմբեր 22–ին առաջնորդ ընտրուելով Մշոյ՝ կը փութայ պաչտօնատեղին, մինչեւ իր նահատակումը՝ չորս տարի հովուելով իր թեմը: Վկայակից՝ ալեւոր եւ բարմաչարչար առաջնորդ Վարդան Ծ· Վարդապետ Ցակոբեանի:

Իբր հոգեւորական եւ ուսուցիչ՝ Ցակոբ Գերապայծառ օգնականներէն էին, նոյնպէս նահատակ,

Հ· Մկրտիչ Վրդ· Տէր – Մկրտիչեան.– Ծնած 1840–ին Նորչէն, ուսած Կարին եւ ձեռնադրուած 1880–ին: Կը հովուէր Ցողունք գիւղի ժողովուրդը:

Հ· Մեսրոպ Վրդ· Ուզունեան. – Ծնած 1884–ին Կոստանդնուպոլիս, ուսած Զմմառ եւ ձեռնադրուած 1905–ին:

Դաչտի 107 գիւղերուն մէջէն հեռեւեալ երեքը միայն գրաւած էին կաթողիկէ Հայք· – Նորչէն, Ցողունք եւ Առինճ: Իսկ աւետարանական Հայոց թիւը քաղաքին մէջ հազիւ 7 տուն էր, մինչ Դաչտի մէջ 4 գիւղ՝ խառն – Հաւատուրիկ, Մոկունք, Ցունան եւ Տիրգեվանք: Հովնիւնին էին.–

Վերապատուելի Գրիգոր Ստեփանեան.– Ծնած է 1873–ին Բաղէչ, ուր ստացած նախնական կրթութիւնը, յետոյ Խարբերդ անցնելով՝ 1893–ին աւարտած Գոլէճին դասընթացքը: Հովիւ ձեռնադրուած Մշոյ եւ չրջակայից բողոքական Հայոց: 1904 – 1906–ի չրջանին, երբ Սասնոյ Բ· Զարդը տեղի կ'ունենար եւ անգլիական ու ամերիկեան հիւպատոսներ, միսիոներներ ու թարգմանք բողոքական հաստատութեանց մէջ կ'իջեւանէին, վերապատուելին թղթակցութիւններ դիրի կ'առնէր եւ պաչտօնական կարեւոր վաւերաթուղթեր անդրերկինի կը վերածէր գաղտագողի: Ինք էր որ նչանաւոր հայասէր փրոֆէսէօր Հարիս Անգլիացիին ընկերացաւ, դէպի Հայկական Նահանգներ՝ անոր ուղեւորութեան առթիւ:

Իբրեւ մտաւորական եւ հայասէրի համբաւ հանած Հայ՝ կը ձերբակալուի եւ քաղաքէն դուրս տարուելով կը նահատակուի:

Պատուելի Միհրան Յ· Գաբրիէլեան· – Քարոզիչ Հաւատուրիկի ժողովրդեան· ծնած է 1872–ին Մոկունք, ուսումը ստացած Բաղէչ եւ Խարբերդ, 1896 – 1900 ատեղ ուսուցիչ Խարբերդի գպրոցին, 1901 – 1908 հովիւ Խարբերդի աւետարանական թաղի եւ հոսկ ուրեմն Հաւատուրիկի: Քալ պատմաբան եւ հայրենագէտ, աչխատակից «Աւետարեր»ի, «Կոչնակ»ի եւ «Ասպարէզ»ի՝ կրօնաբարոյական յօդուածներով ու քերթուածներով· կը թողուր բազմաթիւ անտիպներ:

1915 Օգոստոսին, ժողովրդեան ու ընտանիքին հետ լեռ կը բարձրանայ, եւ մէկ ձեռքը վնգհարուածեան, միւսն ալ Աւետարան՝ չատերու պէս կը կռուի քաջաբար, խրախուսելով իր ընկերներն ու կռուող իր երիցուհին՝ ցյետին չունչ:

(Շար· 54)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԾՊԻՏ

Մի մարդ մօտենում է վաճառողին:

– Կարո՞ղ էք ինձ համար մէկ քիլոկրամ երչիկ կչռել:

– Կարող եմ, բերէք, – պատասխանում է վաճառողը:

***

Հանդիպում են երկու ընկերներ: Մէկը միւսի ականջի փսփսում է·

– Լա՞ւ ես, Ստալինի թաղմանը ծախսուել է աւելի քան 500 հազար ռուբլի:

– Տես, է, – ասում է միւսը, – այդ փողերով ամբողջ քաղբիւրոն կարելի էր թաղել:

***

– Մայրիկ, հայրիկը չահել ժամանակ համա՞ռատ մարդ էր:

– Համեստ էր: Դրա համար էլ դո – հինգ տարի ուչ ծնուեցիր:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՄՈՒՇ ԿԱՄ ՏԱՐՕՆ

Մուչ քաղաքի կաթողիկէ Հայք 20 տունէր էին, 1890–ին կառուցեալ Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցիով՝ որուն Մեծաւորն էր

Ցակոբ Գերապայծառ Թօփուզեան· – Ծնած է Պարտիզակ, 1885–ին: Նախնական կրթութիւնը հոն առնելով՝ կ'անցնի Հռոմ, Ուրբանեան վարժարան: Ձեռնադրուելէ վերջ՝ կը զառնայ Պիլէճիք եւ հովուական պաչտօններ կը վարէ հոն, Միւրաճի, Չիհիճէ, Կիւքմէն, Պանըրմա եւ Վան: 1911 Հոկտեմբեր 22–ին առաջնորդ ընտրուելով Մշոյ՝ կը փութայ պաչտօնատեղին, մինչեւ իր նահատակումը՝ չորս տարի հովուելով իր թեմը: Վկայակից՝ ալեւոր եւ բարմաչարչար առաջնորդ Վարդան Ծ· Վարդապետ Ցակոբեանի:

Իբր հոգեւորական եւ ուսուցիչ՝ Ցակոբ Գերապայծառի օգնականներէն էին, նոյնպէս նահատակ,

Հ· Մկրտիչ Վրդ· Տէր – Մկրտիչեան.– Ծնած 1840–ին Նորչէն, ուսած Կարին եւ ձեռնադրուած 1880–ին: Կը հովուէր Ցողունք գիւղի ժողովուրդը:

Հ· Մեսրոպ Վրդ· Ուզունեան. – Ծնած 1884–ին Կոստանդնուպոլիս, ուսած Զմմառ եւ ձեռնադրուած 1905–ին:

Դաչտի 107 գիւղերուն մէջէն հեռեւեալ երեքը միայն գրաւած էին կաթողիկէ Հայք· – Նորչէն, Ցողունք եւ Առինճ: Իսկ աւետարանական Հայոց թիւը քաղաքին մէջ հազիւ 7 տուն էր, մինչ Դաչտի մէջ 4 գիւղ՝ խառն – Հաւատուրիկ, Մոկունք, Ցունան եւ Տիրգեվանք: Հովնիւնին էին.–

Վերապատուելի Գրիգոր Ստեփանեան.– Ծնած է 1873–ին Բաղէչ, ուր ստացած նախնական կրթութիւնը, յետոյ Խարբերդ անցնելով՝ 1893–ին աւարտած Գոլէճին դասընթացքը: Հովիւ ձեռնադրուած Մշոյ եւ չրջակայից բողոքական Հայոց: 1904 – 1906–ի չրջանին, երբ Սասնոյ Բ· Զարդը տեղի կ'ունենար եւ անգլիական ու ամերիկեան հիւպատոսներ, միսիոներներ ու թարգմանք բողոքական հաստատութեանց մէջ կ'իջեւանէին, վերապատուելին թղթակցութիւններ դիրի կ'առնէր եւ պաչտօնական կարեւոր վաւերաթուղթեր անդրերկինի կը վերածէր գաղտագողի: Ինք էր որ նչանաւոր հայասէր փրոֆէսէօր Հարիս Անգլիացիին ընկերացաւ, դէպի Հայկական Նահանգներ՝ անոր ուղեւորութեան առթիւ:

Իբրեւ մտաւորական եւ հայասէրի համբաւ հանած Հայ՝ կը ձերբակալուի եւ քաղաքէն դուրս տարուելով կը նահատակուի:

Պատուելի Միհրան Յ· Գաբրիէլեան· – Քարոզիչ Հաւատուրիկի ժողովրդեան· ծնած է 1872–ին Մոկունք, ուսումը ստացած Բաղէչ եւ Խարբերդ, 1896 – 1900 ատեղ ուսուցիչ Խարբերդի գպրոցին, 1901 – 1908 հովիւ Խարբերդի աւետարանական թաղի եւ հոսկ ուրեմն Հաւատուրիկի: Քալ պատմաբան եւ հայրենագէտ, աչխատակից «Աւետարեր»ի, «Կոչնակ»ի եւ «Ասպարէզ»ի՝ կրօնաբարոյական յօդուածներով ու քերթուածներով· կը թողուր բազմաթիւ անտիպներ:

1915 Օգոստոսին, ժողովրդեան ու ընտանիքին հետ լեռ կը բարձրանայ, եւ մէկ ձեռքը վնգհարուածեան, միսիոներներ ու թարգմանք բողոքական հաստատութեանց մէջ կ'իջեւանէին, վերապատուելին թղթակցութիւններ դիրի կ'առնէր եւ պաչտօնական կարեւոր վաւերաթուղթեր անդրերկինի կը վերածէր գաղտագողի: Ինք էր որ նչանաւոր հայասէր փրոֆէսէօր Հարիս Անգլիացիին ընկերացաւ, դէպի Հայկական Նահանգներ՝ անոր ուղեւորութեան առթիւ:

Իբրեւ մտաւորական եւ հայասէրի համբաւ հանած Հայ՝ կը ձերբակալուի եւ քաղաքէն դուրս տարուելով կը նահատակուի:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Լ.Ը ՀԱՒՐԸ.–

Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տրնի Գասարեան 10·000 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ի իրենց մօր՝ Տիկին Գասարեանի թարմ յիշատակին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապրուստ սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հաբանիք–Նշանառուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ապրուստ սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ապրուստ, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑԱԿԻ

Նուրիան Խաչերեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Օննիկ Թորոսեան եւ եղբայրը Գրիգոր Թորոսեան (Լիոն) 250 Ֆր· կը նուիրեն կապոյտ Խաչին եւ 250 Ֆր· Լիբանանի ազգասիրաց միութեան (կապոյտ Խաչ):*

***

Նոյն առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Օննիկ Թորոսեան (Փարիզ) 250 Ֆր· կապոյտ Խաչին (առանձին «Յառաջ»էն եւ 250 Ֆր· «Յառաջ»ին):

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հ· Բ· Ը· Մ· Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ:
Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին.–

***

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.
Envoyer les candidatures à :
UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

EQUILIBRE jette un pont entre les solidarités

L'aide à l'Arménie sinistrée se structure : le mercredi 6 juin, a été jeté, les bases d'une nouvelle coopération. Premier pas, le développement du pont routier entre la France et l'Arménie, et sa mise à disposition gratuite, permettra aux différentes associations agissant sur le terrain d'optimiser leurs efforts. Une souscription est lancée pour la création de cet outil.

L'urgence s'accroît

En Arménie, la situation s'aggrave encore car aux soubresauts de la terre ont succédé ceux des hommes. En effet, la situation politique et sociale devient chaque jour plus préoccupante : le blocus s'intensifie, les esprits s'échauffent et la lenteur administrative gêne considérablement le travail entrepris.
Bilan : aux centaines de milliers de sans-abris s'ajoutent aujourd'hui des dizaines de milliers de réfugiés. Tous s'entassent dans des villes dévastées tandis que les secours se dispersent. L'inaction forcée et le peu de moyens de développement pèsent lourdement sur les Arméniens, faisant craindre l'explosion, de désespoir ou de colère, à tout moment.

La route de la reconstruction

Face à cette situation, l'acheminement des marchandises et des compétences deviennent le point clé de la réussite de l'aide humanitaire. Les associations sur place doivent, effectivement, pouvoir compter sur un outil permanent, fiable et efficace.

Le convoyage par route est la seule technique qui peut répondre à cette demande. Indépendant, souple, rapide, les convois d'EquiLibre mettent maintenant 7 à 8 jours seulement pour atteindre l'Arménie; l'acheminement par camions permet de plus, de maintenir un lien terrestre et permanent avec la France, au-delà du blocus.

Présent sur place depuis janvier 1989, EquiLibre a développé une expertise unique en matière de transport routier. Avec plus de 1 500 000 kms. parcourus et 4 500 tonnes de marchandises acheminées vers ses diverses destinations, l'Entreprise Humanitaire a su se doter d'un outil performant qui fonctionne déjà régulièrement en direction de l'Arménie. Ce sont, en effet, 3 ou 4 semi-remorques qui partent de Lyon chaque mois en direction des 3 antennes d'EquiLibre soit 1400 tonnes de matériel convoyés sur place depuis janvier 1989.

Une souscription pour rendre l'acheminement accessible à tous

Un problème se pose cependant : si ce pont routier s'avère indispensable, tant matériellement que moralement pour la population sinistrée, il représente des coûts de fonctionnement importants qui grèvent cruellement les actions entreprises par EquiLibre. Qui plus est, il ne peut, à l'heure actuelle, pas être mis à la disposition de toutes les autres associations du fait du prix de revient élevé d'un voyage en Arménie (prix aller-retour en semi-remorques...).

Aussi, pour intensifier et développer l'aide à l'Arménie, EquiLibre a décidé de lancer une souscription. Cette souscription de 20 millions de francs permettra de couvrir l'ensemble des frais d'un pont routier permanent, sur la base de 2 camions tous les dix jours, soit 5 000 tonnes de frêt, pour les deux prochaines années. A cet effet, il sera édité des bons de participation de 100 francs qui seront mis en vente.

Les sommes récoltées seront gérées par EquiLibre et un comité spécial indépendant de l'association. Un bulletin trimestriel rendra compte à l'ensemble des souscripteurs de l'utilisation des fonds. Plus encore, les organisations humanitaires agissant en Arménie pourront bénéficier de cette infrastructure gratuitement, sous condition de coopération pour coordonner et intégrer les divers projets dans un plan général de reconstruction pour l'Arménie. Cette coopération sera facilitée par un comité de parrainage composé de représentants de diverses ONG et de spécialistes en matière du développement en Arménie.

Plus qu'un simple outil, c'est bien un tournant que vient de prendre l'aide à l'Arménie grâce à cet accord. C'est, en effet, la première fois qu'une infrastructure fédératrice est offerte à l'ensemble des associations opérant sur le terrain par les acteurs de la solidarité eux-mêmes. Appel à la diaspora, prise en main responsable et structurée de la solidarité. Aujourd'hui, sans doute, l'aide humanitaire est en train d'entrer dans l'âge adulte.

EQUI*LIBRE* ARMENIE —
14 bis, bd. du Parc de l'Artillerie
BP 7124 — 69348 LYON — CEDEX 07.

Banque Dumesnil Leblé :
30002 00561 0000403838H 04

Contacts presse :
Christelle Coche-Dupeuble /
Dominique le Van Truoc
(1) 42 27 52 05

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՄԻՆ· – Տիկին Մարիամ Հաբլեան 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Յովհաննէս Հաբէլեանի յիշատակին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Խաչէր Քէօշկերեան իրենց սանին՝ Մելոմն Պետրոսեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն 300 Ֆր· Իսի ֆ Մուլինոյի Մխիթարեան դպրոցին եւ 200 Ֆր· «Յառաջ»ին:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

14–րդ տարեդարձին *առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 500 Ֆրանք, Մկրտիչ Պիւլկիւրեանի յիշատակին՝ Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան 100 Ֆր·, Սեդրակ Եվոտեանի յիշատակին՝ Տիկին Վարդանոյշ Զուբուրեան 100 Ֆր·:*

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

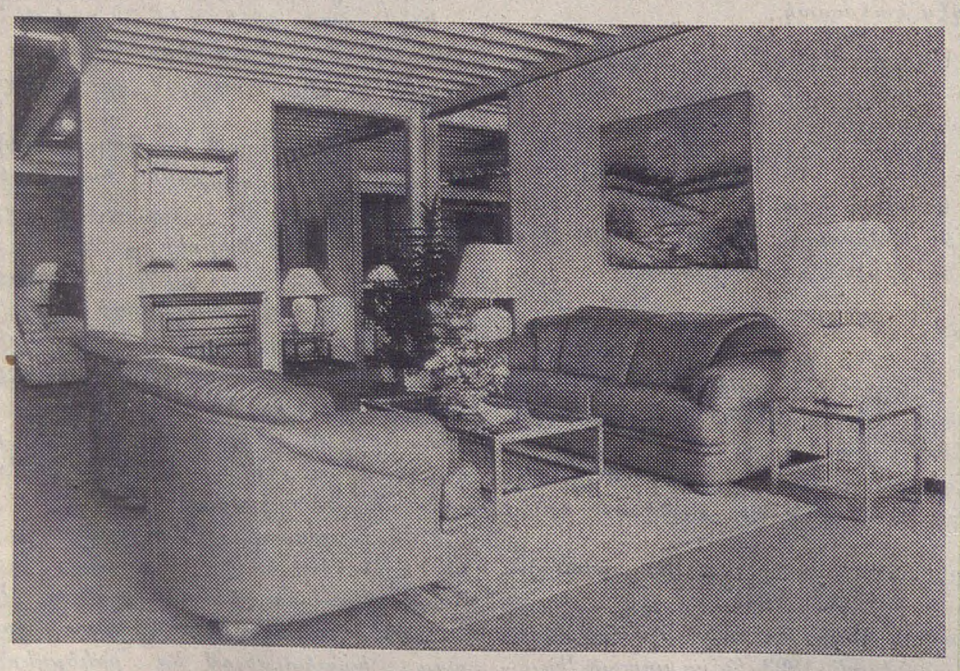
Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծուլանալու համար «*Յառաջ*»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի քառասնեակ 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամբող շրջանի թղթատարական յատկեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES
organisé par
l'U. G. A. B.
du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE
Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*
GRAND BAL
le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.
Participation aux frais *Age minimum* : 16 *ans*
Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 17
MARDI
17 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.319 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.319

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՅՈՒԼԻՍ 14

200 + 1

Ուրբաթ օր, Միթերան ածականով մը յայտնած էր զբաւել մեռիաներու ուշացումը։ Գիտական Հորհուրդի հաստատման առթիւ, արտասանած խօսքերուն ընթացքին է որ հարց տուած էր՝ «Արդեօ՞ք, կարգ մը նախարարութիւններ հնամեծի չեն»։ Այս տեզիւէն բաւած էր որ չատեր լաւ չգնանան դիչերը, սպասելով Յուլիս 14–ի աւանդական հարցազրոյցին։ Ծաղրանկարիչները «հնամենի»–ներ կը փնտռէին ու ըստ կամս կը գծէին, քանի որ բաւական ատեն է կը խօսուէր նախարարական փոփոխութեանց մասին։

Շաբաթ օր, բոլոր անգրուններէը չունչ քաչեցին, առայժմ փոփոխութիւն չկար, «յետադային, կը նայինք»։ Շատ գոհ է Ռոքարէն, լաւ լուր մը կու տայ երիտասարդներուն, 1992–էն սկսեալ պինուորական ազգ· ծառայութիւնը 12–էն 10 ամսուան կ'իյնէ, կը նախատեսէ Ֆրանսական գօրքերը քաչել Գերմանիայէն, բայց հարկ է նախ դիտնալ թէ ի՞նչ պիտի ընեն Ռուսերը։ Գերմանիոյ վերամիացումը պատմութեան տրամաբանութեան մաս կը կազմէ եւ անհեթեթութիւն է եւ վնասակար Եւրոպայի ապագային դէմ ըլլալ։

Նախագահ Միթերան անդրադարձաւ նաեւ Կորբաչովի օդնելու հարցին՝ «Յարչափ դեռ ատենն է», դաղթողներու քուէարկութեան կողմնակից կը մնայ, ծրագրէն չէ հրաժարած, բայց Ֆրանսայի մէջ նպաստաւոր մեծամասնութիւն չկայ, ըստ իրեն, իր նախագահութենէն ի վեր անհատատարութիւնները չեն աւելցած։ Նախագահը մեծարանքի խօսք մըն ալ ըրաւ բնապահներուն, որոնք նախատեսած էին ուրիչներէ առաջ, Հարտարարուեստական չրջանի տուեալները։

***

Այս տարի, Յուլիս 14–ը Շան զ'Էլիզէի վրայ չէր, այլ՝ Տէֆանս, ուր Ժան–Միչէլ Ժար պատրաստած էր իսկապէս արտակարգ եւ փառահեղ ռօնահանդէս մը՝ Զայն եւ Լոյս, որ իրաւամբ բացառիկ էր։ Ան պատճառ եղաւ, անչուշտ, աննախընթաց խճողումներու էթուալէն, փորթ Շամփէռէ, Քուրպեվուա եւլն։ եւլն։։ Մէկուկէս միլիոն հանդիսատեսներ ներկայ եղան, բայց տաքը եւ բազմութիւնը պատճառ եղան որ 22 հոգի հիւանդանոց փոխադրուին եւ աւելի քան 200 հոգի անհանդիստ ըլլան։ Բայց, այս անգամ, դուխտը ընդհանուր է (ինչ որ չէր, անցեալ տարի Կուտի պարադային) եւ Երկուշաբթի օր, մամուլը միաձայն էր փառքն հիւսելու համար մարզուն՝ որ պարել կու տայ լոյսը։

ԻՐ· ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՇԱՏԵՐ Կ'ԵՐԹԱՆ ՆՈՐԵՐ ԿՈՒ ԳԱՆ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ԱԻԵԼԻ ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ Կ'ԱՄՐԱՊՆԴԷ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Ինչպէս Պերնար Կեթթա կը մատնանչէ իր թղթակցութեան մէջ, Համապումարին վերջին նիստին, Կորբաչովի հիմնական խօսքն էր· – «Գալով ինծի, կ'ուզեմ որ դիտնաք թէ խորհրդային նախագահին սահմանադրական բոլոր լիազօրութիւնները պիտի օգտագործեմ որպէսզի ոչ ոք քանդէ պերեստրոյկան»։ Այլ խօսքով՝ իշխանութիւնը Պեռութեան ձեռքն է, Պեռութիւնը նախագահն է, ոչ թէ Կուսակցութիւնը։

Այս վերջին նիստը հիմնական փոփոխութիւններ բերաւ ղեկավար մարմիններուն մէջ։ Բանակի երկու պատասխանատուներ –Ալեքսէյ Լիզիչով (քաղաքական բաժնի պետ) եւ Դմիտրի Սուխորուկով (պաշտպանութեան փոխ–նախարար) առողջական պատճառներով կը քաչուին։ Կորբաչով ձեռք կ'առնէ նաեւ բանակը, որու ծրագիրներուն մասին կասկածներ կային։ Քաղաքական նոր բիւրօն իր 24 անդամներով, դրեթէ ամբողջովին վերանորոգուած է։ Կորբաչով եւ Իվաչկօ կը մնան հինէն, հեռացած են Ռիժկով, կառավարութեան այլ անդամներ, ինչպէս պաշտպանութեան նախարարը՝ Մառեչալ Եազով։

Կորբաչով երեք դլխաւոր եղրակացութիւն կը քաղէ այս համագումարէն։ Նախ, Կուսակցութիւնը միչտ վճռած է զոցել դոյութիւն ունեցող բացը իր կազմակերպութիւններուն եւ ժողովուրդին միջեւ։ Ապա՝ որոշած է հիմնովին փոխել իր դիրքը Խորհուրդներու (սովետ) նկատմամբ։ Հուսկ՝ տրամադիր է ճանչնալու քաղաքական եւ ընկերային այլ կազմակերպութեանց դոյութիւնը եւ կազմելու ծաւալուն համախմբում մը յանուն տագնապին լուծման եւ խոր այլափոխումներու իրագործման։ Ռազմավարութիւն չէ, կ'ըսէ Կորբաչով, այլ լուրջ առաջարկ մը, հիմնուած երկրին եւ ժողովուրդին չահերուն վրայ։

Մեկնողներուն մէջ, վեց կարեւոր անձեր կան։ Քաղաքական բիւրօյի լիազօր կամ փոխ անդամ, անոնք իրենց աթոռը չգտան կեդրոնական Կոմիտէին մէջ (412 անդամ փոխանակ նախատեսուած 398–ին)։ Ասոնց ճակատագիրը անորոչ կը մնար։ Գլխաւորն է՝ Լիկաչով, որ նաեւ Գլխաւորն է՝ այս համագումարին մեծ պարտեալն է։ 70–ի սեմին, յայտարարեց թէ իր ծննդավայրը պիտի քաչուի (Սիբիր) դիրք մը դրելու համար, վերջին տարիներու քաղաքականութեան եւ «մեր կեանք»ին մասին։ Իր կողքին կան՝ Լեւ Զայկով, Վիտալի Վորոնիկով, Վադիմ Մեդվէդեւ, Ալեքսանդր Եակովլեւ, Ալեքսանդր Վլասով։

***

Այս ամբողջը արդէօք չէ եղած, սակայն, որ աւելի քան 40 հազար հոգի հաւաքուին Մոսկուա –մինչ Կորբաչով Քոհլը կ'ընդունէր– կրեմլինի առջեւ ցոյց մը ընելու համար եւ մանաւանդ բողոքելու ԻԼ· Համագումարին արդիւնքներուն դէմ։ Պաստառներով, ցուցարարները հարց կու տային· – «Ի՞նչ բանի կը ծառայէ համայնավար Կուսակցութիւնը» կամ «համայնավար կուսակցութիւն = հակաժողովրդական մենաշնորհութիւն»։ Ցուցարարները բարենորոգողներու կողքին են, այսինքն՝ Էլցինի որ հրաժարեցաւ Կուսակցութենէն (իրեն հետեւեցան Մոսկուայի եւ Լենինկրատի քաղաքապետները)։ Ըստ Էլցինի, որ Ֆրանսական դեսպանատան ընդունելութեան (Յուլիս 14) վրտէքը· եղած է, համայնավար Կուսակցութիւնը իր անդամներուն կէսը կրնայ կորսնցնել դալիք ամիսներուն։ Պաչտօնապէս, ներկայիս Կուսակցութիւնը 18 միլիոն անդամ ունի։

***

Նոր քաղաքական բիւրօն, ուրեմն, 24 անդամ ունի, որոնց 15–ը՝ Հանրապետութիւններու Ա· քարտուղարները (Հայաստանի համար՝ Վ.· Մովսիսեան) են։

Կեդրոնական Կոմիտէի մէջ մտած են բանակի երկու նախկին պատասխանատուներ Կուլիկով եւ Օկարզով, որոնք ճամբու դրուած էին կեդր· Կոմիտէն 1989 Ապրիլին։

Բայց եւ այնպէս կեդր· Կոմիտէն չունի այլեւս իր նախկին դերը, թէեւ այդ երկրորդական դերն իսկ չատ կը դանըւի։

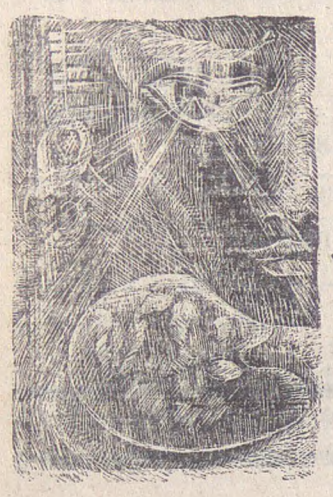
ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

*ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ առեւտուրի եւ ճարտարարուեստի նախարարը չուչայաւ իր հրաժարականը տալէ։ Երբ «Սփէքթէքըր»ի մէջ լոյս տեսած իր յայտարարութիւնները իրարանցում մը ըստեղծած էին Անգլիայէն Գերմանիա եւ ընդհանրապէս Եւրոպա, ինք Փեչտա էր, ուրկէ վերադարձին, բրիտանական մամուլը այնպիսի «ընդունելութիւն» մը վերապահած էր իրեն, որ անչուշտ պիտի նախընտրէր Դանուբի ափերը մնալ։ Ինտիփէնտընթ չէր վարաներ դրելու «մարդը, զոր ծաղրանկարիչները յաճախ ներկայացուցած են դիակի պիտակով, վերածուեցաւ դիակի։ Հունգարիայէն մարմինը կը բերուի այսօր եւ յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի ուիճ–էնտին»։ Պահպանողական իր մէկ բարեկամն ալ չի խնայեր· – «Բան մը չունիմ իր կնոջ եւ ընտանիքին դէմ, բայց պէտք է աւելի յաճախ անոնց հետ ըլլայ»։ Հաւանական է սակայն, որ հարցը ամբողջովին չըփակուի։ Այսինքն Ռիտլէյի մեկնումը չի նչանակեր անպայման, որ կառավարութիւնը համամիտ չէ իր նախարարին տեսակէտներուն, ըստ, գոնէ կիրակնօրեայ Ինտիփէնտընթին։ Արդարեւ, թերթը կ'ըսէ թէ դաղանի հանդիպում մը տեղի ունեցած է Մարտին, Տիկին Թաչէրի գիւղական ապարանքը, որուն մասնակցած են արտաքին նախարարը եւ վեց փրոֆէսէօրներ, մասնագէտ գերման քաղաքականութեան։ Փոքր տեղեկագրութիւն մը արձանագրած է վարչապետին յատուկ քարտուղարը, ուր գերման ազգ· նկարագիրը կ'որակուի «յարձակողական, ինքնավստահ, անձնասէր, ստորակայութեան բարդոյթէ տառապող»։ Եղրակացութեան մէջ, սակայն, կ'ըսուի թէ՝ «այլեւս չկայ, Գերմանիոյ մէջ, նուաճումի փառամոլութեան եւ ռազմապաչտութեան պատմական առաքելութեան մը ըմբռնումը»։

ՄԱՐՍԷյԼ ժամանեցին 544 Ալպանացիներ, որոնք չաբաթավերջին գրաւեցան Ֆրանսայի զանազան չրջաններու ընդունման կեդրոնները։ Մեռիաները անմիջապէս յայտարարեցին, որ երբ հասած են, Մարսէյէզ կ'երդէին, բայց, աւելի ուչ, պարզուեցաւ որ Ալպանացիներէն մէկը «կը փորձէ» Ֆրանսական փառերգին մէկ քանի բառերը երգել, եւ եղանակն ալ՝ էնթէրնասիոնալն է։

ՅՈՐՀՐԴԱՑԻՆ «Ապրիլեան Գրողներու Ընկերակցութիւն»ը հաստատած է «քաղաքացիական արիւթեան» տարեկան մրցանակ մը, կոչուած Սախարովի անունով։ Մրցանակը կը բաղկանայ վկայագիրէ մը, կրծքանչանէ մը եւ 2500 ռուբլիի դումարէ մը։ Առաջին մրցանակակիրը եղած է Լիտիա Զուքովսքայա· ան Գրողներու Միութենէն վտարուած էր Մորհ· Միութեան մէջ մարդկային իրաւանց չատագովներուն զօրավիգ կանդնած ըլլալու յանցանքով։ Այդ չատագովներուն մէջ կային Պորիս Փասթերնաք եւ Ալեքսանդր Սոլժենիցին։

ՌՈԶ ԿԵՆԸՏԻ Յուլիս 15–ին կը տօնէ իր հարիւրամեակը (մէկ չաբաթով կը կանխէ բուն Թուականը՝ Յուլիս 22) չրջապատուած ընտանիքին մնացորդացով, որ սակայն, այնքան ալ փոքր չէ։ Աղջիկն էր Պոսթընի քաղաքապետին, իրլանտացի զաղթողներու զաւակ եւ 1914–ին պիտի ամուսնանար Ճոզէֆ Փաթրիք Քենըտիի հետ։ 1915–էն 1932, 9 զաւակ կ'ունենար, 4 աղայ, 5 աղջիկ (պիտի կորսնցնէր չորսը, ողբերգական պայմաններու մէջ· – մէկ տղան 1944–ին, պատերազմի զոհ, չորս տարի ետք՝ մէկ աղջիկը օդանաւային արկածով, 1963–ին Ճոն Քենըտի, նախագահ Միացեալ Նահանգներու եւ 1968–ին Պոպ Քենըտի պիտի սպաննուէին)։ Քալ կին մը, որ կ'ըսէր· – «Վճռած եմ չպարտուիլ ողբերգութենէն։ Գիտեմ որ տիկնայ մաս կը կազմէ Աստուծոյ ծրագիրներուն։ Պիտ Ժի· իրեն չնորհած է «պապական կոմսուհի»ի տիտղոսը։

ՔԱԼԷՈՍՔՈՓ

առուեստաւերի մը օրագրեն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԹՈՒՌ

ԹՈՒՌ / ՓԱՐԻԶ
Յուլիս 11, 1990

Զուտ երաժշտական, ուխտագնացութիւնս կրօնական բնոյթ չունէր:

Չէր նմանէր նաեւ այն երթ ու դարձ կարուած երեսուն մղոննոց ճամբուն զոր ամէն Կիրակի առաւօտ սիրով յանձն կ'առնէր կատել երիտասարդ Սէպաստիան Պախ, երջանկահար Պուքսթէհուտը լսելու վերին դասընակութեամբ:

Շատ աւելի պարզ ուղեւորութիւն մըն էր իմս, դէպի Թուռ քաղաքը Լրկէ դիշեր, ուր հասայ ժամը ութին չոգեկառքով՝ Սվեդլանա Նաւասարդեանի դաշնակի ռէսիթալը լսելու:

Ու այս առաւօտ կանուխ, վերադարձի ճամբուն վրայ հարց կուտայի ինքզինքիս թէ կ'արժէ՞ր վեց ժամուան ճամբորդութիւնը մէկ ժամուան նուագի փոխարէն:

Պատասխանը չուշացաւ: Այո՛: Անպայման: Զարմանալի չէ՞ որ բնատուր արտակարգ ձիրքերով օժտուած մենակատարներուն չնչին մէկ կտորակին ենք միայն ծանօթ: Երկու երկվեցեակը չանցնիր անոնց թիւը:

Հապա՞ միւսները:

Այդ միւսներուն մէջ կան նաեւ Հայեր:

Ու Սվեդլանա Նաւասարդեան առաջին կարգին վրայ անոնց նոր շրջանի լաւագոյն մեկնաբաններէն մին անկասկած՝ ու մեծ դաշնակահարուհի:

Երբ խօսիս իրեն հետ, անկանոն, հապճեպ, երբեմն խառնաչփոթ դուրս կուգան բառերը, կրնաս տատամսոտ կարծել մինչեւ:

Բայց երբ լսես զինքը ստեղնաշարին յանձնուած՝ ջինջ, մարգարտային զեղեցկութեամբ ու յստակօրէն կ'արտայայտէ նախադասութիւնը, որմէ կը բղխի ճշդրիտ խորունկ բանականութիւն:

Իւրայատուկ կերպը իր նախատեսելու պերճգոր կը դարձնէ իր մերթ ընդ մերթ թաւշային թէ հրեռաճիգ խռովիչ նուագը:

Մօսուն մատները Սվեդլանայի չողչողուն հնչականութիւններու պրիսմակի մը կը վերածեն իր նուագը: Ան կ'անցնի դասականէն վիպականին նոյն վստահ հոգեկան համոզումով, պատշաճեցնելով իր խաղը բնագրի կլիմային:

Ու իրաւ է թէ իր յայտագիրը՝ ընտրուած երեք հականերու գործերէն՝ Պախ, Պէթհովէն, Շուման՝ լիովին կը կազմէր այն ամենահաստատ խարիսխը, որով պիտի կարենար գոլացնել իր երաժշտական հակադրութիւնը:

Դժուար, անպիծող յայտագիր:

Զգլխիչ բարձրութեանց հասնող կոթողներու եռատանիի մըն էր ուզած կոթնիլ ան այս դիշեր, որմէլու համար մեր առջեւ իր ներաշխարհը:

Պախի եօթներորդ փարթիթան իր քնարական նախերգանքով, Պէթհովէնի 80 տիէզ մինէօր սոնաթը իր հակադիր հոգեկան վիճակներով, եւ վերջապէս Գլարա Շումանի նուիրուած հոգեմայլ Գրայֆէրհանան իր մերթ ընդ մերթ երազկոտ թէ առնական տարրերակներով:

Նաւասարդեան ունի ոչ միայն կատարողական շատ բարձր արուեստ, այլեւ մեկնաբանի իր ընդոծին ձիրքերուն աւրնութեր՝ համոզիչ տաք չունչ, անշեղ կշռոյթ, առեղնաշարային խաղի իւրայատուկ կերպ, գործին էութիւնը ընդրկող անսպասելի բայց հնարաւոր տեղին չեչտեր, երբին գործունէութիւնը փէտալներու, գունագեղ փոլիֆոնիկ նուագ, այ ու ձախ ձեռքերու միջեւ հիանալի կըշիռ, ու նամանաւանդ անդիջող անհատականութիւն:

Միշտ հաւատարիմ մնալով սակայն ըստնագրի ոճին, հանդամանքին ու իմաստին:

Դժուար է դիմադրել այս կարգի արուեստագէտի մը տեսիլքին մինչեւ իսկ տարրեր ըլլայ ան քու երազդ:

Հարկ է պարպուիլ նախ բոլոր նախապաշարումներէդ, կարենալ նոր երազներ հիւսելու համար հին էջերով:

Նորին տեղ տալ ու լեցուիլ տարբեր տեսիլքով:

Շուրջ երկու հարիւր էինք սրահին մէջ. կայի՞ն արդեօք Հայեր: Չես գիտեր ինչու այս հարցումը:

Գուցէ հեռապատկերը 1991 Մարտ 16-ի դիւերուան Քաթրայի համերգին ուր Սվեդլանա պիտի մեկնաբանէ Մօցարթի իննեւորդ քոնչէրթոն անոր մահուան երկուհարիւրամեակին նուիրուած յատուկ մը ընթացքին:

Երբ կրկնութիւններն ալ աւարտեցան՝ հոյակապ երկու «Սարքազմ»ներ Փրոքոքիվէ եւ նոյնքան խռովեալ էջ մը Շուման «Ֆանթէզդիւթ»էն՝ խնդրեցի իրմէ որ բերէ մեզի նաեւ իրեն հետ նոր յայտագրով մը հայ երգահաններու նոր գործերը: Խոստացաւ:

Հիմա՛, տո՛ւս, ա՛յս առաւօտ պիս Փոքրիզ վերադարձնող չոգեկառքին մէջ կը մտածեմ. ի՞նչ ընել, ի՞նչ մոգթել:

Ի՞նչ յուսալ: Ազօթե՞լ որ դուռները բացուին իր առջեւ:

Կը մնայ միայն յայտագիրներ որոնե՛լ, խնդրել, աշխատիլ որ արթնանան բոլոր այն ուժերը որոնք պիտի կարենային ըմբռնել կուտակուած թէական զօրութեան մը բարոյական արժէքը եւ պիտակցօրէն բաղձային մասնակից չինութեանը այն մոգական բանալիին որ պիտի բանար Սվեդլանաներու առջեւ չատ մը դուռներ, Թուռի փառատօններու աւարտին: Որ մեզ Հայերս ալ զօրացնէր դպալիօրէն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՒ ԻՄ ՍԷՐԸ ՔԵԶ ՀԵՏ»

Հայոց պատմութեան վերջին մէկ դարը եւս հարուստ է խնկարկելի անուններով, որոնք վեցդարեայ խաւարից յետոյ կռեցին հայութեան քաղաքական գարթնումը՝ փառաւոր 1918-ին ծածանելով անկախութեան եռագոյնը:

Այն հեռաւոր տարիներին էլ չատ քչերն էին հաւատում մեր ժողովրդի ազատագրմանը: Բայց կային սուրբ զգաստութեամբ եւ նախահայր Հայկից եկող անկոտրում, ազատատենչ ոգի:

Խուստուփի լեռները քաչուած Նժդեհը այն օրերին յաւուց գրում է. «Քանի-քանի անգամ վրկել եմ քեզ վերահաս վտանգից, կատարածից: Վայ քեզ, ժողովուրդ, ինչ պատահան պիտի տաս Աստծուդ, խղճիդ, պատմութեանը... Ժողովուրդ, ինձ լքելուց, ինձ դաւաճանելուց առաջ դլացար իմ խնդրանքը կատարել: Դու չուզարկեցիր վարպետներիդ բութ գործիքներով հանելու իմ աչքերը, կուրացնելու ինձ, որ չտեսնեմ քո դըլխին գալիք գուլումը, քո բարոյական անկումը: Ներում եմ, թէեւ պատմութիւնը չի ների քեզ եւ խնդրում, երբ ինձ սպաննուած տեսնես, դիակս թաղիր Խուստուփի ամենաբարձր կատարին, որտեղից երեւայ ինձ եւ Կափանը, եւ Գենուսպը, եւ Գողթանը, եւ Գեղուսաձորը:

Իսկ մինչ այդ հայհոյգդ մի կարիր Խուստուփից: Որքան յաճախ, որքան չատ նայես այդ սեղ ու սեւ ամպերով ծածկուած սարին, այնքան չուտ կը գայ, կը հասնի փրկութիւնը:

Աստուած եւ իմ սէրը քեզ հետ, սպեթակ ժողովուրդ»:

Մարտական բանաերում, աքսորներում ճակատագրի դառնութիւններն ըմպած Զօրավարը արդէն 1954-ին գրում է, որ կեանքն աւարտում է: Նրա վերջին ցանկութիւնն էր, եղբօրը յանձնել իր մարմինը, որպէսզի Թաղուի Հայաստանում, ինչպէս նաեւ ձեռագրերը, գրեսան ու ժամացոյցը: Բայց նրա մահուանից չետոյ եղբօրը յանձնում են միայն գրեսանն ու ժամացոյցը:

Փառք Աստծոյ, նրա անունն ու գործի կարեւորութիւնը (որքան էլ ցանկացել են մեղանից թաքցնել) հրաչքով մեզ են հասել: Եւ մի քանի տարի առաջ, երբ գեռ Նժդեհի մասին բարձրաձայն խօսելն իսկ վտանգաւոր էր, մի խումբ «խենթեր» Սիբիրից անտեսլի դժուարութեամբ Հայաստան տեղափոխեցին Զօրավարի ածիւնը: Նչխարների մի մասը, կտակի համաձայն, պահ տրուեց Խուստուփի լեռնալանջին, միւս մասը՝ Եղէգնաձորի չորջանի Սպիտակաւոր վանքին... Սկզբում հատ ու կենտ մարդիկ գիտէին այդ մասին, բայց չետոյ «Սպարապետի վերադարձի» լուրը տարածուեց Հայաստան աշխարհով, եւ չատ չատերը ուխտ արեցին գնալ նրա դերեզմանին:

Եւ ահա Յունիսի 17-ին, Լեռնահայաստանի սպարապետի մահուանից 36 տարի անց, քաղում հայորդիք գլխահակ հաւաքուել էին նրա դերեզմանի չուրջը: Մոմ վառեցին, խունկ ծխեցին, ուխտ արեցին...

Այստեղ էին նաեւ Զօրավարի ածիւնը բերող «խենթերը»: Ներկաներից քչերն էին ճանաչում այս հայորդիներին, ովքեր լուռ ու մունջ մի կողմ էին քաչուել, մինչեւ հնարաւորութիւն ունեցան մօտենալ դերեզմանին եւ խունկ ծխել: Աստուած եւ Գարեգին Նժդեհի օրհնութիւնը ձեզ հետ: Սուրբ է ձեր գործը եւ օրհնեալ է ձեր ուղին:

Այստեղ՝ Եղէգնաձորի զմրուխտ լեռների, աղբիւրաչատ կիրճերի, միջնադարեան վանքերի մօտ հանդիպել էին նաեւ ծնունդով Մեղրիի կարճեւանցի, երեսունի թիւ 156 միջնակարգ դպրոցի պատմութեան ուսուցիչ Շաւարչ Ադայեանն ու 10 – 12 տարի առաջ դպրոցն աւարտած նրա աշակերտները: Սիրուած ուսուցիչը առաջուայ պէս պատմում էր.

– Նժդեհը իր արծիւների հետ սանձեց նաեւ Օրտուպատի Թուրքերին (Օրտուպատը պատմական Հայաստանի Գողթան գաւառում է), մուսաւաթական Ադրբեջանցիներին: Սպարապետն իր ութ հազար կարիճներով յաղթանակ յաղթանակի չետեւից էր տանում...

Պարոն Ադայեանի հայրը՝ Գուրգէն Ադայեանը Լեռնահայաստանի պառլամենտի, Լեռնահայաստանի Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան բիւրոյի անդամ էր: Գուցէ վաստակաչատ ուսուցիչը նրանից է ժառանգել այդ ազատասէր ոգին. լաճացման տարիներին էլ նա այսպէս, առանց երկինչելու իր աշակերտներին պատմում էր Սրամ Մանուկեանի, Գարեգին Նժդեհի, Դրոյի, միւսների մասին: Եւ դրա համար չատ ու չատ անախորժութիւններ է ունեցել:

– Նժդեհը մեր տանը չատ է հայ կըրել, – հպարտութեամբ չարունակում է ուսուցիչը: – Մեղներս պատմում են, որ պեղեցիկ տղամարդ էր: Այստեղ եմ եկել նաեւ ձեռքերը սեղմելու այն մարդկանց, որոնք Սիբիրից բերել են Սպարապետի ածիւնը: Երբ իմացայ, աստուածային մի դգացում ապրեցի. Նժդեհի ածիւնը Հայաստանում ամփոփելը նչանակում է, որ Զօրավարի չունչը պիտի գերեզմանից դուրս գայ, տարածուի Հայաստան աշխարհի վրայ...

ԿԵՆՍՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄ

ՈՎ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ

Անցեալ տասնամեակին արծարծուած դիտական բնոյթի հիմնական հարցերէն մէկը կենսոլորտային ապականումի հարցն էր: Համայն մարդկութիւնը անդրադարձաւ, որ ջերմուժի անխնայ մսխումով եւ երկրագունտի անդառնալի աղճատումով բնորոչուող իր գոյատեւը, կը սպառնայ ժամանակի ընթացքին անրնակելի անապատ մը վերածել իր մոլորակը:

Համայն մարդկութիւնը անդրադարձաւ..., սակայն անդրադառնալը բաւարար չէ: Կարգ մը պարագաներու, դիտական թէ ընկերային մարմիններ (երբեմն ալ պետութիւնները) չանացին առեղծել, ապա կիրարկել կարգ մը միջոցառումները, որոնք կը միտին կանխել, նաեւ սրբագրել կենսոլորտի ապականումին տուն տուող երեւոյթները: Սակայն, ցաւագինաբար, չարունակուեցան ջերմուժի մսխումն ու անհատներու թէ ընկերութիւններու ապականող հին աչխատելաձեւերը:

Երբեմն ալ, անոնց վրայ աւելցան արկածները:

● ՔԱՐԻՒՂԱՑԱՐ ՆԱԻԵՐ

Անցեալ տարի, տասնամեակի աւարտին, պատահեցան քարիւղի փախուստներու բերումով երկու ապականումներ, մէկը՝ Հարաւային, միւսը՝ Հիւսիսային բեւեռին չուրջ: Քարիւղատար երկու նաւեր, մէկ ամառուան ընթացքին, յաջողաբար ապականեցին զոյգ բեւեռներուն կենսոլորտները, ի սպառ անէացնելով ինչպէս կենդանական, այնպէս ալ բուսական բազմաթիւ տեսակներ: Անոնք նաեւ վատ անդրադարձ ունեցան տեղւոյն բրնակիչներուն, յատկապէս անտեսական կեանքին վրայ, ի մասնաւորի նուազեցնելով ձկնորսութեան եւ կենդանաբուծութեան ապահոված չահերը:

Ապականութիւնները մաքրելու եւ քարիւղատար նաւերուն յաւելեալ պատասխանատուութիւն ներչնչելու միտող դրծընթացներէն մէկը, այդ նաւերուն տէր ընկերութիւնները դրամական տուգանքի ենթարկելն է, որ կիրարկուեցաւ Հիւսիսային բեւեռը ապականած նաւուն տիրոջ՝ Էքսըն ընկերութեան պարագային:

Ցունուարի սկիզբը, քարիւղի փախուստով ապականումներու պատմութիւնը «Հարուստացաւ» նոր դրուագով մը: Այս անգամ, «գոհ»ը Մարոքի արեւելեան ծովեզերքն էր, Ատլանտեան ովկիանոսին մէկ հատուածը: Ապականումը սպառնաց նաեւ Միջերկրական ծովուն: Անշո՛ւշտ, Լիբանանի ծովեզերքին վիճակը պարզապէս վատթարացաւ: Անիկա արդէն իսկ վատ վիճակ մը կը պարզէր, իրրեւ հետեւանք՝ կենցաղային եւ ճարտարարուեստական աղբերու չարաճուն «կլանումին»:

● ԱՆՏԱՆԱՆԱԶՈՒՄ

Ցատկանչական է քարիւղատար նաւերու տէրերուն մօտեցումը: Անոնք կը

դայեանը Լեռնահայաստանի պառլամենտի, Լեռնահայաստանի Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան բիւրոյի անդամ էր: Գուցէ վաստակաչատ ուսուցիչը նրանից է ժառանգել այդ ազատասէր ոգին. լաճացման տարիներին էլ նա այսպէս, առանց երկինչելու իր աշակերտներին պատմում էր Սրամ Մանուկեանի, Գարեգին Նժդեհի, Դրոյի, միւսների մասին: Եւ դրա համար չատ ու չատ անախորժութիւններ է ունեցել:

– Նժդեհը մեր տանը չատ է հայ կըրել, – հպարտութեամբ չարունակում է ուսուցիչը: – Մեղներս պատմում են, որ պեղեցիկ տղամարդ էր: Այստեղ եմ եկել նաեւ ձեռքերը սեղմելու այն մարդկանց, որոնք Սիբիրից բերել են Սպարապետի ածիւնը: Երբ իմացայ, աստուածային մի դգացում ապրեցի. Նժդեհի ածիւնը Հայաստանում ամփոփելը նչանակում է, որ Զօրավարի չունչը պիտի գերեզմանից դուրս գայ, տարածուի Հայաստան աշխարհի վրայ...

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

յայտնեն, թէ քարիւղի փախուստները կանխարգիլելու միտող ճիդերը յաճախ լուսարձակի տակ կ'առնեն երկրագունդի «ծերացող» նաւատորմիղին կառուցողական հարցերը, փոխանակ որդեգրելու այնպիսի միջոցառումներ, որոնք կրնան երաշխաւորել նաւատորմիղի անձնակազմին լիարժէք եւ ուշադիր գործունէութիւնը:

Միւս կողմէ, անձնակազմերը դիտել կու տան, որ տէրերը մեղաւոր են, որովհետեւ, օգտագործելով հնամաշ եւ ժանգոտած քարիւղատարները, անոնք կը սպառնան ո՛չ միայն նաւաստիներուն կեանքին, այլեւ կ'ապականեն կենսոլորտը:

Ի՞նչ կ'ըսեն վիճակագրական տուեալները: Աչխարհի քարիւղատարներուն աւելի քան կէսը ներկայացնող Ինքքրքաճfo ընկերութիւնը կը տեղեկացնէ, որ արկածներուն 85 առ հարիւր համեմատութիւնը հետեւանքն է մարդկային սխալներու, իսկ 15 առ հարիւրը՝ մեքենական խանգարումներու:

Իսկապէս ալ, նոյնիսկ ամէնէն արդիական քարիւղատարը՝ արկածներու հակամէտ կը դառնայ, երբ տախտակամածին վրայ կանգնած, պատի ղեկավարողը հարբած նաւավար մըն է: Ճի՛շդ է, որ միաժամանակ, ամէնէն հմուտ եւ կարող նաւավարն իսկ անելի կը մատնուի, դէմ յանդիման «թանգարանային» քարիւղատարի մը:

● ԻՐԱՎԻՃԱԿ

Ըստ Ինքքրքաճfoյի տուեալներուն, ներկայիս գործող 418 քարիւղատարներուն 35 առ հարիւր համեմատութիւնը 16 տարեկան է, իսկ 55 առ հարիւրը՝ 10–15 տարեկան: 1970–ական թուականներուն, այդ քարիւղատարները կառուցուած են մօտաւորապէս 15 տարի գործելու հա՞մար: Այլ խօսքով՝ քարիւղատարներուն «ընտանիք»ը ծերացած վիճակ մը կը պարզէ:

Վերջին տարիներուն, տէրերը մերժած են հին նաւերը նորերով փոխարինել, պատճառաբանելով կառուցումի պահանջած բարձր գիները: Նոր քարիւղատար մը կ'արժէ մօտաւորապէս 80 միլիոն տոլար: Ներդրում մը, զոր տէրերը ընելու պատրաստ չեն: Փոխարէնը, անոնք կը նախընտրեն միլիոնաւոր տոլարներ վճարել ի խնդիր նաւուն մեռազին պաշտպանումին եւ ժանգին դէմ պայքարին:

Նաւ մը անընդհատ կարելի է նորոգել, ապա՝ վերանորոգել, պայմանաւ, որ ընկերութեան պիւտճէն բաւարար չափով մեծ ըլլայ: Օրինակներ են՝ Իրան – Իրաք պատերազմի ընթացքին արձակուած հրթիռներէն վնասուած կարգ մը քարիւղատարներ, որոնք յետ – նորոգութեան, վերստին կը դործեն:

● Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Ահաբեկուած էֆսընի արկածէն (որ Մ. Նահանդներու պատմութեան մէջ, քարիւղի փախուստի վատթարագոյն արկածն էր), Մ. Նահանդներու կարգ մը խորհրդարանականներ առաջարկած են, որ Մ. Նահանդներու որեւէ նաւահանգիստին մէջ խարիսխ նետող բոլոր քարիւղատարները օժտուած ըլլան կրկնակի պատեանով: Յարգ, գործող քարիւղատարներուն միայն 15 առ հարիւր համեմատութիւնը օժտուած է պաշտպանող որեւէ կազմածով (կողերուն, յատակին, կամ երկուքն ալ): Պաշտպանող նման կազմածով քարիւղատարի մը կառուցման գինը 10–15 առ հարիւր աւելի է քան սովորական քարիւղատարի մը կառուցման գինը:

Ցինկնատան արդէն իսկ աւելի չատ տուրք կը դանձէ կրկնակի պատեան չունեցող քարիւղատարներէն, որոնք կը հանդրուանեն իր նաւահանգիստներուն մէջ:

Սակայն, մինչ պաշտպանող կազմածը արկածներուն դէմ հաւաստի վահան մըն է եւ նաւավարելու իմաստով դիւրութիւն ընծայող ազդակ մը, միաժամանակ, անիկա նաւը կը դարձնէ նուազ կայուն, որովհետեւ բեռցուած քարիւղը ջուրէն աւելի բարձր մակարդակի վրայ կը գետեղուի:

Երբ քարիւղը աւելի բարձր բեռցուի՝ արկածի մը պարագային, աւելի չատ քարիւղ կրնայ ծորիլ: Նաեւ՝ պայթուցիկ կազեր կրնան կուտակուիլ ներքին եւ արտաքին պատեաններուն միջեւ:

Միւս կողմէ, կարգ մը տէրեր կը մատնանչեն, որ պաշտպանող նմանօրինակ կազմածները ինքնաբերաբար պիտի երկարաձգեն արդէն իսկ «ծերացած» քարիւղատարներուն կեանքը:

Այսօրինակ մօտեցում մը ինքնին ոչինչ կը լուծէ, այլ՝ առիթ եւ տեղիք կու տայ իրերամերժ երեւոյթներու, որոնք եղրայրդումի չեն առաջնորդեր:

Յամենայնդէպս, ըստ մասնագէտներու, արկածները կանխելու կատարեալ միջոցառումներ չկան: Այլ՝ իւրաքանչիւրը ունի իր առաւելութիւններն ու թերութիւնները:

Միաժամանակ, ցարգ յատակ չեն նոյնիսկ քարիւղի մեծածաւալ փախուստներ առթած կարգ մը արկածներուն յատակ պատճառները: Օրինակ՝ Խարկ – 5 քարիւղատարին արկածը (մօտաւորապէս 500 հազար տակառ քարիւղ), կամ՝ էֆսըն քարիւղատարին արկածը (262 հազար տակառ քարիւղ), որոնք տակաւին փոքր տարողութիւն ունէին, համեմատած՝ 1979–ին, Մեքսիքոյի ծոցին մէջ պատահած արկածին, որուն իրրեւ հետեւանք՝ 4,4 միլիոն տակառ քարիւղ յորդեցաւ եւ ապականեց կենսոլորտը:

Փոխընտրական այլ միջոց մըն է այսպէս կոչուած «չուէյտական պարապ»ի (չուէյտական վեֆիւմ) գործընթացը, որուն միջոցաւ, քարիւղը անվթար կը մնայ իր ընդունարանին մէջ, նոյնիսկ պայթումի մը պարագային: Կ'արժէ նշել, որ այս գործընթացը նաեւ համեմատաբար աժան է, սակայն, կը պահանջէ ճշգրիտ եւ լիարժէք կիրարկում:

Հակառակ գիմադրութեան կարգ մը արտայայտութիւններու, քարիւղատար նաւատորմիղներու տէրերը, այժմ սկսած են մտածել նոր գործընթացներու մասին, երբեմն ալ՝ կիրարկել զանոնք:

***

Ինչպէս միշտ, համայն մարդկութիւնը համամիտ է, որ անհրաժեշտ է կասեցնել կենսոլորտի ապականումը եւ բնական հարստութեանց մսխումը: Անհամաձայնութիւններն ու պատասխանատուութեան ստանձնումի գծով դժուարութիւնները կը ծագին, երբ կը սկսին քննարկուիլ անտեսական ազդակները: Ո՛չ ոք իրօք պատրաստակամութիւն կը յայտնէ որեւէ բան փոխելու: Իսկ արդարացումը՝ պիւտճէական, նիւթական հարցերն են:

Այլ խօսքով, բոլորս ալ կը դժգոհինք: Սակայն, այդ դժգոհութիւնը յանձնառու չէ, որովհետեւ կը մնայ դժգոհութեան ծիրին մէջ, առանց առողջ եղրակացութեան եւ աւելի՛ կարեւորը՝ առողջ գործունէութեան յանգելու:

Այսինքն՝ կը բաւարարուինք միայն ախուռճանչումով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԱՄԱՌՆԱՑԻՆ ԱՐՋԱԿՈՒՐԴՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԵԿԱԾ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Ցառաջ»). –

Սփիւռքէն Հայաստան համակամութեան ղրկման կը չարունակուի: Նիւթական, տնտեսական օգնութիւն բայց նաեւ մարդկային յարաբերութիւններու սերտացում որոնք կը նպաստեն հոգեբանական զարթնումի մը, մանաւանդ պատանիներու պարագային: Երկրաշարժի հետեւանքներէն որբացած երախաներու թիւը հազարներով կը հաշուուի: Հայր կամ մայր, երբեմն երկուքը կորսնցուցած մանուկներ անժպիտ դէմքերով, պարապ նայուածքներով կը թափառին յաճախ աննպատակ; եւ անոնց տալ, նոյնիսկ ժամանակաւոր կերպով, ամուսան մը համար, նոր միջավայր մը, նոր շրջանակ մը դնահատելի նախաձեռնութիւն մը եւ կարեւոր գործողութիւն մըն է: Այս դծով Մարսէյլի Ֆրանսահայ Երիտասարդաց Միութիւնը կը վերանորոգէ իր անցեալ տարուան ձեռնարկը: Յուլիս 1–ին, Ֆրանսա ժամանեցին ազէտեալ գոտիէն եւ յատկապէս Սպիտակէն 34 մանուկներ: Յուլիս 5–ին հասան Մարսէյլ, եւ Յուլիս 8–ին մեկնեցան Պարսըլոնէթ, ԺԱՖ–ի ամառնային օդափոխութեան կեդրոնը ուր պիտի մնան մինչեւ Յուլիս 29: Ապա մէկ չաբթուան համար պիտի վերադառնան Մարսէյլ եւ Օգոստոս 5–ին պիտի մեկնին Հայաստան:

***

Յուլիս 7–ին, ԺԱՖ–ի կեդրոնատեղիին մէջ, տեղի ունեցաւ հանդիպում մը մանուկներուն եւ իրենց ղեկավարներուն հետ: Սիմոն Ազիլազեան, ԺԱՖ–ի տեղական պատասխանատուն, բացատրեց իր միութեան նախաձեռնութիւնը եւ ընդհանրապէս ծանրացաւ մարդկային յարաբերութիւններու կարեւորութեան վրայ: Շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց, անձ թէ կազմակերպութիւն, որոնք բարոյապէս եւ նիւթապէս աստարած են այս ձեռնարկի յաջողութեան: Ցիշեցուց որ, ասկէ պատ, ԺԱՖ–ը Եղէռնուտ դիւղին մէջ, Կիրովականի հիւսիսը հաստատած է 30 մանկներ, եւ այս ամառ Օգոստոս 5–էն 26, տանտեակ մը կամաւոր երիտասարդներ պիտի մեկնին եղէռնուտ այս անգամ կատարելու համար երկրագործական աչխատանքներ, իրենց հետ տանելով յատկապէս հնձող մեքենաներ:

Խումբին ուղեկցող անձերէն, Ալեքսան Ահարոնեան, շնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսահայ Երիտասարդաց Միութեան որ ըսաւ երկրորդ տարին է մանուկներ Հայաստանէն արտասահման կը բերէ: Յայտարարեց որ, այս տարի, Հայաստանէն 600 պատանիներ արդէն դուրս ելած են, արտասահմանեան արձակուրդներու համար, շնորհիւ Հայաստանի Մանկական Ցոնտի ջանքերուն եւ հաստատած յարաբերութիւններուն Սփիւռքին հետ: 34 պատանիներուն հետ էր Կ'ընկերանար Աչոտ Երանոսեան (Սպիտակէն), Ռուզաննա Սարդսեան (Սպիտակէն) եւ նկարիչ – ճարտարապետ՝ Կարիկ Մանուկեան (Վեռնիսաժէն): Այս վերջինը իր հետ բերած է լուսանկարներ որոնք կը ցուցադրուին Յուլիս 11–էն 21 Մահակ – Մեսրոպ Մաշտոցեան կեդրոնը: Ցուցադրութեան չահը կ'երթայ այս բարեսիրատեղ գործին:

***

Հանդիպումի աւարտին, տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն, որուն ընթացքին տեղի տրուեցաւ ներկաներուն պրուցելու փոքրիկներուն հետ: Շատ – չատերուն աչքերուն մէջ, դէմքերու վրայ կայ տագնապալի անապահովութեան տխրութիւն մը, մղձաւանջային մը: Մաղթելի է որ իրենց տարեկից Ֆրանսահայ պատանիները քիչ մը մոռցընել տան անոնց մղձաւանջային աչխարհը:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

Համբաւաւոր այս դաչտը կ'իյնայ Սիմ լերան հիւսիս եւ հիւսիսային – արեւելք եւ կը դոնուի Գրգուռի, Ներքովդի, Քարկէի, Վահագնեան եւ Սիմ լերանց մէջտեղ: Արեւելեան հիւսիսակողմն է ՉՐՀՈՒՐի չրջանը որ կառավարական բաժանումով «Պիրինճի Գօլ» կը կոչուի եւ որուն 45 գիւղերը բնակչին ըրին Մուսա Բէկ եւ Ամպիւլ Մէջիա: Միւսն է ՉԻԱՐԷԹԻ չրջանը («Իքինճի Գօլ») որ կը դոնուի վերոյիչեալ լեռներուն հիւսիս – արեւմուտքը՝ դէպի Աչիչատ եւ Սուրբ Կարապետ:

Ահաւասիկ ամբողջական ցանկը Հայ գիւղօրէից, որոնք ՄՇՈՑ ԴԱՇՏը կը կազմէին եւ որոնցմէ իւրաքանչիւրն ալ ունէր իր ժամն ու ժամադրը, միահաղոյն հուրի եւ սուրի մատնուած՝ չրջաբրնակ բարբարոս Քիւրտերէ: (Աբընթերակից թուականները մարդահամար ցոյց կուտան, աստղանիչ կրողներն ալ՝ սրբատաւայր չունենալնին):

ՉԻԱՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆ

1· – Սուրբ Կարապետ 1,200 անձ՝ որոնք կը կազմէին վանքին եւ Փակայի (ագարակ) բնակիչներն ամբողջ ժողովուրդով ու միաբանութեամբ տեղնիտեղը կոտորուած: Ուխտաւորներէն Մչու Սուլթան Սուրբ Կարապետ, իսկ բանաստէրնեէ «Գլական» եւ «Իննակեան» յորջոր – ջուղ այս հնադարեան վիճակարի մենաստանը որ այնքա՛ն խօսեցուցած է իր վրայ, կը գոնուի Մուչէն 7 ժամ հեռու՝ Քարկէլ լերան դիւր մէկ կողին, հո՛ն ուր Լուսաւորչէն առաջ՝ հեթանոս Հայութիւնը Դեմետր ու Գիսանէ իր չաստուածներն ունէր: Հիմնարկութենէն ի վեր հարիւրաւոր վանահայրեր ունեցած է եւ անհամար միաբան: Աչխարհահռչակ ուխտատեղի, ուր քանի մը հազար Ռուսահայեր կը լեցուէին Վարդավառի տօներուն, եւ որ հիմա իր տաճարին չորս պատերը միայն կը ցցէ ամայութեան...; Յրիմեան Հայրիկ 1863–ին Վասպուրական աչխարհն հոս փոխադրեց իր Կիւթէմպէրկեան մեքենան եւ «Արծուիկ Տարօնոյ» պարբերականը լոյս ընծայեց՝ իրեն պէս հայրենեաց երգիչ Սրուանձտեանցի խմբագրութեամբ: Աղէտի տարին, իր միաբանութիւնը կը կազմէին հետեւեալ վեց վարդապետները՝ որոնք անցան ի դասս Հայոց նոր վկաներուն:

Եղիշէ Ծայրագոյն Վարդապետ Պալուեան· – Ծնած 1840–ին Սորտար եւ ձեռնադրուած 1865–ին:

Կոմիտաս Վարդապետ Արծրունի· – Ծնած 1842–ին եւ 1902–ին Աղթամար ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոս Խոսրեեանէ:

Եղիշէ Ծայրագոյն Վարդապետ Կարապետեան· – Ծնած 1848–ին Սորտար եւ 1881–ին ձեռնադրուած Մամբրէ Եպիսկոպոս Մամիկոնեանէ:

Վահան Վարդապետ Երէցեան· – Ծնած 1860–ին Խլաթ եւ ձեռնադրուած 1899–ին: Երբեմնի վանահայր Մակաբայեցւոց մենաստանին (Տիգրանակերտ), առաջնորդական փոխանորդ Բասենի եւ ապա Ֆարպինի եւ Լճկի:

Կարապետ Վարդապետ Լուսարարեան· – Ծնած 1863–ին, օծակից Կոմիտաս Վարդապետ Արծրունիի:

Խաչատուր Աբեղայ Ագուլեցի· – Էջմիածնական· մինչեւ Աղէտի տարին կը պաշտօնավարէր Գլակայ վանքը:

Սուրբ Կարապետի բովանդակ ժողովուրդն ալ՝ վուրդէն հրաչքով ազատած են տեղւոյն Թառանդաւուրցոց Վարժարանի ուսուցիչները՝ Մկրտիչ Տ· Մկրտիչեան եւ Յակոբ Տ· Ստեփանեան, որոնց Սուրբ Հազորդութեան սկիհը կը կարկառէր վերջին պահուն Լուսարարեան վարդապետը, եւ որոնք հրաժարելով Սուրբ Խորհուրդն ընդունելու եւ նահատակուելու գաղափարէն՝ կը յաջողին իրենց թաքստոցին պատուհանին երկաթները կոտրել եւ դիչերանց փախչիլ անատա, ուր կը դտնուէր մօտակայ գիւղերու լեզապատառ ժողովուրդը:

2 – 4· – (*) Հասան Օվա՝ 500, Սալըգան 500, Գրաւոս կամ Կուարս 1·200: Վերջնոյս երէցն էր

Վաղինակ Բահանայ Պահլաւունի· 50 տարու:

5· – Բագու կամ Բազում՝ Սուրբ Կարապետէն մէկ ժամ հեռու: Երէցն էր

Դանիէլ Բահանայ, 1912–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

6· – Սորտար՝ 700: Երէցն էր

Սմբատ Բահանայ Պահլաւունի· – 65 տարու, ձեռնադրուած Մամբրէ Եպիսկոպոս Մամիկոնեանէ:

7· – Զիարէթ՝ 1·500, երկու եկեղեցիով, Մուչէն չորս ժամ, իսկ Առաքելոց վանքէն երկու ժամ հեռու, առաջքէն անցնելով Արածանին: Կը գոնուի այն լերան ոտքը՝ որուն վրայ նստած է Սուրբ Կարապետ, եւ այս պատճառաւ սոյն թուրք յորջորջումը ստացած (Ուխտավայր): Երէցներն էին· –

Բարթողիմէոս Բահանայ Նորատունկեան· – 68 տարու:

(Շար· 55)

Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ալթունեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Հրաչ Օրթեան եւ զաւակները,

Պ. Հայկ Սարգիսեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մեսրոպեան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ԵՐԼՅԿԻՆ ՏԻՐՈՒՀԻ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ–Ի

(Այրին Տէր Եսայի Քհնյ. Ալթունեանի) մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 12–ին 95 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երկուշաբթի, Յուլիս 16, ժամը 10·30–ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին զաւակներուն եւ թոռներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Սաթենիկ Եախլարաչեան, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Եախլարաչեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արման Եախլարաչեան իրենց խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ պատուոյ ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՏԻԳԱՐՏԱՇԵՍԱՆԻ

մահուան առթիւ:

***

Իր ամուսնոյն թաղմ յիշատակին, Տիկին Սաթենիկ Եախլարաչեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ.–

1000 Ֆր. Կապոյտ Խաչին, 1000 Ֆր. Կարմիր Խաչին, 1000 Ֆր. Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, 500 Ռուպիս – Այրին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 1500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ կին մը տրամադիր է ընկերութիւն եւ հոգատարութիւն ընելու տարեց անձի մը: Մնունդ, բնակութիւն եւ աշխատավարձ:

Հեռաձայնել ճաշի ժամերուն՝

39 – 64 – 33 – 10

- ՎԱՐԴԱՎԱՌ -

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 22, առն է՝ Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: *Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցանուի:*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·45–ին:

Պատարագ ժամը՝ 10–ին:

Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յովհաննէս Հաբէլեանի *մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ վարժարանի բարգաւաճման համար:*

Այրի Տիկին Մարիամ Հաբէլեան 1000, իր ընկերուհիները 1000, զրացիները 590, Մկրտիչեան ընտանիք 500, Տէր եւ Տիկին Խաչօ Աբէլեան (Թարար–էն) 500, Տէր եւ Տիկին Ամէն Թաշճեան 300, Տիկին Գալիօփի Կիրակոսեան 100, Տիկին Հռիփսիմէ Սարիպուլմաճեան 100 Ֆր.:

Դշխուհի Այտընեանի մահուան առթիւ (Փարիզ) ընկերուհիները՝ 1000 Ֆր.:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՀԱՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ

Կոնէսի, Մոնմորանսիի եւ Սէն–Ռաֆայէլի մէջ երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններու մէջ, ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ, բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք: Գաղաթներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հանելի եւ մաքուր միջավայր:

◆

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Maisons de Retraite

à Gonesse, Montmorency et St. Raphaël pour les personnes du troisième-âge
Confort moderne, ambiance familiale, Surveillance et soins médicaux permanents.
Cadre paisible, dans la nature, loin de la pollution et des bruits de la ville.

S'adresser à l'A.A.A.S.
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48. 78. 02. 99 et 42. 81. 17. 80

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

– Վ Է Պ –

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65

LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32

EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· *(տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ* (12-13 *տող*) *մնացեալին:*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հ. Բ. Ը. Մ. Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէնին եւ ֆրանսերէնին լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ:

Թեկնածուները կրնան գրել վարի հասցէին.–

***

U. G. A. B. - Marseille

recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրատար թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յատկանշական անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՁԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՒՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par

l'U. G. A. B.

du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais *Age minimum* : 16 *ans*

Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

ՀԱՐԵՒ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՐԵՒ
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՀԱՐԵՒ
ՅՈՒԼԻՍ 18
MERCREDI
18 JUILLET
1990
LE NUMERO : 4,00 F

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.320
Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.320

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՅ

ՄԻԱՑԱԾ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԱՏԱՆՏԵԱՆ ԿԸ ՄՆԱՅ

Յաղթանակ մը՝ Պուշի համար։ Ան է ընդհանուր կարծիքը, բայց, հատանաբար գլխաւորաբար Հելմութ Քոհլի յաղթանակն է։ Արդարեւ, Սաարբրոյքի մէջ է, որ Կորբաջով եւ Քոհլ համաձայնեցան։ Տեղի տալով, Կորբաջով ազատ թողուց Գերմանիան, որ միացումէն ետք մաս կազմէ Ատլանտեան Ուխտին, մինչ նախապէս կը պնդէր չէզոք Գերմանիոյ մը գոյութեան վրայ։ Փոխարէ՞ն։ Սկզբունքով, փոխարէն բան մը չուզուիր, ողորմութիւն չենք ուզեր, կ'ըսէ Կորբաջով, բայց չի մերժեր, անշուշտ, Քոհլի 3,1 միլիառ տոլարը (17 միլիառ Ֆր·), որ թոյլ պիտի Խորհ· Միութեան վճարելու իր պարտքերը ...գերմանական ընկերութիւններուն։

Համաձայնութիւնը 8 կէտերէ կը բաղկանայ, դէչ յիշատակներով չսարսուելու համար, կ'ըսուի թէ խորհրդային – գերման (եւ ոչ՝ ժերմանօ–սովիէթիք, ինչպէս 1939–ին) համաձայնութիւն մըն է, ինչ որ կը հանդարտեցնէ արեւմտեաններուն։ Ութ կէտերն են· –

– Գերմանական միացումը կը վերաբերի Արեւելեան Գերմանիոյ, Արեւմտեան Գերմանիոյ եւ Պէռլինի·

– Եթէ իրագործուի, Բ· Աշխարհամարտի չորս պինակիոց ուժերու իշխանութիւնները ու պատասխանատուութիւնը կը ջնջուին։

– Միացեալ Գերմանիան կրնայ, ապատօրէն եւ անկախ կերպով, վճռել իր ապագայ զինակցութիւնները։

– Գերմանիա երկկողմանի դաշինք մը կնքէ Խորհ· Միութեան հետ խորհ· օրքին պարպումին վերաբերեալ Արեւելեան Գերմանիայէն։ Պարպումը կը վերջնայ 3–4 տարիէն։

– Ատլանտեան կառոյցները ի գործու չեն ըլլար Արեւելեան Գերմանիա, ցորչափ խորհ· զօրք ըլլայ, բայց, գերման (Պունտսվեհր) զօրքը կրնայ ըլլալ։

– Երեք արեւմտեան ուժերու զօրքերը կրնան Պէռլին մնալ, ցորչափ խորհ· զօրք ըլլայ Արեւելեան Գերմանիա։

– Արեւմտեան Գերմանիոյ կառավարութիւնը տրամադիր է, Վիէննայի խոսակցութեանց շրջագծին մէջ, միացած Գերմանիոյ զինեալ ուժերը իջեցնել 370 հազար անձի, 3–4 տարիէն։ Այդ նուազեցումը կը սկսի Վիէննա գոյացած համաձայնութենէ մը յետոյ։

– Միացեալ Գերմանիան կը հրաժարի քիմիական զէնքեր պատրաստելէ եւ ունենալէ եւ մաս կը կազմէ «հիւլէական ոչ–բազմացման» դաշինքին։

Պրիւսէլ ալ մեծ դհունակութիւն կը տիրէ, ատլանտեան շրջանակներուն մէջ (Ան–Մարի Մուրատեան կը խօսէր այդ մասին, երեքշաբթի առաւ, Ֆրանս–Էնթէռն)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ հրովարտակ մը հրապարակեց, որ քաղաքական ամէն մէկ խմբակցութեան կ'արտօնէ հեռատեսիլէն եւ ձայնասփիւռէն արտայայտուելու, այլ խօսքով վերջ կը դրուի համայնավար կուսակցութեան մենաշնորհին Պեռու–թեան ձայնասփիւռին եւ հեռատեսիլին վրայ։ Նոր չարժումները կրնան իրենց կայաններն ալ ունենալ։

ՈՒԿՐԱՆԻԱ իր ինքնավարութիւնը հրաւակեց, թէեւ առայժմ միայն խորհրդանշական բնոյթ ունի, բայց եւ այնպէս յատկանշական է։ Կիեւի Գերագոյն Խորհուրդը 4–ի դէմ (28 ձեռնպահութիւն) 355 ձայնով (ընդհ· թիւը 443) քուէարկեց իր գերիշխանութիւնը։ Իրաւունքը կը պահանջէ իր դրամն ունենալու, իր տուրքերը գանձելու, դրամատան եւ մաքսային իր դրութիւնը հաստատելու, Մոսկուայի դէմ ելլելու հառուցում պահանջելու համար, բնապահական որեւէ վրնասի պարագային (յիշել՝ Չերնոբիլը···)։

ՏԱՐԿԷՋԻԹի (Թուրքիա) մէջ երկու քիւրտեր սպանուած են թուրք ապահովութեան ուժերու կողմէ։

«Ս·Օ·Ս· ԲԺԻՇԿ – ՓԱՐԻԶ»Ի 126 բժիշկները մէկէն չորս ամիս «կախակայ–

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐ

Երեքշաբթի (Յուլիս 17) առաւօտ, երբ խօսեցանք Երեւանի հետ, ընտրութիւնները արդիւնքները դեռ մասնակի կը մը–նային եւ դիմաւորաբար Երեւանի կը վերաբերէին։

Այսպէս, ամբողջացնելով մեր նախորդ լուրերը, ըսենք որ Երեւանի 48 ընտրական չրջաններուն մէջ (օկրուգ) ընտրութիւն եղած է 39 չրջաններու մէջ։ Այս 39–էն տասին մէջ, ոչ մէկ թեկնածու բացարձակ մեծամասնութիւն ստացած ըլլալով, կրկին ընտրութիւն կը կատարուի 15 օրէն (Յուլիս 29)։ Ինը չրջաններու մէջ ընտրութիւն չէ եղած, այսինքն քուէարկողներու թիւը 50%–ի չէ հասած, ուրեմն նոր ընտրութիւն պէտք է ըլլայ մինչեւ երկու ամիս։

Կը մնան 29 չրջաններ, ուր ընտրութիւն եղած է եւ նաեւ արդիւնք տուած։ 25 չրջաններու մէջ ընտրուած են ՀՀՇ–ի ցանկի թեկնածուները (ի չարս որոնց՝ Երջանիկ Աբգարեան, որ վերջնական պարտութեան մատնած է Զօրի Բալայեանը, 26 կոմիսարներու ընտրական չրջանը)։ Մնացեալ չորս ընտրեալներէն մէկը միացական կուսակցական մեքենային կը պատկանի։ Արարատեան չրջանէն ընտրուած ՀՀՇ–ի ցուցակէն՝ Վազգէն Սարգսեան, պարտութեան մատնած էր տեղւոյն կուսակցական Ա· քարտուղարը։

Յուլիս 15–ի այս ընտրութիւններու առաջին եւ մասնակի արդիւնքներու համաձայն, ՀՀՇ ցանկէն ընտրուած են 31 թեկնածուներ։

Երեքշաբթի, Յուլիս 17, ժամը 11ին, Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը նիստ կը գումարէր որոշելու համար նոտաչրջանի թուականը։

Պարտութեան մատնուածներու մէջ չի–չենք Երեւանի հեռատեսիլի ծանօթ դէմք՝ Ռոպէր Մաւիսապալեան եւ ՀՀՇ–ի ցանկէն (Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ) Համբարձում Գալստեան։

× *Յուլիս 15ին, կիրակի դիշեր, ոճրափորձ մը կատարուած է այն չէնքը, ուր կը բնակի Ստեփանակերտի օդակայանի անօրէնուհի՝ Եւգինիա Իշխանովան, որ տեղն ու տեղը մեռած է։*

Ռումբը դրուած էր արդէն, այդ նպատակով։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼՆ ՈՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

«Կորբի Հայերուն իրաւունք չի տար» խորագրով, Յուլիս 16–ի «Միլլիյէթ» օրաթերթը ամենալայն տեղը կը յատկացընէ ԻՐ· Համագումարին ընթացքին Ղարաբաղի հարցին անակնկալ յայտնութեան։ Ինչպէս ծանօթ է, Կորբաջով համագումարի բեմէն կարդացած էր Բաքուէն ղրկուած հեռագիր մը, որ կը բողոքէր «Հայեր»ու կողմէ Մարտակերտի չրջանին մէջ կատարուած յարձակումի մը դէմ։ Այս ընթերցումը մեծ զայրոյթ պատճառած էր հայ պատուիրակներու, որոնք հակադրած էին, ըսելով որ այդ պատահարին քննութիւնը կատարուած չէր տակաւին ու ոչ մէկ փաստացի տուեալ կար Հայեր ամբաստանելու։

Գրելէ ետք թէ նախագահութեան ուղղուած աղերսագիրը 97 ստորագրութիւն կը կրէր եւ փափաք կը յայտնէր որ Հայերու դէնքերը գրաւուին, թերթը կ'աւելցնէ թէ անոր ընթերցումէն ետք «Մ· Կորբաջով երկար ատենէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով բնաղատեց Հայերը»։

Ապա թերթը կ'անդրադառնայ թուրք լրագրողներու Խորհրդարանի ազգութիւններու խորհուրդին նախագահ Նիչանովի հետ ունեցած հանդիպումին։ Ան կ'ըսէ թէ վերոյիչեալ յարձակումը տարբեր տեսող քաչքչուքի մը հետեւանքն է ու հայերազերի պայքարին մեկնակէտը միմայն հողային հարցն է։ Նիչանով նշելէ ետք թէ կռուախնճոյր հողամասը՝ Ղարաբաղ, Ադրբեջանի սահմաններուն մէջ կը գտնուի, կ'աւելցնէ· «Հայերը պէտք է ընդունին այս իրողութիւնը· սահման Ադրբեյանն ալ պէտք է Ղարաբաղի հայ ժողովուրդին ինքնավարութեան իրաւունք ճանչնան»։

Նիչանովի համաձայն, խորհրդային Խորհրդարանին անցեալ տարուան որոշումը ամէն բան կը բացայայտէր, սահկայն երկու կողմն ալ չհիւրացուցին զայն ու կնճիռը մնաց։ Երբեմն, հարց կը տրուի թէ ինչո՞ւ Մոսկուա կ'ուշանայ ու ժամանակին չի դիմեր միջոցառումներու։ Այս քննադատութիւններուն մէջ երբեմն արդարացի կէտեր կան, սակայն խորքին մէջ լուծումը երկու ժողովուրդներու իրերահասկացողութեամբ կարելի պիտի ըլլայ։

Ադրբեջանի ներքին նախարարն ալ կարծիք յայտնելով հարցին մասին, կը յայտնէ թէ Կորբաջովի մօտեցումը ղրական է· «ինճ հարցին տեղեակ է ու կը հասկնայ զայն· կտրուկ շեշտով մը ուզեց որ վերջ տրուի ոճիրներուն· այս կոչը իմաստ ունի ամբողջ երկրին համար։ Հակառակ պարագային շատ գէշ հետեւանքներ կրնան յառաջ գալ»։ Ադերի նախարարը՝ Խատօղլու կ'ուզէ որ Հայաստանի զէնքերը դրաւուին ու զինեալ կազմակերպութիւններու դեկավարները դատուին։

Հայաստանի պատուիրակներէն Ղանդիլեան եւ Ալէքսանեան դատապարտած են ազերի պատուիրակութիւնը որ Կորբաջովը մղեց հակահայ արտայայտութիւններ ունենալու։

Հայ պատուիրակները յիշեցնելով թէ նոյն իրիկունը երբ երեք Ազերիներ կը սպաննուէին, Ուզբեկիստանի մէջ ալ 27 հոգի սպաննուած էին, հարց տուած են,

ՓԱՐԻԶ

ՀՀՇ-Ի ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Ուրբաթ (Յուլիս 13) Մաթինեռնի մէջ, վարչապետին Գրասենեակին կողմէ ճաշ մը տրուեցաւ Վազգէն Մանուկեանի եւ Յակիկ Ստամբոլցեանի, որու մասնակցեցաւ նաեւ Ժան–Փիէր Մահէ։

Խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթն էր կրկին Խորհ· Միութեան եւ Հայաստանի քաղաքական կացութիւնը, միշտ հեռանկարը մնալով համագործակցութիւնը ապակեդրոնացման պայմաններու մէջ։ Նախատեսուած է նաեւ կառավարական պատուիրակութեան մը այցելութիւնը Հայաստան։

Շաբաթ, Յուլիս 14–ին, Յակիկ Ստամբոլցեան Էլիզէի աւանդական կարտէն – Փարթիի հիւրերու կարգին էր։

ՏԻԿԻՆ ՄԻՒԹԵՐԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ «ԿԵՆԱՑ ԳՈՅՆԵՐ» ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Յուլիս 12, Հինգշաբթի երեկոյեան Տիկին Տ· Միւթերան այցելեց «կենաց Գոյներ» յուցահանդէսը որ նուիրուած է Ի· դարու առաջին՝ Հայերու ցեղասպանութեան, ու դարուն բոլոր ցեղասպանութիւններուն զոհերուն։ Ազգ· Մատենադարանի «Մանսար» սրահին մէջ տեղ գրաւած այս ցուցահանդէսին բացումը կատարուած էր Յունիս 7–ին։ Հոն ներկայացուած են գանազան ազգերէ 100 նկարիչներու պատառները։

Յուցահանդէսին գաղափարը յղացողն ու գլխաւոր կազմակերպիչը նկարիչ Սըր Լ· սրահին մուտքին դիմաւորեց Տիկին Միւթերանը· ան ըսաւ թէ ցուցահանդէսը երկու նպատակ կը հետապնդէր· դարու առաջին ցեղասպանութեան 75ամեակին նշումը ու այլազան ոճի տէր այս թիւով արուեստագէտներու մէկտեղումը։ Տիկին Միւթերան արուեստագէտին ընկերակցութեամբ շրջեցաւ ցուցահանդէսը, ուշադիր հետեւելով իւրաքանչիւր պատառի ու արուեստագէտի մասին արուած բացատրութեան։ Այցելութեան աւարտին Տ· Միւթերան իր գոհունակութիւնը յայտնեց ու յաջողութիւն մաղթեց կազմակերպիչներուն։

«Կորբաջով ինչո՞ւ այդ մասին չխօսեցաւ բնաւ· յաւելեալ, երեք Ազերիներու սպանութեան բոլոր պարագաները տակաւին լրիւ չեն լուսաբանուած»։

*Ղանդիլեան եւ Ալէքսանեան ըսած են թէ Մոսկուա Ղարաբաղի մէջ զինուոր կուտակելով, հայ եւ ազերի ժողովուրդներուն միջեւ պատ մը հիւսած է։ Անոնք աւելցուցած են· «Նիշանովի ըսածները ձաբռտուքներ են· մենք եթէ կարենայինք մեր միջեւ համաձայնիլ, ի՞նչ պէտք կար կեդրոնին միջամտութեան։ Ղարաբաղի հարցը վերջին երկուուկէս տարուան ընթացքին շատ խորացաւ ու կարելի չեղաւ լուծում մը գտնել։ Նիշանով թող Ղազախներու եւ Քիրկիզներու հետ տեսակցի»։

«ՀԱՅՔ»Ի ՎԵՐՋԻՆ ԹԻԹԵՐԷՆ

ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթ «Հայք»ի 19 (Յունիս 17) եւ 20-րդ (Յունիս 24) թիւերը զանազան մարզերու պատկերացումներով խճանկար մը կը պարզեն Հայաստանի առօրեային: Անշուշտ հոն ամէնէն լայն տեղը կը գրաւէ քաղաքական կեանքը իր անատոմիկ հոլովոյթով, բազմազան առաջարկներով, գրգռումներով, երբեմն բախումներով ու սպասումներով:

19-րդ թիւին առաջին էջին առաջին սիւնակները գրաւած է «երկրապահ միաւորումներ»ու պետ Վազգէն Սարգսեանի «Ես ի՞նչ էք անում, տղերք» խորագրեալ գրութիւնը: Ան խօսք կ'ուղղէ Հայաստանի զինեալ երիտասարդութեան: Ակնարկելով անոր հանած մեծ ազմուկին, շատ իրաւամբ կը գրէ.- «աշխարհին իր ունեցածը թաւճճելով չի պրծնում, մենք մեր չունեցածը ուզում ենք կոխել աշխարհի աչքը»: Ապա որպէս ապացոյց մեր յառաջ անհիմն չառաջխօսութեան կը յիշէ մոսկուացի լրագրողի մը լուրջ հարցումը. «Հայոց 140 հազարանոց բանակը չի՞ պատրաստում յարձակուել Թուրքիայի վրայ»...: Ու կը շարունակէ.- «չգիտէի՝ իր միամտութեան վրայ ծիծաղեմ, թէ մեր սնապարծութեան վրայ լամ»:

Երկրորդ դիտարկում մը զինեալ այս ուժերուն ստեղծած մթնոլորտին կը վերաբերի. Վազգէն Սարգսեան կը գոչէ գրելէ.- «Հասկանո՞ւմ էք թէ ուր ենք հասել՝ տղերք. ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ՄԵԶԱՆԻՑ ՎԱԽԵՆՈՒՄ Է»: Ճեղոյ կը մէջբերէ այն անէքթոտը որ մայրերը իրենց լացով երախան կը սատնեն, ըսելով.- «սո՛ւս, թէ չէ փետայիներին կը կանչեմ»: Այս բոլորը ջազացքին ջուր կը լեցնեն անոնց, որոնք «սպասում են մենք իրար միս ուտենք, մեր ու ժողովրդի մէջ հակասութիւնը այնքան խորացնեն որ կարմիր բանակի շունդալից երթը երեւնում դիտուի որպէս փրկութիւն»:

Զինեալներու անխոհեմ ինքնագովութեան ու կեդրոնին հեռակայ հաշիւներուն մէջ «իր ներքին կեանքը կարգաւորել, ելնել բառսային վիճակից»:

Վալերի Միրզոյեան «Մենք ա՞ղէ ենք, թէ...» խորագրուած էջով մը կը պախարակէ ռուսամէտ կեցուածքը, ռուսական դպրոցներու զօրավիգ կեցուածքը որ տարակարծելու նշոյլ ցոյց չի տար: Այս վերջինները Հանդէպ չհամբրող հետաքրքրութիւնը - քըրտութիւնը Վ. Միրզոյեան կը նկատէ «սարուկներու խառնամբոխ մը» ըլլալու մեր յատկանիշը: Ան կը սպասէ Սեպտեմբերին, վերամուտի օրերուն, տեսնելու համար թէ «պատրա՞ստ ենք տնօրինել մեր սեփական քախտը, ապրիլ արժանապատիւ, մարդավայել ու ազգավայել կեանքով, թէ՞ ընկնելու ենք տիրոջ ոտները եւ մեր զաւակների բերանը դնելու ենք տիրոջ լեզու»:

«Հայք»ի նոյն թիւին մէջ հետաքրքրական հարցազրոյց մը հրատարակած է Անահիտ Ասատրեան, ան հանդիպած է «Ստուերային էկոնոմիկա»յի ներկայացուցիչի մը որ առանց անունը տալու կը բացատրէ թէ մինչեւ այլոց թէ ի՛նչ անօրինականութիւններու կը դիմէ որպէսզի չհապահովէ. «ենթադրենք մի գոյգ ձեռնոց գործելու համար ինձ անհրաժեշտ է, որ գործուածքը հիւսուած լինի հինգ թելից: Ես կաշառք եմ վճարում ստանդարտների կոմիտէին, որպէսզի նա փաստաթղթերում գրի՝ հինգ թելի աւելցուրդով ես նախատեսուածից աւելի շատ ձեռնոց եմ գործում, որով եւ ապահովում եմ շահոյթը»:

Նոյն ներկայացուցիչը կը բացատրէ նաեւ թէ որքա՞ն է իր ամսական եկամուտը ու ինչ յատկացումներ կը կատարէ անկէ. «իմ եկամուտը ամսական 5000 ռուբլի է, որից 3000-ը ամսական յատկացումներ եմ կատարում»: Այդ յատկացումները կ'ըլլան Միլիցիային, վերադասներին, տուրզոզ կազմակերպութիւններին, եւայլն: Այս բաւական սուր անկիւնէն եաք, վերջին էջին վրայ «բաւ է օրօրոցայինը» կը հրահանգէ Արեւիկ Յարութիւնեան. զարձեալ քաղաքական առօրեային առընչուած էջ մըն է անոր լոտորպրածը, որ կը զանգատի դիտարկուած կարգ մը տկարութիւններէ, որոնք որպէս վարդապետութիւն ներկայացնելու հակում մը զգալի է. անոնցմէ առաջինն է ժողովուրդին ողբերգութիւնները, յիշողութիւնները ու յիշատակները «էժան նպաստին դրօշներով» վերածելու սովորութիւնը. Ա. Յարութիւնեան հարց կուտայ. «լացո՞վ արդեօք ստեղծուեց Իսրայէլը, օդ կրակող գաղափարների շըներո՞ւն են միաւորւում Գերմանիայի արեւելեան եւ արեւմտեան հատուածները, թէ՞ մերձբալթեան հանրապետութիւնները արցունքներով են իրագործում իրենց բաղձալի նպատակները: Ասացէք, եթէ ելքը լալու մէջ է, ապա մենք պատրաստ ենք իրար գրկել ու լալ, միայն դուք էլ չմոռանաք նոյնը անել»:

Գրութեան աւարտին չեչտելէ ետք «շարժուն, ներարար, դեմոկրատական պատլամենտ»ի անհրաժեշտութիւնը, Ա. Յարութիւնեան եւս կը կրկնէ ողջամիտ տարբերու նոր հանդանակը. «միայն տնտեսապէս, անկախ, ուժեղ, հզօր, միջազգային բեմահաւքարկում հեղինակութիւն վայելող հանրապետութեան ստեղծումով կը մօտենանք բաղձալի նպատակների իրագործմանը»:

*Արցախէն ընդվզում ու զայրոյթ բազմապատկող հակիրճ տեղեկատուութիւն մըն է Գր. Դիզակի գրութիւնը. Տողը արցախեան դիւղ մըն է, ուր յայտնապէս կը կրկնուի - կամ դռնէ կրկնելու փափաք կայ - կամոյն նախընթացը. - «Տողի եւ շրջակայ հայ գիւղերի քնակչութիւնը թոյլ չի տայ Թուրքերին իրագործելու իրենց յանցաւոր ծրագիրը, իսկ խորհրդային զօրքերը կը ձգտեն ամէն կերպ նեցուկ կանգնել Թուրքերին»: Տողի բնակիչները կը պատմեն. «դաշտային աշխատանքների եռուն շրջանն է, բայց չենք կարող աշխատանքի դուրս գալ: Մեզ գինուորներն արգելում են զենք կրել, իսկ Թուրքերը մինչեւ ատամները զինուած են»: Ճեղոյ կը հետեւի բազմիցս յայտնուած վճռակամութիւնը. «կը կռուենք, կռուի մէջ կը մեռնենք, բայց չենք լքի մեր հինաւուրց հողը»: Ու Տողի բնակիչները օգնութիւն կը խնդրեն Հայոց Մորհրդարանէն. «չէ՞ որ Արցախը Հայաստանի կազմի մէջ է եւ հայկական իշխանութիւնները պարտաւոր են ապահովել հայ բնակչութեան, հայկական տարածքների անվտանգութիւնը»: Շարաթաթերթի մը միակ թիւով իսկ որքա՞ն բազմազան ու որքան ծանրակշիռ պարագաներ կը գրուին Հայաստանի յառաջիկայ Մորհրդարանին ուսերուն. անոր, որուն ընտրութեան այսօրուան հանդիսանին իսկ փրթած իրարանցումն ու տագնապի ուժերու բախումին ազմուկը վախով կը համակէ երկրին ապագայով մտահոգ նեղսիրտ Հայը:

«Հայք»ի 20-րդ թիւին վերջին էջին վրայ համառօտ նկարագրական մը տրուած է Ազատութեան հրապարակի Յունիս 22-ի հանրաժողովին. ամէնէն հետաքրքրականը մասը լուր մըն է որ զոհունակութեան պատճառ անկասկած, գոնէ առջին հայեացքով, միութեան, միասնութեան քարոզիչներուն. «հանրաժողովը ոգեւորութեամբ ընդունեց Պարոյր Հայրիկեանի յայտարարութիւնը՝ Հայոց Համազգային Շարժման անդամագրուելու մասին»:

Միասնութեան, ուժերը համախմբելու մտահոգութեան մը հակազդեցութիւնը, մեծ նաւուն բացած հոսանքին մէջ պզտիկ նաւակ մը ըլլալու փոխարէն նոյն նաւուն ճամբորդ դառնալու խելացութիւնը, թէ ուրիշ պարագաներով պէտք է բացատրել լուրը: Ապահովաբար «Հայք»ի յաջորդական թիւեր պիտի անդրադառնան լուրին, բերելով աւելի ընդարձակ լուսաբանութիւն:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՎՐԱՍՏԱՆ
ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԻ ԴԺՈՒԱՐԻՆ ՈՒՂԻՆ

Տարիէ մը ի վեր, Վրաստանի մէջ, օր ցերեկով կամ դիշերուան ընթացքին կ'առհասարակ անցեալի առաջնորդներուն արձանները: Մաս մը տակաւին կանգուն կը մնայ պատասանգաններուն վրայ, չնորհիւ քաղաքագօրքին աչալուրջ հսկողութեան:

Վրաստանի Գերագոյն Խորհուրդը հացադուլի դիմած ուսանողներու ճնշումին տակ տալով արտակարգ նիստ մը դումարեց, ուր վերջնապէս ուրուագծուեցաւ դէպի ինքնորոշում տանող ճամբայ մը. սակայն այս նիստին խափե սահմանափակուած էր լրագրողներու մուտքը: Շուրջ հարիւր նոր կուսակցութիւններէ ու քաղաքական խմբաւորումներէ ներկայացուցիչներ խօսք առին վերակառուցումի իրենց անձնական տարբերակը առաջարկելով. իսկ Ազգային անկախութեան կուսակցութեան դեկավարը կանոնաւորաբար առարկելով Մորհրդարանի ամէն մէկ որոշումին դէմ, բռնադատուեցաւ սրահէն հեռանալու:

Զգուշաւ այս կացութեան մէջ որոշ մտահոգութեամբ մը կը սպասուէր նըստաշրջանի աւարտին: Որոշ չրջաններու մէջ վրացերէնի զարգացման օրէնքը որ ընդունուած էր անցեալ տարի, անմիջապէս ազգամիջեան խռովութիւններու պատճառ դարձած էր: Աբխազիոյ մէջ ան մեկնարանուած էր որպէս անջատման նախաքայլ մը: Այդ շրջանին բացի հոգեւորականներէ, քիչ էր ամուրի այրերուն թիւը, ինչպէս նաեւ ապօրինի զաւակներու: Հայրը Աստուծոյ պատկերն էր երկրի վրայ: Ան էր առաւօտեան աղօթքը ղեկավարողը ու ան էր որ իր կնոջ եւ զաւակներուն օրինակ պիտի հանդիսանար:

Մտքերու մէջ կը ծագի այն հարցումը, թէ հօր այսպէս կազապարուած պատկերին մէջ ե՞րբ սկսած է մտնել զգացական, դուրգուրանքի լարը: Ժե. դարուն խակ դաստիարակներ հարց կուտան թէ պէ՞տք է զաւակներու ցզացնել թէ զիրենք կը սիրեն. ապա հակազդեցութիւնը կը զառնայ խստադէմ հայրերու դէմ. հայր մըն ալ սուզի մը պարագային լալու իրաւունք ունի ու պէտք չէ իր զաւակներուն ներկայանայ միշտ անփոփոխ դիմակով մը: Ցաջորդ դարուն պատուելի մը չի վարանիր յայտնելու թէ «հայրական գուրգուրանքէն աւելի քաղցր բան չկայ»:

Իսկ հայրերու անառարկելի իրաւիճակին դէմ ահազանգները հնչել կը սկսին Ժ.Ը. դարու կէսերուն: Ցեղափոխութիւնը չատ մը այլ մարգերու նման հոս ալ կարեւոր դեր մը ունեցած է. 1790-ին ապստամբ զաւակ մը՝ Միքայէլ կը հաստատէ ընտանեկան աստեղները ու երկար տարի ետք վերջ կուտայ հայրական իշխանութեան. այնուհետեւ հայրը ամէն կապածէ վեր արարած մը չէ. վերջ պատած է անոր անառարկելի հեղինակութեան ժամանակաշրջանը: Քիչ անց, Պալզաք կը գրէ.- «Ցեղափոխութիւնը դիմատեց ընտանիքի բոլոր հայրերը»: Աւելի ետք, մեր ժամանակին, Ֆրոյտ պիտի հաստատէ թէ հայրերը ծնունդ կուտան իրենց հարազատ դահիճներուն, ու Մայիս 68-ի երկրորդ յեղափոխութիւնը անվարան պիտի հռչակէ հայրերու մահը:

Ընկերային կեանքի յեղաշրջումներն ալ

ՀԱՅՐԵՐՈՒ ԿԵՐՊԱՐԱՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Երրորդ հազարամեակի չեմին «Հայք» հասկացութիւնը նոր դիմագիծ մը առած է. ամուսնալուծումներու բազմացումը ու սերնդազործումի հոլովոյթին մէջ արտամուսնական միջամտութիւններ բաւական բան փոխած են հայրութեան ընկալուած ըմբռնումէն: Այսօր կարելի չէ հարց չտալ թէ ի՞նչ է հայր մը ու ի՞նչ է հայրութեան իմաստը: Մեր ապրած ժամանակը հայրերու մահուա՞ն վկանները կը դարձնէ մեզ, թէ «Նոր հայրութեան» մը ձեւաւորումին:

Կարենալ պատասխանելու համար նման հարցումներու, հասնօրէն օգտակար պիտի ըլլայ համառօտ ակնարկով մը սահուելի անցեալին, յիշելու թէ ինչ պատկերներ արձնչուած եղան «հայր» ըմբռնումին:

Միջին դարու աւարտին (Ժե. դար) հայրը կայունութեան խորհրդանիշն էր թէ՛ ընտանիքին, եւ թէ երկրին համար. Ամուսնական բարոյականին միակ թելադրողն էր ան ու իսկական հայրութիւն մը խնդրոյ առարկայ չէր կրնար ըլլալ ամուսնական կեանքէն դուրս: Ժ.-ի. դարը «հայրական մենատիրութեան» ոսկեդարն էր. հայրը անառարկելի հեղինակութիւնն էր որ կեանք կուտար, կը սնուցանէր, կը դաստիարակէր, կը զարգացնէր ու կը փոխանցէր ժառանգութիւնը: Այդ չրջանին բացի հոգեւորականներէ, քիչ էր ամուրի այրերուն թիւը, ինչպէս նաեւ ապօրինի զաւակներու: Հայրը Աստուծոյ պատկերն էր երկրի վրայ: Ան էր առաւօտեան աղօթքը ղեկավարողը ու ան էր որ իր կնոջ եւ զաւակներուն օրինակ պիտի հանդիսանար:

Մտքերու մէջ կը ծագի այն հարցումը, թէ հօր այսպէս կազապարուած պատկերին մէջ ե՞րբ սկսած է մտնել զգացական, դուրգուրանքի լարը: Ժե. դարուն իսկ դաստիարակներ հարց կուտան թէ պէ՞տք է զաւակներու ցզացնել թէ զիրենք կը սիրեն. ապա հակազդեցութիւնը կը զառնայ խստադէմ հայրերու դէմ. հայր մըն ալ սուզի մը պարագային լալու իրաւունք ունի ու պէտք չէ իր զաւակներուն ներկայանայ միշտ անփոփոխ դիմակով մը: Ցաջորդ դարուն պատուելի մը չի վարանիր յայտնելու թէ «հայրական գուրգուրանքէն աւելի քաղցր բան չկայ»:

Իսկ հայրերու անառարկելի իրաւիճակին դէմ ահազանգները հնչել կը սկսին Ժ.Ը. դարու կէսերուն: Ցեղափոխութիւնը չատ մը այլ մարգերու նման հոս ալ կարեւոր դեր մը ունեցած է. 1790-ին ապստամբ զաւակ մը՝ Միքայէլ կը հաստատէ ընտանեկան աստեղները ու երկար տարի ետք վերջ կուտայ հայրական իշխանութեան. այնուհետեւ հայրը ամէն կապածէ վեր արարած մը չէ. վերջ պատած է անոր անառարկելի հեղինակութեան ժամանակաշրջանը: Քիչ անց, Պալզաք կը գրէ.- «Ցեղափոխութիւնը դիմատեց ընտանիքի բոլոր հայրերը»: Աւելի ետք, մեր ժամանակին, Ֆրոյտ պիտի հաստատէ թէ հայրերը ծնունդ կուտան իրենց հարազատ դահիճներուն, ու Մայիս 68-ի երկրորդ յեղափոխութիւնը անվարան պիտի հռչակէ հայրերու մահը:

Ընկերային կեանքի յեղաշրջումներն ալ

օրնած են հօր պատկերին փոփոխութեան. ժթ. դարու վերջաւորութեան դիւղերէն դէպի քաղաք մեծապոնդուած գաղթերը նախկին գիւղային կը վերածեն բանուորի, որ ուշ ժամերուն տուն կը վերադառնայ։ Կինը զաստիարակի դերը կը ստանձնէ ամբողջութեամբ, իսկ զպրոցական դասադիրքերու մէջ կը չեչտուի մօր դերը, լուսանցքի վրայ ձգելով հայրը։ Ամուսնալուծումը որ յեղափոխութեան չընորհիւ կարելի դարձած է 1792–ին, կը ջնջուի 1816–ին, սակայն 1884–ին վերլատմին վաւերացուելով կնոջ անվիճելի յաղթանակը կը խորհրդանչէ։ Ցետոյ, երեքայլորդ երկու աչխարհամարտերը պատճառ կ'ըլլան որ մեծ թիւով ընտանիքներ զրկուին իրենց հայրերէն, ինչ որ նկատելի ազդակ մը կ'ըլլայ հօր ըմբռնումին փոփոխութեան մէջ։

Երրորդ կարեւոր միջամտութիւն մը այս մարզին մէջ կը կատարուի ընկերութեան կողմէ, պարտադիր զպրոցական կեանքը, գինուորական ծառայութիւնը, ընկերային ապահովագրութիւնը, բժշկական այցելութիւնները, ամուսիններու օժանդակ ըլլալու կոչուած խորհրդատուները, արհեստական բեղմնաւորումի միջոցները, այս բոլորը կը նուազեցնեն ծրնողներու տեղը ընտանիքին մէջ։ Այս օրինավիճակը որքա՞ն ու ի՞նչ տեղ կը ձգէ հայրերուն։

Հակառակ երեւոյթին, Ցեղափոխութիւնը նպատակ չունէր ընտանիքը քայքայելու. ընդհակառակն, կ'ուզէր զայն հիմնել սիրոյ վրայ, որպէսզի պակէր ապօրինի զաւակներու մեծ թիւը։ Անով նաեւ զարկ արուեցաւ որդեգրումի հոլովոյթին։ Անպատակ զոյգերու հրաւէր ուղղուեցաւ անծնողք մանուկներ որդեգրելու։

Այսօր, Ֆրանսայի մէջ դիտարկուած երեւոյթը այն է որ կամաւոր հայրութիւնը հետզհետէ աւելի լայն դաշտ կը գրաւէ, որդեգրումի ըմբռնումը օրէ օր կը զարգանայ ու հայրութիւնը կը դառնայ աւելի դիտակից ընտրութեան մը արդիւնք։

Այս բոլորին մէջ ի՞նչ պիտի ըլլայ հօր նոր դիմագիծը. մանաւանդ հոն համաձայն հայրերը այսօր «անցքի պահապան»ներ են, միջնորդներ՝ բնութեան եւ մշակոյթին միջեւ։

Արդեօք չէ՞նք գտնուիր ջրջանի մը մէջ ուր հայրը մակերեսին վրայ կորնցուցած է խորքին մէջ, ու կը չարունակ «մարդկային արմատական պէտք»երու ցանկին վրայ նկատելի տեղ մը գրաւել. ան որոշ չափով առընչուած է մեր ապահովութեան որոնումին։ Ու այսօր, յայտնի է որ մարդուն մեծագոյն կարիքը ապահովութիւնն է։ Այս կ'ընէ որ կրնայ մեզ կրկին առաջնորդել «հօր» ըմբռնումին։

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆԹՊԷԼԼՈՑի «Թումանեան» սրահին մէջ, Յունիս 23–ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.–ի «Խ. Աբովեան» Շաբաթօրեայի տարեվերջի հանդէսը։ Աչակերտները զործադրած են խմբերգներով, արտասանութիւններով, բեմադրութիւններով հարուստ յայտագիր մը։ Ասոնք առած են վարժարանին պատասխանատուները։

***

ՍԱՓՐԱՄԷՆԹՈՑի իր զբաղեցուցիչին մէջ Քալիֆորնիոյ նահանգապետ Ճորճ Տէօքմէճեան, Յունիս 22–ին, ընդունած է Գրբեղին Բ. Կաթողիկոսը։ Աւելի քան ժամ մը տեւած այցելութեան մէկ մասին մասնակցած է նաեւ Սուրիոյ մօտ Միացեալ – Նահանգներու դեսպան՝ Խոսրով Ճէրճեան։ Հանդիպումի ընթացքին քննուած են զանազան նիւթեր, որոնց շարքին՝ Լիբանանի վերջին իրադարձութիւնները ու լիբանահայ գաղութին դիմագրաւած ժուարին պայմանները։

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԷՍԻ Իրանահայ Միութեան զրականութեան եւ արուեստի բաժանմունքի ջանքերով ստեղծուած «Հայաստան» պարախումբը առաջին անգամ հանդէս եկած է՝ Յունիս 22–ին, տեղւոյն «Ուիլշըր Իպէլ» հանդիսասրահին մէջ։ Պարախումբին զեղարուեստական զեկավարն է Եոսէֆ Իզրայէլով, որ Միութենէն Միացեալ – Նահանգներ զաղթած է 1979–ին։

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ մէջ, Յունիս 22–էն 24 տեղի ունեցած է Համկավար Ազատական Կուսակցութեան կեդրոնական վարչութեան եւ նոյն կուսակցութեան Հայաստանի անտեսական օժանդակութեան արտակարգ յանձնախումբին նիստը։ Օրակարգին վրայ եղած են հրատապ հարցեր, որոնց շարքին՝ Արցախի վերջին զարգացումները, Հայաստանի ներկայ իրավիճակը, աչնան կամ աւելի ուշ համահայկական ժողով դումարելու հարցը, լիբանահայ գաղութի ներկայ կացութիւնը, արեւելեան Եւրոպայի հայ գաղութներու ապզային կարիքները եւ այլ հարցեր։ Ժողովականները չեչտած են արցախահայութեան ամէն ձեւով դիւանագիտական, քարոզչական ու տնտեսական օգնութիւն ցոյց տալու անհրաժեչտութիւնը։ Կուսակցութեան կեդրոնական վարչութիւնը գոհունակութեամբ ծանօթացած է Տնտեսական արտակարգ յանձնախումբին զեկուցումին։ Հայաստանի ընտեսական վերականգնման գծով անոր պատրաստած համապարփակ ծրագրին եւ այդ ուղղութեամբ արդէն իսկ առնուած գործնական քայլերուն։

ԿԻՊՐՈՍԸ՝ ԱՅՍՕՐ

Կիպրոսի Կրթութեան նախարարութեան «Կիպրոսը՝ այսօր» անգլերէն եռամսեայ հանդէսը իր վերջին թիւին մէջ տեղ տրած է նաեւ հայ մչակոյթի նուիրուած յօդուածի մը։ Մչակութային ու տեղեկատուական այս հանդէսին Ցունուար – Մարտի թիւը կը բացուի խմբագրական մը՝ նուիրուած 431 թուականին հիմնուած Կիպրոսի ինքնագլուխ յոյն ուղղափառ Եկեղեցիին։ Թերթը ծանօթացնելով յօդուածով մը կ'անդրադառնայ նոյն Եկեղեցիին պատմութեան, Սահմանադրութեան անոր ընծայած մենաչնորհներուն եւայլն։

Ուչադրաւ են Կիպրական բարբառին եւ մչակութային ազգային սեփականութեան հայրենադարձութեան առընչուող նիւթերը։ Առաջինին մէջ կը խօսուի յատկապէս թրքերէն բառերու առկայութեան մասին, իսկ երկրորդին մէջ՝ ՄԱԿ–ի այդ գծով որդեգրած քանաձեւին մասին, որով կ'արգիլուի հնագիտական եւ այլ մչակութային արժէքներու անօրինական արտածումն ու առուծախը։ Գործնականին մէջ սակայն, այս որոչումը – ինչպէս ՄԱԿ–ի բոլոր որոչումները – յորդորի բնոյն ունի ու կարելի չէ զայն պարտադրել։ Յօդուածը կ'անդրադառնայ նախկինին եղած եւ մանաւանդ մեր օրերուն՝ Հիւսիսային Կիպրոսի գրաւումէն ետք կատարուող մչակութային կողոպտուններուն։

Հանդէսին այլ հրապարակումներուն մէջ կը հանդիպինք պղինձի հանքահանութեան վերաբերող հնագիտական պեղումներուն, Կիպրոսը եւրոպական Հասարակապետութեան մէջ ներգրաւելու աչխատանքներուն, որոնք կանգ առած են 1974ի Թրքական զօրքերու ներխուժումէն ետք։

«Հայ արուեստը եւ մչակոյթը» խորագրեալ յօդուածը կը փորձէ արժեւորել Հայերու դերը համաչխարհային մչակոյթին մէջ։ Տոքթ. Կարլ Ցակոբեանի ստորագրած երկուուկէս էջնոց ակնարկը աւելի չատ հայ մչակոյթը կերտող անուններու թուարկում մըն է՝ մանրանկարիչներէն մինչեւ Ց. Այվազովսկի, Արչիլ Կորքիէ՝ Գրիգոր Շիլթեան, Մ. Սարեան, Գառզու եւայլն։ Երգ ու երաժչտութեան բնագաւառին մէջ կը տրուին Կոմիտասի, Բ. Կանաչեանի, Ա. Խաչատրեանի, Ալ. Ցովհաննէսի եւ այլոց անունները։ Զեռեղուած են երեք լուսանկարներ. ժբ. դարու խաչքար մը ու ձեռագրերէ առնուած երկու մանրանկար։

ԿՈՉ

ՁԱՐՄԱՀԱԼԻ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ 60–ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻԻ

Սիրելի հայրենակիցներ,

1990–ը դուզադիպում է Զարմահալի Հայ Ուսումնասիրութեան Միութեան հիմնադրման ու գործունէութեան 60–րդ տարեդարձին։

Այս առիթով կեանքի է կոչուել յոբելեական յանձնախումբ, բարձր հովանաւորութեամբ Թեմիս բարեխնամ առաջնորդ Գերաչնորհ Տէր Սրտակ Ս. Արք. Մանուկեանի՝ պատչաճ հանդիսութեամբ տօնելու Միութեան 60–րդ տարեդարձը, որն տարուայ Հոկտեմբեր ամսուան ընթացքում։

Տարատիպ հայութեան կեանքում իրենց իւրայատուկ տեղն ու դիրքն են ունեցել ազգային միութիւնները եւ իրենց ուրոյն նպատակով ու գործով սատար են հանդիսացել ազգային ու մչակութային ընդհանրական կեանքին՝ արթուն ու վառ պահելով ազգային դիմագիծը՝ մատաղ սերնդի սրտերում։

Իրանահայ կեանքում 60 տարիներ յատուկ են այս միութիւնը եւս իր համեստ պատառիկ մինչեւ իրանահայ համայնական կեանքի՝ ազգային, կրօնական, մչակութային եւ մարզական բնագաւառներում եւ իր մչակութային 23–ամեայ կենտրոնատեղիով սատար է հանդիսացել ազգանպատակ ձեռնարկներին։

60–ամեայ այս պատիւ հանդրուանին մեր սրտագին բաղձանքն է, որ միութիւնը արժանապատիւ իր գործունէութեան բանաձեւումն ստանայ եւ այդ առընչութեամբ կոչ ենք ուղղում մեր Գերաչնորհ ու Հոգեշնորհ Հայրերին, ազգային մարմիններին, միութիւններին, մամուլին, կրթական ու մչակութային օջախներին եւ ազգայիններին՝ արձագանգելու միութեան գործունէութեան մասին։

Արտասահմանի հայկական թերթերից խնդրում ենք արտատպել սոյն յայտարարութիւնը, որի համար յայտնում ենք մեր կանխայայտ շնորհակալութիւնները։

Խնդրուում է նաեւ ամէն տեսակի թղթակցութիւններ եւ ուղերձներ ուղարկել հետեւեալ հասցէով. –

Թեհրան – Հիւսիսային Միրզայէ Շիրազի պողոտայ, Վարահրամ փողոց, թիւ 28 չէնք. փոստի կոդ 15867։

ՁԱՐՄԱՀԱԼԻ
ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ 60–ԱՄԵԱՅ
ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
Թեհրան

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

ՉԻԱՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆ

Թադէոս Քահանայ. – 70 տարու, ձեռնադրուած Մամիկոնեան սրբազանէ։

Մատթէոս Քահանայ. – 60 տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

Համազասպ Քահանայ Տէր – Համազասպեան. – 55 տարու, օծակից Տէր Մաթէոսի։

8. – Ուրուղ՝ 1.200։ *Երէցն էր*

Մկրտիչ Քահանայ Տէր – Մկրտիչեան.– 50 տարու։

9 – 10. – Մէղտի՝ 500, Խէյպիան՝ 1000, *եկեղեցին սուրբ Թուխ Մանուկ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Կարապետ Քահանայ Հնտէեան. – 55 տարու, 1911–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

11 – 13. – (*)Նորակն կամ Շէաւթիան՝ 150 (*Ակնոյ Մխաք Ամիրա կնքահայրը եղած է Նորակնի*), Տում (*իր բլուրին վրայ աւերակ սրբավայրով մը*)՝ 300, Շէխ Ալան՝ 1.500։ *Վերջնոյս երէցները էին*

Ներսէս Քահանայ Տէր – Մկրտիչեան.– 80 տարու։

Զաւէն Քահանայ. – 40 տարու, 1913ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

14 – 15. – Քիւրտ՝ 350, Աւազաղբիւր կամ Աւգաղբիւր (Ա.)՝ 450։ *Վերջնոյս երէցն էր*

Քրիստափոր Քահանայ. - 50 տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

16. – Բաղլու կամ Պաղլու՝ 700։ *Երէցն էր*

Կարապետ Քահանայ, 65 տարու։

17. – Արտխոնիֆ՝ 550 (*Մչոյ արեւմտահողմը*)։

18 – 19. – Անձուտ՝ 250, Սուրբ Ցովհաննէս՝ 500 *անձ (Միաբանութիւն, ուսում, նողութիւն եւ ժողովուրդ միասին հաչուելով)։ Սուրբ Ցովհաննէս կը գտնուի Գըզըլ Աղաճ եւ Գոմեր գիւղերուն վերեւ, կրելով «Շէյխ Իւղոյ» եւ «Եղրդուտ» անուններն ալ։ Երրորդ դարէն ի վեր գոյութիւն ունեցող եւ պատմական թանկարժէք մասունքներովը հարուստ մենաստանս կառուցուած է Սիմ լերան վրայ՝ անտառախիտ վայր մը, պարապապատ։ Իր թեմերն են Խուլի Խիան եւ Սասուն։ Վարդավառի, Աստուածածնայ եւ Խաչվերացի տոներուն՝ անհամար ժողովուրդ կը փութային այս ուխտատեղին։ Վանահայրն էր, իր հօտին հետ նահատակուած*

Մկրտիչ Վարդապետ Գասպարեան. — Ծնած 1845–ին եւ ձեռնադրուած 1884–ին։

20. – Գըզըլ Աղաճ կամ Ղզըլ Աղաճ՝ 100։ *Ունէր երկու եկեղեցի՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Մուշեղ Քահանայ Տէր – Մաթէոսեան, 55 տարու։

Իսկ Մկրտիչ Քահանայ Ցովհաննէսեան, որ դիւղիս երէցն էր թէեւ ատենօք քաղաքին ձկրաշէն Թաղը, նաեւ Փոխեր դիւղը քահանայագործած, բայց Աղէտի տարին Քղի փոխադրուած ըլլալով՝ գինքը հոն կենսագրած ենք։

21. – Գոմեր՝ 1200։ *Քաղաքէն երկու ժամ հեռու, առուակով մը՝ որ Ջարդին կուլ տուաւ անհամար դիակներ։ Եկեղեցին՝ Սուրբ Քառասուն Մանկունք, ուր կը պաշտօնավարէին*

Սարգիս Քահանայ, 65 տարու։

Խաչատուր Քահանայ, 60 տարու։

Դանիէլ Քահանայ, 45 տարու, 1911–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

22 – 23. – (*) Կեալախուլի (*քրտերէն Հողաբերդ կը նչանակէ*)՝ 100, (*) Տատրըսգոմ՝ 100։ *Երկուքն ալ Սուրբ Ցովհաննէս վանուց ազարակ՝ Քիւրտերէ բռնադրաւուած։*

24. – Բլէղ՝ 250։ *Նոյնպէս Սուրբ Ցովհաննէսի ազարակ գիւղ, զոր կը հովուէր*

Խաչատուր Քահանայ, 55 տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

25 – 28. – Քարմոր՝ 500, (*) Բրիմոգ՝ 120, Խորօնք (*հին անուամբ Խորնի, Գլակայ 12 դաստակերտներէն մին, ծննդավայրն՝ անմահ պատմագիր Մովսէս Խորենացիի։ Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին*)՝ 250, Փոդրկով՝ 600։ *Վերջնոյս երէցն էր*

Բարսեղ Քահանայ Տէր – Բարսեղեան, 65 տարու։

29. – Խաշխալտաղ՝ 1.000, *Մչոյ հիւսիսակողմը։ Երէցն էր*

Խաչատուր Քահանայ Ցարութիւնեան, 50 տարու, 1898–ին Եղեսիա ձեռնադրուած *Մխիթար Եպիսկոպոսէ։*

30. – Գոմս՝ 1.000։ *Մչոյ արեւմտեան հիւսիսակողմը գտնուող այս դիւղը ծընընդավայրն է Հայ նչանաւոր յեղափոխական Իսոյի (Կորիւն)։ Երէցն էր*

Մամբրէ Քահանայ Երամոսեան, 50 տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

31. – Հերկերտ (*ի հնումն Հայկերտ*)՝ 350։ *Երէցն էր*

Մարգար Քահանայ Դանիէլեան, 45 տարու, 1912–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ։

(Շար. 56)

(Շար· Ա· էջէն)

ուած» են Բժիշկներու Միութեան (օտար) կոմմէ, այն մեղադրանքով որ ծանուցում կ'ընեն (կառքերուն վրայ արձանագրուած է S.O.S. MEDECINS), միւս երեք մեղադրանքները (ըրկալոյսերու դործածութիւն, հեռաձայնի հասցէագիրքերու մէջ արձանագրութիւն, հեռաձայնի թիւերու ջնջում ծանուցումի թոյլտիկներու վրայ) նկատի չեն առնուած: Ս·Օ·Ս· – Բժիշկները վերաքննութեան դիմած են, ինչ որ կ'առկախէ իրենց դէմ որուած որոշումը, գոնէ առայժմ: Սահմռկեցնող պարագաներու հասնող այս բժիշկներն ալ կը ձաղկեն Օտարին «հալածանքը» իրենց դէմ, հակառակ անոր որ այս բոլոր բժիշկները, որոնք ոչ մէկ նպաստ կը առանան, տարեկան 300 հազար այցելութիւն կ'ընեն, գիշեր, կիրակի, տօնական օր եւ թէ նման «պատիժ» մը արձակուրդի այս շրջանին, հիւանդները կը պատժէ իրականին մէջ, քանի Օգոստոսին չատ գիւրին չէ բժիշկ գտնել···:

ՕԼԻՊ ԳԱԿԱՆ, աչխարհահռչակ ջութակահարը մեռաւ 44 տարեկանին, խլիրդի հեռեւանքով: Օյսթրախի աչակերտ, վայրկեան առաջարէզ մը ունեցած էր միջազգային դեռնի վրայ:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ, ըստ խոստումին, յայտնեց Յուլիս 16–ին, որ «Ափիտաս»ը կը գնէ 1,6 միլիառ Ֆր·ի միայն (3 միլիառի խօսք կար) Ափի Տասլէրի 4 պզջիկներէն եւ թէ դրամական հայթայթումը կը կատարեն ութ դրամատուներ (4ը՝ Ֆրանսական, 2 Ճափոնական եւ 2 դերմանական):

ԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿ

Սարգիս եւ Էվելին Ալթունեան 2000 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին ի յիշատակ իրենց մեծ–մայրիկին՝ Երէցկին Տիրուհի Ալթունեանի եւ ամբողջ սերունդին, որ ականատես եղաւ 1915–ի ցեղասպանութեան եւ օրէ օր կ'անհետանայ:

- ՎԱՐԴԱՎԱՌ -

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 22, տօն է՝ Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցանուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·45–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Լուի Ս· Գէորգ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները· – Սեդրակ Շվոտեանի մահուան առթիւ՝ Լեւոն Գալպաճեան 100 Ֆր·, Կարապետ Շվոտեան 500 Ֆր·, Ժաք Նուրեան, Փաթրիք Զորպաճեան 300ական Ֆր·, Յովհաննէսեան, Վիւքարմի, Մարգրիտ Ահարոնեան 250ական Ֆր, Յարութիւն Շվոտեան, Հայկազ Զուքուրեան, Ռուբէն Կիւրճեան, Ոմն եւ Ոմն 200–ական Ֆր·, Զորպաճեան, Պ· Կրեվիս, Հ· Սեմերճեան, Ա· Նուրեան, Տէր Գասպարեան 100–ական Ֆր·, Յակոբ Գոբաճեան 50 Ֆր·: Մարի Թամկոչեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Թամկոչեան ընտանիք 400 Ֆր·, Յ· Մուրատեան 100 Ֆր·, Տ· Տ· Աբգոյեան 200 Ֆր·: Եսայի Տէր Մարգարեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Էմ· Տէր Մարգարեան 300 Ֆր·, Էնէկեան եւ Ժ· Օհանեան 50–ական Ֆր·: Էրիֆ – Փաթրիսիա Յովհաննէսեանի ամուսնութեան առթիւ՝ Յովհաննէսեան 500 Ֆր· եւ Գրիգորեան ընտանիք 600 Ֆր·:

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մանուճիւղը Չորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, փոխան ծաղկեպսակի՝ Գաբրիէլ Նետիլեանի մահուան առթիւ· – Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պասմաճեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Պէրպէրեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ալանեան (Նիս) 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գպրիէլեան 500 Ֆր·:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին բդպատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատաւոր:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրասր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի բդպատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չը կատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Չնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑԻՔ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 6 / 10)

ԹԵՀՐԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Թեհրանի ճայնասփիւռին լուրերու բաժինը, երկրաչարժին պատճառած վնասներուն եւ անոր հետեւանքներուն առընչուող հաղորդումի մը ընթացքին, յատկապէս կանդ առած է Հայաստանի յուսարերած օժանդակութեան վրայ· «···կ'արժէ նշել յատկապէս Հայաստանէն եկած օգնութիւնը եւ վերկարար ջոկատին աշխատանքները: Երկիր մը, որ երկու տարի առաջ ճաչակած է երկրաչարժին ողբերգութիւնը եւ բաւական ծանր անտեսական վիճակի մէջ կը գտնուի, անմիջապէս օգնութեան ձեռք երկարեց իր գարաւոր հարեւան Իրանի ժողովուրդին: Հայաստանի մեզի հետ ունեցած բարեկամութիւնը պատմութեան խորքերէն կու գայ, եւ չատ ուրախալի է որ այսօր ալ այդ խոր զգացումները կ'արտայայտուին»:

Լուրերու ուրիշ հաղորդումի մը ընթացքին մանաւորապէս նշուած է որ Իրանի ժողովուրդը մեծ երախտապիտութեամբ տեղեկացաւ նաեւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին օժանդակութեան: Յօնակը չեչտած է որ իրանահայ Հայերը միչտ վայելած են Իրանի Պետութեան բարեացակամ վերաբերումը, անոնք միչտ կրօնքի ազատութիւն վայելած են երկրին մէջ:

***

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Երկիր եւ Մշակոյթ» Ֆրանքեւամերիկեան կազմակերպութիւնը կրկին Հայաստան ղրկած է երիտասարդներու խումբ մը: Անցեալ տարի, առաջին այցելութեան մը ընթացքին, երկու խումբեր մասնակցած էին Սպիտակի չրջանի Գողարան դիւղի վերականգնման ու դիւղատնտեսական աշխատանքներուն, Ամբերդի պեղումներուն:

Այս տարի խումբը, վերաչինութեան աշխատանքներէ ու պեղումներէ զատ, կը մասնակցի նաեւ դիւղի յեռագոյ զարդարման ծրագրերուն:

Հայաստան ժամանած խումբը հանդիպում մը ունեցած է Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին հետ: Ելոյթ ունեցած են Կոմիտէի փոխ–նախագահ Սպարտակ Բաղդասարեան, Յուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան պետ Լաւրենտի Բարսեղեան, խումբի ղեկավար՝ բժիշկ Յովհաննէս Թաչճեան: Հանդիպման ընթացքին քննարկուած է խումբին գործունէութեան ծրագիրը:

Յաջորդ խումբը Հայաստան կը ժամանէ Օգոստոսին:

***

ՋԻԻԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ամէն տարի Յունիսի վերջաւորութեան կատարուող աչուղ Ջիւանիի նուիրուած ժողովրդական տօնակատարութեան այս անգամ եւս մասնակցելու եկած են երկրպագուներ ու պատուիրակութիւններ Երեւանէն, Թիֆլիսէն, Բողդանովայէն, Ղուկասեանէն եւ այլ վայրերէ: Ջիւանիի մասին ելոյթ ունեցած է Ախալքալաքի չրջանային Կոմիտէի Ա· քարտուղար Մամիկոն Փիղանեան: Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած է Ախալքալաքի մշակոյթի տան «Ջաւախք» ազգագրական խումբը, ինչպէս նաեւ աչուղին ստեղծագործութիւններու կատարումով հանդէս եկած են ծանօթ երգիչներ:

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES
organisé par
l'U. G. A. B.
du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE
Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*
GRAND BAL
le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.
Participation aux frais *Age minimum* : 16 *ans*
Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ
Կոնէսի, Մոնմորանսիի եւ Սէն–Ռաֆայէլի մէջ
երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններու մէջ, ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ, բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք: Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հանելի եւ մաքուր միջավայր:
◆
ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
Maisons de Retraite
à Gonesse, Montmorency et St. Raphaël
pour les personnes du troisième-âge
Confort moderne, ambiance familiale,
Surveillance et soins médicaux permanents.
Cadre paisible, dans la nature, loin de la pollution et des bruits de la ville.
S'adresser à l'A.A.A.S.
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48. 78. 02. 99 et 42. 81. 17. 80

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ՁԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՁԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)
FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)
«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS
LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE
ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ
Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 19

JEUDI
19 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.321 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.321

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ՄԱՀԷՆ ԵՏՔ

ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ՝ ՅՈՒԼԻՍ 20–ԻՆ

Չորեքշաբթի, Յուլիս 18–ին, մեր առած լուրերու համաձայն, Յուլիս 15–ին ընտրուած են 44 երեսփոխան (31ը՝ ՀՀՇ–ի կանխ), 22 ընտրաշրջանի մէջ երեսփոխան չէ ընտրուած, բացարձակ մեծամասնութիւն ոչ ոք առացած ըլլալով, 20–ի մէջ պլուխը կը դնուի ՀՀՇ–ի թեկնածուն: Հոս ընտրութիւն կը կատարուի Յուլիս 29–ին, իսկ 13 շրջաններու մէջ, ուր քուէարկողներու թիւը 50%–էն վար էր, նոր ընտրութիւն կը կատարուի մինչեւ երկու ամիս:

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը որոշած էր, սակայն, նստաշրջանի թուականը՝ Յուլիս 20:

Բաւական լարուած մթնոլորտ կը տիրէր Երեւան, երկու օր, երիտասարդի մը մահէն ետք:

Երկուշաբթի օր, քաղաքագլօրքը (միլիցիա) կեցուցած էր Լենինականէն եկող օտարանիշ կառք մը, զոր կը վարէին երկու երիտասարդներ: Կառքը «իւրացուած էր» եւ այդ պատճառով ալ վէճ ծագած է ու քաղաքագլօրքին պատկանող զինեալ անձը կրակած ու տեղն ու տեղը մեռցուցած է երկու երիտասարդներէն մէկը: Ասոր հետեւանքով, ծանր մթնոլորտ մը ստեղծուած է, ընդունելով հանդերձ թէ կառք իւրացնելը յանցագործութիւն է, ընդհանուր կարծիքն այն է, որ այդքանը չի բաւեր մարդ սպաննելու համար: Զոհ երիտասարդը մաս կը կազմէր ինքնապաշտպանութեան ջոկատներուն:

Խորհրդային մամուլը կը չարունակէ խեղաթիւրել Հայաստանի եւ Ղարաբաղի վերաբերող լուրերը, Սիսիանի չրջանի մէկ միջադէպը, օրինակ, տարածելով տարբեր չրջաններ: Ինչ կը վերաբերի ըմբոստիանակերտի օդակայանի անօրէնութիւնին սպանութեան, լուրը կը տրուի Իզվեստիայի մէջ «հերթական վրէժխնդրութիւն» խորագրին տակ: Կ'ըսուի թէ Եւգինիա Իչխանովա ուզած էր կարգադրել օդակայանի երթեւեկը: Թուրք մամուլը (Յուլիս 18) անդրադառնալով այս մահափորձին, կ'ըսէ թէ անօրէնուհին կ'ուղէր դիմադրել «դաղտնի» թեիչքներու (դէնքի փոխադրութեան կ'ակնարկէ):

է իր համարձակ դիրքաւորումներով: Այսօր, Էօթաւազին կը չարունակէ բանավէճի նիւթ ըլլալ, եւ տրամաբանական է որ օրէնքով չարտօնուի, քանի որ դուռ կը բացուի անհամար չահագործումներու եւ Չվարցընպերկ ալ օրինականացման դէմ է, բայց, բժչկական Դասուն մօտ ալ բաւական կեղծաւորութիւն կայ, Թարթիւֆները լեցուն են: Իրականին մէջ, ամէն օր, մահը արտադնող պարագաներ կան, երբ միայն չարչարանք կը մնայ առանց որեւէ յոյսի, բայց, այդ արարքները լռելեայն կ'ըլլան, Չվարցընպերկ նախընտրած էր խօսիլ: Իսկ լէ Մուլինոյի մէկ ալ, երկու քոյրեր դիպահ կը մնան, սրբրսկումով մը վերջ դրած ըլլալով իրենց մօր կեանքին, այս վերջնոյն խնդրանքով իսկ: Փորձած են անճնասպան ըլլալ եւ չեն «յաջողած»: ՍՕՍ Բժչկի – Փարիզի,

(Շար·ը Դ· էջ)

Բ. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ ՄԵԾ ՅԱՂԹԱԿԱՆԸ՝ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Դէպքերը այնքան արագընթաց են, որ դէմքերը կը փորձեն քայլ պահել, բայց, իրականին մէջ ստիպուած են իրենք վարել անոնց եռեւէն: Այսպէս, Փարիզի ժողովը, որ մկրտուած է 2 + 4, ներկայացնելու համար մասնակիցները՝ Գերմանիա, Լեհաստան եւ չորս յաղթականները զրեթէ ժամանակավրէպ զարճած էր, ամէն ինչ կարգադրուած էր արդէն, կովկաս, Կորբաչովի եւ Քոհլի միջեւ:

Փարիզի ժողովը կը վերաբերէր գերմանը – լեհ սահմանագլուխին: Վարշաւա կը պահանջէր, որ ան վերջնապէս նուիրագործուի եւ երկու Գերմանիներու միացումը խնդրոյ առարկայ չդարձնէ: Լեհերու մտահոգութիւնը կու գար անկէ, որ միացեալ Գերմանիան պիտի իւրացնէ Արեւմտեան Գերմանիոյ սահմանագլուխային իրաւունքը եւ անոր համար, ըստ կղզունքով, գերման Ռայխը միչա դոյութիւն ունի 1937–ի իր սահմաններուն մէջ, ինչ որ կարելի է մեկնաբանել, ըստ լով որ կը մերժէ ընդունիլ որ 110 հազար քառ· քիլոմեթր խլուած է իրմէ (որու մեծ մասը կը կազմէ այսօրուան Լեհաստանը, որ իր կարգին հսկայ հողամասեր տուած է խորհրդային անյագուրեան): *Հիմա, ամէն ինչ կարգադրուած է, Լեհաստան ապահոված է Գերմանիոյ երաչխաւորութիւնը սահմանագլուխին, պիտի վայելէ նաեւ տնտեսական օժանդակութիւնը Արեւմտեան Գերմանիոյ:*

Քիչ մը խնդալիք է անչուչա, երբ կը խօսուի, դեռ այսօր չորս «յաղթականներու» մասին (Ամերիկա, Խորհ· Միութիւն, Մեծն–Բրիտանիա եւ Ֆրանսա), պարեակներն ալ ըլլալով, ինչպէս ծանօթ է՝ Ճափոն եւ Գերմանիա...:

Gloria victis !

***

Մեծ յաղթական մըն է, այսօր, Հելմութ Քոհլ Պիսմարքի չարաւիղէն Գերմանացի մըն է, բուն յաղթականը Բ· Աշխարհամարտին: Բայց, պէտք չէ անտեսել ուրիչ մեծ դէմք մը, գերման ներկայ քաղաքականութեան, որ արտաքին նախարար՝ Հանս Տիթրիխ կէնչէրն է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՓՐՈՖ· ԼԻՈՆ ՇՎԱՐՑԸՆՊԵՐԿ 1 տարուան համար դատապարտուած է, այսինքն տարի մը իրաւունք չունի իր արհեստը –բժչութիւն– դործելու: Հանրածանօթ խլրդագէտին «յանցանք»ն է խոստովանած ըլլալ (1987ին տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին) որ կամովին օգնած է հիւանդի մը որ մեռնի, հիւանդութիւնը անբուժելի ըլլալով եւ վերջ տալու համար տառապանքներուն: Ջինքը դատապարտողն է Լեռնի բժչական Դասը (Ordre des Médecins) *մինչ Չվարցընպերկ վաղ ու Մարնի կը պատկանի:* Ինք վերքննութեան դիմած է, *ինչ որ կ'առկախէ վճիռին դործադրութիւնը, որ աւելի հաչուելարդարի մը բնոյթն ունի:* Ան որ 9 օր միայն նախարար եղաւ, *միչտ խանդարած*

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

«ՈՎՔԵ՞Р Կ'ԱՆՑՆԻՆ»

Սենի ափին, էֆյէլի Աշտարակին դիմաց, հսկայ պատի մը վրայ գծագրուած դիմանկարներ երկար ժամանակ տըրտմութիւն պատճառած են ինծի: Արձանագրուած է, թէ հարիւրաւոր այդ նըկարները կը պատկանին 20–րդ դարը կերտող անհատներու:

Կը դիտեմ անգամ մը եւս: Անոնց մէջ կան քաղաքական դէմքեր, գիտնականներ, դերասաններ, կան գրողներ ու փիլիսոփաներ, կան երգիչներ, մինչեւ իսկ կատակերգակներ ու ծաղրածուներ: Ամէն գոյնի, ամէն ցամաքամասէ, ամէն գաղափարականի անհատներ կան հոն, սակայն, 20–րդ սա դարը իմաստաւորող, աւոր կշռոյթ տուող, զայն երկնող դէմքերուն մէջ չկայ ո՛չ իսկ մէկ Հայու ներկայութիւն: Ո՛չ Անդրանիկ, ո՛չ Կոմիտաս, ո՛չ Համբարձումեան, ո՛չ Արամ Մանուկեան, ո՛չ Անաստաս Միկոյեան:

Ոչ իսկ Վարուժան:

Նման անտեսում երկար ժամանակ ցաւ պատճառած է ինծի, ժամանակի հասունութեան հետ սակայն, այդ անարդարութիւնը եկած է ամբապնդելու ըմբռնումս, թէ աշխարհի վրայ ենթակայական է ամէն ինչ, տեւական զայրոյթը ժամանակի կորուստ է, ուժերու պարզ ջլատում, սեփականը կերտելու ճիգէն պոկուած ներդրում:

Զարմանալի զուգորդութիւններ ունի *միտքը*, անոր *երեւակայութիւն* անուանուած հարկատուն հիմա զիս կը փոխադրէ մինչեւ Շան գ'էլիզէ, մինչեւ այդ կիրակին, երբ *Երիտասարդ Հողագործներու Ազգային Կեդրոնը* «անհեթեթ» գաղափարը ունեցած էր աշխարհի գեղեցկագոյն պողոտան վերածել *յորենի* դաշտի մը, կազմակերպել տօն մը, միլիոններու մսխումով, *խաղաի* բնակիչներուն ապրեցնել *ցնցում* մը: Կ'ըսուի, թէ անոնք յաջողեցան իրենց մտադրութեան մէջ, թէեւ, ինչ կը վերաբերի ինծի, այդ իրագործումին դիմաց, մտածումիս ամբողջ բեմը գրաւուեցաւ միակ դերակատարով մը, միակ բանաստեղծով մը, այդ բեմին վրայ շարունակ արտասանուեցաւ՝

Հովե՞ր կ'անցնին
Ու ցորեաններս յուչիկ–յուչիկ կ'արթննան·
Իրենց խորքէն կը հոսի դող մ'անսահման:
Գեղադարար կողերն ի վար բրլուրին
Ծովե՞ր կ'անցնին:

Հոն, այդ բեմին վրայ, հրաշագեղ պողոտայի կռիճին, «*...Յորեանին պատմուճանները ծրփուն Մերթ կը պատին, մերթ կը կարուին փողփողուն: Լատուերի մէջ, լոյսերու մէջ փրփրադին Ծովե՞ր կ'անցնին...*», հոն, ամբողջական ուժականութեամբ, վերածնունդ կ'ապրէր մէկ հին մտածումս, պարագայական կատարումի մը դիմաց, ի հեռուկս անոր ալ երեւոյթական անհեթեթութեան, կը ստանար արմատական նոր արարողութիւն:

Ու հիմա, հանդիսաւորապէս, կ'արձանագրեմ երկար տարիներ այլազան ազդեցութիւններու ենթարկուած այդ մտածումը:

Երեւակայած եմ, Երեւանի մէկ շէնեղ բլուրին վրայ, *կառոյց* մը, որ ըլլայ իմ 20–րդ դարը կերտող դէմքերէն Դանիէլ Վարուժանի գլուխը, կիսանդրիի ամեհի արտաբինով այլ բազմայարկ շէնքի մը ներբնամասով, որ համախմբէ Արեւմտահայ Գրականութեան նուաճումները, ըլլայ համալսարան եւ գրադարան, որ ամբողջ երկրի բնակչութեան յիշեցնէ վերանուանուելու սպասող հեղինակները, այն *ոտին*, որու ընդերքին պայթեցան անոնք:

Անհեթե՞թ:

Ո՞հ, եթէ ճարտարապետ ըլլայի...:

Ծիծեռնակաբերդն ու *Մատենադարանը՝* սեաներկի, սակայն Վարուժանի լուսապսակ գլուխով ստեղծուած այդ ներկայութիւնը պիտի ըլլայ *պորտակապը*, որ վերջնականապէս, պիտի զոդէ Հայրենիքի եւ Սփիւռքի երկու գրականութիւնները, մէկը միւսին մէջ, ըսէ *Մէկ*:

Եթէ ճարտարապետ ըլլայի...

Ոչ մէկ կարեւորութիւն, երբ ունիմ ապահովութիւնը, թէ հայկական իւրայատուկ երեւակայութենէն համահաւասար բաժին ունին հայրենի ճարտարապետները, որոնք արդէն ստեղծած են *Սարտարապատի* համալիրը, կառուցած *Արդի Նկարչութեան* թանգարանը, երկնած Երեւանի անհամար շէնքերը, ու հիմա, շուտով, ներշնչումի ահեղ այցելութեամբ, ենթակայ անոր անզսպելի ոգողումին, պիտի գիտնան ի՛նչ արձանագրութիւն թողուլ անզուգական այդ կոթողի արտաքին պատերուն վրայ, ինչպէ՞ս ըսել որ Արեւելահայը այլեւս ըմբռնէ Արեւմտահայուն *Սարսուռները*, հաղորդուի անոր *Ցեղին Սրտով*, անոր *Հեթանոս Երգերը* խառնէ ի՛ր ալ առօրեային, անոր *Հայկին Երգը* վերածէ ի՛ր ալ մշտնջենական բնարին:

Ծիծաղելի՞...:

Սենի եզերքին բարձրացած պատին վրայ չկայ, պիտի չըլլայ Սիամանթօն, չկայ, պիտի չըլլայ Ռուբէն Սեւակը, չըկան, պիտի չըլլան Շանթն ու Օշականը, արդէն շուտով 21–րդ Դարն է որ կը բացուի ու կը ջնջուին այդ պատի բոլոր դիմանկարները:

Անհեթեթ պիտի ըլլայ *պատի* մը հակադրել ուրիշ *պատ* մը:

Իսկ առաջարկս չունի՞ *կտակի* մը բովանդակութիւնը:

Մինչ այդ՝

Ծովե՞ր կ'անցնին,
Հովե՞ր կ'անցնին:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Երկար ընդմիջումէ մը յետոյ Բարձրադոյն դասակարգի խաղերը վերսկսած են: Յուլիս 16–ին, «Արարատ» երթի իր վերջին հանդիպումին պարտութիւն կրած է (0 – 1) Օդեսայի «Չերնոմորե-

ց»էն, այս վերջնոյն դաչտին վրայ: Բազմաթիւ առիթներ չօգտագործելէ զատ, Երեւանցիները նչանակուած փենալթիին կօլի չեն կրցած վերածել:

Այժմ, առաջին խաղաշրջանի աւարտին, «Արարատ» 13 խումբերու մէջ 8–րդ տեղը կը դրաւէ· ունի 4 յաղթանակ, երեք հաւասարութիւն եւ 5 պարտութիւն: Դասաւորումը կը գլխաւորեն Մոսկուայի բանակայինները՝ 17 կէտով:

ԵՐԲ ԿԸ ՍՏԷ ՋՕՐԱՎԱՐԸ

«Տրուդ» թերթը Խորհրդային Միութեան արհմիութիւններու պաշտօնաթերթն է. Յունիս 24–ին հրատարակած է հարցազրոյց մը զօրավար Ե. Նեչայեւի հետ որ խորհրդային Ներքին զօրքերու քաղաքային վարչութեան պետին տեղակալն է: Հարցազրոյցը կատարուած է այն հաւաքական նամակին առթիւ, զոր առաքած են կեդրոնական թերթերու, ռատիոյի եւ հեռատեսիլի Հայաստանի կարգ մը թղթակիցները: Անմիջապէս պէտք է ըսել որ «Տրուդ» լրագրողի ամենատարրական պարտքը կատարելու իսկ փոյթը չըներ ու չի հրատարակեր այդ նամակը, որպէսզի առնուազն աւելի յստակ ու հասկնալի դառնայ ընթերցողին թէ քանն ինչումն է. միայն հատ ու կենտ մտքեր կը մէջբերուին, որոնք անզօր են անշուշտ ամբողջական պատկեր մը տալու ըստացածին մասին:

Նոյն հարցազրոյցին առընչութեամբ «Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթին խմբագրական կազմը պատասխան մը ղրկած է «Տրուդ»ի, որուն կ'անդրադառնայ «Արմէնփրէս»ը Յուլիս 10–ի հաղորդումով: Այս է նաեւ միակ պատճառը, որ զօրավարին հարցազրոյցը արձագանգ կը գտնէ հայ Սփիւռքի մամուլին այս էջին մէջ:

«Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը ճշդումներու տեղատարափով մը կը հակազարձէ զօրավար Նեչայեւի խեղաթիւրումներուն. անոնք յատկապէս կը վերաբերին Ղարաբաղի հայ մամուլի ոլորտին: Այդ մարզին տաժանելի պայմաններուն չարքաշ աշխատաւորները կը դրեն. – «մենք շրջանի զինուորական հրամանատարութեան եւ զին. հրամանատար, Սափոնովի կողմից ԼՂԻՄ–ի զանգուածային տեղեկատուութեան միջոցների ու առանձին լրագրողների նկատմամբ օրինականութեան խախտումների ու կամայականութեան փաստերի կապակցութեամբ բազմիցս դիմել ենք ամենատարբեր ատեաններուն...: Որպէս կանոն, այդ դիմումները մնացել են անպատասխան: ... Ատելին, Ստեփանակերտի զինուորական դատախազ Լազուտկինը կարգ է դարձրել դատախազութիւն հասցէագրուած դիմումները վերահասցէագրել ... զին. հրամանատարին», *Ա.յսինքն, այն մարդուն որուն ընթացքէն կը գանգատի դիմողը...:*

Նեչայեւ կը պնդէ թէ թերթին աշխատանքին հրամանատարութիւնը կը միջամտէ «միայն նիւթերի ուղղման կամ հանման իմաստով»: *Իսկ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը կը բերէ հետեւեալ հակափաստերը. այսպէս՝ Յունուար 31–ին ազգաբարեուած է*

– «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագիրն ու խմբագրական կազմը ենթարկել արտակարգ վիճակի հրամանատարին:

– Թերթը տպագրել միայն Ստեփանակերտի մէջ եւ ցրուել ԼՂԻՄ–ի շրջանը. արգիլել բնակիչներու, շարուածքներու, ժապաւէններու եւ էջերու նախապատրաստութիւնը մարզի տպարաններէն դուրս հանել:

Թերթին տպագրութիւնն ու ցրումը տարհմանափակել միայն ԼՂԻՄ–ի տարածքով, պէտք է դիտել որպէս շրջափակումի մանրատարբերակ մը որ կը միտի արգելակելու ԼՂԻՄ–ի յատուկ լուրերու Հայաստան փոխանցումը. ինչպէս ծանօթ է, ժամանակէ մը ի վեր յիշեալ օրաթերթը որոշ տպաքանակով մը լոյս կը տեսնէր նաեւ Երեւանի մէջ, Ստեփանակերտէն ստացուած պատճէնով:

Նեչայեւ, զինուորական հրամանատարութեան դրաքննութիւնը Ղարաբաղի հայ մամուլին, կը զետեղէ նուազագոյն աստիճանի մը վրայ, իր խօսքերով եղածը շատ – շատ «պարբերութիւնը հաճելու առաջարկութիւն» կ'ըլլայ: «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը կը բերէ հետեւեալ հակափաստերը. այսպէս՝ Յունուար 31–ին ազգաբարեուած է

րի հրամանագրով մը ապահովուեցաւ այս Բ. կէսը, թէեւ մինչա արդիլուած է ասակցութիւն ունենալ ընտանեկան պարագաներու կամ բժշկի հետ:

Մարզկային իրաւանց թրքական ընկերակցութեան համաձայն, չուրջ 5000 քաղաքական բանտարկեալ կայ երկրին մէջ 1989–ի աւարտին: Ասոնց մէջ անմիջապէս ուշադրութիւն գրաւողը քիւրտ տարրն է անշուշտ: Զարհարանքներու կ'ենթարկուի ամէն քաղաքական բանտարկեալ. նոյնիսկ անչափահասներ բացառեալ. նոյնիսկ անչափահասներ բացառութիւն չեն կազմեր: Գրեթէ բոլոր բանտարկեալները չարչարանքի նոյն կերպերը կը նկարագրեն. ենթականերու աչքերը կապելէ եւ զը կը հանուեցնեն ու հարուածներ կը տեղացնեն ամբողջ մարմնին, յատկապէս ներբաններուն: Ապա առած ջուր կը լեցնեն խոշանգուած մարմնին վրայ ու ելեկտրական հոսանք կու տան:

Իրանէն ապաստանած Քիւրտերու հանդէպ անմարդկային վարմունքն ալ բացական տեղ կը գրաւէ տեղեկագրին մէջ: Անոնցմէ կարեւոր թիւ մը ուղղակի վճռուած է. իսկ Իրանի վարչաձեւին ընդդիմադիր եօթը հոդիներ մը հակառակ իր կամքին եւս դրկուած է ու հոն սպաննուած:

Ամբողջ տարին, «Էմնըսթի Ինթերնէշընըլ» կոչեր ուղղած է քաղաքական բանտարկեալներու ազատ արձակումին, անկողմնակալ ու արագ դատավարութիւններու համար, ինչպէս նաեւ չարչարանքին ու մահապատիժին ջնջումին: Ամբողջ թուրք իշխանութիւններուն ներկայացուած է 219 բանտարկեալներու ցանկ մը, որոնք դիպահարութեան չրջանին մեռած էին 1979 – 1989: Պահանջած է որ լուսաբանուին իւրաքանչիւրին մահուան պարագաները. տարեվերջին 174–ին մասին պատասխան ստուած է որոնցմէ 41–ին համար կ'ըսուի թէ մեռած են դէշ վարուելակերպի հետեւանքով:

ՖՐԱՆՍԱ

Զինուորական ծառայութեան ընդդիմացող, մեծ մասով Եհովայի վկաներ դաղափարի բանտարկեալ կը նկատուին. որոշ ամբաստանութիւններու համաձայն, դէշ վարմունքի բազմաթիւ պարագաներ նշուած են դիպահարութեան չրջանին:

(*) Կազմուած 1961–ին, չուրջ 150 երկիրներու մէջ ունի աւելի քան 700 հազար անդամ:

(**) Այս կէտը ստուգեցինք նոյնիսկ «Վարաքաղ Կոմիտէ»ի անդամներէն մէկուն դիմելով. տրուած բացատրութիւնը այն էր որ ծեծի, բիրտ վերաբերումի ենթակայ ըլլալէ զանգատ յայտնած էին մէկ երկուքը միայն. այլ խօսքով, ճիշդ չէր այս մասին ընդհանրացում մը ընել, կային մասնակի պարագաներ:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԵՐԻՆ, ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԵՐԻՆ, ԲԱՐԻ ԿԱՄՔԻ ՄԱՐԴԿԱՆՑ

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»Ի. – Հայաստանի կոմպերատիւներուն Միութեան «Գործ» շաբաթաթերթը այս դիմումնագիրով մատը կը դնէ երկրին համար կենսական ու անյետաձգելի խնդրի մը վրայ: Սեւեռումը, նախ, սովորական ախտորոշումներու այսօր այլեւս յանախադէպ երեւոյթէն կը տարբերի պատճառաբանական մէկ երկու կէտերու մատնանշումով. այլեւս ոչ մէկ նորութիւն եւ ինքնատպութիւն ունի կրկնել, գրել թէ Խորհ. Միութեան ու Հայաստանի տնտեսութիւնը ծանր վիճակի մէջ է: Կոոպերատիւներու Միութիւնը այս կրկնութեան կ'աւելցնէ հետեւեալ կէտերն ալ. «*Զկան ոչ կազմրեր, ոչ կազմ պատրաստելու տեղական հնարաւորութիւններ: Ոչ մի բարեզործական դումար ի վիճակի չէ որեւէ լուրջ փոփոխութիւն մտցնել տնտեսական իրավիճակում*»: Ու մասնագէտներու այսօր պակսող այս դասակարգը անհրաժեշտ է, որպէսզի շօշափելի իրականութիւն դառնայ Հայաստանի տնտեսական ինքնուրոյնութիւնը:

Դիմումնագիրը կը բերէ նաեւ դարմանի միջոցը, –կամ գոնէ միջոց մը–, որ կը կայանայ ծնողազուրկ երախաներէն տարեկան որոշ թիւ մը արտասահման ուսումի ղրկելու մէջ:

Այսքան լուրջ ու հիմնաւոր ախտորոշումին, ապա դարմանի առաջարկին չի համապատասխաներ սակայն ինչ որ կը վերաբերի կիրարկութեան հանգրուանին: Դիմումնագիրը կ'ուղղուի «*Սփիւռքահայ կազմակերպութիւններին, Աշխարհի մարդասիրական կազմակերպութիւններին եւ բարի կամքի մարդկանց*». երեւութապէս ոչինչ մոռցուած է, սակայն իրականութեան մէջ հասցէատէրը անորոշութեան մէջ լուծուած անձեւ բազմութիւն մըն է: Ո՞ր մէկ սփիւռհահայ կազմակերպութիւնն է օրինակ, նկատի առնուելիքը, որպէսզի այս շատ կարեւոր հարցը անհրաժեշտ լրջութեամբ ձեռք առնուի ու մանաւանդ ձեռնարկը կէս ճամբան չմնայ:

«Գործ»ի մէջ հրատարկուած դիմումնագիրը աւելի կտրուկ ճամբով նպատակին ուղղուելու յատկանիշը պիտի կրէր, եթէ անոր տուն տուողները պրպտումի ալ աշխատանքէ մը ետք զայն յղէին այդ կարեւոր խնդիրը անհրաժեշտ լրջութեամբ ձեռք առնելու ատակ կազմակերպութիւններու. մեծ թիւ մը չեն ներկայացրներ անոնք մեր իրականութեան մէջ ու այսպէս ընդհանուր ու տարտամ դիմումի ոճով մը դժուար է հասնիլ ճիշդ թիրախին:

Իսկ այս ձեւով կարծել ձայնել ու հասնիլ «*աշխարհի մարդասիրական կազմակերպութիւններին*», առաւել եւս «*բարի կամքի մարդկանց*», շատ շատ պիտի մատնէ լաւատեսութեան զարմանալի աստիճան մը որ միմիայն սպասումի անվերջանալի շրջան մը կրնայ բանալ:

Գիտենալով ձեր մտադրութիւնները՝ օգնել հայրենիքին, մենք ցանկանում ենք տալ ձեզ մի քանի տեղեկութիւն եւ առաջարկել որոշ խիստ էական առաջարկութիւններ, որոնք աւելի նպատակային կը ծառայեն ինչպէս այսօրուայ, այնպէս էլ վաղուայ օրուան:

Խորհրդային, մասնաւորապէս Հայաստանի Հանրապետութեան տնտեսութիւնը ծանր վիճակում է: Չկան ոչ կազմրեր, ոչ կազմ պատրաստելու տեղական հնարաւորութիւններ: Ոչ մի բարեզործական դումար ի վիճակի չէ որեւէ լուրջ փոփոխութիւն մտցնել տնտեսական իրավիճակում:

Կառավարութեան ձգտումը՝ ձեռք բերել նոր տեխնոլոգիաներ՝ անհեռանկարային է, վնասակար: Տեխնոլոգիաները հնացած են, հետեւաբար պէտք է ունենալ տեխնոլոգիաների մշակման սեփական համակարգ: Մանաւանդ որ՝ Հանրապետութեան գիտատեխնիկական պոտենցիալը համարեա չի օգտագործւում: Գնուած տեխնոլոգիաները օգտագործում են միութենական հումքը, որը չրջափակումների պատճառով կարող է հերթական աղէտի առաջ կանգնեցնել մեր տնտեսութիւնը: Հանրապետութիւնում չկան տնտեսավարման բաւարար պայմաններ եւ դրանք իրացնող ընդունակ կադրեր, ուստի այդ տեխնոլոգիաներին սպասում է նոյն վիճակը, ինչպէս քայքայուած տնտեսութիւնը: Հետեւաբար, առաջին խնդիրը տնտեսական ինքնուրոյնութեան, տնտեսավարման կուլտուրայի փորձի եւ կադրերի պակասն է: Հանրապետութիւնը չուտով կ'ունենայ նոր պառլամենտ, որի նշանակութիւնը ազգի համար ճակատագրական է եւ որը, սակայն, կարիք կը զգայ համապատասխան մասնագէտների (իրաւաբաններ, տնտեսագէտներ եւ այլն) եւ յետոյ՝ համաշխարհային ողջ տնտեսական – քաղաքական ինֆորմացիան Հայաստան է հասնում Մոսկուայի միջոցով, հետեւաբար՝ ձեւախեղման է ենթարկուած: Ազատ տնտեսավարման պայմաններ ստեղծելու համար Գերագոյն Խորհրդին ամենակարճ ժամանակամիջոցում պէտք են կադրեր, որոնք անմիջապէս վերապատրաստում կը ստանան արտասահմանում: Միջին դասարանները այս պահին հնարաւոր չէ օգտագործել չրջանառութեան մէջ դնել եւ հակառակ արդիւնք ստանալ: Միակ ռէալ չրջանառութիւնը կադրեր պատրաստելն է, որոնց խեղդող պակասը այսօր զգում է ազգը: Խորհրդային տնտեսութեան եւ քաղաքականութեան պայմաններում մշակուել է կադրերի որակազրկման համակարգ, որը ներսից ուղղել հնարաւոր չէ: Հետեւաբար, կոոպերատիւների Հանրապետական Միութիւնն առաջարկում է համատեղ բարեգործական հետեւեալ միջոցառումները.

1. Աղէտալի երկրաչարժի պատճառով մօտ 1500 երեխայ մնացել են երկկողմանի եւ միակողմանի ծնողազուրկ, որոնց խնամքը Հանրապետութեան կոոպերատիւները վերցնում են իրենց վրայ, նրանք նիւթական անմիջական օգնութեան կարիք այսօր չեն ունենայ, բայց խարտեաշ հոգեբանական ահռելի կորուստները փոխ–լրացնելու եւ նրանց լիարժէք կեանք վերադարձնելու համար տարեկան տասը, հնարաւորութեան դէպքում աւելի, ծնողազուրկ երեխայ ուղարկել արտասահմանի լաւագոյն բուհերը՝ ուսուցնելու:

2. Նոր Գերագոյն Խորհրդում օրէնսդրօրէն քաղաքակիրթ եւ դրական ակտեր ընդունելու համար նպատակային վերապատրաստման ուղարկել հետեւեալ թւով մասնագէտներ.

15 իրաւաբան (5՝ տնտեսական իրաւունքի, 5՝ միջազգային իրաւունքի, 5՝ պետական իրաւունքի գծով):

10՝ միջազգայնագէտ,

20՝ տնտեսագէտ (տնտեսութեան կառավարում, աշխատանքի կազմակերպում, միջազգային առեւտուր եւ բանկային գործ),

5՝ քաղաքագէտ:

3. Հաշուի առնելով, որ նորմալ տնտեսութիւնը պէտք է զարգանայ ոչ թէ ինչպէս առ այսօր՝ հրամաններով, այլ սեփական հումքի, աւանդական արհեստների եւ սեփական պիտանի մտքի օգտագործման վրայ, որը չի արւում, բայց որը անհրաժեշտ է.

Հանրապետութիւնում Յունիս ամսից կազմակերպել դասընթացքներ, հրաւիրելով հետեւեալ մասնագէտներին.

ա) Հանրապետութեան աւակայ հումքի գնահատման եւ վերամշակման գծով.

բ) Համաշխարհային չուկայում հայկական աւանդական արհեստների տեղն ու հնարաւորութիւնները ուսումնասիրելու եւ դրանք չուկայ մտցնելու գծով.

գ) Հանրապետութեան պիտանի մտքը գնահատելու, ուսումնասիրելու, կիրառելու եւ չուկայ մտցնելու գծով:

Նշուած երեխաները, ինչպէս եւ սովրելու համար ընտրուող կադրերը պէտք է ընտրուեն յատուկ ժողովրդական յանձնաժողովի կողմից կազմուած տարբեր հասարակական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներից: Սա խոպէս բարոյական եւ նիւթական չատ հարցերի լուծման բանալին է եւ նպատակայարմար է մօտ ապագայում կարգաւորել ոչ պետական ձեւերով:

Նշուած միջոցառումները կարելի է իրագործել երկու ձեւով: Առաջինը՝ ըստ փիւռքահայ կազմակերպութիւնները, աշխարհի մարդասիրական կազմակերպութիւնները, բարի կամքի մարդիկ իրենց վրայ կը վերցնեն մէկ կամ մի քանի երեխայի, մասնագէտի՝ արտասահմանում սովորելու ծախսը, կամ Երեւանում կազմակերպուող դասընթացքներին արտասահմանեան մասնագէտներ ուղարկեն նշուած պրոբլեմների գծով 2–3 ամսով:

Երկրորդ՝ գումար փոխանցել Խորհ. Միութեան արտաքին տնտեսական բանկի հայկական հանրապետական բանկի թիւ 70000009 հաշուին, ՄՖՕ 8051108:

ՀԿՄ–ի պրեզիդենտ՝
Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

---

37. – Յխաւի (*այսպէս յորջորջուած ցախաւելի տունկ առատ պարունակելուն*)՝ 700: Երէցներն էին

Յովհաննէս Քահանայ, 80 *տարու*:

Աւետիս Քահանայ Վարդանեան, 50 *տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ*:

38. – Արդերք կամ Յարտերք՝ 800, *Մշոյ արեւելեան հիւսիսակողմը, ծննդավայր ներկուն Ամմաշական Հարմակի*: Գիւղիս արեւելակողմը, 20 վայրկեան հեռու, Տարօնոյ փոքրիկ գիւղաքաղաքը կը գտնուէր առենօք՝ ՏԱՂՕՆՔ անուն, ձայնափոխուած ՏԱՐՕՆԻ: Երէցներն էին

Յովսէփ Քահանայ Դաւիթեան, 45 *տարու*:

Յովսէփ Քահանայ Գրիգորեան, 40 *տարու, 1913–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ*:

(Շար. 57)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

ՁԻԱՐՔԻ ՇՐՋԱՆ

32. – (*) Ալատին, *Մշոյ մօտ գիւղակ՝ Քիւրտ եւ Հայ խառն բնակչութեամբ*: 105 հոգի էին Հայերը:

33. – Ապրան՝ 2500: *Հարաւէն Աշտիշատի սահմանակից եւ անկէ կէս ժամ հեռու այս գիւղը ծննդավայրն է Մշոյ բաղմարդիւն եւ եղերաբախտ առաջնորդ Խարախանեան սրբազանի: Իր հողէն կը բխի Սեւ Ջուրը (Գոռ, քրտերէն Աւէկոր), որ կը թափի Արածանի: Այսպէս կը կոչուի սոյն վտակը՝ սա պատմական դէպքին հետեւանօք. – Երեք ղար առաջ, Կէմիկ գիւղէն Ազեքանդը անուն հայորդին, հետն ունենալով Աւրանցի Տօնիկ Քէհիայի Սարգիսն ու համախոհներ, փառաւոր դաս մը կուտան մերոնց «Հէյլալ հախ»ն ուսող Մլանցի վաչկատուն Քիւրտերուն, պանդնք կոտորելով եւ սատակներնին անխնայ այդ Ջուրին յանձնելով: Ախո՛ն որ նոյն խուժդուժ ցեղը զարձի չէ եկած բնաւ, եւ յընթացս բաղմաթիւ տարիներու՝ իր անլուր կեղեքումները չարունակած է Տարօնոյ աշխարհին վրայ: Զուլումի վերջին վարդայրը երբ կը խաղցուէր, Աւրան Թաար հանդիսացած է նորէն դիւցազնական արարքի մը. ձեմարանականներ՝ Հայկ Տէր – Վարդանեան եւ Մակար Ղարախանեան (համանուն սրբազանին եղբօրորդին) դին) Յունիս 14, Վարդավառի Կիրակին Յունիս 18, Վարդավառի Կիրակին ողջոյն կուխ մզելով Քիւրտ եւ Թուրք հորդաներու դէմ, հուսկ ուրեմն կը պարտաւորուին ապաստանիլ գիւղին բլրոյն վրայ կառուցուած կամարաշէն եկեղեցին՝ ժողովրդեան հետ միասին. ապա բոլորնին մէկէն կը հրկիզուին թշնամիին ձեռամբ: Զայս կը պատմէ ականատես Եղիշէ Քահանայ Տէր – Պարսամեան: Ունէր երկու սրբավայր, ուր կը պաշտօնավարէին Իսրայէլ Քահանայ Մրճիկեան, 60 *տարու*:

Ծաղիկ Քահանայ, 55 *տարու*:

34. – Կէմիկ՝ 100, *Աշտիշատի արեւմտակողմը, անկէ կէս ժամ հեռու, բնակչութեան մէկ մասը Քիւրտ: Եկեղեցին Սուրբ Յարութիւն՝ կիսաւեր*:

35. – Սահակ՝ 30: *Բնակչութիւնը՝ կէմիկի նման*:

36. – Աշտիշատ՝ 600: *Ի հնումն դիւցազնուէր՝ ապա Քրիստոսանուէր նշանաւոր քաղաք, ապաստանարան Դեմեռը ու Գիսանէ իշխանաց, որոնք կուռքեր կանգնեցին եւ որոնց մահէն վերջն ալ զաւակներնին՝ Կուտոս, Մեզոփ եւ Հոսեան, անոնց օրինակին հետեւեցան: Լուսաւորիչ միայն մաքրագործեց այդ հեթանոս ձեռակերտները: Վահունեաց զարմին եւ Մամիկոնեանց երջանիկ սեփականութիւնը եղող եւ Հայաստանեայց առաջին Մայր եկեղեցին իր վրայ կառուցուած այս քաղաքը թաար հանդիսացած է զահանդելի աւերածութեանց, մինչեւ անչուք դիւղի մը վերածուիլը՝ Տէրըճ քրտական յորջորջմամբ, որ «վանք» կը նշանակէ: Հոն է Սահակ Հայրապետի գերեզման – մատուռը՝ զոր պղծեցին հեթանոսք: Աշտիշատը («յաշտից վայր») կը գտնուի Արածանիի աջակողմը բարձրացող Քարկէ լերան մէկ սարահարթին վրայ, Սուրբ Կարապետէն վեց ժամ հեռու եւ անոր սրեւելակողմը: Երէցն էր*

Սահակ Քահանայ, 45 *տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ*:

(Շար· Ա· էջէն)

ապա՝ Շվարցընպերկի դէմ ձեռք առնուած այս միջոցները կրկին խնդրոյ առարկայ կ'ընեն Բժիշկներու Դասը, հնամենի հիմնարկ մը, որ մասնաւոր համակրութիւն մը չէր վայելեր ու վիրջերս միայն քիչ խօսիլ կու տար իր մասին եւ որ այսօր կրկին խնդրոյ առարկայ է։

ԱՈՒՇՎԻՑԻ արգելափակման կայանի գոհերու թիւը մէկուկէս միլիոն եղած կ'ըլլայ եւ ոչ թէ չորս միլիոն, ինչպէս խորհրդային յանձնախումբ մը պնդած էր 1945–ին։ Վարչապետի կազետա օրաթերթը կ'արձագանգէ նոր ուսումնասիրութեան մը, ուրկէ կը պարզուի, որ «Նուազագոյն 1,3 միլիոն հոգի Աուշվիցի տեղահանուած են, որոնց 1,1 միլիոնը՝ Հրեայ, 150 հազար Լեհ, 23 հազար Ցիկան եւ 15 հազար խորհրդային զերի»։ 223 հազար վերապրող եղած է։ Այս ուսումնասիրութիւնը պատճառ եղած է որ նացիականութեան գոհերու միջազգային յուշարձանին ոտքին գետեղուած յուշատախտակները, որոնք 5 միլիոն գոհեր կ'ոգեկոչեն, հանուին։ Նման նախաձեռնութիւն մը աւելի առաջ պէտք է կատարուէր, կ'ըսէ Ժորժ Վելերս, ժամանակակից Հրէական Փաստաբանութեան կեդրոնի տնօրէնը, քանի որուն Աուշվիցի 4 միլիոն մեռեալի թիւը անհեթեթութիւն մըն է, ծնած յետպատերազմեան չրջանի չափէ վիճակէն։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԽՈՐՀ. ՁՕՐՔԻՆ ՆՊԱՏԱԿՆ Է (ԵՂԵՐ) ԱԶԵՐԻՆԵՐՈՒ ՀՈՂԵՐԸ ՀԱՑԵՐՈՒՆ ՏԱԼ...

Միլլիյէթ խորհրդային լրագրոյն մը «վարձեր» է, որպէսզի խորագրէ՝ «Միլլիյէթը՝ Ղարաբաղ» Ստորեւ այդ թերթակցութիւնը, ուր կը պարզուին մեզի անծանօթ կէտեր։ Օրինակ խորհ· զօրքին *բուն* նպատակը, որ ազերի հողերը Հայերուն տալ է եղեր։ Երանի՛ թէ միայն *մեր* հողերը մեզի տային...

⁂

Յուլիս 17–ի Միլլիյէթ օրաթերթը առաջին էջին վրայ մեծատառ յայտարարած է թէ Ղարաբաղ մուտք գործած առաջին թուրք թերթը եղած է։ Սակայն, յետագայ տողերու ընթերցումով յայտնի կ'ըլլայ թէ ոչ թէ թուրք լրագրող մըն է Ղարաբաղ մտնողը, այլ խորհրդային լրագրող մը, յանուն Միլլիյէթի։ Ան կը պատմէ թէ Ազգամէն անցած է Շուշի որ ազերի մշակոյթին ամենահին կեդրոններէն մէկն է։ Քաղաքը ամբողջութեամբ ազերի բնակչութիւն ունի։ Ներկայիս հանդարտ երեւոյթ մը կը պարզէ, սակայն չրջակայ գիւղերուն մէջ տարբեր է կացութիւնը։ Գիներ Հայերու յարձակումները լարուած վիճակի մէջ կը պահեն բնակչութիւնը։ Այդ գիւղերէն մէկուն (Քարինտակ?) բնակչութիւնը հայ է։ տեղւոյն Ազերիները ըսած են թէ այդ 500 հոգին երկար առեն առաջ Հայաստան գաղթած էին, սակայն այսօր պինեալները տեղաւորուած են հոն։

Շուշիի մէջ փողոց ելլելու արգելք յայտարարուած է կէս գիշերէն մինչեւ ժամը հինգ։ Զինուորները որ աչալուրջ կը հսկեն, արգելք եղած են լրագրողին լուսանկարելուն։ Ազրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութիւններուն պատրաստութիւնները յառաջ կը տարուին նաեւ Շուշի, ուրկէ երկու թեկնածու պիտի ընտրուի։

Խորհրդային լրագրողը կ'երթայ նաեւ Լաչին որ ինչպէս ծանօթ է, Ազերիներու սիրապետութեան տակ կը գտնուի։ Հոն իրեն կը պատմեն հետեւեալը· – «Յունիս 29–30–ի գիշերը գիւղէն երկու հոգի անհետացան· հայր ու տղայ մըն էին։ Յաջորդ օրը անոց դիակները գտանք։ Շատ դժուար է բացատրել· իրականութեան մէջ, դիակ կարելի չէր կոչել մեր գտածը· մարմիններր ամբողջովին յօշոտուած էին։ Այդ միջոցին անծանօթներ եկան· «Կը տեսնէք Հայերուն ըրածը· ինչո՞ւ կեցեր էք» ըսելով փորձեցին գրգռել մեզ։ Սակայն հասկցանք որ գրգռութիւն էր առնոց ըրածը։ Հայկական խաղ մըն էր։ Կրկին յարձակումի անցընելու համար կը ջանային պատրուակ ստեղծել»։

Լրագրողը կ'աւելցնէ թէ լսած է նաեւ լուրեր որոնց համաձայն, նման պարապաներու մէջ Ազերիները ալ յարձակումի անցած են։

Ան Շուշիի մասին չի մոռնար գրելու թէ ամէն բան չատ սուղ է· օրինակ, միսին պինը վերջին երկու տարուան ընթացքին կրկնապատկուած է ու ներկայիս Շուշիի մէջ որպէս կատակ ամէն մարդ իրարու հարց կու տայ· «կը յիշե՞ս թէ որ թրւականին վերջին անգամ միս կերար···»։

Ստեփանակերտի մասին գրուածը չի վկայեր անպայման, թէ լրագրողը իրապէս հոն գտնուած է։ Նշելէ ետք բնակչութեան թիւը, Ազերիներու համեմատութիւնը եւլն·, կ'ըսուի թէ ժողովուրդը ապատամի մէջ է· կը սպասէ Իլ· Համադամարին ուարտին։

Լրագրողը տեղ կու տայ նաեւ Ստեփանակերտի Հասանապատ դիւղին մասին պատմուածին· բնակչութիւնը որ 85% համեմատութեամբ Ազերիներէ կը բաղկանար, այսօր բոլորովին տարբեր պատկեր կը պարզէ· պինուորներ այդ Ազերիներուն ըսած են թէ պէտք է տեղափոխուին ու վերադարձի համար սպասեն որ կացութիւնը հանդարտի· այսօր, մեկնած Ազերիներուն տեղ Հայեր տեղաւորուած են ամբողջութեամբ։

Ստեփանակերտի մէջ ուշադրաւ պարագայ մը կ'ըլլայ այն որ Հայաստանի որոչ կազմակերպութիւններ հոն եւս ներկայացուցչութիւններ ունին, որոնք պաշտպանութեան տակ կը գտնուին։

⁂

Միլլիյէթի թղթակիցը Բաքուի մէջ հանդիպում ունեցած է Ազրբէջանի «Ժող· ճակատ»ի ղեկավարներու հետ ու կարգ մը հարցումներ ուղղած անոնց· ամէնէն յատկանշական կէտը այն նշումն է թէ այդ ղեկավարները զիմելու համար զէպի անկախութիւն, կը պատրաստուին լրենց սեփական բանակը հիմնել· այս պատրաստութեան գլխաւոր պատճառը, Հայերու յարձակումներուն դէմ ինքնապաշտպանութեան նպատակն է։

«Ժողովրդական ճակատ»ի ղեկավարները հետեւեալ ձեւով կը բացատրեն մօտաւոր ապագայի լրենց ծրագիրը· «այսօր 140 հազար հոգինոց խորհ· զօրք կայ երկրին մէջ, որուն նպատակն է Ազերիներու հողերը Հայերուն յանձնել։ Ուրեմն, նախ շարժումի կը ձեռնարկենք, որպէսզի խորհ· զօրքը հաշուի։ Ազրբէջանի խորհրդարանին դիմեցինք որպէսզի մեր սահմանները ազգ· բանակի պաշտպանութեան տակ դրուին, բայց ոչ մէկ արդիւնք ձեռ ձգեցինք։ Ձէնեբերն ու նոյնիսկ որսորդական մեր հրացանները հաւաքեցին· առին նաեւ բաղաքացիին զէնքերը։ Մինչդեռ Հայերը զինուած են։ Կ'ուզենք որ Թուրքիոյ մեր եղբայրները գիտնան այս բոլորը։ Անպայման պիտի հիմնենք մեր ազգ· բանակը։ Այս միջոցին Մոսկուայի բաղաքականութիւնը յար եւ նման է ցարական շրջանին։ Հայերու զինուելուն ձայն չի հաներ որպէսզի կարենան ճնշել Ազրբէջանի անկախութեան շարժումը։ Վարագոյրին ետին կայ Կորբաչովը, իսկ աճող ետին ալ Միացեալ Նահանգներու Քոնկրէսն ու Պուշը։ Ազգ· բանակը շատ կարեւոր է մեզի համար։ Նայեցէք, Վրացիները իրենց բանակը կը կազմեն։ Հայերը, Տաղստանցիները, Վրացիները մեզմէ հողի պահանջ ունին։ Տարիէ մը խորհրդային Միութիւնը պիտի բայբայուի ու Հայերը պիտի յարձակին մեր վրայ»։

«Ժող· ճակատ»ի ղեկավարները կ'ըսեն թէ հանրաքուէի միջոցով պիտի անջատուին Մոսկ· Միութենէն ու ասոր համար չրջափակումէն չեն վախնար, քանի որ հակառակ ըլլալով Լիտուանիոյ, իրենք ամէն բան ունին։

Տեսակցութեան վերջին մասը կը վերաբերի Ազրբէջանի ներկայ կացութեան ու Թուրքիոյ անկէ ստանալիք տպաւորութեան։ Ազերի ղեկավարները գոհ են որ վերջերս Թուրք մամուլը սկսած է արձագանգել իրենց ու լսելի դարձնել հարցերը։ Անոնք կ'ըսեն թէ Թուրքիոյ հետ միանալու կողմնակից չեն, սակայն 20 – 30 տարի ետք թերեւս կարելի ըլլայ համագործակցային պետութեան մը մասին խօսիլ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր և Տիկին Յակոբ Մարզարեան, զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ (Ժերար) Մարզարեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Մարզարեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տիրացուեան չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ պրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ–մօր եւ քրոջ՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ–Ի
(Ծնեալ Տիրացուեան)

մահուան առթիւ։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՐԷ

Հայ կին մը տրամադիր է ընկերութիւն եւ հոգատարութիւն ընելու տարեց· անձի մը։ Մնունդ, բնակութիւն եւ աշխատավարձ։

Հեռաձայնել հաչի ժամերուն՝
39 – 64 – 33 – 10

LE TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
«TEBROTZASSERE»
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

- ՎԱՐԴԱՎԱՌ -

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 22, ատն է՝ Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցանուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·45–ին։
Պատարագ ժամը՝ 10–ին։
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին։

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 22, Տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի։ Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին, Պատարագ՝ ժամը 10·30ին։

Երկուշաբթի, Յուլիս 23, Բ· օր Վարդավառի, Յիշատակ է Մեռելոց։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու ատարին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն Համօրէն Ննջեցելոց։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ՝ Կիրակի, Յուլիս 22, ժամը 10·30–ին։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պ· Յակոբ Աբրահամեանի։

Յուլիս 23, Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց։ Ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն որու ատարին տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ վասն Համօրէն Ննջեցելոց։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի խնամակալութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի Գրիգոր Նոտիգարտաշեանի մահուան առթիւ· – Տիկին Աստղ Կարապետեան (Ս· Ռաֆայէլ) 300 Ֆր·, Տիկին Նատիա Ֆէր 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժէրար Մարկոսեան 200 Ֆր·, Պ· Կարապետ Աւետիսեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գալճեան 500 Ֆր·, Տիկին Ազապէկեան – Լըրուա 500 Ֆր·, Պ· Ժան–Ժաք Վարուժան 200 Ֆր·։

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES
organisé par
l'U. G. A. B.
du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE
Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*
GRAND BAL
le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.
Participation aux frais *Age minimum* : 16 *ans*
Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 20

VENDREDI
20 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83. RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.322 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.322

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐՑԱԽ

ՋՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՕԴԱՆԱԻԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿԸ ԿԸ ԴԻՒՐԱՆԱՅ

Վերջերս, Ղարաբաղի երեսփոխաններըը վերադարձան Ստեփանակերտ, ինչպէս կը պահանջուէր արդէն երեւանի մէջ եւ ամանք մնայուն երթուղուրձի մէջ են, մինչ Զօրի Բալայեան տեղւոյն վրայ կը մնայ:

Արտակարգ վիճակի նոր հրամանատարին՝ Մալիուչկինի հետ Զօրի Բալայեանի տարած բանակցութիւններուն չնայելու, երեւանէն Արցախ օրական թռիչքներու թիւը այլեւս չի սահմանափակուիր 7-ի:

X Իզվեստիա կը յարուցակէ կանոնաւոր կերպով հաղորդագրութիւններ հրատարակել, նկարագրելով Հայերու յարձակումները: Վերջինը՝ Լաչինի մէջ:

X Հինգշաբթի օր, մթնոլորտը միշտ լրուած էր Երեւան, երիտասարդին մահուան պատճառաւ:

ՆԻԿՈՍԻԱ.

ԱՐԿԱԾԱԼԻ ՄԱՀ ՄԸ

Տիկին Յասմիկ Մինասեան, կինը՝ Նիկոսիոյ խորհ. դեսպանատան մշակութային կցորդ՝ Մարտիրոս Մինասեանի, խոքի արկածի մը զոհ գացած է Նիկոսիա – Լառնաքա կառուցքին վրայ: 23 տարեկան, տոքթ. Յասմիկ Մինասեանի մարմինը փոխադրուած է Երեւան, ուր եւ տեղի ունեցած է թաղումը:

Մ. Մինասեան Նիկոսիա հասած էր անցեալ ամիս եւ կինը իրեն միացած Յուլիս 3-ին, վկայուելէ ետք Մոսկուայի բժշկական Համալսարանէն: Որոշած էր յունարէն սորվիլ, որպէսզի սերտօրէն կերպով աշխատի Նիկոսիոյ պետական հիւանդանոցը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ դվխաւոր ընդդիմադիր կուսակցութիւնը քրտական հարցը մեղմելու նպատակով առաջարկ – տեղեկագիր մը պատրաստած է, ինչ որ վէճերու, թէր ու դէմ կարծիքներու աշխոյժ մթնոլորտ մը ստեղծած է երկրին քաղաքական կեանքին մէջ: «Ժողովրդավար ժողովրդական կուսակցութիւն»ը կ'առաջարկէ որպէս ազգ. ինքնութիւն պաշտօնապէս ընդունիլ քրտական ծագումը, արտօնել քրտերէն լեզուով ուսուցումը եւլն.: Տեղեկագիրը յանձնուած է պետական ապահովութեան ատեանին, որպէսզի ստուգուի թէ անվաղողական գաղափարականի մը տարբերը կը կրէ՞, թէ ոչ: Իսկ Հանրապետութեան նախագահն ու վարչապետը քննադատած են զայն ու նկատած վերջին վայրկեան կուսակցութեան ժողովրդականութիւնը ապահովելու մէկ կարգադրութիւնը:

ԿԻՐԳԻԶԻի մէջ, ազգամիջեան նոր բախումներ պատահած են: 4 հոգի մեռած է Ուզբեկիստանի ահմանագլուխին վրայ:

ՋԻՆԻԻ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ցանցը որ երեւան ելաւ Մարսէյլ, չնորհիւ զղջումի եկած Սէ – Էճ – Էմ-ի մը, օրէ օր կը ծաւալի: Ծանօթ է որ չահատակութիւնը տեղի կ'ունենար Պէյրութի հետ, «ուղեղը» եղած է Ֆրանսական դեսպանատան պաշտօնատար մը, որու տունը (խոսնի մէջ) դեռ զինամթերք գտնուած է: Հարցականներ կը մնան: Օրինակ, ինչո՞ւ այս պաշտօնատարը օրինաւոր երեք տարիներէն աւելի մնացած է: Ցայտնի է որ բազմաթիւ պաշտպանութիւններ վայելած է:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ 41 միլիոն թշուառ կայ, այսինքն աղքատութեան մակարդակէն ալ վար: Մշտական խոստումները զրոս ըրած են դեկավարները այլեւս բնաւ «չեն անցներ»: Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա կապկելով Խրուշչովի՝ 1961-ին «նետած» (բային ամէնէն հարազատ իմաստով) «հանինք եւ անցնինք Միացեալ – Նահանգները», իր կարգին նոր լոզունգ մը կը հրապարակէ· – «Հասնինք եւ անցնինք Ափրիկէն»:

ՓԻԼԻՊՊԵԱՆՆԵՐՈՒ երկրաշարժին մեռեալներու թիւը 600-ի հասած է արդէն: 150 բանուորներ ողջ-ողջ այրած են իրենց գործատան մէջ: Դեռ դիակներ կը գտնուին աւերակներուն տակ:

Բ. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԸ դեռ կը սպասնէ...: Արդարեւ քաղաքական սպառնալիքներ մեռան, հովութեան հինդ մասնագէտներ մեռան, առջի օր, երբ կը մասնակցէին Բ. Աշխարհամարտէն մնացած հրապունտներու խայծատման:

ՈՒՂԵՐՁ - ՀԵՌԱԳԻՐ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐՈՒ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔԷՆ

ԱՌ Ն. Ս. ՕԾՈՒԹԻՒՆ Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա.

ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
Ի ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Վարդավառի տօնին առիթով 1990 թուականի Յուլիսի 22-ին Սեւանայ լիճի ափերուն տեղի ունեցող Մկրտութեան Ս. Խորհուրդի բացառիկ ու պատմական արարողութեան Վեհետիկի Սուրբ Ղազարու Մայրավանքէն Մխիթարեան Միաբաւնութեան Հայրերս բոլոր անսահմանութեամբ հոգեւորապէս կը մասնակցինք Ձերդ Վեհափառ Տէրութեան անպատում հրճուանքին մաղթելով սրբատագին բազմահազար ճորակնուիրմեր սիրելի ժողովուրդին խաղաղութիւն երկնային օծութեամբ Սուրբ Միւռոնին եօթնաշխարհ պարգեւներուն եւ օրհնութեամբն առատագեղ Հոգեւոր Ծնողին Հայաստան աշխարհի Սրբոյ Հօրմ մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին որ Միածնի Իջման Լոյսի պայծառ խորանէն համայն Հայութեան վրայ յաւերժօրէն կը հսկէ ի պայծառութիւն Սուրբ Աւետարանին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս Հայոց:

Հ· ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ·
ՏԷՐ – ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Առաջնորդ
Մխիթարեան Միաբանութեան

Վենետիկ – Ս· Ղազար
18· 07· 1990

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՈՒ ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

ԵՐԵՒԱՆ· – Յուլիս 19, ժամը 11

Ինչպէս հաղորդում են լրատուութեան միջոցները, Խորհ· Միութեան Մինիստրներուն Խորհրդի որոշմամբ սահմանուել են Հայաստանի երկրաշարժի հետեւանքների վերացման հետ կապուած ձեռնարկութիւնների, միաւորումներու եւ կազմակերպութիւնների արտաքին տնտեսական գործունէութեան խթանման լրացուցիչ միջոցառումներ:

Մասնաւորապէս Հանրապետութեան կառավարութեանը իրաւունք է վերապահուած կատարելու Հայաստանի տարածքում օտարերկրեայ իրաւական անձերի եւ քաղաքացիների մասնակցութեամբ գործող համատեղ ձեռնարկութիւնների ղրանցում, ինքնուրոյնաբար համաձայնագրեր կազմելու արտասահմանեան ֆիրմաներուն հետ՝ արտասահմանեան տուրիզմի բնագաւառում համագործակցելու վերաբերեալ:

Ընդունուել է Հանրապետութեան Մինիստրների Խորհրդի առաջարկութիւնը բաժնետիրական հիմունքով առեւտրական (commercial) պանկ ստեղծելու վերաբերեալ: Այդ պանկը պէտք է ղբաղուի արտասահմանեան ղրամով միջոցների՝ վարկերի, փոխառութիւնների, տէպոզիթների ներդրւաման ու տեղաբաշխման հարցերով: Պանկը հնարաւորութիւններ է ստանում արտասահմանեան ղրամով հաշիւներ բացելու խորհրդային եւ օտարերկրեայ իրաւական անձերի ու քաղաքացիների համար:

Երկրաշարժի հետեւանքների վերացման համար Հայաստանի տարածք բեռնուող բեռները մինչեւ 1995 թ· Յունուարի 1-ը ազատւում են մաքսից: Երկրի քաղաքացիական օդագնացութեան Նախարարութիւնը յանձնարարուած է Հայաստանից կանոնաւոր թռիչքներ կազմակերպել դէպի այն երկիրները, որոնց հետ առաւել սերտ կը լինեն արտաքին տնտեսական կապերը:

Սփիւռահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ԷՔԻՓ» Ռ. ԷՄՄԻԵԱՆԻ ՈԴԻՍԱԿԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Մարզական օրաթերթի չաբաթական յաւելուածին Յուլիս 16-ի թիւին մէջ, փաթիլք կլանդի ստորագրութեամբ, պատկերազարդ երկու էջ յատկացուած է Հայաստանցի հեռացատքորդ Ռոպէր Էմմիեանի: Նախ տեղ տրուած է Դեկաեմբեր 7-ի երկրաշարժին անոր պատճառած տառապանքին· ինչ բուժումի համար Մոսկուա դնուելով փրկուած է, սակայն տակաւին չէ թօթափած հօրը

(Շար·ը Դ· էջ)

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԱՀԻԿ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

***

Սրտի խոր կսկիծով իմացանք մեր սիրելի Վահիկին մահը, որ պատահեցաւ Չորեքշաբթի առաւտ, Յուլիս 18-ին:

Ռուբէնի անպրանիկ զաւակը ծնած էր 1922 Յունուարին: Իր նախնական ուսումը կատարած է Ֆրանսա, ապա շրջունակած Գահիրէի Ֆրանսական լիսէն, ուր հետեւած է նաեւ բարձրագոյն մաթեմաթիքի, նախքան Պէյրութ հաստատուիլը ընտանիքին հետ: Հոն, պիտի վերկայուէր որպէս ճարտարագէտ Ֆրանսական Համալսարանէն: Այդ շրջանին անդամ եղած է Զաւարեան ուսանողական Միութեան: 1945-ին, կրկին Ֆրանսա է, ուր կը զառնայ մեծ ամբարտակներու ճարտարագէտ (ingénieur civil de grands barrages) եւ յետագային տարիներու երկայնքին, հեղինակ է բազմաթիւ ամբարտակներու աշխարհի ամէն կողմերը, Ֆրանսայէն զատ՝ Նոր Քալետոնիա, Պոլիվի, Իրան եւլն. եւլն.: Միջազգային մասնագէտ էր (expert) իր ճիւղին, ուր իր կարողութիւնը եւ ձեռնհասութիւնը համբաւ ապահոված էին իրեն:

Իր մաքին ու սրտին ամէնէն խօսող գործը եղած է սակայն, Ռուբէնի յուշերու պատրաստութիւնը ու հրատարակութիւնը: Նախ, հօրը հետ, 1949-էն մինչեւ Ռուբէնի մահը (1951, Նոյ· 27), խորհրդակցութիւններով, թելադրութիւններով, սրբադրութիւններով, մրցքերու փոխանակութեամբ, հիմնական դեր ունեցած է այդ «Յուշերուն» մէջ, զոր նուիրական առաքելութիւն մը կը նկատէր:

Վերջին տարիներուն, կրկին կ'աշխատէր Յուշերուն վրայ, եւ Ֆրանսերէնի թարգմանած էր հատորնոր մը ու այնքան դոհ էր, որ գտած էր, վերջապէս հրատարակիչ մը (Ed. de l'Aube) եւ Ժան Քեհայեանի յառաջաբանով, հատորը լոյս պիտի տեսնէր վերամուտին: Այնքան ուրախ էր, խանդավառ, անուանցանկեր պատրաստած էր հատորը ղրկելու համար, դեռ կը վարանէր խորագրերին չուրջ, մտահոգ էր որ ամէն ինչ տեղին ըլլայ, պատշամ ըլլայ ու անճկութեամբ կը սպասէր հրապարակումին եւ ստեղծելիք տպաւորութեան:

Վերջին յանձնարարութիւնները, առջի դիշեր, երկուշարթի, յանձնեց Թղթատարին:

Ու ճակատագրական զուգադիպութեամբ, նման Ռուբէնի, մեկնեցաւ առանց տեսնելու լոյս աշխարհ զալը հատորի մը, որու վրայ այնքան չունչ հատցուց:

Վարձքդ կատա՛ր, սիրելի Վահիկ:

***

Հիմա, հարազատներդ, ընկերներդ պէտք է վարժուին նաեւ քա՛ւ բացակայութեանդ, քանի մահը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ բացակայութիւն: Եւ, երբ օրէ օր կ'ամայանայ մեր մտերիմներուն շրջանակը, չենք կրնար փարատել տխրութեան մշուշը, որ մեզ կը համակէ:

Ու այսօր, սիրելի Վահիկ, քիչ մը աւելի տխուր ենք քան՝ երէկ:

***

Մեր ցաւակցութիւնները իր կնոջ՝ Սահիտա Տրէգեան – Տէր-Մինասեանի, եղբօրը՝ Լեւոնին, Անահիտին եւ զաւակներուն:

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները՝ Դ· էջ:

ՉԱՆԳԱՀԱՐՆԵՐԸ

(21 Ապրիլի, 1978 թ., էջեր ծոցատետրից)

Անապատելի տխուր օր. խմբագրութիւն եկաւ Մուշեղ Գալշոյեանը, ընկերը՝ Գէորգ Մելքոնեանը յանկարծամահ էր եղել: Մուշեղի ասածից հասկացանք, որ հանգուցեալը բացառիկ անձնաւորութիւն է. թէեւ անձամբ, բայց գնացինք Ա-նակ, մասնակցելու յուղարկաւորութեանը:

Ինչո՞վ էր բացառիկ Գէորգ Մելքոնեանը:

Մարդը իր աշխատած մինչեւ վերջին կոպեկը ծախել էր եւ կառուցել հայկական ոճով, բաւական մեծածաւալ մի չէնք՝ «տեսէք, է, խորհրդային իշխանութեան օրոք եկեղեցի է կառուցել»: Գէորգը կարողացել էր այդ անել, եւ դրա համար զարձել էր չաւերի հիացմունքի, ինչպէս եւ՝ չաւերի նշանակութեան առարկան:

Շէնքի ճակատը, որին մօտեցանք, սըրբատաշ տուֆով չարուած հարթ պատ էր. կենտրոնում՝ Գէորգ Զաւուշի հարթաքանդակը:

Հազար ինն հարիւր եօթը թուականին,
Ջհնաղ Մայիսի իսաւ եւ եօթին
Տօն էր բազմաշխատ՝ մահուան
Գէորգին,
Սասնոյ հարազատ մեծաճուն բաջին...

Այս երգն առաջին անգամ լսել եմ Թալինի ջրջանի կաթնաղբիւր գիւղում, Մուշեղ Գալշոյեանի եւ մի խումբ սասունցի ազամարդկանց կատարմամբ: Նրանք կոդք-կոդքի պատ կազմած երգում էին եւ բոլոնգք արած ձեռքերով իւրաքանչիւր տողի վերջում թափով կարում – ճեղքում էին օդը: Շատ էլ որ այդ երգերը եւ անունները, ում ձօնուած էին գրանք, փակի տակ էին գրուած, իշխող կուսակցութեան կոդմից: Ժողովուրդն իր սրտում պահում-փայփայում էր իր ազատատենչ զաւակների, իր ռազմիկ պաշտպանների յիշատակը: Եւ ինչպէս յորենի չեղջից, կամ համատարած սըրտից, խօսքով, որոշումով հնարաւոր չէ կորզել, ոչնչացնել նրա սերմնատուութիւնը, նոյնպէս եւ անհնար է արգելակել սերնդից-սերունդ ծաղկող – բազմապատկուող մեր անցեալի ժառանգութիւնը, որի սերուցքը ազգային ազատագրական մարտիկների ոգին եւ նպատակներն են: Միթէ հնարաւոր է կորել ջիղը՝ Սասնոյ հողից սնուած եւ նրա բազմահազարեայ բնիկների երակներով զէպ մեր ժամանակները եկող արեան հոսքը, որ պէտք է արեւերես հանէր եւ իրրեւ երախտագիտութեան տուրք կանդնեցնէր տաճարն այս՝ այսպէս ասենք, քանզի այն ձօնուած է նրանց, ովքեր զէնքերը իրրեւ մարմնի մաս են կրել, գլխի տակ քար են ունեցել եւ կնոջ փոխարէն հրացան գրկել:

Գէորգ Զաւուշի զարմիկը Գէորգ Մելքոնեանը չլինէր, մէկ ուրիշն էր այդ բանն անելու՝ թէեւ, նրան ճանաչողներն ասում են՝ ոչ, միեայն նա կարող էր: Պարզապէս աստուած նրան էր ընտրել: Նա էր, որ իր մէջ անդիմադրելի ուժ էր գըտնելու եւ յանդգնելու էր բացել այն լուսաւոր ելքը, որտեղից մարդկանց հոգիներում պէտք է աւելի առատօրէն ներխուժէին լոյսի ճառագայթները:

Զանգահարը մէկն էր, բայց ձայնը, որի առջեւ բարեբախտաբար պատնէշ բարձրացնելն անհնար է, լսում են հազարաւորները: Շնորհաւորներից ամէն մէկը իւրովի է կոչնակ զարկում՝ Պարոյր Սեւակն ուզում էր արդարութիւնը թագաւոր կարգել: Մուշեղ Գալշոյեանն առում էր՝ զաւաճան է նա, ով չի մտածում ազգի ինքնապաշտպանութեան մասին: Մինաս Աւետիսեանն ասաց՝ այն նկարիչը, որ իր ազգային արուեստի ակունքներից ջուր չի խմում, զունաղրկում է իր ներկապնակը, մինչդեռ Գէորգ Մելքոնեանը կոչում էր՝ ով իր հերոսներին մոռանում է, նա ողջ-ողջ թաղում է իր ազատութիւնը...

«Մի հասարակ փիդայու համար (այն էլ զաչնակցական) դու այսպիսի տուն ես կառուցում» «սա ինչ բան է, Խորհրդային Միութիւնում անհատը եկեղեցի է չինել: Սա պետութեանը դէմ է...». այս մեղադրանքները ներկայացնող պաշտօնեաներն արդեօք ի վերջոյ հասկացա՞ն, որ դա կառուցուած չէր մի մարդու յիշատակի համար, այլ հայ փիդայիների, որոնց սկզբունքն էր՝ «Զոհուիլ ճնշուած ու տառապած հայ ժողովրդի բարիքին համար»:

Ճարտարապետ Ռաֆայէլ Իսրայէլեանը թէեւ հիւանդ, բայց մի քանի անգամ Ա-նակ եկաւ, որոշեցին տեղը, չափսերը, կազմուեց գծագիրը: Մեր ոսկեձեռիկ Ռաֆոյի չունչն էլ կպաւ այս չէնքին: Առաջին քարը դրուեց 1966 թ. գարնանը: Գէորգ Մելքոնեանը գնում էր քարհանք, տուֆի հսկայական կտորներ էր բերում. մի բեկորից 30–40 քար էր կըտրւում: Քարհանքում դիտէին ում համար է, օգնում էին: Հարեւանները բանուորութիւն էին անում. Գէորգը նրանց երեխաներին մաթեմատիկա էր սովորեցնում, անվարձ: Ժողովուրդը՝ Ա-նակից, Դաւիթաշէնից, մօտակու էր տալիս վարպետներին կերակրելու համար: Վարպետներին վճարում էր ամէն օր, աշխատանքից յետոյ: Փողը որտեղի՞ց, ինչո՞վ էր վճարում, ինչո՞վ էր գնում չինանիւթը:

1966 թ. սկսած իր ամբողջ աշխատածը տրամադրեց այս չէնքին: Դասախօսում էր Երեւանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտում, պետհամալսարանում: Ամէն տարի, Դեկտեմբերին 25 աշակերտ էր վերցնում. հինգ խմբի բաժանում ու մաթեմատիկա պարապում: Լարուած, համբերատար աշխատանքի արդիւնքը երեւում էր ամրանը, համարեա բոլորն ընդունւում էին: Ստացուած ամբողջ դուրմարը ծախսում էր չէնքի վրայ:

Կանչում էին Միանիկեանի չրջկոմ, կենտկոմ՝ որտեղի՞ց այդ փողը: Ցանճնաժողով կազմեցին, պարզելու համար: Թէ համալսարանում եւ թէ պոլիտեխնիկական ինստիտուտում պատասխանել էին. իր արդար աշխատանքի արդիւնքն է: Դրամով օգնե՞լ են: Աչխատանքով այ՛, բայց դրամով՝ ո՛չ: Մեզ պէտք չէր դրամով օգնել, մեզ պէտք էր չխանգարել, – ասում է Ղազարը, եղբայրը: Եթէ առաջարկէին էլ, չէր վերցնի, որովհետեւ համոզուած չէր՝ արդա՞ր է աչխատուած: Այս տունը պէտք է արբանեակ լինի, նրա անարատութեանը կեղծիք չպէտք է խառնուի: Ծանօթները յիշում են Հալէպից եկած այն մարդուն, որը մեծ գումար առաջարկեց, բայց Գէորգը մերժեց՝ չասեն, թէ կապ ունի արտասահմանի հետ: Առանց այն էլ մեղադրանքները, խանգարողները շատ էին: Ուր էր թէ լինէին Պայքար Ա-չատրեանի նման (Թալինի չրջկոմի առաջին քարտուղարը), երբ վերեւից կանդնեցնում էին չինարարութիւնը, ժամանակ անց նա կանչում էր մէկն ու մէկին ու պատուիրում. «Գէորգին ասա, թող գործը չարունակի»: Ինչ մեծ բարիք է չխանգարելը, առանց ապրուկի օգնելը:

Քանգակը պատուիրեց Ցովհաննէս Ցովհաննէսեանին: Աչխատակից իր արուեստանոցում քանդակագործը ստեղծեց հերոսի կերպարը՝ արծուենի հայեացքը դէպ լեռն Մասիս: Վարպետ Աղաբէկը քանդակեց բազալտի վրայ եւ, 1967 թ. մի սովորական օր, անսովոր քայլ արուեց. Գէորգ Զաւուշի բազալտէ-արծաթաւուն հարթաքանդակը տեղադրուեց կարմիր տուֆով եռայարկ պատ-չրջանակի մէջ:

Լսեցէ՛ք, մարդի՛կ, մեր կողքին ապրող մի մարդ, 1967 թ. գործով ապացուցել է, որ յաւերժ է այն ժողովուրդը, որի հերոս զաւակների՝ Փիդայիների յիչատակը ապրում է մեր սրտերում եւ չի կարելու պորտալարը մերօրեայ խիզախների հետ:

Արձանը դնելուց յետոյ Աչնակը դարձաւ ուխտատեղի: Գալիս էին Շարաթ – կիրակի՝ Հայաստանից, ներքին Սփիւռքից, աւելի շատ արտասահմանից՝ օտարերկրացիներ, Հայեր, երբեմն ծերունիներ, որոնք աչքով էին տեսել քաջին կամ իրենց ծնողներից լսել նրա մասին:

Որքան խոնարհում, որքան ծաղիկներ՝ նրան:

Որ գրկած հողը հայրենի երկրին·
Մօտ հսան տարի ծառայեց ազգին,
Կռուեցաւ անվերջ հետը տուշմանին,
Միշտ յաղթեց մէկով անոնց հազարին:

Մէկ անգամ էլ յիչենք ու չմոռանանք, որ այլեւս չկրկնուի՝ երբ աչխատակը, կամ ինչպէս պիւզացիք են ասում՝ զմբէթը բարձրացաւ, շատ աչք ծակեց: Նրան նոյնիչ կանչեցին կենտկոմ, Մխանիկեանի չրջկոմ. «Կը գնաս, կը քանդես», «Ես սարքել եմ, դուք եկէք քանդէք», եղաւ պատասխանը: Մարդուն այն օրի հասցրին, որ մահից երկու տարի առաջ թողեց աչխատանքը, մեկուսացաւ: Հարապատներին ասում էր. «Բաւական է այս տեղից-այնտեղից դան արդելեն: Շէնքի չուրջը ցանկապատ քաշէք, թող ոչ ոք չմօտենայ»:

Բայց ահա կանգնած է հայ փիդայինների ոգեկոչման տունը եւ թող մարդիկ նուիրատուութիւնն ու մեղկութիւնը վանեն իրենցից իրրեւ չարիք, ու բոլոր ուժերը ներդնեն հայրենիքի պաշտպանութեանը, որովհետեւ մեր հողը, մեր զաւակներն ու թոռները, մեր տունն ու տեղը մերը չեն, եթէ պաշտպանուած չեն:

***

Մահից երեք օր առաջ նա փոքր եղբօրը՝ Պարգեւին, ասել էր. «Մեծ աչխարհ է, մեռնել կայ, ինձ կը թաղես մուտքից ձախ, սրահի պատի տակ»: Եղբայրը ծիծաղել էր, մահուան մասին չուտ է խօսելը, դեռ 51 տարեկան ես: Բայց անմիջապէս էլ, հետաքրքրութիւնից դրդուած հարցրել էր. ինչո՞ւ տդտեղ: «Այս չէնքն ի վերջոյ դառնալու է Փիդայիների թանգարան: Մարդիկ կը գան, կը տեսնեն, թող իմանան, որ նրանց ամրասիր վարքն ու ազգանուէր գործն եմ պաչտել, ծառայել եմ նրանց ու հէնց ոտքերի տակ էլ թաղուել»:

1990 թ. 12 Մայիսին, Երեւանում, Աչատարակ տանող խճուղու կիլոմետրում բացուեց Գէորգ Զաւուշի պողոտան, մօտակայ բարձունքում յուչաքար դրուեց, որտեղ պէտք է կառուցուի Փիդայիների յուչարձանը: Շատ մաքրուած, ջրուած, ճամապատուած մի հատուածում որտեղ նոր գորգ էր փռուած, Մաչտոցի չրջանի կուսակցական ղեկավարները եւ ուսուցիչները փառաբանում էին Գէորգ Զաւուշին: Բարձրայարկի պատին մի ամբողջ յարկի բարձրութեամբ կախուած էր Գէորգ Զաւուշի այն նկարը, որը, չըլսկանաբերուելու համար խորամանկօրէն պահւում էր մանկական օրօրոցում: Փիդայիններին նուիրուած ազանչելի երգեր էին երգում դպրոցականները, անուանի երգիչները: Պարում էին աչնակցիները, պարում էին մերօրեայ Փիդայիները: Այդ նոյն պահին վերջին աչխատանքներն էին ատարուում Աչնակում, հայ Փիդայիների տուն-թանգարանում, որը հիմնադրուել էր 1966–ին եւ որի բացումը տեղի կ'ունենար 1990 թ. Մայիսի 27–ին, հերոսներից մէկի մահուան օրը, 83 տարի անց:

ՄԱՐԳՕ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԷՊԻ ԱՆՀՈՒՆ

Գաղափար իսկ չունինք, թէ երկրադունտին վրայ կեանքը ի՞նչ պիտի նմանի ամէն հարիւր տարի վերջ: Հեռատեսիլէն չարունակ կը դիտեմ գիտական ժապաւէններ, որոնք իրրեւ թէ մեր աչքին կը բանան 21–րդ դարուն վարագոյրները: Մօտիկ ապագայի մէջ մարդիկ գիտական ի՞նչպիսի նուաճումներէ պիտի օգտուին, ի՞նչ թէքնիք նորութիւններ հմայուին պիտի փոխեն անոնց կեանքը, ի՞նչպիսի հրաչալի գործիքներ մեր ամէնօրեայ ոլորտամարդուներուն տակ պիտի մտնեն մեր դրասենեակներուն եւ մեր բնակարաններուն մէջ, այս մասին այսօրուընէ կը դիտենք նմոյշներ եւ կիրարկումներ: Սակայն վստահ եմ, թէ այդ բոլորը իրականութեան մէջ ոչ մէկ գաղափար կրնան տալ ապագային մասին: Ապագան հրաչագործ ինչ-ինչ գործիքներէ եւ թէքնիկ խոստումներէ անդին, բոլորովին անսխալական է: Որովհետեւ ապագան միայն գործիք չի նչանակեր, ապագան միայն թէքնիք հրաչագործութիւն չի նչանակեր: Հեռատեսիլի ժապաւէնը թէեւ ինծի կը բացատրէ թէ վաղը երկու օտարականներ իրարու հետ շատ դիւրութեամբ պիտի խօսին նախադասութիւնները մէկզմէկու լեզուին թարգմանող ինքնագործ հեռաճայնի մը չնորհիւ, բայց ես չեմ կրնար նախատեսել թէ մարդը վաղը որքա՞ն դժ պիտի ըլլայ այդ ինքնագործ հեռաճայնի գործարքնին մէջ ապրած ըլլալուն համար: Ես չեմ կրնար պիտանալ թէ մարդը, հակառակ այդ ինքնագործ հեռաճայններուն, վաղը պիտի կարենա՞յ լեզու գտնել ոչ միայն օտարականի մը, այլ նաեւ իր ցեղակիցներուն հետ:

«Որքան ալ հրաչալի գործ մը տուած ըլլաս, օր մը մէկը անպայման քեզ պիտի դերազանցէ, քեզմէ ա ւելի լաւը պիտի ընէ» կ'ըսէր անցեալ օր ամերիկեան ժապաւէնի մը հերոսներէն մէկը: Այս նախադասութիւնը ցնցեց զիս եւ երկար մըտածեցի այդ մասին: Անկասկած, ճիշդ է ըսուածը: Իսկապէս օր մը մէկը աւելի լաւը պիտի ընէ, աւելի առաջ պիտի տանի մարդկութիւնը: Ոչ մարդուն կարողութիւնները սահման կը ճանչնան, ոչ ալ տիեզերքն ու բնութիւնը: Գոնէ առայժմ: Մարդը հազարաւոր տարիներէ ի վեր ամէն օր դէպի եա կը հրէ այն սահմանները, կ'ընդլայնէ այն չրջանակը, որուն մէջ կ'ապրի: Եւ ամէն անգամ ալ զարմանքով կը տեսնէ թէ այդ սահմանները պատրաստ են նահանջելու, այսինքն կը տեսնէ թէ մեր ապրած չրջանակը չատ ընդունակ է ընդարձակուելու: Հազար տարի առաջուան մարդը կրնա՞ր երեւակայել, թէ քառերորդ դարու մարդուն տիեզերքը այսքան ընդլայնած պիտի ըլլար: Այսօր նոյն դիրքին մէջ կը գտնուինք մենք: Եւ հարց կուտանք: Տասնհինգ տարի՞ն որքա՞ն ժամանակ պիտի կարենանք դէպի եա հրել այն սահմանները, որոնցմով չրջապատուած ենք: Որքա՞ն ժամանակ, եւ մինչեւ ո՞ւր: Եւ այս հարցումէն վերջ ալ, կ'ուզենք ամէնէն սարսափելի սա հարցումը. տիեզերքը վերջնական սահման մը ունի՞, թէ ոչ անսահման է: Եթէ սահման մը ունի, մարդը պիտի կարենա՞յ օր մը հասնիլ մինչեւ հոն: Ի՞նչ պիտի պատահի, եթէ մարդը իսկապէս հասնի վերջին կէտին: Մարդը պիտի փորձէ՞ անկէ անդին ալ անցնիլ, ինչպէս փորձեց եւ յաջողեցաւ անցնիլ ձայնի արագութեան պատին մէջէն: Եւ կամ տիեզերքը արդեօք չարունակ կ'ընդարձակէ՞ իր իսկ չրջագիծը, քանի մարդ մօտենալ կը փորձէ այդ չրջագիծին:

Անկասկած օր մը պիտի գայ մէկը, որ մեր ըրածէն ալ աւելի լաւ պիտի ընէ: Բայց առիկա պիտի ընէ բան մը փոխ առնելով մեր ըրածէն: Անպայման մեր ըրածէն բան մը պիտի գնէ իր իրագործումին մէջ: Ուրեմն մենք ալ, նոյնիսկ եթէ այս աչխարհէն բաժնուած ըլլանք, մեր բաժինը պիտի ունենանք մեզ գերազանցող այդ իրագործումին մէջ: Ասիկա ահաւասիկ մարդուն մեծագոյն արժանիքն

ու կարողութիւնն է: Գործել յետ մահու: Մարդը հոգ կը դառնայ, բայց ուրիշի մը անձին մէջ կը չարունակէ գործել: Մարդը կը խորտակէ իր տարիքին վրայ դրած սահմանը ու կ'երիտասարդանայ ուրիշի մը մարմնին մէջ:

Այս տեսանկիւնէն դիտելով, պիտի ըսենք, որ իրականութեան մէջ, ոչ մէկը ապրելին պիտի կարենայ դերազանցել մեզ, ոչ մէկը մեզմէ աւելի լաւը պիտի կարենայ ընել: Ոչ մէկը կրցաւ Աբիատարեն աւելին, Սոկրատէն աւելի լաւը ընել, ոչ մէկը կրցաւ Ֆրա Անճելիկոյէն, կամ Միքէլ Անճելոյէն աւելի լաւը ընել: Ոչ մէկը կրցաւ Հէնռէյէն, Մոցարթէն կամ Պէթհովէնէն աւելի լաւը ընել: Այս հանճարեղ մարդիկն անգամ չկրցան իրենցմէ առաջ ապրած նուաղ տաղանդաւորներէն աւելի լաւը ընել: Որովհետեւ, եթէ խոպոպիս որակի ու քանակի աւելի լաւ մը կայ միշտ, այդ աւելի լաւը տեսակէտով մը մասամբ խարուսիկ է եւ յարաբերական է ժամանակի մը ու տարածութեան մը մէջ, որ կ'երկարի դէպի անհուն:

Այդ անհունին մասին է որ պէտք է մտածենք չարունակ: Ինծի այնպէս կը թուի, կամ մենք պէտք է պահենք այն հաւատքը, թէ անհունն ալ յարաբերական ու յարափոփոխ է եւ ան տարածութիւն եւ բովանդակութիւն կը փոխէ, քանի մարդը կը մեծնայ ու կ'երկարի դէպի այդ անհունը: Այլ խօսքով, մարդը քանի կը մեծնայ, անհունն ալ այնքան աւելի կը խորանայ: Մարդը քանի կը բարձրացնէ իր հասակը, քանի կը զարգացնէ իր պիտութիւնն ու թէքնիքը, անհունն ալ այնքան կ'ընդլայնէ ու կը հարստացնէ ինքզինք, կարծես նորանոր տարրեր աւելցնելով իր աներեւակայելի հարստութեան վրայ: Մարդուն հետ զուգահեռ, անհունն ալ կը վերակառուցուի, կը չինուի: կարծես թէ նորանոր բառոններ ամէն օր, ամէն վայրկեան գոգմոսի կը վերածուին, այնպէս ինչպէս պատահած էր տիեզերքի առեղծման օրը: Անհունը նո՞ր սահմանները ունէր արդեօք ասկէ մէկ միլիոն տարի առաջ, երբ նախամարդը առասպելներու նման քարայրներու մէջ կ'ապրէր: Գիտութիւնը թերեւս «այո» կը պատասխանէ այս հարցումին: Բայց ներքին ձայն մը կարծես մեզի կը թելադրէ հակառակը: Այդ ներքին ձայնը մեզի կ'ըսէ, որ անհունը ամէն վայրկեան քիչ մը եւս կը հարստացնէ ինքզինք, եւ քանի կը հարստացնէ ինքզինք, այնքան աւելի կ'արտօնէ մեզ որ անհունին մէջ դէպի առաջ երթանք ու քայլ առ քայլ տիրանանք այդ հարստութիւններուն:

Մարդուն դնացքը դէպի անհուն, համրորդութիւն մըն է որ երբեք վերջ պիտի չունենայ: Վերջ պիտի չունենայ ոչ թէ պնոր համար որ անհունը անսպառ է, այլ պնոր համար որ անհունն ալ կ'ընդլայնի օրէ օր:

Ռ. Հ.

UN BAPTÊME COLLECTIF ET SYMBOLIQUE

Un communiqué du Saint-Siège d'Etchmiadzine publié dans «Haratch», le 5 juillet, nous informe que : le 22 juillet, au bord du Lac Sevan, 3 000 (*) enfants et adolescents d'Arménie recevront le baptême. Le sacrement sera administré par 10 évêques et vartabeds et 40 prêtres, en présence et avec la bénédiction de Sa Sainteté Vazken 1er.

Cette information est passée inaperçue en cette période estivale; parmi ceux qui l'ont lue, certains ont souri... Et pourtant, ce communiqué peut éveiller de nombreuses résonances en nous.

Le baptême d'une foule au bord d'un lac rappelle, toutes proportions gardées, un autre grand baptême collectif; vers l'an 306, sur les rives de l'Arsanias (Euphrate oriental), non loin de Bagawan, le baptême par St. Grégoire l'Illuminateur, du roi Tiridate, de la reine Achkhène, de la cour et de toute l'armée (près de 150 000 hommes). Ce baptême s'accompagne, selon Agathange, d'un signe merveilleux envoyé par Dieu :

§ 833 « Եւ իբրեւ իջանէին մարդիկն ամենայն եւ թագաւորն ի մկրտութիւն անդր, ի ջուրն եփրատ գետոյն՝ նշան ըսքանչելի երեւեալ յԱստուծոյ զի գետ առեալ ջուրք գետոյն՝ անդրէն դարձան ընդ կրունկն: Եւ լոյս սաստիկ երեւեալ ի նմանութեան սեան լուսաւորի՝ եւ եկած ի վերայ ջուրց գետոյն, եւ ի վերայ նորա նմանութիւն տէրունական խաչին եւ այնչափ ծագեաց լոյսն, մինչեւ արգելոյր ըզնաւագայթս արեգականն եւ նուաղեցուցանէր» :

Le baptême dans l'eau devient un bain de lumière, une «illumination» : en devenant chrétien, on a l'esprit illuminé.

Placé sous les signes d'eau, de feu, de lumière, le baptême du roi d'Arménie fut une des étapes essentielles de la conversion des Arméniens au christianisme.

Les baptêmes de Bagawan et ceux du Lac Sevan ont lieu au bord de fleuve ou de lac car ce sont des baptêmes par immersion, comme le fut celui du Christ au Jourdain. Le baptême comporte une triple immersion «au nom du Père, ... et du Fils... et du Saint-Esprit». Ce n'est pas un simple rite de purification, c'est une réelle plongée (c'est le sens du mot baptême) dans le mystère pascal, une plongée dans la mort du Christ afin d'entrer dans la dynamique de sa Résurrection et naître à une vie nouvelle.

Par ce signe d'immersion profonde dans l'eau, le baptême devient une re-création et inaugure une nouvelle manière d'être au monde, en faisant du baptisé un enfant deDieu. Cette filiation à une même origine (Dieu) s'ouvre sur une fraternité : l'Eglise, cette communauté des enfants de Dieu.

La présence du Catholicos et des évêques à cette célébration rend bien toute la dimension communautaire, ecclésiale de cet acte qui signifie l'entrée dans l'Eglise Universelle. D'où la nécessité d'en informer toute la diaspora. D'où, aussi, la participation en pensée et en prière de chacun d'entre nous à cette célébration du 22 juillet. En donnant tout cet éclat à la cérémonie, en groupant ainsi un grand nombre de baptisés et de célébrants, on veut montrer que le baptême n'est pas une affaire privée, familiale, mais il nous concerne tous, personnellement et communautairement; il a un aspect identitaire en tant qu'individu et en tant que membre d'une nation.

Depuis le baptême de Bagawan, ce rite d'identité croyante est un signe de notre identité arménienne.

En ce 22 juillet, l'Eglise arménienne fête aussi la *Transfiguration*, c'est-à-dire la vision aux apôtres Pierre, Jacques et Jean, du Christ revêtu de gloire, illuminé. Cette fête de la Lumière divine est aussi désignée : *Vartavar* du nom d'une fête païenne très ancienne. L'Eglise a institué les fêtes chrétiennes aux mêmes jours que les fêtes païennes qu'Elle ne pouvait, ni ne voulait, supprimer car ces fêtes étaient profondément enracinées dans la culture et les traditions populaires.

L'étymologie du mot est incertaine. Selon certains linguistes, Vartavar serait composé de *vadar*-eau et *arr*-laver: la coutume de ce jour était de s'asperger mutuellement d'eau, c'était même une obligation sacrée à laquelle nul ne pouvait se soustraire, l'eau répandue généreusement devenait promesse d'abondance et de vitalité. Les fleurs, surtout les roses, faisaient aussi partie de la symbolique de ce jour : on en offrait, on en ornait les églises, les maisons, les troupeaux. En l'honneur de la déesse Anahit, on procédait à des lâchers de colombes et on tirait des présages de l'étude de leur vol. Tout ce cérémonial était accompagné de danses, de chants, de rires, de farces, dans un climat de grande liesse populaire.

Ces fêtes très anciennes sont des temps forts qui célèbrent la vie, qui structurent, qui donnent une figure et une identité à la personne et à un peuple. Les sacrements sont, aussi, des gestes qui structurent, ce sont des célébrations ouvertes qui assument le passé et ouvrent vers l'avenir.

Tous ces rites religieux (chrétiens ou pré-chrétiens) sont reçus d'une tradition et sont réitérés identiquement, au cours des siècles, comme le fondateur historique (Jésus) a fait, comme et parce que les ancêtres faisaient (Vartavar...). Ces rites constituent le réservoir premier de la mémoire collective, du groupe. En replongeant, par la mémoire, celui-ci dans le temps de ses origines, le rituel fait barrage aux forces de mort qui, sans relâches, menacent d'épuiser son identité et la signifiance du monde.

La célébration baptismale du 22 juillet, au bord du Lac Sevan, a, donc des harmoniques très riches: elle s'appuie sur nos zones intérieures les plus anciennes afin d'accueillir la promesse d'une vie nouvelle.

Ce jour-là, une croix de feu ne se dressera pas au-dessus des eaux, mais nous sommes certains que l'espérance d'un avenir meilleur illuminera les yeux et le cœur de ces 3 000 jeunes.

SATÉNIG GOSTANIAN

(*) *Le Lundi 16 Juillet, le Saint-Siège d'Etchmiadzne nous informait que ce chiffre avait atteint* 6 000.

ԳԱՂՈՒԹԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՐԱՔԻ (Իրան) հայկական դպրոցի նորակառոյց չէնքին բացումը եւ աղգային սրահին հիմնարկէքը կատարուած է Յուլիս 5–ին, Թեմի առաջնորդ Արտակ Սրբ. Մանուկեանի նախագահութեամբ: Հանդիսութեան մասնակցած են Իրանի Խորհրդարանի անդամներ՝ Վ. Վարդանեան եւ Ա. Բազումեան, ինչպէս նաեւ այլ պատասխանատու անձեր:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԷՍԻ մէջ, Յունիսի վերջին չաբաթը, ժողովրդային ձեռնարկներու եւ եկեղեցական արարողութիւններու ընթացքին, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս մասնաւորաբար ծանրացած է Հայաստանի եւ Լիբանահայութեան դիմագրաւած դժուարութեանց վրայ: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, Յունիս 27–ին, ընծայիլի «Ակեւտիսեան» սրահին մէջ ներկայ եղած է իր ընտրութեան եւ օծման 13–րդ տարեդարձի տօնակատարութեան: Յունիս 30–ին, ան ներկայ եղած է Մոնթէբելլոյի Ս. Խաչ եկեղեցիին «Բագրատեան» սրահին մէջ ի պատիւ իրեն տրուած ճաշին: Իսկ, Յուլիս 1–ին, պատարագի ընթացքին քարոզած է Կլենտէյլի Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ:

ՀԱՑ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

ՉԻՆԱՐԷԹԻ ԵՐԶԱՆ

39· – Աղեան՝ 1300: *Բացի իր սրբատ – վայրէն՝ ուխտատեղի մըն ալ ունէր, Սուրբ Գրիգոր կամ Կրեսոր անուամբ: Եկեղեցիներ էին*

Գեւոնդ Քահանայ Տէր – Մարգարեան, 40 *տարու, 1903–ին Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Յոսեփեանէ:*

Աւետիս Քահանայ Կիրակոսեան, 46 *տարու, 1912–ին ձեռնադրուած Խարբախեանեան սրբազանէ:*

40· – Կուրաւի՝ 1·000: *Եկեղեցին Սուրբ Յակոբ, որուն կամարակապ կտուրին վրայ 1904–ին Անդրանիկ, Գէորգ Զաւուշ եւ Կովսունցի Մուրատ իրենց ընկերներով դիրք բռնեցին եւ 6·000 կանոնաւոր թուրք զօրաց ազիկ դաս մը տուին; Գիւղին երէցներն էին*

Կարապետ Քահանայ, 80 *տարու:*

Գրիգոր Քահանայ, 70 *տարու:*

Յակոբ Քահանայ Տէր – Սերոբեան, 50 *տարու:*

Խաչատուր Քահանայ Տէր – Սերոբեան, 60 *տարու:*

41· – Սուլուխ՝ 1·000: *Այս գիւղն ալ իր նախորդին պէս թատր հանդիսացած է իրաւապուրկ հայ գիւղացիին դատր պաշտպանելու հետամուտ յեղափոխական – կաններու 1904–ի կռիւներուն՝ որոնց ընթացքին սպաննուած է Գէորգ Զաւուշ: Երէցներն էին*

Կարապետ Քահանայ, 65 *տարու:*

Ստեփան Քահանայ Ղազարեան, 48 *տարու, 1898–ին Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոսէ:*

42· – Խոփեր՝ 450: *Եկեղեցին Սուրբ Յակոբ:*

43· – Զրիկ Գիւղ՝ 800: *Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ որուն տօնին օրը Մշեցիք սովոր էին ձիարշաւ կատարել: Քաղաքին ու դաշտի քանի մը Հայ գիւղօրէից իշխանական բնակչութիւնը մանուկներով միասին հոս ու Սողոմ փոխադրուելուն կալանակոպ, միահաղոյն հրկիզուելով մարագներու մէջ: Երէցներն էին*

Մուշեղ Ալագ Քահանայ Տէր – Բարթողիմէոս Երէցեան, 49 *տարու, բնիկ, աշխարհական անուամբ Նոյն, 1898 Մայիս 3–ին Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոսէ: Տարօնոյ Միացեալ Ընկերութեան բացած դպրոցներուն մէջ դասաւանդած եւ աշխարհականութեանը վարժապետութիւն ըրած այս վաստակաւոր քահանան անդամակցած ալ է Մշոյ ազգային ժողովներուն եւ բացի իր ծննդավայրի ժողովուրդէն՝ հովուած Խոփեր, Ծափնայ եւ Աղինճանք գիւղերն ալ: Սահմանադրութեան հռչակման նախօրեակին քանի մը ամիս վարած է Մշոյ առաջնորդական փոխանորդութիւնը· յետոյ անցած է Կովկաս՝ ժառանգական խնդրոյ մը առթիւ, ուրկէ Տարօնի վրայով Պոլիս գալով, քանի մը տարի քահանայագործած է Ֆէրիքէօյ և հուսկ ուրեմն վերապարձած ծննդավայրը: Աղէտի օրերուն, ահազանդի առաջին վայրկեանին իսկ, Աւետարանէն ու Խաչէն վերջ՝ հրաժէնին սուրբ փողին ապաւինած, երկու ամիս ընկերներով արիաբար կռուելէ վերջ՝ նահատակուած է:*

Վաղինակ Քահանայ, 50 *տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:*

44 – 46· – Զափնայ կամ Ծափնայ (*Եկեղեցին Սուրբ Թուխ Մանուկ*)՝ 400 Առիճ

վաճ (*Առինճ գիւղի մօտ, Մուշէն մէկ ժամ հեռու, եկեղեցին Սուրբ Սարգիս*)՝ 700, Առիճ (*Մուշէն կէս ժամ հեռու եւ անոր հիւսիսակողմը ծառազարդ պարտէզներով, «Ա՛ի՛նչ» պատմական ապաստարձուածքին անուանակոչուած գիւղ՝ դուռտ Հայ Կաթողիկէ բնակիչներով՝ որոնց նահատակ վարդապետները յիշած ենք նախորդ էջերուն վրայ*)՝ 1200: Առինճ ունէր երկու թաղ, վերին եւ վարի, «Իրեք Մորան» եկեղեցիով:

47· – Գառնի՝ 1·000: *Քաղաքի ամենամեծ գիւղն ըլլալով այս, Յունիս 28 – 29, երկու օր դիւցազնօրէն կուրծք տուաւ քրտական գրոհներու, ուր ուրեմն կոտրուելով ամբողջովին: Մուշի Հայ քաղաքական բանտարկեալը եւ ուրիշներ՝ քանի մը քահանաներու հետ հոս փոխադրուեցան եւ չարաչար սպաննուեցան բանտերէ ուղտ արձակուած յայտնի Քիւրտ ոճրագործներու ձեռամբ:*

48 – 49· – Բեթար՝ 1200, (*) Քէօշկ՝ 100, *արուարձան Առինճուանքի:*

50· – Սողգոմ կամ Սոխգոմ՝ 1·000: *Հոս տեղի ունեցող ահաւոր վուլումին մասին տես Զրիկ – Գիւղի ծանօթութիւնը: Երէցներն էին*

Գրիգոր Քահանայ, 70 *տարու:*

Հրայր Քահանայ Սուքիասեան, 40 *տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:*

(Շար· 58)

Տիկին Անահիտ Տրէգեան – Տէր–Մի–նասեան,

Ռուբէն – Միքայէլ եւ Դանիէլ Տէր–Մինասեան եւ իրենց ընտանիքները,

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէր–Մինասեան եւ զաւակները,

Տէր–Մինասեան եւ Տրէգեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ա–մուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր, հօր–եղբօր, աղգականին եւ խնամիին՝

ՎԱՀԻԿ ՏԷՐ–ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 18–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ջորեքշաբթի, Յուլիս 25, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

Դիակիզումը տեղի կ'ունենայ ժամը 15·30–ին Փէռ–Լաչէզի Քրեմաթորիումը (մուտք՝ Կամպէթթա):

(Շար· Ա· Էջէն)

մահուան առեղծած ցնցումը: Պատմէ–լէ ետք Մոսկուայէն Լենինական անձ–կալից վերադարձը, ընտանիքին անդամ–ները դտնելու ջանքերը, փնտռտուքները, կ'ըսէ թէ ամէնէն անհանդուրժելին ա–պէտին յաջորդած անտեսական չքնաղա–կումն էր ու յետոյ Ազերիներու յարձա–կումները:

Այսօր, հակառակ անոր որ Լմմիեան հե–տզհետէ կը վերագտնէ իր առողջութիւ–նը, իրեն համար հնչած չէ տակաւին մարգարեահ վերադառնալու ժամը: Ան կ'ըսէ· «Նախ պէտք է լուծում մը դտնեմ ընտանիքիս բնակարան ճարելու համար: Յետոյ, երկար ամիսներ մեծ դժուարու–թիւն ունեցանք անհրաժեշտ ապրանքներ հայթայթելու համար»:

Ք· Լմմիեան քանի մը չաբաթէն պիտի մասնակցի Եւրոպայի ախոյեանութեան, սակայն ինչ որ ալ ըլլայ, կեանքը այսու–հետեւ իրեն համար նոյն համը պիտի չունենայ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

«ԿՈՏԱՅՔ»Ի ԽԱՂԵՐԸ

Յունիս ամսուն չորս խաղով եօթը կէտ չահելէ ետք, Կոտայքցիներուն համար առաջատարներուն չարքը մոնելու լա–կարելիութիւն առեղծուած էր: Սա–կայն, Յուլիսին՝ Հրազդանի մէկ տե–սի ունեցած խորհրդային Ա· դասակար–պի երթի վերջին երեք խաղերուն «Կո–տայք» միայն երկու կէտ ձեռք ձգած է: Այդ հանդիպումներէն առաջինը աւար–ուած է ախոյեանութեան առաջատարնե–րէն՝ եարոսլաւլի «Շիննիկ»ի 3 – 0 յաղ–թանակով: Յաջորդ խաղը՝ դասաւորման միջին տեղերը դտնուղ «Գէոլոգ»ի հետ աւարտած է 1 – 1: Իսկ երթի վերջին խա–ղը առաջատար Վլադիկավկազի «Սպար–տակ»ին հետ 2 – 2 արդիւնք ունեցած է:

Այսպէս, «Կոտայք» առաջին խաղաչըր–ջանը աւարտեց 20 կէտով եւ կը դրաւէ 7–րդ տեղը: Ասիկա դէչ յուցանիչ մը չէ, եթէ նկատի առնենք որ ախոյեանութեան կը մասնակցին 20 խումբ: Սակայն առաջին տեղը դրաւող Վլադիկավկազցիները ու–նին 29 կէտ (ի դէպ Վլադիկավկազը այդ քաղաքին նախկին ու նորագոյն անունն է, իսկ մինչեւ վերջերս Օրջոնիկիձէ էր):

ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԻՒՆ

Հելսինքի տեղի ունեցած Եւրոպայի ե–րիտասարդական ախոյեանութեան մաս–նակցած են չորս Հայեր· Երեւանցի Ա–ծրէդ Տէր–Մկրտչեան (52 քգ·), Լենինա–կանցիներ՝ Վարդան Մարգարեան (62 քգ·) եւ Յովակ Եղիչեան (90 քգ·) ու Մա–սիսի չրջան ապաստանած, նախկին Բա–քուցի կամօ Համբարձումով (57 քգ·): Չորս մարզիկներն ալ դրաւած են առա–ջին տեղերը եւ պարգեւատրուած են ոս–կի մետալներով:

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

Սվերդլովսկի մէջ աւարտած են մակա–նախաղի խորհրդային ախոյեանութեան առաջին հատուածի վերջին հանդիպում–ները: Հրազդանի «Հայագործ»ը մէկ պարտութիւն կրելով ու երեք յաղթանակ տանելով, 12 խումբերու մէջ դրաւած է չորրորդ տեղը: Այսպիսով, դասաւորման առաջին ութեակին մէջ դտնուղ ակումբ–ները Սեպտեմբերին իրարու հետ մրցե–լով, կ'որոշեն մրցանակակիրները:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Մելքոն Կիւրճեան եւ զաւակը Վազ–գէն Կիւրճեան, ողբացեալին քոյրը՝ Շու–քէ Թիւթիւնճեան–Մուրէէն եւ զաւակը՝ Լարա Մուրէէն հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Փարիզի Ս· Յովհան–նէս – Մկրտիչ եկեղեցին, երկուշաբթի առաւօտ, Յուլիս 23–ին (Մեռելոց), իրենց կնոջ, մօր, քրոջ, մօրաքրոջ՝

ԼԱԼԻԿ ԿԻՒՐՃԵԱՆ–Ի

(ծնեալ Թիւթիւնճեան)

մահուան տարելիցին առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՓԱՐԻԶ· – Յովհէեան ընտանիքը յա–ւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Ա· Ճա–պուրեանի եւ ընտանիքին Աստուր Ճա–պուրեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 1·000 Ֆր· կը նուիրէ «Յա–ռաջ»ին:

***

Յովհէեան ընտանիքը փոխան ծաղկե–պսակի 1·000 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Իսկուհի Տատրեանի մահուան առ–թիւ եւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ողբաց–եալին ընտանեկան պարագաներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւ–նը չնորհակալութեամբ առացած է հե–տեւեալ նուիրատուութիւնները· – Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տրնի Գասարեան 20·000 Ֆր· իրենց մօր՝ Տիկին Գասար–եանի յիշատակին: Գրիգոր Եսիգարտաշ–եանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպ–սակի Աղապէկեան քոյրեր 10·000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Պերճ եւ Սօնա Պետրոս–եան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սանկինեա՝ 500–ական Ֆր·, Տիկին Ալիս Պուժիւ 250 Ֆր· եւ Օր· Ֆրանսուազ Ասաքելեան 150 Ֆր·:

AMARASS:

DEPART DE LA PHARMACIE POUR STEPANAKERT

Le 9 juillet dernier, un convoi tranportant bâtiment et mobilier est parti pour Erevan.

AMARASS sera sur place pour accompagner le matériel en hélicoptère - cargo militaire jusqu'à Stepanakert.

Nous remercions les associations et les particuliers qui ont, par leur confiance, permis la concrétisation de cette demande d'Artsakh.

La situation financière actuelle est la suivante :

Le budget total, transport compris (Equi*Libre* : 1 camion = 55.000 Frs.) s'élève à 1..200.000 Frs.

AMARASS a réuni à ce jour :

— Croix Bleue des Arméniens de France	700.000 Frs.
— Association Arménienne d'Aide Sociale	10.000 Frs.
— Association Hay Pem	10.000 Frs.
— Comité Arménie un an après	1.550 Frs.
— M.S.F. Belgique (dont 85.000 Frs. de la C.E.E.)	135.000 Frs.
— Journal Le Provençal	40.000 Frs.
— 127 particuliers	148.450 FFrs.
	1.045.000 Frs.

Avec vous, nous pourrons combler cette différence.

Grâce à vous, le matériel spécialisé ira prendre sa place dans l'officine.

Véronique AGOUDJIAN

Libellez vos chèques à l'ordre de :
AMARASS
Adressez à :
AMARASS
14, rue Micolon, 94140 Alfortville

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

- ՎԱՐԴԱՎԱՌ -

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 22, ոտն է՝ Պայծառա–կերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցանուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·45–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 22, Տօն է Պայծառա–կերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:

Երկուշաբթի, Յուլիս 23, Բ· օր Վար–դավառի, Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին Յոգեհանգիստ կը կատար–ուի վասն համօրէն Ննջեցելոց:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ՝ Կիրակի, Յուլիս 22, ժամը 10·30–ին:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քար–ոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյ Շնորհալի երգ–չախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պ· Յակոբ Աբրահամեանի:

Յուլիս 23, Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց: Ժամը 10–ին կը կատարուի ժա–մերգութիւն որու աւարտին տեղի կ'ու–նենայ Հոգեհանգիստ վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Պօմոն)· –

Գրիգոր Պօյաճեան ի յիշատակ իր կնոջ՝ Բերուզ Պօյաճեանի, իր ծնողաց՝ Փիլիպպոս եւ Մարիամ Պօյաճեանի, իր եղբօր՝ Գարեգին Պօյաճեանի եւ իր թո–ռան՝ Էտկար–Գարեգին Պօյաճեանի կը նուիրէ 500–ական Ֆր· Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ «Յառաջ»ին:

LE TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES..*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« TEBROTZASSERE »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43 81 01 72
SNCF Pavillons s/s Bois

INALCO

SECTION D'ETUDES ARMENIENNES

INSCRIPTIONS

Inscriptions en 1ère année de 1er cycle: du 2 au 27 juillet
Inscriptions en 1er cycle 2ème année et en 2ème cycle: du 10 au 27 septembre
Inscriptions des auditeurs libres: du 3 septembre au 14 décembre.

Les inscriptions ont lieu à l'INALCO 2, rue de Lille, 75006 Paris

LANGUE ARMENIENNE (matin et après-midi)

Arménien occidental moderne: grammaire (M. Kouymjian). Lundi
Arménien occidental moderne: phonétique, morphologie, vocabulaire, langue parlée (M. Boyadjian) Lundi et Vendredi
Arménien classique (M. Kouymjian). Lundi
Arménien oriental: grammaire et textes (Mme Apoyan).. Mardi
Textes littéraires en arménien occidental et oriental (M. Beledian). Mardi
Composition littéraire et littérature arménienne moderne (M. Boyadjian). Mardi.

CIVILISATION ARMENIENNE (après-midi et soir)

UA151 Initiation à l'histoire et à la civilisation arméniennes (M. Kouymjian)..
Lundi 18h30-20h (1er semestre)
UA152 La diaspora arménienne et sa littérature (M. Beledian). Mardi 18h30 - 20h30 (2ème semestre)
UA153 Histoire de l'Arménie moderne (M. Kévorkian).
Mardi 18h30 - 20h30 à la Bibliothèque Nubar (1er semestre)
UA154 Histoire de l'Arménie soviétique (Mme Mouradian). Lundi 14h00 - 16h00 (1er semestre)
UA157 L'art et l'iconographie arméniens : les miniatures. (M. Kouymjian).
Lundi 18h30- 20h(2e semestre).

Les cours ont lieu au Centre universitaire Dauphine sauf indication du contraire.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS ET TOUTES PRECISIONS SUR LES HORAIRES :
Tél. : 49 26 42 00 (INALCO)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հ· Բ· Ը· Մ· Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ Հայերէնին եւ Ֆրանսե–րէնին լեզուներուն, հաւասարապէս, նա–եւ մեքենագրել գիտնայ:

Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին.–

***

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 21-22
SAMEDI-DIMANCHE
21-22 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՁԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.323 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.323

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԷՆ ՆՈՅԱՆ ՏԱՊԱՆ...

Ի՞նչ կ'ընէ, ի՞նչ պէտք է ընէ երկիր մը, երկրի մը իշխանութիւնը, երբ այդ երկիրը տնտեսական, քաղաքական, ինքնապաշտպանութեան եւ այլ մարզերու պահանջող դրեթէ ճգնաժամային հարցերով կը տագնապի· անհրաժե՞շտ է արդեօք ասոր բնութագրումին աւելցնել նաեւ մեծ մասով քանդուած ամբողջ չերքնայի մը մէջ չուրջ կէս միլիոն անտուներու պարագան ալ, որպէսզի յստակ ըլլայ ինդրոյ առարկայ երկրին հասցէն...:

Այս, ի՞նչ ընել, երբ փոքրաթիւ ժողովուրդ մը իր չատ սահմանափակ կարելիութիւններով, պարտաւորութեան տակ կը դտնուի մէկէզը ուղղելու, այսքա՛ն ժըլտականներով բեռնաւոր կացութեան մը մէջ: Անկասկած, ամէնէն սիրողական հետաքրքրութեամբ մօտեցողն իսկ պիտի մտածէ եղած քիչին լաւագոյնս օգտագործումով ու կարելի նեցուկները ապահովելու խելացութիւնը ունենալով, ըմբռնել զարմանել արարքը: Սկսիլ օրինակ տնտեսական մարզին բարելաւումով –հոգ չէ թէ փոքրագայլ–, ինչ որ յենակէտ պիտի ըլլայ մնացածին: Հազար անդամ փաստուած իրականութիւն է թէ հզօր տնտեսութիւն մը կը նշանակէ նաեւ քաղաքական, ինքնապաշտպանական, ընկերային ու այլ մարզերով առկուն, ապահով դիրք· իսկ մեր պարագային, հզօրը մէկդի, բարեփոխումի առաջին նշաններ ցոյց տուող տնտեսութիւն մըն ալ –գոնէ ձիւղ ծրագրումի փուլով մը–, արդար յոյսերու, լրջապաշտ լաւատեսութեան աղբիւր պիտի ըլլար: Ու ո՞վ կրնայ ժըխտել որ ուշացած այդ լաւատեսութեան ու յոյսերուն անհրաժեշտութիւնը գլխաւոր առաջանքն է Հայաստանի, հայ ժողովուրդին:

Այս պայմաններուն մէջ, երբ ամէն մէկ կոպէկ տեղին յատկացումով կրնայ օգնել որ քար քարի վրայ դրուի, տարօրինակ տպաւորութիւն կը գործէ հայաստանեան մամուլի թիւերէն դրեթէ անպակաս նիւթ մը· նիւթ մը որ ճիշդ է, քար քարի վրայ դնելու կը վերաբերի, այլ ո՛չ անապաստաններու համար բնակարան, կամ քանդուածներուն տեղ դպրոց, հիւանդանոց կառուցանելու նպատակով, այլ ... յուշարձան: Հասկնալի է միւս կողմէն թէեւ որ ամբողջ ժողովուրդ մը երբ կը փշրէ վերջապէս, յիշելու, սիրելու արդելք իր չքմեղները, կ'ուզէ ժամ առաջ դարմանել ակամայ յապաղումը: Տասնամեակներով արդիլուածը ունենալու աճապարանքով, հայ ժողովուրդը կ'ընէ ինչ որ կրնայ, յարգելու, մեծարելու համար իր հերոսներուն յիշատակը: Ամէն քաղաքի, գիւղի մէջ փէտայիներու, քաջերու վերածնած յիշատակը կ'ըլլայ յուշարձան, խաչքար, քանդակ, թանգարան: Մի՛ փորձէք ըսել անոր թէ հապճեպը կրնայ ձախ արդիւնքներու ալ յանգիլ, կամ թէ յուշարձան մը ինքնին դրաւական չէ անցեալը ապրեցնելու, յաւերժացնելու: Ան պիտի չհակնայ թէ Անդրանիկ մը աշխարհի ամէնէն համբաւաւոր զերեզմանատան մէջ իր չիբխով ու յուշարձանով, կրնայ չատ այցելու չունենալ, մինչ Հայաստանի մէջ, հակառակ անունն իսկ արտասանելու կամ գրելու արդելքին, ժողովուրդը անով կ'երդնու:

Պիտի չինուին յուշարձանները· թող չինուին, եթէ անհարկի բազմութեամբ մը պարզ նիւթի պիտի չվերածեն տասնամեակներու յոյզ ու խանդավառութիւն, պաշտամ ու արցունք:

Թող չինուին յուշարձանները, եթէ պիտի գիտնանք բաւարարուիլ այսօրուան համար անհրաժեշտով: Եթէ պիտի չկրնանք ծայրայեղութեան, ու անով ալ ծիծաղելիին սահմաններուն մէջ, ինչպէս՝ «Խորհ. Հայաստան»ի Յուլիս 4–ի թիւին մէջ հրատարակուած առաջարկը՝ «Ստեղծենք "Նոյեան Տապան" յուշահամալիր» խորագիրով: «Արտաչատ» պատմամշակութային արգելոց – Թանգարանի տնօրէն Սամուէլ Յակոբեանի ստորագրած առաջարկը կը վերաբերի Նոյ Նահապետի «սուրբ հողի վրայ ոտք դնելը» յուշահամալիրով մը յաւերժացնելու: Եւ քանի որ «ճակատագրով այդ բախտը վիճակել է մեզ՝ դա մեր պարտքն է պատմութեան հանդէպ»:

Անդրանիկէն Նոյեան Տապան երկար, չատ երկար է ճամբան· ու այսօր մենք այդ աւելորդ ճամբորդութեան պերճանքը վճարելու ո՛չ միջոց ունինք, ո՛չ ալ անհրաժեշտութիւնը:

Ա. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 10 / 17)

Մ· ԹԱՋԸՐԻ ՆԱՄԱԿԸ

Մեծն Բրիտանիոյ նախարարապետ Մ· Թաչըըր վարչապետ Վ.· Մարգարեանցի ուղղուած նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնած է Հայաստանի կառավարութեան ու Լենինականի բնակչութեան, իրեն եղած ընդունելութեան համար:

***

Մոսկուայի մօտ, Մեծն Բրիտանիոյ արտակարգ ու լիազօր դեսպան Ռոտրիկ Պրէյթուայթ –որ Տիկին Թաչըըրի հետ Լենինական գտնուած էր– եւս Հայաստանի վարչապետին նամակ մը ուղղած է, ուր յոյս յայտնած է թէ կրկին առիթ կ'ունենայ Հայաստան այցելելու:

***

ԶՐԱՑԱՏՐ

Խարկովի մէջ տեղի ունեցած 3 տարբեր տարիքի խումբերու խորհրդային ախոյեանութեան մէջ երեւանցի Արուս Գիւլբուդաղեան ախոյեան դարձած է երկու ձեւերու մէջ: Քսան ակումբներու մէջ Հայաստանի ներկայացուցիչները ղրաւած են վեցերորդ տեղը:

***

ՆՈՐ ԱԿՈՒՄԲ

Ա.Էլի քան 100 տարի առաջ Քալիֆորնիոյ Լը Վըրն քաղաքը ստեղծուած «Ռոթարի Ինթըրնէյշընըլ» միջազգային հանրային–բարեգործական ակումբը, որ 160 երկիրներու մէջ մասնաճիւղեր ունի, Երեւանի մէջ եւս մասնաճիւղ մը ստեղծելու նպատակով պատուիրակութիւն մը ղրկած է Հայաստան: Ամերիկեան աղդային տօնի օրը՝ Յուլիս 4–ին տեղի ունեցած պաշտօնական ձեռնարկին խօսք առած են «Ռոթարի Ինթէրնէյշընըլ» կեդրոնական ակումբի նախագահ Ռոն Տիլի, ակումբին միջազգային յարաբերութեանց ու կապի գծով փոխ նախագահ Կարպիս Տէր Եղիայեան, ինչպէս նաեւ նորաստեղծ Երեւանեան ակումբի նախագահ Ա· Մարջանեան:

Ներկաները կրցած են դիտել «Ռոթարի»ի գործունէութիւնը ցուցադրող տեսերիզը, որուն մասին բացատրութիւններ տուած է Կ· Տէր Եղիայեան: Ան խօսած է նաեւ Լա Վըրնի հայկական գոլէճի, տեղւոյն դաղութին, Քալիֆորնիոյ նա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ, ուր թուրք փոքրամասնութիւնը մեծ համեմատութիւն մը ունի, զոհաձաղուլներ ծայր տուած են, որոնք անդամալոյծ կ'ընեն ամէն բան: Պուլկարներու այս չարժումը բողոքի արտայայտութիւն մըն է թուրք փոքրամասնութեան ներկայացուցչական խմբակի մը կազմութեան դէմ, Խորհրդարանին մէջ: Գարճալի, օրինակ, ոչինչ կը բանի, ներառեալ տեղական ձայնասփիւռը: Բանթողները արդելք կը հանդիսանան, նաեւ փոխադրութեանց միջոցներու (կառախումբ, հանրակառք եւլն·) երթեւեկին: Փրիվէքի մէջ, ուր օր է քանի մը բնակիչներ՝ հացադուլ կ'ընեն բողոքելու համար տեղաբնակ թուրքերու «ձուլման վորձ»ին դէմ: Գարճալիի ազգայնական մէկ պարագլուխը յայտարարած է.– «Մեր ողբերգութիւնը չատ աւելի մեծ պիտի ըլլայ թաղապետական ընտրութիւններէն ետք, երբ Թուրքեր ընտրուած ըլլան տեղւոյն իշխանութեան կարեւոր պաշտօններուն»: Ժպլթուչայէն ալ, դիւղացիներ մինչեւ Սոֆիա գացած են ցոյց ընելու համար Ազգ· Ժողովին առջեւ:

ՌՈՒՍԱՐ Թոքիօ գնաց, ուր բաւական դժուար խօսակցութիւններ ունի առեւտրական փոխանակութեանց հարցին չուրջ: Ծանօթ է որ հաւասարակշռութիւն չկայ:

ԿԻՐԳԻԶԻՈՑ մէջ բախումները կը չարունակուին: Խորհրդային ապահովութեան ներքին ուժերու հրամանատարը տեղւոյն վրայ է: Կիրգիզներու եւ Ուզբեկներու բախումներէն ութ հոգի մեռած է, վերջին 24 ժամերու ընթացքին: Յունիս 4–էն ի վեր, սպդամիջեան ճակատումներու զոհերու թիւը 200 է:

ԱՆՏՐԻ ՇԱՄԹԻ, միջազգային համբաւի տէր բանասէրը մեռաւ խլիրդ, 77 տարեկանին: Մեծ դիտնականը, փրոֆէսէօր էր Քոլէժ տը Ֆրանս, անդամ Էնսթիթիւին եւ Մոնտի աշխատակիցը կը վկայէ թէ իրեն համար, բանասէրը (իւմանիսթ) բառը էրասմոսի տուած իմաստը ունէր, այսինքն՝ մարդ զոր ոչ մէկ արուեստ, ոչ մէկ դիտութիւն նոյնքան ներկայի որքան անցեալի, անտարբեր կը թողու: Ծնած էր Փարիզ: Փարիզի Համալսարանի դրական բաժնի արդի արուեստի դասատու եղած է 1957–էն 1970, 70–էն 84, Քոլէժ տը Ֆրանս, Իտալիոյ Վերածնունդի քաղաքակրթութեան եւ արուեստի դասախօս էր: Անդամ էր բազմաթիւ կաճառներու Ֆրանսայէն դուրս (Իտալիա, Անգլիա, Գերմանիա եւլն·): Հեղինակ է կարեւոր գործերու, որոնց մէկ պատկառելի մասը կը վերաբերի Իտալիոյ արուեստին:

ՊԵՆ ՊԵԼԼԱ, 9 տարիներու «աքսորէ» ետք (Զուիցերիա) պիտի կարենայ իր երկիրը վերադառնալ: Ալժերիոյ ազգ· ազատագրութեան ճակատի (ԷՖ – էլ – ԷՆ) նախկին պարագլուխը Հանրապետութեան նախագահ ալ եղաւ 1963–ին (առաջինը՝ անկախ Ալժերիոյ), բայց Պումետիէն դինքը տապալեց 65–ին, պարտադիր բնակութեան դատապարտուեցաւ, ազատ արձակուեցաւ 1980–ին եւ Զուի-

ՄԱՀ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻ ԻՐՄԱ ԱՃԷՄԵԱՆԻ

Յուլիս 11–ին, Պոլսոյ մէջ, յետ երկարատեւ հիւանդութեան իր մահկանացուն կնքած է բանաստեղծուհի Իրմա Ա.Էմէան:

Ողբացեալը նախակրթարանի, միջնակարդի եւ լիսէի իր ուսումը առած է Լուսաւորեանի մէջ, ուրկէ չրջանաւարտ ելած է 1955–ին: Ապա, անցած է Պոլսոյ Համալսարանի մանկավարժական բաժինը, զոր աւարտած է 1965–ին: Յաջորդ տարին անօրկնուհի կարդուած է Արամեան–Ոնճեան վարժարանի:

Լիսէի չրջանէն իսկ, սկսած է դրական աշխատանքներ տանիլ եւ իր քերթուածները լոյս տեսած են, 1960–էն սկսին, «Արչալոյս»ի, «Ժամանակ»ի, «Մարմարա»ի, «Նոր Դար», «Սան», «Քուլիս» եւ այլ հրատարակութիւններու մէջ: Վերջին չրջանին կ'աչխատակցէր «Մարմարա»ի դրական էջերուն:

1975–ին հրատարակած է իր առաջին դիրքը՝ «Տալ միայն», ապա՝ «Իմ տողերս»:

1988–ին դժբախտութիւնը կ'ունենար կորսնցնելու իր ամուսինը՝ իրաւագէտ Գէորգ Ա.Էմէեան, որ կարեւոր պզտեցութիւն դործած էր նաեւ իր քերթողական արուեստին վրայ: Վերջերս, Թրքերէն, պատմած էր իր կեանքին ամբողջ ողբերգութիւնը՝ «Գէորգ Ա.Էմէօղլու եւ ես իրմա»: Հատորը լոյս տեսած էր 1989–ին: Իր վերջին մխիթարութիւնը եղած էր Խաչեան Սանուց Միութեան մէջ, սարքած դրական երեկոյթը (տես՝ «Յառաջ, Մայիս 27/28, Գաղութի դաղութ):

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է, Յուլիս 16–ին, Պէյօղլուի Ս· Երրորդութիւն եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուած Շիշլիի զերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԵՐԹԱՅ

Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Փրոֆ· Ռոպէր Վիկուրու պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Հայաստան, պատասխանելով Հայաստանի իշխանութիւններու հրաւէրին: Կը մեկնի Մարսէյլէն, Յուլիս 25–ին: Հայաստան կը մնայ Յուլիս 26–ին եւ 27–ին եւ ապա անցնելով Մոսկուա կը վերադառնայ Մարսէյլ, Յուլիս 29ին:

ցերիա դնաց: Անոնք կը վերադառնայ իր հայրենիքը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ քաղաքապետէն ետք, Գերագոյն Խորհուրդի վեց անդամներ եւս հրաժարած են համաձայնաւար Կուսակցութենէն: Նոյն ճամբան բռնած են թաղապետական խորհրդատուներ:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ԺՈՔՍ քննութիւն մը բանալ տուաւ Պէյրութի Ֆրանսական դեսպանատան ոստիկաններու աչխատանքի պայմաններուն չուրջ, վինամըթերքի չհատատակութեան դայթակղութեան հրապարակումէն ետք: Գործողութեան «ուղեղը»՝ Ժ· Ք· Լապուրտէթ, 1985–էն ի վեր Պէյրութ էր, ուր կ'ապահովէր դիւանագէտներու եւ դեսպանատան պաչտպանութիւնը: Կը թուի որ դէնքի սիրահար էր եւ բազմաթիւ չփումներ ստեղծած էր, մանաւանդ քրիստոնեայ քաղաքազօրքին հետ:

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ա՛յսպէ՛ս կը կոչուի 1915–ի Վարդավառը, երբ թշնամին արիւնախանձ դժոխք մը կը սարքէր Տարօնի դլխուն, փոչիացընելով եկեղեցին ու ժողովուրդը:

Դէպերով յուշերը դրուած են այդ Արհաւիրքի մասին, ականատեսներու վկայութեամբ: Մաս մը դրքի վերածուած, ուրիշներ՝ թերթերու մէջ ցիր ու ցան: Շատ մըն ալ ձեռագիր:

Եւ սակայն, կը թուի թէ դեռ ամէն բան լրիւ պատմուած չէ:

Տարիներ առաջ, այս թերթին մէջ լոյս տեսան Մ. Բախեանի եւ Լ. Տօնիկեանի յուշերը:

Դժբախտաբար միջոց չունեցանք հատորի մը վերածելու առաջինը, որ կը նկարագրէր Քանայ լերան օրհասական կռիւները: Երկրորդը փոքր հատոր մը կազմեց: Այնուհետեւ լոյս տեսած հրատարակութեանց մէջ, Տարօնի սպանդի մասին ահաւոր մանրամասնութիւններ կը պարունակեն Կոմսի յուշերը (Բ. հատոր) եւ Սասունցի Մուշեղի նկարագրութիւնը (կցուած Ռուբէնի «Ցիլտաղներ»ու 7–րդ հատորին): Ամբողջովին մղձաւանջ՝ Կոմսի յուշերուն այդ մասը:

Լեռ բարձրացեր են Ռուբէնի հետ, համաձայն որուած որոշման: Դեռ հաւատացողներ կան թէ ռուսական բանակը այսօր – վաղը կը հասնի:

«Քանի մը օր անցած էր, կիսախելագարի մը երեւոյթով, կիսամերկ ու գրեթէ կիսամեռ, մեզ մօտ հասաւ գուժկանը: Մօտեցաւ, կեցաւ դեռնին եւ անմարդկային ոռնոցով գոռաց· –

«Ի՛նչ էք նստեր· Դուրանը զմէն կոտրան, հայութիւն չմնաց···»: Քարացանք: Եւ հեկեկանքով պատմեց մանրամասնութիւնները» (էջ՝ 365):

Հաւատորիկ լերան ամենաբարձր կէտին վրայ թառած, կը դիտեն անապատի վերածուած Տարօնը:

«Անհացած էր մեր ժողովուրդը ··· կ'այրուէին «ըմբոստ» գիւղերը, մարագներու մէջ կը հրկիզուէր ժողովուրդի «ոչ – պիտանի» մասը, որ չէր կրնար յագեցնել նիւաղներու կիրքերը:

···Մեր կեցած լերան վարի լանջերուն վրայ՝ Առաբելոց վանքին դիմաց, կը վխտային մնացորդները՝ բոյները բանդուած ահաբեկ մեղուներու նման··· Սըխալ չէր Գուժկանին ըսածը· Բան հարբէ ոչ պակաս պետ էր որ ըլլային»:

Մինչ քաղաքն ու դաշտը մոխիրի եւ արեան բաղնիքներու կը վերածուէին, ուրիշ բիւրաւորներ ալ օրհասական կռիւներ կը մղէին շրջակայ լեռներուն եւ Սասունի մէջ: Հերոսական մարտնչում՝ որ տեւեց աւելի քան եօթը ամիս:

Մուշեղ կը պատմէ թէ Ռուբէն ամէնէն աւելի մտահոգ էր փամփուշտի պակասէն:

– «Օր մը լինի ըսաւ որ եթէ բաւական փամփուշտ ունենանք, հնարաւոր է տարիներով կռուիլ այս լեռներուն վրայ»:

Այս հերոսամարտին մէջ Թանկապին ծառայութիւններ մատուցած են կիներն ալ:

– «Անոնք առանձին խումբերով կը շրջէին դիրքերը, կռուողները կը խրախուսէին, ուտելիք եւ ջուր կը հասցնէին, յաճախ ալ կը մասնակցէին կռիւնեբուն»:

Ի՛նչ օգուտ: Մինչ գօրքն ու խուժանը արիւն կը լակէին սանձակոտոր կատաղութեամբ, վրէժխնդիր Ատուածն անդամ, առած – քալած էր ռուսական բանակին հետ: Նահա՞նջ:

Եւ Տարօնը՝ փլաւ ինչպէս ամբողջ արեւմտեան Հայաստանը:

···Քանի վարդավառ ունինք –հաւատք եւ կամք– թշնամին ի դուր կը կարծէ թէ ամէն բան վերջացած է:

Իր դիմացը կանգնած է ժողովուրդ մը որ ասպարէզ կարդաց դարերուն:

Շ.

Յուլիս 12, 1953

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ՏՕՆԷԻՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ

1913 Վարդավառի Կիրակի օրն էր:

Ազօթարանը նոր էր բացուեր, երբ մեր դեղի ուխտաւորներու կարաւանը հասաւ «Հաւատամքի» լերան գագաթը: Հեռուն Ծառերուն մէջէն կ'երեւան Ս. Կարապետի վանքին գմբէթներն ու խաչերը: «Ես մըռնիմ քզզի եօթնանուն Մշու Սուլթան Սըպ Կարապետ, դու տաս գմբը մուրատ» կը գոչեն ջերմեռանդ ուխտաւորները խաչակնքելով երեսնին: Չհաւորնեբը վար կ'իջնեն իրենց ձիերէն եւ կամաց կամաց կ'ուղուինք դէպի վանք:

Կոյր աչուղներ նստած վանքին պատերուն տակ կը զարնեն տամպուրէն եւ սըրտաբուխ կ'երգեն գովքը Ս. Կարապետի.

Սուրբ Կարապետ բանձրիկ բոլոր
Ձամբախ ունի ոլոր մոլոր
Ուր դուռ կ'երթայ շատ ըխտաւոր
Որ ձիաւոր, որ ոտնաւոր,
Չիաւորին ջուղապ կուտայ,
Ոտնաւորին մուրատ կուտայ
Մուրատատուր Սուրբ Կարապետ:
Սուրբ Կարապետ մըչ պուրակին
Ջուխտակ ադրուր մըչ ուր բակին
Մատաղ կ'ելնէր լուս կիրակին
Մուրատատուր Սուրբ Կարապետ:

Ուխտաւորներու անհամար կարաւանները հասած են օրերէ ի վեր Տարօնի բոլոր գիւղերէն, Պէթլիսէն, Վանէն, Կարինէն, Տիգրանակերտէն, Կովկասէն եւ հեռաւոր վայրերէ:

Վանքին բակերը, տաճարը եւ շրջանները ասեղ ձգելու տեղ չկայ: Անոնք ընթացք խանդավառութեամբ լեցուած են ամէնքը: Վանահայր Վարդան Վարդապետ ժպիտը երեսին կը դիմաւորէ նոր հասած հայ ժողովուրդին մեծ ուխտաւորները՝ Ռոստոմ, Զաւարեան, Վռամեան, Գարմէն, Գեղամ Տէր–Կարապետեան (Հայրս), Գոմաց Իսօն (Կորիւնը), Ռուբէնը եւ ուրիշներ որոնց անունը չեմ յիշեր: Պատարագը սկսած է, տաճարը լեցուած է հարիւրաւոր ուխտաւորներու ախովն ու վախովը: Հաւատացեալները ծնրադիր, ահով ու դողով կը յառաջանան դէպի դասին աջ կողմի մատուռը, ուր կը գտնուի Ս. Կարապետի մարմար դերեզմանը (Ցոմհ. Մկրտիչի գլուխը), որուն մուտքը արգիլուած է կիներու (ըստ աւանդութեան ներս մտնող կինը կը խելագարի):

Պատարագէն վերջ եպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու թափօրը տաճարէն դուրս կ'ելլէ խաչերով, խաչվառներով եւ շրջանը կ'ընէ բակին: Թափօրին կը հետեւին օրուան մեծ հիւրերը որոնք ժողովուրդին ծափերուն եւ կանչերուն մէջ կը խօսին հայրենասիրութիւնէ ճառեր: Ոգեւորուած ժողովուրդը կը ցրուի վանքին եռեւի բակերուն եւ քովրնտի անոտաուին մէջ: Ուխտաւորները չարան չարան կը բարձրանան դէպի «Լուսաղբիւր», ջուխտակ ակերէ գլզլացող հրաշագործ ջուրը խըմելու, լուացուելու եւ լուալու ընկնաւորները: Կը լսուին խժդժոցն ու խժվժոցը երախաներուն, որոնք իրարու վրայ ջուր կը հոչկեն: Անոնք վարդավառը կը ուօնեն:

Ծաղոյկները կը վաճին ամէն կողմ, մատաղցու գառներն ու ոչխանները կը չամփրեն, բացօթեայ թոնիրներէ կը տարածուին թազա հացի, դաթայի անուշ հոտերը:

Կերուխումը կը սկսի վանքին մէջ եւ դուրսը Լուսաղբիւրի կամարին եւ ընկուզենիներու չուքին տակ: Առատ մատաղ եւ լօլիկ (միաբանութեան կերած հացը) կը բաժնեն անկար մուրացիկներուն եւ կոյր աչուղներուն:

Կերուխումէն վերջ կը լսուի տրհոլ դուռնի դըմբ դըմբոցը, որ պարի հրաւէր կը կարդայ ուխտաւորներուն. ոտքի են ամէնքը· ծեր ու չահէլ, հարս ու աղջիկ: Ցառաջ կը նետուին պարագլուխները գոյնզգոյն թաշկինակներ խաղցնելով օդին մէջ: Շուտով կը կազմուին չրջանակներ պարողներու, թեւանցուկ ու ճըկընթանց:

Կանանչ, կարմիր ու ժանդառի խուճուճ ու կեազի էնթարներու, չիլա շապիկներու, նիշուն արախճիններու, սեւ փուչիկներու, դեղին չլմարներու ծովը կ'եըբեայ ու կը շորորայ նազով ու տուդով: Աբեւու ցոլքին տակ կը փեղկտան Տարօնի խորոտիկ հարսներու եւ աղջիկներու ոսկի չարքերն ու ապարանջանները, արծաթ գազաթներն ու ճիւղ ճիւղ ծամերէ կախ ծամկոթի սըրմա թելերը:

Պարերը կը սկսին նախ ծանր ու ազիզ, կը քաչուին (պարեն) «Գովընտա»ն ու «Եարըմ Գօրանի»ն, «Դերիկօ նիննա»ն ու «Հոյնար»ը: Հետզհետէ կ'ոգեւորուին պարողներն ու կը տաքնան պարերը:

Կը սկսին «Լուրդ լուրդէ»ն, «Փափուռէ»ն, «Թամզարէ»ն, ու ծափերով «Եարխուչախ»ն: Հա կը թռնին ու կը ժչխուին, հա՛ կը կռնին ու կը պարզին, ոսկիները կը չխրտան, տրհոլ զուռնէն կը ղրըմփա՛յ, կը բռնկին սիրահար սրտերն ու կը թնդայ սիրավառ երգը Տարօն աշխարհի:

Տը լօյլօ, տը լէյլէ, տը լօյլօ,
Սարգիս ճիւղ ոչխար վերեւ սեւ
սարուն,
Յուչիկն էր փրռեր վըր մարմար
խարուն
Ջուղապ տարեցէք ըդ սեւաւորուն,
Թղի գայ դեղ մ'ենէ ըդ բրիւնտարուն,

Եարիմօ, եարիմօ, մըր դուռ ծըր դուռ
մօտիկ մօտիկ,
Եարիմօ, եարիմօ, երթամ բերիմ
հորթուն խոտիկ,
Եարիմօ, եարիմօ, բերիմ դրնիմ մսրի
մօտիկ,
Եարիմօ, եարիմօ, սրնաւիճ վիր եարն
Էր խորոտիկ:

Եարիմօ, եարիմօ, մըր դուռ ծըր դուռ
եաւնա եաւնա
Եարիմօ, եարիմօ, խամին զարկէ
զծոցեր բանայ,
Եարիմօ, եարիմօ, հրմլէմ բանայ մարդ
չիմանայ,
Եարիմօ, եարիմօ, պագիկ մը տաս չըմ
դիմանայ:

Գացեր եմ շուկէն առեր եմ ասեղ,
Ձէն տղէն կ'ատնիմ աւուննն էր Բարսեղ,
Բարսեղ ջան, Բարսեղ ծառ չինար
Էղնիս,
Թուփ սալվար Էղնիս,
Որ թէ գիս չառնես պէմուրատ մեռնիս:

Իրիկուան վանքին մեծ բակին մէջ կը սկսի ջրկիը: Տարօնի քաչերը նստած պէհէղ ձիերու վրայ կը թռչին մէկ ծայրէն միւսը· կարիճներուն կարիճն է Գոմաց Իսօն, անմոռան Կորիւնը, որ վազքի առեն ձիուն փորին տակէն ճնճղուկ նըմանի կը թռչի ու դեռնէն զանակ կը թրտըցընէ արժանաւալով բոլորի հիացմունքին: Ջրիդին կը յաջորդէ «փահլիվան»ը, որ կը բարձրանայ լարի վրայ, կը թափէ հազար ու մէկ հունարներ, Ս. Կարապետի զօրութեամբ ու սպիտակ երես վար կ'իջնէ լարէն:

Պարերը կը վերսկսին աւելի խանդավառ, երգերն աւելի սիրագեղ, դըմբ ու դմբոցն աւելի ուժգին եւ այսպէս դիշեր ու ցերեկ 15 օր չարունակ, կը ուօնուի Վարդավառը Տարօն աշխարհի:

Տասնամեակներ են անցեր այդ օրէն, մնառած է ամբողջ Տարօն աշխարհը, Վարդավառի մը նախօրեակին հայ մամիկներն հէքեաթներուն եօթգլխանի դեւն է անցեր այդ երկրի վրայէն: Անոնք որ հոն ծնան, ապրեցան ու մանաւանդ տեսան Վարդավառը Ս. Կարապետի, դեռ մինչեւ այսօր չեն կրցած հասկնալ թէ ինչպէ՞ս զարաւոր պաշտպան եօթնանուն Տէր Ս. Կարապետը չթափեց կրակ ու կեծակ եւ չայրեց եօթգլխանի հրէշը որ աւերեց Տարօնի աշխարհը:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՄԷՋ

Ամբաղբատիա Շաւարշ Միսաքեան պարտականութիւն յանձնած էր ինծի, որպէս տարօնցի եւ Ս. Կարապետի ժառանգաւորաց ուսանող, որ տարին անգամ մը, Վարդավառի ուօնին առթիւ յօդուած մը գրեմ: Այսօր տարիքս առած եմ եւ շատ տրամադրութիւն չունիմ գրելու, բայց կ'ուզեմ չանք մը ընել ու անգամ մըն ալ փորձել:

Չխուրի չրջանը հեռու ըլլալուն համար եղան կառքերով կու գային մեր Սուտար գիւղը որ Ս. Կարապետի ամէնէն մօտիկն էր: Հոն կ'իջնէին հազուած, զարդարուած իրենց ազնական տարազներով, ուրախ, զուարթ, կ'ուզէին ժամ առաջ բարձրանալ Հաւատամքի լեռը· անշուշտ, շատեր առաջին անգամ կու գային. չէին գիտեր թէ Ս. Կարապետը Իննակնեան բարձունքին վրայ է ու անկարելի է կառքով բարձրանալ մինչեւ հոն: Ուստի ստիպուած էին ոտքով կամ ձիով բարձրանալ: Կէս գիշերին մեր գիւղէն ճամբայ կ'ելլէինք· հազիւ հասած, ազօթարանը կը բացուէր ու կը լսէին վանքին կոչնակին քաղցր զօդանջը: Կը տեսնէին բարձրաբերձ գմբէթը եւ երկու կաթողիկէները: Բոլորն ալ երկիւղած, հաւատքով կը ծնրադրէին ու կը համբուրէին սեւաթափիչ սրբազան հողը: Եւ ահա երիտասարդները կը գոչէին «Ս. Կարապե՛տը»... ու կարճես ելեկտրական հոսանք մը կ'անցնէր մարմնիդ· կը դողդողայիր, սիրտդ կը տրոփէր, աչքերդ կը թրջէին· այլեւս կամքիդ տէրը չես: Իննակնեան բարձունքէն կը տեսնես Մշոյ դաշտը որ հայելիի մը պէս կը փռուի իր կանաչազեղ արտերով:

Ս. Կարապետի ամենամօտիկ գիւղերն են Սորատար, Զիարաթ, Մեղտի, Բաղու, Կմարս, Պոկլան: Ս. Կարապետ ունէր երեք բակ· Ցարութեան բակ, Նաչ բակ, Ախոռի բակ որ ամէնէն մեծն էր: Հոն կը կատարուէին Վարդավառի տօնախմբութիւնները: Ցարութեան բակին մէջ կը դանուէր Առաջնորդարանը· երկրորդ յարկին վրայ եւ քովը վանականներու սենեակները, դիմացն ալ կամարակապ 40 սենեակներ, տրամադրուած՝ ունեւոր ուխտաւորներուն: Լաւ կը յիշեմ, Վարդավառին դանազան տեսակի խաղեր տեղի կ'ունենային· մանաւանդ ձիարշաւ· միշտ մեր Կորիւնը քիւրտ պէկերու հետ մրցումի կ'ելլէր ու կը չահէր: Ձիուն վրայէն կ'իջնէր փորին տակը, ապա կը բարձրանար կռնակը: Քիւրտերը չատ կը զարմանային:

Անգամ մը քիւրտ եւ հայ երկու երիտասարդներ պիտի դօտեմարտէին: Բոլոր ուխտաւորներուն ուշադրութիւնը այդ կողմը դարձաւ: Քիւրտը մերկացուց մարմինը որ ամբողջովին իւղուած էր: Դէմ դիմաց եկան: Հայ երիտասարդը ամէն չանք թափեց հակառակորդը բռնելու, բայց անկարելի եղաւ· մարմինը այնքան իւղուած էր որ տղուն ձեռքին կը սահէր: Վերջապէս ուխտաւորները բռնկան անհամբերութիւն ցոյց տալ: Հայ երիտասարդը «եա՛ Ս. Կարապետ» գոչեց ու խոյացաւ Քիւրտին վրայ· ձեռքը կուրծքին այնպէս ուժով հրեց որ Քիւրտը կռնակի վրայ պառկեցաւ: Հայ ուխտաւորներուն ուրախութիւնը անսահման էր: Ջմռնամ ըսելու որ Վարդավառին չատ Քիւրտեր կու գային եւ Հայերու հետ թեւ թեւի տուած, կը պարէին եղբօր պէս: Պարտուած Քիւրտը դնաց տեղացաւ ու դաշոյնը ձեռքը, կ'ուզէր մեր տղուն վրայ յարձակիլ· Այդ օրը բարեբախտաբար մուշաղէնցի մեծահարուստ Գասպարը ներկայ էր· չատ հանրածանօթ անձնաւորութիւն մըն էր· քիւրտ պէկերու ամէնէն լաւ բարեկամը: Երբ տեսաւ Քիւրտին վարմունքը ըսաւ· «տղաք, ի՞նչ կը սպասէք, պարկէք պէտ չունը»: Հայ երիտասարդները յարձակեցան Քիւրտին վրայ որ փախաւ: Տղաքը եաւէն իննկան ու Ս. Կարապետէն հազիւ 150 մ. հեռու Մերապուրի ձորին մէջ սպաննեցին, եաեկան: Հոն գտնուղ բոլոր քիւրտ պէկերը Հայերուն իրաւունք տուին: Հայերուն արամադրութիւնը բարձրացաւ, ուրախութեամբ չարունակեցին ուօնակատարութիւնը:

ՍՈՐՏԱՐՑԻ ՅԱՒԵԹ

ՋՈՒՐԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Այսօր մեր առօրեային ամէնէն սովորական բանն է առաւօրէն մաքուր ջուր ունենալ ամէն տեսակ գործածութեան համար: Մեզմէ քանի՞սներ դիտեն թէ այս նուաճումը համեմատաբար նոր է ու փոքիչ ժ.դարուն մէջն ունեցած է այս հանգամանքը:

Ժ.դարուն աւարտին Ջրկիրներու ամանդական ներկայութիւնը ջնջուելու սպառնալիքին կ'ենթարկուի: 1784-ին Սէպաթիէն Մերսիէ «Փարիզէն տեսարաններ»ուն մէջ կը գրէր. «Ընկերութիւն մը կը կազմուի, մեղի Սէնի ջուր ծախելու համար: ... Ժամանակ մը ի վեր նկատի կ'առնենք տարբարաններուն ըսածները ու կը քննենք ջուրը, մինչ մեր պապերը բնաւ չէին մտահոգուեր անոր անարատութեամբ կամ բաղադրութեամբ»:

Արդիական տարբապիտութեան հիմնադիրը Լավուազիէ կը յայտարարէ որ ջուրը պարզ մարմին մը չէ, այլ կը բաղկանայ թթուածինէ ու ջրածինէ:

1778-ին Փէրիէ եղբայրներուն կողմէ կը հիմնուի Փարիզի ջուրի ընկերութիւնը. ան կը դրաղի ջուրին բաշխումով ու վաճառքով: 1781, Օգոստոս 8-ին քաղաքին ջուր մղելու առաջին փորձը կը կատարուի, ինչ որ կը հաստատէ Փէրիէներու յաջողութիւնը: 1785-ին անոնք իրենց ընկերութեան մէջ կը ձուլեն մրցակից ընկերութիւն մը. սակայն հակառակ իրենց դրեթէ մենաշնորհեալ դիրքին, դժուարին սկիզբ մը կ'ունենան: Կարենալ դիմանալու համար ընկերութիւնը կը վերածուի Փարիզի ջուրերու արքայական վարչութեան: Ժ.դարուն կարեւոր զարգացում կ'արձանագրուի: 1860-ին Սէնի եւ Փարիզի նահանգապետարաններուն հետ դաշինք մը կը ստորագրուի: Անկէ ետք քաղաքը կ'օժտուի ենթակառոյցներով: 1760-էն մինչեւ 1890, օրական ամէն բնակիչի բաժին ջուրը 7 լիթրէն 120 լիթրի կը բարձրանայ: Սակայն երկար տուեն, նոյնիսկ ժ.դարուն, Փարիզի մէջ ջուրին մաքրութիւնը, առատութիւնը տեղ տեղ կը տարբերի: Բոլոր թաղամասերը եւ բոլոր չէնքերը կապուած չեն ջրաբաշխ ցանցին: Ցաճախ, որոշ թաղամասերու մէջ ջուրին ծորակը միայն չէնքին բակին մէջ կը դտնուի: 1900-ին, համաշխարհային Ցուցահանդէսին ընթացքին ժանտատենդի համաճարակ մը զաղտնի կը պահուի:

Շատ տեղեր ալ թաղին աղբիւրը ջուր հայթայթելու կէտն է որ կը դառնայ եռախաներու սիրելի խաղավայրը ու մեծերու հանդիպումի վայրը: Սակայն ջուրին պատմութիւնը չի սահմանափակուիր Փարիզի հանրային վայրերով. ան հետզհետէ դանդաղօրէն կը մանէ տուներէն ներս: Շուտով կը զարգանան առողջապահական սարքաւորումները: Աւտուհանդերձ, երկար տուեն լոգարանները կը մնան հարուստ դասակարգի մարանձնաշնորհը: Փարիզի ու կարեւոր քաղաքներու մէջ հանրային լոգարաններ կը բացուին: Անհատական ձեռնարկութիւններ ալ բնակարաններու մէջ լոգարաններ կը հաստատեն: Հանրային լոգարաններու դինները կը տարբերին 20 սանթիմ – 1 Ֆր-ի միջեւ, երբ գործաւորի մը օրական 2,5 Ֆր. է: Տուներու մէջ լուացարանը, լոգարանն ու պիտէն նախ մեծապէս չինուած են պղինձէ, զինկէ, ապա ճուլածոյէ, յետոյ յախճապակիէ ու սերամիկէ: Լոգարանները ժողովրդականացում կը դտնեն առաւելաբար երկու համաշխարհային Պատերազմներուն միջեւ: Երկար պտեն լուացարանը եղած է արդուզարդի սեղան մը որուն վրայ կը դտնուէր փոքրիկ տաշտ մը, փարչ մը եւ երբեմն հայելի մը: Իսկ պիտէն կը յայտնուի Ժ.դարու սկիզբին. պաշտօնեայ մը զայն կը կոչէ «ջուրհակի յախճապակիէ տուփ մը որ պետեղուած է չորս ոտքի վրայ»: Փարիզի բնակարաններուն 10%-ը 1900-ին պիտէ կ'ունենան: 1840 – 1940 ջուրը մարմնական լոգանքի սարքաւորումներուն մէջ իր տեղը կը դրաւէ. մինչեւ որ մատակարարուած ջուրը անապակ կը դառնայ, տուներուն մէջ զուիներ կը դործածուին:

Լուացքի համար մեծաղեայ տաշտեր կ'ընդհանրանան. զանոնք կը դնեն վառարանին վրայ, ջուրը տաքցնելու համար: Ցետոյ 1914-ին երեւան կու դան լուացքի առաջին մեքենաները: Անոնց էլեկտրական շարժիչով ու ինքնաշխատ տեսակները 1950 – 60-ական թուականներուն, տնային գործիքներու ցուցահանդէսներուն ամէնէն ուշադրաւ առարկաները կ'ըլլան:

Կոյուղիներու ցանցն ալ կ'ընդլայնուի Ժ.դարուն. 1800 թուականին Փարիզ միայն 26 քմ. կոյուղի ունի. դար մը ետք՝ 1100 քմ.: 1854-էն ետք, նահանգապետ Հոսմանի չրջանին, Փարիզ այն բացառիկ քաղաքը կ'ըլլայ որ ընդհանուր կոյուղի կ'ունենայ Ա. Աշխարհամարտի նախօրեակին:

Ժ.դարուն լոյսի քաղաքը ըլլալէ ետք, Փարիզ Ի. դար մուտք կը գործէ որպէս ջուրի մեծ քաղաքներէն մէկը:

ՀՈԳԵՒԱՐՏԻՔ

ՍԱՀԱԿ ԱՆՂՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Զինքը սիրող բարեկամներու յուզուած նայուածքին տակ հողին յանձնուեցաւ Սահակ Անդտեանն ալ:

Ծնած էր կեմերէկ, ու փոքր տարիքին ապրած 1915 թուականը: Հրաշքով փրկուած, մօրը հետ բազմահազար տարագիրներու նման ապաստան կը դտնէ Ցունաստան:

1920-ին 12 տարեկան է, երբ կ'արձանագրուի Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտ ու կը հասնի մինչեւ իմբապետի աստիճանին: 1922-ին կը մեկնի Հոռմ, Լեւոնեան վարժարանին ուսանող դառնալու: Անկէ կ'անցնի Ֆրանսա. 1929-ին կը հաստատուի Վիէն քաղաքը, որ կ'ըլլայ իր վերջնական հանդրուանը:

Սահակ միշտ եղաւ խանդավառ անձ մը. կազմակերպեց մարզական խումբեր, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտական չարժում, նոյնանարան ունենալով «Ռօսէ՛ միշտ հայերէն» խօսքը:

Իր կեանքի ընկերուհին՝ Քնարին հետ կազմեց ընտանեկան բոյն մը, հասցնելով երեք աղջիկ զաւակներ, որոնք իրենց ծնողքին ուրախութիւնն ու փառքը եղան:

Այս քանի մը տողերը թող բուռումբաւէտ ծաղկեփունջ մը ըլլան անոր թարմ հողակոյտին վրայ:

ՄԱՄԲՐԻ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՀԱԼԷՊի Համազգայինի «Նիկոլ Աղբալեան» մանուճիւղի նախաճեռնութեամբ եւ լեմազրութեամբ Գրիգոր Քէլէչեանի լեմազրութեամբ, «Ա. Ահարոնեան» թատերասրահին մէջ, Մայիս 7-ին, ներկայացուած է Րաֆֆիի «Սամուէլ» վէպին լեմականացումը: Ներկայացման մասնակցած են թատերախումբի յիսունէ աւելի անդամներ:

***

ՊՈՍԹՐՆ ՍԻՆՖՈՆԻ ՀՈԼԻ մէջ, Ցունիս 15-ին, յատուկ յայտագրով մը հանդէս եկած է հայրենի ջութակահար Մովսէս Պօղոսեան՝ ընկերակցութեամբ «Պոսթրն Փուիս» նուագախումբին: Հայ մշակոյթի բարեկամներու Միութեան կողմէ կազմակերպուած երեկոյթին հանդիսատեսները ծայրէ ծայր լեցուցած են երկու հազար հոգինոց համերգասրահը: Զայքովսկիի ջութակի եւ նուագախումբի քոնչերթոյէն, Պերլիոզի, Կլինքայի, Խաչատուրեանի եւ ամերիկացի երդահաններու յօրինումներէ բաղկացեալ յայտագիրը դրական արձագանգ դտած է տեղւոյն մամուլին մէջ: «Պոսթրն Կլոպ»ի երաժշտական բաժնի քննադատը, Թերթին Ցունիս 16-ի թիւով դովասանքով արտայայտուած է 23 տարեկան ջութակահարին մասին:

***

ՈՒԱՔԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայ Մշակութային եւ կրթական կեդրոնի սրահին մէջ, Ցունիս 24-ին, տեղի ունեցած է Ս. Սահակեան ազգ. վարժարանի տարեվերջի հանդէսը: 1984-ին մանկամասուրով մը սկսած այս վարժարանը, որ այժմ 70 աշակերտ ունի, 1990-ի տարեմուտին իսկ կ'ունենայ նախակրթարանի ե. կարգը: Կրթական յանձնախումբի անդամ՝ Գոհար Թէօլէօլեանի բացումը կատարած հանդիսութիւնը չարունակուած է աշակերտներու դործադրած յայտագիրով:

***

ԱՄԵՐԻԿԱՅի հայկական միացեալ Ֆոնտի մէկ օդանաւը Թեհրան հասած է Ցուլիս 9-ին, փոխադրելով 40 թոն դեղօրայք, ուտեստեղէն եւ հագուստ, իբրեւ օժանդակութիւն Իրանի երկրաչարժի զոհերուն: Ընդհանուր հաշուով 4 միլիոն տոլար արժողութեամբ այս օգնութիւնը իրագործուած է չնորհիւ ամերիկեան չարք մը ընկերութեանց կատարած նուիրատուութեանց ու հայկական միացեալ Ֆոնտին տարած աշխատանքներուն: Թեհրան ժամանումէն ետք, ապրանքները յանձնուած են տեղւոյն կարմիր Մահիկին:

ՊՈՒՏ'Ս ԺՊԻՏ

Աստուած բարկացած է եւ կը կանչէ Կորբաջովն, Պուշն ու Շամիրը եւ կ'ըսէ անոնց. –

– Պարոնայք, ալ ձանձրացայ, կը բաւէ որքան ապուշութիւններ դործեցիք, 15 օրէն, որոշած եմ աշխարհը պիտի քանդեմ:

Երեք դեկավարները տուն կը վերադառնան:

Կորբաջով, առաջինը, Գերագոյն Խորհուրդը կը հրաւիրէ եւ կը յայտարարէ. –

– Երկու դէշ լուրեր ունիմ. առաջինը՝ սխալեցանք կարծելով թէ Աստուած դոյութիւն չունէր եւ երկրորդը՝ 15 օրէն աշխարհ պիտի քանդուի եւ վերջ՝ նիւթապաշտութեան:

Պուշ կը հրաւիրէ երկու ժողովները հանդիսաւոր նիստի մը. –

– Մտիկ ըրէք, մէկ լաւ եւ մէկ դէշ լուր ունիմ: Լաւը՝ այն է որ իրաւունք ունէինք տոլարին վրայ դրոշմելու՝ In God we trust (Աստուծոյ կը վստահինք), երկրորդը, այն է որ չատ բարկացած է եւ աշխարհը պիտի կործանէ:

Շամիր, ինք Քնէսէթը (Խորհրդարան) կը կանչէ եւ կը յայտարարէ. –

– Երկու լաւ լուրեր ունիմ– առաջինը՝ մենք իրաւունք ունեցանք Աստուծոյ հաւատալու: Եւ երկրորդը՝ այն է որ, 15 օրէն, այլեւս Ինթիֆատա չկայ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

ՋԻԱՐՆԻԻ ՇՐՋԱՆ

51 – 52. – Բէլից՝ 1000, Ցունաւ՝ 1200, մեծ մասը Լուսաւորչական, մնացեալը բողոքական՝ որոնց հովիւն էր Պատուելի Աբգար Հոլոպեան, 40 տարի, Մոկունքցի:

53. – Ալիճան՝ 1000: Երբ 1915-ի վարդավառի դէպքին՝ Աւրան եւ Գառնի պիտղերը կը ղիմադրէին, Ալիճան եւս անոնց օրինակին հետեւեցաւ, օրն ի բուն կրակելով, մինչ այլեր տեսնելով թշնամի ուժերուն դերակշռութիւնը՝ կը տիպուին Քան բարձրանալ, իրենցմէ քիչեր միայն փրկուելով սակայն:

54. – Շէյխ Եուսուփ՝ 500 Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Առաբել Քահանայ

55. – Շէյխ Բրիմ՝ 300, մէկ մատուռով՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Խաչատուր Քահանայ Տէր – Մարգարեան, 40 տարի, 1912-ին ձեռնադրուած Յարախանեան սրբազանէ:

Իսրայէլ Քահանայ Բատիկեան, 55 տարի:

56. – Խարդոս՝ 500, Ցրօնք գիւղին մօտ: Համանուն գիւղ մըն ալ կայ՝ գուտ քրիստոնեայ: Երէցներն էին երկու Խութեցի գաղթականք,

Սարգիս Քահանայ Այվազեան, 50 տարի:

Սարգիս Քահանայ Մարտիրոսեան, 45 տարի:

57. – Ցրօնի՝ 3.000: Գուրգէն, Ռուբէն եւ Տիգրան 1899-ին իրենց ընկերներով գուգարած են Ալայի Բէկ Իզգէթ փաշայի եւ Թալըզի դէմ այս հայաչատ գիւղին մէջ, ուր սպաննուած է Թալըզ, մեր քաջերն ալ նահատակուած: Եկեղեցիները՝ Սուրբ Յակոբ եւ Սուրբ Աստուածածին, ուր կը պաշտօնավարէին

Մուշեղ Քահանայ Միքայէլեան, 50 տարի:

Յովհաննէս Քահանայ Տէր – Յովհաննէսեան, 55 տարի:

Ներսէս Քահանայ Աստուածատուրեան, 45 տարի, երեքն ալ զանազան ժամանակներու մէջ Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոսէ:

58. – Ապըլպուհար կամ Ալպուհար (որ քրտերէն նախադարուն կը նշանակէ)՝ 500: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Բնակիչք համբաւ վայելած են իրբեւ յաղթամարմին, քաջ եւ հիւրասէր:

59. – Դրւնիկ կամ Տրւնիկ՝ 600: Երէցն էր

Մովսէս Քահանայ Տէր – Մովսէսեան, 65 տարի:

60. – Հացիկ՝ 500, Ծննդավայրը Հայ տառերու հնարիչ՝ Երանելւոյն Մեսրոպայ Մաշտոցի՝ որուն սուրբ անունը Ժառանգած էր գիւղին վերջին երէց՝

Մեսրոպ Քահանայ, 45 տարի, 1911-ին ձեռնադրուած Յարախանեան սրբազանէ:

61. – Յորկնոց՝ 800: Երէցն էր

Գրիգոր Քահանայ, 65 տարի:

***

ՁԻՈՒՐԻ ՇՐՋԱՆ

62. – Յաղուբ՝ 1500, Գուտ կաթոլիկ Հայութեամբ, եկեղեցին Սուրբ Սարգիս, որուն նահատակ վարդապետը յիշած ենք նախապէս:

63. – Նաբշէճ՝ 4000, գուտ կաթոլիկ Հայութեամբ, նման Յաղուբի: Եկեղեցիները Սուրբ Աստուածածին եւ Սուրբ Սոփիա, վերջինս կիսաքանդ:

64. – Մոկուճ՝ 600, Լուսաւորչական եւ Բողոքական խառն բնակչութեամբ:

65. – Տերկեվանիճ (Հին անուամբ Ներքին Վանք)՝ 900, բնակչութիւնը՝ նման Մոկունքի: Գիւղիս ծխատէրն էր

Մովսէս Քահանայ Ղազարեան, 60 տարի:

Իսկ Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Պատուելի Սմբատ Խաչիկեան, 30 տարի:

66. – Առազ՝ 1100: Գայլ Վահանի օրով պատմական գիւղ՝ Մուշի արեւելակողմը, ձորագեաի մը բերանը, որ կը կոչուի «Առագձոր», երկննալով դէպի հարաւ՝ մինչեւ Սասուն: Առագի անունը կուգայ «Առ ազ» հեդնական ապազարձութենէն զոր ըսած էր առենօք Պարսիկ խոհարար մը, պարտեալ Հայուն առազ մատուցանելով՝ փոխան աղի: Երէցներն էին երկոքին եղբարք

Մկրտիչ Քահանայ Տէր – Մկրտիչեան, 60 տարի:

Կարապետ Քահանայ Տէր – Մկրտիչեան, 50 տարի:

67 – 68. – (*) Առազաց Մգրէ՝ 200, Հաւատուրիկ՝ 2000, վերջնոյս բնակչութիւնը՝ նման Մոկունքի եւ Տերկեվանքի, որուն նահատակ քարոզիչը յիշած էինք նախապէս:

(Շար. 59)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Վարդավառի առթիւ Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր.։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ներկայիս կը յայտնենք Շաւիլի ու շրջակայքի հաւատացեալ Հայութեան որ ամառնային արձակուրդի պատճառաւ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ յառաջնակայ պատարագը կը մատուցուի Կիրակի, Օգոստոս 12, Աստուածածնայ ոտնին առթիւ։

Վերամուտի առաջին պատարագի թուականը կը հաղորդենք յետագային։

Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ
Եկեղեցւոյ
Կրօնական Ընկերակցութեան
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

RECHERCHE

personnel féminin
30-35 ans, parlant couramment
français et arménien occidental
pour travaux ménagers
chez personne handicapée physique
du Lundi au Vendredi
de 11 heures à 19 heures
Téléphoner après 14 heures
48 34 77 78

(Շար· Ա· էջէն)

հանգամանք ձորձ Տէօքմէճեանի Հայաստան մօտալուտ այցելութիւնը կազմակերպելու մասին։

***

ԱՐՑԱԽ
ԶԻՆԵԱԼ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ

Ցուլիս 11–ի իրիկունը Մարտակերտի շրջանին մէջ ինքնաշարժերու եւ հանրակառքերու շարասիւնի մը վրայ անյայտ անձերու կողմէ կատարուած յարձակման պէպքէն յետոյ (*), նոյն շրջանի Զափար դիւղին մէջ 30 դինեալ յելուզակներ յարձակած են լերան վրայ երախաներուն հետ միասին մնացած կրթուտրուհի Նորա Սրշակեանի վրայ։ Երախաներուն աչքին առջեւ կապած են մայրը, ապա ծեծած են վեցամեայ Անահիտը եւ անոր ութ եղբայրները։ Վերջաւորութեան ութսակնները իրենց հետ տարած են Զափարի տնտեսութեան պատկանող 50 դլուխ կեղնդանի։

Ցուլիս 12–ի դիւերը Մին – Բաշիբէն գիւղաջար երկարող ճամբուն վրայ զինադադծուած է ինքնաշարժներու շարասիւնը։ Կ'ենթադրուի որ այդ գործողութիւնը ադրբեջանական երկու հակառակորդ պինեալ խումբերու վրէժխնդրութեան հետեւանք է։

Արդէն իսկ հրաման արուած է որ զինուորականները փակեն Մարտակերտի շրջանի դիւղերը իրարու հետ կապող Ադրբեջանէն անցնող բոլոր ճամբաները։

(*) Լուրը տուած էինք «Յառաջ»ի Ցուլիս 14/15–ի թիւով։

***

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ
ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Էջմիածնի մէջ տեղի ունեցած է եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի (ԵՀԽ) «Հաւատոյ եւ Կարգ»ի յանձնախումբին նիստը, որուն հիմնական նպատակն է պատրաստել կարեւոր փաստաթուղթեր 1991–ին Աւստրալիոյ մայրաքաղաքը տեղի ունենալիք ԵՀԽ–ի ընդհանուր համագումարին համար։

Նիստին բացումին իր օրհնութեան խօսքը ըսած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.։ Ելոյթ ունեցած են նաեւ «Հաւատոյ եւ Կարգ»ի յանձնախումբի նախագահ՝ տոքթ· Կիւնթէր Կասման, Մայր Աթոռի դիւանապետ Ներսէս Արք· Պոդոսեան։

Ցուլիս 8–ին, Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ, Վազգէն Ա· Կաթողիկոսի նախագահութեամբ կատարուած է հոգեհանդստեան պաշտօն ԵՀԽ–ի նախկին դբբխաւոր քարտուղարներու եւ վախճանեալ գործարար անդամներու հոգիներուն համար։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ· Մելքոն Կէրճեան եւ զաւակը Վազդէն Կիւրճեան, ողբացեալին քոյրը՝ Շաքէ Թիւթիւնճեան–Մուրէն եւ զաւակը՝ Լարա Մուրէն հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, երկուշաբթի առաւօտ, Ցուլիս 23–ին (Մեռելոց), իրենց կնոջ, մօր, քրոջ, մօրաքրոջ՝

ԼԱԼԻԿ ԿԻՒՐՃԵԱՆ–Ի
(ծնեալ Թիւթիւնեան)

մահուան տարելիցին առթիւ։

- ՎԱՐԴԱՎԱՌ -

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ցուլիս 22, ոտն է՝ Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցանուի։

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·45–ին։
Պատարագ ժամը՝ 10–ին։
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին։

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ցուլիս 22, Տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի։ Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին, Պատարագ՝ ժամը 10·30ին։

Երկուշաբթի, Ցուլիս 23, Բ· օր Վարդավառի, Յիշատակ է Մեռելոց։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն Ննջեցելոց։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ՝ Կիրակի, Ցուլիս 22, ժամը 10·30–ին։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԾ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պ· Յակոբ Աբրահամեանի։

Ցուլիս 23, Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց։ Ժամը 10–ին կը կատարուի Ժամերգութիւն որու աւարտին տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ վասն Համօրէն Ննջեցելոց։

LE TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« TEBROTZASSERE »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUS LES MARDIS
à partir du 26 Juin
TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Ցուլիս 26–էն սկսեալ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

U. M. A. F.

organise

UNE

SOIREE DANSANTE

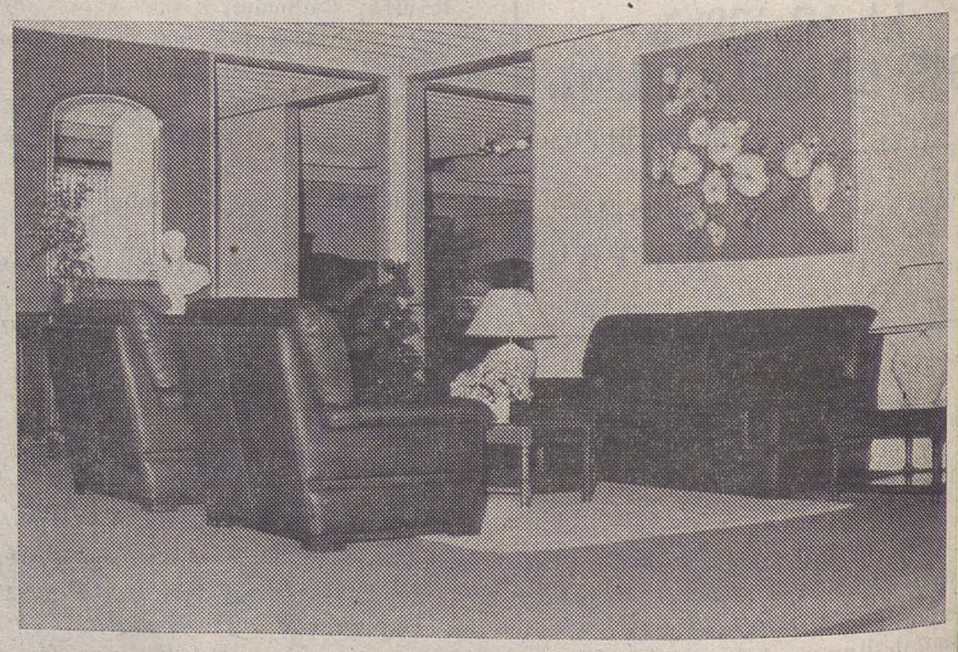
LE SAMEDI 17 NOVEMBRE

HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի թաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 24
MARDI
24 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.324 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.324

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԿԸ ԲԱՆԱՅ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

ԳՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ, ՋՈՀԵՐ, ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ ՄԱՀԸ

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ՅԵՏԱԶԳՈՒԱԾ

Ուրբաթ, Յուլիս 20, ժամը 10–ին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը «Հայր մեր»–ով ու իր պատգամով՝ սիրոյ եւ եղբայրութեան կը բանար այս պատմական նըստաշրջանը:

Պատմական, արդարեւ, քանի առաջին անգամն է որ ազատ ընտրութիւններով կազմուած էր Հայաստանի Խորհրդարանը, 70 տարիէ ի վեր եւ ինչպէս կը չեշտէ Հ.Բ.Ը.Մ.ական լրատուութեան կեդրոնի հաղորդագրութիւնը՝ «առաջին անգամ ըլլալով, 70 տարիէ ի վեր, Խորհրդարանը այլեւս համայնավար Կուսակցութեան կնիքը չի կրեր»:

Ներկայ եղած են 195 երեսփոխանները, քայց Շաբաթ օրուան համար, վերջնապէս ընդունուած էին 161–ը, մանաւանդ քննութենէն ետք: Այս առաջին նիստին, որ տեւած է 13 ժամ ընտրուած են չորս յանձնախումբեր·– ա) Եւկորոնիկ քուէարկութեան հսկիչ Յանձնախումբ: բ) Դիւան (քարտուղարութիւն): գ) Մանաթթային ատուդիչ Յանձնախումբ: դ) Գաղտնի քուէարկութեան ատուդիչ Յանձնախումբ (այն պարագային, երբ քուէարկութիւնը գաղտնի է, եւկորոնիկ դրութիւնը չօգտագործելու):

Առաջին վայրկեանին եւ մանաւանդ քուէարկութեանց առեն, պարզուած է որ կան երկու համազօր հոսանքներ, ինչ որ, անշուշտ, բաւական լուրջ բարդութիւններ կը ստեղծէ քուէարկութեան առեն: Այսպէս, օրինակ, տասը քուէարկութենէ ետք, կարելի չէ եղած ընտրել (այսինքն՝ մեծամասնութիւն գոյացնել) մանաթթային Յանձնախումբին նախագահը: Երկու թեկնածուներն էին Աչոտ Ոսկանեան (ՀՀՇ) եւ Ղուկասեանի չրջանի քարտուղար՝ Արարատ Կոմոգեան: Ի վերջոյ լուծումը եղած է համաձայնիլ համատեղ նախագահութեան մը շուրջ:

× Ներքին նախարար՝ Լեւոն Գալստեան, խօսք առնելով յայտնած է թէ Յանը մի քանի պաշտօնեաներ պատահած են Հոկտեմբերեան – Մարզարա ճամբուն վրայ եւ հոն հայկ· Ջոկատներ խորհ· զօրքի դէնքեր խլած են եւ երեք հոգի (1 սպայ, երկու դինուոր) պատանդ բռնած են: Ուզած է որ պատասխատուութիւն մը երթայ, ի վերջոյ, որոշուած է որ քանի մը երեսփոխանները երթան, բայց նաեւ ներքին նախարարն ալ գայ, բայց ան ատրիած է թէ ուրիշ տեղ պէտք է երթայ ու մերժած է: Երկու կառքով երեսփոխանները գացած են, հասատատած թէ միքանի զինեալ գործն է Արարատէն գացած խումբի մը, թէ պատանդի հարց չկայ եւ ոչ մէկ փաստ գտնուած է եւ թէ եղածը զուտ զրգռութիւն է, խանգարելու համար Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը:

Ուրբաթ օր իսկ, Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի առաջարկով որոշում տրուած է, որ այսուհետեւ խորհ· բանակի եւ ներքին նախարարութեան ուժերը իրաւունք չունին որեւէ նախաձեռնութեան առանց Գերագոյն Խորհուրդի արտօնութեան:

× Մասնաւոր յարձակումի թիրախ եղած է զօրաւոր Թելման Գրլեան, զոր Մովսիսեան մեղադրած է որպէս անձ մը, որ Մոսկուա էր ցարդ եւ երբեք Հայաստանով կամ Հայերով չէր զբաղած եւ իր պատճառով է, նաեւ որ Ուզբեկիստանի մէջ հակահայ տրամադրութիւններ ծագած են:

× Առաջարկ եղած է որ քննութիւն բացուի Մայիս 27–ի դէպքերուն չուրջ եւ հրաւէր եղած է որ նիստին ներկայանայ Երեւանի զօրամասը Արտաւազդ Գէորգեան: Շաբաթ առաւօտ, ներկայացած է եւ առաջարկած որ յանձնախումբ մը կազմուի եւ անոր յանձնուին նիւթերը: Մերժուած է այս առաջարկը, այն առարկութեամբ, որ յատուկ յանձնախումբի հարկ չկայ, կայ մշտական ընդհ· մարմին մը, ուրեմն անոր թող յանձնուին նիւթերը:

× Շաբաթ առաւօտեան այս նիստին է, նաեւ որ յայտնելէ ետք թէ վաւերացուած է 161 երեսփոխանի պարագան, ու անդրադարձ եղած Պարոյր Հայրիկեանի, որպէսզի անոր երեսփոխանական հանդամանքը ճանչցուի:

Այս նիստին է, որ յանկարծ չատ անակնկալ միջադէպ մը պատահած է: Ամպխոնի եռեւէն, յանկարծ ներս խուժած են մի քանի հայ զինուորներ, մէկը վիրաւորուած, յայտնելով թէ չոկատի մը կողմէ ծեծի ենթարկուած են, եւլն· եւլն·: Այս խուժումը ծանրօրէն պախարակուած է եւ անընդունելի նկատուած որ կարելի ըլլայ, առանց արտօնութեան, ներս մտնել ու խանգարել Խորհրդարանի նիստը: Այս դէպքը, սակայն, վնասաբեր դեր խաղացած է ժողովուրդին մօտ, քանի լուր տարածուած է թէ քաղաքացիներ յարձակման ենթարկուած է եւ խուճապ ստեղծուած: Ի վերջոյ, պարզուած է, որ հոս–հոն, այսինքն զինուած վայրեր բախումներ եղած են, բայց անկարելի է ճըշդել թէ ո՞վ որո՞ւ վրայ յարձակած է: Նկատել տրուած է նաեւ որ Գերագոյն Խորհուրդը պէտք չէ զբաղի նման դործերով: Ներքին Նախարարութեան մարդին կը պատկանի: Այս ալ, յստակ կերպով կը փաստէ թէ Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը խանգարելու փորձեր են, այսինքն՝ զրգռութիւն:

Ցիշենք որ Գերագոյն Խորհուրդի բերման կան երկու դրօշակ՝ Եռագոյնը եւ պետական դրօշը: Սկիզբէն իսկ, որոշուած է միայն հայերէն դործածել որպէս լեզու (մէկ հայերէն, մէկ ռուսերէն դըրուած էին, օրինակ՝ թեր, դէմ, ձեռնպահ): Այլեւս երկուքն ալ հայերէն են:

***

Մանր դէպքեր պատահած են Արտաշատ, ուր Շրջկոմի եւ Գործկոմի համատուրումներու մրցակցութիւն մը կայ (անցեալի միջադէպերու անդրադարձած էինք առենին):

Շաբաթ դիշեր, երբ Յաչիկ անունով անձ մը իր կառքը կը մտնէր, կառքը պայթած է, ինք ալ զոհ գացած: Լուրը տարածուած է անշուշտ, լարուածութիւնը աստիճացած: Երբ Աբովեանէն խումբ մը փութացած է երթալ ճշդելու համար պատահածը, վերադարձի ճամբուն վրայ, Զովաշէնի մէջ, յարձակման ենթարկուած է: Մէկ հոգի մեռած է:

Այլ խօսքով, կրկին «ծուղակ» ինկած ենք եւ սկսած դիրար սպաննել, խնդացընելու համար մեր թշնամիները: Ստիպողական է որ Հայաստան ճշմարիտ իշխանութիւն մը ունենայ, վերջ տալու համար ամէն տեսակի խռովութեանց: Պէտք չէ որ Հայաստան Լիբանանի վերածուի, ինչ որ չատ մը չարագուշակներու նախատեսութիւնն էր:

***

Լսենք նաեւ թէ Ղարաբաղ կը գտնուի Ադրբեջանի կուսակցական Բ·քարտուղար՝ Վ· Պոլեանիչկօ եւ յայտարարեր է որ հարկ է տեղահանել Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը: Ըստ իրեն այդ գործողութիւնը պէտք է կատարուի հանրահաւաքերով եւ երկաթուղիով: ԼՂԻՄ–ի ներքին գործերու վարչութեան պետը հաստատած է Պոլեանիչկոյի խօսքերը: Այս առընչութեամբ, Զօրի Բալայեան եւ Ռոպեր Քոչարեան հեռագիր մը ղրկած են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին, որպէսզի ժողովուրդը տեղեակ պահէ:

ՀԱՆՁԱՒ ՄԸ ՈՐ ԱՑԼԵՒՍ ՊԻՏԻ ՁԱՆԳԱՒԱԾ...

Մայիս 24–ին, երբ նախարարապետ Ռոքարի կարգադրութեամբ հիւանդատար յատուկ օդանաւ մը Երեւանէն Փարիզ կը բերէր Պարաճանովը, դաղտնիք չէր որ յապաղած եւ աւելորդ տեղափոխում մըն էր: Խլիրդը այնքան յառաջացած եւ տարածուած էր, որ որեւէ յոյս չկար: Այնուամենայնիւ, Փարիզի Սէն – Լուի հիւանդանոցը ազդու խնամքները չարունակեցան, քիմիաթարմանական եւ այլ բոլոր փորձերը ի դերեւ ելան եւ Յուլիս 11–ին, Փրոֆ· Պերնար Անդրէասեան հեռատիպով կը հաղորդէր վարչապետ Մարգարեանցի թէ դարմանումներն ալ դադրած են. այլեւս եւ թէ Պարաճանովի վիճակը ծանրացած է ու ոչ մէկ յոյս կայ: Ցորեքշաբթի, Յուլիս 17–ին, Պարաճանով երեւան կը փոխադրուէր, ուր իր մահկանացուն պիտի կնքէր հազիւ 48 ժամ ետք՝ Ուրբաթ դիշեր, Յուլիս 20–ին: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ցորեքշաբթի օր, Յուլիս 25–ին: Շաբաթ, Յուլիս 21–ին, Վարդվէս Պետրոսեանի առաջարկով, Գերագոյն Խորհուրդը իր նիստին սկիզբին իսկ մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգած է մեծ արուեստագէտին թարմ յիշատակը:

Պարզ է որ չատ բան կայ ըսելիք մէկու մը մասին, որ անսովոր էր, ոչ միայն իբրեւ հանճարեղ բեմադիր մը չարժանկարի, այլեւ իբր մարդ: Այս հակիրճ մահագրութիւնով չէ, որ կրնանք տալ, նոյնիսկ ամփոփ ձեւով, կեանքն ու գործը Ս· Պարաճանովի: Ցետագային թողլով բազմաթիւ այլ անդրադարձներ, այսօր, գոհանանք քանի մը տողերով, տալու համար իր կենսագրականին գլխաւոր կէտերը:

Սարգիս (Սերգէյ) Պարաճանով ծնած էր Թիֆլիս, 1924 Յունուար 9–ին, թէեւ ինք կ'ըսէր թէ ճիշդ թուականը չէր գիտեր եւ այդ պատճառով, իր բարեկամները տարին երեք անգամ կը տօնէին իր տարեդարձը: Հայրը հնագէտ էր, «ապրիլ» սիրող, այլ խօսքով արագօրէն մըսխած էր ինչ որ ունէր: Կը պատմէր որ մայրը տորվեցուցած էր իրեն գոհարեղէն կլլել, ամէն անգամ որ խորհրդային ոստիկանութիւնը բնակարանը կը խուզարկէր: Հայրը բաւական ժամանակ կ'անցընէ բանտ, մայրը կը ծախէ ինչ որ կրնայ, զաւկին սնունդը ապահովելու համար: 1942–էն 1945, Պարաճանով կը յաճախէ Թիֆլիսի երգ ու պարի վարժարանը եւ արդէն իսկ ուշադրութիւն կը դրաւէ բեմադրութեան իր բացառիկ ձիրքերով: Ապա, Մոսկուա կը հետեւի չարժարուեստի խորհ· վարժարանի դասընթացքներուն: Լաւ նիչեր ունի: Այդ շրջանին կը բարեկամանայ Քաթանեանի (ծանօթ բեմադիր) եւ կը ծանօթանայ Լիլի Պրիկի հետ, Մայակովսկիի կեանքի ընկերուհին (ինք է, որ յետագային պիտի միջամտէ նաեւ Առակոնի մօտ, որպէսզի Պարաճանով բանտէն ազատ արձակուի): 1952–ին երբ վկայուած է, կը սկսի կարճ ֆիլմեր դարձնել, բայց, 1964–ին է, «Հրեղէն Ձիեր»ով որ Արեւմուտքի ուշադրութիւնն ալ պիտի դրաւէ: Նկարիչ–բեմադիրը, գոյներու իր լեզուով կը զրաւէ ամէնէն դժուարահաճ քննադատները: 1969–ին, կ'իրագործէ Նըռան Գոյնը (Սայեաթ – Նովա) զոր դրաքննութիւնը կ'արգիլէ: 1973–ին կը մերժէ վկայել ուկրանական ազդ· չարժումի պարագլուխներէն մէկուն դէմ եւ կը ձերբակալուի միսսեռականութեան համար, նաեւ՝ պոռնկագործութեան, սբրբանկարներու չահատակութեան եւլն· եւլն·: Կարզ մը բարեկամներ (Փելեչեան, Կիրա Մուրատովա) հաւատարիմ կը մնան, ուրիշներ՝ ոչ: 1977–ին ազատ կ'արձակուի միջազգային ճնշումի տակ, բայց, կրկին բանտ է 1982–ին: «Մի քակ խորհրդային բեմադիրն եմ, կ'ըսէ, որ

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԱԶԱՅԻՆԻՆ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆԻՆ ՄԻՋԵՒ

ՄԵԶԻ ՊԱԿՍՈՂԸ ԴՐԱՄԸ ՉԷ՛

Նկարիչի մը տան մէջ զաւեթ մը սուրճի չուրջ խօսակցութիւնը այդ իրիկուն հետաքրքրական ոչինչ ունէր մինչեւ իւրաքանչիւրիկ նկարի մը ընդմիջումը: Ամէն ինչ լռեց, փոխուեցաւ, երբ նկարը սկսաւ խօսիլ:

Վենետի՛կ...

Դժուար պիտի ըլլար ճարել նկարին թեման եթէ չըլլային կոնտոլները կապուած՝ չուրին խրուած փայտէ սիւներուն: Մնացեալը՝ երկինքի եւ ծովու ամուսնութիւն մըն էր բաց կապոյտի ոլորտին մէջ: Ո՛չ մէկ նշան քաղաքի: Ո՛չ մէկ սահմանափակ որպէսզի կարելի ըլլար զատորոշել երկինքը ծովէն, այնքա՜ն երկուքը եղած էին մէկ: Միայն անոէր կոնտոլները կը մատնէին չուրին գոյութիւնը: Ցայտնի չէր ծո՞վն էր փոքրամասնութիւն թէ երկինքը: Պիտակելի, զետեղելի չէին անոնք: Ամէն ինչ ճուլուած էր կապոյտի մշուշին մէջ: Վենետիկը ճարտարապետողներու հոգին էր կարծես որ կը չըլէր չուրերուն վրայ կամ երկնակամարին մէջ:

Երազայի՞ն է Վենետիկը այս պատահին վրայ:

Պարտաւոր են մարդիկ երբեմն ապրելու միայն երազը այդ քաղաքին, այնքա՜ն անդիմադրելի է անոր իրական զեղեցկութիւնը:

Հակառակ կապոյտին ստեղծող խաղաղ մթնոլորտին, ինծի կ'այցելէր սակայն սրտաբեկ խռովութիւն մը:

Նայուածքս դաեր էր անցքը քաղաքէն ներս մանելու: Նկարին եռեւ կը բացուէին նկարներ: Կը յայտնուէին նկարչուհիի վողոյներու, կամուրջներու կամ չէնքերու պատկերները... Յետոյ կ'իյնային չըրանցքներուն խորը: Ամէն զեղագիտական վայելք կը չնչուէր, կը սրբուէր, կը կորսուէր: Դիմացս կը դիմանար միայն մէկ բան՝ Մխիթարեան աչխարհամասին պատկերը:

Կղզի մը: Ո՛չ իսկ կղզի: Կղզեակ մը լծակից կղզիներու տարածքին ուր Մխիթարեան մը, քիչ մը անդին իր լաւիք վարժարանի աշակերտներու խմբակով, որ պիտի չհամարուէր նոյնիսկ փոքրիկ համայնք մը, ճուլուած, խառնուած Վենետիկի ընդհանուր ընկերութեան ծոցին մէջ, սակայն Մխիթարով, Ալիշանով, Վարուժանով իր ինքնութիւնը պիտի կերտէր: Հայաստանէն դուրս, հայրենասիրական ի՞նչ հունտ էր սա, որ ծիլ պիտի տար Վերածնունդին, աճէր, ուռճանար:

Այդ դարերուն վենետիկեան վարժարանները մեզուն փեթակ: Ջմռռնանք, Եւրոպան տակաւին չունէր նոյնիսկ քանի մը հարիւր հոգինոց հայ փոքրամասնութիւն: Բայց դպրոցներու դարպասին՝ արճանագրութեան երկար հերթ: Տնտեսական տագնապ չկար: Երանելի՛ ժամանակներ երազի է վերածուեր:

Բայց ինչպէ՛ս, երբ ներկան Եւրոպայի մէջ կը հաչուէ չուրջ 400·000 հոգինոց դաղութ, այդ վարժարաններուն ապագան կը մռայլի, դրամ չի բաւեր, դասարանները կը պարպուին: Ո՛վ դարմանալի դաղտնիքը ժամանակներուն:

...Գիտէ՞ք ես տակաւին նկարիչի բը-նակարանն եմ, քանի մը քիլոմեթր անդին Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանէն, միչտ Վենետիկի իւղաներկ կտաւին առջեւ, մինչ ներսիդիս կ'անցնին սա խռովութիւնները: Պատահաբար կը լսենք, պարբերաբար կը կարդանք որ Մխիթարեան դարաւոր Վարժարանը փակուեր է:

Դիւրին է անձնուէր վարպետները չուտով քաւութեան նոխազ դարձնել: Ո՞վ ձեռք երկարեց, նկատի առաւ տեսուչ հայրերուն ծանր տագնապը, որոնց դպրոցը փրկելու բոլոր ճիգերն ու զոհողութիւնները սա վերջին քանի տարիներու ընթացքին չուրը լնկան:

Անտանելին, գայթակղեցուցիչը սա 400·000–ին անտարբերութիւնն է, անչարժութիւնը: Զորցե՞ր է արդէն հունը Սփիւռքի եւրոպական հատուածքին, որ դարաւոր Վարժարան մը կը փակուի

ԻՆՔՆԻՇԽԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻԻՆ, ԻՆՔՆԻՇԽԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻԻՆ

Բարձրագոյն ուսումնական հաստատութեանց կատարելագործման, զարգացման կարելիութիւններուն եւ հեռանկարներուն առընչուող յօդուած մը ստորագրած է Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի առաջին ընտրուած վերատեսուչ (1988), Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի թղթակից անդամ՝ Եուրի Սարգսեան: Երեսփոխանական ընտրութեանց թեկնածու ե· Սարգսեանի գլխաւոր նպատակն է որդեգրել տալ կրթութեան մասին օրէնք մը, որ այդ բնագաւառին մէջ կը հաստատէ Հայաստանի լիակատար ինքնավարութիւնը: Այս դիրքորոշումով ալ գրուած ու «Երեկոյեան Երեւան» թերթին մէջ տպագրուած ասոր յօդուածը կու տանք ամփոփ կերպով:

***

Ազգի մը բարեկեցութիւնը կ'որոշուի ոչ այնքան բնական հարստութիւններով կամ նոյնիսկ զրամական միջոցներով, որքան անոր մտաւոր կարողականութեամբ: Պատահական չէ որ տնտեսական ճգնաժամ ապրող չատ երկիրներ լուծումը փնտռած են ոչ միայն տնտեսական վերափոխումի, այլ նաեւ կրթական վերափոխումի մէջ, իսկ որ ամենակարեւորն է՝ կրթութեան ասպարէզի չատկացումները աւելցնելու մէջ:

Այս ուղիով պէտք է երթայ նաեւ մեր Հանրապետութիւնը: Կրթական վերափոխումը մեզի համար անհրաժեչտութիւն դարձած է: Փաստօրէն այսօր Հայաստան չունի կրթութեան այն համակարգը, որ ատակ է ստեղծելու անհրաժեչտ պայմաններ իր քաղաքացիներուն մտաւոր, բարոյական, մասնագիտական զարգացման եւ ազգային մտածելակերպի ձեւաւորման համար:

Ո՞րոնք են բարեփոխման հրատապ խնդիրները:

Նախ եւ առաջ մեր ամբողջ կրթական համակարգը պէտք է դարձնել բովանդակութեամբ իրօք ազգային: Այստեղ առանձնայատուկ տեղ կը գրաւէ հանրակրթական դպրոցը:

Մայրենի լեզուի կատարեալ իմացութիւնը պէտք է նկատել մեր դպրոցին ներկայացուող հիմնական պահանջներէն մէկը: Ուրեմն Հանրապետութիւնը պէտք է ունենայ օրէնսդրօրէն հաստատուած հայերէն ուսուցմամբ միասնական մէկ դպրոց: Պէտք է վերջ տալ այն իրավիճակին, որուն հետեւանքով միեւնոյն Հանրապետութեան մէջ ստեղծուած են «հայախօս» եւ «ռուսախօս» համայնքներ: Ռուսերէնով եւ այլ լեզուներով ուսուցմամբ դպրոցները պէտք է պահպանել այլազգիներուն համար: Միաժամանակ, միասնական հանրակրթական դպրոցի գաղափարը բնաւ չի բացառեր որոչ դպրոցներու կողմնորոչումը դէպի ռուսերէն եւ արտասահմանեան լեզուներու խորացուած ուսուցում:

Ազգապահպան միւս հիմնական գործօնը ազգային մտածելակերպն է՝ սեփական գործելակերպը եւ որոչումները ազգային չահերուն ենթարկելու յատկութիւնը: Զայն կարելի է ձեւաւորել հայեցի կրթութեան միջոցով, որ մեր ազգային դպրոցին գաղափարական առանցքը պիտի ըլլայ:

Կրթութեան բովանդակութեան ազգայնացումը անհրաժեչտութիւն է նաեւ բարձրագոյն դպրոցին համար: Այստեղ առաջին պայմանը միալեզու ուսուցումն է: Անհրաժեչտ է նաեւ ուսումնական ծրագրերը համապատասխանեցնել այն յատկութիւններուն ու սահմանափակումներուն, որոնք բնորոչ են Հայաստանի բնապահական իրավիճակին, վերափոխուող տնտեսական ենթակառուցուածքին: Միաժամանակ չատ կարեւոր է ցոյցը-նել կրթութեան այս կամ այն ճիւղին ազգային ակունքներն ու պատմական աւանդութիւնները:

Վերափոխման միւս խնդիրն է ազգային կրթութեան զարգացումը ուղղել դէպի միջազգային մակարդակներ: Հետեւաբար ազգային դպրոցը պէտք է վերականգնուի միջազգային չափանիչներուն համապատասխան, իսկ դպրոցի չրջանաւարտը ունենայ այդ չափանիչներուն համապատասխանող կրթական այնպիսի մակարդակ, որ անհրաժեչտ է մուտքեննական կամ արտասահմանեան առաջատար համալսարաններու մէջ ուսումը չարունակելու:

Միջազգային մակարդակը ուղենիչ պէտք է դառնայ նաեւ վերափոխուող բարձրադոյն դպրոցին համար: Միայն միջազգային կապերու ընդլայնման միջոցով կարելի է յաղթահարել ճգնաժամային երեւոյթները:

Միւս ուղին համատեղ ուսումնական հաստատութիւններու ստեղծումն է, որոնք կը գործեն արտասահմանեան առաջատար համալսարաններու ծրագրերով, անոնց անմիջական հովանաւորութեամբ: Առաջին օրինակը արդէն կայ: Քալիֆորնիոյ Համալսարանի եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հետ համատեղ, Հայաստանի կառավարութիւնը Լենինականի մէջ պիտի հիմնէ թէքնիք համալսարանը:

Անհրաժեչտ է ստեղծել ուսուցիչներու նոր սերունդ, որ իր կարգին կը պահանջէ վերափոխել մանկավարժական կրթութեան եւ ուսուցիչներու վերապատրաստման գործող համակարգը: Պէտք է նաեւ բարելաւել ուսուցիչին ընկերային օրինակելիճակը, որ հայկական դպրոցի երբեմնի հեղինակութեան վերականգնման հիմնական պայմաններէն է:

Կրթական վերափոխումը անկարելի է առանց անհրաժեչտ դրամական միջոցներու: Վերափոխուող Հանրապետութիւնը ամէն բանէ առաջ նախապատուութիւնը պէտք է տայ կրթութեան: Եւ այդ բանը կարելի է միայն կրթութեան հանրապետական, լիովին ինքնաւար համակարգի մը գոյութեան պարագային: Այդ համակարգը կընայ ստեղծուիլ կրթութեան ինքնուրոյն օրէնսդրութեան հիման վրայ, որ կը վերահաստատէ Հայաստանի լիակատար ինքնավարութիւնը կրթութեան անօրինումի ասպարէզին մէջ: Ինչպէս Խորհ. Միութեան կրթութեան դործող օրէնսդրութիւնը, այնպէս ալ անոր այսօր քննարկուող նոր նախագիծը ոչ միայն չեն կրնար նպաստել, այլեւ արգելակիչ դեր կը խաղան ազգային կրթութեան ինքնուրոյն զարգացման համար, որեւէ Հանրապետութեան մէջ:

Կրթական անկախ համակարգ՝ ահա այն առաջին աստիճաններէն մէկը, որմէ պէտք է անցնի Հանրապետութիւնը, պետական դերիչխանութեան վերահաստատման ճամբուն վրայ:

Ինքնիչխան Հանրապետութիւն. ուրեմն նաեւ ինքնիչխան կրթութիւն:

ԵՈՒՐԻ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՅՈՒԼԻՍ 15 ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՃՐ ԿԱՊՈՑՏ ԹԱՉԻ ՊԵԼՃՈՆԹԷՆԻ ԿԱՑԱՆԸ

Գեղեցիկ էր օդը: Արեւը կը տիրապետէր ամէն տեղ: Հորիզոնին վրայ երկնային սոճիները աւելի կանաչ կը ծիածչին: Բնութիւնը կը խայտար եւ կը չողչողէր իր բոլոր գեղեցկութիւնները:

Դաչտը, որ մեր առջեւ կը տարածուէր, լուռ էր, բայց կեանքով լեցուն: Պատանիները, չարքի, հպարտ կեցուածքով կը կատարէին դրօչակներու, Փրանսական եւ հայկական եռադոյն եւ Կապոյտ Խաչի դինանչան, պարզումի արարողութիւնը եւ կը լսուէր «Ցառաջ Նահատակ»ը:

Ժամը 10–ն էր: Ճիչդ այդ պահուն է որ հասանք կայան: Արդէն տասնեակ ու տասնեակ կառքեր, եկած յատկապէս փարիզեան եւ կեդրոնական Ֆրանսայի չրջաններէն, բայց նաեւ Մարսէյլէն, Նիսէն դրաւած եւ լեցուցած էին իրենց վերապահուած մերձակայ դաչտը: Եւ դեռ մինչեւ կէսօրուան ժամերուն ծնողքներ, բարեկամներ, երիտասարդներ կը հասնէին: Ցատուկ հանրակառք մը եկած Լիոնէն, քիչ մը աւելի կը խճողէր կայանէն չորս կողմը:

Կէսօրուան ճաչը կ'ըլլար դաչտին մէջ կայանի տնօրէնութեան կողմէ տրամադրուած սեղաններու չուրջ, կամ ուղղակի խոտին վրայ, կամ ալ «պիքֆէյ»ին չուրջ: Թէպէտ, պատանիները ուրախ էին իրենց ծնողքները վերադտնելով եւ փոխադարձաբար, նոյնիսկ անոնք որոնց ծնողքները չէին եկած, կ'ապրէին յատուկ օր մը, բայց չատ չատերուն առիթ էր իրարու հանդիպելու եւ չաճախ այս կամ այն կայանէն, բանակումէն անցեալի յիչատակներ փոխանակելու:

***

Ժամը 15–ին տեղի ունեցաւ օրուան պաչտօնական մասը: Երեք խմբերով «Մեր Հայրենիք», «Երեւան, իրերու նիւ» եւ «Արիւնոտ դրօչ», երկու հայկական պարերով եւ «Քունկ Ֆու»ի ցոյցով մը հանդէս եկան կայանի երախաները: Ծբռանահայ Կապոյտ Խաչի չրջանային վարչութեան նախագահուհին՝ Էլէն Մերճանեան բարի գալուստի խօսք արտասանեց, ակնարկեց Կապոյտ Խաչի ունեցած գործունէութիւններուն, հասատատած յարաբերութիւններուն Հայաստանի հետ եւ այլ աչխատանքներու: Վիճակուեցաւ Ժիւլ Մարտիրոսեանին ներկայացնել Կապոյտ Խաչի Կայանի վերանորոգման ըսկզբուած ծրագրին չարունակութիւնը: Առաջին մասով մը կատարուած է հին չէնքին վերանորոգումը եւ անոր միացումը նոր չէնքին հետ: Այսպէսով նոր եւ ընդարձակ ճաչարան մը ապահովուած է, ինչպէս նաեւ կարելիութիւնը մէկ չէնքին միւսը երթալու առանց դուրսէն անցնելու, ինչ որ անճրեւին եւ ձմրան պիտի առաւելութիւն մըն է: Այժմ կը մնայ նոր չէնքին վերանորոգումը: Նոր եւ վերանորոգում իրարու կը հակասեն: Աւելի պէտք է հակնալ ներքին բաժիններու բարեկարգութիւնը եւ մանաւանդ արտաքին տեսքին պատչաճեցումը բնավայրին հետ: Տեղ է «պէֆոն»է չէնք մը ժիւռայի մէջ ուր վիւլատուները, ամարանոցները փայտով զգեստաւորուած են եւ ունին յատուկ եւ զեղեցիկ ոճ մը: Ժիւլ Մարտիրոսեան առաւ թիւեր: Շուրջ 3 միլիոն Ֆրանք հարկ է ծրագիրը աւարտելու համար: Կապոյտ Խաչը ապահոված է 1,8 միլիոնը պետական նպաստներով, բարեարարուհի մը՝ Տիկին Տէմիրեան նուիրած է 700·000 Ֆրանք: Կը մնայ կէս միլիոն Ֆրանք եւ քիչ մը աւելի որպէսզի սկսին եւ իրենց լրումին հասնին աչխատանքները: Այս բացատրութիւններէն յետոյ, անչուչտ բացուեցաւ հանդանակութիւնը եւ դոյացաւ 80·000 Ֆրանք:

***

Այս տարի, Յուլիս 3–էն 30, Կապոյտ Խաչի կայանը կը պատսպարէ 160 երե-

ՀԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿՐԸՆՈՂԸ, «Յառաջ»· –

Յունիս 17, Կիրակի առտու ունեցաւ Կապոյտ Աչի տարեկան դաշտահանդէսը, ժխէրի զալարաձեղ դարաստանին մէջ: Ծառերու հովանիին տակ տեղ գրաւած էին բազմաթիւ ընտանիքներ ու խորտիկները բոլորը լեցուցած էր միջոցը: Երգիչ Արթիւրի երգերը բարձր տրամադրութիւն մը առեղծած էին, երբ Կապոյտ Աչի Կրճնոպլի առենապետուհին Արաեմիս Սապունճեան նուագը ընդմիջելով հանդիսութիւնը բացուած յայտարարեց· ան նախ քանի մը խօսք ուղղեց Ծնողքներու որպէսզի աւելի լայն հետաքրքրութիւն ցոյց տան իրենց զաւակներուն հայեցի դաստիարակութեան հանդէպ· անդրադարձաւ կատարուած աշխատանքին, ոչ միայն խաչուհիներու, այլեւ բոլոր անոնց որոնք թիկունք կը հանդիսանան ազգային ձեռնարկներու: Ապա առաւ նաեւ դպրոցին ուսուցչուհին Տիկին Շաքէ որ չեշտեց հայկական վարժարանին փերկարար դերը: Ապա բեմը տրամադրուեցաւ այս տարուան հունձքին· աշակերտաշակերտուհիները յատակ առողանութեամբ արտասանեցին, երգեցին խմբերգներ, հպարտութիւն պատճառելով թէ՛ իրենց ծնողքներուն, եւ թէ ուսուցչուհիներուն, խաչուհիներուն:

Ապա խօսք տրուեցաւ ընկ· Ա· Նորադաին որ համակիր մըն է կազմակերպութեան ու հիւրաբար ներկայ կը գտնուէր դաշտահանդէսին· ան ըսաւ թէ հայրենակից բառը իր տարողութիւնը կորսընցուցած է այլեւս, փոխարինուած ըլլալով քոյր – եղբայր աւելի հարազատ հասկացողութեամբ: Իր խօսքերուն աւարտին ան հայ մայրերուն ձօնելով երգեց «Ծաղիկներ, ծաղիկներ»ը:

Խրախճանքը չարունակուեցաւ զալրիքին վրայ հայկական դեղջկական պարերով ու երգերով, մինչեւ որ երկինքը սկսաւ ամպոտիլ, կարծես յիշեցնելով որ մեկնումի ժամը հասած է:

ՍՕՍ ՊԱՐԻՏ

խայ: Տնօրէնուհին է Մատլէն Մելքոնեան, իր չուրջ ունենալով 28 «մոնիթէօր-մոնիթրիս»: Կայանէն ներս կը տիրէ կազմակերպութիւն եւ կարգապահութիւն: Օրուան յայտագիրները նախապէս պատրաստուած են: Ամէն իրիկուն իւրաքանչիւր «մոնիթէօր – մոնիթրիս» կ'ընէ իր զեկուցումը, կու տայ իր խմբակին օրուան ղբաղումները: Պարապտ, խաղ, մարզանք, բայց նաեւ դաստիարակչական ղբաղումներ՝ հայկ· երգ, հայկ· պար, պատմութիւն, ձեռային աշխատանքներ կը կազմեն օրուան յայտագիրը: Ճաշը միշտ կը սկսի տէրունական աղօթքի արտասանութեամբ: Դրօչակներու պարզումը առտուն եւ էջքը՝ իրիկուան առօրեայ պարտականութիւն մըն է: Վայրերը, այսինքն ննջասենեակ, ճաշարան, դրասենեակ, խաղասրահ ,անցքերը, խոհանոցը, արտաքնոցները, զարդասենեակները դասնք մաքուր, ինչպէս նաեւ կայանին չրջապատը: Այս տեսակէտէն գնահատելի են ջանքերը բոլոր անոնց՝ սպասարկող, օգնական, «մոնիթէօր – մոնիթրիս» եւ մանաւանդ տնօրէնուհի, որ առտուընէ ուշ դիշեր կ'աշխատին, կը հսկեն, կը կազմակերպեն որպէսզի ամէն ինչ ընթանայ լաւագոյն կերպով: Կ'արժէ վեր առնել ձեռնհասութիւնը, նուիրումը, անխոնջ աշխատանքը տնօրէնուհիին, Մատլէն Մելքոնեանի, որ կը վայելէ երախաներուն սէրը, իր օգնականներուն համարումն ու յարգանքը եւ ծնողքներուն երախտագիտութիւնը:

**

Առաջին այցելութիւնը չէ որ կ'ընենք Ֆրանսահայ Կապոյտ Աչի Պէլֆոնթէնի օգափոխութեան կայանը:

Տարիներու ընթացքին, չատ չատերու աշխատանքին, նուիրումին, քրտինքին արդիւնքն է այս ձեռնարկը: Եղած ենք ականատես վկաներէն այն տարիներուն երբ կայանի վիճակը բարելաւելու հսկայ ճիգեր կատարուեցան, երբ կայանի դոյթիւնն իսկ վտանգուած էր ու համոզուած նուիրեալները թիավարեցին հոսանքին ի վեր եւ յաղթեցան: Պէտք չէ մոռնալ պանդք, ու յիշել երախտագիտութեամբ, որովհետեւ կը կազմեն բարոյական հիմքը այս ձեռնարկին, որ աւելի է թանկ քան որեւէ դրամագլուխ:

Դեռ ընելիք չատ կայ կայանէն ներս, անշուշտ: Սակայն նշմարելի են բերուած որոշ փոփոխութիւնները, վերջին երկու – երեք տարիներուն, կայանի արտաքին եւ ներքին կեանքին մէջ: Այսօրուան պատասխանատուները դիտակից են որ պէտք է չարունակել այս գործը լաւագոյն կերպով, որովհետեւ ան կը ծառայէ նորահաս սերունդի ազգային առողջ դաստիարակութեան, ինչ որ հիմնական ազդակներէն մին է մեր գոյապայքարին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄՕՏԱԼՈՒՏ

ՄԱՀԱԶԴ

Գրեց՝ Ն· Աճէրեան

Աֆօթ չըլլայ բայց ծանօթ է անշուշտ թէ ընթերցող չունեցող գրողը կը նմանի համեղ կերակուրներ պատրաստած տանտիկինին, որու հիւրերը սակայն կու գան, ու սեղանին երեսը չնայած կը ձգեն կը մեկնին:

Վերջերս յունահայ գաղութի հայատառ թերթերու բաժանորդներու չրջանակներուն մէջ կատարուած կաղապ մը կը յայտնաբերէ, թէ հայկական թերթի բովանդակութենէն, Յունահայերը առաւելապէս հետաքրքրողը մահազդներու եւ հոդեհանդիստներու ծանուցումներն են:

Նկատի ունենալով ուրեմն սոյն եղելութիւնը եւ ելլելով այն սկզբունքէն թէ «յաճախորդը միշտ իրաւունք ունի» որոչեցի այսուհետեւ գրութիւններուս ըստ կարելւոյն մահազդի եւ հոդեհանդիստի տարազ հագցնել:

Ահա նմոյշ մը:

Ինչպէս բովանդակ Սփիւռքի այնպէս ալ մեր գաղութին մէջ հայրենի հողի յենարանէն զրկուած մեր մայրենի լեզուն եւ զաւակները՝ արձակ չափածոյ եւ հրատարակգրութիւն, հայրենիքի լուսաւորութեան Նախարարութիւնը (Հայաստան), հայկական դպրոցները՝ նախնական միջնակարգ եւ բարձրագոյն, հայ դիրքը եւ հայկական գրականութիւնը ընդհանրապէս, ներկայիս կուգան իրենց բոլոր ծանօթներուն եւ բարեկամներուն սրտի խոր կսկիծով ծանուցանել իրենց սիրեցեալ հարազատի, յունահայ գաղութի հայերէն

ԳՐԱԻՈՐ ՅՕՍՓԻ

մօտալուտ մահը, որ անխուսափելի կերպով պիտի պատահի մեր բոլորին անվութեան եւ հայերէնով միայն մահազդ եւ հոգեհանդիստ կարդալու սովորութեան պատճառով:

Երբ մահը պատահի, յուղարկաւորութեան տխուր արարողութիւնը պիտի կատարուի թրքական ամանեներու եւ յաղթական երգերու ընկերակցութեամբ ու հանդուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի մեր անհեռատեսութեան գերեզմանատան մէջ:

Ծանօթ· ցաւակցութիւնները հայելիին առջեւ:

«Ազատ Օր», Աքէնի

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

ԿԵՍԱՐԻՈՅ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, Յունիս 30–ին, Գիւտ Նըշխարաց տօնին առթիւ պատարագ մատուցանած է Սարգիս Քհնյ·Գուլումճեան, կատարուած է երեկոյեան ժամերգութիւն եւ աղօթհնէք: Յուլիս 1–ին, նոյն եկեղեցիին մէջ պատարագած է Միւռոն Քհնյ· Այվազեան: Կատարուած է նաեւ մատաղօրհնութիւն եւ սիրոյ սեղան մը: Հանդիսութեանց ներկայ գտնուած են Պոլիս գացած ուխտաւորներ, ինչպէս նաեւ կեսարիոյ եւ շրջակայքէն ժամանած Հայեր: Նոյն օրը, Կիրակի, կատարուած է նաեւ կեսարիոյ Թաղային խորհուրդի ընտրութիւն: Ընտրուած են կեսարիոյ եւ Թալասի շրջանէն հինգ Հայեր:

**

ԹՐՔԱՀԱՅ Ուսուցչաց Միութեան եւ Թրքահայ Ուսուցչաց Հիմնարկի վարչութիւնները, Յուլիս 9–ին, Միութեան հաւաքատեղիին մէջ խառն նիստ մը գումարած են՝ առենապետութեամբ տոքթ· Շահնուր Շահէնի: Օրակարգի դլխաւոր նիւթերը եղած են նոր դասագիրքեր պատրաստելու եւ տպաքանակը նուազած դասագիրքերը վերստին տպագրութեան յանձնելու հարցերը: Ցետ խորհրդակցութեան, որոչուած է վերատպել նախակըրթարաններու համար Զարմայր Ծ· Վրդ· Կէօղիւրեանի կրօնքի դասագիրքը, տոքթ· Վերժին Տէօչէմճեանի, ինչպէս նաեւ Հրանդ – Զապէլ Ասատուրի «Թանդարան» դասագիրքերը: Յայտարարուած է նաեւ թէ բոլոր այն ուսուցիչները, որոնք բժշկական դարմանումի ու խնամքի կը կարօտին, առանց վճարումի պիտի կարենան դարմանուիլ Ս· Փրկիչ ազգային հիւանդանոցին մէջ:

**

ՊՈԼՍՈՑ Ս· Փրկիչ ազգային հիւանդանոցին մէջ, Յուլիս 12–ին, պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ Շահան Եպիսկ· Սմաճեանի ու երկու բարերարներու ձեռամբ պաշտօնապէս բացուած է համակարդիչաւոր թոմոկրաֆիի նոր չէնքը: Բացման հանդիսութենէն եւք սարքուած ճաշասեղանին ընթացքին ելոյթ ունեցած են բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Նոր չէնքին ու թոմոկրաֆիի դործիքին երկու նուիրատուներուն յանձնուած են յուչանուէրներ:

**

ՊՈԼՍՈՑ Ս· Խաչ Դպրեվանքի 1989 – 90 տարեշրջանի հունձքը եղած է 18 հոգի: Այսպէս, լիսէի աւարտական դասարանէն վկայուած են 10 աղջիկ ու 8 մանչ աշակերտներ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՑ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

ՁՈՒԻՐԻ ՇՐՋԱՆ

69 – 70· – (*) Մառնիկ (բերդ ունի՝ իբր մառան, չեմարան· կրկին է, Քիւրմլ եւ Հայու· վերջնոյս բնակչութիւնն էր 600 անձ), (*) Տալասեւ՝ 100:

71· – Ալիգուլում կամ Ալիգոնաւ՝ 500: Մուշ քաղաքի յայտնի Հայեր, ժողովուրդին մաս մը կիներ հոս բերուելով՝ նահատակուեցան խուժդուժ կերպով: Սաբերու կատար կռուոդ տղերք անցած – դարձածին դիտակ՝ առաւել երբեք վրէժխնդիր կը դառնային իրենց պայքարին առեն:

72 – 73· – (*) Խըսըրնոց՝ 100, Քրտագոմ՝ 1500: Վերջնոյս ծխատէրն էր Կարապետ Քահանայ Բարսեղեան, 55 տարու:

74· – Երիզակ կամ Ցերիզակ՝ 600: Եկեղեցին էր Սերովբէ Քահանայ, 65 տարու:

75· – Թիլ՝ 500: Այս գիւղէն էր 887–ին թագաւորող Մակեդոնացի Վասիլ: Թիլ ատենին մէջ ամփոփուած է Սուրբ Աբիստակէսի նշխարաց մէկ մասը:

76· – Ա(ւ)զաղբիւր (Բ)՝ 1000 Երէցն էր Խաչատուր Քահանայ, 65 տարու:

77· – Տրմերտ՝ 900: Իր բլուրին վրայ է Դեմեսրի գերեզմանը՝ որմէ առած է իր ազատաղ կոչումը: Երէցներն էին Միխայէլ Քահանայ, 65 տարու: Դաւիթ Քահանայ, 50 տարու, 1910–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

78· – Ուշտամ կամ Յուշտամ՝ 400: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածինն, որուն երբեմնի երէցն էր Սիմոն Քահանայ Տէր – Յովհաննէսեան, ծնած 1860, Յունուար 21–ին Աբտոնք գիւղը, աշխարհական անուամբ Կիրակոս, Տէր – Յովհաննէսի որդի, ուսած Մատթիա Քահանայէ, 1902 Յունիսին ձեռնադրուած Սահակ Եպիսկոպոս Բագրեւանդեանէ, քահանայագործած անդ, Ունան գիւղ, Խնուս, Կարին, Պալիա Մատէն, Քիւրմասթի, Պոլիս, Իզմիր՝ Գասապա եւ Ազ հիսար: Թափառաշրջիկ այս քահանան Աղէտի տարին Ազ Հիսար գտնուելով՝ գերծ կը մնար տարագրութենէ եւ մահէ:

79· – Առնիստ՝ 500 (Մշոյ արեւելեան – կողմը, Գայլ Վահանի օրով հաստատուած գիւղ):

80· – Խարձ՝ 1500: Այս գիւղին մէջ էր որ տարիներ առաջ, գարուն եղանակին, Գէորգ Զաւուշ կռուեցաւ Մուսա Բէկի եղբայր Խասըմի, Սերոբ Փաշայի գլուխն ուտող Գոմիկը Հիւանիի եւ Հարիւրապետ Սիւլէյմանի դէմ, որոնցմէ վերջին երկուքը սատակեցան իրենց զինուորներով: Երէցներն էին Յարութիւն Քահանայ Միրոյեան, 70 տարու:

Յովհաննէս Քահանայ Բռնաշէնցի, 80 տարու:

Յովասափ Քահանայ Տէր – Յովհաննէսեան, 45 տարու, 1911–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

81· – Արտօնիֆ կամ Ցարտօնիֆ՝ 2·000: Մշոյ արեւելեան հարաւակողմը գտնուող այս եւ յաջորդ գիւղի ժողովուրդը 1874–ին, նաեւ 1886–ին ըմբոստացան Քիւրտերու բռնապետութեան դէմ եւ յաղթանակ տարին, մինչ զեկավարնին՝ Մարգար վարժապետ, 1891–ին կախուեցաւ Բազէշ, Տաճկին սիրական Քիւրտին՝ արժանաւոր դասը տուած ըլլալուն ի պատիժ···: Հարստահարութեանց դէմ ի վաղուց հետէ ծառացող այս երկտորեակ գիւղերուն մշտարթուն բնակչութիւնը – չնորհիւ Վարդենիսցի Հաւրաթ անուն Հայ յեղափոխականին, Արտօնքցի Յովհաննի եւ այլոց – վտանգը դիմագրաւելով՝ կ'ապատանի կէս ժամ հեռու Շամր կոչուած եղեղնուտը, իրենց ութ քահանաներէն երկուքին հետ միասին, բացի խումբ մը Թուլամորթ Հայերէ՝ որոնք կը կտորուին իրենց վեց քահանաներուն հետ: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին, ուր պաշտօնավարող երէցներէն հետեւեալ չորսը մարտիրոսացած են·–

Գասպար Քահանայ, 75 տարու:

Յովհաննէս Քահանայ Տէր – Յովհաննէսեան, 50 տարու:

Գաբրիէլ Քահանայ, 70 տարու:

Սերովբէ Քահանայ Տէր – Գասպարեան, 50 տարու:

Մնացեալ երկուքը՝ Մշոյ Դաշտի բոլոր նահատակ եկեղեցականներու չարքին՝ միակ վերապրողներն են, Մշեցի եղիչէ Քահանայ Տէր – Պարսամեանի նման, եւ ներկայիս կը գտնուին ի Կովկաս: Ահա անուններն այդ թախտաւոր հոգեւորականներուն·–

Մուշեղ Քահանայ Տօնապետեան, 60 տարու:

Խաչատուր Քահանայ, 55 տարու:

(Շար· 60)

(Շար· Ա· էջէն)

բանտ զացած չ՝ երեք տարբեր ղեկավարներու օրով՝ Սասլին, Բրեժնեւ, Անդրոպով»:

1984–ին, կրկին ազատ կ՝արձակուի եւ 1988–ին է, որ առաջին անգամ արտասահման կրնայ երթալ: Ռոթեբտամ է եւ աչքերը կը լեցուին: Նոյն տարին, Օգոստոսին, կ՝երթայ Վենեաիկ, ուր կը ներկայացուի «Աչուղ Ղարիպ»ը, կ՝այցելէ Ս· Ղազար (տես «Յառաջ», 1988 Սեպ· 16, կարապետ Տաքէսեանի յօդուածը): Վենետիկ, ա լա Պարաճանով զայթակղութիւններ ալ կը ստեղծէ, մանաւանդ լրագրողներուն հետ: Նուէրները կը չինէ (Պերթոլուչիի, Ֆելլինիի կամ Ֆրանսուազ Սականի համար): Աւելի ուշ, Նոյեմբերին Փարիզ է, Տարկովսկիի գերեզմանը կ՝երթայ, նաեւ էլգա Թրիոլէի եւ Առագոնի: Ըսեցաւ, մէյտ կրկնելով թէ «պերեստրոյկայի մէկ փորձառական խորհրդանիշն է» («Յառաջ», Նոյ· 15):

1989–ի գարնան կը սկսի գարձնել «Խոստովանութիւնը»: Ցունիսին, սրտի տագնապ մը ունի, վիրաբուժական գործողութեան կ՝ենթարկուի Թոքէն (խլիրդը բոյն դրած է արդէն): Ֆիլմը կէս պիտի մնայ: Ինք կ՝ըսէր· – «Բեմանիւթ մըն է, գոր երկար տաեն է դրած եմ եւ երեւան գնեց զայն: Պատմութիւնը կ՝անդրադարձ հայկ· հին գերեզմանատուն մը: Խորհ· կառավարութիւնը կ՝որոշէ գնել գերեզմանատունը զբօսավայր մը չինելու համար: Պիւլտոզերները կը քանդեն դամբարանները, բայց մարդիկ կը վախնան եւ չեն երթար այդ զբօսավայրը»: Եւլն· եւլն·:

× 1979–ին, Արքէն Փափազեան հանդիպում մը ունեցած էր իրեն հետ, գոր նկարագրեց «Յառաջ»ի մէջ (1979, Նոյ· 1–3):

× Փարիզեան մամուլը լայնօրէն կ՝անդրադառնայ այս հանճարին, որ այլեւս պիտի «չխանգարէ»: Ամէնէն աւելի Լիպերասիոնն է որ իր չորս ամբողջական էջերով կը յաջողի իսկապէս լաւագոյնս ներկայացնել մարդն ու իր գործը: Մոնտ, Ֆիկառօ, Քոթիտիէն նաեւ կ՝ոգեկոչեն մեծ արուեստագէտը: Իւմանիթէ կը խորագրէ «Թափառաշրջիկ աչուղի մը վախճանը», կ՝աւելցնէ՝ «Պարաճանովի հետ բանաստեղծութեան սինեման է որ կ՝անհետի», «ոմանք, կ՝ըսէ համայնավար պաշտօնաթերթը, հասկցած էին արուեստագէտին մեծութիւնը: Ոչ՝ բոլորը»: Քիչ վար Ժ· Փ· Լէոնարտի Պարաճանովի նուիրած իր գրբութիւնը կը խորագրէ «Վերջին նահատակը»:

× Ժաք Լանկ, Շարաթ օր, ողեկոչեց Պարաճանովը· – «Իր յարաւեւ պայքարը արտայայտութեան ազատութեան համար եւ իր հսկայ տաղանդը Ս· Պարաճանովը զարձուցին Եւրոպայի մեծ դէմքերէն մէկը: Ցոյց տուաւ խորհ· բեմադիրներուն հետեւելիք ճամբան, իր գործը, բոլորին համար պիտի մնայ քաջութեան եւ պայծառատեսութեան վայրկեան խորհրդանիշ մը»:

× Ցիշենք նաեւ թէ Պարաճանով խափթոցներու բաւական առիթ տուաւ, երբ Պոլիս էր, 1989 Յուլիսին եւ Ձումհուրիյէթի մէկ հարցազրոյցին ընթացքին, կարգ մը «պայթակղեցուցիչ» արտայայտութիւններ ունեցած էր Ղարաբաղի առթիւ: Հարկ է բնաւ հասկցած չըլլալ թէ ո՞վ է Պարաճանով, դայթակղելու համար, ինչպէս «Յառաջ» ալ գրած էր օրին («Պարաճանով՝ ծաղրածուն», Արիւն Թոթոյեան, 1989, Յուլիս 25):

ՍԵՒԱՆԻ
ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ
ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Յուլիս 20 Թուականով, Երեւանի Հ· Բ· Ը· Մ· լրատուութեան գրասենեակը կը հաղորդէր հեռապատճէնով (ֆաքս) որ էջմիածնայ Մայր Աթոռը, Հինգշաբթի օր, յայտարարած է թէ ապահովութեան համար, ի տես Հայաստան տիրող անկայուն կացութեան, ցնոր անօրինութիւն յետաձգուած է Սեւանայ լիճի հաւաքական մկրտութիւնը, որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 22–ին, Վարդավառի կիրակին: Երեւանի թերթերուն մէջ լոյս տեսած հաղորդագրութիւնը, Ուրբաթ օր, կը յայտնէր թէ արարողութիւնը կըրնայ տեղի ունենալ երբ նպաստաւոր պայմաններ ըլլան: Երկրին անկայուն վիճակը կը սոսկէ, կ՝ըսէ զեկոյցը, մկրտութեան յետաձգումը, կանխելու համար միջադէպեր:

Բարեգործականի լրատուութիւնը կ՝աւելցնէ որ, այլ աղբիւրի մը համաձայն, յետաձգման պատճառը հետեւանք է այն ձգտեալ յարաբերութեանց որ կան Երեւանի իշխանութեանց եւ քաղաքական գործոնատան խմբակներու եւ անոնց դիմեալ տարբերուն կամ ֆեռայիներուն միջեւ: Գլխաւոր հարցերէն մէկն այն էր որ կարելի չէ համաձայնիլ թէ որու պիտի յանձնուին ապահովութեան միջոցները: Յետաձգումը խելօք որոշում մը կը նկատուի:

Հաւաքական այս մկրտութիւնը (9000 հոգի) առաջինը պիտի ըլլար խորհրդային պատմութեան մէջ եւ առաջինը Հայաստանի մէջ, երկրին քրիստոնէացումէն (301) ի վեր: Այն տեղ հազարաւորներ մկրտուեցան Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչի կողմէ:

Երեւանի առաջնորդը, Գարեգին եպիսկ· յետաձգումէն առաջ, նկարագրած էր այս զանգուածային մկրտութիւնը, որ պիտի զուգադիպէր Սեւանայ վանքին բացման հետ, որպէս խորհրդանիշ ազգային եւ կրօնական զարթօնքի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՐԻԿ ԼԵՄՈՆ, երրորդ անգամ ըլլալով չահեցաւ Ֆրանսայի չըլհանը հեծանիւով, հակառակ անոր, որ այս տարի ոչ մէկ հանդրուան կրցաւ յաղթանակով վերջացընել: Այնուամենայնիւ, Ամերիկացին մէկ միլիոն տոլար կը դրպանէ: Առաջին Ֆրանսացին... 14–րդ է:

ՅՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախարարապետը հեռատեսիլէն յայտնած է թէ երկրին արեւմտեան սահմաններուն հակակշիռը «ժամանակաւոր կերպով պիտի խաղանայ»: Այս որոշումը արուած է նկատի առնելով մաքսանենգութեան եւ չահարկումներու յարաճուն թիւը 1988 Սեպտեմբերէն ի վեր, երբ սկսան աւելի թեթեւակի կատարուիլ սահմանային քննութիւնները:

ՏՕԹԸ աւեր գործեց Ֆրանսայի մէջ, բոլոր մրցանիշներն ալ կոտրելով (Պորտոյի մէջ, չաբաթավերջին 40 աստիճանի հասած է): Անննախընթաց էր նաեւ Սէն–Լազար կայարանի երկաթուղիի դիծերու խանգարումը, որ Շաբաթ օր, 6 ժամ արգելք եղած է երթեւեկին: Երկաթգիծերու ջերմութիւնը 82 աստիճանի հասած էր եւ ուղեվարումը չէր բաներ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան եւ զաւակները 2000 Ֆր· կը նուիրեն Համազգայինի դպրոցին եւ 500 Ֆր· «Յառաջ»ին Թարժ – Գէորգ Փափազեանի (Տրակինեան) մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը կոնէսի հանդստեան տան պաշտօնհանդէսին առթիւ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները· – Տէր եւ Տիկին Ժան–Փիէր եւ Մարթին Խարբութեան 1·000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժան–Ժաք Տամլամեան 500 Ֆր·:

***

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի «Լէօ–լա Սաուճի» մանաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է գերմանաբնակ Նարսիս Գարագեան ընտանիքէ 300 Ֆր· Մարսէյլ իրենց այցելութեան առիթով:

Հ Ա Յ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ

Կոնէսի, Մոնմորանսիի
եւ Սէն–Ռաֆայէլի մէջ
երրորդ տարիքի անձերու համար
հանգստաւէտ պայմաններու մէջ,
ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ,
բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ
խնամք: Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հանելի եւ մաքուր միջավայր:

◆

ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE

Maisons de Retraite

à Gonesse, Montmorency et St. Raphaël
pour les personnes du troisième-âge
Confort moderne, ambiance familiale,
Surveillance et soins médicaux
permanents.
Cadre paisible, dans la nature,
loin de la pollution et des bruits
de la ville.

S'adresser à l'A.A.A.S.
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48. 78. 02. 99 et 42. 81. 17. 80

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

RECHERCHE
personnel féminin
30-35 ans, parlant couramment
français et arménien occidental
pour travaux ménagers
chez personne handicapée physique
du Lundi au Vendredi
de 11 heures à 19 heures
Téléphoner après 14 heures
48 34 77 78

LE TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« T E B R O T Z A S S E R E »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կրնայ է անշուշտ, դիմել գրասեր թերթիս վարչութեան, մեկնումի քանի մը օր առաջ, տալով հին եւ նոր հասցէները (ընթացիկ եւ ետք) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամբան շրջանի թղթատարական յատկեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չընկատուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 25
MERCREDI
25 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 410 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը՝ 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.325 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.325

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐՆԱՐ ՔՈՒՇՆԷՐ, մարզասիրական գործունէութեան ենթանախարարը, ըսուած էր ընդհատել քոքսիքական իր արձակուրդը եւ փարիզ ժամանել մամուլի ասուլիս մը տալու համար, Լիբանան – Ֆրանսա զէնքի չահատակութեան առթիւ: Ծանօթ է, որ հարցը կը ծաւալի եւ մարսէյլ ձերբակալուած Սէ – Էն – Էմ– ներէն մէկը խնդրոյ առարկայ ըրած էր ենթանախարարն ալ, թէեւ քիչ առ քիչ հերքած էր, յայտնելով միայն թէ Քուշնէրի օգտագործած մարզասիրական օգնութեան օդանաւերը զէնք փոխադրած են: ենթանախարարը, որ հիմնադիրն է «Ա– ռանց սահմանի բժիշկներ»ուն, ընդվզած է եւ կը չեշտէ դէմառարար որ ինք՝ նախարար է եւ ոչ թէ պայուսակ փոխադրող, իր գործն ալ չէ օդանաւերու պայուսակներու պահեստանոցը քննել: Ըստ իրեն, մամուլը անհիմն արշաւ մը կը տանի, որու նպատակն է վարկաբեկել Ֆրանսայի մարզասիրական գործունէութիւնը: Բաւական խորհրդաւոր կը մնայ Պէյրութի Ֆրանսական դեսպանատան մէջ իսկ կազմակերպուած զէնքի այս փոխադրութիւնը: Ընդհանրապէս, ան որ «ուղեղը» կը նկատուի (Ժան–Քլօտ Լապուրտէթ) չատ գնահատուած անձ մըն է, որու դիմադրութիւնը ծանօթ է, բայց ոչ առուծախի գործունէութիւնը: Մեղադրողը, սակայն (Փաթրիք Շալէր) չատ մանրամասնութիւններ կու տայ, պնդելով որ Լապուրտէթ անառուկները կը յանձնէր Քուշնէրի ապահովութեան պատասխանատուներուն, որոնք կը ճամբորդէին նախարարական օդանաւերով:

ՍԱՇԱ ՓԻԹՈՑԷՖ, երբորդ զաւակը թատրոնի մեծ գործին՝ Ժորժ եւ Լուտմիլա փիթոյէֆի (հայրը՝ կովկասահայ, մայրը՝ Ռուս) մեռաւ սրտի տագնապէ 70 տարեկանին: Դժուար է, յաճախ, զանկերու համար «անուն չինել» ծնողքին տապալբէզին մէջ, երբ արդէն այդ անունը հանրածանօթ է: Արդարեւ Ժորժ փիթոյէֆ, կովկասէն եկած, հիմնական դեր ունեցած է Ֆրանսական բեմին մէջ, մանաւանդ կարգ մը հեղինակներու բեմադրութեամբ (Չեխով, Փիրանտէլլօ, Իպսէն, եւլն.): Ռոպէր Պրազիյաք լատդինա խօսած է անոր մասին Տիւէնի, Ժուվէի, Քոփոյի կարգին, Թատրոնի նուիրուած իր հատորին մէջ («Animateurs de théâtre»): Սաշա, ծնած Ժընեւ, բեմադրութենէ աւելի խաղարկութեամբ զբաղած է եւ 1945–էն համբաւ չինած «Մէզոն սը Փուվէ»ի մէջ: Աւելի ուշ, ինք ալ բեմադրութեան նուիրուած է, գլխաւորաբար Չեխովի գործերով: 1953–ին, առաջին քայլերը ըրած է չարժանկարի մէջ, ինք որ Ժուվէի աչակերտած էր, իր կարգին թատերական դասընթացք հաստատած էր 70–ական թուականներուն: Փարիզեան օրաթերթերը կ'ոգեկոչեն հօրը ռուսական կամ բաքուցի ծագումը, առանց որեւէ ակնարկութեան հայութեան: Լիպերասիոն ծնողքին ալ մէկ նկարը հրատարակած է:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ի նպաստ աւարտած միջազգային առաջին դատավարութեան վճիռը խոր զարմանք պատճառած է Միացեալ Նահանգներու մէջ: Կրեսոսի դանձը որ 1966 – 68 տարիներուն Թուրքիայէն դաշնօրէն տարուած էր Նիւ Եորքի Մեթրոփոլիթըն թանգարանը, պատճառ եղած էր որ Թուրքիա դիմէ Նիւ Եորքի Դաշնակցային դատարանին, պահանջելով որ պատմական այդ հարստութիւնը վերադարձուի: Ամերիկեան թանգարաններու պատասխանատուները, հաւաքածոներու տէրերը ու արժէքաւոր հնութիւններու վաճառորդները որպէս «դէշ լուր» մեկնաբանած են դատարանին որոշումը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, Յուլիս 14–ի առթիւ, 200 դատապարտեալի ներում չընորհեց: Ասոնք, գլխաւորաբար, թեթեւ պատիժներ կրողներ են, որոնք յոյս ներչնչած են կանոնաւոր կեանք մը վերըսկսելու մասին:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՂԱՒՈՐԸ՝ ՄԻՇՏ ՀԱՑՆ Է

Թրքական աղբիւրներու հաղորդած այս լուրերը ցոյց կու տան, եթէ հարկ էր, որ տեղ մը կայ ուր, ամէն ոք համաձայն է– յարձակողը՝ Հայն է միշտ...

***

«Մլլիյէթ»ի Մոսկուայի թղթակիցը Յուլիս 20–ի թիւին մէջ կը չարունակէ լուրեր հաղորդել Արցախի մասին. ըստ այս տեղեկատուութեան, վերջին օրերուն աւելցած են արիւնալի բախումները ու Հայերը սպառնալիքներ կ'ուղղեն Կորբաջովի:

Վերջերս Ստեփանակերտի մէջ կազմակերպուած ցոյցի մը ընթացքին խօսք առած է արցախցի երեսփոխան՝ Զօրի Բալայեան ու ըսած. «Ամիս մը պայմանաժամ տուինք Կորբաչովի, որպէսզի Արցախը կցէ Հայաստանին. ամսուն 20–ին կը լրանայ այս պայմանաժամը. Կորբաչով խաբեց մեզ, ոչ մէկ խոստում ըրաւ: Մենք պիտի լուծենք ուրեմն մեր հարցը»:

Թերթը կը դրէ թէ մինչ հայկ. յարձակումները կ'աւելնան, անոնց արգելք ըլլալու նպատակով Ազրբեջանի սահմանին վրայ զետեղուած խորհ. զօրքն ալ անակնկալ որոշումով մը եռ քաչուած է:

«Մլլիյէթ» կու տայ նաեւ հետեւեալ ժամանակագրութիւնը. –

Յուլիս 14–ին Հայեր յարձակում գործած են ազերիարնակ Կրկժան գիւղաքաղաքին վրայ, իսկ պաշտպանող զօրքն ու ղնդապետը ձգած հեռացած են. այս վերջինս հետեւեալ բացատրութիւնը կու տայ իրենց այս արարքին մասին. «մեզի հրահանգեցին չկրակել Հայերու»:

Նոյն օրը Ստեփանակերտի օդակայանին պատասխանատուն՝ Իշխանեան, զոհ կ'երթայ մահափորձի մը: Ձերբակալուած 50 կասկածելիները յետոյ ազատ արձակուած են:

Յուլիս 15–ին Հայաստանի սահմանամերձ գիւղաքաղաք մը Հայերու կողմէ ամբակոծութեան ենթարկուած է. զրեթէ ամբողջութեամբ փլած են 60 տուներ:

Յուլիս 15–ին կրկին Հայերու կողմէ յարձակում գործուած է նոյն շրջանի այլ գիւղի մը վրայ, ուր Ազերիներ վիրաւորուած են:

***

Թերթը նոյն թիւին մէջ կ'արձագանգէ նաեւ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»յի մէկ յօդուածին, ուր Մոր. Գիտութեանց Ակադեմիայէն պատմաբան Կուզնեցովա կը լուսաբանէ այն պարագաները, որոնք կը պատմեն թէ Ստալինի օրերէն իսկ, ինչպէս Հայեր հետամուտ եղած են Ատրպատականի (Իրանի ազերիաբնակ շրջանին) եւս Մոր. Միութեան կցուելուն...

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՆՈՐ ՄրՑԱՇրՋԱՆԻ ՍԵՄԻՆ

Միայն քանի մը օրուան դադարէ մը առաք, «Համաչխարհային»ին արձագանգները հազիւ հանգած, ֆութպոլը վերըսաին կը մտնէ այժմէութեան մէջ: Արհեստավարժ (փրոֆէսիոնէլ) խումբերը խաղային անցեալ շաբաթ ախոյենական առաջին մրցումները:

Անխոհեմութիւն կ'ըլլայ, անշուշտ, նախատեսութիւններու ձեռնարկել ոտնագնդակի մասնագէտին մէջ, այսուհանդերձ այս մրցաշրջանին ալ, մեծ փոփոխութիւններ պէտք չէ ակնկալել Ֆրանսայի գլխաւոր ակումբներուն դիրքերուն վրայ: «Մեծերը» պիտի մնան մեծ, թէեւ անոնցմէ մէկն ու միւսը, ուրիշներ ալ, դրամական հսկայ պարտքերու տակ են:

Անդամ մը եւս Մարսէյլ, վերջին երկու տարիներու ախոյեանը, Պորտօ, Մոնաքօ կ'երեւին լուրջ յաւակնորդներ առաջնութեան համար, եթէ նոյնիսկ պահի ալ որ առաջին չարթնելու արդիւնքները այնքան ալ լաւատեսութիւն չպատճառեն իրենց համակիրներուն:

ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ՆՈՐԵԿՆԵՐ

Մէկ մրցաշրջանէն միւսը, փոփոխութիւններ տեղի ունեցան կազմերուն մէջ եւ վարիչները կը կարծեն որ յաջողեցան զօրացնել եւ աւելի արդիւնաւէտ դարձնել խումբին զանազան բաժանումները. խաղաչափին վրայ միայն յայտնի կ'ըլլայ թէ իրական է այդ, կամ՝ խաբուսիկ յոյս:

Քանի մը ակումբներ արտասահմանէն բերել տուին, միլիոններով Ֆրանքներու փոխարէն, կարգ մը խաղացողներ՝ որոնք պիտի ջանան յարմարիլ Ֆրանսայի ախոյենութեան պայմաններուն, ինչ որ միշտ դիւրին չէ եղած նորեկներու համար:

Գլխաւոր նորերն են՝ եուկոսլաւ միջնապահ յարձակող Սթոյքովիչ (Մարսէյլ), իսկապէս կարող մարզիկ մը, ինչպէս որ յայտնի եղաւ «Համաչխարհայինի» ընթացքին, լեհ յառաջապահ Զիոպէկը (Մոնփըլիէ), եուկոսլաւ յետսապահ Ռատանովիչ (Նիս), արժանթինցի յառաջապահ Ալմոթա եւ պելժիացի յետսապահ Տէմոլ (երկուքն ալ Թուլուզ), չեխ միջնապահ Մորաւչիք (Սէն Թիէթիէն):

Մորհրդային խաղացողներն ալ այլեւս ամբողջովին ֆութպոլի միջազգային շուկային մէջ են: Կիեւի նախկին աստղը՝ Զաւարով եկաւ Նանսի. Մոսկուայի Սպարտակէն՝ Չերենքով եւ Ռոստիսլով կը տեղափոխուին Փարիզի Ռէտ Սթարը: Աւելի համբաւաւոր մարզիկներ, ինչպէս Միխայիլիչենքօ եւ Պրոտասով, կիեւէն, պիտի անցնին հաւանաբար Յունաստան կամ Իտալիա ուր կը մնայ Զաւարովի նախկին խաղընկերը, Պելանով: «Արաբատ»ի խաղացողները չեն մտած տակաւին այս շուկային մէջ: Բարեբախտաբար հայրենի ակումբին համար:

ԱՐՀԵՍՏԱՎԱՐԾ ՀԱՅ ԽԱՂԱՑՈՂՆԵՐ

Ֆրանսայի զանազան ախոյենութիւններուն մէջ պիտի ըլլան սակայն քանի մը Հայեր կամ կէս Հայեր: Գլխաւորը Ֆրանսայի ազգային խումբին անդամներէն Պէրնար Փարոօն է (մայրը՝ Տէյիրմէնճեան), որ փոխադրուեցաւ Պորտոյէն Մարսէյլ. կը կարծենք որ լրջօրէն պիտի զօրացնէ Ֆրանսայի կրկնակի ախոյեան կազմին միջին դիծը: Փարոօ «մեծ աշխատող» մըն է խաղադաշտին վրայ:

Էրիք Աւետեան, յառաջապահ, Թու–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՆԴԻՍԱՏՈՒՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 14 / 19)

ԿՌԻԻՆԵՐ ԼԱՋԻՆԻ ՄԷՋ

Հասած տեղեկութիւններուն համաձայն ծայրայեղ լարուած կացութիւն ստեղծուած է Բերդաձորի չուրջը (Բերդաձորը քանի մը հայկական գիւղերէ կազմուած կղզեակ մըն է ԼՂԻՄ–ի Շուշիի շրջանին մէջ): Այդ մասին Բերդաձորի ինքնապաշտպանութեան ջոկատի պետ Աղբրանիկ Յարութիւնեան կ'ըսէ. – Շաբաթէ մը ի վեր Ազրբեջանի մէջ հակառուսական, հակաբանակային տրամադրութիւնները կը զարգանան: Վերջին երեք օրերուն հրաձգութիւններ տեղի կ'ունենան Լաչինի եւ Շուշիի շրջանին մէջ: Ընդհարումներու ճշդրիտ ծաւալներուն մասին չեմ կրնար դատել, քանի որ պաշտօնական տուեալներ չկան: Դիպքերուն չեն արձագանգեր ոչ միութենական մամուլը, ոչ տեղականը, ո'չ ալ ձայն – հեռատեսիլը:

Ըստ մեր դիտարկումներուն, Յուլիս 9–ին հակամարտութեան վայրը ժամանած է 8 դինուորական թռան, Յուլիս 10–ին՝ եւս 9: Ոչ պաշտօնական տուեալներու համաձայն, մարտերու ընթացքին զոհ գացած են երեք սպայ, վիրաւորուած են 14 զինուոր:

Յուլիս 12–ի ցերեկը Ազրբեջանցիները Շուշիի կողմէն յարձակած են Բերդաձորի Ծաղկաձոր գիւղին վրայ, ուր չինարարական աշխատանքներ կը կատարուին: Յայտարարելով որ ատոնք ազրբեջանական գիւղեր են եւ իրենք թոյլ չեն տար որ հոն տուներ կառուցանուին, ծեծած են թրաքթէօրի մը վարորդը, կոտրած են թրաքթէօրը:

Յայտնուած է թէ զինեալ ընդհարումներ տեղի կ'ունենան նաեւ Լաչինի ազերբեջանցի եւ քիւրտ բնակչութեան միջեւ:

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայի Հայկական Մշակոյթի Ընկերութեան խորհրդաժողովին ընթացքին տեղի ունեցած են Ընկերութեան վարչութեան նոր ընտրութիւններ: Ընկերութեան նախագահ ընտրուած է Տիրան Եպիսկ. Կիւրեղեան, որ Ռուսաստանի եւ Նոր Նախիջեւանի թեմի առաջնորդն է:

***

ԳԱՌԶՈՒԻ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Սիբիրի Օմսկ քաղաքի բնակիչները առիթը ունեցած են ծանօթանալու Ֆրանսայի ակադեմական Գառզուի արուեստին: Ցուցադրուած պատառները ընտրուած են Երեւան պահուող Փոնտերէն:

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԸ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ ԱՆԿԱԽ

Մեկնելով խորհրդային համայնավար կուսակցութեան 28–րդ համագումարին արդիւնքներէն, Երեւանի Քաղաքային Մորհուրդի գործադիր կոմիտէն կ'որոշէ. –

Իր աշխատանքին յետագայ ժողովրդավարացման նպատակով Երեւանի քաղաքապետարանը կը դադրէ բոլոր կուսակցութիւններէն եւ հանրային կազմակերպութիւններէն անկախ, եւ այդ մասին տեղեակ կը պահէ մայրաքաղաքի բնակչութիւնը:

ՍԱԽԱՐՈՎԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Քանի մը ամիսներ առաջ իր մահկանացուն կնքեց «Կորքիի աքսորեալը»՝ Անդրէյ Սախարով:

Ռուս մեծ գիտնականին մահը սուգի մատնեց Խորհ. Միութեան ազատատենչ հասարակութիւնը եւ յատկապէս հայ ժողովուրդը, որուն ամենաքաջ եւ հաւատարիմ պաշտպաններէն էր ակադեմականը:

Այս մեծ կորուստը կը պատահէր Խորհ. Միութեան համար ճակատագրական պահի մը: Ցիշենք միայն որ մեռնելէն քանի մը ժամ առաջ, Սախարով, Գերագոյն Խորհուրդին մէկ կարեւոր նիստին ընթացքին խօսքէն կը դատապարտէր Կորբաչովի «իշխանաւոր»ի, չըսելու համար «բռնատիրական» գործունէութիւնը: Որպէս պատասխան ան կ'արժանանար Ա. քարոզչին խիստ քննադատութեան եւ Գերագոյն Խորհուրդի ամենապահպանողական անդամներուն արհամարհանքին ու ծաղրին: Մէկ կոճակի վրայ կոխելով, Կորբաչով կը լռեցնէր Ռուսաստանի ամենակարեւոր եւ աղնիւ մտաւորականը եւ նոյն ժամանակ «Ողջ Խորհրդային Միութեան խիղճը» (1):

Քանի մը ժամ յետոյ իր զրասեղանին նստած, Սախարով հոգին կ'աւանդէր: Շատերը ողբացին, ուրիշներ զաղտնաբար կամ բացայայտօրէն ուրախացան: Բոլորն ալ այսօր զիտեն որ Սախարով աւելի մեծ է դուցէ մեռած քան ողջ եղած առեն:

Մէկ կոճակի վրայ կոխելը բաւարար չէր այս հզօր ձայնը լռեցնելու համար: Այսօր, Սախարովի անունն ու խօսքը աւելի քան երբեք կը սաւառնին ամէնուրեք, ըլլայ Խորհ. Միութեան մէջ, ըլլայ արտասահման՝ ամէն տեղ ուր մարդիկ կը պայքարին յանուն ազատութեան, արդարութեան եւ մարդկային իրաւունքներուն:

Ահա այդ խօսքն է որ այս օրերուն մեզի կը հասնի շնորհիւ Սախարովի յուշերու ֆրանսերէն տարբերակին հրատարակութեան: Ուժի հարիւր էջնոց այս հատորը հոյակապ յուշամատեան մըն է եւ նոյն ժամանակ պայքարը շարունակելու հրաւէր մը, ոչ միայն Խորհ. Միութեան, այլեւ ամբողջ մարդկութեան համար:

Հատորը կը բացուի պարզ ինքնակենսագրական բաժինով մը՝ պարզ բայց ոչ սովորական: Առաջին տողերէն արդէն յայտնի կը դառնայ որ փոքրիկ Սախարովին ճակատագիրը սովորական ճակատագիր մը պիտի չըլլայ: Իրարու յաջորդող գլուխները աւելի ու աւելի կը չեզտեն այդ տպաւորութիւնը: Շատ չուտ, ընթերցողը կ'անդրադառնայ որ գիտնականին, «Խորհրդային հիւլէական ռումբին հօր» մէջ ամէն բանէ առաջ կայ՝ ՄԱՐԴԸ, իր բոլոր յատկանիշներով:

Ամբողջ հատորին մէջ չկայ էջ մը որ չզրսեւորէ Սախարովի խորունկ ու անսահման մարդասիրութիւնը: Իր ամբողջ կեանքը նուիրած էր «Մարդուն» մինչեւ իր վերջին չունչը:

Մանրամասն պիտի չանդրադառնանք այստեղ Սախարովի կեանքին եւ գործունէութեան մասին: Որեւէ կեանք, եւ յատկապէս այս մէկը, քանի մը տողով բնորոշել պիտի նշանակէր զայն սահմանել քանի մը նեղ եւ շաբլոն (clichés) պատկերներու մէջ: Մինչդեռ Սախարովի ամբողջ կեանքը բողոքի եւ պայքարի հզօր դեմ մը նման կը հոսի մեր պատմութեան մէջ: Հատորը ուժի հարիւր էջնոց գործ մըն է, սակայն իր ընթերցումը մէկ չունչով կը կատարուի, առանց ընդհատումի:

Սախարով վերջին տարիներս մեծ հետեւողականութիւն մը սկսած էր վայելել Հայոց մօտ: Այս ժողովրդականութիւնը արդիւնքն էր Արցախի ինքնորոշման հանդէպ ունեցած իր դիրքին: Սակայն Սախարովին համակրանքը հայ ժողովուրդին հանդէպ աւելի հին էր: Այս համակրանքը տարբեր ձեւերով կը բացատրուի:

Շատերուն յայտնի է որ Սախարովին երկրորդ կինը՝ Էլենա Պոնէր աղջիկն էր համայնավար ծանօթ գործիչ Գէորգ Սուլիխանեանի: Հատորին Ի-ԶԳ-ղդ գլուխին մէջ կան բազմաթիւ տեղեկութիւններ Սուլիխանեաններու մասին (2): Հայերը բաւական վարժ են քաղաքական երեւոյթները բացատրելու «խնամիական» այս կամ այն կապերով (Սախարովի օրինակէն զատ, մենք ունինք Ռայիսա Կորբաչովի Թաթարական ծագումին եւ Արցախի խնդրին լուծման հարցը եւայլն...): Բայց ընտանեկան այս կապերը, որքան կարեւոր ալ ըլլան, ամէն ինչ չեն արդարացըներ: Սախարով ամէն բանէ առաջ եւ վեր սկզբունքի եւ համոզումի մարդ էր: Ան առաջին անգամ հայ ժողովուրդին զօրավիգ կը կենայ 1979-ին երբ, ապօրինի կերպով և առանց որեւէ փաստի մահուան կը դատապարտուէին երեք անմեղ Հայեր, «Մոսկուայի մէջ ոճրափորձի մը ձեռնարկու ըլլալու պատճառով»: Զաւէն Պազտասարեանի, Յակոբ Ստեփանեանի եւ Ստեփան Զաւրիկեանի սպանութեան դէմ բողոքելու համար Սախարով մէկ օրուան հացադուլ մը կը յայտարարէր: Այս առթիւ Սախարով կը պատմէ թէ երկու հայ բանուորներ երեւանէն Մոսկուա ժամանած էին երեք տարաբախտ Հայերուն ի նպաստ աշխատելու համար: Մուսկուա-բնակ «Հանրածանօթ Հայեր», որոնց մէկը կը դանուէր «ակադեմական մը», մերժած էին ընդունիլ եւ որեւէ բողոքագիր կամ աղերսագիր ստորագրել անգամ (3):

Այսկէ զատ բոլորին ծանօթ է Սախարովի դերը Արցախեան պահանջատիրութեան եւ հայ ժողովուրդին սպառնացող վտանգներուն նկատմամբ (4):

Սախարով միայն Հայերով չէր զբաղեր: Ան կը պաշտպանէր բոլոր «արդար դատերը»: Այդ մասին կը վկայէ հատորին կցուած մատենագրութիւնը, որուն մէջ կը դանուի գիտնականին զրած բազմաթիւ «բաց նամակներուն» եւ բողոքագիրներուն ցուցակը: Հոն կը դանուին բաց նամակներ «հիւլէական եւ քիմիական զէնքերուն արտադրութեան եւ զործածութեան դէմ», տարբեր փոքրամասնութիւններու՝ Հրեաներուն, Քիւրտերուն, Թաթարներուն, Արցախի Հայերուն դէմ զործուած հալածանքներուն մասին, քաղաքական բանտարկեալներու պաշտպանութեան ի նպաստ... եւայլն: Ընդամէնը աւելի քան 156 փաստաթուղթեր, հարիւրաւոր հարցազրոյցներ, անձնական կամ հասարակական կոչեր, որոնք կը դումարուին Սախարովին գիտական -բարձրորակ- աշխատութիւններուն վրայ:

Այս բոլորը կրնար անհետանալ... նոյնիսկ գոյութիւն ունեցած չըլլալ: Սախարով իր նախաբանին մէջ կը խոստովանի որ ինքը փափաքը չունէր այս բոլորը հաւաքելու եւ զրելու... Էլենա Պոնէրն էր որ զինքը համոզեց: Սակայն երկու ահռելիներով 1981-ին եւ 1982-ին, ՔԱ – կէ – Պէ-ն (Պետական Անվտանգութեան Կոմիտէն), յաջողեցաւ այս յուշերուն ձեռագիրը դողնալ: Երկու անգամ կրկին ղրկեց...:

Սախարով կ'աւելցնէ՝ «համոզուած եմ որ ինքնակենսագրութիւնները մարդկութեան յիշողութեան մէկ կարեւոր մասն են: Այդ համոզումը պատճառներէն մէկը եղաւ որոնք զիս մղեցին այս գործը կատարելու ինչպէս որ ինձմէ առաջ եւ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԳԱՐՆԱՆ ՀԵՏ

Ամէն տարուան նման, երբ այս տարին ալ, Մայիս ամսուան առաջին օրերուն հետ, մեզ չըլլապատող սա պզտիկ աշխարհին մէջ պայթեցաւ գարունը, ես դիս փողոց նետեցի: Այս մէկը արարողութիւն մըն է ինծի համար: Զեւակերպութիւն մը, պաշտամունքի ձեւ մը: Այս պաշտամունքը անպայման կը կատարեմ, փողոց կ'իջնեմ, մինչեւ ծովեզերք կը քալեմ, եզերքի նստարաններէն մէկուն վրայ քանի մը վայրկեան կը նստիմ, յետոյ կը քալեմ ծովափին երկայնքն ի վար, կը նայիմ դիմացս ելլողներուն, որոնք կը կարծեմ թէ լինի նման նոյն պաշտամունքին համար փողոց իջած են: Մէկ-մէկ ակնարկ կը փոխանակենք անոնցմէ ոմանց հետ, մէկմէկ ժպիտ, որուն մէջ կարծես իրարու կ'ըսենք, թէ օդը որքա՜ն դեղեցիկ է, ապրիլը որքա՜ն լաւ է, չէ՞: Իրարու քովէն կ'անցնինք առանց խօսելու, յետոյ կը կանդնիմ ծովեզերքը, կը նայիմ ջուրին մէջ, կը ջանամ տեսնել յատակը, դէպի հոս հոն փախչող քանի մը ձուկեր, ծովամայր մը, երբեմն մինչեւ իսկ փոքրիկ խեչափառ մը, որ ծովայատակի քարերուն մէջէն մէկ կ'երեւի, մէկ կ'անհետանայ:

Գարնան յայտնութիւը կարծես երկվայրկեանի մը հարց է: Այս տպաւորութիւնն է որ կ'ունենամ ամէն տարի: Գարունը դանդազ կշռոյթով ու հեզգհեզ յայտնուող քայլերով չէ որ կու գայ երկար ժամանակի մը մէջ: Գարունը մէկ երկվայրկեանի մէջ կը պայթի դիմացդ: Քիչ առաջ չկայ, հիմա կայ: Ճիշդ այնպէս ինչպէս դուռը կը բանաս ու դրան առջեւ սիրելի մը կը դտնես:

Այս տարի ալ, գարնան ամբողջական յայտնութիւնը ցնծութեամբ լեցուց հոգիս: Երկվայրկեան իսկ չկորսնցուցի ուրախ փողոց: Շնչեցի այն օդը, որ անհարապրելիօրէն գարնան յայտարարն է, տաքուկ օդ մը, որ կարծես կը դղրդէ ոչ միայն թոքերդ, այլ ամբողջ մարմինդ, որ արեան գնդիկներու նման կը չրջի բոլոր երակներուդ մէջ: Շնչեցի ու քալեցի: Եւ միտքս կրկնեցի գոհարանական աւանդական եւ անպաչոն ադօթքս, զոր կը կրկնեմ ամէն տարի: Փառք Աստուծոյ, ահաւասիկ անդամ մըն ալ կը չնչեմ այս օդը, անդամ մըն ալ կը մասնակցիմ գարունը ողջունելու այս մոզական արարողութեան: Շնորհակալ եմ բախտիս, եւ հիմա պէտք է ըսեմ երջանկութեան այս բաժակը:

Ծովը այնքան հանդարտ չէր, որքան կը սպասէի: Ոչ ալ այնքան մաքուր, որքան կը մտքէի: Բայց այդ անհանդարտ ու սպասկանած ծովուն մէջ իսկ արդէն հանչցայ գարունը, որուն հետ այնքան մտերմացած եմ աւելի քան վաթսուն տարիներէ ի վեր: Ծովուն այդ փոքրիկ ալեկոծումները, որոնցմէ հաճելի ու ակնկալը զգուշաւոր ծփանք մը կը հասնի, գարնան սմէնէն սիրելի ձայնն է ինծի համար:

Ծովեզերեայ նստարանը մաքուր չէր, բայց անվարան քանի մը վայրկեան նրստայ անոր վրայ եւ նայեցայ դէպի պիմացի հորիզոնը: Դիմացի ափին վրայ չարուած տուները աւելի մօտեցած էի կարծես: Հսկայ նաւ մը կը մօտենար Սեւ Ծովու ուղղութենէն, ճեղքելով ծովը, որ կարծես կը խռնարհէր հիւրին առջեւ եւ ողջոյն մը կ'առնէր անկէ: Այդ ողջոյնը յետոյ կը վերածուէր հսկայ ալիքներու եւ ալիք ալիք կ'ընթանար դէպի երկու կողմի ծովափները, կարծես փոխանցուելու համար այդտեղ ապրող մարդոց:

Սպասեցի մինչեւ որ նաւը հասնէր իմ ուղղութեանս եւ նաղանքով անցնէր երեք հեռուէն: Ցետոյ ելայ նստարանէն ու սկսայ քալել: Քիչ անդին, Ցունաց եկեղեցիին դրան առջեւ, դէմ առ դէմ եկայ տարիքոտ զոյդի մը հետ: Լաւ կը ճանչնայի այդ ամուլը: Գիւղին յոյն բնակիչներէն մնացորդաց մը, այդ ծերունազարդ այր ու կինը խորհրդանշան մըն էին ինծի համար: Զմեռը երբեք չէի տեսներ դանոնք, բայց, ամառը, գարնան առաջին նշաններուն հետ միասին, կը յայտնուէին յանկարծ եւ այսօրհետեւ ամէն իրիկուն նոյն ժամուն կ'անցնէին տանս դիմացէն: Զեռք ձեռքի կը քալէին, իրարու կռթնելով, տատանելով, բայց իրարմէ ոյժ առնելով: Այրը ութսուն տարեկան մը ըլլալու էր: Թեթեւօրէն կը կաղար, կարծես կաթուած մը անցուցած ըլլար: Կինը կարմիր, կապարմիր երեսներ ու սպիտակ մազեր ունէր, բայց չատ առոյգ դէմք մը չէր այդ: Երբ կը տեսնէի զանոնք, յանկարծ վախ մը կը համակէր զիս, չըլլայ որ իյնան, չըլլայ որ ինքնաշարժի մը զարնուին:

Այո, Ցունաց եկեղեցիին դրան առջեւ տեսայ զանոնք: Անմիջապէս հասկցայ որ անոնք ալ փողոց իջած էին ինծի նման զարունը ողջունելու համար: Ամբողջ ձմեռ մը սպասելէ վերջ, ահաւասիկ այսօր առաջին անգամ է որ ծովեզերք կ'իջնէին: Անոնք ալ ինծի նման գոհարանական աղօթք մը կը մրմնջէին հաւանաբար: Անոնց համակրանքով մը լեցուեցայ անոնց նկատմամբ: Բայց անոնք այնքան տարուած էին իրարմով, որ ոչինչ կրնային հասկնալ իմ մտածումներէս: Գովէս անցան դարձին դիմացէ ծովը դիտելով ու իրարու բաներ մը ցոյց տալով:

Երբ հեռացայ անոնց քովէն, ինծի այնպէս թուեցաւ որ անոնք ստորերկրեայ անասուններ էին, որոնք ամբողջ ձմեռը կը քնանան հողին տակ եւ գարնան առաջին օրուան հետ դուրս կուգան հողին ընդերքէն: Տեսակէտով մը, ես ալ այդպէս էի թերեւս: Բոլորս ալ այդպէս էինք: Ձմեռուան մեր ապրումը հողի տակ, կամ պատեանի մէջ ապրուած կեանք մըն էր թերեւս, սպասումի շրջան մը, զոր բնութիւնը մեզի կը պարտադրէ անսակարկ: Երբ այդ շրջանը կ'աւարտէր, յանկարծ կ'արթննայինք ստորերկրեայ մեր կեանքէն, երջանկօրէն դուրս կուգայինք հողին ընդերքէն, զիրար կը բարեւէինք արբեցութեամբ եւ կը սկսէինք ապրիլ ո՛վ գիտէ քանիերորդ անգամ ըլլալով իրականացած վերածնունդ մը:

Ռ. Հ.

---

1) Այսպէս կ'արտայայտուէին շատ մը Ռուսեր Սախարովի յուղարկաւորութեան առթիւ ժամանած լրագրողներու հարցազրոյցներուն ժամանակ:

2) A. Sakharov - MEMOIRES, Seuil, 1990, (808 p.), p. 394.

3) Նոյն տեղ՝ էջ 583 – 588

Վեց տարի առաջ սակայն (1973ին) Աբրամ Խաչատրեան, Տիմիդրի Շոստագովիչ եւ իրենց հետ տասը ուրիշ խորհրդային երաժիշտներ, Սախարովի դէմ կոչ մը ստորագրած էին «Պրաւդա» թերթին մէջ...

4) Տե՛ս Սախարովի հարցազրոյցը՝ «Le Monde» - Sept. 1989. Jacques Amalric et Michel Tatu.

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՅՇՆԼԻ»Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ՋԻՆԱՍՏԱՆ

Փէքինի Ապրիլի ուսանողական ցոյցերը Մայիսին դրաւեցին այլ մեծ քաղաքներու եւս հրապարակները, վայելելով ժողովրդական նեցուկ, ժողովրդավարութեան չարժումի ընթացքին մէջ: Մայիս 13–ին բազմահարիւր ուսանողներ հացադուլ սկսան, պահանջելով քաղաքական բարեչրջումներ: Մայիս 18ին Թիէնանմէն հրապարակը խռնուած բազմութեան թիւը միլիոն մը դնահատուեցաւ. անոնք եկած էին զօրավիգ կանգնելու ուսանողներու դժուարին պայքարին: Երկու օր ետք պաշտօնական վիճակ հռչակուեցաւ. այսուհանդերձ, Մայիս 23–ին կրկնուեցաւ մէկ միլիոնոց ցոյցը: Ազատութեան չունչը չուտով խամրեցաւ սակայն երբ Յունիս 3–4–ի գիշերը պաշտօնական հարիւրաւոր հրապարակները, կիրարկելու համար պաշտօնական վիճակը: Անոնք կրակ բացին բազմութեան վրայ, առնուազն 1000 հոգիի մահուան պատճառ դառնալով, որոնք անզէն քաղաքացիներ էին եւ որոնց մէջ կային նաեւ ծերեր, մանուկներ:

Կառավարութիւնը յայտարարեց թէ ինք պարզապէս ուզած էր ազատագրել հրապարակը ու կարգ ու կանոն հաստատել: Կատարուեցան աւելի քան 6000 ձերբակալութիւններ: Անոնց մէկ մասը միայն մը եւս ազատ արձակուեցաւ առանց դատապարտելու, մէկ մասն ալ բանտարկութեան զանազան պատիժներու եւ մահուան:

Ձերբակալուածները զաղտնի պահուեցան. չինական օրէնքը չարտօներ որ անոնք տեսակցին փաստաբաններու հետ. ու ականատեսներու համաձայն անոնք խոչտագուեցան ոստիկաններու կամ զինուորներու կողմէ: Մինչեւ իսկ կ'ըսուի որ անոնցմէ ոմանք մեռած են իրենց կրած չարչարանքէն:

Ծօսքի ազատութիւնը «չարաչար զոհուած» ըլլալուն համար դատապարտուած առաջին անձերը ուսանող մը եւ բանուոր մը եղան, որոնք օտար լրագրողներու յայտարարութիւններ կատարած էին:

Յունիս 21–ին Շանկհայի մէջ երեք բանուորներ զնդակահարուեցան որովհետեւ հրդեհած էին չոգեկառք մը որ կը սուրար ցուցարարներու վրայ ու սպանած էր վեց հոգի: Պաշտօնապէս ընդամէնը քանի մը տասնեակ մահապատիժ յայտարարուեցաւ, սակայն ոչ պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն, հարիւրաւոր անձեր զաղտնաբար սպաննուեցան փէքինի մէջ, Յունիս 4ին եւ: Տարբեր աղբիւրներ յայտնած են թէ Յունիսէն օդոստոս լման խումբերով բանտարկեալներ զնդակահարուեցան:

Թիանէմէն մայրաքաղաք Լհասայի մէջ պատերազմական վիճակ հռչակուած էր Մարտ 7–ին, երկու օրուան կատաղի բախումներէ ետք: Ոստիկանութիւնը մինչ կը ջանար արգելք ըլլալ Թիպէթի կրօնաւորներու անկախութիւն պահանջող ցոյցին, սպաննեց պաշտօնական տուեալներով 16 հոգի, սակայն Թիպէթցիներու համաձայն զոհերու թիւը 60–էն աւելի էր: 1000–էն աւելի Թիպէթցիներ ձերբակալուած էին զանազան պատրուակներով: Անոնցմէ մէկն էր Ցէթէն Նորկին որուն տունը ոստիկանները պատճէնահան գործիք մը զտած էին:

1989ին չարունակուեցաւ Թիպէթցի կրօնաւորներու հալածանքը. նոյն տարին չինացի 33 մտաւորականներ կոչ մը ուղղեցին, պահանջելով որ քաղաքական բոլոր բանտարկեալները ազատ արձակուին: Սակայն երկրին իշխանութիւնը խստիւ քննադատեց նաեւ այդ մտաւորականները:

Քրիստոնեաներ կանոնաւոր հալածանքի ենթակայ եղան, առանց արտօնութեան կրօնական գործունէութիւն ունեցած ըլլալու յանցանքով:

Մահապատիժը կը չարունակէ լայնօրէն գործադրուիլ: 1989–ին «Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» ճշդած է 282 մահավճիռ եւ 273 գործադրութիւն: Սակայն կը կարծուի թէ բուն թիւը աւելի մեծ է:

Ամբողջ տարուան ընթացքին կազմակերպութիւնը բազմաթիւ դիմումներ ներկայացուցած է կառավարութեան, խընդրելով որ վերջ տրուի մարդկային իրաւանց բռնաբարումին սակայն ոչ մէկ ուղղակի պատասխան տրուած է: Թիպէթցի բանտարկեալներու կրած չարչարանքին մասին փափաք յայտնուած է որ կառավարութիւնը պաշտօնական տեղեկութիւն հաղորդէ: Ցետոյ, նաեւ ՄԱԿ–ի մարդկային իրաւանց Յանձնախումբին Փեթրուարի նիստին «Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» արտայայտուած է Թիպէթցիներու ենթարկուած չարչարանքներուն մասին, իսկ չինական պատուիրակութիւնը հերքած է չարչարանքի լուրերը:

Նոյն կազմակերպութիւնը ՄԱԿ–ին տեղեկագիր մըն ալ յղած է Յունիսին, փէքինի պատահարներուն մասին: Անոր հետեւած են Օգոստոսի եւ Սեպտեմբերի զեկուցումները, կիրարկուած խտրականութեան ու փոքրամասնութիւններու պահպանութեան մասին: Ամէն անգամուան ալ չինական պատուիրակութիւնը հերքած է բոլոր ըսուածները:

Վերջապէս, Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետութեան 40–րդ տարեդարձին առթիւ, Հոկտեմբեր 1–ին «Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» կրկին դիմում կատարած է երկրին կառավարութեան, որպէսզի ազատ արձակուին բոլոր դաղափարական յանցապարտները եւ մահավճիռները փոխարինուին այլ պատիժներով:

«ԾՕ ՊԶՏԻԿ»ԻՆ (*) ՎՐԷԺԸ

Ժ.Թ. դարու պեխաւոր, մօրուսաւոր դէմքերուն մէջ, նիհար, ճառադայթող տիպար մը կը յայտնուի. այնպէս կը թուի որ ան ծնած էր ժպիտը շրթունքին. յաւիտենական այս պատանին ծնած էր սիրոյ, համբաւի համար: Սակայն փայլուն օրերը բազմաթիւ չեղան անոր յատկապէս պատանութեան շրջանին: Հայրը 1830 – 1840–ական թուականներու տընտեսական տաղնապին հետզհետէ կը կորսընդնէ իր դիրքը. մայրը, չարչրկուած՝ բազմաթիւ վիժումներու եւ ամուսնին դիւրաբորբոք նկարագրին միջեւ որպէս մխիթարութեան ու փախուստի միջոց մը, կը դիմէ ընթերցումին, ու կրօնքին: «Այդ ընթերցումներուն պտուղն եմ ես» պիտի ըսէ Ա. Տօտէ յետագային: Ընտանիքին երեք մանչ զաւակներուն կրտսերն է ան, ծնած 1840 Մայիս 13ին. կը յանձնուի դաստառաբնակ դայեակի մը:

1848–ի յեղափոխութիւնը աւելի կը ծանրացնէ Տօտէներու կացութիւնը. ընտանիքին հայրը ծախու կը հանէ կերպասի գործատունը. այդ վայրը Ալֆոնսի դրախտն է. հոն Ռոպէնսոն Քրիւզօ խաղալու կ'երթայ յաճախ: Կ'որոշեն Նիմէն Լիոն փոխադրուիլ:

Ռոնի ափին, խոնաւ յարկաբաժին մըն է իրենց վարձածը. հիւանդութիւնները իրարու կը յաջորդեն: Երեք եղբայրներէն մէկը կը մեռնի: Մեծը ուսումը լքելով կը սկսի հօրը օգնել. իսկ Ալֆոնս մեծ հետաքրքրութիւն կը ցուցաբերէ նաւարկութեան հանդէպ. մեծ յափշտակութեամբ կը շրջի գետին վրայ. այդ ոլորտին մարդիկը՝ նաւավարները, իրեն կը ծանօթացընեն կիներու աշխարհը: Հոն կ'ունենայ իր առաջին ծածկանունը՝ փիffոլօ:

Սակայն ընտանիքին տնտեսական կացութիւնը չի բարւոքիր. հասած են դրեթէ թշուառութեան սեմին: Հայրը շրջուն ներկայացուցիչի գործ մը կը ճարէ, մայրը պզտիկ քրոջը հետ եղբայրներէն մէկուն տունը կ'ապաստանի. Ալֆոնսի մեծ եղբայրը փարիզի ճամբան կը բռնէ, իսկ ինք որ հազիւ 17 տարեկան է, նախ Ալէսի վարժարանին մէջ հսկիչ կ'ըլլայ, ապա Փարիզ կու գայ եղբօրը քով:

Ալէսի շրջանէն կու գայ իր նշանաւոր «Ծօ՛ պզտիկ»ը. իրապէ՞ս այդքան դժբախտ էր հոն. աւելի հաւանական կը թուի որ դործին աւելի զգացական երանգ մը տալու համար Տօտէ քիչ մը մթագնած է իրականութիւնը:

Փարիզի մէջ կը բաժնէ եղբօրը պոհեմի կեանքը. կը սկսի դրել. 18 տարեկանին «Սիրահարները» խորագրուած քերթուածներու հաւաքածոյ մը կը հրատարակէ: Փափուկ առոդջութիւն մը ունի. յաճախ կը հազայ: Վերջապէս Մորնիի դուքսին երրորդ քարտուղարը կը դառնայ: Անոր հովանաւորութեան չնորհիւ իր առջեւ կը բացուի մամուլի աշխարհը. «Նամականեր» կը հրատարակէ թերթերու մէջ «Մառի Կասթոն» ստորագրութեամբ:

Այդ շրջանին կ'ապրի Մառի անունով երիտասարդուհիի մը հետ որ յաճախ անհատատարիմ կը դտնուի իրեն, նախանձի տեսարաններու պատճառ դառնալով: Այդ անհատատարմութիւններէն մէկը պատճառ կ'ըլլայ որ Փրանկախատէ վարակուի ու մահանայ քանի մը տարի ետք: Այդ հիւանդութիւնը Ալֆոնսի եւս մահուան պատճառ պիտի ըլլայ քանի տարի ետք:

1865–ին դուքսին մահը բոլորովին դրական ու մամուլի աշխարհը կը մղէ Տօտէն: Այս շրջանին կ'որոշէ նաեւ ամուսնանալ: Կը ծանօթանայ խելացի, սիրուն երիտասարդուհիի մը, որ զրական ձնորհներ ալ ունի: 1867–ին կ'ամուսնանան, կը հաստատուին Մարէ: Ժիւլիայի զրական հակումները իր ամուսնին օգնականը կը զարձնեն զայն: Ան կը կարդայ Տօտէի զրածները ու ի հարկին վերըստին զրի կ'առնէ, տեղ տեղ նրբերանգներ աւելցնելով:

«Զաղացքէս նամականեր»ը, «Երկուշաբթիի հէքեաթներ»ը բաւարար էին արդէն փառքի հասցնելու զրագէտը: Ո՛ր մանուկը արցունք չէ թափած, կարդալով «Պ. Սըկէնին այծը» կամ «Վերջին դասը»:

Այլեւս հարուստ է Տօտէ ընտանիքը. «փոքրիկ Տօտէ»ն մուտք զործած է գիրերու աշխարհին մէջ. սիրական դէմքն է Կոնքուէներուն, Ցլապէտի, Զոլայի: Ան կը հեղինակէ թատերզութիւններ, որոնք ձախողութիւններ կ'ըլլան. ատոնցմէ մէկն է «Աւէզիէն»ը որուն երաժըշտութիւնը յօրինած է Պիզէ:

1887–ին Սէնարի անտառին եղերքը տուն մը կը դնեն, որ շրջապատուած է ընդարձակ պրօսպարտէզով մը: Հոն իր աշխատանքի սենեակը ունի Տօտէ. նոյն շրջանին մէջ Զոլա եւս բնակարան մը ունի: Աւելի յարմար առիթ կ'ըլլայ որ երկու զրագէտները յաճախ իրար տեսնեն:

Այս բոլորին քով սակայն, 1877–էն ի վեր Փրանկախատը սկսած է տառապեցնել զրագէտը. 40 տարեկանին մօտ, բժիշկ Շարքօ ախտաճանաչումը կը կատարէ ու ինք կը ստանձնէ զարմանումը: Հիւանդ ու բժիշկ սերտ բարեկամներ կը դառնան: Ժամանակ մը ետք կը ստիպուի անթացուպով քալել:

Միշտ կը զրէ. թերեւս կարելի է ըսել թէ իր այդ շրջանի զործերը յոդնութեան հետքեր կը կրեն. սակայն վերջին զիրքը՝ «Արլաթանի դանճը» դլուխ դործոց մըն է:

Տօտէ կը մահանայ 1877 Դեկտեմբեր 16–ին: Փարիզցիները արցունքոտ աչքերով փէռ Լաչէզ կ'առաջնորդեն իրենց «Ծօ պզտիկ»ը զոր կը սիրէին Հիւկոյին չափ: Ան պզտիկներու բարեկամն էր, խոնարհներու, ինչպէս նաեւ Տիքընզի, որ կարդալէ ետք անոր զիրքերէն մէկը, զրած էր. «Ֆրանսայի մէջ փոքր եղբայր մը ունեցայ...»:

ԿԱՂՀԱՆ

(*) «Le petit chose».

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

ՁՈՒԻՐԻ ՇՐՋԱՆ

82· – Վարդենիս՝ 2000: *Իր բնակիչները մեծապոյն մասին փրկութիւնը տես նախորդ գիւղի ծանօթութիւնը: Ունէր երկու եկեղեցի՝ ուր կը պաշտօնավարէին*

Խաչատուր Քահանայ Մելքոնեան, 60 *տարու:*

Յարութիւն Քահանայ Պաղտասարեան, 55 *տարու:*

83· – Աւգուտ՝ 500: *Բլրակի մը վրայ կառուցուած իր մատուռը կէս ժամ հեռու է գիւղէն, դէմն ունենալով «Անզաքիթ» կոչուող անցք մը:*

84· – Խրւեր՝ 400: *Գիւղ՝ հռչակաւոր հայակեր Մուսա Բէկի, որուն երկիւղէն՝ Հայեր տան մէջ պաշտամունք կը կատարէին:*

85· – Մուշաղէճ՝ 800: *Երէցն էր*

Աբիսողոմ Քահանայ, 45 *տարու*, 1913ին *ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:*

86· – (*) Ծոգեա, *Մշոյ արեւելակողմը, լերան մը ստորոտ, Բոնաչէնէն երկու ժամ հեռու: Քովտանքէն Մեղրագետը կը խոտորի՝ ծռելով դէպի արեւմտեան հիւսիս, եւ այդ պատճառաւ դիւղս իր անունը ըստացած է, Ծոդեցիք ալ բախտակից էին Արեւելցիներուն՝ հոգեւոր պաշտամանց մէջ:*

87 – 88· – Վարդխաղ՝ 400 (*Տե՛ս Արեւելցիի եւ Ծոդեաի ծանօթութիւնը*), Ծղակ՝ 400: *Ծղակի ծխատէրն էր*

Աւետիս Քահանայ Տէր – Միքայէլեան, 60 *տարու:*

89 – 90· – Արագ՝ 300, Արգավանիճ՝ 1000: *Վերջնոյն եկեղեցիներն էին Սուրբ Թովմաս եւ Սուրբ Լուսաւորիչ, նաեւ բլուրին վրայ նշանաւոր ուխտատեղի մը: Այս երկու դիւղերը կը հովուէր*

Պարթեւ Քահանայ, 65 *տարու:*

91· – Երիշտէր կամ Յերիշտէր (*Երաչտէր*)՝ 750, *Խաղիւղի արեւելեան հարաւակողմը՝ 45 վայրկեան հեռու: Երէցներն էին*

Կարապետ Քահանայ Յարոյեան, 40 *տարու*, 1914–ին *ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:*

Յարութիւն Քահանայ, 65 *տարու, Դէպքին Իմիր գտնուելուն՝ Մշոյ Դաշտի վերապրող երէցներէն երրորդ բախտաւորը կը ներկայանայ ինք:*

92· – Ալի – Գլբոն՝ 600: *Երէցն էր*

Ներսէս Քահանայ, 40 *տարու*, 1911–ին *ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:*

93· – Մկրագոմ՝ 1000:

94· – Խաս Գիւղ՝ 5000: *Մշոյ Դաշտի գիւղերէն ամէնէն բազմամարդը, Մուշէն երեքուկէս ժամ հեռու, Բաղէշ – Մուշ ճանապարհին, լայնածաւալ դաշտի մը վրայ, աւելի գիւղաքաղաք քան թէ գիւղ՝ ուր Հայերն իրը վաճառական լաւ դիրք ունէին, ուսոի աւանն ալ «Խաս» յորջորջուած: Երեք գլխաւոր թաղերու բաժնուած էր Խաս Գիւղ, Սուրբ Սահեանոս, Սուրբ Թալիլա եւ Սուրբ Երրորդութիւն՝ նոյն սրբավայրին անուամբ, որոնցմէ երկրորդը միայն աւերակ էր եւ ուր կը պաշտօնավարէին*

Աւետիս Քահանայ Թէրզեան, 65 *տարու:*

Խաչատուր Քահանայ Մուրատեան, 42 *տարու*, 1911–ին *ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:*

Նաեւ երրորդ մը՝ Քերովբէ Քահանայ Տէր – Սերոբեան, *զոր յիշատակած ենք նախապէս, իր եղերական վախճանով:*

95 – 97· – (*) Քոլոսիկ՝ 200, (*) Բըզդըխներ՝ 200, (*) Շմլակ՝ 500: *Վերջնոյս մէջ էր Սուրբ Կարապետ անուն փոքրիկ մենաստան մը:*

98· – Ալուառիճ՝ 1200, *համբաւեալ այգիներով: Երէցն էր*

Գրիգոր Քահանայ, 45 *տարու* 1906–ին *Աղթամար ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոսէ:*

99· – Բերդակ՝ 1200: *Բերդակի եւ Մառնիկի մէջտեղ Գան եւ Բուրդել լեռները կան՝ ամրոցներով, ուր բուռ մը քաջեր ապաստանած են Աղէտի օրերուն: Գիւղիս երէցներն էին*

Կորիւն Քահանայ Մարգարեան, 45 *տարու*, 1911–ին *ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէն:*

Յուսիկ Քահանայ, 50 *տարու, օծակից Տէր Կորիւնի:*

100· – Պիրգիճ՝ 50 *անձ՝ անժամ եւ անհովիւ:*

(Շար. 61)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Պ. Ժիրայր Ցավխփեան իր մօր հոգեհանգստեան պաշտօնին առթիւ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

***

Պ. Սարգիս Սելիքեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին Մելբոռն Պետրոսեանի (Անթոնի) մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը Պելֆոնթէյնի տարեկան իր գաշտահանդէսին առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Անանուն 36.500 Ֆր., Լիոնի Կապոյտ Խաչ 3.000 Ֆր., Քրէթէյլի Հայկական կազմակերպութիւն, Լէյլէկեան, Պ. Վահէ Մուրատեան, Պ. Ժիւլ Ղուկասեան, Տէր եւ Տիկին Թոմասի, Պապայեան 2.000–ական Ֆր., Նախկին Նոր Սերնդականներ 1.900 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թէրզեան, Ռոլան եւ Սիլվի Մուսայեան, Պ. Ռուժէ Սարգիսեան, Օր. Տընիզ Լէյլէկեան, Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեան, Տէր եւ Տիկին Թիմարճեան, Ժամկոչեան, Ժան–Ժաք Պէրպէրեան 1.000–ական Ֆր. Տէր եւ Տիկին Թուֆանեան, Պ. Փասքալ Պապիկեան, Տէր եւ Տիկին Ճերամեան, Տէր եւ Տիկին Զափարեան, Օր. Սեդա Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Զերչիեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Զոպոյեան, Տիկին Ժոզիան Դաւիթեան, Տիկին Ֆրանկիւլեան, Պ. Ռոպէն Սապունճեան, Գասար ընկերութիւն, Ֆ. Ղազարեան, Իրանեան, Տէրտէրեան, Թոփալեան, Նահապետեան, Տէր եւ Տիկին Փէքմէզեան, Սիլեան, Տէր եւ Տիկին Մուսայեան, Նահապետեան, Ղազարեան 500–ական Ֆր., Տիկին Միքայէլեան, Խումբ մը ապրայիններ 300–ական Ֆր.:

(Շար. Ա. էջէն)

լուզէն կ'անցնի Լիլ, ուր ալ, Թերեւս, դոնէ սկիզբը, դժուարութիւն պիտի ունենայ ինքզինքը պարտադրելու առաջին կազմին մէջ, ինչպէս որ եղաւ Թուլուզ, երկու տարիէ ի վեր:

Միշէլ Տէր–Զաքարեանի մօտիկ ապագան որոշ չէ տակաւին: Չէ նախատեսուած իր ներկայութիւնը իր ակումբին (Մոնփըլիէ) պաշտպանողական դիծին մէջ: Այլ խօսքով՝ տեղ չունի առաջին կազմին մէջ, ինչ որ պարագան էր արդէն անցեալ մըրցաշրջանի վերջին ամիսներուն: Այս մարզիկը ծնած է Երեւան, բայց կանուխէն եկած Ֆրանսա: 27 տարեկան է. կրնայ տակաւին երկու–երեք տարի խաղալ բարձր կարգի խումբի մը մէջ: Երթայ Թերեւս Սթրազպուրկ, որ երկրորդ դասակարգին մէջ է, բայց թեկնածու՝ վերելքի:

Սթրազպուրկի դպրաւոր խաղացողներէն մէկն է Եուրի Ճորքայէֆ (մայրը՝ Օհանեան): Ջաւակը Ֆրանսայի ազգային խումբին նախկին մէկ համբապետին (Ներկայիս մարզիչ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն–Տէսինի), Ճորքայէֆ կրնայ դիւրաւ իր տեղը ունենալ բարձրագոյն դասակարգի կազմի մը մէջ, բայց դրամական հարցեր խոչընդոտ են ներկայիս ակումբի փոխադրութեան: Ճորքայէֆ կը խաղայ միջնապահ յարձակող:

Երկրորդ դասակարգի –կամ բաժանումի– ախոյենութեան մէջ կը մնան նաեւ Կոստանտինեան (յարձակող), որ կէօնհոնէն կ'անցնի Նիորի ակումբը: Տէմիրճեան ալ, յառաջապահ, պիտի չանայ տեղ բռնել Քրէթէյլի առաջին կազմին մէջ:

Ա.յսքան, ներկայիս, Ֆրանսայի արհաւալարժներու ախոյենութեան առաջին եւ երկրորդ բաժանումներուն մէջ ելեւէջող Հայերու մասին: Իսկ մեր հայտնի ակումբնե՞րը. կանուխ է տակաւին մանրամասն տեղեկութիւններ տալու համար անոնց մասին: Քանի մը չաբաթներ վերջ միայն կը սկսին անոնց մրցաշարքերը:

Նշենք միայն որ, Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյենութեան մէջ, Վանանի Հ.Մ.ին առաջին խաղը տեղի պիտի ունենայ Օգոստոս 18–ին Մարսէյլի մէջ, Օլէմփիքի պահեստի կազմին դէմ: Ռոն–Ալփի չրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին պիտի հիւրընկալէ, Սեպտեմբեր 16–ին, Վէնիսիէօյի խումբը: Մինչ այդ, Օգոստոսի ընթացքին, մեր բոլոր ակումբները, ամանք փոխուած կազմերով, կը յուսացուի՝ զօրացած ալ, պիտի չանան լրջօրէն պատրաստուիլ մօտալուտ մրցաշարքերուն: Բոլորին ալ նպատակը՝ ձեռք բերել լաւագոյն արդիւնքներ քան անցեալ չրջանին, որ չատ քաջալերական չեղաւ մեր ատենակ մը ակումբներուն միաժամանակութեանը համար:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ե. ՍԻՄՊՈԶԻՈՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Բացուած է Հայ Աբուեսթի Միջազգային Ե. Սիմպոզիումի գործերուն բաժանորդագրութիւնը: Հրատարակութիւնը նախատեսած է 1991–ի սկիզբները: Անոնց որոնք կը բաժանորդագրուին մինչեւ 1990 Հոկտեմբեր 31 թուականը կը կիրարկուի %40 զեղչ մը:

Բաժանորդագրութեան համար բաւական է ղրկել իտալական 35.000 լիրեթի համապատասխան դրամանոյշային կամ փոստային փոխադրը մը (chèque կամ money-order), հետեւեալ հասցէով՝–

Associazione «Padus-Araxes»
c/o Università degli Studi di Venezia
Dipartimento degli Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 30125 Venezia

Որեւէ փոխադրը պէտք է ուղղուած ըլլայ միմիայն հետեւեալ անունին՝
ASSOCIAZIONE PADUS - ARAXES
ԴԻՒԱՆ
ՊՈ – ԱՐԱՔՍ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՅ
ԱՂՔԱՏԱՆԱՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳԱՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ
Կոնէսի, Մոնմորանսիի
եւ Սէն–Ռաֆայէլի մէջ
երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններու մէջ, ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ, բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք: Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հանելի եւ մաքուր միջավայր:

ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE

Maisons de Retraite
à Gonesse, Montmorency et St. Raphaël
pour les personnes du troisième-âge
Confort moderne, ambiance familiale,
Surveillance et soins médicaux
permanents.
Cadre paisible, dans la nature,
loin de la pollution et des bruits
de la ville.

S'adresser à l'A.A.A.S.
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48. 78. 02. 99 et 42. 81. 17. 80

LE TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

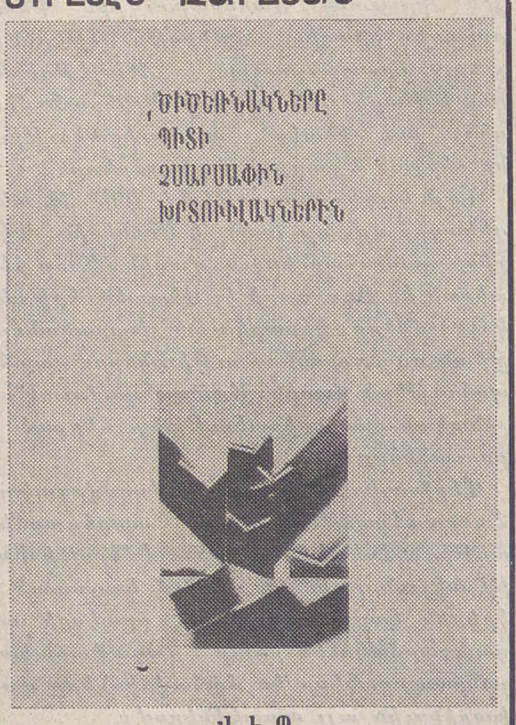
- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« TEBROTZASSERE »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43 81 01 72
SNCF Pavillons s/s Bois

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

– Վ Է Պ –

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65
LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ
ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ
ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Ցառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրասէր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցելով 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յատկանիշ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չը կատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՑԱՌԱՋ»ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒԻՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՑԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Nœud d'Or
Restauration et Entretien de Tapis Anciens
ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ
ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ VOS TAPIS A NEUF
A. BAJAKJIAN (Ա. ՊԶԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare 2e cour à gauche
75009 PARIS Tél. : 42. 81. 33. 21

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 26

JEUDI
26 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.326 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.326

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 20 / 24)

ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ (*)

Նստաշրջանի սկիզբը մէկ վայրկեան լուռթեամբ յոտնկայս յարգուեցաւ վերջին երկու ու կէս տարիներուն հայ ազգային-ազատագրական չարժումի զոհերու յիշատակը, ինչպէս նաեւ Սերգէյ Պարաճանովի:

Նստաշրջանին էջմիածնի օրհնութիւնն ու ողջոյնը հաղորդեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, որ ըսաւ.–

«Այս պահուն, իմ մխիթը կ'երթայ դէպի ետ, վերջին 1700 տարիներու ընթացքի ճամբուն վրայ գործած, ապրած, չատ անգամ տառապած, երբեմն նոյնիսկ նահատակուած կաթողիկոսներու յիշատակին: Եւ, այս պահուն ձեր առջեւ կեցած է ոչ թէ պարզապէս Վազգէն Կաթողիկոս, այլ մեր ողջ պատմութեան 130 կաթողիկոսները, որոնց փաղանգին պատկանելու բախտաւորութիւնը և պատիւը ունիմ: Հայց. Առաքելական Եկեղեցին հայ ժողովուրդի ազգային եկեղեցին է: Անոր փոթորկալից պատմութիւնը համարեա թէ կ'ընթանայ առհասարակ հայ ժողովուրդի պատմութեան ճամբուն հետ: Եւ կը խորհիմ, թէ նշանակալից երեւոյթ է, որ այսօր, երբ հայ ժողովուրդը եւ մեր հայրենիքը կը գտնուին նոր ճամբաներ որոնելու կացութեան մէջ, ներկայ է նաեւ այստեղ Հայոց Հայրապետը: Ես կ'ողջունեմ ձեզ հայրական սիրով, կարծեմ հայրական բառը կրնամ գործածել ե'ւ իրրեւ հայրապետ եւ իրրեւ 82 տարեկան հայ ժողովուրդի դաւակ: Կ'ողջունեմ ձեզ սիրով, դնահատանքով, քաջալերանքով եւ յարգանքով:

«Դուք ընտրուած էք մեր ժողովուրդի ազատ կամքով եւ հետեւաբար, արժանաւորապէս կը ներկայացնէք համայն մեր ազգը: Նոյնիսկ, իմ կարծիքով, իրաւունք ունիք դուք ներկայացնելու արտասահմանի մեր հայ ժողովուրդը: Ես ինծի թոյլ կու տամ այդ կարծիքը յայտնելու, որովհետեւ դիտեմ, որ արտասահմանի ձեր քոյրերն ու եղբայրները եւս պատարագի կը հետեւին հայրենի կեանքի ընթացքին, կ'ուրախանան յաջողութիւններով, կը տխրին դժուարութիւններով եւ Գերագոյն Խորհուրդէն կը սպասեն իսկապէս բախտորոշ որոշումներ, իրագործումներ, որպէսզի մեր ժողովուրդը դուրս ելլէ այն դժուարին պայմաններէն, ուր կը գտնուինք բոլորս»:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը այնուհետեւ, պատուիրեց մաղթած է ժողովուրդին ընտրեալներուն բոլոր այն հարցերուն մէջ, որոնք կան իրենց առջեւ ի քննութիւն, ազատութիւն բոլոր այն հարցերուն մէջ, որոնք քննարկելի են, կարիք ունին լուսաբանութեան, պարզաբանութեան: «Այս, կ'ըսէ Վազգէն Ա·, մեր եկեղեցիին հին բանաձեւումներէն մէկն է, որ լիովին կը համապատասխանէ մեր օրերու ժողովրդավարական սկզբունքներուն՝ ազատ մտածելու եւ ազատ դործելու: Ան միութիւն, համերաշխութիւն, սէր կը մաղթէ բոլոր այն հարցերուն մէջ, որոնք կարեւոր նշանակութիւն ունին ազգի պահպանման տեսակէտէն: Մենք մէկ ազգ ենք եւ բոլորս այդ ազգի դաւակներն ենք: Մեր ազգի առջեւ, ձեր առջեւ, ինծի կը թուի, թէ այս տագնապալի ժամերուն կեցած են երկու ճամբաներ: Ընտրեցէ'ք այն ճամբան, որ կը տանի դէպի իրագործումը մեր ժողովուրդի արդար իղձերուն, դէպի լուսաւոր ապագայ: Ահա, այսպէս, կը խորհիմ, որ մեր հայրենիքը, մեր ժողովուրդը պիտի կարենան ճիշդ ճամբան դտնել՝ ազատ, ինքնիշխան հայրենիքը ամրապնդելով Խորհ· Միութեան ազգութիւններու միութեան մէջ»:

***

Գերագոյն Խորհուրդը հանդէս եկաւ հետեւեալ յայտարարութեամբ.– «Խորհ· բանակի եւ ներքին զօրքերու աստրաժանումները Հայաստանի տարածքին վերջայ իրաւունք չունին կատարելու պատժիչ որեւէ գործողութիւն, առանց Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտօնութեան»:

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԷՆ

Ղարաբաղի հայ բնակչութեան հանդէպ Ադրբեջանի կողմէ կը նկատուին հակօրինական գործողութիւնները, ուրեմն, կ'առաջարկեմ որ Գերագոյն Խորհուրդը միջոցներու ձեռնարկէ ընդդէմ ինքնավար մարզին մէջ ժողովրդադրական վիճակի բռնի խախտման, յանուն հայ բնակչութեան ֆիզիքական ապահովութեան:

***

Նստաշրջանի մասնակցող երեսփոխանները արծարծեցին երեսփոխան ընտրուած Պարոյր Հայրիկեանի լիազօրութիւններու ճանաչման պարագան: Նշուած է որ Հայրիկեան անիրաւ կերպով զրկուած է Խորհ· Միութեան քաղաքացիութենէն եւ վտարուած հայրենիքէն:

Ընդունուեցաւ որ անյապաղ պէտք է զբաղիլ անոր վերադառնալու եւ երեսփոխանական լիազօրութիւնը հաստատելու հարցով:

(*) Լուրը տուած էինք Յուլիս 24–ի մեր թիւով: Հոս՝ Արմէնփրէսի մանրամասնութիւնները:

***

ՈՍԿԻ ՄԵՏԱԼ ՀԱՅ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾԻՆ

Իտալիոյ Ռավեննա քաղաքը տեղի ունեցած քանդակագործութեան աւանդական պիէննալէին մասնակցած են Հայաստանէն եօթը արուեստագէտներ:

Մրցոյթին բարձրագոյն պարգեւը՝ պատկան մեծ ոսկի մետալը չնորհուած է Գարեգին Դաւթեանի:

Մրցոյթի թեման, որ միշտ նուիրուած կ'ըլլայ Տանթէ Ալիկիէրիի ստեղծագործութեան, այս անգամ խորհրդանշական էր եւ կը կրէր «փոխաբերութիւնները, Տանթէի Քաւարանին մէջ» վերնագիրը: Արուեստագէտները «Աստուածային կատակերգութեան» այս հատուածէն պէտք է ընտրէին որեւէ փոխաբերութիւն եւ զայն մարմնաւորէին պրոնզով:

Գ. Դաւթեանի քանդակը կը ներկայացընէ Տանթէն, որ անդունդի եղրէն անցնող արահետին վրայ կեցած՝ ուշադիր կ'ունկնդրէ իր ուսուցիչ եւ ուղեցոյց Վիրգիլիոսը: Տանթէի եռեւ կը ներկայանայ ապահովութիւնը խորհրդանշող քաղցած գայլը՝ բաց երախով: Քանդակին վրայ պատրաստուած են մեծ Իտալացիին վիպերգէն այդ արարը խարանող տողեր:

35 ամեայ հայ քանդակագործը խորհրդային եւ միջազգային կարգ մը մրցոյթներու մասնակից է եւ դափնեկիր: Անոր աշխատանքներէն զնած են «Տրետեակով» պատկերասրահը, արուեստահանեան թանգարանները:

***

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՒ – ԷՆԹԷՒ կը չարունակէ գործադուլի իր չարժումները, գլխաւորաբար չաբաթավերջին, ինչպէս սովորութիւն դարձած դրեթէ ամիս մըն է: Չորեքչաբթի օր, կրկին հանդիպում մը տեղի կ'ունենար տնօրէնութեան եւ արհեստակցական միութիւններու միջեւ, բայց հանդիպումէն եռքն է միայն, որ որոշումը պիտի ընդունէր կամ հաստատուէր: Այս անդամ հսկողութեան կեդրոններու կազմածներուն պահպանումը ապահովող ելեկտրոնագէտներն են որ գործադուլի կը դիմեն մինչեւ Օգոստոս 7, իսկ ԷՆ – ԷՆԹԷՒԻ պարագային ցամաքի անճնակազմն է:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ

առաջատար դէմքերէն Ի. Մէմէտովի ձերբակալման դէմ բողոքելու համար երկու խումբ Ազերիներ հացադուլի դիմած են Բաքուի եւ Մոսկուայի մէջ: Մէմէտով, խորհրդային զօրքին Յունուար 19–ին Բաքու մուտքէն անմիջապէս եռք Մոսկուայի մէջ մամուլի ասուլիս մը սարքելով յայտարարած էր թէ խորհ· իշխանութիւնը կ'ուզէ երկրորդ Աֆղանիստանի մը վերածել Ադրբեջանը:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ արտաքին առեւտուրի պատասխանատուն Թուրքիա կը գտնուի, դարկ տալու համար երկու երկիրներու առեւտրական փոխյարաբերութեան: Ան հրաւիրած է նաեւ Թուրք գործարարները որ իրենց ներդրումներով օգնեն Ադրբեջանի ձեռնարկած անտեսական վերելքին: Հիւսէյնով ըսելէ եռք թէ քարիւղով, բամպակի ու խաղողի բերքով հարուստ են իրենք, դանդատած է որ Խորհ· Միութիւնը իր կարիքներուն համար կը գործածէ այդ բոլորը: Ան աւելցուցած է նաեւ թէ առաւելադոյն երկու տարուան ընթացքին Ադրբեջան պիտի տիրանայ իր անկախութեան:

ԱՂԱՍԻ Ուաչինկթընի թէնիսի ախոյենութեան աւարտական խաղին 6 – 1 եւ 6 – 4 արդիւնքով յաղթելէ եռք իր մրցակիցին, ախոյեան հռչակուած ու ըստացած է 70 հազար տոլարի պարգեւը:

ԱՌԻՄԱՆ 37–րդ թռիչքը յաջողութեամբ պսակուեցաւ եւ հրթիռը հեռատեսիլի Ֆրանսական երկրորդ արբանեակը եւ ազգային հաղորդակցութեան դերմանական Բ· արբանեակը ծիրի վրայ տեղաւորեց:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ կառավարութիւնը տագնապի մէջ է: Ազատականները համաձայն չեն նախարարապետին հետ համագերմանական ընտրութեանց ձեւաւորման չուրջ եւ հեռացան համախմբական դահլիճէն: Ընկերային – դեմոկրատները կրնան նոյն քայլին դիմել: Վարչապետը՝ Օթար տը Մէզիէր Աբբսուրիա դնաց տեսնուելու համար Քոհլի հետ (արձակուրդի է) եւ կարգադրութիւն մը ընելու ժամ առաջ: Բանավէճի նիւթը սա է· –Ազատականները եւ իրենց կողմնակիցները կ'ուզեն որ ընտրութիւնները կատարուին ընտրական մէկ հողամասի վրայ (այլ խօսքով՝ նախ միացում մը կատարուի): Քրիստոնեայ դեմոկրատները, ալ խմբաւորումները եւ փոքու ընդդիմադիր խումբերը կը պնդեն որ ընտրական երկու յատակ հողամաս ըլլայ, մէկը՝ Արեւելեան, միւսը՝ Արեւմտեան Գերմանիա:

մեթր վազքերուն մէջ չորրորդ տեղերը գրաւած է՝ ցոյց տալով համապատասխանաբար 10,70 երկվայրկեան եւ 21,50 երկվայրկեան: Առաջինը Հայաստանի երիտասարդներու, իսկ երկրորդը չափահասներու նոր մրցանիշ է:

***

ՋԱՒԱԽՔ ԽԱՉԳԱՐԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՄ

Ջաւախքի Արագուպիւղի Ս· Գէորգ եկեղեցիին բակին մէջ, Սարդարապատի ճակատամարտի զոհերուն յիշատակին նուիրուած խաչքարի բացման արարողութեան ներկայ եղողները եկած էին Ախալքալաքէ, Ախալցխայէ, Բոգդանովկայէ: Ելոյթ ունեցած են «Ջաւախք», «Շառլ Ազնաւուր» կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, «Գարուն» ամսագրի գլխաւոր խմբագիր Մերուժան Տէր–Գուլանեան, Երեւանէն եկած այլ անձնաւորութիւններ: Հանդիսութեան դէպարուեստական բաժնին մէջ կատարուած են ազգային, հայրենասիրական, ֆէտայական երգեր, հնչած են Տէրեանի, Շիրազի, Սեւակի բանաստեղծութիւնները:

Խաչքարը և յուշաղբիւրը իրագործուած են դիւղին բնակչութեան ուժերով: Խաչքարին հեղինակն է քանդակագործ Գէորգ Մարտիրոսեան:

ԿՐԱԿԸ ՄԱՐԵԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ

«Երեկոյեան Երեւան»ի Յուլիս 9-ի թիւին մէջ հրատարակուած է «Ամէնուրէք»ի կողմէ, երեսփոխան, ՀՀՇ-ի վարչութեան, «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամ Բաբկէն Ազարքեանի հետ կատարուած հարցազրոյց մը որուն հիմնահարցը Արցախն է. հոն ստեղծուած կացութիւնը որ օրէ օր աւելի անհեթեթ ու այդ համեմատութեամբ ալ անհանդուրժելի կը դառնայ:

Այդ կացութիւնը հետեւեալ կերպով կը բնորոշուի Բ. Ազարքեանի կողմէ. «ընկրկած այս տարուայ Յունուարից, Բաքուի դէպքերից յետոյ, զօրքեր Ղարաբաղում իշխանութիւնը վերցրին իրենց ձեռքը, ստանձնելով բաղաքական ու զարծադիր, ռազմ ընկերային, տնտեսական մարզերը: Այսինքն, այն ինչ չէր յաջողւում Ադրբեջանի դեկավարութեանը, շնորհիւ Արցախի բնակչութեան ընդդիմութեան, այն ինչ չյաջողուեց Վոլսկու կոմիտէին, այժմ «յաջողութեամբ» իրագործում են զօրքերը: Կեդրոնն անցաւ ուղղակի զուտ ռազմական միջոցներով «նոր կարգ» հաստատելուն»:

Արցախի հարցին լուծումը խոչընդոտելու չանքին զով, կայ չհամաձայնութեան կեցուածք մըն ալ. ատիկա կը վերաբերի քաղաքական ուժերուն «որոնք «մաբրուելու» նպատակով, մեծ վարպետութեամբ կարողացան պատասխանատուութիւնը սահեցնել զօրքերի վրայ, ստեղծելով հակաբանակային, հակազինուորական տրամադրութիւն, որի վրատնիզաւորութիւնն ակնյայտ է»:

Այս զարաւոզութիւնը հետեւանքն է բնականոն ուղիէն չեղելու կամաւոր հաստատամտութեան. վերջ տալու համար անոր, Բ. Ազարքեան հարկաւոր կը նկատէ «առաջին հերթին վերականգնել անօրինական, հակասահմանադրական ձեւով վերացուած օրինական իշխանութիւնը՝ մարզային խորհուրդը»: Այս նպատակին հասնելու համար տարուելիք պայքարին մէջ մեծ դեր պիտի խաղայ Հայաստանի նորընտիր Գերագոյն Խորհուրդը:

Երկրորդ կէտ մը որ այսօր մեծ ազդեցութիւն կամ օգուտ ունենալ չի թուիր եւ զոր կարեւոր կը նկատէ Բ. Ազարքեան, քաղաքական քայլերն են. բողոքներ, դիմումներ, քաղաքական արժեւորումներ: Ասոնց վրայ կ'աւելնայ տնտեսական մարզը, ուր սակայն զգալի է համագործակցութեան ու հեռանկարային ծրագրի պակասը:

Բ. Ազարքեանի հետ կատարուած այս հարցազրոյցին ամէնէն կարեւոր հարցումն է այն մէկը որ կը վերաբերի Արցախի խնդրին մասին ՀՀՇ-ի եւ «Ղարաբաղ» կոմիտէի ըրածին: Տրուած պատասխանէն կը պարզուի որ տարուած գործունէութիւնը առաւելապէս ծանօթացումի, եւ անով հանրային կարծիք ստեղծելու բնոյթ կը կրէ: Այս գործին մէջ ալ անշուշտ կարեւոր դեր կը վերապրերի Հայաստանէն ու յատկապէս Արցախէն ընտրուած խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններուն. սակայն, «անհասկանալի է մնում, որ այսօր, երբ Արցախում լարուածութիւնը հասել է գագաթնակէտին, երբ անօրինակութիւնները այնքան մեծ ծաւալ են ստացել, երբ միակ ազդեցութիւնը զօրքի վրայ, կարող են ունենալ ժողովրդական երեսփոխանները, նրանք անգամ փիզիքապէս ներկայ չեն այնտեղ»: ... Այլ խօսքով՝ «ցաւօք, այսօր Արցախում չկայ ոեւէ մէկը, որը կարողանայ իր վրայ վերցնել պատասխանատուութիւնը»: Եւ խորհիլ որ Արցախը մեր կենաց մահու հարցն է. մեր ներկան ու յետագայ ընթացքը պայմանաւորուած են անոր գտնելիք լուծումով: Ու «այսօր Արցախում չկայ ոեւէ մէկը որ կարողանայ իր վրայ վերցնել պատասխանատուութիւնը»... Բարեբախտաբար, վերջին օրերու լուրերը կ'ըսէին թէ արցախցի երեսփոխանները վերադարձած են հոն ու յատկապէս Զ. Բալայեան

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

ՊԻՍՄԱՐՔԻ ԵՒ ԱՏԷՆԱՈՒՐԻ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ՝ ՀԵԼՄՈՒԹ ՔՈՀԼ

Հ. Քոհլ յետ պատերազմեան Գերմանիոյ ամէնէն աւելի քննադատուած քաղաքական դէմքն էր որ յայտնուեցաւ որպէս միութեան մեծ ճարտարապետը: Ինչպէս գրեց գերմանական մամուլը, «գերմանական միութեան ճամբուն վրայի վերջին խարն ալ մէկդի նետուեցաւ», կամ՝ «Քոհլ ձեռք ձգեց այն առաւելագոյնը զոր մարդիկ ոչ իսկ կը յանդգնէին երազել»: Գրուեցաւ նաեւ թէ խորհրդային դեկավարը «կեդրոնական եւ Արեւելեան Եւրոպայի իր հսկայական բեռէն օձիքը ազատեց»:

Քոհլ եղաւ այն քաղաքական դէմքը որ վեհաժողովով մը վերջակէտը դրաւ այն զարթօնքին որ ծայր առաւ փողոցին մէջ: Ան իր ստացած ուսումէն եւ անձնական փորձառութենէն խրատուած, ազօրեայ քաղաքականութիւնը վարեց պատմութեան տուեալներով: Եղան մարդիկ որ զայրագին առարկեցին թէ Քոհլ կը մոռնայ օրինակ, Հենոսի ապականութեան հարցը. ուրիշներ կառչեցան միութեան հարցին սա կամ նա մանրամասնութեան. իսկ ինք այնպէս կը նկատէր թէ այս բոլորը հարցեր են որոնց մասին վաղուընէ հաք ա՛լ պիտի չխօսուէր: Իրեն համար էականը պատմութեան հորիզոնն էր:

1982-ին ան որոշեց 1 միլիառ տոլարի փոխառութիւն մը կատարել Արեւելեան Գերմանիոյ, երբ երկիրը կը վայելէր Մոսկուայի խնամատար պահպանութիւնը: Իր զլխաւոր նպատակը կարելի չափով աւելցնել էր Գերմանիաներու միջեւ հանդիպումները: Ան յաջողեցաւ նաեւ լաւագոյն յարաբերութիւններ հաստատել Ուաշինկթընի եւ Փարիզի հետ:

Քոհլի գործը դիւրացուցած է նաեւ այն պարագան, որ Ամերիկայի նախագահը չէր կրնար օդնել Մոսկուայի, այնքան աւեն որ Խորհ. Միութիւնը չհրաժարէր Գուպայի եւ Աֆղանիստանի օդնելէ:

Քոհլ ոչ միայն գերմանական միութեան ճարտարապետն է, այլեւ Խորհ. Միութեան հետ հաշտութեան հեղինակը. հանդարտ նաեւ Լեհաստանի:

1989-ի աշունին Վիլի Պրանտ զգաց գէպի միութիւն փչող հովը. սակայն, առաջին փոքր քայլերէ աւելի բան մը չըրաւ:

Փետրուար 10-ին Կորբաչով արդէն նուէր մը ըրաւ Քոհլի եւ արտաքին նախարար Կենչէրի. Գերմանացիները պիտի կրնային միանալ երբ որ փափաքէին: Այսօր, ան արդէն յայտարարած է թէ «համագերմանական» ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան Դեկտեմբերի առաջին կիրակին եւ զրոս կը յուսայ չհիլ...: Ան դիտցաւ համոզել Կորբաչովը, ինչպէս աւելի առաջ Ռէյկընն ու ապա Պուշը: Կորբաչովի համար ամէնէն համոզիչ պատճառաբանութիւնը եղաւ գերմանական չուկայի ընկերային տնտեսութեան մեծ յաջողութիւնը: Ասկէ զատ, այնպէս կը թուի թէ Կորբաչով յիշած է Շեթրաուսի խրատը. «խորհրդային երկրին համար աւելի լաւ է Գերմանիոյ մէջ 80 միլիոն բարեկամ ունենալ, քան Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ 60 միլիոն թշնամի իսկ Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ 17 միլիոն բանտարկեալ»:

Դիպուածով չէ որ խորհ. նախագահը կովկաս, իր ծննդավայրը տարաւ իր հիւրը: «Երկուքս ալ կը պատկանինք սերունդի մը որ իր չափահասութեան ապրեցաւ պատերազմն ու անոր հետեւանքները. մենք շատ երիտասարդ էինք յանցաւոր նկատուելու, սակայն բաւականաչափ գիտակից էինք անցած դարձածը հասկնալու համար: Պատահածը երբեմ պէտք չէ կրկնուի» ըսաւ Քոհլի:

Երկու զեկավարները խօսեցան բացէ ի բաց. իւրաքանչիւրը բացատրեց խօսակիցին թէ մինչեւ ուր կ'երկարէին իր սահմանները: Թէ այսինչ բանը ըլլալի՞ք էր, թէ ոչ: Ամէնէն յամառակի դարձածուած բառը եղաւ այս հանդիպումին, յստակութիւնը, թափանցիկութիւնը. Կորբաչով մոսկայի բաժակը բարձրացնելով ըսաւ. «մեր գաղափարները թափանցիկ են սա բաժակին նման»: Իսկ Քոհլ փաստեց թէ ֆիզիքապէս կրնար մասնակցիլ ճկընկլեթով ու հայկ. քոնեակով համեմուած ռուսական խնջոյքներուն:

Դիւանագէտը որ թերագնահատուած էր ու 1982-ին իր հակառակորդները կարծեցին նոյնիսկ փրկուած ըլլալ անկէ, այսօր կը յայտնուի ամբողջական կարողութեամբ:

Քոհլի յաջողութեան մէջ պէտք չէ անտեսել կենչէրի դերն ալ, որ բծախնդիր ժամագործի մը նման ճշդեց մանրամասնութիւնները, ամէն բան պատրաստեց որպէսզի գործը քալէ առանց ընկրկումի: Գերմանական հարցին լուծումի բանալին համապատասխանեց անոր առաջարկած տարազին. «մի յուցեալ Գերմանիան ՕԹԱՆի պիտի պատկանի, սակայն ՕԹԱՆի զօրաժիններէն կայք պիտի չհաստատեն նախկին Արեւելեան Գերմանիոյ տարածքին վրայ»:

Միութեան ճգտող քայլերու իրագործումի ճամբուն վրայ կենչէրի աչք առածները միայն քաղաքական կեանքի վտանգներ չէին, այլեւ առողջական. սակայն առանց անոնց կարեւորութիւն տալու, ան ամբողջ աշխարհը չրջեցաւ, զարկ տալու համար գերմանական հարցին:

Իր ուժականութեան գաղտնիքը կուգայ 1989-ի Սեպտեմբերէն. ան Փրակայի դերմանական դեսպանատան պատշգամէն ողջունած էր Արեւելեան Գերմանիայէն հոն ապաստանած երիտասարդներու բազմութիւնը, որոնք հոն եկած էին արեւմտեան նոր կեանք մը գտնելու: կենչէր անոնց խօսք ուղղեց, ըսելով. «Սիրելի հայրենակիցներ... ամբողջ բաղաքական կեանքս նուիրեցի գերմանական միութեան համար երկար ատեն է վեր, հանդարտութեամբ, վճռակամութեամբ: Ես-կած է բախտաբական ասպարէզիս կարեւորագոյն պահը»:

Կորբաչով – Քոհլ հանդիպումին դրական արդիւնքը իր յաջողութիւնն է նաեւ. արդէն Կրեմլինի պետը չէր մոռցած ըլլար նորհակալութիւն յայտնելու անոր: Այսուհետեւ ան վերջապէս պիտի կրնայ ազատօրէն խօսք ուղղել իր ծննդավայր Հալէի (Արեւելեան Գերմանիա) համաքաղաքացիներուն:

lettre ouverte

Le communiqué publié dans «Haratch» le 13/7/90 et «Gamk» le 11/7/90 par la Croix Bleue des Arméniens de France, section Paris sur le baccalauréat m'a suffisamment frappée pour qu'il mérite une réponse claire et nette.

Il est vrai que depuis très longtemps déjà, les élèves de lycée présentent l'arménien en option aux épreuves du baccalauréat. Depuis quelques années, même si elle reste dans le cadre des «langues rares», la langue arménienne vient au même plan que toutes les langues vivantes comme l'allemand, l'anglais, l'espagnol, l'italien ou le russe; c'est-à-dire qu'on peut présenter l'épreuve d'arménien en 1ère et 2ème langue obligatoire écrite ou orale selon les sections. Est-il encore besoin de rappeler tous ces détails, alors que chaque année, paraissent sur ce sujet des articles pour rafraîchir la mémoire défaillante de notre communauté.

La réalité est que le nombre des élèves voulant présenter l'arménien au bac devient de plus en plus grand chaque année. Plus encore, si 3/4 des élèves le présentaient en option, depuis 3 ans, 2/3 le présentent en langue obligatoire. Qu'est-ce que cela signifie ?

— Cela veut dire d'abord que de plus en plus de jeunes veulent apprendre l'arménien.

— Cela peut aussi être un moyen de gagner facilement des points à l'examen.

Mais après tout, pourquoi pas? Dans les autres langues, il se passe exactement la même chose; et les examinateurs notent largement pour encourager les élèves à choisir leur matière. Contre mauvaise fortune bon cœur et on peut se dire qu'au moins, ils auront fait la démarche d'apprendre.

Sous prétexte d'avoir un grand nombre d'élèves, doit-on négliger la qualité? Certes non ! Bien au contraire ! Car justement l'arménien se trouve sur une corde raide. Et si un jour pour des raisons trop longues à expliquer ici, le Ministère de l'Education Nationale décidait de supprimer des langues rares ou des dialectes, nous serions les premiers pénalisés. C'est pourquoi il faut revaloriser l'épreuve. Pour ce faire, il faut revaloriser l'enseignement donné à l'élève, enfin revaloriser l'enseignement lui-même. Cela signifie en clair que les notes accordées en cours d'année ne doivent plus être des notes de complaisance. Au passage, je signale que la Croix Bleue, d'Utilité Publique, est particulièrement habilitée à donner des notes au cours de l'année, qui sont portées sur le livret scolaire et qu'elle est donc la première concernée par ce problème. Si elle délivre des notes complaisantes cela veut donc dire qu'elle participe à la dévalorisation de l'enseignement !

En mars 1987, une Commission Pédagogique, dont j'ai assumé la coordination, a été créée regroupant tous les responsables d'établissements où sont dispensés des cours d'arménien, à savoir le Collège de Sèvres, Tebrotzassère, l'UGAB, l'Ecole St. Mesrop, la MCA d'Alfortville, et enfin la Croix Bleue, pour promouvoir l'arménien au baccalauréat. A ce titre, elle a édité un polycopié contenant des ex-

traits de textes choisis par les responsables pédagogiques eux-même. Ce polycopié très controversé a en tout cas servi de base de travail pour les lycéens et pour le Service des Examens, c'était au moins une preuve que l'arménien n'était pas une matière de fantaisie. Hélas, tout le monde apparemment n'a pas compris.

Le principal travail retombe sur l'enseignant. C'est à lui qu'incombe de bien enseigner et plus encore de faire aimer la langue arménienne. Certain d'entre eux me disait récemment : «je n'aime pas les classes de préparation au bac. Les élèves passent et on ne les revoit plus!». A qui la faute? Cet enseignant s'est-il un jour posé la question de savoir si son travail personnel était de qualité ? Car il y a deux parties dans un travail d'éducation : le professeur et l'élève. Et le rôle du professeur est sans nul doute le plus délicat. Non seulement il doit enseigner la langue arménienne, mais en plus il doit la faire aimer, l'intégrer dans un contexte culturel. Il ne s'agit plus d'enseigner une langue étrangère; il faut y ajouter un «Plus». Ce «Plus», qui fait que finalement on cherche autre chose que quelques points supplémentaires. Il ne faut pas non plus passer à l'autre extrême, placer l'arménien sur un piédestal et sous prétexte d'un éveil à l'identité arménienne, se placer comme une race à part, dans un contexte qui pourrait friser l'éducation d'un racisme caché. Ce n'est pas ce que nous voulons.

Si quelqu'un veut apprendre l'arménien, c'est déjà que quelque part, il a fait connaissance avec son identité. Il n'est pas nécessaire de le retrancher dans un «ghetto» inutile. Par contre, si l'enseignement est bien dirigé, alors toutes ces notions pourront être injectées à petites doses, discrètement et profondément.

Comment obtenir des enseignants aussi compétents ? Ce n'est certes pas grâce au diplôme d'arménologie qui ne touche qu'une infime partie d'étudiants. On construit des écoles alors que d'autres se désintègrent, on cherche des élèves alors qu'on les a perdus souvent avant même de les avoir gagnés. Toute cette énergie perdue, cet argent gaspillé devraient servir à former des enseignants dignes de ce nom, qui pourraient apprendre et transmettre ce petit quelque chose qui s'appelle parfois «CULTURE» et enfin peut-être notre langue y trouverait son épanouissement.

Tous ces points ont été soulevés et débattus par la Commission. Des décisions ont été prises. Qu'en est-il ? Si la Croix Bleue se plaint, à qui la faute ? Si elle avait tenu compte des décisions, si elle avait aidé à l'amélioration de la situation, peu-être aujourd'hui ne se poserait-elle pas ce genre de problème, et n'écritait pas de communiqué aussi négatif.

Savez-vous qu'en certains centres, on enseigne l'arménien aux élèves dès la 4ème afin qu'il y ait un suivi; ces élèves arriveront au bac avec un «bagage» sûrement plus consistant que d'autres et des notes méritées.

Savez-vous que dans d'autres banlieues des gens se sont battus et obtenu que l'arménien soit intégré comme 2ème langue vivante dès la classe de 4ème dans un collège français reconnu par l'Etat ?

Voilà le travail qui s'effectue concrètement et c'est cela qu'il faut encourager et non desservir par des paroles inconsidérées.

La critique est facile, chercher des responsables est un faux-fuyant. Le problème n'est plus là. Il faut avoir le courage de s'asseoir face à des gens compétents pour discuter et trouver des solutions acceptables pour que tous les jeunes qui arrivent, continuent d'avoir envie d'apprendre l'arménien et que leur envie aille au-delà d'un examen.

CLARA KOUYOUMDJIAN

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
ՅԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐԸ
1989 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ
9 ՄԻԼԻՈՆ 245,760 ՏՈԼԱՐԻ

Անցնող տարուան ընթացքին Տէր եւ Տիկին Ալեք Մանուկեան բարերար ամուլին ինչպէս նաեւ Ալեք եւ Մարի Մանուկեան Հիմնարկութեան կողմէ կատարուած յատկացումներուն գումարը հասած է 9,245,760 տոլարի :

Վերոյիշեալ նուիրատուութիւնները տրամադրուած են աշխարհի տարբեր կիրներու մշակութային, կրթական, կրօնական եւ բարեսիրական ծրագիրներուն :

Նախորդ պիւտճէական տարուան բազդատմամբ այս չրջանի յատկացումները աւելի քան եռապատկուած են : Վերջին հաղորդագրութեամբ ծանուցուած 1988 թուականի յատկացումները եղած էին 2,788,000 տոլար : Միւնոյն հաղորդագրութեան մէջ կատարուած ընդհանուր յատկացումներուն գումարը կը հասնէր 49,052,300 տոլարի : Ուրեմն, 1989-ին կատարուած նուիրատուութիւններով այդ ընդհանուր գումարը կը բարձրանայ 58,298,060 տոլարի :

Դիւան
ԱԼԵՔ ԵՒ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Յուլիս 1990

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՍՈՖԻԱՅԻ Ս. Աստուածածին տաճարին մէջ, Յուլիս 8-ին, հանդիսաւոր պատարագով -«Զուարթնոց երգչախումբի մասնակցութեամբ- նշուած է ռումանահայ ու պուլկարահայ թեմերու առաջնորդ Տիրայր Աբգ. Մարտիկեանի առաջնորդութեան 30ամեակը եւ անոր ծննդեան 60ամեակը : Գերդ. Քհնյ. Խաչէրեան կարդացած է յոբելեարին ուղղուած վաղդէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակը : Նոյն օրը թեմական Մորհուրդը ճաշով մը պատուած է յոբելեարը :

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Յունիս 26-ին, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան Գոլոլեան նախակրթարանի եւ միջնակարգի ամավերջի հանդէսը : Այս տարի իր 11-րդ տարին բոլորող ամէնօրեայ վարժարանը կը յաճախեն 375 աշակերտներ : Վարժարանի տնօրէն Մարգար Շարապխանեան իր ելոյթէն ետք կարդացած է չրջանաւարտներուն անունները : 6-րդ դասարանէն վկայուած են 26 աշակերտ՝ 9 աղջիկ եւ 17 մանչ : Իսկ 8-րդ դասարանէն 14 աշակերտ՝ 11 աղջիկ եւ 3 մանչ :

⁂

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԵՍԻ «Ռոզ եւ Ալեք Փըլիպոս» վարժարանի «Ռոզա Պարոնեան» մանկապարտէզի վկայականաց բաչխման հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 10-ին, «Կարապետեան» սրահին մէջ : Այս տարի մանկապարտէզէն 64 հոգի կը փոխադրուին նախակրթարանի Ա. կարգը : Վարժարանին «Գէորգեան» ծաղկոցի աւարտական հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է նոյն սրահին մէջ, Յունիս 12-ին : Ցաջորդ տարի այստեղէն մանկապարտէզ կը փոխադրուին 45 մանուկ :

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Յունիս 21-ին տեղի ունեցած է «Պայլեան» մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը՝ 400-է աւելի հանդիսականներու ներկայութեան : Մանկապարտէզէն չրջանաւարտ եղած են 53 աշակերտներ, որոնք յառաջիկայ տարի կ'անցնին Գոլոլեան վարժարանի Ա. կարգը :

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնին չրջափակին մէջ, Յուլիս 6-8-ի չարաթաւերջին, տեղի ունեցած է հայ-դանուական տօնահանդէս : Մինչեւ ուշ գիչեր տեւող այդ երեկոյթներուն ընթացքին հազարաւոր մարդիկ այցելած են կեդրոնը եւ ճաչած՝ հայկական ուտեստեղէններ : Գեղարուեստական յայտագրերով հանդէս եկած են «Համազգայինի» կրտսերներու պարախումբը, երգիչ Ստեփան ու «Սասուն» նուագախումբը :

⁂

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Քաղաքային Մորհուրդի գործադիր Կոմիտէի Յուլիս 6-ի որոչումով կը վերաբացուի քաղաքին հայկական վարժարանը, որ կը կրէ Ստեփան Շահումեանի անունը : Այս առթիւ վարժարանին կը վերադարձուի իր սեփական եւ ընդ յարկանի չէնքը, որ բարերարուհի Տիկին Թիւթիւնճեանի նուէրն էր զաղութին : Դպրոցը պիտի ընդգրկէ Ա.էն մինչեւ Ը. դասարանները եւ մանկապարտէզ : Աչակերտներու արձանագրութիւնը արդէն սկսած է :

⁂

ԽԱՍԻՈՎՈՑԻ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան հայերէնի դասընթացքները յաճախող ուժէն տասնըվեց տարեկան պատանիները ամավերջի հանդէսով մը փակած են տարեչրջանը : Ուսումնական չրջանը աւարտած են 10 երեքշաբթի :

⁂

ԿԼԷՆՏԷԼ Հայ Սփիւռքի մարզադաչտերուն վրայ տեղի ունեցած աւարտական մրցումներով, Հայ Յեղափոխական Դաչնակցութեան 100ամեակին նուիրուած Հ. Մ. Ը. Միութեան Նաւասարդեան 15-րդ մարզախաղերը աւարտած են Յուլիս 8-ին : Հինգ չաբաթներու վրայ երկարող հարիւրաւոր մրցումներուն մասնակցած են 160 մարզական խումբեր եւ աւելի քան 500 մարզիկներ : Մրցումներուն մասնակցած են Հ. Մ. Ը. Միութեան Միացեալ Նահանգներու արեւմտեան չրջանի ինը մասնաճիւղերը, Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Գանատայի եւ Աւստրալիոյ չրջանները, Հ. Մ.Մ., Հայ Կաթողիկէ Երիտասարդաց եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Երիտասարդաց միութիւնները :

⁂

ՏԻԹՐՈՑԹԻ Մասքօ Համազգային Միութեան կեդրոնատեղիի իր դրասենեակին մէջ, Հ. Բ. Ը. Միութեան պատուոյ նախագահ Ալեք Մանուկեան ընդունած է Միացեալ Նահանգներու Արեւելեան (Լիմիտած-նական) թեմի նորընտիր առաջնորդ Գերաժ Ծ. Վրդ. Պարսամեանը : Հանդիպումին ներկայ եղած է Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուհի Լուիզ Մանուկեան Սիմոն : Մորհրդակցութիւնը կեդրոնացած է առաւելաբար հայ կեանքին առընչուող այժմու ճակատագրական հարցերուն չուրջ : Առաջնորդը առիթը ունեցած է նաեւ դիտելու ամերիկեան արուեստի «Մանուկեան» հաւաքածոն ու դրուցած է Մասքոյի տնօրէն Ռիչըրտ Մանուկեանի հետ :

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՄՇՈՑ ԴԱՇՏ

ՁՈՒԻՐԻ ՇՐՋԱՆ

Տարօրէն աչխարհի եւ Դաչտի տեղեկատուական եւ վիճակագրական այս ծանօթութիւնից մեծ մասը քաղեցինք Եղիչէ Քահանայ Տէր - Պարսամեանէ, օժտուած զօրաւոր յիչողութեամբ եւ ականատես ու ականջալուր վկայ՝ Չարդապատում անցքերու : Այն գիւղերը որոնց հոգեւոր-

րականները չեն յիչուած (դէպքէն առաջ վախճանած ըլլալնուն), կը հովուէին մէկ աւելի երէց ունեցող մերձաւոր գիւղերու քահանաներէ :

⁂

Մշոյ Դաչտի վերոյիշեալ գիւղերու չարքին, Սուրբ Կարապետի (Գլակայ վանք), Սուրբ Յովհաննէսի (Եղրդուտ) եւ Սահակ Հայրապետի վանուց մարտիրոսացած վարդապետները յիշատակած ըլլալով, կը տեսնենք ստորեւ միւս երկու մենաստաններն ալ՝ իրենց տարաբախտ վանահայրերուն հետ :

101· - Առաքելոց Թարգմանչաց Վանք, բնակչութիւն՝ 500 Հայ : Կը գտնուի Մշոյ արեւելակողմը, Տիրնկատարի կամ Ծիրըկատարի ստորոտ : Առենօք համանուն լերան վերեւ կառուցուած էր Տիր չաստուածոյն մեհեանը, որուն աւերակներուն մէջ՝ ասկէ 35 տարի առաջ Մշեցի Սմբատ Դաւիթեան զրամներ եւ կաւոյ ներկայացնող արձանիկ մը գտած է : Վանքին նչանաւոր եւ հինաւուրց դուռը Բաղէշ զըրկուեցաւ, Ուլու Ճամիի նորոգելու : Վերջէն Զօրավար Նազարբէկով տեսած է զայն, եւ չնորհիւ Տէր - Պարսամեան Հօր ջանքերուն՝ փոխադրուած է Մոսկուայի թանգարանը : Ծերունազարդ վանահայրն էր

Յովհաննէս Ծայրագոյն Վարդապետ Մուրատեան· - Ծնած է 1833-ին եւ ձեռնադրուած 1857-ին ;

102· - Մատնավանք, բնակչութիւնը՝ 250 անձ, դպրոցով եւ միաբանութեամբ :

կը գտնուի Աչտիչատէ մէկ ժամ հեռու, Աբան եւ Ցխաւի գիւղերուն մէջտեղ : Վանահայրն էր

Ստեփան Քահանայ Սուլուխցի, 1898-ին Վան ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Յոստեղեանէ :

ԽՈՑԹ - ԲՈՆԱՇԷՆ

ԽՈՑԹ կամ ԽՈՒԹ, հին գաւառ Տուրուբերանի մէջ, Բաղէշի արեւմտեան հիւսիսակողմը, անառառուտ լեռներով : Իր անունն առած է բնակչութեան լեզուի խրթնութենէն : Գաւառապետն է «Ուրթայ Բերդ» : Ոտքէն կ'անցնի Բոնաշէնի գետը : Իր հայաբնակ գիւղերն են հետեւեալները· -

1 - 17· - Ներքին Շինիստ՝ 25 տուն, Թաղվու կամ Թաղլու՝ 18 (եկեղեցին Ս. Սահակ), Ագրակ՝ 16 (եկեղեցին Ս. Աստուածածին), Մըզրէ՝ 8, Թաղավանք՝ 25 (եկեղեցիները Սուրբ Աստուածածին, Սուրբ Զիկրաչէն եւ Սուրբ Սարգիս, վերջին երկուքը աւերակ), Լորտնձոր՝ 14, Փիճոնք՝ 21, Գեղոնք կամ Գեղոնք՝ 8, ՇԷն՝ 35, Պապ-աղ՝ 7, Թաղվաձոր կամ Թաղի Ձոր՝ 6 (եկեղեցին Սուրբ Սահակ), Սալապոս՝ 5, Գոռ՝ 5, Զալախ՝ 7, Օխին կամ Հախին՝ 9, Բղոնք կամ Բեղոնք՝ 10, Քէյվու՝ 7, նաեւ 25 ուրիչ գիւղեր՝ իրենց սրբավայրերով, զոր առենօք բռնագրաւած էին Պալագի եւ Ուրթեցի Քիւրտեր :

ԲՈՆԱՇԷՆ, անդնդախոր ձորերով լեռնային գետաւ՝ Տուրուբերանի Ծոյթ գաւառի արեւմտակողմը, Շատախի արեւելակողմն ու Մշոյ Դաչտի հարաւակողմը : Իր հայաբնակ գիւղերն են հետեւեալները, բոլորն ալ ձորերու մէջ չինուած·

1 - 14· - Տաշտատեմ (Դաչտադէմ)՝ 21 տուն, Կծաւիճ՝ 18, Օղուտ՝ 32, Ընկուզնակ կամ Ընկուզիկ՝ 18 (եկեղեցին ՍուրբՍտեփաննոս), Բլրիկ կամ Բլուրիկ՝ 6, Կոստ՝ 8, Արուգ կամ Արուճ՝ 13, Վերին Շինիստ՝ 15, Պոկաճիճ՝ 14, Ներքին Պոկաճիճ՝ 6, Ծորաւայ՝ 7, Շահվէրտի՝ 10, Յարիճոգ՝ 12, Մահպուպաճիճ՝ 5 :

Ծոյթ - Բոնաշէնի չրջանի երէցն է

Սարգիս Քահանայ Ստեփանեան, Թաղավանք գիւղացի, 45 տարու, 1910-ին ձեռնադրուած Յարախանեան սրբազանէ, հրաչքով հազուագիւտ վերապրող մը :

Բոնաշէնի մօտ է Սուրբ Աղբերիկ վաղընջուց մենաստանը որ «Աղբերկայ Վանք» ալ կը կոչուէր, ըստ աւանդութեան՝ հիմնուած Թադէոս Առաքեալէն, որ անոր սքանչելաբուխ աղբիւրին մէջ ձգած է Յաչեալին զամերէն մին, եւ այդ պատճառաւ ուխտաւորք «սրբաջուր» կը կոչէին զայն, մեղք համարելով կաթիլ մը իսկ դեհին վաթել անկէ : Սուրբ Աղբերիկ 1899-ին ալ կողոպտուած է Պալագի Քիւրտերէ, որոնք նահատակած են վանահայրը՝ Ղազար Վարդապետ, իսկ 1905-ին՝ Զաքար Վարդապետ :

(Շար· 62)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՍԻՆ – ՇԱՄՈՆ· – Ամբ Տիկին Հայկուհի Ճապուբեան, զաւակները ու թոռները, Ճապուբեան, Պօյաճեան, Քուլաքսըզեան, Աքըլեան ընտանիքները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք փոխան ծաղիկի նուէրնեբով, անձամբ, հեռագրով, հեռաձայնով թէ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ԱՍԱՏՈՒՐ ՃԱՊՈՒՐԵԱՆ–Ի

մահուան առթիւ։

***

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունիս 30–ին եւ դամբանականով մը ընկ· Մանուկեան ոգեկոչեց ողբացեալը եւ անոր 60ամեայ դաշնակցական անցեալը։

Ողբացեալին փափաքին համաձայն, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ եղած են քաղաքական բանտարկեալներու պաշտպան Յանձնախումբին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծաչի Իսիի Տ· Սէրէնկիւլեան մանուճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ· Յարութիւն Պաղանեանի, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Պաղանեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժան Թուխմունճեանի եւ զաւակներուն, իրենց կրնոջ, մօր եւ մեծ–մօր՝ Տիկին Մարթա Պաղանեանի (ծնեալ՝ Աբթինեան) մահուան առթիւ։

ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ե. ՍԻՄՊՈԶԻՈՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բացուած է Հայ Աբուեստի Միջազգային Ե· Սիմպոզիումի գործերուն բաժանորդագրութիւնը։ Հրատարակութիւնը նախատեսած է 1991–ի սկիզբները։ Անոնց որոնք կը բաժանորդագրուին մինչեւ 1990 Հոկտեմբեր 31 թուականը կը կիրարկուի %40 զեղչ մը։

Բաժանորդագրութեան համար բաւական է ղրկել իտալական 35·000 լիրեթի համապատասխան դրամատնային կամ փոստային փոխադիր մը (chèque կամ money-order), հետեւեալ հասցէով՝–

Associazione «Padus-Araxes»
c/o Università degli Studi di Venezia
Dipartimento degli Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 30125 Venezia

Որեւէ փոխադիր պէտք է ուղղուած ըլլայ միմիայն հետեւեալ անունին՝

ASSOCIAZIONE PADUS - ARAXES

ԴԻՒԱՆ
ՊՈ – ԱՐԱՔՍ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԱՀԻԿ ՏԷՐ–ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

Անիկն· – Տէգ եւ Տիկին Յարեթ Յարութիւնեան 1·000 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին եւ ցաւակցութիւններ կը յայտնեն ողբացեալին ընտանիքին, նաեւ Տիկին Ամմենուհի Գեւոնեանի։

ՄԱՐՍԻԳԼ· – Պերճ Վարժապետեան 200 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՓԱՐԻԶ· – Տիկին Ամմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր· «Յառաջ»ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ծաչի Փարիզի Ա· Թաղէոսեան մանուճիւղը շնորհակալութեամբ ընդունած է 300 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Գէորգ Առաքելեանէ Գրիգոր Եսիգապետաշեանի մահուան առթիւ։

***

Իսիի Ս· Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի· – Երէցկին Տիրուհի Ալթունեանի մահուան առթիւ՝ Իսի–լէ–Մուլինոյի Ս· Աստուածածին եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւն 500 Ֆր·, Իւլմէզեան ընտանիք 50 Ֆր·, Տիկին Բերկրուհի Ալթունեան 500 Ֆր·։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Յարսնիք–Նշանուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը)։
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

EQUILIBRE jette un pont entre les solidarités

L'aide à l'Arménie sinistrée se structure : le mercredi 6 juin, a été jeté, les bases d'une nouvelle coopération. Premier pas, le développement du pont routier entre la France et l'Arménie, et sa mise à disposition gratuite, permettra aux différentes associations agissant sur le terrain d'optimiser leurs efforts. Une souscription est lancée pour la création de cet outil.

L'urgence s'accroît

En Arménie, la situation s'aggrave encore car aux soubresauts de la terre ont succédé ceux des hommes. En effet, la situation politique et sociale devient chaque jour plus préoccupante : le blocus s'intensifie, les esprits s'échauffent et la lenteur administrative gêne considérablement le travail entrepris.
Bilan : aux centaines de milliers de sans-abris s'ajoutent aujourd'hui des dizaines de milliers de réfugiés. Tous s'entassent dans des villes dévastées tandis que les secours se dispersent. L'inaction forcée et le peu de moyens de développement pèsent lourdement sur les Arméniens, faisant craindre l'explosion, de désespoir ou de colère, à tout moment.

La route de la reconstruction

Face à cette situation, l'acheminement des marchandises et des compétences deviennent le point clé de la réussite de l'aide humanitaire. Les associations sur place doivent, effectivement, pouvoir compter sur un outil permanent, fiable et efficace.

Le convoyage par route est la seule technique qui peut répondre à cette demande. Indépendant, souple, rapide, les convois d'EquiLibre mettent maintenant 7 à 8 jours seulement pour atteindre l'Arménie; l'acheminement par camions permet de plus, de maintenir un lien terrestre et permanent avec la France, au-delà du blocus.

Présent sur place depuis janvier 1989, EquiLibre a développé une expertise unique en matière de transport routier. Avec plus de 1 500 000 kms. parcourus et 4 500 tonnes de marchandises acheminées vers ses diverses destinations, l'Entreprise Humanitaire a su se doter d'un outil performant qui fonctionne déjà régulièrement en direction de l'Arménie. Ce sont, en effet, 3 ou 4 semi-remorques qui partent de Lyon chaque mois en direction des 3 antennes d'EquiLibre soit 1400 tonnes de matériel convoyés sur place depuis janvier 1989.

Une souscription pour rendre l'acheminement accessible à tous

Un problème se pose cependant : si ce pont routier s'avère indispensable, tant matériellement que moralement pour la population sinistrée, il représente des coûts de fonctionnement importants qui grèvent cruellement les actions entreprises par EquiLibre. Qui plus est, il ne peut, à l'heure actuelle, pas être mis à la disposition de toutes les autres associations du fait du prix de revient élevé d'un voyage en Arménie (prix aller-retour en semi-remorques...).

Aussi, pour intensifier et développer l'aide à l'Arménie, EquiLibre a décidé de lancer une souscription. Cette souscription de 20 millions de francs permettra de couvrir l'ensemble des frais d'un pont routier permanent, sur la base de 2 camions tous les dix jours, soit 5 000 tonnes de frêt, pour les deux prochaines années. A cet effet, il sera édité des bons de participation de 100 francs qui seront mis en vente.

Les sommes récoltées seront gérées par EquiLibre et un comité spécial indépendant de l'association. Un bulletin trimestriel rendra compte à l'ensemble des souscripteurs de l'utilisation des fonds. Plus encore, les organisations humanitaires agissant en Arménie pourront bénéficier de cette infrastructure gratuitement, sous condition de coopération pour coordonner et intégrer les divers projets dans un plan général de reconstruction pour l'Arménie. Cette coopération sera facilitée par un comité de parrainage composé de représentants de diverses ONG et de spécialistes en matière du développement en Arménie.

Plus qu'un simple outil, c'est bien un tournant que vient de prendre l'aide à l'Arménie grâce à cet accord. C'est, en effet, la première fois qu'une infrastructure fédératrice est offerte à l'ensemble des associations opérant sur le terrain par les acteurs de la solidarité eux-mêmes. Appel à la diaspora, prise en main responsable et structurée de la solidarité. Aujourd'hui, sans doute, l'aide humanitaire est en train d'entrer dans l'âge adulte.

EQUI*LIBRE* ARMENIE —
14 bis, bd. du Parc de l'Artillerie
BP 7124 — 69348 LYON — CEDEX 07.

Banque Dumesnil Leblé :
30002 00561 0000403838H 04

Contacts presse :
Christelle Coche-Dupeuble /
Dominique le Van Truoc
(1) 42 27 52 05

LE TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
«TEBROTZASSERE»
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հ· Բ· Ը· Մ· Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն, հնաւտարապէս, նաեւ մեքենադրել գիտնայ։

Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին՝–

***

U. G. A. B. - Marseille
recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 27

VENDREDI
27 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.327 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.327

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 20 / 24)

ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐԸ

ՄԻՆՉԵՒ 15 ՕՐ, ԱՅԼԵՒՍ
ՈՉ ՄԷԿ ՉԻՆԵԱԼ ՏԱՐՐ

Միխայիլ Կորբաչով, յաւուկ հրովարտակով մը, ապօրինի հռչակեց բոլոր զինեալ խմբակները, որոնք վերջերս կազմուեցան Խորհ· Միութեան մէջ: Հրովարտակին մէջ չեչուած է որ, 15 օրուան պայմանաժամ մը կը տրուի, որպէսզի բոլոր խմբակները լուծուին եւ զէնքերն ալ յանձնուին իշխանութեանց: Եթէ, 15 Հանրապետութիւններուն իշխանութիւնները չյաջողին վերստանալ այդ խմբակներու զէնքերը, Խորհ· Միութեան Ներքին Նախարարին եւ ՔԱ – կէ – Պէ–ին կ'իյնայ ձեռնարկել զէնքերու դրաւումին:

Եթէ այդ զինեալ տարրերու «արարքները սպառնալիք մը ներկայացնեն ընակչութեան եւ Պետութեան համար», Խորհ· Միութեան Ներքին Նախարարը իրաւունք կ'ունենայ դիմելու իր զինեալ զօնդերուն եւ կարմիր բանակի որոշ միաւորներ կրնան մասնակցիլ «որոշ գործողութիւններու»:

Այս լուրին արձագանգելով, ձայնափուռ, հեռատեսիլ եւ դրաւոր մամուլ կ'աւելցնէին թէ Կորբաչովի զլխաւոր թիրախն են՝ հայկ· զինեալ տարրերը: Ցայլ մը աւելի առաջ երթալով, Ֆայնաճիլ Թայմզ իր խորագրով իսկ Հայերը կը ներկայացնէ որպէս թիրախը, գրելով թէ Կորբաչով Հայերուն հրահանգած է զէնքերը յանձնել: Լրատուութեան մէջ ալ, կը յիշատակէ թէ Երեւանի մէջ, Մայիսի վերջ բախումներ եղած էին զօրքին եւ քաղաքացիներու միջեւ եւ 30 հոգի մեռած էր, առանց ճշդելու թէ ո՞ր կողմին կը պատկանին այդ զոհերը...:

Ֆիկարօ ալ կ'արձագանգէ այս լուրին, Կորբաչովի հրովարտակը «ուֆազ» որակելով եւ որոշ հեգնանքով կ'աւելցնէ· – «Մեղաւորներուն ինքնութիւնը չկայ, բայց ամէն մարդու ծանօթ են՝ Հայերը զինուած մինչեւ ատամները, որոնք իրենց օրէնքը կը պարտադրեն Հայաստան «պաշտօնական» ուժերու քիթին տակ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ԺԸՆեւի մէջ ՕՓԷՓ–ի (քարիւղ արտածող երկիրներու կազմակերպութիւն) ժողովը, որ բացուեցաւ Հինգշաբթի օր, բաւական փոթորկալից պիտի ըլլար: Ծանօթ է որ Իրաք – Քուէյթ խոր տագնապը դեռ չէր լուծուած, հակառակ Եգիպտոսի նախագահին ջանքերուն: Կը սպասուէր, որ երկու երկիրներու բանագնացները հանդիպում ունենան Սաուտի Արաբիա, չաթթաւելերջին: Իրաք կը մեղադրէ Քուէյթը, որ իր իրաւունքէն աւելի քարիւղ ծախած է, աժան, հսկայ վնաս պատճառելով իրեն (պարտքերու տակ խեղդուած է) եւ ուրեմն տասնեակ հազարաւոր դինուորներ համախմբած է սահմանը: Ըստ Քուէյթի, Պաղտատ աչք ունի իր կարգ մը կղզիներուն վրայ, որոնք ռազմավարական դիրք կը դրաւեն Ծոցին մէջ: Դէսերու կարծիքով, վերջին 401, ապրուստի բաւարար միջոցներ չունեցող 925 բազմազաւակ ընտանիքներ, 142 առանձին մայրեր, 1645 որբ մանուկներ: Այս պաշտօնական ծանօթագրութիւնն են: Բայց կայ նաեւ ոչ պաշտօնական թչուառութիւնը· հարիւրաւոր ընտանիքներ, որ երկարատեւ գործադուլներու, չրջափակման, ապրուստի սղութեան պատճառով ամբողջովին ծախսած են դժուարութեամբ կուտակած խնայողութիւնները:

...Եւ ծագում առաւ «ԼՂԻՄ Մայրութեան Ֆոնտ» բարեգործական կազմակերպութիւն ստեղծելու գաղափարը: Ի՞նչ նպատակներ կը հետապնդէ ան, համակողմանի օգնութիւն ցոյց տալ բազմազաւակ եւ միայնակ մայրերուն, աջակցիլ նոր ընտանիքներու կազմութեան, խրախուսել ծննդաբերութիւնը: Ֆոնտին ստեղծման համար մեծ օգնութիւն ցուցաբերած է Հայաստանի Մայրութեան Ֆոնտը (նախագահուհի՝ Մարօ Մարգարեան): Կազմակերպութիւնը Հայաստանի տարբեր ձեռնարկութիւններէ արդէն 100 հազար ռուբլի ստացած է: Ֆոնտի խորհուրդի առաջին նիստին որոշուած է «Մասիս» գործատունէն ստացուած ձմեռնային կօշիկները որպէս տարեմուտի նուէրներ բաշխել բազմազաւակ ընտանիքներու եւ Մարտակերտի դիշերօթիկ դպրոցի որբ երախաներուն:

Ծրագրուած է իւրաքանչիւր նորածինի համար (Մարզին մէջ տարեկան աւելի քան երեք հազար մանուկ կը ծնի) միանուագ նպաստ յատկացնել, ապահովել դպրոցականներու ձրի փոխադրութիւնը, կազմակերպել դեղերու անվճար յատկացում բազմազաւակ ընտանիքներուն, ըստեղծել նոր արտադրութիւն, կօօպերատիւներ՝ գիւղերու մէջ կիներու աշխատանք հայթայթելու համար:

**

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի խումբ մը նորընտիր երեսփոխաններ մամուլին մէջ հանդէս եկած են յայտարարութեամբ՝ ի պաշտպանութիւն «Ազգային միամանական հանրակրթական դպրոցի մասին» յայտնի որոշումին: Անոնք կը պրեն· – «Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախապատրաստական հաւաքի մասնակիցները միահամուռ կերպով կը պաշտպանեն կրթութեան Նախարարութեան որոշումը, որ մեր համազգային չարժման ամենակարեւոր յաղթանակներէն է եւ իսկապէս բախտորոշ նշանակութիւն ունի: Միաժամանակ ան առաջին քայլն է Հայաստանի պետական լեզուի՝ հայերէնի, ոտնահարուած իրաւունքներու վերահաստատման եւ ողջ կրթական համակարգի արմատական բարեփոխման ուղղութեամբ: Այդ որոշումով կ'ապահովուի նաեւ ազգային փոքրամասնութիւններուն իրաւունքները՝ կրթութիւն ստանալ իրենց մայրենի լեզուով (...): Այժմ բոլորիս խնդիրն է ամէն կերպ նպաստել որոշումին իրագործման:

Հայոց Խորհրդարանը կ'ողջունէ ազգային միամանական դպրոցի առաջին ուսանողները...»:

**

ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՅՐՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏ

ԼՂԻՄ–ի մէջ վերջերս ստեղծուած մայրութեան Ֆոնտին մասին խօսելով հեռատեսիլ տեղեկութիւնները ուած է Ֆոնտի նախագահուհի, Ստեփանակերտի Քաղաքային Կոմիտէի քարտուղար Յասմիկ Միքայէլեան:

Վերջին տարիներու իրադարձութիւնները, քաղաքական – տնտեսական անկայուն վիճակը տարածեցին համընդհանուր բարօրութեան մասին սուտ առասպելը, բացայայտեցին կնոջ, մօր, ընտանիքի խեղճուկ կացութիւնը մեր հանրային կեանքին մէջ: Մարզին մէջ պաշտօնական տուեալներով, կան նիւթապէս անապահով խաղեր են եւ պետութիւններ կան չրջանին մէջ, որոնք պատերազմը չահաւոր կը նկատեն:

Էֆ – էնթէի չկնջեց գործադուլի չարժումը, որ նախատեսած էր չաթթաւելերջին համար, որովհետեւ բանակցութիւնները ձախողեցան Զորեքչաբթի օր: Ընկերութիւնը ստիպուած է կնջել իր թռիչքներուն չուրջ 25%–ը, թէեւ կը փորձէ ճար մը գտնել եւ դատարանի դիմած է, որպէսզի առկախել տայ գործադուլի հետեւանքները ուժ օրուան համար, ի պաշտպանութիւն ճամբորդներու չահերուն: Ընկերութիւնը կ'արդարացնէ իր այս որոշումը յայտարարելով թէ այսքան կարճ ժամանակի մէջ, չի կրնար կանխել հետեւանքները, 90 հազար ճամբորդ նախատեսուած են 2 օրուան համար (Ուրբաթ, Շաբաթ):

ԹՈՒՐՔԻԱ. կառավարելիք Ալանտեան Ուխտի ռազմավարները կնջուած են Ազգային դիմումին վրայ: Ասոնք տեղի պիտի ունենային Սեպտեմբերին եւ Անգարա կ'առարկէ որ «զգայուն չրջան մըն է», եւ թէ ներկայիս միջազգային մթնոլորտը դրական է:

«LE FIGARO»

"Il faut empêcher un deuxième génocide arménien"

LE CRI D'ALARME D'ELENA BONNER

Փիկարօ, Յուլիս 26–ի իր թիւին մէջ (որ դժբախտաբար դժուար կարելի էր ձեռք անցընել, էն – էմ – փէ – փէ–ի ցրուիչներու գործադուլի հետեւանքով) ամբողջ էջ մը նուիրուած է –նկարներով– Էլէնա Պոնէրի այս ահազանգին:

Էլէնա Պոնէրի այս նոյն յայտարարութիւնները լոյս տեսած են «Երեկոյեան Երեւան»ի Յունիս 27–ի թիւին մէջ եւ ամբողջութեամբ կու տանք Յուլիս 31–ի մեր թիւով:

ՄԱՀ ՍԻՆԱՆ ԹԱՆՏՐԵԱՆԻ

Մարմարաէն իմացանք որ արկածի մը հետեւանքով իր մահկանացուն կնքած է պոլսահայ ծանօթ մտաւորական՝ Սինան Թանտրեան:

Ողբագեալը, Յուլիս 19–ին, ծանր ընդհարում մը ունեցած է, երբ Սուատիէի երկաթուղիին մէկ կողմէն միւսը կ'անցնէր, բախելով չողեկառքին: Անմիջապէս փոխադրուած է Նումունէի հիւանդանոցը, ուր վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուած է, բայց, յաջորդ օրն իսկ հոգին աւանդած է:

Ծնած էր Սեբաստիա 1914ին: Աչակերտած է Պոլսոյ վիէննական Մխիթարեաններու Նախակրթարանը, ապա աւարտած կեդրոնական Վարժարանը: Պոլսոյ Համալսարանին մէջ ալ հետեւած է տարրաբանութեան, բնագիտութեան և ուսուցչութեան: Կ'աշխատակցէր Մարմարայի եւ ընդհանրապէս Պոլսոյ հայ մամուլին, գլխաւորաբար գեղարուեստի նուիրուած յօդուածներով: 1988–ին հրատարակած է նորավէպ մը՝ «Որոնում»:

մերիկացի Քարլ Լուիս՝ 8,51 մեթր արդիւնքով:

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ռուսաստանի Թոլիաթթի քաղաքը տեղի ունեցած համամիութենական մրցաչարքին առաջին տեղը գրաւած է Հայաստանի պատանիներու խումբը: Մրցաչարքին լաւագոյն ամբարկուն դարձած է Երեւանցի Յակոբեան՝ 7 կօլով:

**

ՍՊԻՏԱԿԻ «ՆՈՐՎԵԿԻԱ» ԹԱՂԱՄԱՍԸ

Աւելի քան 30 տնակներէ բազկացեալ Սպիտակի «Նորվեկիա» թաղամասը ըստքանիներնաւեան երկրին կարմիր Խաչին նուէրն է: Նոր թաղամասը այսօեր արդէն գործող «Ֆ· Նանսէն» հիւանդանոցին ամբողջացումն է:

20 հեկտար մակերես գրաւող այս նոր թաղամասին պահանջը ծագած է հիւանդանոցի օգտագործումէն անմիջապէս յետոյ: Ան անհրաժեշտ նկատուած էր բժշկական անձնակազմի բնականոն աշխատանքին համար:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«ԳԹՈՒԹԵԱՆ» ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԱԱՋԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆԻ ՀԵՏ

Եթէ թուրք պէտի մը որդին հայ երիտասարդ մը սպաննելու փափաքը զգացած ու հայ մահապարտներուն համար պատրաստած կառափնարաններուն դռները-ւած հրապարակը դիմած չըլլար ԺԹ. դարու կիսուն Պոլսոյ մէջ, Հայաստան թերեւս այսօր չունենար «Գթութիւն» բարեսիրական կազմակերպութիւնը: Կարելի է անշուշտ մտածել թէ նման կարեւոր ձեռնարկ մը ժամանակին պահանջն էր ու սա կամ նա ձեւով անպայման պիտի յայտնուէր Հայաստանի բարեփոխումներու, բարենորոգումներու ընդհանուր մթնոլորտին մէջ: Հաւանաբար. սակայն անոր դլուխը պիտի չդտուէր դիւահարու, ապ–պզպզող մազ ու մօրուքին ընդմէջէն քիչ մը զարմացական ակնարկներով աշխարհը դիտող անձը. ան որ առաջին նախաձեռնութիւններէն իսկ չատ դգալի ազնւամտահայերէնի չեշտով մը կը խօսի հետդ, անմիջապէս հետաքրքրութիւնդ լարելով իր ծագումին մասին:

Այդ ծագումը, որուն հետ թէեւ առընչութիւն չի կրնար ունենալ արեւմտահայերէնի չեշտը, կ'երկարի մինչեւ Պոլիս, ուրկէ կու գայ նաեւ «Ստամբոլցեան» մականունը: Մ. Ստամբոլցեան պոլսեցի դերդաստանի մը Հայաստանի հողին վըրայ ծնած վեցերորդ սերունդին կը պատկանի: Ստամբոլցեաններու այս թեւին նախահայրը եղած է 1840ական թուականներուն մահապատիժի դատապարտուած Հայերու խումբէ մը այն երիտասարդը, դոր թուրք պէյի մը որդին կառափնարանին ոտքին տակէն առած տարած է «հայ երիտասարդ մը սպաննելու փափաքը դոհացնելու համար»: Սակայն, ապա հայ երիտասարդը յաջողած է չըլլել զոհի եւ դահիճի դերերը ու բռնել փախուստի ճամբան: Այդ ճամբան մինչեւ Հայաստանի հիւսիս–արեւելեան կէտը՝ Վարդենիս առաջնորդած է դինք, ուր բնաւորուած է, ընտանիք կազմած:

Այս ոչ սովորական նախաբանէն ետք, «Գթութեան» չուրջ կ'ամփոփուի զրոյցը. նիւթին հետ, նայուածքներուն զարմանքը կը վերածուի խանդավառութեան, վճռակամութեան: Այնքա՞ն ծրագիրներ, փափաքներ ունի Մ. Ստամբոլցեան այդ կազմակերպութեան համար ու նոյնքան մը անխորտակ կամք, տոկալու եւ յաղթահարելու համար ամէն տեսակի խոչընդոտներու, դժուարութիւններու:

**

Հ. – Հայաստանի ներկան առաւելապէս խաղաքական դրոշմ ունի. տիրողը խաղաքական խմորումները, փոփոխութիւններն են. այս մթնոլորտին մէջ ո՞ւրկէ ուր բարեսիրական կազմակերպութեան մը գաղափարը:

Պ. Խորհրդային Միութեան մէջ 1922–ին փակուեցին բոլոր բարեսիրական դրամատնականները, նաեւ Հայաստանում: Պատմութիւնը ուսումնասիրելով, 1980–ին նաեւ հաւատքի զալով ու տեսնելով ժողովուրդին կրօնքի հանդէպ մեծ սէրը, փափաքը ունեցայ բարեսիրական դրամատնական մը հիմնելու: Դիւրին չէր. Ղարաղեան չարժումը առիթ եղաւ ու 1988 Սեպտեմբեր 21–ի մթնոլորտին յայտարարեցի որ «Գթութիւն»ը ստեղծուում է:

Հ. – Որոշ հիմնադրամ մը կա՞ր արդէն:

Պ. – Ոչ մէկ հիմնադրամ. 25 ռուբլի անձնական դումարս առաջին մուծումը եղաւ: Նոյն օրը հանդանակութիւն յայտարարեց ու մեծ ոգեւորութեամբ հաւաքուեց 30 հազար ռուբլի:

Պաշտօնապէս դիմում կատարեցինք կառավարութեան. Նոյեմբերի 7–ին, երկար բանակցութիւններից յետոյ որոշում տուեցին դրանցելու կազմակերպութիւնը. մի փոքր նկուղային յարկ-տուեցին միայն Դեկտեմբերի 1–ին ուր առ այսօր աշխատում ենք:

«Գթութիւն»ը նման չի աշխարհի միւս բարեսիրականներին որոնք նեղ ուղղութիւն ունեն. միայն օդնութիւն հիւանդներին եւլն., մերը՝ առաջ կանդնել հայ ժողովրդի մտաւոր, բարոյական եւ արտադործական զարգացմանը: Վերականդնել հայկական արհեստներն ու արուեստները, հոգ տանել բարձրագոյն ընտանիքների կարիքներին. կայ միւսներին, ծերերի օդնութեան հարցը, այցելութիւն բանտարկեալներին...:

Հ. – Գանի՞ հոգի աշխատող ունիք:

Պ. – 12–13 հոգի վճարուած են. բայց չատ չատեր կ'օդնեն:

Հայաստանի մէջ տարեկան չուրջ 350 անձնասպանութիւն կը դործուի. ուղում ենք յատուկ դրասենեակ բանալ ու հեռախօսային կապով օդնել զանազ. ուրիչ դրասենեակ մը ընտանեկան հարցերի մասին պիտի աշխատի. 1960–էն ի վեր ամուսնալուծումները չատ են. կ'ուզենք հեռախօսով կամ առերես օդնել:

Հ. – Մասնաճիւղեր ունիք...

Պ. – Առաջինը Ղարաբաղի մէջ «Ամրաս»ն էր. նման մասնաճիւղ ունենք Շահումեան Գետաչէն որ կը կոչուի «Բերդ». ունենք Լենինականում, Կիրովականում, Էջմիածնում, Սիսիանում, Գորիսում, Ղափանում...

«Գթութիւն» բարեսիրական միութիւնը ներկայիս դիտելիքի իմաստով դէշ կացութեան մէջ է. մենք չդիտենալով բարեսիրութիւն անել, իսկ ժողովուրդը՝ օգտուել, մեր դլխին թափուեց դաղթականների հոսանքը, աղէտը, չրջափակումը ու այս ամբողջ ծանրութիւնն ընկաւ նոր ստեղծ դրասենեակի վրայ:

Աւելացրէք այն որ թէ՛ խորհրդային եւ թէ՛ Հայաստանի իշխանութիւնը չկամութեամբ արգելում են մեր աշխատանքը: Տակաւին Մոսկուայի բանտում կը պընդէին որ հրաժարուեմ բարեսիրական դործից:

Հ. – Ուրեմն, կարելի է հետեւցնել որ պետութենէն յատկացում ալ չէք ստանար:

Պ. – Ոչ մի կոպէկ. մեր ամբողջ եկամուտը հանդանակութիւններից է:

Հ. – Այս հանգանակութիւնը կազմակերպուած, կանոնաւորուած մասնակցութե՞ամբ մը վրայ հիմնուած է:

Պ. – Որոշ հիմնարկներում պայմանաւորուածութիւն կայ որ որոշ տոկոս ամէն ամիս յատկացուի բարեսիրական մեր կազմակերպութեան: Շատ չանացին արդելք ըլլալ, բայց ժողովուրդը ինքը ծնած է այս դրասենեակը եւ մանուկի պէս կը խնամէ:

Հ. – Մամուլի մէջ կարդացինք ու ետեւ արձագանգեցինք այն մասին թէ երեւանի մէջ դեղարան մը բացած էք ուր հազուագիւտ դեղեր կարելի է գտնել, որոնք ձրի կը տրամադրուին:

Պ. – Դեկտեմբեր ամսից դործունէութեան սկսաւ դեղատունը ուր կը հայթայթենք դժուար ճարուող դեղօրայք եւ ձրիբար կը բաչխենք կարիքաւորներին: Այս դեղատունը եկող տարուանից պէտք է սկսի բաց թողնել ազդ. խոտաբոյսերով դեղեր: Սպասում ենք որ լուծուի չէնքի խնդիրը:

Հ. – Ձեր անունը առաջին անգամ լսեցինք երբ Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի ամպիոնէն ստուար ու մանրամասն թղթածրար մը ներկայացուցիք ամբոխակայանին վնասներուն մասին. միշտ կը շարունակէ՞ք հետաքրքրութիւն ցոյց տալ բնապահական հարցերու հանդէպ:

Պ. – Բնապահական հարցերը նկատած եմ երեք չերտով. ազգ. – պատմական միջավայր, բարոյական միջավայր, կենսաբանական միջավայր: Այսինքն՝ մարդը իր գոյութիւնը կը պահպանէ պատմութեան, բարոյական եւ կենսաբանական միջավայրի մէջ: Աչքէնից հիմնականը բարոյականն է, որի խանդարումը միւս ոլորտներն ալ կը խաթարէ: Անբարոյական մարդու համար ոչինչ է կենսոլորտի ապականութիւնը եւլն.:

«Գթութիւն»ը նկատելով որ Դեկտեմբեր 7–ին աշխարհի բոլոր ժողովուրդները ձեռք մեկնեցին մեղի, որպէս երախտագիտութեան խօսք, նոյն թուականը յայտարարել է «Համաշխարհային գթութեան օր» (*): Այդ օրը տարուան լաւագոյն բարերարներին պէտք է յանձնուի մրցանակ: Եւօրեայ ժողովներով (Երեւան) պիտի քննուին գիտական հարցեր՝ բնական աղէտների, մարդկութեան բարոյականութեան վերահաստատման չուրջ. պիտի քննուին բնապահական հարցեր, փոքր ժողովուրդներու առընչուած հարցեր, որոնք կանդնած են լինել – չլինելու վտանգի առաջ: Ի՞նչ տարօրինակ է որ անհետանալու վտանգին ենթակայ բոյսերու, կենդանիներու համար կան կարմիր դրքեր, իսկ մարդկանց համար չըկայ:

Իմ բուն նպատակն էր որ տարբեր մարդկանց համաձայնութիւնը առնէի որ մաս կազմեն մրցանակի յանձնաժողովին. փափաք ունէի որ Սախարովը լինէր, բայց կ'ուզեմ է. Պոնէրը, Աբբայ Փիէռը, Տիկին Միթերանը, Մայր Թերեզան...: Նման մարդիկ պիտի փընտռեմ նաեւ Ամերիկայի մէջ, որոնք աշխարհի մէջ ծանօթ ըլլան որպէս խիղճ:

Հ. – Ունիք ձեր ամսաթերթը՝ «Լուսաւորիչ»ը, որ լոյս կը տեսնէ ամբողջովին դասական ուղղագրութեամբ. այս պարագան ի՞նչ ընդունելութիւն գտաւ արդեօք ընթերցող շրջանակին կողմէ:

Պ. – Բարեսիրական մեր դրասենեակը պէտք է ունենար իր մամուլը. մտադրութիւն ունենք հիմնելու մեր տպարանը ուր պէտք է տպուին 70 տարի բաց թողած կարիքները:

«Լուսաւորիչ»ը ամիսներով իշխանութեան դուռը բախելով, դժուարութեամբ ամիսը մէկ անդամի իրաւունք ստացաւ: Հայաստանի ընթերցողներին 99% տոկոսը սիրով ընդունեց դասական ուղղագրութիւնը:

Մեր բուն նպատակը վերադառնալ է մեր պապենական ակունքներին. դէթ այս ուղղագրութեան միջոցով Սիփւռք – Հայաստան կապը կը հաստատուի: Կը կարծեմ որ միջոց մը եաք Հայաստան պիտի անցնի դասական ուղղագրութեան եւ նոյնիսկ... ինչո՞ւ չէ, գրաբարին: Սա կ'ըսեմ որպէս երազային, գնորական փափաք:

Հ. – կարգադրութիւն եղա՞ծ է Սփիւռքէն կանոնաւոր օժանդակութիւն մը ունենալու համար:

Պ. – Շատ կազմակերպութիւններ եկան այն համոզման որ պիտի գործակցին, ինչպէս «ՍՕՍ–Արմէնի»ն, Ազնաւուրը, «Ցոյս Հայաստանի» կազմակերպութիւնը: Մտադրութիւն ունենք Երեւանում բացել բարեսիրականի խանութը ուր պիտի ծախուին ժողովուրդի նուէրները. արուեստի գործեր, գործիքներ, հագուստեղէն:

Հ. – Իսկ արտասահմանէն ոչ հայկական կազմակերպութիւններու օժանդակութեան մասի՞ն:

Պ. – Մեզ այցելեցին Արեւմտեան Գերմանիայէն, Ամերիկայէն բարեսիրական կազմակերպութեան ղեկավարներ. փափաք ունենք կապ հաստատելու աշխարհի բոլոր բարեսիրական կազմակերպութիւններին հետ, օդնելու եւ օժանդակութիւն ստանալու համար:

Հ. – Ձուիցերական դրամատան մէջ բացուած հաշիւ մը ունի «Գթութիւն»ը, չէ՞:

Պ. – Հայաստանի անտեսութիւնը բարելաւելու համար «Գթութիւն»ը որոչեց փոխնակ մէջ հաշիւ(**) մը բանալ որպէսզի թէ՛ Սփիւռքահայերը, թէ՛ օտարները կարենան օդնել Հայաստանը ծանր կացութիւնից դուրս բերելու համար:

Երբ որոչեցի հաշիւը բանալ, ինձ հետ էր Ս. Մեսրոպեանը. հիւանդոցից դուրս ելլելով դեռինը 1 Ֆր. դտանք. տանտիկան Ֆր. էլ մենք տալով 21 Ֆր.ի հաշիւ բացեցինք:

Ցոյս ունեմ, Սփիւռքի մեր քոյր – եղբայրները պիտի հասկանան թէ որքան կարեւոր է Հայաստանի համար իրենց օժանդակութիւնը: Հայաստան կարիք ունի արտասահմանեան թէքնիքի, դործիքների, սարքաւորումների: Փարիզում այս լուրը յայտնելուց, ինձ մօտեցաւ Պ. Կիւլպէնկեանը եւ ծրարով յանձնեց 12 հազար Ֆր. այս հաշուին մուծելու համար:

Հ. – Ի՞նչ ծրագիրներ ունիք ապագային համար:

Պ. – Փափաք ունենք Հայաստանի մէջ բացել բարեսիրական հիւանդանոց որ յետագային իր մասնաճիւղերը ունենայ ներքին Սփիւռքի մէջ: Կ'ուզենք բարձրորակ բժիշկներով կատարել բուժումներ. փափաք ունենք ասոր համար դիմել աշխարհի հայ բժիշկներին որ այցելէին Հայաստան եւ աշխատէին այս հիւանդանոցին մէջ: Այսպէսով կ'ունենայինք բարձրորակ բժիշկներ, ինչ որ այսօր չըկայ. յետոյ, այս այցելութիւնների ժամանակ Հայաստանի բժիշկները ուսումնասիրութիւն պիտի անեն այս բարձրորակ բժիշկների հետ: Այս մասին Հայաստանի առողջապահական Նախարարութիւնը հաւանութիւն տուած է. դիմած եմ կառավարութեան, որպէսզի յարմար չենք մը տայ:

Նպատակ ունենք Հայաստանի մէջ բացել բարեսիրական ճաշարան, դասընթացքներ, որպէսզի օտարախօս դաղթականները հայերէնն սորվին: Շուտով լոյս կը տեսնի հայերէն սորվելու ռուսերէն դիրք (100 հազար տպաքանակով), որը պիտի օդնի Խորհ. Սփիւռքի մեր հայրենակիցներին հայերէն սորվելու:

Պիտի ստեղծուի բարեսիրականի երդիչախումբը որ չրջի ամբողջ աշխարհը ու տանի հայկ. հոդեւոր, ժողովրդական երգերը:

Աչքէն աշխատանքի է անցել փայտի վրայ փորագրուած կահոյքի արհեստանոցը:

***

Ծրագիրներու չարքը կրնայ երկարել այսպէս. այնքա՞ն խանդավառ է անոնցմով Մ. Ստամբոլցեան: Իրենց կը պակսի նիւթականը, ապա –թերեւս աւելի կարեւորը–, իշխանութեան բարեացակամ վերաբերումը: Այս մասին անտեղի լաւատեսութիւն պիտի չըլլայ անշուշտ ղոյն դիրքորոշում մը յուսալ Հայաստանի իսկական առաջին ընտրութիւններով կազմուած նոր Խորհրդարանէն, որուն մէկ երեսփոխանն ալ ինք է:

Գիտական աշխարհէն քաղաքականին ու բարեսիրականին անցած դէմք մըն է Մ. Ստամբոլցեան: Ծնած է 1940–ին. Փիլիկոս է: Գիտութիւններու Ակադեմիայի փորձառական կենսաբանութեան հիմնարկին մէջ կիսաւարտ ձդած է ուղեղային բջիջներու թաղանթին աշխատանքին ու կառուցուածքին ուսումնասիրութիւնը: իր տեղը կը պահուի միչտ, սակայն այսօր ան ժամանակ չունի այդ մասնագիտութեամբ զբաղելու, քանի որ «Հայաստան պատերազմական վիճակ է ներկայիս»: Ու Մաշիկ Ստամբոլցեան կը չարունակէ. «Այն օրը որ Հայաստանի անկախութիւնը իրականանայ, յոյս ունեմ վերադառնալու իմ բուն գործին»:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

(*) Տե՛ս «Յառաջ», Յունիս 30:

(**) Union de Banques Suisses
Fondation Stamboltzian
«G t o u t i o u n»
298 845 00G
B. P. 811 — 1211 Genève 1

Յիշատակներ Հայաստանեայ Ա Շ Ն Ա Կ

1966-ին, երկրորդ այցելութեանս Հայաստան, երբ կը գտնուէի Հոկտեմբերեան, Գրիգոր Գասպարեանի տունը, խընդրեցի իր զաւկէն, որպէսզի Հայաստանէն մեկնելէ առաջ, անգամ մը ևս տանի Աշնակ, տեսնելու Սասունցիները: Լուր օր մըն էր, Գասպար լծուած էր կոլխոզային աշխատանքի, սակայն լինելու ուրախութիւն պատճառելու համար, կրցաւ երեք չորս ժամ ազատութիւն ստանալ եւ կէսօրէ մը յետոյ, բարեկամ մը եւս վարորդի մը ինքնաշարժով ճամբայ ելանք Հոկտեմբերեանէն: Աշնակ կը գտնուէր Արագածի մօտերը, բարձր լերան մը կատարին: Կարելով Արարատեան դաշտը եւ Թալինի շրջանը, հասանք լերան մը ստորոտը եւ ոլոր մոլոր ճամբաներով սկսանք բարձրանալ լեռն ի վեր: Հանդիպեցանք երկու ձիաւոր Քիւրտերու, որոնք մեզ բարեւեցին ու անցան:

Գրեթէ մօտեցած էինք աւանին, երբ մեր կառքը կեցաւ, քարերով խճողուած ճամբու մը եզրին: Վար իջանք կառքէն եւ քալելով հասանք լերան կատարին: Հայրենի դեղեցիկ տեսարան մը պարզուեցաւ մեր աչքին: Դիմացը, հորիզոնին ծայրամասին, իբր գրկած կ'երկարէր Պար լեռնաշղթան, դաշտին մէջէն կ'անցնէր երկաթուղին դիծը որ կ'երթար դէպի Լենինական: Իսկ ալ կողմը, հեռաւոր վայրի մը մէջ, կը կարծէինք տեսնել մեր փառաւոր Անիի աւերակները: Պահ մը վերջը սկսանք յառաջանալ դէպի դիւղ, անմահական օդ ու ջուր, բարակ առուներ կը հոսէին մեր ոտքերուն տակէն...: Թէեւ Տարօնի Աշխարհը չէր, ոչ ալ Անդոկն ու Ծովասարը, սակայն, ասոնք ալ մեր հայրենի լեռներն էին եւ տարագիր Սասունցիները, յիսուն տարիէ ի վեր, եկած հաստատուած էին այս արծուաբոյնին մէջ, սերունդ հասցուցած եւ երկրորդ նոր Սասուն մը ստեղծած էին...:

Թուխ, բարձրահասակ, սեւ ու թաւ յօնքերով, նորածիլ պեխերով երիտասարդներ մեզ շրջապատեցին եւ առաջնորդեցին դէպի ակումբ:

Անջնջելի մնացած է հոգւոյս մէջ, այն մէկ երկու ժամը զոր անցուցի Աշնակի ակումբին մէջ, շրջապատուած Տարօնցիներով: Ցիշեցի Յաչիկ Դաշտենցը, որուն երազն էր անգամ մը ինծի հետ այցելել Աշնակ եւ միասին վայելել սասունական բարբառը, երգերն ու պարերը: Սակայն այդ երազը չիրականացաւ...: Անակընկալօրէն մուտք կը գործէինք ակումբէն ներս: Քանի մը տարեց Սասունցիներ իրենց տարազով նստած էին սրահին վերին անկիւնը, բազմոցին վրայ: Տեսայ 90ամեայ ծերունի մը, որուն դողդղացող ձեռքերը համբուրեցի, զարմացած ինծի կը նայէր, հարցական նայուածքով: Գասպար մօտեցաւ, յարգանքով բերաւ եւ ըսաւ մչեցնակ· – «Ախօ, դինա՞ս իտա վիը աղջիկն է»: Ականջները ծանրացած էին –«Իմա՞լ, ղուրպա՛ն, չըմ լալ, իմ անկըջներ ծանրցեր են»: Գասպար մօտենալով, պոռաց· – «Կ'ըսիմ, դինա՞ս վիը աղջիկն է»· ծերունին· – «Զէ՛ ղուրպան, չըմ պինայ...»: – «Մուսապէկի փախցուցած Գուլոյի եւ Մշու Գեղամի աղջիկն է...»: Ծերունին այլայլեցաւ եւ քաշելով գլխս, նստեցուց իր կողքին, համբուրեց ճակատս եւ սկսաւ քթի տակէն դնդնալ... ապա եռանդով քիւրտերէն երգել, Գիւլիզարի ողբը· –

«Մալա Միրօ Խօշհայ մըզըն,
Հաթընը կուլուսմ տը խուազն,
Հըկըր տան տան, հըկըր նտան,
Ըզէ պըժգուժըմ մալխոյէ մալա մըզըն»

որ Թարգմանի՝

«Միրոյի տուն մեծ Խօշքն է...
Եկած գիմ Գուլոն կ'ուզեն...
Եթէ տուին, տուին, եթէ չտուին
Կը սպանեմ տունին մեծը»... եւլն·

Անհնարապրելի էր յուզումս: Ծերունին վերացած էր...«Հէ՛յ վախ, լաօ՛, ո՞ւր մնաց մըր երկիր...» կ'ըսէր ու կուլար...: Ես, կը հեծկլտայի: Հոն գտնուող մեծ ու փոքր Սասունցիներ մեզ շրջապատած, հետաքրքրութեամբ ու զարմանքով մեզ կը դիտէին...:

Ակումբին դուռը կը բացուէր ու հետզհետէ Աշնակցի այրեր ու կիներ, հարսներ ու սիրուն աղջիկներ ներս կը մտնէին, կու գային համբուրելու ձեռքերս եւ ճակատս ու կը չարուէին պատին տակ, աթոռները ձգելով աւելի տրեցներուն:

Անմիջապէս ապսպրեցին ոչխար մը մորթել, խորոված պատրաստել եւ առաջարկել որ դիշերը մնանք Աշնակ: Սակայն ընորհակալութիւն յայտնելով, ըսինք թէ ժամանակ չունինք եւ ստիպուած ենք այդ օր վերադառնալ Հոկտեմբերեան: Հայրենակիցներս խնդրեցին որ յետագային երգահանդէս մը սարքեմ Աշնակի մէջ եւ Տարօնի երգերը լսելի դարձնեմ իրենց:

Դժբախտաբար 3 – 4 օրէն պիտի մեկնէի Հայաստանէն: Խոստացայ երբորդ այցելութեանս հայրենիք, կատարել իրենց բաղձանքը: Երգեցի սակայն Գէորգ Զաւուշի ողբը, Սուլուխի կռիւը եւ հերոսին նահատակութիւնը: Մայրապէղ յուզուած տարեցները կու լային, յիշելով իրենց փառաւոր անցեալը, Ռաղմական Սասունը, հերոսներն ու մարտիրոսները:

Մէկ մէկ անմահական թան ջուր խմեցէ եւ զովանալէ յետոյ, արցունքով բաժնուեցայ Աշնակի Սասունցիներէն, որոնք մեզ ճամբու դնելու եկան մինչեւ լերան կատարը:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԻ Ա· ՀԱՏՈՐԸ

Լոյս տեսած է քառահատոր «Հայկական համառօտ Հանրագիտարան»ի առաջին հատորը (Ա – Դալըմ), ուր զետեղուած են 3316 յօդուած, գունաւոր քարտէսներու ներդիր, 1143 պատկեր եւ 70 քարտէս ու յատակագիծ:

Հանրագիտարանի գլխաւոր խմբագիրը, պատմական գիտութեանց տոքթէօր, փրոֆէսէօր Կոնստանտին Խուդավերդեան այս առթիւ հետեւեալը ըսած է «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին· –

Այս նոր հրատարակութիւնը համապարփակ տեղեկատու մըն է հայ ժողովուրդին ու Հայաստանի մասին, ուր չեչոը դրուած է զուտ հայագիտական նիւթի վրայ: (...) Հոն արծարծուած են Հայոց պատմութեան այն էջերը, որոնք բռնատիրութեան տարիներուն քօղի տակ դրուած կամ ալ ծուռ հայելիի մէջ ներկայացուած են: Մեր պատմութեան հետ կապուած բոլոր հարցերը կը լուսաբանուին նոր մօտեցումով:

Օտար երկիրներն ու խորհրդային Հանրապետութիւնները հատորին մէջ ներկայացուած են միայն այն չափով, ինչ չափով կ'առընչուին Հայերու եւ Հայաստանի հետ: Օրինակ, «Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ» յօդուածին մէջ տուեալ երկրին մասին ընդհանուր տեղեկութիւններէ եաք, տրուած են հայեւամերիկեան պատմական առընչութիւնները ու ամերիկահայ գաղութի պատմութիւնը՝ սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը: Նոյն սկզբունքով ներկայացուած են նաեւ այլազգի քաղաքական ու մշակութային գործիչները՝ չեչտելով Հայաստանի ու հայ իրականութեան հետ անոնց կապերը:

Ցաւօք, տպագրութեան ձգձգուելուն պատճառով հատորը լոյս կը տեսնէ գրեթէ մէկ տարի յապաղումով, որուն հետեւանքով կարելի չեղաւ մեր փոթորկոտ ժամանակներու բոլոր փոփոխութիւնները եւ նորոյթները ցոլացնել համապատասխան յօդուածներով:

***

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը հաստատած է նոր փաստաթուղթ մը, որ կ'ընդգրկէ քաղաքական ապաստանեալներուն օգնութիւն ցոյց տալու, լրացուցիչ արտօնութիւններ տրամադրելու եւ անոնց վիճակը կարգաւորելու միջոցառումներու լայն համալիր մը:

Ան կազմուած է «Ազգութիւնն ու Հայաստանէն հարկադրաբար հեռացած քաղաքացիներուն օգնութիւն ցոյց տալու միջոցառումներու մասին», մշակութենական կառավարութեան որոշման լոյսին տակ եւ նպատակ ունի երաշխաւորել ապաստանեալներու իրաւունքները, անոնց ապահովութիւնը եւ ստացուածքին անձեռնմխելիութիւնը, անոնց լքած բնակարաններուն եւ ստացուածքին հատուցումը, համբորդութեան եւ ապրանքներու փոխադրման արժէքին վճարումը: Որոշումը կը նախատեսէ նաեւ ապաստանեալներուն հատուսարարժէք աշխատանք տրամադրել ու կարգ մը այլ խնդիրները լուծել:

ՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՅՐ ՂՈՒԿԱՍ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

Գէյսըրիճի, Մեսէչուսեց, Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ երկարամեայ հովիւ Մխիթարեան Հայր Ղուկաս Առաքելեան ի տէր հանգաւ Յուլիս 18-ին յետ հիւանդութեան, 74 տարեկանին:

Հանգուցեալը, որ բոլորին ծանօթ էր որպէս Ֆաթհըր Լուք, 41 տարիներէ ի վեր կը ծառայէր չրջանի կաթողիկէ հաւատացեալներուն:

Ծնած էր Կոնստանցա, Ռումանիա: Իր կրթութիւնը ստացած էր Իտալիոյ, ապա՝ եօթը տարի Վիէննայի Մխիթարեան վանքին մէջ: Պաշտօնավարած էր որպէս հայ կաթողիկէ էքզարք Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի մէջ:

1949-ին է որ Կ'երթար Գէյսըրիճ, որպէս հովիւ Ս· Փրկիչ եկեղեցիին, տարիներ ինքզինքը նուիրելով Բ·Աչխարհամարտին հետեւանքով տեղափոխուած հայ ընտանիքներու բնակեցման եւ անոնց գործեր փնտռելու աշխատանքին: Ան վրիժն էր Քափ Քօտ Ս· Գրիգոր ճամբարին, ուր ամառները հայ մանուկներ կու գային հայերէն սորվելու եւ ամառելու: Ան հիմնած էր նաեւ աչնանային ճամբար մը տարեցներու եւ անոնց ընտանիքներուն համար:

Հայր Ղուկաս ունի նաեւ հրատարակութիւններ: Վերջին չրջանին պատրաստած էր իր քարոզներէն հատընտիր մը, որ հրատարակելի էր:

Իր եաին կը ձգէ քոյր մը՝ Իզապէլլա (Մեսէչուսէց), երկու եղբայրներ՝ Պօղոյր (Ռումանիա) եւ Առաքել (Խորհ· Միութիւն):

Թաղման կարգը տեղի ունեցաւ Զորեքչարթի, Յուլիս 18-ին: Մարմինը ամփոփուեցաւ Ուաթըրթաունի Ռիժլոն գերեզմանատան մէջ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

Թ Է Ո Դ Ի Կ

ԽՈՅԹ-ԲՈՒՆԱՇԷՆ

Մենաստանիս վերջին գոհը եղած է խաչատուր Վարդապետ, զպրոցին ա-չակերտաց ու միաբանութեան հետ: Իսկ ուսուցիչ Մխիթար Մարգարեան ազատած է՝ ձեռամբ եղիչէ Քհնյ· Տէր-Պարսամեանի, որ հիմա Կովկաս կը գտնուի:

ՄՕՏԿԱՆ

Աղճնեանց այս գաւառակը կը գտնուի Մուշէն 10 ժամ հեռու՝ անոր հարաւ-արեւելակողմը: Մօտական երկու է· մէկ մասը Մուշի, միւս մասն ալ Բաղէշի կը պատկանի: Մուշի պատկանող հայաբնակ գիւղերն են հետեւեալները·

1 – 13·– Խոծոծվանիճ կամ Խոցոց Վանիճ՝ 20 տուն, Գզեզ կամ Գզեխ՝ 15, Արծուիկ՝ 30, Խասոբի՝ 10, Կրխու՝ 40, Արփի՝ 30, Քաշճեճիճ՝ 15, Խան՝ 10, Բրտաման՝ 20, Կիսքաղ՝ 5, Բուճնուտ կամ Բողնուտ՝ 11, Զրտու՝ 15, Մեծ-Ձոր՝ 10:

Բաղէշի պատկանող հայաբնակ գիւղերն են·

1 – 16· – Մըծի կամ Մցու՝ 30 տուն, Կնծու՝ 49, Քասէխ կամ Քաշախ՝ 27, Վերին Ասպնջիր՝ 15, Ներքին Ասպնջիր՝ 15, Կոռ կամ Խուր՝ 13, Մէրէքաղ՝ 7, Մըզրուկ՝ 16, Բրուտ՝ 27, Նիզ՝ 25, Շէն՝ 50, Մրցանիճ՝ 5, Բոկոտ՝ 20, Զրկիզ՝ 2, Մարմանդ՝ 3, Սըլընդըր՝ 30:

ՍՂԵՐԴ

Տիգրիսի արեւելեան ճիւղին վրայ գըտնուող բարձրադիր այս գաւառը Տիգրանակերտի եւ Տէրսիմի նման Քիւրտիստան կը համարուի, Քիւրտ ցեղին ստուարութեանը պատճառաւ: Քաղաքին Հայութիւնը 500 տնուր էր (450-ը լուսաւորչական եւ 50-ը բողոքական): Քաղդէացիք 90 տուն կը հաչուուէին, իսկ Թուրքերը՝ 3,300 անձ: Շրջականերուն մէջ, մօտաւորապէս 30 ասորի գիւղեր բախտակից եղան բնաջնջուած հայ գիւղերուն: Սղերդի օսմանեան բանակին մէջ ծառայող երկու հայ բժիշկներ եւս ղերծ չեն մնացած նահատակութենէ, Այվազեան եւ Յակոբ:

Սղերդ իբր Սանճագ՝ ունէր չորս գաղաներ·

1·– Ղարզան՝ ամէնէն ընդարձակը, դաշտային եւ լեռնային:

2·– Էրու:

3·– Շիրվան:

4·– Պէրվարի, այս վերջիններէը լեռնային դիրքով:

1890-ական Թուականի սկիզբները՝ Սըղերդի առաջնորդն էր Թէոդորոս Վարդապետ, որ յաջորդած է Յակոբ Եպիսկոպոսի: Համիտեան չրջանին՝ Սղերդ ալ իր զոհերը տուած է: 1899 – 1905-ի առաջնորդն էր Փառէն Վրդ· Մելքոնեան: Իրեն յաջորդեց Կարնոյ մէկ վանքէն Կորիւն Վարդապետ:

Այս թեմին առաջնորդական տեղապահութիւնը կը վարէր

Եղիշէ Վարդապետ Ջանոյեան· – Ծնած 1867-ին Սերկեւիլ (Քղի), ուսած Պոլիս եւ դասաւանդած Եէսու Գուլէի որբանոցը, նաեւ գաւառները: 1903-էն յետոյ չարունակած է ուսուցչութիւնը՝ ծննդավայրին եւ ձպըռդեղի մէջ, մինչեւ քահանայ ձեռնադրուիլը: Երիցուհւոյն մահէն վերջ կուսակրօնութիւն ուխտելով՝ կ'առնու վարդապետական վեղար:

Աղէտի օրերուն նպաստ խնդրած է Սըրբազան Պատրիարք Հօրմէն՝ որ փութացուցած է իսկոյն եւ երկրորդ առաքումէն եւս ալ պատասխան չէ ստացած: Իր նահատակութեան մանրամասնութիւնները՝ մեզի անծանօթ:

Սղերդի եկեղեցին էր Սուրբ Թադէոս-Բարթողիմէոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին հետեւեալ երէցները, չորսն ալ նահատակ:

Եղիշէ Քահանայ Մուրատեան· – 72 տարու, բնիկ, Պոլիս՝ Ազգային Փրկիչ որբանոցի երբեմնի աշակերտ, ճայնագրագէտ, առաջնորդական փոխանորդ:

Յարութիւն Քահանայ Մալխասեան· – 60 տարու:

Դանիէլ Քահանայ Յարութիւնեան· – Ծնած 1867-ին, ձեռնադրուած 1906-ին, նախապէս կը քահանայագործէր Ձէգիրէ (Մարտին):

Զարեհ Քահանայ Տէր-Կարապետեան·– Ծնած 1882-ին Սղերդ, աշխարհական անուամբ Միքայէլ Նորաունկեան, Տիգրանակերտի Սուրբ Կիրակոս եկեղեցին ձեռնադրուած 1911, Մայիս 11-ին՝ Զաւէն Եպիսկ· Եղիայեանէ:

(Շար· 63)

ԿՐԱՆԺ–ԼԷ–ՎԱԼԱՆՍ, ՍԷՆ–ՓԷՐԷ, ՔՐԵՍԹ, ՊՈՒԷՆՆ–

Տիկին Հերմինէ Տէր–Սարգիսեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան–Քլօտ Տիւպուա եւ աղջիկը,
Տիկին Ժաքլին Տէր–Սարգիսեան,
Տէր եւ Տիկին Էտուար Տէր–Սարգիսեան եւ զաւակները,
Օր· Լիւսի Տէր–Սարգիսեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան Պան,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Տէր–Սարգիսեան,
Այրլ Տիկին Սիւզան Յակոբեան,
Տէր եւ Տիկին Մօրիզ Քէօսէեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաները եւ խնամիները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն
ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ–ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ
մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուելու Յուլիս 23–ին Վալանսի Ս· Գրիգոր – Լուսաւորիչ եկեղեցին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հ· Բ· Ը· Մ· Միութեան ընդհանուր հոգեհանգստեան առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ պայծառութեան· – Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թոքթլեան 100, Պ· Սաթըմըչեան 200, Ժամկոչեան 100, Կէֆեան 100, Տէր եւ Տիկին Թամուքեան 200: Կանաչեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Կանաչեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Օհան Կանաչեան 200: Լենինականի Ֆութպոլի խումբը 100: Մարգարեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Մարգարեան 100: Ալեքսանեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Վարդ Նորատեան 250, Տէր եւ Տիկին Սողոմոնեան 300: Հարութեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Պ· Գալուստ Ահարոնեան 200: Խաչիկեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Արշալոյս Ղազարեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մահտեսեան 200, Պ· Պերճ Կարապետեան 100, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանոիկեան 200: Քէամէեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Արմէն Քէամէեան 100, Պ· Վարդգէս Սիմէոնեան 100: Մելիքեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Ա· Բիճեան ընտանիք 200, Ժապ Վարժապետեան 500: Պաճանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Արման Տարագճեան 200, Պ· Ս· Մահտեսեան 100: Մարգարեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Պ· Ստեփան Մարգարեան 50:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հ· Բ· Ը· Մ· Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ:

Թեկնածուները կրնան դրել վարի հասցէին.–

U. G. A. B. - Marseille

recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Մկնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե'ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

– Հ. Բ. Ը. Մ. –

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ("Միութիւն") Կեդրոնական Վարչական Ժողովը կը ծանուցանէ բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 76–րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, 1990, առաւօտեան ժամը 10–ին, Պեւըրլի Հիլթըն պանդոկին մէջ, 9876 Ուիլշայր Պուլըվարտ, Պեւըրլի Հիլզ, Գալիֆորնիա 90210, Միացեալ Նահանգներ:

Սոյնը 76–րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրուի որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 17 իրենց փոխանորդագրերը,– Հիմնական Կանոնադրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած,– հասցնեն կամ յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի առենադպիրին, հետեւեալ հասցէով՝

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1·– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:

2·– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:

3·– Ընտրութիւն անօքհներու:

4·– Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:

5·– Քննարկում Միութեան Հիմնական Կանոնադրի բարեփոխման առաջարկի՝ «Պատուակալ Տնօրէն» եւ «Պատուոյ Յըկեանս Նախագահ» կարգերու ընծայման տահմանափակ նպատակով:

6·– Քննարկում վերոյիշեալներուն առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին առջեւ բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:

7·– Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

ԼՈՒԻՋ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յունիս 18, 1990

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

LE TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« TEBROTZASSERE »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի քանի մը կանէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամբող շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չը կատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

EREVAN en direct
VOL HEBDOMADAIRE DIRECT
PARIS - EREVAN - PARIS
TOUS LES MARDIS
à partir du 26 Juin
TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ
ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ
ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Յունիս 26–էն սկսեալ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ
ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
JACK INTER
358, Chemin du Littoral
13015 MARSEILLE
Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 28-29
SAMEDI-DIMANCHE
28-29 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.328 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.328

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՆՈՆՔ, ՄԵՆՔ ԵՒ ՊԱՐԱՁԱՆՈՎ

Անառարտ հատոր մըն ալ փակուեցաւ, քիչ մը աւելի որբ ու անտէր ձգելով Գեղեցիկը։

Պարաճանովի մահը այսօր պատճառ կ'ըլլայ որ ամբողջ աշխարհի լրատուիւները անդամ մը եւս մէկտեղեն անհատեղելի եզրեր – հանճար, անհեթեթութիւն, հալածանք··· –։ Տակաւին դըժբախտաբար այս եզրերուն միատնութիւնն է որ չատ անգամ կը բնորոշէ հազուագիւտ մեծութիւնները։

Գրուեցաւ, կրկնուեցաւ միմիայն մեծ ըլլալուն յանգանքով անոր բաժին հանուած տաժանքին պատմութիւնը. անգամ մը եւս մեղադրուեցան լճացման շրջանն ու պայն կերտողները. անգամ մը եւս փառաբանուեցաւ անոր գործը։ Գործ որ իրրեւ թէ վերարժեւորուեցաւ, խախտած արժէքները իրրեւ թէ վերահաստատող ներկայով։

Այդ ներկային մէջ տարբեր դեր մը տրուեցաւ անոր. անմիջապէս իր ինքնատպութեան քուրային մէջ խմորեց զայն. ինքզինքը կոչեց վերակառուցման հոսպիտալը, որմէ լռելեայն սպասուածը իրեն տրուած յապաղած, ա՛լ անպէտ ապաւութեան փոխարէն մատ մը չնարակ քսել էր նոր արքաններու թագին։ Խաղաց այդ խաղը, չաճախ բարձրաձայն քրքիջներով դունաւորելով վերակառուցումէն նպաստաւորուածի իրեն տրուած դիմակը։

Այսօր, խորհրդային հայ քաղաքացի Պարաճանովի կեանքին յետադարձ ակնարկ մը, բացատականներով հարուստ այդ աշխարհին մէջ դրական միակ հանդրան մը կրնայ գտնել. Վրացիներու ընդունելութիւնը. նոյնիսկ եթէ աւիկա անոնց կողմէ մեր ստացուածքը իւրացնելու տենչին ինքնատիպ մէկ արտայայտութիւնն էր։ «Վրացֆիլմ»ի անունով հրապարակ իջան անոր ժապաւէնները որոնց ամբողջ աշխարհը հիացաւ. իսկ մենք, մոռցած՝ ցաւ կամ ամօթ, տէր կանդնելու ծիծաղելի փորձեր ըրինք։

Անշնորհք այս աչքընցուութեան մէջ նոյնիսկ մոռցանք որ «Հայֆիլմ» մակնիշով գործերը մեծ մասով անհետաքրքրական տափակութիւններու հատքածոյ մը կը ներկայացնէին. «յարմարոդական արուեստ»ի այդ գլուխ գործոցներուն քով «Հրեղէն ձիեր» կամ «Նռան գոյնը» գետեղելու մտածումն իսկ կը մատնէր մեր իրականութեան անհուն հեռաւորութիւնը, օտարութիւնը, պարագնով երեւոյթէն։

Գոնէ այսօր, այս մարդին «մեծ»երը հարց կու տա՞ն արդեօք թէ ինչպէ՛ս օրինակ, «Սասունցի Դաւիթ»ով մը չըրացաւ Պարաճանովի աստղագրութիւնը կըրող ժապաւէններուն ցանկը. «Սասունցի Դաւիթ» մը, «Հայֆիլմ» պիտակով։

Հալածանքէն աւելի, հո՛ս է անկասկած, Պարաճանովի վիճակած դառնութեան կիզակէտը. անոր հանճարին հետ մեր առընչութիւնը «Վրացի չէ՛, Հա՛յ է» գոչել եղաւ չատ չատ, երբ ոչ բոլորովին անարդարօրէն վինքը իրրեւ այդ կը ներկայացնէին։

Մոռցանք որ վինքը դատափետող, չարչըրկող հզօրներու երդչախումբին մեր հաւատարիմ մասնակցութիւնը, Պարաճանովի մօտ ալ մարմնաւորած էր հայկականութեան արժեւորում մը. ի զուր չէր որ իրմէ անպայման հայկական արտայայտութիւն մը ունենալ յամառողներու քսեր էր դառն ժպիտով մը. «Հայերը, հա՛ Հայերը, տղմա կ'եփեն ու լա՛ւ մարդ կը թաղեն···»։

Դժուար չէր չմոռնալ. լռելու կամ անդիմանալու խաղը չարունակելու իմաստութիւնը ունենալ կը բաւէր։ Զինքը տանուտէրն կոչեց վերակառուցման հոսպիտալը, որմէ լռելեայն սպասուածը իրեն տրուած յապաղած, ա՛լ անպէտ ապաւութեան փոխարէն մատ մը չնարակ քսել էր նոր արքաններու թագին։ Խաղաց այդ խաղը, չաճախ բարձրաձայն քրքիջներով դունաւորելով վերակառուցումէն նպաստաւորուածի իրեն տրուած դիմակը։

Այսօր, խորհրդային հայ քաղաքացի Պարաճանովի կեանքին յետադարձ ակնարկ մը, բացատականներով հարուստ այդ աշխարհին մէջ դրական միակ հանդրան մը կրնայ գտնել. Վրացիներու ընդունելութիւնը. նոյնիսկ եթէ աւիկա անոնց կողմէ մեր ստացուածքը իւրացնելու տենչին ինքնատիպ մէկ արտայայտութիւնն էր։ «Վրացֆիլմ»ի անունով հրապարակ իջան անոր ժապաւէնները որոնց ամբողջ աշխարհը հիացաւ. իսկ մենք, մոռցած՝ ցաւ կամ ամօթ, տէր կանդնելու ծիծաղելի փորձեր ըրինք։

Անշնորհք այս աչքընցուութեան մէջ նոյնիսկ մոռցանք որ «Հայֆիլմ» մակնիշով գործերը մեծ մասով անհետաքրքրական տափակութիւններու հատքածոյ մը կը ներկայացնէին. «յարմարոդական արուեստ»ի այդ գլուխ գործոցներուն քով «Հրեղէն ձիեր» կամ «Նռան գոյնը» գետեղելու մտածումն իսկ կը մատնէր մեր իրականութեան անհուն հեռաւորութիւնը, օտարութիւնը, պարագնով երեւոյթէն։

Գոնէ այսօր, այս մարդին «մեծ»երը հարց կու տա՞ն արդեօք թէ ինչպէ՛ս օրինակ, «Սասունցի Դաւիթ»ով մը չըրացաւ Պարաճանովի աստղագրութիւնը կըրող ժապաւէններուն ցանկը. «Սասունցի Դաւիթ» մը, «Հայֆիլմ» պիտակով։

Հալածանքէն աւելի, հո՛ս է անկասկած, Պարաճանովի վիճակած դառնութեան կիզակէտը. անոր հանճարին հետ մեր առընչութիւնը «Վրացի չէ՛, Հա՛յ է» գոչել եղաւ չատ չատ, երբ ոչ բոլորովին անարդարօրէն վինքը իրրեւ այդ կը ներկայացնէին։

Մոռցանք որ վինքը դատափետող, չարչըրկող հզօրներու երդչախումբին մեր հաւատարիմ մասնակցութիւնը, Պարաճանովի մօտ ալ մարմնաւորած էր հայկականութեան արժեւորում մը. ի զուր չէր որ իրմէ անպայման հայկական արտայայտութիւն մը ունենալ յամառողներու քսեր էր դառն ժպիտով մը. «Հայերը, հա՛ Հայերը, տղմա կ'եփեն ու լա՛ւ մարդ կը թաղեն···»։

Դժուար չէր չմոռնալ. լռելու կամ անդիմանալու խաղը չարունակելու իմաստութիւնը ունենալ կը բաւէր։ Զինքը տա-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

ՅԱՏՈՒԿ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ ՄԸ ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ՎԵՐՋՆԱԳՐԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՊԱՐԱՁԱՆՈՎ ԿԸ ՀԱՆԳՉԻ ԿՈՄԻՏԱՍ ԱՅԳԻՆ

Հայաստանի Նորընտիր Գերագոյն Խորհուրդը կը չարունակէ իր աշխատանքները։ Ձորեքշաբթի օր, սակայն, նիստը ընդհատուած է ժամը 14·30–ին, ի յարգանս Պարաճանովի թաղումին։

Ծովածաւալ բազմութիւն մը ներկայ եղած է արարողութեան, որու կազմակերպիչ յանձնախումբի նախագահն էր Ղազամիրեան։ Շարժանկարի մեծեր եկած էին Վրաստանէն, Մոսկուայէն եւ այլ շրջաններէ։ Պարաճանովի մարմինը փոխադրուած է Կոմիտաս Այգին (Պանթէոն), ուր ան կը դտնէ, հաւանաբար, իր առաջին հանգիստը։

Գերագոյն Խորհուրդի լիազօրագրերու (մանտաթային) յանձնախումբը առաջին 161 վաւերացումներէն եօք (տես «Ցառաջ» Ցուլիս 24) ներկայացուցած է 52 երեսփոխանի վաւերացում եւս, աւելցնելով թէ 53–րդին պարագան կը թողու Ժողովին։ Այս մէկը Գրիգորեանն է, Սպիտակի Շրջ. Կոմիտէի քարտուղար (իր դէմ էր ՀՀՇ ցանկէն Ալ. Ցակոբեան)։ Պարզուած է, սակայն, որ հաստատուած միւս 52–էն եօթը պարագաներ միաձայնութեամբ չեն վճռուած, ուրեմն ի վերջոյ ընդունուած են միայն 45ը եւ առկախ մը–նացած 8 (7 + 1)։ Ուրբաթ առաւօտ, ուրեմն, հեռաձայնով մեր հաղորդակցութեան առեն, վերջնապէս հաստատած էին 161 առաւել 45, այսինքն 206 երեսփոխան։

Այս պայմաններուն մէջ է որ քննարկուած է Կորբաջովի վերջնագիրը (15 օր պայմանաժամ բոլոր գինեալ տարրերու գինաթափման համար)։ Ընդհանուր ձեւով, այն համոզումը դոյացած է որ հարկ է իրար չանցնիլ եւ պաղարիւնով մօտենալ հարցին։ Որոշուած է ուրեմն արտակարգ յատուկ յանձնախումբ մը ընտրել, 15 հոգինոց, որու ճիտին պարտքն ըլլայ միայն այս խնդրով զբաղիլ։ Այս յանձ-

---

նախումբի մաս կազմողները ընտրուած են հանրային կազմակերպութիւններէն միայն, կառավարութեան անդամները չեն ուզած մաս կազմել։ Վազգէն Մանուկեան բուռն ելոյթ մը ունեցած է այս առընչութեամբ նկատի առնել տալով որ, եթէ հոս հասած ենք, պատասխանատուն կառավարութիւնն է եւ ուրեմն անընդունելի է որ, այսօր, խուսափի ստանձնելէ պատասխանատուութեան իր բաժինը եւ պնդած է որ Մովսիսեան եւ Գալըստեան (Ներքին նախարար) անպայման մաս կազմեն։ Ի վերջոյ, համակերպած են, յանձնախումբի անդամներու թիւն ալ 18–ի բարձրացած է, մասնակցութեամբ Մովսիսեանի եւ Գալստեանի։

Ռ. Իշխանեան խօսք առած է լեզուական առաջարկներով։ Օրինակ այլեւս չըլլայ գործածել դեպուտատ այլ՝ պատգամաւոր (ինչպէս անցեալին եղած է) կամ երեսփոխան։ Ջնջել նաեւ օկրուգը եւ գործածել ընտրական տարածք կամ ընտրավայր (մենք կը գործածենք՝ ընտրաշրջան)։ Որոշուած է այս հարցը յանձնել գոյութիւն ունեցող համապատասխան մարմնին՝ տերմինաբանական Կոմիտէին (որ, ի դէպ, լաւ կ'ընէ նախ Իր անուանումը հայացնելով···)։

Այլ հարց մը բաւական վէճ առեղծած է։ Միաժամանակ նախարար եւ երեսփոխան ըլլալ։ Այդ մասին օրէնք կայ որ կարելի չէ, արդ կուսակցականները կ'ուզեն փոխել տալ, բայց կ'առարկուի թէ միշտ կարելի չէ օրէնք փոխել, այն պատճառաբանութեամբ թէ յարմար չէ ասոր կամ անոր։

ԱՐՑԱԽ

Ադրբեջանի նախագահ – քարտուղարը Մութալիբով կոչ կ'ընէ Արցախի Հայութեան որ վերջ տրուի ներկայ կացութեան, վերահաստատուի նախկին վիճակը։ Ղարաբաղ Ադրբեջանի կը պատկանի, թող այս կէտը ընդունուի եւ այն առեն կը վերահաստատուին մարզային խորհուրդը եւ պատկան միւս մարմինները, կրկին «բարեկամական» (չակերտը՝ մեր կողմէ անչուշտ) մթնոլորտը կը վերահաստատուի։

Բնակչութիւնը քանհանդիստ է (Կորբաջովի վերջնագրին պատճառով մանաւանդ) բայց ոչ՝ տագնապի մէջ։ Ընդհանուր ձեւով, մասնաւոր լարուածութիւն չկայ, բայց, սպասողական անձկոտ վիճակ մըն է։

Ի ՅՈՒՇ Շ· ՆԱՐԴՈՒՆԻՒ ՄԱՀՈՒԱՆ 22–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՆՊԱՏԱԿԻՍ ՀԱՍՆԻ՞Մ ՄԻԱՅՆ

Աղբիւր ճոր տարուան
ձօն առ Հայաստան

Տխուր երգ մըն է, դեղջուկ, անպաճոյճ, հի՛ն երգ մը։ Կարօտով կը մանէ հոգիէս ներս, – օրն ու ժամը ինք միայն գիտէ։ Եւ չաղ մը, տխրութեան չաղ մը կ'իջնէ հոգւոյս վրայ։ Ալ կը մոռնամ ամէն բան։ Իր բառերն են միայն որ կը չարժեն չրթներս, մելամաղձոտ իր եղանակը, մինչեւ լաց հասցնող իր երաժըշտութիւնը, որ կ'օրօրէ հոգիս՝ ամէն բան, ամէ՛ն բան զոհելու տրամադրութեան մը մէջ։ Գործս կը ձգեմ, կը նստիմ կ'երգեմ։

Նպատակիս հասնի՞մ միայն···

Ո՞վ սորվեցուց ինծի, չեմ յիշեր։ Ո՞վ յօրինած է, չեմ գիտեր։ Բայց ի՛նչ արբեցուցիչ ու յուզիչ, ի՛նչ առինքնող եւ ներզօր ոգի մը ունի այս երգը, որ կ'ողողէ ամբողջ էութիւնս, կը չաղապատէ, կը պարուրէ, եւ ես կը կարծեմ այլեւս թէ իմս են բառերը։

··· Հասնի՞մ միայն···

Որ թախիծ մը կ'առնէ կը տանի, աղիւեղի հեղանիւթի մը մէջ կը թաթխէ հոգիս, պատրաստելով անձնազոհութեան։

Թող գիս հանեն,
Թող գիս հանեն կախաղան։

Ժամ կ'ելլէ։ Ամբողջ կեանքս, զրպէտի ցանկութիւններս, ազատ մարդու երազներս, կատարած ու կատարելիք չամատ աշխատանքներս, բոլորը, կը ծալեմ կը ծրարեմ, ջուրը նետելու պատրաստ, հոգեւին զոհելու համար՝

(Շար·ը Դ· էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՎՐԻԻ ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ դատարանը, որու դիմած էր Էն – Էնթէոյի տնօրէնութիւնը առկախել տալու համար գործադուլը, հակօրինական չգտաւ չարժումը, իրաւունք տալով բանթողներուն։ Շաբաթավերջին, որ կը զուգադիպէր նաեւ ամսագլխուն, խուճապը մեծ էր օգակայանները, քանի որ արձակուրդի երթ ու դարձի ճամբորդներու թիւը մեծ էր եւ ներքին դիծերու ընկերութիւնը ջնջած էր թռիչքներու 60%–ը, այլ խօսքով 90 հազար ճամբորդի փոխարէն, միայն 30 հազարի ճամբորդութիւնը ապահովուած էր։ Էն – Էնթէոն, որու ներկայի մենաշնորհը, պատանդի վերածած է ճամբորդները, դժուար մրցակցութեան մը դէմ յանդիման կը գտնուի 1993–էն երբ եւրոպական այլ ընկերութիւններ կարենան ապահովել այդ դիծերը։ Աչք ունեցողներ չատ են, մանաւանդ չատ հաստութթաթեր դիծերու վրայ, ինչպէս՝ Փարիզ – Պորտօ, Փարիզ – Մարսէյլ, Փարիզ – Թուլուզ։

ՖՐԱՆՍ–ՍՈՒԱՌ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻՆ դատապարտուեցան սոխպողական դատարանին կողմէ, հրատարակելու դատական վճիռը, որ տրուեցաւ իրենց դէմ որովհետեւ «վնասած էին Պերնար Քուչնէրի պատուին»։ Երկու օրաթերթերը աճապարած էին արձագանգելու Սէ – Էն – Էն–ի մը ամբաստանութեան ենթանախարարին դէմ Լիբանանէն կատարուած դէնքի չահատակութեան հարցին մէջ։ Լիպերասիոն դիտել կու տար Ուրբաթ օր, որ սոխպողական դատարանը (ռեֆէրէ), իրականին մէջ, ձեռնհաս չէ անուանարկութեան հարցերու մէջ եւ այս մեթոտը քիչ մը չատ սկսած է գործածուիլ վերջերս եւ քանի մը թերթեր գոհ գացին այս «Թիժէ – վիէ գործելակերպին», ինչպէս թերթը կը մկրտէ կատարուածը։ Դատապարտուած թերթերուն փաստաբանը՝ Մ. Ն. Լուվէ կը հաստատէ այս առթիւ, որ «fոfոp – մինիւթէն եաք, անուանարկութիւն – մինիւթը հնարաւելու վրայ է···»։ Մամուլի անուանարկութիւնը կը վերաբերի 1881 Ցուլիս 29ի օրէնքին եւ միայն անոր հիման վրայ կը կատարուի դատավարութիւնը, ոչ սակայն ռեֆերէի առջեւ։ Վճիռ չի կրնար արուիլ 20 օրուան քննութենէ մը առաջ։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԻՊՐԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Իր ժամանակ մը, երբ հայկական հրապարակը հարուստ էր մտաւորական եւ ազգային հեղինակաւոր դէմքերով որ արձակուրդները առիթը կ'ընծայէին հանդիպելու եւ ծանօթանալու այլ գաղութներէն եկող ու անցող անձնաւորութիւններու: Մարտիրոսը ունէր այդ մեծաշնորհը. ոչ անպայման իր գործօնական համակրութիւնն համար, այլ ընդհանրապէս որպէս հայասէր եւ հայադրօշմ գաղութ:

Անհատած, այդ առիթները անցած են: Սակայն, դեռ կը պատահի...: Այսպէս, պատեհութիւնը ունեցանք վայելելու ներկայութիւնը կրթական մշակ՝ Սօսի Պեռիկեանի, որուն անունը կապուած է Կիպրոսի Մելքոնեան երկրորդական վարժարանին: Շրջանաւարտ Մելքոնեան Վարժարանի, ուսանած է Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանը հետեւելով գիտական ճիւղերու՝ տարրարանութեան եւ ուսուցութեան: 1953–էն 1976 պաշտօնավարած է Պէյրութի Դարուհի Յակոբեան Վարժարանը որպէս ուսուցչուհի եւ որպէս տնօրէնուհի 1968–էն 1976: Պէյրութի դէպքերէն յետոյ, Սօսի Պեռիկեան կոչուած է Կիպրոսի Մելքոնեան Վարժարանի տնօրէնութեան 1976–էն 1985: Իսկ 1985–էն ի վեր, միշտ Մելքոնեան Վարժարանին մէջ կը պաշտօնավարէ իբր ուսուցչուհի Հայոց պատմութեան: Ուստի, Սօսի Պեռիկեան չուրջ քառասունամեայ վաստակ մը ունի հայ կրթական աշխարհին մէջ: Նոյնպէս, իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է ազգային եւ մտաւորական կեանքին, յատկապէս իր հրապարակային ելոյթներով, յօդուածներով: Աչխատակցած է Սփիւռքի եւ Հայաստանի մամուլին:

Մեր խօսակիցէն քաղեցինք հետեւեալ տեղեկութիւնները կիպրահայ գաղութի մասին:

Վաւերական արձանագրութիւնները կը փաստեն որ Կիպրոս հայկական մնայուն գաղութ մը ունեցած է ԺԲ. դարէն սկսեալ: Սակայն, դարերու ընթացքին հոն բնակութիւն հաստատած տասնեակ հազարաւոր Հայերէն չատ փոքր հետք մը միայն մնացած է այսօր: Դարուն սկիզբը, Հայերուն թիւը եղած է չուրջ 500, կեդրոնացած մեծ մասով Նիկոսիա: 1915–ին Թուրքիոյ մէջ պատահած արիւնալի դէպքերու հետեւանքով եւ 1921–ին, հազարաւոր Հայեր անցած են Կիպրոս, իբրեւ ապահով վայր: Սակայն, ժամանակի ընթացքին այս բազմութեան մէկ մասը, յատկապէս տնտեսական պատճառներով, հեռացած է: Միշտ, Կիպրահայ գաղութի թիւը արձանագրած է ելեւէջներ, ազգութիւնը կրելով երկրի քաղաքական դէպքերուն եւ անհատական վիճակին: 1960–ին հաշուած է 4000 հոգի: Ապա, Թուրքոյն դէպքերու հետեւանքով դարձեալ պակսած է: Այժմ, չուրջ 2000 Հայութիւն կայ Կիպրոս, որուն մէջ Լիբանահայերը, հասկնալի պատճառներով: Արդ, փոքրաթիւ գաղութը, հակառակ անոր, կ'ըսէ Ս. Պեռիկեան, գործունեայ եւ կենսունակ գաղութ մըն է որ ունի ազգային թեղուն կեանք, կեդրոնացած Նիկոսիոյ մէջ, բայց նաեւ Լառնաքա, Լիմասոլ: Կիպրահայ գաղութը ունի իր թեմական կազմակերպութիւնը եւ կառոյցները, ենթակայ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Վերոյիշեալ քաղաքներուն մէջ կան հայկական եկեղեցիներ, հանրային կազմակերպութիւններ, ազգային վարժարաններ: Մեր խօսակիցը կը յայտարարէ թէ, հակառակ տարրեր հոսանքներու գոյութեան, կենսական հարցերու չուրջ գաղութը համախմբուած է: Այսպէս, Հայաստանի երկրաշարժին, հակառակ փոքրաթիւ ըլլալուն, գաղութը մեծ նպաստ բերած է: Իր միջոցներով երկու օդանաւով եւ նաւով ապրանքներ ղրկած է: Արիւն տուած են եւ առաջին անձը որ ներկայացած է Կիպրոսի նախագահը եղած է: Կիպրոսի Մորհրդարանին մէջ Հայերը ներկայացուցիչ մը ունին, եւ ասիկա 1960–էն ի վեր: Այժմեան ներկայացուցիչն է՝ Ա. Բամ Գալայճեան: 1990, Ապրիլ 15–ին, Արժանթինէն եւ Ուրուկուէյէն յետոյ Կիպրոսի Մորհրդարանը եւս ճանչցած է հայկական ցեղասպանութիւնը:

Սօսի Պեռիկեան աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ տուաւ Մելքոնեան Վարժարանի չուրջ: Հիմնուած է 1926–ին նուիրատուութեամբ կարապետ եւ Գրիգոր Մելքոնեան եղբայրներուն, եգիպտահայեր, համեստ մարդիկ որոնք ընտանիք չունենալով իրենց ամբողջ հարստութիւնը կտակած են Հ.Բ.Ը.Մ.ական: Հաստատութիւնը նախ գործածուած է որպէս որբանոց եղեռնէն ազատած եւ որբացած մանուկներու համար եւ յետոյ երկրորդական վարժարանի վերածուած է եւ տարիներու ընթացքին, մանաւանդ նախապատերազմեան չրջանին, հասցուցած է լաւ մերուններ, որոնք ծառայած են ազգային կեանքին մէջ: 1989–90 դպրոցական տարեչրջանին Վարժարանը ունեցած է մօտ 220 աշակերտ, եւ կած 16 տարրեր երկիրներէ՝ Աւստրալիա, Գանատա, Միացեալ Նահանգներ... ամէնէն մեծ թիւը գալով Լիբանանէն: Ֆրանսայէն ուսանող չկայ: Հաւանաբար, աւելցուց Սօսի Պեռիկեան, դասաւանդութիւնը անգլերէն ըլլալուն պատճառաւ: Երանի թէ միայն այդ ըլլար պատճառը. անցնինք: Վարժարանը այս տարեչրջանին օժտուած է դիչերօթիկներու արդիական չէնքով մը, նոր ճաշարանով մը եւ մարզական համալիրով մը: Ի վիճակի է ընդունիլ մինչեւ 400 աշակերտ: Միայն երկրորդական ուսմանց բաժինը ունի, եօթը տարուան դասընթացքով մը եւ անգլիական ծրագիրով մը, պատրաստելով անգլիական համալսարաններու մուտքին: Շատ կարեւորութեամբ կը դասաւանդուին Հայոց լեզու եւ գրականութիւն, պատմութիւն, գրաբար մատենագրութիւն: Վարժարանը ունի ճոխ գրադարան մը եւ երդչախումբ մը որ տարիներէ ի վեր կը դեկավարէ Սեպուհ Աբգարեան: Վարժարանին տարեկան պիւտճէն է՝ կէս միլիոն անգլիական ոսկեղինիկ, որուն մեծ մասը կը հոգայ Հ.Բ.Ը.Մ.ը:

Այս տեղեկութիւններէն մեկնելով կը հասկանանք որ Մելքոնեան կրթական հաստատութիւնը իր կարելիութիւններուն հարիւրէն չիսուն տոկոսով միայն կը գործէ: Բարեբարներու հոգինները պիտի հրմուին այն առեն երբ այս տիպար կրթարանը ամբողջովին լեցուած ըլլայ հայ աշակերտներով եւ ծառայէ առանց արհեստագիտական ասպարէզին եւ ազգային գաստիարակութեան: Որեւէ ժամանակէ աւելի եւ ամէնուրեք գպրոցը հայկական անհրաժեշտ է պայքարելու, տոկալու, տեւելու եւ ապահովելու համար վաղը մեր ազգ. ինքնութեան հարազատ դիմագիծով:

Կիպրահայ գաղութն ալ ունեցած է իր ներքին կեանքի փոթորկալից տարիները, մանաւանդ 60–ական թուականներուն: Այսօր հոն ալ, կ'ըսէ Սօսի Պեռիկեան, մէկ հրամայական կայ՝ ըլլալ մէկ բլոնունգք, ապահովել գաղութի գոյութիւնը եւ ձեռք երկարել Հայաստանին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՆՈՒՄ ԵՆՔ ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ...

ՄԵԼԻՔՍԷԹ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Գնում ենք Նոր Նախիջեւան: Մատղուզորդութիւնների յորճանք է: Անբացատրելի մի խառնուք է՝ անցեալի եւ արդիականութեան, ժամանակների մեծութեան եւ փոքրութեան, հայ – ռուսական յարաբերութիւնների, տրամաբանութեան եւ անտրամաբանութեան կծիկ: Ուզում ես որոնել եւ գտնել Աբիթաղնայի թելը՝ լաբիրինթոսից դուրս գալու համար: Ահա քանի՞ դար է հայ ժողովուրդը տենչում է դրան: Կարծես մերձենում է, ուր որ է բռնելու է թելածայրը, բայց նա չար մի բախտախաղով կորչում է: Ներքին սփիւռքի գաղթօճախների զոյացումը, ընթացքը եւ ապա ներկան այժմ նոր հոգսեր են բարդել հայ ժողովրդի վրայ: Այդ հոգսերը՝ եղել են, ի հարկէ, բայց մեր օրերում են կուտակուել մի յատուկ ուղղուածութեամբ: Արցախեան ու երկրաչարժը լակմուսի թուղթի գործան: Դէ եկ ու պարզաբանիր այդ ամէնը:

Գնում ենք Նոր Նախիջեւան: Բանասեղծ Լուսվիկ Դուրեանն ու ես, ուրիշներ: Դա Լուսվիկի ծննդավայրն է. իսկ ես առաջին անգամ եմ լինելու այնտեղ: Մեղքս ի՞նչ թաքցնեմ. այդ Նոր Նախիջեւան անունանումն արդէն սիրտս թրատում է Գողթան դաւառի պատմական Նախճաւանի հետ ունեցած առընչութեամբ: Հայերս նոր որակումը չատ ենք տալիս հին անուններին, կցում ենք՝ մի տեսակ վերակենդանացնելու, վառ պահելու մեր յոյսը, որպէսզի Հրեաների պէս ու օրինակով մենք էլ երկու հազար տարում հասնենք մեր երազանքին՝ ազատ եւ անկախ Հայաստանին:

Անեղկիներ են նորնախիջեւանցիների հեռաւոր նախնիները, որոնք Բագրատունեաց թագաւորութիւնից յետոյ գաղթել են տարբեր ճամբաներով, հասել Քրիմի թերակղզի, իսկ այնտեղից էլ 1779 թ. ռուսական կառավարութեան նախաձեռնութեամբ վերաբնակեցուել Դոնի ափերին, հիմնել իրենց գաղթօճախը՝ Նոր Նախիջեւան քաղաքը, Զալիթ, Քրիմ (Թոփախ), Մեծ Սալա, Սուլթան Սալա (Փոքր Սալա), Նիսվիթա գիւղերը: Տեղանքը հարթ է, հողը՝ բերրի, Դոնը՝ ձկնառատ, քաղաքի յատակագիծը՝ յստակ, կազմակերպուած, մէջտեղում էլ եկեղեցին: Այս գաղթօճախը զարձել է հայ ժողովրդի լրջագոյն յենարաններից մէկը՝ անտեսապէս կայուն, քաղաքակապէս՝ ճչգրտուած: Այստեղ կեանք են առել ականաւոր մարդիկ՝ Միքայէլ Նալբանդեան, Ռափայէլ Պատկանեան, Սերովբէ Պատկանեան, Մարտիրոս Սարեան, Համլետ Արծաթպանեան, Գրիգոր Շերլեան, Ալեքսէյ Ջիվելեգեան (Ջիւելեգով), Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ Զէօրէքճեան, Ալեքսանդր Միասնիկեան, Սարգիս Սրապիոնեան, Ջուխակահար Աւետ Գաբրիէլեան, գրականագէտ, խորհ. Գիտութիւնների Ակադեմիայի թղթակից անդամ Բորիս Ռէյիզեան (Ռէյիզով), թատերագէտ եւ թատերական քննադատ Գրիգոր Պօյաճեան (Պօյաճեւ), ճարտարապետ Մարկ Գրիգորեան, այլ գիտնականներ, գրողներ, բանաստեղծներ, գեղանկարիչներ, դերասանները... Նոր Նախիջեւանի գաղթօճախից է նաեւ Սիմոն Վրացեանը:

Նոր Նախիջեւանի Հայերը հայ ժողովրդի բազմաթիւ գրական յատկանիշների խտացումներն են՝ աչխատասէր, մարդասէր, հայրենասէր, համապարփակ աչխարհահայեացքի տէր: Իրենց քաղաքի գերերը՝ իրենց խորհրդանիչն է՝ վեց մեդուներով նախչաղարդուած: Նրանք առաջինն են Ռուսաստանի ամբողջ հարաւում հիմնադրել առաջին տպարանը՝ Նալդարեան տպարանը, կառուցել են առաջին եկեղեցիները: Արդէն 19–րդ դարի 80–ական թուականներին գործում էր Սուրբ Նաչ եկեղեցին, որը գառնում է հայ ժողովրդի մչակութային ու լուսաւորական օճախներից մէկը:

19–րդ դարում հասարակական – քաղաքական կեանքը մտնում է նոր հունի մէջ, ստեղծւում են Հայոց աղքատախնամ եկեղեցական հոգաբարձութիւնը (1868 թ.), բարեգործական ընկերութիւնը: Մինչ այդ Ներսէս Աչտարակեցու եւ Գաբրիէլ Պատկանեանի ոգին էր ամրապնդել Նոր Նախիջեւանը, Միքայէլ Նալբանդեանի հզօր ընչաուրթիւնն էր ծնունդ տալ մի ջերմավայրում՝ օրինակ ունենալով Խաչատուր Աբովեանին: Այստեղ ապրում էին մեծահարուստները՝ քան – երեսուն հոգի միայն ունէին հարիւր հազարների ունեցուածք: Ըմբոստները էին ապրում այստեղ, որոնց, սակայն, ցարիզմը «չանք չէր խնայում քմայքի ու իչխանութեան ազօրիքով փուչացնել»: Ցարութիւն Ալամարդեանն էր Նոր Նախիջեւանի կրթօճախի դեկավարը... Քաղաքն ու չրջակայ գիւղերն ունէին 67 հազար դեսեատին հող:

Ռուսաստանի հարաւի երեւելի քաղաքներից էր Նոր Նախիջեւանը: Եւ ահա կապիտալիստական արտադրայարաբերութիւններին զուգընթաց կամաց – կամաց Ռոստովը ոտքի է կանգնում, զարգացրէն մերձենում Նոր Նախիջեւանին եւ վերջապէս, 1929 թուականին զադարում են գոյատեւելուց Նոր Նախիջեւանի քաղխորհուրդն ու այլ վարչական միաւորներ: Այդ տարուանից ի վերուստ եկած հրամանով Նոր Նախիջեւանը կոչւում է Ռոստովի Պրոլետարական շրջան: Եւ չնայած ռուսլինեան ազգային «քաղաքականութեան» այս իրողութեանը, չարունակում են գործել հայկական երկու զրպրոցները, այդ եւ հայկական դիւղերի գպրոցների ուսուցիչների կատարելագործման երկամեայ ինստիտուտը, Միքայէլ Նալբանդեանի անուան հայկական դրադարանը, արուեստի ազգային տունը:

1941 – 1945 թթ. պատերազմի ողբերգութիւնը տանելուց յետոյ, նորնախիջեւանցիները սառնում են միւս ծանր հարուածը. փակւում են բոլոր հայկական կրթօճախները: Այնուամենայնիւ, Դոնի Հայութիւնը չարունակում է տոկալ: Բայց ամէն բան սահման ունի: Այսօր այստեղ չատ-չատերն են կորցրել մայրենի լեզուն, ոչ քչերը՝ նաեւ անուն-ազգանունները:

Եւ ահա այժմ մտաղուզորդութիւնները կարծես թեղդում են, կարծես արեան զեղում եմ ստանալու: Ներքին սփիւռքի վիճակն աւելի է ճնշող, քան զրսում է: Մտաբերում եմ պատմական Նախճաւանի ճակատագիրը, վերյիչում հնդկական Չհանդուզնեա ուպանիչադի եօթներորդ պրապաթիական, ուր խօսւում է անուան խորհրդի մասին. «Նա, ով յարգում է անուան խորհուրդը իբրեւ Պրահմանի, կարող է իր կամքի տէրը լինել անուանի ընդգրկած սահմանիներում...»: Ուրեմն այսպէս. Նախճաւան, Նոր Նախիջեւան, Ռոստովի Պրոլետարական շրջան: Այն ատելիների – բերիական տարիներին ո՞նց լինելիը անուանդ ու կամքիդ տէրը երկրի սահմաններում, ո՞նց լինելիը ազատ մարդ, չնայած տարփողւում էր Լերեաեւ – կուսմայի ոչ ինքնածին չափածոյ զեղեկութիւնը. – «Լայնարձակ է հայրենի երկիրն իմ...»:

Բայց տոկացողները՝ տոկում են: Այժմ փոքր–ինչ այլ են հասարակական–քաղաքական պայմանները եւ տոկացողներն իւրօք տոկում են:

Ահա նստած ենք դէմ – դիմաց: Ես եւ «Նոր Նախիջեւան մչակութային – լուսաւորչական» ընկերութեան նախագահ, կոմպոզիտոր եւ դիրիժոր Գրիգոր Յուրդայեանը: Ուղիղ, անքթիթ նայում է աչքերիս մէջ, զննում է, թէ արդեօ՞ք կը հասկանամ իր եւ իրենց տարան ու ցաւը:

– Առաջին անգամ Երեւանում եղայ ութ տարի առաջ: Այն ժամանակ 35 տարեկան էի: Մինչ այդ ինձ չատ-չատ բան անծանօթ էր. Հայաստանը հեռու մի հող էր եւ երբ այնպէս հպարտութեամբ խօսում էի հայկականի առաւելութիւններից՝ դիտութեան, գրականութեան, արուեստի, ճարտարապետութեան, քաղաքչինութեան մասին, մտածում էի, թէ գլուխդովանութիւն է: Ու ահա երեւան: Շշմեցի: Տեսայ, որ ազգային այդպիսի հպարտութիւնը բոլոր հիմքերն ունի: Հանդիպեցի գանազան մարդկանց, մեծ մասամբ երաժիչների: Ցետոյ այցելութիւններս չատացան: Օր օրի զգում էի, որ մի նոր մարզ եմ գտնում, հա-

յանում եմ: Ու վճռեցի կեանքս դնել Նոր Նախիջեւանի մշակոյթի զարգացմանը: Առաջին գործերից մէկն եղաւ համախոհներ գտնելը: Տեսայ, որ չարչարուելու հարկ չկայ: Գրեթէ մեծ մասը այրելուսմ էր նոյն կրակով: Ու որոշեցինք կազմակերպել «Նոր Նախիջեւան մշակութային – լուսաւորչական ընկերութիւնը»: Գրեցինք ծրագիրը, կանոնադրութիւն, ճշդեցինք ընկերութեան կառուցուածքը: Մեզ օգնեցին Յորհ. Միութեան մշակոյթի Ֆոնտի Ռոստովի մարզի բաժանմունքի զեկավարները: Այժմ ունենք երիտասարդական, ազգային – բանահիւսական, պատմա – ճարտարապետական, մարզական, կենցաղի, լուսաւորական սեկցիաներ: Ասպա շրջեցինք տնէ տուն, դիւղից դիւղ եւ այսպէս ասած սոցիոլոգական մի վերլուծութիւն կատարեցինք, հաշուի առնելով մի բան. ով՝ ինչով եւ ինչպէս կարող է օգտակար լինել Դոնի հայկական համայնքին: Սա անչափ կարեւոր աշխատանք եղաւ: Ռոստովի զեկավարութիւնը մեզ հասկացաւ՝ մշակոյթի ֆոնտի շրջանակներում: Ապա կազմակերպեցինք «Անի» ժողովրդական համոյթը: Երեւանի մտաւորականութիւնն էլ օգնեց, մասնաւորապէս երաժշտագէտ Մանուկ Մանուկեանը: Այս համուտ մասնագէտի խորհուրդներով մշակեցի մեր համոյթի ծրագիրը, հաւաքեցի նորնախիջեւական երաժշտական ֆոլկլորը, որն ուսումնասիրուած չէր: Դիմեցի ժողովրդին. «Ինչ երգեր են երգել ձեր պապերն ու տատերը: Ինչ պարեր են պարել»: Արդիւնքը անսպասելիօրէն լաւ ստացուեց: Մեր «Անի» համոյթը վեց նախիների արճագանգն եղաւ: Մեր լեզուն էլ, դիտէք, Հայոց լեզուի կը ճիւղին է պատկանում, մեր երգն էլ չի ազատուել: Կատարում ենք «Կռունկը», «Անի քաղաք», «Մարիամ մօրքուր», «Շարեցի մօրքուր», «Մեծ մամա», «Հովիւ հաւս», ինչպէս նաեւ Ալեքսանդր Սպենդիարեանի, Արամ Խաչատրեանի, Գայեանէ Զերուսարեանի սահղծագործութիւններից, իմ գրած երգերից՝ «Զալթըրեան պատկերներ» եւ այլն: Ես դրի ասայ ու մշակեցի ամբողջ տարուան ցիկլն ընդգրկող չալթրեան մարզական – երաժշտական ժողովրդական երգը՝ Դուրաչը ու դա կատարեցինք: 45 րոպէ է տեւում «Հայկական հարսանիք» կոչուող այդ ծրագիրը, որը Դոնի Հայութեան սիրելի համերգն է՝ ծիսակատարութիւնների ողջ չղթայով:

«Նոր Նախիջեւան» ընկերութեան ուշադրաւ նախաձեռնութիւններից մէկն եղաւ Յովհաննէս Շիրազի ծննդեան 75ամեակին նուիրուած հանդիսութիւնները, ինչի համար էլ Լուդվիգ Դուրեանն ու ես եկել էինք Դոնի բերքառատ ափերը: Շիրազեան պոէզիայի սիրահարներն ամէնուր են, աշխարհի բոլոր այն վայրերում, ուր դէթ մի Հայ կայ: Հայկական համայնքի կրակոտ անդամներից մէկը՝ Հայկուհի (Ֆէնիա) Յովհաննիսեանը լինակնացի է, չորս տարի առաջ է Ախուրեանի դպրոցից եկել այստեղ ու վարում է Ռոստովի հայկական համայնքի Հայոց լեզուի դասընթացները, ուր ընդգրկուած են դպրոցահասակ երեխաներ, նրանց ծնողներն ու տատիկ–պապիկները: Լուդվիգ Դուրեանն ասում է, թէ Արարատի ձայներն են Հայի շուրթերին բառեր դառնում եւ օրհնութեամբ հաստատում յաւերժող տեղը մեր արմատի: Հայկուհին դասը վարում է այրուելով:

Հայկուհին խօսում է կրքոտ: Ունի չարժուն դիմախաղ: «Ես միշտ առաջնորդուում եմ Բաֆֆու սկզբունքով. առաջին հերթին կրթեցէք հայ կանանց» – ասում է նա: – Մայրս ուսուցչուհի է, ես էլ: Ձեմ սիրում փքուն մարդկանց, ուզում եմ մինչեւ վերջ արդարամիտ լինել: Դժուար է»:

– Ես մեթոդական օգնութեան խիստ կարիք ունեմ, – ասում է մանկավարժ Հայկուհի Յովհաննիսեանը: – Մի՞թէ Հայաստանի ժողովրդական կրթութեան մինիստրութիւնը չի կարող ինձ երկու ամսով կանչել վերապատրաստման:

– Կարող է եւ պարտաւոր է անել, – ասում ենք մենք: – Դոնի ափի Հայութիւնը դուրս է մնացել Հայաստանի տեսադաշտից: Կոմերիամիութեան կենտկոմն ունի ներքին ու արտաքին սփիւռքի բաժին: Նրանք եւս ձեզ պարտք են, այո՝ պարտք: Ձի կարելի մի փոքր օգնութեամբ ամէն ինչ համարել աւարտուած: Մայրը զաւակին արիւն պիտի տայ մշտապէս: Թէ չէ ինչ է՝ չկան հայերէն գրքեր, նոտաներ, ձայնապնակներ: Գրիգոր Խուրշուդեանն էլ երազում է ունենալ կոմպոզիտոր Խաչատուր Աւետիսեանի «Քանոնի ինքնուսոյցը»: Ահա լրանում է «Նոր Նախիջեւանի մշակոյթի զարգացմանը: Առաջին գործերից մէկն եղաւ համախոհներ գտնելը: Տեսայ, որ չարչարուելու հարկ չկայ: Գրեթէ մեծ մասը այրելուսմ էր նոյն կրակով: Ու որոշեցինք կազմակերպել «Նոր Նախիջեւան մշակութային – լուսաւորչական ընկերութիւնը»: Գրեցինք ծրագիրը, կանոնադրութիւն, ճշդեցինք ընկերութեան կառուցուածքը: Մեզ օգնեցին Յորհ. Միութեան մշակոյթի Ֆոնտի Ռոստովի մարզի բաժանմունքի զեկավարները: Այժմ ունենք երիտասարդական, ազգային – բանահիւսական, պատմա – ճարտարապետական, մարզական, կենցաղի, լուսաւորական սեկցիաներ: Ասպա շրջեցինք տնէ տուն, դիւղից դիւղ եւ այսպէս ասած սոցիոլոգական մի վերլուծութիւն կատարեցինք, հաշուի առնելով մի բան. ով՝ ինչով եւ ինչպէս կարող է օգտակար լինել Դոնի հայկական համայնքին: Սա անչափ կարեւոր աշխատանք եղաւ: Ռոստովի զեկավարութիւնը մեզ հասկացաւ՝ մշակոյթի ֆոնտի շրջանակներում: Ապա կազմակերպեցինք «Անի» ժողովրդական համոյթը: Երեւանի մտաւորականութիւնն էլ օգնեց, մասնաւորապէս երաժշտագէտ Մանուկ Մանուկեանը: Այս համուտ մասնագէտի խորհուրդներով մշակեցի մեր համոյթի ծրագիրը, հաւաքեցի նորնախիջեւական երաժշտական ֆոլկլորը, որն ուսումնասիրուած չէր: Դիմեցի ժողովրդին. «Ինչ երգեր են երգել ձեր պապերն ու տատերը: Ինչ պարեր են պարել»: Արդիւնքը անսպասելիօրէն լաւ ստացուեց: Մեր «Անի» համոյթը վեց նախիների արճագանգն եղաւ: Մեր լեզուն էլ, դիտէք, Հայոց լեզուի կը ճիւղին է պատկանում, մեր երգն էլ չի ազատուել: Կատարում ենք «Կռունկը», «Անի քաղաք», «Մարիամ մօրքուր», «Շարեցի մօրքուր», «Մեծ մամա», «Հովիւ հաւս», ինչպէս նաեւ Ալեքսանդր Սպենդիարեանի, Արամ Խաչատրեանի, Գայեանէ Զերուսարեանի սահղծագործութիւններից, իմ գրած երգերից՝ «Զալթըրեան պատկերներ» եւ այլն: Ես դրի ասայ ու մշակեցի ամբողջ տարուան ցիկլն ընդգրկող չալթրեան մարզական – երաժշտական ժողովրդական երգը՝ Դուրաչը ու դա կատարեցինք: 45 րոպէ է տեւում «Հայկական հարսանիք» կոչուող այդ ծրագիրը, որը Դոնի Հայութեան սիրելի համերգն է՝ ծիսակատարութիւնների ողջ չղթայով:

«Նոր Նախիջեւան» ընկերութեան ուշադրաւ նախաձեռնութիւններից մէկն եղաւ Յովհաննէս Շիրազի ծննդեան 75ամեակին նուիրուած հանդիսութիւնները, ինչի համար էլ Լուդվիգ Դուրեանն ու ես եկել էինք Դոնի բերքառատ ափերը: Շիրազեան պոէզիայի սիրահարներն ամէնուր են, աշխարհի բոլոր այն վայրերում, ուր դէթ մի Հայ կայ: Հայկական համայնքի կրակոտ անդամներից մէկը՝ Հայկուհի (Ֆէնիա) Յովհաննիսեանը լինակնացի է, չորս տարի առաջ է Ախուրեանի դպրոցից եկել այստեղ ու վարում է Ռոստովի հայկական համայնքի Հայոց լեզուի դասընթացները, ուր ընդգրկուած են դպրոցահասակ երեխաներ, նրանց ծնողներն ու տատիկ–պապիկները: Լուդվիգ Դուրեանն ասում է, թէ Արարատի ձայներն են Հայի շուրթերին բառեր դառնում եւ օրհնութեամբ հաստատում յաւերժող տեղը մեր արմատի: Հայկուհին դասը վարում է այրուելով:

Հայկուհին խօսում է կրքոտ: Ունի չարժուն դիմախաղ: «Ես միշտ առաջնորդուում եմ Բաֆֆու սկզբունքով. առաջին հերթին կրթեցէք հայ կանանց» – ասում է նա: – Մայրս ուսուցչուհի է, ես էլ: Ձեմ սիրում փքուն մարդկանց, ուզում եմ մինչեւ վերջ արդարամիտ լինել: Դժուար է»:

– Ես մեթոդական օգնութեան խիստ կարիք ունեմ, – ասում է մանկավարժ Հայկուհի Յովհաննիսեանը: – Մի՞թէ Հայաստանի ժողովրդական կրթութեան մինիստրութիւնը չի կարող ինձ երկու ամսով կանչել վերապատրաստման:

– Կարող է եւ պարտաւոր է անել, – ասում ենք մենք: – Դոնի ափի Հայութիւնը դուրս է մնացել Հայաստանի տեսադաշտից: Կոմերիամիութեան կենտկոմն ունի ներքին ու արտաքին սփիւռքի բաժին: Նրանք եւս ձեզ պարտք են, այո՝ պարտք: Ձի կարելի մի փոքր օգնութեամբ ամէն ինչ համարել աւարտուած: Մայրը զաւակին արիւն պիտի տայ մշտապէս: Թէ չէ ինչ է՝ չկան հայերէն գրքեր, նոտաներ, ձայնապնակներ: Գրիգոր Խուրշուդեանն էլ երազում է ունենալ կոմպոզիտոր Խաչատուր Աւետիսեանի «Քանոնի ինքնուսոյցը»: Ահա լրանում է «Նոր Նախիջեւանի մշակութային – լուսաւորչական ընկերութեան» երկու տարին (1990–ի Նոյեմբերին), իսկ այնտեղ մի կարգին դրադարան անգամ չկայ:

Ապրիլի վերջին չաթաթում Ռոստովում էր գտնուում Հայոց Առաքելական Եկեղեցու Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի առաջնորդ, Մոսկուայի եւ Համայն Ռուսիայի պատրիարքութեան մօտ հայ Եկեղեցու ներկայացուցիչ Տիրան Եպիսկոպոս Կիւրեղեանը, խորագիտակ եւ լայնախոհ մի անհատականութիւն, որի հետ մեր զրոյցը ժամեր տեւեց, կենտրոն ունենալով ազգային, եկեղեցական եւ քաղաքական մի չարք լուրջ խնդիրներ: Զրոյցներից մէկի ժամանակ մեծարգոյ եպիսկոպոսն ասաց, որ ճգտում է վերականգնել Սուրբ Խաչ Եկեղեցու պատմական իրաւունքը, քանզի Սուրբ Կարապետ Եկեղեցին սպասարկում է նորնախիջեւանցիներին, իսկ միլիոնանոց Ռոստովում կայ մեծաքանակ Հայութիւն, որն ապրում է Սուրբ Խաչի բնակելի զանգուածներում եւ, փաստօրէն, զրկուած է եկեղեցու կենսարար ծառայութիւններից: Ի դէպ, ասաց սրբազանը, Հայոց եկեղեցիներից սիրով են օգտւում նաեւ Դոնի ափերի Ռուսները, գալիս են աղօթելու, պահպանութեան, կնունքի եւ այլն:

Նրա այս դաղափարները չատերը պաչտպանեցին.

«Դա մեծապէս կը նպաստի նաեւ ռուս եւ հայ ժողովուրդների բարեկամութեանը»:

Գնացինք նաեւ Նոր Նախիջեւանի Սուրբ Կարապետ եկեղեցի: Քահանան տէր Կարապետն է, որն էլ այդ օրը պահպանութիւն էր կատարում: Ննկահոտը բռնել էր եկեղեցին: Մոմեր վառեցինք, խաչ համբուրեցինք, լսեցինք եկեղեցական երգչախմբի բարձրակիրթ կատարումները: Ասացին, որ մենաիրդչուհին բաքուեցի Հայուհի է, փախստական:

– Սուրբ Կարապետ եկեղեցին նորնախիջեւանցիների յարդելի վայրերից է, – պատմում է քահանայ տէր Կարապետը: – Այստեղ Հայը մի նոր ուժով է հաղորդակցւում մայր Հայրենիքին: Մեզ նաեւ դիմում են այլ հարցերով, մասնաւորապէս Հայաստանում եւ նրա շուրջ ծաւալուած իրադարձութիւնների հետ կապուած: Սակայն ցանկալի կը լինէր, որպէսզի եկեղեցի այցելէին ոչ միայն Նոր Նախիջեւանում, այլեւ Ռոստովում ցրուած միւս հայ ընտանիքները:

Շրջում ենք եկեղեցամերձ դերեզմանատանը: Այստեղ են նաեւ Մարիէտա Շահինեանի ծնողների՝ Սարգիս Շահինեանի եւ Փեփրոնէ Շահինեան – Ղըլճեանի դերեզմանները՝ սպիտակ մարմարէ տապանաքարերով, որոնցից մէկը դեռեւս տեղադրուած չէ լրիւ: Երբ դուրս եկանք Սուրբ Կարապետ եկեղեցու տարածքից, քիչ հեռուում խռնուած էր բազմութիւն: Հայեր էին: Ցուշատախտակ էր բացուում անուանի ճարտարապետ Մարկ Գրիգորեանի տան պատին եւ մարդիկ լցուած էին հպարտութեամբ: Այստեղից ոչ այնքան հեռու է դտնուում Մարտիրոս Սարեան փողոցը, որի սկիզբին, մեծ կամուրջի ձախ կողմում յառնում է հանճարեղ քանդակագործ Հակոբ Կոջոյեանի (1878–1915) կոթողը: Ես ու ընկերներս ծաղիկներ դրինք կոթողի ոտքերին: Ապա ուղղուեցինք դէպի Ռոստովի Պետական համալսարանի շէնքը, որի առջեւ կանգնած է Մեծ Ռուս գրող Մաքսիմ Գորկու կոթողը: Ծաղիկներ դրինք նաեւ այստեղ: Ապա ուղղուեցինք դէպի Ռոստովի Պետական համալսարանի շէնքը, որի առջեւ կանգնած է Մեծ Ռուս գրող Մաքսիմ Գորկու կոթողը: Ծաղիկներ դրինք նաեւ այստեղ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Ցակոբ չաբաթօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է, Ցունիս 16–ին, վարժարանին Բաստրմաճեան սրահին մէջ: 31 տարիներ բոլորած չաբաթօրեայ վարժարանը այս տարեշրջանին ունեցած է 136 աշակերտ: Նախակրթարանի բաժինը աւարտած է 11 աշակերտ, իսկ Ժ.Ա. կարգէն վկայուած է 12 աշակերտ:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Ցակոբ ազգ. երկրորդական վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Ցունիս 17–ին, «Գլօտ Շամփաներ» հանդիսասրահին մէջ: Գեղարուեստական յայտագիրը պարունակած է սրինդներու նուագախումբ, երգչախումբ: Մենանուագներ, մեներգ եւ այլն: Ելոյթ ունեցած են վարժարանի տնօրէն Ցակոբ Պուլկուրեան եւ Վրէժ – Արմէն Արթինեան: Վարժարանի նախակրթարանի բաժինէն վկայուած են 57, իսկ երկրորդականէն՝ 11 աշակերտներ:

ՍԵԼԱՆԻԿի «Վարդան եւ Վարդուհի Տէր Զաքարեան» սրահին մէջ, Ցունիս 17–ին տեղի ունեցած է Մաշտոցեան – Գասպարեան ծաղկոցի ամավերջի հանդէսը: Մանուկները հանդէս եկած են գեղարուեստական յայտագրով, խօսք առած են տնօրէնուհին, տեղւոյն հոգեւոր հովիւը եւ ուրիշներ: Այսպէսով, ծաղկոցը բոլորած կ'ըլլայ իր 34 տարիները:

⁂

ՈՒԻՆԴԸՐի (Գանատա) Հայ Կեդրոնին մէջ, Ցուլիս 6–ի առաւօտուն, հրդեհ մը ծագած է: Հրշէջներու ազդու միջամտութիւնը յաջողած է չէնքը փրկել ամբողջական փլուզումէ: Հայ Կեդրոնի անորոշ ժամանակով անգործածելի վիճակը կրնայ ժխտական անդրադարձ ունենալ դաղութային կեանքին վրայ, քանի որ այս փոքրաթիւ դաղութին կեանքը տասը տարիէ ի վեր ամբողջութեամբ կազմակերպուած էր Կեդրոնին չուրջ:

դեղանկարչի յուշարձանը (հեղ. Լ. Թոքմաճեան):

Խօսակցութեանը միջամտում է «Ռոստովսկի» գործարանի բանուոր Վարդերես՝ Վլադիմիր Պողոսեանը:

– Անունս Վարդերես է, ծնուել եմ 1963 թուականին: Մինչեւ 1980 թուականը հայերէն մի բառ չեմ իմացել: 1980 թուականից զբաղուեցի ինքնակրթութեամբ: Երեք տարի անց սկսեցի յօրինել բանաստեղծութիւններ: Ունեմ երկու երեխայ՝ Գայեանէ եւ Անդրանիկ, որոնց պիտի սովորեցնեմ կատարելապէս տիրապետել հայերէնին: Գիտէք, ուծացման վտանգը դամոկլեան սրի պէս է կախուած Դոնի ափերին ապրող Հայութեան դլխին: Անհրաժեշտ է նաեւ, որ ամէն մի Հայ լինքը մտածի ազգային իր պատկանելութեան մասին: Պիտի նաեւ նախկինի պէս այստեղ բացել հայկական դպրոց, ինչպէս որ Զալթրում է, հայկական միւս դիւղերում: Դպրոց, լեզու՝ այս է փրկութեան ճանապարհը:

Վարդերեսը հիւրանոց էր բերել իր բանաստեղծութիւնների տետրը, եւ Լուդվիգ Դուրեանը մանրամասնօրէն ծանօթացաւ դրանց, խորհուրդներ տուեց:

Ազգային մտածողութեան վերականգնումը յանդեցնում է սքանչելի արդիւնքների: Եւ կարծում եմ, որ հէնց Ռոստովում պէտք է առայժմ մէկմասեայ թերթ տպագրել, ինչպէս որ Խտոնիայի մայրաքաղաք Տալլինի «Վահագն» է՝ մշակութային Ֆոնտի Ջանքերի արգասիքը: Հայաստանի «Գիտելիք» ընկերութիւնը եւ մշակութային Ֆոնտը, որ կապեր են պահպանում դաղթօճախի հետ, թերեւս մտնեն այդ բեռի տակ եւ լոյս ընծայուի երկլեզուեայ թերթը նորնախիջեւանցիների համար, մանաւանդ որ Զալթրում հրատարակւում է հայերէն թերթ. կան տպարան, տեղական ռատիօհաղորդումներ: Օգտակար աշխատանք կը լինէր, եթէ տեսաժապաւէնների նուիրատուութիւնն էլ անէր հեռուստառատիօպետկոմը:

Դոնի ափերին ապրող Հայութեան հոգ զանգուածի բախտով չէինք ասի, թէ չի հետաքրքրուում սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապերի Կոմիտէն, բայց դա այնքան է նուազ, որ հաւասար է չհետաքրքրուելու: Շատ-շատ քիչ է դործնական օգնութիւնը: Վիրաւորական է նոյնիսկ այդպէս անուէրութեան մատնել մի ողջ դաղթօճախ: Աստարէզը մեծ է, բայց Հայաստան – Նորնախիջեւան դնալդալը՝ քիչ: Ահա թէ ինչու Հանրապետութեան հոգսաբեռ դեկավարութիւնը ինչ էլ ուզում է լինի, իր մինիստրութիւնների եւ կոմիտէների միջոցով անպայմանօրէն հոգեւոր անունդ պիտի ներարկի դաղթօճախի երակների մէջ: Անելիքներ կան նաեւ ստեղծագործական կազմակերպութիւնների համար, շատ կան: Հայաստանի կենտկոմի դաղափարական յանձնաժողովի յատուկ քննարկմանը պիտի դրուի հարցերի համալիրը եւ չպիտի զարմանալ, չպիտի չփոթուել, որովհետեւ առանց մայր Հայաստանի՝ ամէնազօրեղ դաղթօճախն անդամ չի դիմանայ արտաքին ու ներքին ճնշումներին, անարդարութիւններին, կը կորցնի կողմնացոյցը: Այնուհետեւ դժուար, դրեթէ անհնարին կը լինի կասեցնել թեք հարթութեամբ սլացող ուծացման ընթացքը:

Վերադարձանք Նոր Նախիջեւանից, մեզ հետ բերելով Նոր Նախիջեւանը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻՔՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՍՂԵՐԴ

Իսկ Պօհթան՝ Էրուհի շրջանին մէջ նըշանաւոր Քիւրտ ցեղ մըն էր, որուն ազան միշտ կռիւ մէջ էր Համիտիէ Միլլի աշիրէթին հետ՝ կիրճէն անցնելու առեն: Պօհթանի մէջ քանի մը տուն վախստական Հայեր կային միայն՝ Տէհցի եւ Սըղերդի:

ԷՐՈՒՀԻ ՇՐՋԱՆ

1.– Տէհ, գաւառակին, կեդրոնն է. ատենօք 600 տուն ունէր, կառավարութեան կեղեքմանց հետեւանօք՝ դիւղացիք ցըրուած էին մինչեւ Մուսուլ– Ճէզիրէ: Ներքին Թաղ, գուտ 123 տուն, եկեղեցին Ս. Յովհաննէս: Վերին Թաղ, եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Այս երկու թաղերուն եւ բէյցներն էին, չորրորդ մը նահատակ՝

Կարապետ Քահանայ Աստմեան. – 68 տարու:

Պետրոս Քահանայ Տէր–Ստեփանեան.– 74 տարու:

Համայեակ Քահանայ երէցեան:

Վահան Քահանայ Պետրոսեան:

*2–10. – * Շարնագ կամ Շէրնախ՝ 32 տուն, *Սըվիան՝ 1, *Զվնկատէշավ՝ 1, *Պինաթ կամ Պէնուտ՝ 2, *Պարէմիէ՝ 2, *Ֆըլնտըզ՝ 26, *Տաշտատալայ՝ 2, *Մէյտին կամ Մայտանէ՝ 3, *Սավատի՝ 2:*

ՂԱՐԶԱՆԻ ՇՐՋԱՆ

Մեծ Հայոց 15 նահանգներէն երրորդը եղող պատմական Աղձնիքի վիճակն ու աւանն է Ղարզան կամ Խարզան, որ մասամբ կը համապատասխանէ հին Արզճ գաւառի: Գայմագամութեան կեդրոնն էր Զօղ, որուն առջեւ, կէս ժամ անդին տափարակի մը վրայ կը դտնուին հին Արզնի աւերակները՝ որոնց մէջէն երկրագործք հերկելու առեն կը հանեն ափնիներ: Աբեմտեան Հիւսիս կ'իյնայ համանուն լեռը «Խարզան»: Իր դիւղերն էին.–

1.– Պարահ՝ 35 տուն, եկեղեցին Սուրբ Կիրակոս՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Յովհաննէս Քահանայ Սարգիսեան.– Նահատակ:

2–3. – Ճուէյզ՝ 19 (եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին), Զօգ կամ Զոխ (կը կոչուի նաեւ Ֆաթիհ Պէյ դիւղ, առենօք բոլորովին հայարնակ՝ 200 տուն): Զօղի եկեղեցին էր Սուրբ Սարգիս՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Սարգիս Քահանայ Տէր–Սարգիսեան.– Քաջարթուն երէց՝ Սրբազան Պատրիարք Հօր գերդաստանէն, որմէ առաւել քան 45 քահանայ ծառայած են Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ի Սղերդ եւ ի շրջակայս: Նահատակ:

4. – Կէօզէլտէր կամ Կիւզէլտէրէ՝ 22: Երէցներն էին

Մանուկ Քահանայ, 70 տարու:

Գրիգոր Քահանայ Տէր–Յակոբեան, որ Մուսուլ անցած ըլլալով՝ վերապրող մըն է: (Տես դինք անդ):

(Շար. 64)

(Շար. Ա. Էջէճ)

Նպատակի՞ս...

Անձնուրացութեան այս տրամադրութիւնը աչքիս առջեւ կը բերէ մեր երիտասարդները, բանա՞կ մը ամբողջ, ամէն մէկը հապիւ քսան տարեկան, ղէն ի ձեռին, լեռներուն վրայ, ձիւներուն մէջ, խորխորատներուն եզերքը: Անո՞նք, որ զոհեցին իրենց սիրելու իրաւունքը, լքեցին իրենց ուսանելու հաճոյքը, հրաժարեցան երջանիկ ապրելու պայմաններէն, ուրացան ամէն հպարտութիւն՝ որ կրնար զիրենք կապել կեանքին, եւ երգեցին.

Նպատակիս հասնի՞մ միայն...

Ո կարծես կը միանամ անոնց, կը հեռեւիմ անոնց, կը խառնուիմ անոնց ու կ'երգեմ.

Նպատակիս հասնի՞մ միայն...

Ի՞նչ նպատակ է ատիկա, զոր պատգամեր է մեր ժողովուրդը, ծնունդո՛վը բարձրաւանդակներու վրայ, կեանքո՛վը բարձրաւանդակներու վրայ, հանճարովը բարձրաւանդակներու վրայ, մարդկային գլուխներու ալեկոծութենէն միշտ վեր, ազատ երկնքի կախարդանքին դերի:

Ի՞նչ նպատակ է ատիկա, զոր հանգանակեր են անոնք որ փեռեկտեր են ապառաժները՝ Ատաուած որոնելով, ժայռերը վերածեր են եկեղեցիներու՝ բնակութիւն տալու համար Ատուծոյ, միշտ այն հաւատքով թէ այսքան չնորհք ունեցող ժողովուրդ մը իրաւունք ունի տեւելու, ապրելու բարձրութեանց վրայ, ապրութեան մէջ:

Ի՞նչ նպատակ է ատիկա, զոր բանաձեւեր են մեր արեղաները, իրենց մթին խուցերուն մէջ, մագաղաթներու վրայ, մոմի եւ ձէթի լոյսով կամ եղեւնափայտի բոցով, աղի արցունքով կամ իրենց արիւնով, երբ բարբարոսները կը ծեծէին դուռը, կը խորտակէին դուռը, ներս խուժելով կացին ի ձեռին:

Ի՞նչ նպատակ է ատիկա:

Մեր պատմութիւնը կ'աւանդէ թէ զա՛չինք են կնքեր Ատուած եւ Հայութիւն, հաւասարէ հաւասար, Ինքը՝ ստեղծագործ, Հայը՝ ստեղծագործ, աշխարհ ծագկեցնելու եւ դրախտավայր դարձնելու կամքով: Այդ դաչինքին ներշնչումով՝ մեր ոսկեղէն լեզուին վարպետները յօրիներ են անօրինակ գեղեցկութիւններ, աւանդապահի հպարտութիւն են տուեր մեզի եւ «գործը չարունակելու» պատիւ, որպէսզի արժանի դառնանք «յաւերժութեան որդիք» կոչուելու փառքին:

Այդ անպարփակելի ոգեշունչը լեցուած, ինկա՞ւ Գէորգ Զաւուշ, ինկա՞ւ Վարուժան, ինկա՞ն, հազարներ, զէնքի եւ գրչի տիտաններ, բոլորը նոյն Նպատակին համար:

Այսպէս լեցուցեր ենք Հայոց պատմութիւնը հերոսներով ու մարտիրոսներով, զիւցազներգութեամբ ու սուգերգութեամբ: Արիւնով գրեր ենք Աւետարան, բանաստեղծութիւն, ամենայն սուիերք հայկական:

Անոնք ինկան, ե՞ս պիտի նահանջէի: Կը նտիմ կ'երգեմ.

Նպատակիս հասնի՞մ միայն...

Կեանքս, յոդնութիւնս, ամէն բան, նըւէ՛ր այդ նպատակին: Ինչո՞ւ պիտի չկարենայի հաւասարիլ անոնց որ երգեցին.

Նպատակիս հասնի՞մ միայն,
Թող գիս հանեն, թող գիս հանեն
կախաղան...

Ոչ կախաղանը կրցաւ վախցնել անոնք որ ինկան, ոչ ալ եղերական որեւէ վախճան: Օրուան գառնութիւննե՞րն են, կամ տարագրի թշուառութիւննե՞րը, որ վախ պիտի պատճառեն ինծի: Կուրութեան սարսափին անգամ չկրցաւ խլել դրիչը ձեռքէս: Թող որ հասնի՞մ, պիտի հասնի՞մ...:

Արիացիր, հոգիս, արիացիր: Տե՛ս, ի՞նչպէս կ'երգէ այն որ չի դիտեր յուսահատիլ.—

Նպատակիս հասնի՞մ միայն,
Թող գիս հանեն, թող գիս հանեն
կախաղան,
Կախաղանէս խրոխտ ձայնով
Պիտի գոչեմ.— Կեա՛ց Հայաստան:

Անճնազոհութեան այս տրամադրութիւնն է որ երգի վերածած է հայկական կամքը, զոր չկրցան խորտակել աչխարհական ամենամեծ ուժերը, Տիգրան Մեծէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Ալեքսանդր Մակեդոնացիէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Ռոմէական կայսրութենէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Պարսկական կայսրութենէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Արաբական խալիֆայութենէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Թաթարական կայսրութենէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Օսմանեան կայսրութենէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Ռուսական կայսրութենէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր, Խորհրդային կայսրութենէն մինչեւ Ատոլֆ Հիթլեր:

Ատոլֆ Հիթլեր, ո՞ւր ես հիմա, ո՞ւր ես հիմա, ո՞ւր ես հիմա...

Ե՞ս, ես ալ ինկայ, ինկայ, ինկայ,

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 31

MARDI
31 JUILLET
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.329 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.329

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՆԻՍ ՆԱԳԳԱՇԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԻՄԸ ԿԱՄ՝ LA RAISON D'ETAT

ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ ՆԱԵԻ
ԱՊՏԱԼԱՀԻ ԵԻ ԿԱՐՊԻՃԵԱՆԻ
ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Հանրապետութեան նախագահին ներման իրաւունքը բացատրութիւն կամ մեկնաբանութիւն չենթադրեր: Երբ «Պետութեան չահը» (raison d'état) կ'ոգեկոչուի, այլեւս ոչ ոք ըսելիք ունի: Հետաքրքրական է արդէն, «փոքրիկ Ռոպէր»ին տուած սահմանումը այս «raison d'état»ին: Ան կ'ըսէ· – Հանրային չահու նկատում մըն է, որ կ'ոգեկոչուի արդարացնելու համար անօրինական արարք մը, անարդար քաղաքական տեսակէտ:

Ամէն բան ըսուած է այս քանի մը բառերով:

Եւ այս է որ կ'ոգեկոչուի Անիս Նագդաշի եւ իր չորս ընկերներու ազատագրման առթիւ, որ տեղի ունեցաւ, Յուլիս 27ին, նախագահ Միթերանի ներումին չնորհիւ: Արձակուրդի մեկնումնեբուն նախօրեակին կատարուած այս ապտ արձակումը, բոլորովին անակնկալ մը չէր, բայց եւ այնպէս փիչ մը զաղտագողի բնոյթ ունեցաւ: Յունուարէն արդէն, երբ Պախթիարի մահափորձին հետքինակը հայտնուելի ձեռնարկած էր եւ Միթերան կը յայտարարէր թէ ներում չի չնորհեր սպառնալիքի տակ, ամէն ինչ յստակ էր: Նագդաշ վերջ կու տար իր հայտնուելին: Կը մնար քիչ մըն ալ սպասել: 1980–ին էր, որ Նագդաշի ահաբեկչական խմբակը կը փորձէր սպաննել Շահին վերջին նախարարապետը, Նէօյի ապատատնած: Պախթիարի ոչինչ կը պատահէր, բայց զրացի կին մը, ոստիկան մը կը սպաննուէին, երեք ուրիշներ կը վիրաւորուէին, մէկը՝ ցկեանս անդամալոյծ: Այս վերջինը մերժեց դրամական հատուցման իր բաժինը ստանալ: Հինդչաբթի օր, արդարեւ, դահերուն յանձնելի, Նագդաշի ընտանիքը 4 միլիոն Ֆր· վճարած էր փաստաբանին:

Որքան ալ հերքուի, ուրացուի, պարզ է որ սակարկութիւններ եղած են: Ի՞նչ պիտի չահի Ֆրանսա, չատ յայտնի չէ: Եւ Իրանի հետ յարաբերութեանց բնականոնացումը չի բաւեր ամէն բան բացատրելու համար:

Հակազդեցութիւնները, ընդհանուր ձեւով, չափաւոր են: Տարբեր չի կրնար ըլլալ: Կը բաւէ յիշել, որ նախագահական ընտրութեան Բ. շրջանի նախօրեակին էր, որ Շիրաք կ'ընդունէր Ֆրանսացի պատանդները: Անկէ ի վեր, Փարքուա միշտ ուրացած է թէ յանձնառութիւն եղած ըլլայ Նագդաշի ազատ արձակման, բայց···: Բայց, կը բաւէ որպէսզի ընդդիմութիւնն ալ ձայն չբարձրացնէ եւ ընդվզում ցոյց չտայ: Չի կրնար: Լը Փէն, կրնայ երկու չափ, երկու կշիռի մասին խօսիլ: Պախթիար, ինք, վրդոված է: Կարելի չէ ազատ արձակել մարդասպան մը եւ կ'այտնէ Ամերիկան, որ միամտութիւնն ունի միշտ ունենան հայերէն, այն պարագային երբ երեսփոխան մը այլ լեզուով խօսի (ռուսերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն) մխիթարական թարգմանութիւն կը կատարուի:

Օրակարգի նիւթ եղած է նաեւ Ռուսաստանի հետ բանակցութիւնները եւ յարաբերութիւնները տանիլ, ի հարկին պատուիրակութիւն մը ղրկել, բայց որեւէ որոշում չէ տրուած եւ նախընտրելի նըկատուած է որ այդ հարցը ծեծուի նախագահի ընտրութենէն ետք:

Ուրբաթ –Յուլիս 27– իրիկուն մինիկն խօսք առած են Վանօ Սիրագեղեան, Աչոտ Բլէեան եւ Սադոյեան: Առաջինը յայտնած է որ Ղարաբաղ Կոմիտէի եւ ՀՀՇ–ի վարչութեան նախագահական թեկնածուն է Լեւոն Տէր–Պետրոսեան:

Շաբաթ, Յուլիս 28–ին, Գերագոյն Խորհուրդի նիստը չարունակուած է, բայց, մասնաւոր որեւէ որոշում չէ տըրուած: Հարց տրուած է Բագամեացի (ՊԱԿ–ի նախագահ, այսինքն՝ Պետական Անվտանգութեան Կոմիտէ կամ՝ ՔՒ – կէ – Պէ) թէ ինչո՞ւ չի հերքեր կեդրոնական մամուլի մէջ լոյս տեսնող սխալ թիւերը, ինչ կը վերաբերի Հայաստանի պինեալ չոկատներուն: Ըսած է թէ հերքած է, բայց չեն հրատարակած իր հերքումը:

⁂

Ինչ կը վերաբերի Կորբաջովի վերջնագրին եւ անոր հետեւանքներուն Հայաստան, ինչպէս ըսած էինք 18 հոգինոց յատուկ յանձնաժողով մը կազմուած է այդ առընչութեամբ, որ ցարդ որոշումի մը չէ յանգած:

Արեւմտեան մամուլը բաւական կ'անդրադառնայ, երբեմն զրպռիչ խորագրերով: Յուլիս 28–ին, Ֆիկարօ եւ Լիպերասիոն կը խորագրէին թէ ՀԱԿ–ի (Հայ Ազգ· Բանակ) պետը Ռազմիկ Վասիլեան յայտարարած է թէ կը մերժէ զործադրել Կորբաջովի հրովարտակը: Միւս կողմէ, Խորհ· Միութեան ներքին նախարարը Վ· Բակատին մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած է ճշդելու համար որ իր ուժերը պիտի չվարանին զէնքի դիմելու: «Մեր սկզբունքն է, կ'ըսէ նախարարը, նուազադոյն զոհ ունենալ, բայց, ուժ պիտի զործածենք այն մարտիկներուն դէմ, որոնք կը մերժեն զէնքերը յանձնել»: Ըստ Թերթերուն, Ռ· Վասիլեան ըսած է թէ հարցը պարզ է՝ դիմադրութիւն: «Ոչ ոք պիտի յարգէ այդ հրովարտակը եւ ոչ ոք զէնքերը կը յանձնէ, կ'ըսէ Ռազմիկ, նախընտրելի է մեռնիլ քան զէնքերը յանձնել: Այն ատեն, արիւնահեղութիւն մը կ'ըլլայ, որ ո՛չ Մոսկուայի, ո՛չ ալ մեր դատին կը ծառայէ: Որպէսզի չըլլայ, մէկ ելք՝ հրովարտակը չզործադրուի, այն ատեն ամէն բան լաւ կ'երթայ»:

Ֆիկարօ կը յիշէ թէ Թիրախը Հայաստանն էր, քանի որ հազիւ քանի մը օր առաջ, Ադրբեջանի նախագահը՝ Մութալիբով դիմած էր կեդրոնական իշխանութեան, որպէսզի ան երաշխաւորէ «իր ազգին քաղաքացիներու ապահովութիւնը, զինաթափ ընելով հայկ· քաղաքացիները»: Խնդումները, կը դրէ Ֆիկարօ–ի թղթակիցը, ամէնօրեայ են:

Ժուռնալ տիւ Տիմանշ տիէզ մը աւելի կը դնէ եւ Ֆլօռ–Մարի Վատրօ «տագնեցով» իր հին լուրերուն մէկ մասը, կրկին կը հրամցնէ, ինչ կը վերաբերի Լիբանանէն Հայերուն հասնող զէնքերուն:

× Մոռնալ քիչ կ'անդրադառնար կովկասի որ, դեռ երկար տարի պիտի տայ Կորբաջովի, քանի հիմա ալ եղածին վրայ կ'աւելցնան··· Փիւրտերը:

Խորհրդային Փիւրտերու թիւը, պաշտօնապէս 150 հազար է: Զանգուածային տեղահանութեան զոհ եղան 30–ական թուականներուն: Ներկայիս, ժողով մը դումարած են Մոսկուա (Յուլիս 25, 26, 27) եւ ինքնաւար Փիւրտիստան մը ստեղծելու դաղափարին քննութեան նպատատուր դիրք բռնած է այդ ժողովը: Այդ հողմամասը կը գտնուի Հայաստանի ու Ղարաբաղի միջեւ···:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՕԹԸ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԵԻՍ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ
ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ
ԵԻ ՀՀՇ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆ՝
ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Երկուշաբթի (Յուլիս 30) Երեւանէն առած մեր լուրերը առաջին արդիւնքներ կու տային կիրակի օրուան ընտրութեանց մասին: Ինչպէս ծանօթ է, Յուլիս 15–ին չէր վերջացած երեսփոխանական ընտրութիւնը (եւ դեռ չէ վերջացած) եւ 15 օր ետք, այսինքն Յուլիս 29–ին տեղի կ'ունենային ընտրութիւնները այն ընտրաշրջաններուն մէջ, ուր քուէարկողներու թիւը 50%էն աւելի էր բայց, ոչ մէկը բացարձակ մեծամասնութիւն ստացած էր: Առաջին տուեալներու համաձայն, ընտրութիւն կատարուած է 10 ընտրաշրջանի մէջ, ընտրուած են 7 երեսփոխան, 5–ը՝ ՀՀՇ ցանկէն:

Ուրբաթ, Յուլիս 27–ին, Գերագոյն Խորհուրդի նիստին սկիզբը որոշում կը տրուէր, որ ան չարունակուի դռնփակ եւ հրաւիրեալներն ու մամուլի թղթակիցները դուրս կ'ելլէին: Այս նիստին լիազօրուած երեսփոխաններու թիւն է 206: Վերջնական թիւ որոշուած է (ճնշիչ մեծամասնութեամբ) 260, ուրեմն մեծամասնութիւն է՝ 131:

Որոշուած է նաեւ որ նիստերը տեղի կարճելու, թէ տեղի տալով կրնայ լեզու դնել Իրանի հետ: Պատրանք մըն է:

Երբ ներումը յայտարարուեցաւ, Նագդաշ եւ իր չորս ընկերները դէպի Թեհրան զացող օդանաւին մէջ էին արդէն:

⁂

Եթէ Ֆրանսայի զինակից Պետութիւնները չատ չեն քննադատեր նախագահ Միթերանի տեղի տալը, պատճառը այն է որ թէ՛ Ամերիկա, թէ՛ Անգլիա պատանդները ունին եւ կ'ակնկալեն որ դիւրանայ անոնց ազատ արձակումը: Շաբաթներ–ջէն ետք, մթնոլորտը փոխուեցաւ եւ կը թուի որ եթէ հաչիւները ճիշդ էին, սըխալ ելան:

Թեհրանի մէջ, երկու հոսանք կայ: Ծայրայեղ խմբակը ոչ միայն կը մերժէ որեւէ ազատ արձակում Լիբանան զըտնուղ արեւմտեան պատանդներու, այլեւ նոր ազատ արձակումներ կը պահանջէ՝ Իսլրահիմ Ասլաալլահ եւ Վարուժան Կարապետեան: Այս պատճառաւ, Ֆիկարօ, լուրէն անկախ, Երկուշաբթի առաւտ կը ներկայացնէր առանձին–առանձին վերյիչեալները նկարներով:

Ասլաալլահ կը ներկայացուի որպէս՝ «արհեստաւոր ահաբեկիչ մը», իսկ Կարապետեան (Օրլի) «բիրտ զաղափարապաշտ մը»: Այս վերջնոյն համար, Թերթը կ'ըսէ թէ այսօր 36 տարեկան է եւ թէ մէջտեղ եղած է Օրլիի ոճրափորձէն (1983, Յուլիս 15) 5 օր ետք եւ թէ դիպահոլ եղած ատեն իսկ –վերջնանալէն երկու ժամ առաջ– կը խոստովանէր ամէն բան: Ինք զրած էր Թրբիշ էղայնզի ռումբը, ԱՄՆ–ի ղինուորական ճիւղին պետն էր, եւլն· եւլն·: Շաբաթ մը ետք կ'ուրանար, եւ կ'ըսէր թէ խոստովանած էր միայն պաշտպանելու համար այն 56 անձերը, որոնք ձերբակալուած էին ոճրափորձին

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 25/27)

ՀՐԱԺԵՇՏ ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ (*)

Յուլիս 24–ին, Հայաստանի Ժողովրդական արուեստի պետական Թանգարանը, ուր բացուած է Պարաճանովի զեղարուեստական աշխատանքներու մնհատական ցուցահանդէսը, հոդեհանդիստ կատարուած է:

Յուլիս 25–ին, հայաստանեան մամուլը տպագրած է Պարաճանովի մահազրութիւնը, զոր ստորագրած են Մովսիսեան, հանրապետութեան այլ զեկավարներ, ըստեղծագործական միութիւններու նախագահներ եւ յայտնի արուեստագէտներ, Հանրապետութեան թէ Խորհ· Միութեան:

Յուլիս 25–ին, երեւանցիները հրաժեշտ տուին Պարաճանովի, ժամը 13–էն սկսեալ, անվերջանալի թափօրով դիմելով դէպի Օփերա, որու դահլիճին մէջ զըտնուած էր դագաղը: Թատրոնի նախասրահը զետեղուած էին կեդր· Կոմիտէի, Գերագոյն Խորհուրդի, Նախարարաց Խորհուրդի եւ չարժանկարի միութիւններու, Ուկրանիայի, Վրաստանի չարժանկարի սթիւտիօներու ծաղկեպսակները: Պատուոյ պահակ կեցած են Վլ· Մովսիսեան, Գ· Աստաբեան, Գ· Գալոյեան, Օ· Լորով եւ այլ զեկավարներ, ինչպէս նաեւ չարժանկարի վարչութեան նախագահ՝ Դ· Խուդանազարով, խորհրդային բեմադիր՝ Կայդանովսկի եւ արտասահմանէն այլ հիւրեր: Ներկաները Օփերայէն ուղղուած են Կոմիտաս այդիի Պանթէոնը, ուր սուդի արարողութիւնը բացած է կառավարական յանձնաժողովի նախագահ, Նախարարապետի տեղակալ՝ Եու· Յովսէփեան: Ելոյթ ունեցած են Ուկրանիոյ, Վրաստանի, Տաճկիստանի եւ Հայաստանի իր զործակիցները, բեմադիրներ՝ Խուդանազարով, Ֆ· Դովլաթեան, Լ· Շէնգելայա, Մ· Բեկիկով, որոնք ոգեկոչած են մարդը եւ անզուպական արուեստագէտը:

(*) «Յառաջ»· – Ի դէպ Լիպերասիոն 2 էջ կը նուիրէր Յուլիս 30–ին, Պարաճանովի թաղման: Կ'անդրադառնանք ասոնցին:

⁂

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԿ· ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ
ԳՈՒՄԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայկ· համաժողով դումարելու հետ առընչուող հարցերը քննարկելու նպատակով Հայաստան հրաւիրուած էին հայ ազդ· երեք կուսակցութիւններու լիազօր ներկայացուցիչները:

Յուլիս 18–23–ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած խորհրդակցութիւններ, Ս· Դ· Հնչակեան, Հ· Յ· Դաշնակցութիւն, Ռամկավար Ազատական, Հայաստանի համամայնավար Կուսակցութիւններու միջեւ՝ Հայաստան գործող քաղաքական հանրային չարք մը կազմակերպութիւններու մասնակցութեամբ:

Հանդիպումներուն մասնակցած կուսակցութիւններու լիազօր ներկայացուցիչները, պաշտպանելով հայկ· համաժողով հրաւիրելու զաղափարը, որոշեցին չարունակել աշխատանքները անոր իրականացման ուղղութեամբ:

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՊԷՏՔ Է

ԷԼԷՆԱ ՊՈՆԷՐ

ԽՄԲ. – «Երեկոյեան Երեւան»ի Յուլիս 27–ի թիւին մէջ լոյս տեսած է Էլէնա Պոնէրի այս փառաւոր ելոյթը, որ հրատարակուեցաւ նաեւ *Ֆիկառօ*ի մէջ, Յուլիս 26–ին (տես՝ «Ծառայ» Յուլիս 27, Ա. Էջ): *Ֆիկառօ* ունէր հատուած մը, որ չկայ Երեւանի օրաթերթին մէջ: Զայն կը ներկայացնենք ընդգծուած, նախքան վերջին պարբերութիւնը: Ալիխանեանի աղջիկը, Սախարովի այրին, անգամ մը եւս ցոյց կու տայ իր խիզ եւ անզիջող նկարագիրը: Կին մը, որ միշտ ճշմարտութիւնը սիրած է Պղատոնէն առելի:

**

Մայիս 30-ին կեդր. հեռատեսիլը ցոյց տուաւ թէ ինչպէս խումբ մը Հայեր Երեւանի ծայրամասի մէկ չրջանին մէջ «կրակած են» խորհրդային պինուորներու վրայ: Անոնցմէ, որոնց վրայ կրակ բացուած էր, մէկ հոգի սպաննուած էր, իսկ անոնք որոնք կրակ բացած էին, տասնեակ մը տներ ունէին: Տարօրինակ է... դարձեալ վիրաւորներ ու սպաննուածներ: Երբեմն բոլորովին անմեղ: Սպան ցոյց տուաւ այն տունը ուրկէ կրակեր էին: Պատմեց թէ ինչպէս կը պաշտպանուէին պինուորները եւ ինչպէս կ'ընէին ատիկա, որպէսզի բնակիչները չտուժեն: Ապա ցոյց տուաւ հայ «աւազակներու» ձեռքէն խլուած զէնքը: Եւ այդ բոլորը ճշմարտութիւն էին: Միակ բանը զոր չըսին հեռատեսիլ դիտողներուն, այն էր թէ ի՞նչ բանէ սկսաւ այդ ամէնը: Այդպէս ինքնաբերաբա՞ր: Առա՞նց պատճառի:

Չեմ դիտեր թէ ուրիշներուն ինչ, բայց այդ հաղորդումը ինծի յիշեցուց 1980 – 89 թուականներուն մեր «երկնպտոյտ պատառ»ը ողողած անհամար «ֆիդանական հաղորդում»ները: Հոն, նոյնպէս մեր խաղաղ, բարի տղաքը կ'օդնէին ցորենը ցանելու, դպրոցներ կառուցանելու, իսկ թշնամի աւազակները այդ պատճառաւ անկիւնէն կը կրակէին անոնց վրայ: Եւ մեր երկրին մէջ 15 հազար մայրեր կորսնցուցին իրենց զաւակները: Եւ գրեթէ մէկ միլիոն ֆիդան մայրեր նոյնպէս: Իսկ ապա ցնցում տպրեցաւ ամբողջ 300 միլիոնոց երկիրը. պարզուեցաւ որ հոն մեզի չէին սպասեր ու մեզ կանչած չէին: Պարզուեցաւ, որ մենք անոնց հողը բերինք թէ՛ արիւն, թէ՛ մահ, թէ՛ սով եւ 5 միլիոն զոհեր: Կո՞ն մեղաւորներ: Չկան: Կային, բայց անպարտ դուրս եկան: «Թանկապին հանգուցեալներ» Բրեժնեւը, Ուսթինովը, իսկ թէ ո՞վ էր երրորդը, մոռցեր եմ: Ընենք՝ կարեւոր ալ չէ: Կարեւորը (թէեւ Ֆիդանիստանի հարցին մէջ դեռ ամէն բան պարզ չէ եւ կայ մարդ որ չուզեր տակաւին հրաժարիլ «ֆիդանական զաղափար»ի մնացորդներէն) այն է որ թշնամիները, այսինքն՝ աւազակները մենք յարդանքով սկսանք «մուճահեդին»ներ անուանել: Եւ մեզի կը սպասէ լիակատար ճշմարտութիւնը այդ պատերազմին մասին որ դուցէ նուազ ահաւոր չըլլայ, քան՝ Կալինինկովսկի գերեզմանատան, Չելեաբինսկի մօտակայ «ոսկէ լերան» եւ Քաթինի մասին ճշմարտութիւնը: Բայց Ֆիդանիստանի մասին ճշմարտութեան որոշ մաս մը մենք սա կամ նա ձեւով արդէն ստացած ենք:

Գերեւս ժամանակն է Հայաստանի՞ մասին մտածելու: Եւ խօսելու այն մասին թէ ինչ տեղի կ'ունենայ հոն, սկիզբէն սկսելով, եւ ոչ թէ վերջաւորութենէն: Չէ՞ որ հայ «աւազակ» պատանիները չեն զուարճանար անով որ կը կրակեն ռուս, մոլտաւացի կամ ուկրանացի տղոց վրայ, այլ յստահատութեան ատիճանին հասած են մեր բոլոր լրատուականներով եւ ամէնէն առաջ կեդրոնական հեռատեսիլին կեղծիքով կամ լուութեամբ, տակաւին շըպաշտպանելու քաղաքականութեամբ որ «ուժ կայ, խելք պէտք չէ» սկզբունքով կը մղէ սանձարձակ բռնութեան: Զոհուած զինուորները մեղաւոր չեն որ զիրենք այդ երկիրը տարեր են՝ բայց անոնք որոնք զիրենք հոն ղրկած են, արդեօք չէ՞ն հեւթիր աֆղանական արկածախնդրութեան նախաձեռնողներու ուղղութեան: Անոնք պարտաւոր էին մտածելու թէ ի՞նչով կ'աւարտի քաղաքին մէջ բանակին բազմամսեայ լարուածութիւն ստեղծող ներկայութիւնը, ուր ազգ. բախումներ չէին եղած: Միայն արիւնով: Չէ՞ որ զինուորական, պետական եւ ամէն կարգի հովերաններ կան եւ հաւանաբար երկրին պետական ու զինուորական պետավարներըը անոնց հետ պէտք է խորհրդակցին:

Քիչ թէ չատ տեղեակ, բնականոն մարդըն անգամ, որ դիտէ թէ ի՛նչ պատահած է Հայաստանին ու Հայաստանի մէջ այս երկու տարուան ընթացքին, չի կըրնար ըմբռնել թէ ի՞նչպէս կրնային այդքան անարդարացի բաներ կատարուիլ այդ ոչ մեծ ժամանակամիջոցին: Ես ինծի բազմաթիւ հարցումներ կ'ուղղեմ եւ ո՛չ մէկուն պատասխանը կը գտնեմ:

Ինչո՞ւ մեր հրապարակայնութիւնը այդ հարցին մէջ միշտ մի՛ւս դորձեր:

Ինչո՞ւ Անարէ Տիմիթրովիչ Սախարովի նամակը, զոր ինքը «Մոսկովսկիէ Նովոստի» տարած էր 1988 Մարտին, հատուածներով հրատարակուեցաւ ու մինչեւ այսօր երկրին յայտնի չէ:

Ինչո՞ւ երկիրը կեդրոնական հեռատեսիլով չէ դիտած Սումգայիթի մասին ժապաւէնը:

Ինչո՞ւ մենք կ'անդիտանանք թէ զատապարտուա՞ծ են արդեօք Սումգայիթի եւ այլ վայրերու ջարդերուն մասնակիցները: Ո՞վ եւ ո՞ւր զատած է զիրենք: Ինչո՞ւ հեռատեսիլ դիտողներուն ցոյց չեն տուած թէ ո՞վքեր են զատաւորները:

Ինչո՞ւ երկրաչարժէն եւք ձերբակալուեցան «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամները՝ Հանրապետութեան միակ անձնաւորութիւնները որոնց կը վստահէր ժողովուրդը: Ինչո՞ւ երբ Բաքուի մէջ զրեթէ միլիոնոց հակահայ միթինկներ տեղի կ'ունենային այն պատճառով որ Հայերը իբր թէ Թոփխանայի սրբազան թաւուտը կը կտրեն, երկրին ու Ազրբէջանին ցոյց չտուին այդ վայրը: Բոլորը պիտի տեսնէին որ ոչ մէկ թաւուտ կար (եւ երբեք եղած չէ): Չէ՞ք հաւատար. Վոլսկիին հարցուցէք. ան երկար ժամանակ ապրած է Ղարաբաղ:

Ինչո՞ւ Ղարաբաղէն Հայերը արտաքսող զինուորները կ'ըսեն որ ատիկա անհրաժեշտ է, քանի որ բանակը չի կրնար երաշխաւորել ապահովութիւնը: Ինչո՞ւ փաստօրէն կը չարունակուի Հայաստանի եւ յատկապէս Ղարաբաղի չրջափակումը, հակառակ Գերագոյն Խորհուրդի որոշումներուն: Ճիշդ է, վերջին երկու հարցումին անձամբ ես չեմ կրնար պատասխանել, որովհետեւ բանակը Երեւան է, ուր անոր ներկայութիւնը առարկայօրէն հրահրիչ է, փոխանակ ճամբաները պահպանելու եւ անվտանգ դիծ դառնալու թշնամիներու միջեւ:

Միայն կեդրոնական հեռատեսիլէն եւ այլ «հրապարակայնութեան մարմիններ»է ստանալով այդ հարցումներուն պատասխանները, երկիրը կրնայ հասկնալ թէ ի՞նչ պատահած է եւ ի՞նչ կը պատահի մեղի: Իսկ թերթերուն մէջ կը յայտարարեն. «տեղեկատուութիւնը պէտք է ճշմարտացի ու կշռադատուած ըլլայ»: Հետաքրքրական է թէ ի՞նչպէս կարելի է տակիա համատեղել: Չէ՞ որ ճշմարտութիւնը միայն այնատեն ճշմարտութիւն է երբ լիակատար է. իսկ եթէ կըշռադատուած է (որո՞ւն կողմէ, ի՞նչ հիման վրայ) կ'ըլլայ կիսաճշմարտութիւն, քառորդ ճշմարտութիւն եւ ի վերջոյ, կեղծիք:

Առանց յիշելու մեր ընդհ. «հեռատը անցեալը», կ'արժէ անդամ մը եւս յիշել Աֆղանիստանը. ճիշդ այն դէպքը, երբ մենք ինը տարի «կշռադատուած» ճշմարտութեամբ կ'ապրէինք: Տարի մը առաջ Հայաստանի մէջ լոյս տեսաւ «Սումգայիթը վկաների ցուցմունքներում» գիրքը: Այսօր ան հրատարակուած է Մոսկուայ Նահանգներու եւ Անգլիոյ մէջ: Ոչ մէկ բառ կայ կազմողին կողմէ: Միայն անոնց ձայներն են որոնք այդ օրերուն ապրումներ ունեցած են, համատարած արիւնածոր վէրքեր ստացած, Անոնց յիշողութիւնները կարծես զրոյց են իրենց եսին հետ: Ոչ տեսադրող զործիքին առջեւ, ոչ միքրոյով, ոչ մամուլի համար: Այդպէս կը խօսին դիչերուան խաւարին, իրենք իրենց, լռելեայն, սեղմելով իրենց չրթունքը: Իսկ դուն կը կարդաս. աչքերդ կ'արցունքոտին. չես դիտեր թէ սի՞րտդ է կոտտացողը, թէ հոդիդ: Եւ այրող ամօթ կը զդաս որ ատիկա հոս տեղի ունեցած է, իմ ժամանակին, իմ երկրիս մէջ: Եւ դուն կարծես մասնակից ես ատոր: Ու յիշողութիւնդ կրկին քեզի կը վերադրձնէ այդ օրերը:

Սումգայիթը ցնցեց հայ ժողովուրդը: Ցնցեց զաժանութեամբ, լկտիութեամբ, ցնցեց ազրբէջանցի ժողովուրդին կազմակերպութիւնը ցոյց տալով ու անպատժելիութեամբ: Իսկ ամբողջ անծայրածիր երկիրը՝ մոլորակին մէկ վեցորդը մասը, մինչեւ այսօր չէ ալեկոծուած: Չի դիտեր ճշմարտութիւնը: Հրապարակայնութի՞ւն: Թաղեցին զոհուածները, որոնեցին կորսուածներուն մարմինները: Գործադուլի դիմեց Հայաստանը: Գործադուլի դիմեց Ղարաբաղը: Հեռատեսիլի պատասխանէն ռուսատանեան բանուոր դասակարգը կշտամբեց իրրեւ թէ, որ ինչո՞ւ անոնք չեն աշխատիր, մենք իրենց պատճառով պլանը չենք կատարեր: Մարդ վախ կը զգար ակնարկը պատասխանին դարձնելու, չտեսնելու համար այն մարդոց դէմքերը որոնք անդամ մը եւս մոլորութեան մէջ ձգուած են:

Այնուհետեւ, Սումգայիթը կը սպասէ պատմական արժեւորում: Բայց, որքա՞ն կ'ուշանան մեր այդ պատմական դնահատականները, թէ՛ խորհրդա – դերմանական դաշինք (ժամանակին փաստաթուղթին սորագրուիլը նման արժեւորումով, որ ներկայացուած էր Գերագոյն Խորհուրդի քննարկումէն ու կազմուած էր մեր մերձպալթեան բարեկամներուն կողմէ, մեր քրէական դատավճիռներուն մէջ լրացուցիչ կէտի արժէք ստացաւ), թէ՛ զօրքերու մուտքը Աֆղանիստան, եւ՛ նման բազմաթիւ իրաւարձութիւններ: Այսօր, ափսոս է որ միշտ կ'ուշանայ այն բանին սթափ արժեւորումը, որ տեղի կ'ունենայ արդէն այս վերակառուցման տարիներուն: Ալ ուր մնաց երկու քայլ առաջ նայինք. ոչ, ոչ:

Կ'ուշանա՞նք: Եւ անմիջապէս սրարչաւ կ'ընթանանք դէպի յաջորդ աղէտը: Իսկ տարբեր «յառաջընթաց» մեզ մօտ վերջերս նկատուած չէ: Կը կարծեմ որ մեր երկրին այսօրուան քաղաքական տեղքայլը եւ համընդհանուր կասկածամտութիւնը արմատներով կը հասնին նախասումգայիթեան օրերուն:

Ղարաբաղ թերեւս առաջին հաւատացողը եղաւ «Ամբողջ իշխանութիւնը խորհուրդներուն» լոզունգին եւ իր խորհրդային իշխանութեան օրինական որոշումով վճռեց հետեւիլ այն ճամբուն զոր ընտրած էր ժողովուրդը. այսինքն՝ այդ հողին վրայ ապրող մարդոց 75 տոկոսը: Հայաստան պաշտպանեց այդ չարժումը: Ատիկա բուն վերակառուցողական էր, և եթէ դեմ էր, միայն դէմ էր լուծումի ստալինեան եղանակին, որուն համաձայն ժողովուրդին ապրելու տեղը կամայականօրէն կ'որոշուէր: Ատիկա չհասկնալով, իշխանութիւնը պաշտպանեց միայն ստալինեան սահմանադրութիւնը. ոչ ոք պաշտպանեց, նոյնիսկ ինք զինք: Երկրին մէջ ոչ մէկ տեղ ու երբեք վերակառուցումն ու անոր առաջնորդը նման աջակցութեան չարժանացան, ինչպէս՝ Հայաստանի ու Ղարաբաղի մէջ: Ցիշեցէք այդ օրերուն գըլխաւոր լոզունգը. «Կորբաչովը՝ այո»: Բայց վախը, որեւէ զանգուածային ժողովրդական չթելադրուած չարժման հանդէպ, մեր պետութեան սկզբնական դիմակայութիւնն է: Իշխանութիւնները վախցան: Անոնց վախը մուտ ուժերուն հնարաւորութիւն տուաւ Սումգայիթը կազմակերպելու: Սկսաւ կեղծիքը: Ամօթալի է յիշել թէ ի՛նչպէս բարձրաստիճան պաշտօնեաները եկեղեցը կը համոզէին. մենք երեք ժամով ուչացանք, տասնեակ խումբ մը խուլիկաններ էին, եւայլն:

*Եւ Ղարաբաղէն դէպի մեղի հոսեցաւ ողբերգութիւններու հեղեղը: (Կարծես յանցաւոր, յիշեցինք խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան 1988–ի առաջին նիստը եւ կէս գաղտնի պահուած Սումգայիթը). Թոփխանայի զրկռութիւնները, Կիրովապատը, Թիֆլիսը, Ֆերղանան, Ուզհնը, Աբխազիան, Օսեթիան, Կիրզիզիան...: Դեռ երկար տեսնդանոնք կը վերլուծեն համապատկերի եւ Գերագոյն Խորհուրդի չանճնաժողովները: Եւ բռնութեան սանձարձակութիւն: Եւ զաղթականներու հոսքեր: Առանց պատերազմներու յաչողեցան երկիրը զաղթականներու երկրի վերածել: Որքա՞ն են անոնք. Հայեր, Ազրբէջանցիներ, Ռուսեր, Թաթարներ, Մեսխեթցի Թուրքեր, Հրեաներ, Գերմանացիներ: Եւ նոյնիսկ կարելի չէ վկայակոչել «ժողովուրդներու հայր»ը...:

Ապա նոր սարսափ՝ Բաքուն: Բարձր, պայծառ երկինք, աղջկայ աչտարակ... փողոցներու մէջ մարդիկ կ'այրեն զորեղու մէջ փաթթելով ու հրանիւթ լեցնելով... եւ հրապայլեր.. տէր իմ, տէր իմ Աստուած... ի՞նչ պիտի պատահի մեղի. ամէն մարդ պատասխան կը փնտռէ. հարկ կա՞ր արդեօք զօրքեր մտցնելու: Ի՞նչ բանի համար. մարդի՞կը փրկելու թէ իշխանութիւնը: Օրինակ՝ Վէզիրո՞վը: Թէեւ երէկ էր բայց...:

1988 Դեկտեմբերին խումբ մը մոսկուացիներ Սախարովի հետ Անդրկովկաս գնուեցան: Հանդիպում ունեցան Ազրբէջանի կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարին հետ: Վէզիրովը երկու ժամ, ինչպէս բեմի վրայ, մեղի դասախոսութիւն կու տար ազրբէջանա–հայկական բարեկամութեան մասին: Սախարով դժուարութեամբ ընդհատեց անոր բարձր սովորական հեռաորական ձայնը: Պատմեցինք թէ ինչու եկած էինք: Ընկատեց: Կրկին խօսեցաւ բարեկամութեան մասին. «մենք եղբայր ժողովուրդներ ենք»: Ես ըսի որ կը պատահի որ եղբայրները վիճին, բայց դժբախտութեան պահուն կը մոռնան անցեալը: Ահա երկրաչարժը այդպիսի ազէտ է. դուք վիրաւորուած էք որ աշխարհը չնդրպաղառնար ձեր բարեացակամութեան: Հիմա Հայերուն տուէք Ղարաբաղը: Չէ՞ որ հոն կը տոր մը հող իսկ չկայ ապրելու համար: Ամբողջ աշխարհը ծնրադիր բախտապարտ կ'ըլլայ ձեր ժողովուրդին: Եւ դարէ դար երդեր կ'երգեն: Տեսնէիք իր դէմքը, երբ ընդհատեց. «հողը չենք նուիրեր, հողը կը նուաճեն: Արիւնով»: Ու կրկնեց ինքնապահ՝ «արիւնո՛վ»: Այդպէս աւարտեցաւ Բաքուի մէջ իշխանութեան հետ մեր զրոյցը: Վէզիրով արիւն խոստացաւ: Թափուեցա՛ւ այդ արիւնը:

Ահա եւ Բաքուն անցեալ դարձաւ: Ի՞նչպէս վարուիլ անկէ ետք: Յաջախակի պատասխանն է. էյիշել այդ երկու տարին: Սկսիլ ողբերգական 1990–ի Յունուարէն: Բայց հիմա մեղ մօտ բոլոր ամիսները ողբերգական են: Մեղի ատիկա ոչինչ կու տայ եթէ չսկսինք այդ ահաւոր երկամեակին սկիզբէն: Ղեկավարութիւնը պէտք է, պարտաւոր է երկրին պատմելու իր սխալներու, կրաւորականութեան, անթոյլատրելի գործողութիւններու, ամբողջ շղթան: Ճշմարտութիւնը պատմել հիմա, քանի որ դեռ յոյսի փոքր նշոյլ չկայ մեր Խորհրդարանին վրայ: Եւ չպահանջել ոչ մահմեդականներէն, ոչ քրիստոնեաններէն, ոչ իսկ անաստուածներէն: Եւ վերջապէս հասկնալ որ մեր բոլոր աղէտներուն մեղաւորը վախն է: Իշխանութիւններուն, իրենց իշխանութիւնը կորսնցնելու վախը:

Աճիուն բոլոր գիշերներուս ընթացքին երբեմն գրամեքենայիս, երբեմն ալ հեռախիլիս առջեւս եմ, ուրկէ ցոյց կը տրուի Ռուսաստանի Հանրապետութեան

համայնավար կուսակցութեան համաժողովը: Նոյն բառերը 70 տարիէ ի վեր: Դարձեալ ու միշտ նոյն ջանքերը՝ գաղափարաբանութիւնը ամէն բանէ գերիվեր դասելու համար· ռազմա-հայրենասիրական կազմաւորումը, Արեւմուտքի վտանգը: Կրկին ու միշտ բանւորական շահերու պիտակին տակ նոյն շատախօսութիւնը: Կրկին ու միշտ··· վերջապէս միակ նպատակը՝ պահպանել իշխանութիւնը, կառչիլ անոր: Ու ապա անձկութիւնը· արդեօք կարելի՞ է որ անգամ մը եւս երկիրը հաւատայ իրենց: Եւ յոյսը՝ անկարելի՛ է որ երբեք հարիւր միլիոն անմիտներէ բաղկանայ այս ժողովուրդը:

Երբ ա՛լ յստակ չկարենալ տեսնելու չափ երկար ժամեր դիտելէ ու աշխատելէ ետք, կ'երկարիմ առանց ճնճաղու, խենթ գաղափարը կ'ուննեամ գրելու կորքաջովին, առօրեայ պարզ բառերով իրեն բացատրել փորձելու թէ ասելի լաւ պիտի ըլլար մուտք չգործել պատմութեան մէջ որպէս պատասխանատուն Հայերու երկրորդ ցեղասպանութեան· ըսելու թէ ամէնեմս մահկանացուներ ենք ու դար ու դարեր չարը կը մնար չար: Եւ եթէ հասկնար թէ ինչ, անձամբ կրնայ փրկել Հայաստանն ու անոր ժողովուրդը:

Այս դարուն համար բաւական արիւն չկա՞յ արդէն մեր երկրագունտին վրայ: երկու աշխարհամարտեր, ֆաղաճացիական պատերազմը, 1915-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը, Հրեաներու ցեղասպանութիւնը, Քամպոճը, մեր կուլակը· այսքանը չե՞ն բաւեր ձեզի: Հապա՞ բոլոր այս երիտասարդ Ազերիները, Հայերը, Ռուսերը որոնք Կովկասի վարդագոյն ֆաթերը իրենց արիւնով ոռոգեցին: Այս բոլորը չե՞ն բաւեր աշխարհի մեծագոյն –երկրագունտին մէկ վեցերորդին– երկրին նախագահին: Եւ եթէ լսէր···:

Սակայն պիտի չլսէ, ինչպէս չլսեց Գեբագոյն Խորհուրդին մէջ Անդրէյ Սախարովի խօսքերը· – *«Ազրբէջանի համար Ղարաբաղը արժանապատուութեան, իսկ Հայերուն համար՝ մահու կենաց հարց մըն է»:*

Գուցէ ինծի՝ կիսով Հայուհիս, կիսով Հրէուհիս, չէր իյնար առիկա գրել: Աւելի լաւ էր գրէր Հայու ընտանիք փըրկած Ազրբէջանուհին: Սումգայիթի մարմին դիրքին մէջ առնուած են անոր խօսքերը, արտասանուած սումգայիթեան Ղարդերու ընթացքին· «Նայէ թէ ի՛նչ կը պատահի· չէ՞ որ զաւակս կը տեսնէ առիկա: Վաղը ան կը սկսի նման բաներով ըղբաղիլ»: Այս արտայայտութիւնը նախապատրաստում է բոլորիս: Եթէ մենք ուզինք չդանենք աշխարհս ընելու որ պետութիւնը մարդոց համար ըլլայ, եւ ոչ թէ մարդիկ պետութեան համար, մեր զաւակները, մեր թոռները դազանացած ամբոխին մէկ մասնիկը կը դառնան:

«Իտալացի եմ, հրեայ, գիւղով եւ ակարիչ...»

—■—

Այս ինքնատիպ բնորոշումը կու գայ Մոռիլիանիէն· նկարիչէն, որ ամէնէն առեղծուածայինը եղաւ ի· դարու առաջին կէսի արուեստագէտներուն: Իր կենդանութեան մեկուսացած, մահէն ետք անդիտացուած նկարիչն է ան որուն պատառները այսօր հրապարակին վրայ ամենաբարձր գիներով կը վաճառուին:

Օր մը Փարիզի փողոցներէն մէկուն մէջէն որպէս գինով խռովարար ղինք ոստիկանատուն առաջնորդող ոստիկանը մտքէն կրնա՞ր անցընել արդեօք թէ այդ երիտասարդին թեւին տակի թղթածրարը կը պարունակէր գծագրութիւններ որոնք օր մը հարստութիւն մը պիտի արժէին: Գործեր որոնք ոչ իսկ գնորդ կ'ունենային այդ շրջանին, այսօր կ'արժէն 300–600 հազար ֆր·: Ի դարու ամէնէն համբաւաւոր նկարիչներէն մէկն է Մոռիլիանի, որմէ պատառ մը կ'երազեն ունենալ աշխարհի բոլոր թանգարաններն ու հաւաքածոներու տէրերը:

Գրեթէ առասպելական դէմք մը դարձած է այսօր ան որուն ստեղծագործական կեանքը միայն տասնամեակի մը տեւողութիւնը ունեցաւ: Ամբողջական գործին մէջ երկու բնանկարներ կան, քանի մերկ կիներու պատառներ ու դիմանկարներու ամբողջ շարք մը: Արագ արտադրող մը եղած է ան: Խոքթօ կը պատմէ որ երեք ժամ միայն նստած է անոր դիմացը, որպէսզի իր դիմանկարը գծէ: Իսկ 1915-ին քանդակագործ Հանրի Լորանս երբ իր դիմանկարը կ'ապսպրէ Մոռիլիանիի, նախապատրաստութենէն ետք օր մը միայն կը տեւէ պատառին գծագրութիւնը: «Գիտես, ժամական տասը ֆր· է ու բիչ մը ալէոյ» ըսած է արուեստագէտը· սակայն Լորանս այնքան ցած վճարում մը կատարելու խղճահարութեամբ կը ջանայ երկարել աշխատանքը· զանազան պատրուակներով յաւելուածական ժամեր ձեռք ձգել կը փորձէ «Գրո՛ղ, եթէ կ'ուզէք որ ձախողեցնեմ, կրնամ շարունակել» կը պատասխանէ Մոռիլիանի: Ամբողջ կեանքին ընթացքին խոր դիտակցութեամբ մը հետամուտ է եզակի մըներալու:

Իր ծննդավայր Իտալիայէն Փարիզ կու գայ 22 տարեկանին (1906)· Մոնմարթր կը հասատատուի, ուր Փիքասոյի շուրջ գտնուած է գարուն ամէնէն խանդավառող արուեստի շրջանակը: Հոն, ան ականատես կ'ըլլայ փիւղիզմի ծագումին, կը դիտէ Փիքասոն երբ կը գծէ «Աւինեոնի օրիորդները»: Առիկա սակայն ոչ մէկ նկատելի ոգեւորութիւն կը

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԳԱՀՈՒՀԻ ԷՎԼԻՒՆ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—◆—

Հայաստանի «կինօակումբների Միաւորման» նախաձեռնութեամբ Ֆրանսահայութեան ծանօթ երգչուհի Է· Ալթունեան համերգներ տուած է Երեւանի մէջ· իրականացնելով երկար ժամանակէ ի վեր փայփայուած երազ մը, ան երգած է ժողովրդական ու հերոսական երգեր, ինչպէս նաեւ իր խօսքով ու երաժշտութեամբ յօրինուած «Ղարաբաղը մերն է»: Յատուկ խանդավառութիւն առեղծած է մանաւանդ անոր «Այ Ֆիտայիւք»ը: Երգչուհին, հրաւիրող կազմակերպութեան հետ համաձայնած է նաեւ մասնակցելու աղէտի գօտիին մասին ժապաւէնի մը նկարահանումին, որ տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ աշնան:

դրծէ իր վրայ· այն ուժգին հակազդեցութիւնը զոր պատառը կ'արթնցնէ Պրադի, Տրէնի մօտ, չերեւիր Մոռիլիանիի պարագային: Իր կարգին Փիքասօ ալ չատ լուրջի չառներ այդ զեղուհի Իտալացին որ Տանթէ եւ ա՛Անունցիօ կ'արտասանէ ու երբ դինով է չի թափառիր Սէն Տընի պողոտային վրայ, այլ միշտ Մոնփառնասի ու Ռասփայի անկիւնն է···:

Հոնկէ է որ Մոռիլիանի կը բերէ աղեղնաւական իր ձեւազեղծումները նշաձեւ աչքեր կամար յօնքերու տակ, որոնք կը չարունակեն քիթին ուղիղ եւ յստակ դիծը· վիզերը անբնական կերպով երկարած են: Այդ շրջանի դիմանկարները, անկասկած, արուեստագէտին լաւագոյն գործերն են:

Մինչեւ իր մահը (1920), ան իր ժամանակին արուեստի հարցերուն լուսանցքին վրայ կը մնայ· այնքան որ երկար տարի մարդը գործէն աւելի հետաքրքրութիւն կը ստեղծէ: Գինով այս իշխանին կեանքը որ ծայրայեղութիւններով փճացաւ ու վսեմացաւ, մինչեւ չարժանկարի նիւթ դարձաւ: Ժեռար Ֆիլիփ մարմնաւորեց զայն, միայն երկրորդ մակարդակի վրայ ձգելով արուեստը· այն, որ բազմաթիւ փորձերէ ետք, անկապակեղի կը մնայ· կարելի է ընդօրինակել զգացականութիւնը, բայց ոչ՝ զգացումը: Կարելի է վերարտադրել չնորհալին, բայց ոչ՝ չնորհը:

Ա· Թ· Թ·

ԳՕՂԳՕԹԱ ԳՕՂԳՈՒԹ

ՈՒԱԹԸՐԹԱՒՈՒՆԻ Ս· Յակոբ մշակութային սրահին մէջ, Յունիս 21-ին տեղի ունեցած է Հ· Բ· Ը· Միութեան ամէնօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսը: Բանախօսութեամբ հանդէս եկած է տոքթ· Վաչէ Ղազարեան: Աշակերտութիւնը զոյգաղրած է գեղարուեստական յայտագիր:

**

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՅԻ «Արի Կիրակոս Մինասեան» վարժարանի չորրորդ ամավերջի հանդէսը եւ մանկապարտէզի աշակերտներու վկայականներու բաշխումը տեղի ունեցած է Յունիս 24-ին Յովնանեան համալիրի «Ղուկասեան» սրահին մէջ:

**

ԳԱՆԱՏՅԱՅԻ հայ առեւտրական Խորհուրդի հրաւէրով Թորոնթոյի Հայ կեդրոնին մէջ Յուլիս 14-ին խորհրդահայ անտեսագէտ Արէլ Աղանալկեան դասախօսութիւն մը տուած է՝ Հայաստանի ներկայ անտեսական դժուարութիւններուն չուրջ: Հայ անտեսագէտը նոյն օրը դասախօսած է նաեւ Եորքի համալսարանին մէջ:

**

ՊՈԼՍՈՆ Գընալը կղզիի Կազդուրման կայանի հիմնարկութեան 25ամեակը տօնուած է կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով, Յուլիս 15-ին: Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, Շահան Եպիսկ· Սվաճեանի մատուցանած պատարագէն ետք, հարիւրաւոր հրաւիրեալներ բոլորուած են կազդուրման կայանի «Գ· Ճամպազեան» սրահին մէջ սարքուած սիրոյ սեղաններու չուրջ: Խօսք առած են կղզիներու քաղաքապետ Ռէճի Գոչ, օրուան պատուոյ հիւր՝ Հայաստանի պետական երգչախումբի դեկավար Յովհաննէս Զէքիճեան, կայանի խնամակալութեան առենապետ Նչան Գարա (տեղեկագիր), տնօրէնուհի Ժաքլին Էրմէն եւ այլ անձնաւորութիւններ: Շահան Եպիսկոպոսի հուսկ բանքէն առաջ, խօսք առած ու պատրիարքութեան իր թեկնածութիւնը յայտարարած է Մեսրոպ Եպիսկ· Մութաֆեան:

**

ԳԱՆՏԻԼԼԻԻ Սրբոց Երկոտասան Առաքելոց եկեղեցիին անուան տօնախմբութիւնը եւ 149-րդ տարեդարձը կատարուած է, Յուլիս 14-ին, Շահան Եպիսկ· Սվաճեանի նախագահութեամբ: Յատուկ պատարագի, խորհրդարանին մէջ տեղի ունեցած ասուլիսի մը ընթացքին խօսած է պատրիարքական ընտրութիւններուն մասին:

ԳՕՂԳՕԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՍՂԵՐԴ

ՂԱՐՃԱՆԻ ՇՐՋԱՆ

5–10· – *Ռոխան՝ 8, *Ռոքիպ *կամ* Ղաքիպ՝ 6, *Անտար՝ 4, Պիէճեւ *կամ* Պէճեան (*եկեղեցին աւերակ*)՝ 7, *Այնգասր *կամ* Այնզասր՝ 3, Ռնտուան կամ Բրտվան՝ 64: *Գայմագամութիւնն առաջ հոս կը դտնուէր: Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Գուցէ ինծի՝ կիսով Հայուհիս, կիսով Հրէուհիս, չէր իյնար առիկա գրել: Աւելի լաւ էր գրէր Հայու ընտանիք փըրկած Ազրբէջանուհին: Սումգայիթի մարմին դիրքին մէջ առնուած են անոր խօսքերը, արտասանուած սումգայիթեան Ղարդերու ընթացքին· «Նայէ թէ ի՛նչ կը պատահի· չէ՞ որ զաւակս կը տեսնէ առիկա: Վաղը ան կը սկսի նման բաներով ըղբաղիլ»: Այս արտայայտութիւնը նախապատրաստում է բոլորիս: Եթէ մենք ուզինք չդանենք աշխարհս ընելու որ պետութիւնը մարդոց համար ըլլայ, եւ ոչ թէ մարդիկ պետութեան համար, մեր զաւակները, մեր թոռները դազանացած ամբոխին մէկ մասնիկը կը դառնան:

«Իտալացի եմ, հրեայ, գիւղով եւ ակարիչ...»

—■—

Այս ինքնատիպ բնորոշումը կու գայ Մոռիլիանիէն· նկարիչէն, որ ամէնէն առեղծուածայինը եղաւ ի· դարու առաջին կէսի արուեստագէտներուն: Իր կենդանութեան մեկուսացած, մահէն ետք անդիտացուած նկարիչն է ան որուն պատառները այսօր հրապարակին վրայ ամենաբարձր գիներով կը վաճառուին:

Օր մը Փարիզի փողոցներէն մէկուն մէջէն որպէս գինով խռովարար ղինք ոստիկանատուն առաջնորդող ոստիկանը մտքէն կրնա՞ր անցընել արդեօք թէ այդ երիտասարդին թեւին տակի թղթածրարը կը պարունակէր գծագրութիւններ որոնք օր մը հարստութիւն մը պիտի արժէին: Գործեր որոնք ոչ իսկ գնորդ կ'ունենային այդ շրջանին, այսօր կ'արժէն 300–600 հազար ֆր·: Ի դարու ամէնէն համբաւաւոր նկարիչներէն մէկն է Մոռիլիանի, որմէ պատառ մը կ'երազեն ունենալ աշխարհի բոլոր թանգարաններն ու հաւաքածոներու տէրերը:

Գրեթէ առասպելական դէմք մը դարձած է այսօր ան որուն ստեղծագործական կեանքը միայն տասնամեակի մը տեւողութիւնը ունեցաւ: Ամբողջական գործին մէջ երկու բնանկարներ կան, քանի մերկ կիներու պատառներ ու դիմանկարներու ամբողջ շարք մը: Արագ արտադրող մը եղած է ան: Խոքթօ կը պատմէ որ երեք ժամ միայն նստած է անոր դիմացը, որպէսզի իր դիմանկարը գծէ: Իսկ 1915-ին քանդակագործ Հանրի Լորանս երբ իր դիմանկարը կ'ապսպրէ Մոռիլիանիի, նախապատրաստութենէն ետք օր մը միայն կը տեւէ պատառին գծագրութիւնը: «Գիտես, ժամական տասը ֆր· է ու բիչ մը ալէոյ» ըսած է արուեստագէտը· սակայն Լորանս այնքան ցած վճարում մը կատարելու խղճահարութեամբ կը ջանայ երկարել աշխատանքը· զանազան պատրուակներով յաւելուածական ժամեր ձեռք ձգել կը փորձէ «Գրո՛ղ, եթէ կ'ուզէք որ ձախողեցնեմ, կրնամ շարունակել» կը պատասխանէ Մոռիլիանի: Ամբողջ կեանքին ընթացքին խոր դիտակցութեամբ մը հետամուտ է եզակի մըներալու:

Իր ծննդավայր Իտալիայէն Փարիզ կու գայ 22 տարեկանին (1906)· Մոնմարթր կը հասատատուի, ուր Փիքասոյի շուրջ գտնուած է գարուն ամէնէն խանդավառող արուեստի շրջանակը: Հոն, ան ականատես կ'ըլլայ փիւղիզմի ծագումին, կը դիտէ Փիքասոն երբ կը գծէ «Աւինեոնի օրիորդները»: Առիկա սակայն ոչ մէկ նկատելի ոգեւորութիւն կը

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՍՂԵՐԴ

ՂԱՐՃԱՆԻ ՇՐՋԱՆ

5–10· – *Ռոխան՝ 8, *Ռոքիպ *կամ* Ղաքիպ՝ 6, *Անտար՝ 4, Պիէճեւ *կամ* Պէճեան (*եկեղեցին աւերակ*)՝ 7, *Այնգասր *կամ* Այնզասր՝ 3, Ռնտուան կամ Բրտվան՝ 64: *Գայմագամութիւնն առաջ հոս կը դտնուէր: Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Կարապետ Քահանայ Մուրատեան:

11–13· – Ձմսարիպ (*եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին*)՝ 8, Խնտուբ *կամ* Խենտուբ (*եկեղեցին Սուրբ Գէորգ*)՝ 11, Տուսատաբ՝ 22: *Վերջնոյս եկեղեցին էր Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Մարտիրոս Քահանայ Գասէեան:

14–17· – *Չասհաս *կամ* Հըսհըս՝ 9, *Յոբ (*բլրակի մը վրայ՝ ուր եղիւնները առատ են: Երէցն էր* Տէր Մաճուէլ)՝ 20, *Մարմարուճա՝ 6, Գուպին՝ 32: *Վերջնոյն եկեղեցին աւերակ էր· երէցն էր*

Աբրահամ Քահանայ Տէր-Թովմասեան:

18–22· – *Բալոնի՝ 8, *Գանիշըրըգ՝ 6, *Շէխիւնըս՝ 5, Գալհօֆ (*եկեղեցին աւերակ*)՝ 10, Հատհատֆ՝ 44: *Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Գէորգ Քահանայ Երէցեան:

23–32· – Հազնամիր՝ 25 (*եկեղեցին աւերակ*), *Թախարի՝ 1, *Մերիճան՝ 27, *Պրուգան՝ 15, *Ճէլտագան՝ 8, *Պոլըճոտ՝ 3, *Նազտար՝ 1, *Հարֆազ՝ 9, *Զըվնկ՝ 7, Պիմէր՝ 22: *Վերջնոյս եկեղեցին աւերակ էր· երէցն էր*

Սարգիս Քահանայ Տէր-Հոնոյեան:

33–37· – *Գանիգուլ՝ 9, *Պիրրգ՝ 8, *Սըբհիկ՝ 12, *Գուրտրբ՝ 3, Պարրճն՝ 27: *Վերջնոյն երէցն էր*

Պսակ Քահանայ Տէր-Մաճուկեան:

38–41· – *Պաճրֆբ՝ 7, Միլըգան (*եկեղեցին Սուրբ Գէորգ*)՝ 16, *Գառնիֆ՝ 3, *Գուլըֆ՝ 36: *Վերջնոյն երէցն էր*

Յովհաննէս Քահանայ Շահինեան:

42–45· – *Սալիպէ՝ 4, *Մըլէֆիշան՝ 36, *Մալիկըր՝ 1, Մալաֆան *կամ* Մէլէֆէճ՝ 28: *Ունէր աղահանքի հարեր: (Այս հոներուն պատճառաւ՝ առենօք Աղանիֆ կոչուած է հաւանաբար այս շրջանը): Մէլէֆէնի բնակչութիւնը ամբողջ արարածոս է Սղերդի նման, իսկ մերոնք կը խօսէին աղաւաղ հայերէն մը: Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Խորէն Քահանայ Գրիգորեան:

46–47· – *Մամըլայ՝ 10, Սըլըճոտ՝ 23: *Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Դաւիթ Քահանայ Աւագեան:

48–57· – *Հըրտրբ՝ 15, *Ծըրտուտ՝ 3, *Զըման՝ 5, *Ըշգատարա՝ 6, *Ճըման՝ 3, *Ճըգնէ՝ 16, *Տէրշըվան՝ 2, *Մըզէ՝ 2, *Սըճան՝ 2, Նորշէն՝ 5: *Նորշէնի մէջ էր «Սուրբ Կոնոնոս» մենաստանը: Վանահայրն էր*

Ներսէս Վարդապետ Ռշտունի:

Այս վանքին թանկագին սպասները իր լուսարարապետ՝ տեղացի քիւրտ աղայի մը յանձնուած էին, որ պաշտօն կատարուելէ վերջ կը պահէր: Նորշէնի մէջ աղահանքի հորեր կային: Նորշէն կը դտնուի լեռներով շրջապատուած ձորի մը մէջ՝ դետակով մը:

58–61· – *Վերի Պարգան՝ 10, *Ներքին Պարգան՝ 8, *Պէյվահզ՝ 4, Ճոմանիկ՝ 21: *Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Դաւիթ Քահանայ Սահակեան· – *Ծնած 1881-ին Նուպըրին (Իրան գաւառակ), աշխարհական անուամբ Մկրտիչ, Մայիս 1, 1911-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկ· Եղիայեանէ ի Տիգրանակերտ:*

62–64· – *Սղերդի շրջանին մէջ էին դարձեալ սա երեք գիւղերը·*

*Թըլի՝ 2, *Խալիլան՝ 9, *Հըսէյնիկ՝ 3:

ՇԻՐՎԱՆԻ ՇՐՋԱՆ

Հայախօս շրջան, Պիթլիսի եւ Սղերդի միջեւ՝ որոնցմէ մէկուկէս–երկու օրուան հեռաւորութեամբ:

1·– Գիգան՝ 41, *եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Յակոբ Քահանայ Տէր-Յակոբեան, *որ Աղէտի տարին Բաղէշի Խնդրակատար վանքը կը դտնուէր (Տես գինք անդ):*

2–4· – *Տէրզըն՝ 3, Պէյք–Հարուն՝ 3, Կուրիճան՝ 38: *Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Աբրէն Քահանայ Մուրատեան:

5–9· – Կէլի *կամ* Կէլու (*եկեղեցին Ս· Սարգիս*)՝ 9, Տէրկը՝ 7, Քփրա՝ 1, *Սէրիան՝ 5, *Խանտակ՝ 13:

(Շար· 65)

Այրի Տիկին Հայկանոյշ Նալպանտ,

Տէր եւ Տիկին Հայկ Նալպանտ եւ զաւակները,

ինչպէս նաեւ Նալպանտեան ընտանիքները

յաւուրս կը ծանուցանեն իրենց աղջկան, քրոջ, հօրաքրոջ եւ զարմուհիին՝

ՄԱՐԻ ՆԱԼՊԱՆՏ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 26–ին, 66 66 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Օգոստոս 1, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

եւ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմարթրի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

(Շար. Ա. էջէն)

վաղորդայնին։ 1985 Մարտ 3–ին, ցկեանս բանտարկութեան կը դատապարտուէր։

Ապա, Թերթը կ'ուզէ ներկայացնել մարդը՝ ծագումով հայ սուրիացի, մեծացած ցեղասպանութեան պատմութիներու մթնոլորտին մէջ, Մերձաւոր Արեւելք։ Փարիզ կու գայ 1983–ին, մարզուելէ ետք պաղեստինեան ռազմակայանները։ Շուտով, ոտիկանութիւնը հետքը գտած է։ Եւ յետոյ, Թերթը, հրաշալի դիւտ մը կ'ընէ գրելով «Բազմաթիւ Հայեր ծածկումով սուրիացի, թուրք, պարսիկ կամ իրաքցի...» (անշուշտ պէտք է ըլլայ ծագումով հայ եւլն. եւլն.)։

Վերջաւորութեան, Ֆիկարօ կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի դէմ բազմաթիւ սպառնալիքներ եղած են կարպիճեանի ազատ արձակումը պահանջելով։

Լուսանցքի վրայ, յիշենք թէ վերջերս լոյս տեսաւ հետաքրքրական հատոր մը, որ ստորագրած է Տանիէլ Պիւրտան անունին տակ, հակահաբեկչական բաժանմունքի մէկ պատասխանատուն, որ 9 տարիներու յուշերը կը պատմէ, ներառեալ Օրլիի մանրամասնութիւնները։

Գլխաւոր յայտնութիւնն այն է, որ Ֆրանսական գաղտնի սպասարկութիւնները ամէն բան դիտէին, նախապէս, բայց չկանխեցին ոճրափորձը։

***

Նպաստաւէտ ազատ արձակումը ուրիշ անսպասելի հետեւանք մը ունի՝ Ֆրանսական բանտերու մէջ մեծ իրարանցում կը տիրէ, մանաւանդ Պօմէթ (Մարսէյլ), Լիլ եւ Միւլհուզ։ Բոլորն ալ նախագահական ներում կը պահանջեն...։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐՈՒՆՕ ՔՈՒՅՄԻ, որ յետ պատեբազմեան քաղաքական այն դէմքերէն է, որոնք իրենց դերովը դրին միջազգային կեանքին վրայ, մեռաւ 79 տարեկանին, Վիէննա։ Ծագումով հրեայ այս Աւբսարիացին, համոզուած ընկերվարական, Աւստրիոյ վարչապետ կը դառնայ 1970ին (մինչեւ 83) եւ կը յաջողի իր երկիրը միջազգային բեմին վրայ դնել։ Առաջին աբեմտեան Պետութիւնն է, որ Արաֆաթը պիտի ընդունէր, ան ալ հրեայ վարչապետով մը։ Աւստրիայի «արեւ–արքան» կը նկատուէր, իր ինքնակալութեան պատճառով։ Իշխանութեան գլուխ հաստնելու համար, սատանային հետ կը պնակցէր (օրինակ՝ նախկին նացիներու)։ Արաֆաթ «ընկերվարական մեծ ղեկավար» եւ «անկեղծ բարեկամ» որակեց Բրայքին, նախազահ Միթերան՝ «ժամանակակից մեծագոյն անձնաւորութիւններէն մէկը»։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՐԱՒ–ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ չըրջանին մէջ, Սղերդի ու Շըրնաքի լեռնեբուն վրայ ապահովութեան ուժեր վերջին օրերուն բուռն բախումներ ունեցած են քիւրտ դիւեալներու հետ։ Յուլիս 26 – 27–ին 40 քիւրտ մարտիկ սպաննուած, ութ դիւեալ վիրաւոր ալ ձերբակալուած են։ Ներքին նախարարը բսած է թէ չրջանին մէջ ապահովութեան ուժերը տեւական յարձակումի վիճակին մէջ կը գտնուին ու գործողութիւնները պիտի չարունակուին մինչեւ որ խաղաղութիւնը վերահաստատուի։ Այս վերջին տուեալներով, նման դիւեալ բախումներու ընթացքին չորս ամսուան մէջ սպաննուած Քիւրտերու թիւը 101–ի բարձրացած է։

Տիկին Վազդէն – Փիէր Տարօնեան եւ զաւակը՝ Սիլվէն,

Այրի Տիկին Գրիգոր Տարօնեան,

Տէր եւ Տիկին Արա Տարօնեան

սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր եւ տադրոջ՝

ՎԱԶԳԷՆ – ՓԻԷՐ ՏԱՐՕՆԵԱՆ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 21–ին, 50 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ուրբաթ, Յուլիս 27ին, մտերիմ շրջանակի մէջ։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

***

Այս տխուր առթիւ Տիկին Էլիզ Տարօնեան, Տիկին Տընիզ Տարօնեան եւ Տէր եւ Տիկին Ալէն Տարօնեան տարաբախտ վազգէնին թարմ յիշատակին ի տար Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

Madame Vasken-Pierre Daronian et son fils Sylvain,

Madame Veuve Krikor Daronian,

Monsieur et Madame Alain Daronian

ont la douleur de vous faire part du décès de

VASKEN-PIERRE DARONIAN

leur époux, père, fils, frère et beau-frère survenu le 21 juillet dans sa cinquantième année.

Les obsèques ont eu lieu le Vendredi 27 Juillet dans la plus stricte intimité.

Le présent avis tient lieu de faire part.

***

En cette douloureuse circonstance, La Direction du Journal «Haratch» présente ses condoléances à Madame Elise Daronian, à Madame Denise Daronian, à Sylvain et à Monsieur et Madame Alain Daronian.

***

Madame Elise Daronian, Madame Denise Daronian et son fils, Monsieur et Madame Alain Daronian font un don de 10.000 Frs. à «Haratch», à la mémoire de leur cher Vasken.

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Կը խնդրուի այն անձէն որ Հինգշաբթի Յուլիս 26–ին «Յառաջ»ի վարչութեան յանձնելի անանուն պահարան մը ձգած է Ալֆորվիլի «Հայ – Արարատ» նպարավաճառատունը (մէջը՝ իր բաժնեդինը եւ 200 Ֆր. նուէր) իր անունն ու հասցէն հաղորդել Թերթիս վարչութեան։

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

LE TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

MATERNELLE — PRIMAIRE

SECONDAIRE

DEMI-PENSION

AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVÉS.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« TEBROTZASSERE »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒԻՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՑՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար։ Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէին փոփոխութիւն չըկատարուի։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ

Կոնէսի, Մոնմորանսիի եւ Սէն–Ռաֆայէլի մէջ երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններու մէջ, ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ, բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք։ Ճաշարաններու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ քնութեան ծոցին մէջ, հանելի եւ մաքուր միջավայր։

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Maisons de Retraite

à Gonesse, Montmorency et St. Raphaël pour les personnes du troisième-âge
Confort moderne, ambiance familiale, Surveillance et soins médicaux permanents.
Cadre paisible, dans la nature, loin de la pollution et des bruits de la ville.

S'adresser à l'A.A.A.S.
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48. 78. 02. 99 et 42. 81. 17. 80

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԽ

Հ. Բ. Ը. Մ. Մարսէյլ կը փնտռէ քարտուղար կամ քարտուղարուհի մը, որ տիրապետէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն, հաւասարապէս, նաեւ մեքենագրել գիտնայ։

Թեկնածուները կրնան գրել վարի հասցէին.–

***

U. G. A. B. - Marseille

recherche secrétaire bilingue (arménien-français) pour son nouveau siège.

Envoyer les candidatures à :
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de Marseille
327, Bld. Michelet — 13009 Marseille